= 3.

Leonhard Batz.

MEDULLA THEOLOGICA

EX

SACRIS SCRIPTURIS,

CONCILIORUM PONTIFICUMQUE DECRETIS

ET

SS. PATRUM AC DOCTORUM PLACITIS

EXPRESSA

IN QUA QUIDQUID, TUM AD FIDEI MYSTERIA SANE AC RECTE INTELLIGENDA, ET AB ERRORIBUS QUIBUSVIS SECERNENDA, TUM AD SACRAMENTA DEBITE CONFICIENDA ET MINISTRANDA, TUM AD ACTIONES HUMANAS JUXTA DIVINAE LEGIS NORMAM DIRIGENDAS SPECTARE POTEST, FACILI AC COMPENDIARIA METHODO EXPLICATUR.

AUTHORE

LUDOVICO ABELLY,

EPISCOPO RUTHENENSI.

EDITIO NOVISSIMA.

PARS II.

RATISBONAE.

SUMTIBUS G. JOSEPHI MANZ.

1859.

PRAEFATIO

in

posteriorem Medullae theologicae partem.

Post explicatas in priori hujus operis parte veritates illas, quae mysteriorum Fidei notitiam praesertim spectant, reliqua theologicae doctrinae capita, quae magis ad praxim accedunt, hac posteriori exhibentur; atque in primis ea, quae ad Sacramentorum rationem ac disciplinam pertinent, quae cum sint media quaedam ad Christi Domini gratiam in nos uberrime derivandam divinitus instituta, convenienter post ipsius gratiae doctrinam ultimo prioris partis tractatu traditam, subjungitur Theologiae sacramentalis explicatio, in qua de ipsis Sacramentis tum generatim, tum speciatim disseritur, ut noverint illi, quibus mysteriorum tantorum dispensatio credita est, quomodo se in sacra illa oeconomia gerere debeant, et qua ratione populus fidelis digne iisdem participare, plenioresque ac uberiores illorum fructus in se percipere possit.

Quoniam vero terra super se venientem bibens imbrem, proferens autem spinas ac tribulos, maledicto proxima est (ut testatur Apostolus), qui praeterea monet, ne in vacuum gratiam Dei recipiamus, hortaturque, ut exhibeamus nos, sicut Dei ministros in omni opere bono fructificantes: idcirco in secundo posterioris hujus partis tractatu, agitur de ipsis actibus humanis, quibus unusquisque Deo vel morti fructificare potest (ut loquitur idem Apostolus) investigaturque, ex quibus fontibus bonitas eorum vel malitia profluat, ac praesertim prima et praecipua illorum actuum regula, lex scilicet divina, decalogi praeceptis contenta, paulo attentius consideratur, cui subjungitur notitia eccclesiasticarum legum ac censurarum, ac demum pro totius operis veluti coronide apponitur brevis quaedam appendix eorum, quae ad statum clericalem et ecclesiasticae hierarchiae disciplinam spectant, quae in aliis tractatibus explicari commode non potuerunt.

Cum autem universa haec Theologia moralis et practica duobus praesertim fundamentis innitatur, ratione scilicet ac authoritate: rationem quidem optimam ducem author hujus operis arbitratus est, sed in tanta rerum caligine, quae nos undique circumdat, solam haud satis tutam, ideoque authoritatem tanquam certiorem, et Fidei magis amicam illi adjunxit, imo plerumque solam sequutus est: ac in primis divinam sacrae Scripturae facem ubicunque Deus illam allucere voluit, tanquam certum et infallibile medium ad digno-

scendum verum a falso, et pravum a recto, in iis, quae ad Sacramenta et mores pertinent, adhibuit, juxta propheticum dictum, *lucerna pedibus meis verbum tuum et lumen semitis meis.* Exinde Conciliorum summorumque Pontificum decreta, nec non SS. Patrum effata, tum in propriis fontibus, tum in ipso jure canonico solerter inquisivit, denique Doctorum maxime probatorum responsa consuluit, ac prae caeteris ipsum S. Thomam Theologiae totius apicem observavit, ejusque doctrinae semper adhaesit.

Et in iis quidem, quae nullam aut perexiguam difficultatem recipiunt, unius tantum aut alterius probati Doctoris calculum adjecit: in gravioribus vero difficultatibus, maximorum et nominatissimorum Theologorum sensa evolvit, eorumque authoritate stabilivit ea, quae probabilissima et quoad praxim tutissima ipsi visa sunt: haecque omnia quanta potuit brevitate, facilitate ac perspicuitate praestitit, aut certe praestare voluit.

Caeterum, si quid in hac Theologiae moralis et practicae Synopsi lectori minus arrideat, hoc ab illo suppliciter postulatur, ut apud se perpendat, difficillimum esse, imo vix possibile, uniuscujusque mentem assequi, aut votis obsecundare, in tanta rerum adeo implexarum et arduarum varietate ac multitudine, quae in hoc opusculo tractari debuerunt, ejusque angustis limitibus arctari: praeterea consideret authorem nihil ex proprio ingenio, cui maxime diffidere debuit, sed omnia et singula vel ex Scripturis sanctis, vel ex ipso

jure canonico, vel ex probatissimis autoribus protulisse, eaque insuper non nisi doctissimorum virorum judicio examinata et probata in lucem edidisse; ac demum sanctae catholicae, apostolicae ac romanae Ecclesiae arbitrio et censurae, quanta potest animi demissione, submittere.

MEDULLAE THEOLOGICAE

PARS POSTERIOR,

COMPLECTENS EA QUAE AD SACRAMENTA ET MORES PERTINENT.

TRACTATUS I.

De Sacramentis.

Quod olim per Prophetam pollicitus fuerat Deus (Ezech. 36.) effusurum se super servos suos et ancillas suas aquam mundam, qua emundarentur ab omnibus inquinamentis suis, hoc praesertim in Sacramentis a Christo Domino, postmodum institutis adimplevit: haec siquidem sunt veluti vasa quaedam sacra, quae, ut declarat Concilium Tridentinum sess. 7. can. 6. divinum illum gratiae sanantis et sanctificantis liquorem in se continent, et ex se diffundunt. Hi sunt fontes illi Salvatoris, ex quibus haurire possumus in gaudio aquam vivam, quae fiat in nobis fons aquae salientis in vitam aeternam. Certe si bonorum illorum, quae desursum sunt, quaeque a Patre luminum descendunt, justi sumus aestimatores, inter alia innumera nobis coelitus collata, Sacramentorum illorum institutionem, et in ipsis Sacramentis divinae caritatis exuberantiam, religioso in primis cultu suspicere, et grato quantum possumus animo suscipere debemus; nec non peculiari studio, diligentia et affectu perdiscendae huic coelesti de Sacramentis doctrinae incumbere, ut eos decet, quos Ministros suos, ac mysteriorum dispensatores Christus Dominus constituere voluit, et a quibus dispensationis illius rationem se aliquando exacturum esse contestatus est.

De ipsis igitur Sacramentis primum in genere: tum postea in particulari, secundum ordinem a sancto Doctore praescriptum, nobis deinceps agendum est.

CAPUT I.

De Sacramentis in genere.

SECTIO I.

Quid sit Sacramentum.

1. Nomen Sacramenti duobus praesertim modis apud sacros scriptores acceptum reperitur. 1. Pro re occulta et latente; quo sensu Ephes. 2. dicitur, *Ut notum nobis faceret Sacramentum voluntatis suae;* et Sap. 2. *Nescierunt Sacramenta Dei,* 2. pro ipsius rei latentis et occultae signo, ut Ephes. 5. *Sacramentum hoc magnum est: Ego autem dico in Christo et in Ecclesia;* ubi Matrimonium ab Apostolo Sacramentum magnum appellatur, quia est signum magnum alicujus rei latentis et occultae, nempe conjunctionis Christi cum Ecclesia.

In hac autem posteriori acceptione nomen Sacramenti communiter a SS. Patribus et ab ipsa Ecclesia usurpatum est, ad exprimendas sacras quasdam ceremonias ad nostram sanctificationem divinitus institutas, ut ex infra dicendis patebit.

Hoc igitur sensu Sacramentum in Catechismo Concil. Trid. part. 2. cap. 10. definitur: *Res sensibus subjecta: quae ex Dei institutione, sanctitatis et justitiae tum significandae, tum efficiendae vim habet.*

Dicitur 1. *Res sensibus subjecta,* seu, ut loquitur S. Doctor q. 6. art. 2. ad 4. *signum sensibile;* quia ad suavem Dei providentiam pertinuit, ut per res exteriores, et signa quaedam sensibilia ad cognitionem et perceptionem rerum spiritualium et divinarum veluti manu duceremur: *Si enim incorporeus esses,* (ut ait Chrysostomus hom. 38. in S. Matth.) *nude ipsa dona incorporea tibi tradidisset: sed quia corpori conjuncta est anima tua, ideo rebus sensibilibus tibi intelligenda traduntur.*

Dicitur 2. *Ex Dei institutione:* Sacramentum enim non est signum naturale aut physicum, sed ex sola Dei voluntate et institutione; cujus solius est instituere signa illa, quae justitiam et sanctitatem significare et conferre possint, sicut illius solius est sanctitatem ipsam et justitiam efficere, ut docet S. Thomas: quod tamen non obstat, quin (ut idem S. Doctor asserit p. 3. q. 64. art. 2 et 3.) Christus Dominus etiam in quantum homo, fuerit causa ministerialis principalis ipsorum Sacramentorum, ad eorumque interiores effectus non solum meritorie, sed etiam efficienter in ratione causae instrumentalis operetur.

Dicitur denique, *Sanctitatis et justitiae tum significandae, tum efficiendae vim habere:* quibus verbis indicatur Sacramentum esse signum quoddam practicum, cujus usu seu applicatione fideles interius ex opere operato sanctificentur, et exterius veluti Symbolo, seu nota quadam, ab aliis gentibus discernantur: quae omnia ex dicendis plenius et facilius poterunt intelligi.

2. Est autem observandum hac ultima definitionis particula, Sacramenta legis gratiae praesertim distingui a Sacramentis legis naturae et mosaicae: quamvis enim essent signa quaedam sensibilia ad sanctitatem et justitiam significandam divinitus instituta, unde Apostolus dicit Rom. 4. Circumcisionem fuisse *Signaculum justitiae Fidei:* non tamen illius efficiendae, et ex opere operato conferendae vim habebant, ut docet S. Thomas q. 62. a. 6. unde idem Apostolus Gal. 4. illa vocat *Infirma et egena elementa;* et S. Aug. lib. 19. contra Faust. cap. 18. *Vetera* (inquit) *Sacramenta promittebant gratiam, nostra vero eam exhibent.*

* Porro ut recte observat Laymannus lib. 5. tractat. 1. cap. 2. Meratius tractat. de Sacrament. disp. 1. sect. 1. et alii, ad rationem quoque Sacramenti proprie dicti requiritur, ut perpetuam seu stabilem institutionem ac usum habeat, pro statu durantis Ecclesiae. Ea de causa linguae igneae, quae in die Pentecostes apparuerunt, item insufflatio Christi in Apostolos, Joan. 20. licet signa fuerint gratiae invisibilis, ad hominis sanctificationem, tamen proprie Sacramenta censeri non debent.

SECTIO II.

Utrum Sacramenta novae legis constent rebus et verbis tanquam materia et forma.

1. Ad juvandam humanae mentis imbecillitatem in percipiendis iis quae ad Sacramentorum rationem spectant, Ecclesia divinitus inspirata certos loquendi modos adinvenit, et ex rerum naturalium similitudine deduxit, per quos ideam quandam, licet aliquatenus imperfectam, veram tamen et certam mysteriorum illorum supernaturalium conciperemus. Sicut igitur cernimus substantias omnes corporeas constare duobus principiis componentibus, materia scilicet et forma; sic ad percipiendam naturam Sacramentorum, duas veluti partes in unoquoque illorum distinguendas esse docuit; unam quae materiae, alteram quae formae rationem obtineret. Ita expresse declaratur in Concil. Florent. in Decreto Eugenii Papae, ubi post enumerationem septem Sacramentorum novae legis, haec verba subjunguntur: *Haec omnia Sacramenta tribus perficiuntur, videlicet rebus tanquam materia, verbis tanquam forma, et persona Ministri.*

Est autem observandum nomine rerum, quae dicuntur esse instar materiae, intelligi id omne quod in Sacramentis indeterminatam habet significationem; nomine vero verborum id, per quod illud determinatur: exempli gratia in Baptismo aqua naturalis se habet instar materiae, quia (ut docet S. Thomas quaest. 60. art. 6.) *Significare potest et ablutionem propter suam humiditatem et refrigerium propter suam frigiditatem: sed cum dicitur (ego te baptizo), manifestatur, quod aqua utimur in Baptismo ad significandam emundationem spiritualem.*

2. Quaeres an materia formae conjungi debeat, et simul tempore cum illa existere, ut Sacramentum valide conficiatur. Respondetur id ex cujusque Sacramenti natura esse dignoscendum. Nam in confectione Sacramenti Eucharistiae requiritur, ut eo ipso tempore, quo verba formae proferuntur, materia praesens sit; hanc enim ut praesentem significat pronomen demonstrativum (**hoc**, vel **hic**) quod in forma ponitur. In Sacramento autem Poenitentiae, cum forma non significet applicationem materiae,

sed proferatur per modum judicij, nec in judicio requiratur ut sententia judicis cum rei accusatione tempore conjuncta sit; hinc fit, ut in hoc Sacramento non requiratur, ut absolutionis forma cum confessione et aliis actibus poenitentis, qui materiae locum tenent, tempore conjungatur. In aliis vero Sacramentis quae in actione aliqua transeunte consistunt, et quorum forma applicationem ipsius materiae significat: quamvis aliqui Doctores arbitrentur ad illorum validitatem satis esse, ut moralis aliqua conjunctio inter materiam et formam reperiatur: ideoque validum, verbi gratia, fore Baptismum, si statim post ablutionem verba formae proferantur, aut post formae prolationem ablutio sequatur; certior tamen et tutior in praxi est aliorum omnium Doctorum sententia, qui asserunt materiam ac formam simul re ipsa debere conjungi; ita ut simul tempore, materia Sacramenti applicetur, et verba formae proferantur; aut saltem priusquam materiae applicatio finiatur, formae prolatio inchoëtur, vel vice versa. Ita glossa in cap. *(detrahet)* causa 1; quaest. 1. Joan. Major, Richardus, Scotus, Paludanus, Sylvester, Navarrus, et alii quos citat, et quibus subscribit Vivaldus in Candelabro aureo part. 1. tit. 1. num. 15.

Caeterum ad faciliorem intelligentiam eorum, quae de unoquoque Sacramento in particulari dicenda sunt, Theologi communiter duplicem distinguere solent materiam in Sacramentis, saltem in iis quae in usu seu actione transeunte consistunt (qualia sunt omnia novae legis Sacramenta, praeter sanctissimam Eucharistiam, ut suo loco explicabitur), remotam scilicet et propinquam. Materia remota dicitur res illa, circa quam actio Sacramenti exercetur, ut aqua naturalis in Baptismo, oleum balsamo mixtum in Confirmatione, etc. Materia vero propinqua dicitur ipse actus, seu usus illius rei sensibilis, puta ablutio.

SECTIO III.

Utrum ad conficienda Sacramenta determinatae res ac determinata verba requirantur.

1. Ad propositam quaestionem communis Theologorum responsio est affirmativa, nimirum, supposita institutione

Sacramentorum novae legis divinitus facta ad validam illorum confectionem, res easdem et eadem verba requiri determinate secundum ipsius Christi Domini instituentis voluntatem. Ratio est: quia, cum Sacramentum confici nequeat, nisi rebus illis et verbis, quae ex instituto Dei gratiam sanctificantem significare ac efficere possunt (ut constat ex dictis sectione prima), si Deus significationem illam et efficaciam certis tantum et determinatis rebus, certis item et determinatis verbis imposuit; sequitur quod non nisi rebus et verbis illis a Deo determinatis Sacramentum confici possit. Ita argumentatur S. Doctor quaest. 60. art. 5 et 7.

Quod confirmari potest ex eo quod Concilium Tridentinum sess. 21. cap. 2. declarat, Ecclesiam posse circa Sacramentorum dispensationem statuere vel mutare ea quae suscipientium utilitati, et ipsorum Sacramentorum venerationi, pro rerum, temporum ac locorum varietate magis expedire judicaverit, *salva tamen illorum substantia.* Quibus verbis significat non esse in Ecclesia potestatem immutandi ea, quae ad Sacramentorum substantiam pertinent: sed esse prorsus necessarium retinere omnia illa, quae ex divina institutione determinata sunt: unde etiam S. August. lib. 8. cont. Don. capite 25. *Certa sunt*, inquit, *verba evangelica sine quibus non potest Baptismus consecrari:* et libro 20. cont. Faust. cap. 13. *Noster calix et panis certa consecratione mysticus, fit nobis corpus Christi.*

2. Est autem observandum, determinationem illam materiae et formae, seu rerum et verborum, non esse aequalem et ejusdem rationis in omnibus Sacramentis novae legis. Quod enim spectat ad materiam, determinatio illius petenda est praesertim ex aptitudine ad usum ipsius Sacramenti secundum institutionem divinam; unde fit ut aqua congelata, quamvis ejusdem speciei sit cum liquida, non sit tamen materia Baptismi sufficiens, quia non est apta ad corporalem ablutionem. E contrario in Sacramento Poenitentiae quilibet dolor de peccatis ex supernaturali aliquo motivo elicitus, licet non ejusdem speciei, sufficit ad illius Sacramenti validitatem: quia scilicet dolor ille quocunque ex motivo supernaturali elicitus, ac proinde cujuscunque sit speciei, est dispositio sufficiens ex parte poenitentis confitentis ad absolutionem peccatorum recipiendam, ut infra suo loco explicabitur.

Quod vero spectat ad formam; cum in reliquis sex Sacramentis certa quaedam et determinata verba ore prolata requirantur, in Matrimonio signa vel nutus ad consensum de praesenti exprimendum verborum loco substitui possunt, ut suo loco dicetur.

In aliis etiam Sacramentis, quae certa verba ore prolata requirunt, determinatio verborum illorum desumenda non est ex qualitate soni syllabarumque quibus illa constant, sed ex significatione, ita ut eadem determinate verba censeantur, quorum eadem est significatio, ut docet S. Thomas citato art. 7. in resp. ad 1.

3. Quaeres 1. Undenam scire possimus quaenam sint illae res determinatae, verba item determinata, quae ad validam Sacramentorum confectionem ex divina institutione necessario requiruntur? Respondetur id constare, partim ex sacris Scripturis, partim ex Traditione divina, quam ex ipsius Ecclesiae vel expressa declaratione, vel continua praxi discimus; unde S. Dionysius lib. de Eccles. Hier. capite 1. sic loquitur: *Primi duces sacerdotalis muneris visibilibus signis coelestia Sacramenta texuerunt, et partim scriptis, partim non scriptis institutionibus nobis tradiderunt.* Quid autem Scriptura vel Traditio de propria ipsorum Sacramentorum materia et forma doceat, explicabitur, cum de unoquoque illorum in particulari agetur.

Quaeres. 2. Quaenam mutatio in rebus illis et verbis divinitus determinatis Sacramentorum validitatem impediat? Respondetur mutationem quamcunque in rebus illis, aut verbis, seu in materia aut forma, si substantialis sit, Sacramentum irritum et invalidum reddere; sin vero tantum accidentalis, valide quidem, sed tamen illicite confici Sacramentum, nisi necessitas aut alia legitima causa excuset. Ita S. Thom. citata quaest. 6. art. 8. et communiter alii.

Tunc autem materiae Sacramentorum mutatio substantialis censetur, quando tanta est, ut secundum communem usum et aestimationem hominum, differat ratione et appellatione a materia, quam Christus praescripsit, et Ecclesia usurpat; sive differentia illa sit specifica sive non sit, ut recte docet Suares disp. 2. de Sacram. serm. 4. exempli gratia, farinacea massa nondum pista et igne cocta, non est apta materia ad conficiendum Eucharistiae Sacramentum; quia secundum communem usum et aestimationem

hominum, non est panis, sive eandem specie formam physicam cum ipso pane habeat, sive non.

4. Contraria ratione, mutatio illa materiae censetur accidentalis, si materia secundum communem usum et aestimationem eadem sit, licet qualitas fortasse aliqua illi desit, quae ex praecepti ecclesiastici necessitate alias requiratur; puta si panis ille sit ater, fermentatus etc.

Similiter formae Sacramentorum mutatio illa substantialis censeri debet, cum tanta est, ut communi hominum judicio non retineat eum sensum, quem habet forma a Christo praescripta: quod si sensum illum retineat, qualiscunque mutatio fiat, accidentalis tantum est. Ita S. Thomas citato art. 8.

Ex quo intelligitur mutationem formae fore tantum accidentalem: exempli gratia, si fit solius idiomatis; ut si quis baptizet, vel consecret lingua vulgari vel graeca; si fiat aliqua verborum transpositio, oratione eundem sensum retinente: si vox aliqua detrahatur, quae non pertineat ad substantiam formae: aut si verbum aliquod addatur, quod tamen illius sensum non evertat: item si consueta formae verba mutentur in alia synonyma; dicuntur autem synonyma quae idem, non quomodocunque, sed eodem modo idque tam explicite et distincte significant: si denique verba formae corrupte proferantur, ita nihilominus ut tota illa oratio corruptis dictionibus constans habita ratione materiae, cui applicatur, et aliarum circumstantiarum, juxta communem hominum concipiendi modum eundem audientium animis sensum generet. In his omnibus et similibus casibus mutatio formae censetur esse tantummodo accidentalis, ut docet S. Thomas quaest. 60. art. 7. ad 3. et post illum Paludanus, Scotus et alii, quos citat et sequitur Laymannus tract. 1. de Sacram. in communi, cap. 4. Haec autem mutatio accidentalis, quamvis (si advertenter et sine ulla rationabili causa fiat), Ministrum peccati reum efficiat, ipsius tamen Sacramenti validitatem non impedit.

SECTIO IV.

Utrum, et qua ratione Sacramenta novae legis gratiam conferant.

1. Quod spectat ad primam quaestionis propositae partem, certum est ex Fide, novae legis Sacramenta gratiam

conferre, quocunque modo illam conferant. Huic veritati oppositus olim fuit error Massilianorum, qui teste S. Epiphanio haeres. 80. et S. August. lib. de Haeres. cap. 57. vim sanctificandi non tribuebant Sacramentis, sed solis precibus: a quo errore non longe absunt nostri temporis Haeretici, qui (ut observat Bellarminus tom. 3. lib. 2. cap. 2.) gratiam, quae in Sacramentorum susceptione recipitur, non eorum efficaciae aut virtuti, sed soli suscipientium Fidei adscribunt.

Refellitur hic error, et veritas nostrae Fidei probatur 1. ex Scriptura, cujus testimoniis variis expresse constat Baptismum, Poenitentiam, Eucharistiam, Ordinem, et Extremam Unctionem gratiam conferre, unde sequitur et alia Sacramenta eundem effectum habere, cum horum et illorum sit par ratio.

De Baptismo constat ex his verbis S. Joan. 3. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto etc.* quibus regeneratio spiritualis, quae per gratiam fit, aquae baptismali tanquam causae tribuitur.

De Poenitentia, S. Joan. 20. *Quorum remiseritis peccata, remittentur eis:* quibus significatur (ut declarat Concil. Trid. sess. 14. cap. 3 et 9.) Sacerdotes in Sacramento Poenitentiae per absolutionem vere peccata remittere, ac proinde gratiam conferre.

De Eucharistia, S. Joan. 6. *Qui manducat me, et ipse vivet propter me*, vita scilicet gratiae.

De Ordine, 2. ad Timoth. 1. *Admoneo te ut resuscites gratiam quae est in te per impositionem manuum mearum.*

De Extrema Unctione denique, S. Jacob. 5. *Ungentes eum oleo in nomine Domini etc. si in peccatis sit, remittentur ei:* ubi declaratur vis hujus Sacramenti ad peccata remittenda, proindeque ad gratiam conferendam.

Probatur 2. ex Concil. Florent. in decreto Eugenii et Tridentino sess. 7. cap. 6. ubi expresse definitur, *Gratiam conferri per novae legis Sacramenta semper et omnibus, quantum est ex parte Dei, si rite ea suscipiant.*

Probatur 3. ex S. August. in Ps. 37. expresse asserente *Sacramenta novi testamenti dare salutem.* Et S. Chrys. dicente hom. 60. ad pop. *Deum per visibilia signa* (Sacramenta scilicet) *invisibilem largiri virtutem.*

2. Quod spectat ad secundam partem propositae quaestionis, certum est etiam ex Fide, Sacramenta novae legis

gratiam producere et conferre, non solum in quantum suscipientes ad aliquem actum Fidei, aut alium pium affectum objective excitant, ut dicunt Haeretici; sed propria virtute et efficacia: non quidem principaliter (quod solius Dei proprium est), sed instrumentaliter, et (ut loquuntur Doctores) ex opere operato.

Ut haec veritas facilius intelligatur, observandum est, gratiam conferri ex opere operantis in aliquo Sacramento idem esse, atque conferri intuitu meriti ipsius operantis, seu illius qui est conficiens, vel administrans Sacramentum, aut illud suscipiens. Ex opere autem operato gratiam conferri idem esse, ac conferri gratiam praecise vi ipsius operis operati, id est facti, prout juxta divinam institutionem faciendum est.

3. His observatis, veritas nostrae assertionis probatur et error oppositus refellitur 1. authoritate Scripturarum, quae supra relatae sunt, ex quibus satis aperte colligitur Sacramenta efficacia aliqua et virtute sibi propria, proindeque ex opere operato remissionem peccatorum et gratiam conferre.

Probatur 2. authoritate Concil. Trid. sess. 7. cap. 8. *Si quis dixerit per novae legis Sacramentum non conferri gratiam ex opere operato, anathema sit.*

Probatur 3. authoritate S. Augustini lib. 19. cont. Faust. c. 11. ubi dicit vim Sacramentorum esse *inenarrabilem:* et cap. 16. *Sacramenta novae legis plurimum a legalibus distare, et esse virtute majora, utilitate potiora.* Atqui virtus Sacramentorum novae legis nec esset inenarrabilis, nec major aut potior virtute Sacramentorum antiquae legis, si eo tantummodo gratiam conferrent, quo asserunt Haeretici. Item S. Cypriani serm. de Coena Dom. ubi dicit, *Sacramentis inesse aeternae vitae effectum.* Et S. Bernardi in serm. de eadem Coena Dom. *Si quis vestrum* (inquit) *non tam saepe modo, nec tam acerbos sentit iracundiae motus, invidiae, luxuriae, aut caeterorum hujusmodi; gratias agat corpori et sanguini Domini, quoniam virtus Sacramenti operatur in eo.*

Addimus Innocentium III. summum Pontificem, qui lib. 3. de mysteriis Missae, cap. 5. dicit, *Missae sacrificium conferre gratiam, licet per malos Ministros; quia, etiamsi opus operans fortasse sit immundum ex parte Ministri, attamen opus operatum est semper mundum respectu Dei.*

4. Quaerunt Theologi, utrum Sacramenta novae legis mortaliter tantum, an etiam physice gratiam producant?

Respondetur 1. certum esse Sacramenta novae legis semper esse causas morales gratiae, quae ex opere operato confertur digne suscipientibus, siquidem ad gratiam illam producendam et suscipientibus largiendam movent ipsum Deum gratiae omnis authorem et largitorem: qui ideo gratiam illam tunc vult conferre, quia Sacramentum recte perfectum et debite susceptum est. Sunt autem causae morales, non quidem principales, sed tantum instrumentales; tum quia sic vocantur a Concil. Trident. sess. 6. cap. 7. tum quia causa moralis principalis ipsius gratiae est passio Christi Domini (ut ibidem dicitur), in cujus solummodo virtute Sacramenta hunc suum effectum attingunt.

Respondetur 2. probabilissimum esse Sacramenta novae legis non tantum moraliter, sed etiam physice gratiam producere. Ita Cajetanus, Alanus Cardinalis, et plures alii, quos citat et sequitur Suarez disp. 9. de Sacram. serm. 2. Quibus etiam favere videtur S. Doctor quaest. 61. art. 1. 2 et 3. Et SS. Patres id satis aperte innuere videntur, cum modum illum, quo Sacramenta gratiam producunt, admirabilem aut inexplicabilem esse dicunt: ut S. Cyrillus Alexand. lib. 4. in S. Joan. ubi de Sacramentorum effectu loquens: *Quomodo autem* (inquit) *id fiat, nec mente intelligere, nec lingua dicere possumus, sed silentio atque firma Fide suscipimus.* Et S. Augustini tract. 80. in S. Joan. *Unde* (inquit) *tanta virtus aquae ut corpus tangat, et cor abluat?* Atqui virtus illa Sacramentorum nec tanta esset, nec ineffabilis aut incomprehensibilis dici deberet, si moraliter tantam gratiam produceret; cum haec moralis efficientia facile intelligi et explicari posset. S. item Leo Papa serm. 5. de Nativit. asserit, *Virtutem Altissimi, quae fecit ut Maria pareret Salvatorem, facere quoque ut regeneret unda credentem.* Atqui beatissima Virgo non solum moraliter, sed etiam physice ad incarnationem Christi Domini concurrit: Ergo etc.

Hinc obiter colliges quanta sit Sacramentorum novae legis excellentia et dignitas, quanta virtus et efficacia illis insit: proindeque quanti a nobis illa aestimari, qua reverentia tractari et suscipi oporteat, et quantae Deo optimo maximo, illorum authori et largitori gratiae debeantur.

SECTIO V.

Quam gratiam Sacramenta novae legis conferant.

1. Dicendum 1. certum esse, ut ex antedictis patet, Sacramenta omnia novae legis conferre gratiam sanctificantem, sive primam, ut Baptismus et Poenitentia; sive illius augmentum, ut reliqua Sacramenta; de quibus suis locis fusius agetur.

Dicendum 2. Sacramenta novae legis praeter gratiam sanctificantem, conferre quoque virtutum supernaturalium habitus, et dona Spiritus sancti, sive illorum habituum et donorum augmentum. Id constat tum ex Concil. Trident. sess. 6. cap. 7. asserente justificationem non esse solum peccatorum remissionem, sed sanctificationem et renovationem interioris hominis per susceptionem gratiae et donorum; et in ipsa justificatione cum remissione peccatorum simul infundi fidem, spem et caritatem; cujus quidem justificationis causam instrumentalem dicit esse Baptismi Sacramentum; tum etiam ex eo, quod juxta communem et certam Theologorum doctrinam gratiae sanctificantis infusionem perpetuo comitatur habituum illorum et donorum infusio, ut in priori hujus operis parte, tractatu de Gratia explicatum est.

Dicendum 3. praeter gratiam sanctificantem, dona et virtutes Sacramenta novae legis conferre quaedam actualis gratiae auxilia conducentia ad consequendos proprios fines, ob quos ipsa Sacramenta instituta sunt. Ita S. Thomas quaest. 62. art. 2. ubi expressis verbis dicit, *gratiam sacramentalem addere supra gratiam communiter dictam, et super virtutes et dona, quoddam divinum auxilium ad consequendum Sacramenti finem.*

Et certe nisi hoc verum esset, frustra tot Sacramenta instituta forent. Eundem siquidem effectum haberent, ad quem unum illorum abunde sufficeret.

2. Quaeres 1. quaenam sint illa specialia gratiae auxilia, quae a Sacramentis novae legis conferuntur?

Respondetur illa esse, quae in Concilio Flor. sess. 7. can. 7. in decreto Eugenii Papae enumerantur his verbis: *Per Baptismum spiritualiter renascimur: per Confirmationem augemur in gratia, et roboramur in Fide: renati autem et*

roborati nutrimur divina Eucharistiae alimonia: quod si per peccatum aegritudinem incurrimus animae, per Poenitentiam spiritualiter sanamur: spiritualiter et corporaliter, prout animae expedit, per Extremam Unctionem: per Ordinem vero Ecclesia gubernatur et multiplicatur spiritualiter: per Matrimonium augetur corporaliter. Quae quidem omnia distinctius et facilius intelligentur ex iis quae infra de unoquoque Sacramento in particulari dicenda sunt.

Quaeres 2. utrum Sacramenta gratiam sanctificantem et praedicta auxilia conferant omnibus suscipientibus?

Respondetur certum esse ex Fide ac in Concilio Tridentino definitum, sess. 7. can. 7. gratiam sanctificantem per Sacramenta novae legis, quantum ex parte Dei, semper et omnibus ea digne suscipientibus conferri. Quod autem spectat ad illa specialia auxilia, dicendum est illa tribui omnibus, qui gratiam ipsam sanctificantem ex Sacramentis digne susceptis recipiunt: dispositio enim illa quae sufficit ad recipiendum primarium Sacramenti effectum, qui est gratia ipsa sanctificans, sufficit etiam ad secundarium, qui in istis actualibus auxiliis consistit. Tribuuntur autem specialia illa auxilia non statim atque Sacramentum recipitur, sed iis temporibus et occasionibus quibus aptum et conveniens videtur illi, qui est (ut ait Propheta, Ps. 9.) *Adjutor in opportunitatibus in tribulatione*, ut fusius explicat Gammachaeus ad q. 62. cap. 1. Ex qua doctrina sequitur (quod valde notandum est) nulla ejusmodi auxilia ex opere operato unquam illis tribui, qui ob defectum dispositionis ex Sacramento indigne suscepto gratiam sanctificantem nunquam recipiunt, cum gratia illa sit primarius Sacramenti effectus, in quo reliqui veluti radicantur.

3. Quaeres 3. utrum Sacramenta novae legis aequalem semper gratiam conferant?

Respondetur quaestionem illam in duplici sensu accipi posse: 1. an diversa Sacramenta, v. g. Baptismus et Eucharistia, aequalem conferant gratiam: et dicendum est conferre inaequalem: cum probabilissimum sit Deum voluisse per Sacramenta perfectiora et digniora caeteris paribus majorem et uberiorem gratiam conferre: est autem de Fide, et in Concil. Trident. definitum sess. 7. can. 7. Sacramenta omnia non esse inter se aequalia, sed alia aliis digniora esse et excellentiora: Unde infertur sanctissimae

Eucharistiae Sacramentum majorem et uberiorem prae aliis Sacramentis conferre gratiam; cum omnium dignissimum et praestantissimum sit, ut satis indicat Concilium Trident. sess. 13. cap. 1 et seq. et multiplici ratione probat S. Doctor q. 65. art. 3. ubi etiam secundum dignitatis locum tribuit Ordini, tertium Confirmationi, quartum Baptismo, quintum Extremae Unctioni, sextum Poenitentiae, et septimum Matrimonio.

2. Proposita quaestio intelligi potest, utrum unum et idem Sacramentum aequalem omnibus illud suscipientibus conferat gratiam: et dicendum est eo majorem conferre, non modo ex opere operantis, sed etiam ex opere operato, quo perfectius ad illud disponuntur. Quod constat tum ex Concil. Trident. sess. 6. cap. 7. ubi loquens de adultorum justificatione, cujus instrumentalem causam dicit esse Baptismum, expresse asserit illos justitiam recipere *secundum propriam cujusque dispositionem et cooperationem:* tum ex authoritate S. Doctoris, ad quaest. 62. cap. 2. S. Bonaventurae, et aliorum, quos citat et quibus subscribit Gammachaeus: tum etiam ex eo quod ad suavem DEI providentiam pertinere videatur, ut melius et perfectius dispositis majora et uberiora gratiae suae munera largiatur.

4. Haec autem melior et perfectior dispositio consistit praesertim in majori perfectione, intentione, continuatione et multiplicatione actuum fidei, spei, caritatis, religionis etc. qui in Ordine ad Sacramenti susceptionem eliciuntur; sive tunc eliciantur cum Sacramentum suscipitur, sive antea in Ordine ad illud eliciti fuerint: ex quibus tamen videntur caeteris paribus melius disponere actus illi, qui eo tempore exercentur, quo Sacramentum actu suscipitur.

Dices, inde sequi gratiam illam uberiorem, quae melius dispositis tribuitur, fore ex opere operantis, cum detur intuitu meriti ipsius suscipientis.

Respondetur actus illos, per quos homo ad Sacramentum aliquod suscipiendum disponitur, spectari posse duobus modis: 1. prout sunt ex se alicujus gratiae meritorii: 2. prout passive disponunt subjectum suum, et magis aptum reddunt ad effectum Sacramenti recipiendum. Et sic duplex illis respondet gratia: si spectentur priori modo, gratiam merentur ex opere operantis; si posteriori, reddunt hominem aptum ad majorem gratiam sacramentalem ex opere operato recipiendam.

Instabis, Sacramenta agere necessario, ergo aequaliter. Respondetur verum esse, si subjecta sint aequaliter disposita; falsum vero, si inaequaliter: sicut sol aequaliter undequaque lumen suum diffundit, quod tamen maxime inaequaliter in corporibus inferioribus recipitur; aliter siquidem in diaphano, aliter in opaco, aliter in stellis, aliter in luto et lapidibus impolitis.

SECTIO VI.

Utrum per aliqua Sacramenta imprimatur character.

1. Nomine characteris intelligitur signum quoddam spirituale, quod animae per quaedam Sacramenta imprimitur, de quo

Dicendum 1. ejusmodi characterem vere imprimi animae per susceptionem quorumdam Sacramentorum. Ita S. Thomas et communiter omnes, estque de Fide, ac in Concilio Florent. et Trident. definitum, ut infra dicetur.

Probatur 1. ex capite 1. ad Ephes. *In quo et credentes signati estis*, ubi Apostolus loquitur de signaculo spirituali quod accipitur in Baptismo, prout hunc locum exponunt SS. Chrysost. Hieron. et alii apud Bellarminum tom. 5. lib. 2. cap. 20. Item 2. Corinth. 1. ubi Apostolus de Confirmationis Sacramento loquens, Unctioni illius signaculum conjunxit: *Unxit nos Deus, et signavit nos.*

Probatur 2. ex S. Ambros. lib. 1. de Spiritu sancto: *Spiritu signamur* (inquit), *ut splendorem atque imaginem ejus tenere possimus, quod est utique spirituale signaculum.* Et S. August. serm. de Gestis cum Emerito capite 6. ubi loquens de Baptismo: *Iste*, inquit, *est character imperatoris mei; de isto charactere militibus suis, vel potius comitibus suis, ut hunc imprimerent eis quos congregabant castris ejus, praecepit dicens: Ite, baptizate omnes gentes in nomine Patris etc.*

2. Dicendum 2. characterem illum esse indelebilem, nec ullis peccatis posse obliterari; ac proinde Sacramenta quae illum imprimunt, iterari non posse. Ita S. Thom. art. 5. Et expresse definitum est in Concilio Florent., in decreto Eugenii et in Tridentino sess. 7. can. 9. Et ante praefata Concilia id ipsum docuerunt SS. Patres, ut S. Cyrill. Hierosol. praefat. in Catecheses, ubi Baptismi Sacramentum

per effectus definiens dicit esse *signaculum sanctum et indelebile:* et S. August. lib. 2. cap. 13. cont. Epist. Parmeniani, loquens de Baptismo et Ordine, dicit Sacramenta illa non minus inhaerere apostatis, quam corporalem notam Imperatoris militibus fugitivis; ideoque illa non esse iteranda, dum apostatae redeunt ad Ecclesiam.

Docet autem S. Thom. in resp. 3. characterem illum manere etiam post hanc vitam, non solum in animabus beatorum, sed etiam damnatorum; in illis quidem ad majorem ornatum et splendorem, in istis vero ad majorem ignominiam et confusionem.

3. Dicendum 3. tria tantum Sacramenta imprimere characterem, Baptismum scilicet, Confirmationem et Ordinem. Ita S. Doctor; et constat ex Concil. Florent. in citato decreto Eug. et Trid. sess. 7. can. 9. et etiam ex praxi continua totius Ecclesiae, quae tria illa Sacramenta iterari non posse, alia vero quatuor iterari posse aperte demonstrat: cujus quidem discriminis alia sufficiens causa afferri non potest, nisi quod tria illa imprimant characterem, reliqua vero non imprimant, ut fuse explicat Bellarm. lib. 2. de Sacram. cap. 22.

Quaerunt Theologi, quid sit proprie character ille sacramentalis. Omissis variis super hac re Doctorum sententiis, omnium probabilissime loquuntur illi qui juxta doctrinam S. Thomae q. 63. a. 2 et 3. asserunt characterem illum esse qualitatem quandam spiritualem supernaturalem, quae tria praesertim efficit in anima, cui imprimitur. Primum est, quod conferat quandam potestatem spiritualem ad ea peragenda quae ad cultum divinum spectant: quae quidem potestas est vel passiva, ut in Baptismo, per cujus characterem redditur homo idoneus ad alia Sacramenta licite et valide suscipienda, vel activa, ut in Ordine et Confirmatione: per Ordinem enim efficitur homo idoneus ad Sacramenta aliis ministranda; per Confirmationem vero ad Fidem profitendam. Secundum est, quod hominem Christo Domino configuret, a quo tanquam summo Sacerdote derivatur omnis potestas spiritualis, et ideo, qui charactere aliquo sacramentali insigniti sunt, Christo Domino similiores efficiuntur, prae aliis, qui simili charactere non sunt insigniti. Tertium denique est, quod consignet hominem, eumque ab aliis secernat, qui ejusmodi characterem non receperunt; ita ut (verbi gratia) illi qui charactere

sacerdotali praediti sunt, quovis in loco vel statu reperiantur, per totam aeternitatem ut tales agnosci poterunt, et ab aliis distingui, quae omnia fusius explicata apud eundem Bellarminum cap. 19. videri possunt.

SECTIO VII.

Quis sit numerus, et quae necessitas Sacramentorum novae legis.

1. Certum est ex Fide septem esse Sacramenta novae legis, nec plura, nec pauciora: scilicet Baptismum, Confirmationem, Eucharistiam, Poenitentiam, Extremam Unctionem, Ordinem et Matrimonium. Ita expresse definitum habetur in Concil. Flor. in decreto Eugen. et in Concil. Trid. sess. 7. can. 1.

Plura nullus unquam haereticus agnovit, pauciora multi, praesertim recentiores, qui cum in eo solummodo inter se conveniant quod veritati adversentur, circa ipsorum tamen Sacramentorum numerum maxime ab invicem discrepant, et distrahuntur in varios et multiplices errores. Alii siquidem unum tantummodo Sacramentum esse contendunt: alii duo, alii tria recipiunt; nec tamen eodem modo. Quidam enim Baptismum, Eucharistiam et Poenitentiam inter Sacramenta solummodo numerant. Alii Poenitentiae loco Matrimonium, alii Ordinationem substituunt: quae omnia fusius apud Bellarmin. lib. 2. de Sacram. cap. 23. explicata reperiuntur. Verum falsitas istorum dogmatum haereticorum, et nostrae Fidei veritas constat ex supradictorum Conciliorum, adeoque totius Ecclesiae authoritate, quae hunc septenarium Sacramentorum numerum definivit, erroresque omnes oppositos proscripsit: et plenius adhuc constabit ex iis quae dicenda sunt, cum de unoquoque Sacramento in particulari agetur.

2. Quod spectat ad necessitatem Sacramentorum novae legis, certum est absolute loquendo, illorum institutionem ad salutem hominum non fuisse necessariam, cum Deus sine ullis Sacramentis, sive in statu naturae lapsae, sive in quocunque alio potuerit per alia media homines ad salutem consequendam efficaciter juvare. At vero supposita institutione Sacramentorum in statu naturae lapsae divinitus facta, dicendum est quaedam Sacramenta necessaria

esse necessitate medii; quaedam solummodo necessitate praecepti, in quibusdam neutram reperiri necessitatem, in aliis utramque.

In primis enim Baptismi Sacramentum respectu infantium sola necessitate medii necessarium est, cum nullum aliud ad salutem consequendam medium ipsis suppetat. Idem etiam Baptismi sicut et Poenitentiae Sacramentum in re vel in voto susceptum, necessitate tum medii, tum praecepti necessarium est respectu adultorum, qui vel peccatum originale contraxerunt, vel post illud in Baptismo remissum, mortale aliquod actuale peccatum commiserunt.

Eucharistia quoad realem susceptionem, solius praecepti necessitate necessaria est. Ordo et Matrimonium quamvis ad bonum commune totius Ecclesiae maxime requirantur, ad salutem tamen uniuscujusque fidelium nullam neque medii, neque praecepti necessitatem inferunt.

Quomodo autem ista intelligi debeant, et quae sit etiam Confirmationis et Extremae Unctionis necessitas, infra suis locis explicabitur.

SECTIO VIII.

Quis sit Minister Sacramentorum novae legis, et quae in illo requirantur ad validam illorum administrationem.

1. Supponimus ex S. Doctore quaest. 64. art. 3. Christum Dominum in Sacramentis dupliciter operari: 1. Quatenus Deus est, per potestatem supremae et omnimodae authoritatis. 2. Quatenus homo est, per potestatem ministerii principalis, ratione cujus Sacramenta ipsa instituit, et ad eorum effectus concurrit, tum ut causa moralis meritoria principalis, tum ut causa instrumentalis divinitati per unionem hypostaticam conjuncta: sicque primarius et praecipuus cujusque Sacramenti Minister est ipse Christus Dominus; unde S. Joannis cap. 1. de illo dicitur: *Hic est qui baptizat.* Hoc praesupposito,

Dicendum 1. Christum Dominum alios sub se Sacramentorum suorum Ministros instituisse, qui quidem secundum legem ordinariam debent esse homines viatores. Ita S. Thom. art. 7. Et constat ex variis Scripturae testimoniis: 1. Corinth. 4. *Sic nos existimet homo ut Ministros Christi,*

et dispensatores mysteriorum etc. Ephes. 4. *Ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, quosdam Pastores et Doctores.* Hebraeor. 5, 1. *Omnis Pontifex ex hominibus assumptus pro hominibus constituitur in iis quae sunt ad Deum etc. qui condolere possit iis, qui ignorant et errant; quoniam et ipse circumdatus est infirmitate.*

Diximus secundum legem ordinariam: fatemur enim cum S. Doctore supra, Angelos posse extraordinarie Sacramenta ministrare. Unde S. Augustinus lib. 2. contra Parmenianum, cap. 15. *Quod attinet*, inquit, *ad Baptismum, adest Deus qui dat, sive per se ipsum, sive per hominem, sive per Angelum.*

2. Dicendum 2. in Ministro, ad hoc ut valide Sacramentum aliquod administret, duo praesertim requiri.

Primum est, sufficiens et legitima potestas; cum enim Sacramenta non nisi supernaturali modo agant, nec valide confici possint, nisi juxta praescriptum divinae institutionis; hinc aperte constat neminem ad illa conficienda esse idoneum, qui secundum rationem institutionis cujusque Sacramenti, sufficientem a Deo non acceperit potestatem.

Haec autem potestas respectu Baptismi, secundum divinam institutionem, in omnibus quibuscunque viatoribus etiam infidelibus sufficiens reperitur; respectu Matrimonii, in omnibus fidelibus baptizatis nullo impedimento canonico obstrictis; respectu aliorum quinque Sacramentorum, in iis solummodo qui sacerdotali aut episcopali charactere sunt praediti: quae omnia suis locis fusius explicabuntur.

Secundum est intentio conficiendi Sacramentum et ad ejus effectum cooperandi, vel saltem in genere faciendi id, quod Christus faciendum instituit, vel quod ipsa Ecclesia facit. Ita S. Thom. quaest. 64. art. 8. et expresse definitum habetur in Concil. Florent. in decret. Eugen. et in Trid. sess. 7. can. 11. ubi anathema profertur in eum qui dixerit: *In Ministro, dum Sacramentum conficit, non requiri intentionem faciendi quod facit Ecclesia.* Ratio peti debet ex institutione ipsius Christi, qui Ministros Sacramentorum suorum humano et rationabili modo ea conficere et ministrare voluit; unde et Apostolus vocat illos dispensatores, ut significet considerate et cum certa intentione illos operari debere: alias dissipatores potius dicendi essent.

3. Est autem observandum intentionem illam triplicem esse posse, habitualem scilicet, actualem et virtualem. Habitualis intentio nihil aliud est quam propensio illa et facilitas concipiendi aliquam actualem intentionem, quae quidem propensio et facilitas ex iterata saepius Sacramentorum administratione oritur. Et haec habitualis intentio est sufficiens ad Sacramentum valide conficiendum, ut docent Scotus, Gabriel, Richardus et alii apud Suarem disp. 13. sect. 2. estque communis Doctorum sententia, et in praxi tenenda.

Actualis intentio ea est, qua aliquis Sacramentum conficiens, actu et de facto intendit conficere, seu facere quod facit Ecclesia; estque optima, et ad Sacramenti validitatem sufficientissima, non tamen absolute necessaria, quia sufficere potest virtualis, scilicet, quae cum paulo ante actu extiterit, nec revocata fuerit, ex illius vi Minister actionem Sacramenti perficit: exempli gratia, cum quis ex intentione actuali celebrandi Missam et conficiendi Sacramentum Eucharistiae, sumit vestes sacras, et ad altare accedit: quod si postea in ipso consecrationis actu ex humana fragilitate distrahatur, dummodo verba consecrationis super materiam aptam debite proferat, nec primam illam intentionem revocet, valide conficit Sacramentum: quia id facere censetur vi actualis illius intentionis quae praecessit, et quae causa extitit, cur sumpserit vestes sacras, ad altare accesserit, et alia egerit, cum quibus consecratio habuit connexionem. Ita expresse S. Doctor art. 8. in resp. ad 3. ubi dicit quod *si in ipso exercitio actus, cogitatio Ministri ad alia rapiatur, virtute primae intentionis perficitur Sacramentum:* cui subscribunt Scotus, Durandus, Paludanus, Gabriel, et alii communiter omnes apud eundem Suarem supra sect. 3.

4. Observat autem recte Gammachaeus ad q. 64. cap. 5. non requiri in Ministro, necessitate absoluta explicitam et formalem intentionem faciendi, quod Christus instituit, vel quod facit Ecclesia; sed sufficere quamcunque aliam aequivalentem: exempli gratia, ut Minister apud se velit hic et nunc fungi officio suo, vel id facere quod solent alii Sacerdotes, et quod aliquis ab illo petit, scilicet ut sacramentaliter absolvat etc.; omnia enim ista et alia similia aequipollenter includunt intentionem Christi et Ecclesiae, ut per se liquet.

Dices, si Sacramentorum validitas pendet ab intentione Ministri, inde consequens fore ut nullus securo et tranquillo animo esse possit, nec certo scire utrum vere absolutionem sacramentalem receperit, vel Baptismi Sacramento fuerit initiatus, cum certo scire non possit, an Minister sufficientem intentionem habuerit. Respondetur ad securitatem illam et tranquillitatem animi sufficere debere, quod spectatis omnibus circumstantiis nulla occurrat rationabilis causa dubitandi de Sacramenti suscepti validitate: imo recte monet Gammachaeus supra, quod, sicut ex praecepto caritatis unusquisque judicia omnia temeraria et suspiciones contra proximum, ac proinde contra quemcunque Sacramentorum Ministrum abjicere debet; sic etiam dubitationes omnes, quae de illius legitima et sufficienti intentione suboriri possent, repudiare tenetur. Ubi etiam subjungit probabilem esse Alexandri Alensis, Durandi, Gabrielis et aliorum Doctorum sententiam, qui existimant in eo casu, in quo ex malitia vel ignorantia aut inadvertentia Ministri, intentio sufficiens in collatione Sacramenti alicujus non esset adhibita, Christum Dominum tanquam summum Sacerdotem, et praecipuum ac primarium Ministrum, qui nusquam deest in necessariis, defectum illius Sacramenti suppleturum esse eo modo, qui infinitae ejus in nos caritati magis congruit; quod etiam docet S. Thomas art. 8. in resp. ad 2.

5. * Est autem hic observandum privatum Ministri errorem non obstare validitati Sacramenti, dummodo veram materiam adhibeat, et substantialem verborum formam debite proferat, cum intentione faciendi quod facit Ecclesia, ut supra explicatum est; etiamsi error in quo versatur, et cui pertinaciter adhaeret, sit contra veritatem ipsius Sacramenti. Ita docet S. August. lib. 4. de Baptismo contra Donatist. c. 15. et refertur cap. 48. dist. 4. de Consecrat. ubi sic loquitur: *Satis ostendimus ad Baptismum qui verbis evangelicis consecratur, non pertinere cujusque vel dantis vel accipientis errorem, sive de Patre, sive de Filio, sive de Spiritu sancto aliter sentiat, quam coelestis doctrina insinuat.* Unde etiam baptizati ab Arianis, qui in Fide circa mysterium SS. Trinitatis maxime errabant, cum ad Ecclesiam redibant, non rebaptizabantur, ut in Concilio Arelatensi primo can. 8. edicitur: *Si ad Ecclesiam aliqui de haeresi (Ariana) venerint, interrogent eos nostrae Fidei Sacerdotes*

symbolum et si perviderint in Patre et Filio et Spiritu sancto eos baptizatos, manus tantum eis imponant ut accipiant Spiritum sanctum.

Si tamen Minister errorem suum contra veritatem Sacramenti in forma exprimeret, vel in intentione sua ita conciperet, ut nollet Sacramentum conficere aut ministrare, nisi cum suppositione illius erroris, v. g. si Arianus nollet Baptismum cum invocatione Patris et Filii et Spiritus sancti valere, nisi supposito quod Pater sit major Filio, aut quod Filius non sit illi consubstantialis, tunc Sacramentum irritum esset, ob defectum formae vel intentionis, ut ex antedictis manifestum est.

6. Quaeres utrum in Ministro, praeter legitimam potestatem, et sufficientem intentionem, requiratur insuper fides et gratia sanctificans.

Respondetur 1. neutram requiri ad Sacramenti validitatem, ut expresse definitum est in Concil. Trid. sess. 7. can. 12. de Sacram. in genere, et can. 4. de Baptismo, et olim definitum fuerat in Concil. Nicaen. 1. can. 19. Carthagin. 1. can. 1. et a summis Pontificibus Leone Magno epist. 77. ad Nicetam, et Gregorio Magno lib. 9. registri epist. 61.

Respondetur 2. ad hoc ut Minister non modo valide, sed etiam licite Sacramentum conficiat, Fidem et gratiae sanctificantis statum in eo requiri. Ita S. Doctor, et constat ex S. Dionysio cap. 1. de Eccl. Hierarch. ubi dicit quod *Malis non est fas tangere symbola*, id est Sacramenta: et ex S. August. lib. 2. cap. 10. contra Parmenianum: *Omnia Sacramenta, cum obsint indigne tractantibus, prosunt tamen per eos digne sumentibus.*

Id ipsum confirmat S. Doctor ex sanctitate Christi Domini principalis Sacramentorum Ministri, cui in actione sacramentali, sicut inferiores Ministri per cooperationem suam conjunguntur, sic et per sanctitatem conformari debent, juxta illud Levit. 19. *Sancti eritis, quoniam ego sanctus sum.*

7. Ex dictis colliges, quotiescunque aliquod Sacramentum conficiendum est, illius Ministrum ante omnia inspicere debere, an peccati alicujus mortalis sibi conscius sit, et, si ita esse deprehendat vel dubitet, illud prius sacramentali confessione, si fieri possit, sin minus saltem perfectae contritionis actu expiare: alias grave sacrilegium

committeret, si lethalis alicujus culpae reus sacra illa mysteria tractaret.

Excipitur tamen casus necessitatis urgentis, v. g. Baptismi puero moribundo conferendi; tunc enim quamprimum illius saluti omissis quibuscunque aliis consulendum est; nec peccaret qui Baptismum tunc, licet in peccato mortali, ministraret, si contritionis eliciendae tempus non suppeteret, ut docet S. Thomas quaest. 64. art. 6. ad 3. et post illum Isambertus ad quaest. 64. disp. 4. art. 7. Ubi etiam addit, non esse peccatum mortale ex se et ex genere suo, si quis in statu peccati mortalis Eucharistiam alteri sumendam porrigat; sicut nec si Parochus, vel alius Sacerdos ab eo delegatus in tali statu adsistat celebrationi Matrimonii; in illa siquidem actione non Ministri, sed testis honorarii personam sustinet, ut infra suo loco dicetur, nec etiam, si Diaconus vel Subdiaconus in statu peccati mortalis solemniter ministrent; quod etiam ante illum docuit Scotus, Valentia, Suares, Henriquez, Vasques, et alii apud Leymannum cap. 5. de Sacram., quamvis Angelus, Sylvester, Victoria, Navarrus et alii, apud eundem existimant Diaconum et Subdiaconum tunc mortaliter peccare, quod confirmari posse videtur ex eo quod dixit S. Doctor in 4. dist. 5. q. 2. art. 2. quod *quicunque in peccato mortali existens exhibet se Ministrum Ecclesiae in quocunque spirituali, peccat.* Quamvis autem prior sententia sit maxime probabilis, in praxi tamen tutius est, ut ante quamlibet functionem solemnem cujuscunque Ordinis sacri, Minister, si noxae alicujus lethalis conscius sibi sit, actum perfectae contritionis semper praemittat.

Quaeres, utrum a malis Ministris liceat, Sacramenta recipere? Respondetur: cum distinctione; vel enim Ministri illi sunt ii, quibus incumbit ex officio Sacramenta ministrare, ut Parochus, Episcopus, aut ii, quibus id non ex officio, sed ex delegatione tantum incumbit. Rursus hi vel sunt expositi ad Sacramenta ministranda, ut quando Confessarius aliquis sedet in loco, ubi audire solet confessiones, vel non sunt expositi. Hac distinctione supposita, dicimus 1. nullum Sacramentum, solo Baptismo excepto, licite recipi posse ab iis Ministris, qui ab Ecclesia non tolerantur, quales sunt nominatim excommunicati, degradati etc. Addunt etiam aliqui, in articulo mortis absolutionem sacramentalem licite recipi posse a Sacerdotibus

etiam non toleratis. Ita Canus in relect. de Poenit. p. 5. Azor instit. moral. part. 1. lib. 8. c. 11. q. 12., et habetur in declaratione Cardinalium ex collect. Joan. Gallemat. in c. 7. sess. 14. Concil. Trid.

Dicimus 2. ab iis, quibus ex officio Sacramenta administrare incumbit, quamvis mali sint, quamdiu tamen ab Ecclesia tolerantur, licitum esse, etiam nulla urgente necessitate, Sacramenta petere ac recipere; neque enim subditus, qui tale jus habet, ob Superioris malitiam illud admittere censetur.

Dicimus 3. ab iis, quibus ex officio Sacramenta ministrare non incumbit, si sint expositi et ab Ecclesia tolerentur, licitum esse, Sacramenta recipere, et ipsi administrantes illa sibi solis nocent, ut habetur can. *sciscitantibus*, 15. q. 8.

Dicimus 4. a malis Ministris, qui nec expositi sunt, nec Sacramenta ex officio ministrare tenentur, non licere, illa petere, si nulla urgeat necessitas. Nomine autem malorum Ministrorum intelliguntur illi, qui notorie in peccato aliquo mortali existunt, v. g. concubinarii publici; de peccatis enim occultis nemo judicare debet. Ratio hujus dicti est, quia hoc esset vere ad peccandum eos inducere. Videri potest Toletus lib. 1. cap. 92.

CAPUT II.

De Sacramento Baptismi.

SECTIO I.

Quid sit Baptismus, et quae ejus necessitas.

1. Baptismi nomen, quod a graeca voce derivatum est, significatque ablutionem, seu immersionem, ex Christi Domini instituto ab Apostolis et deinceps ab universa Ecclesia usurpatum est (ut declarat Catechismus Concil. Trident. part. 2. c. 11.), ad significandum illud Sacramentum, in quo per exteriorem corporis ablutionem aqua naturali factam, sub praescripta verborum forma, confertur gratia.

Docet autem S. Thom. q. 66. art. 32. institutum fuisse hoc Sacramentum a Christo Domino, eo tempore, quo

a S. Joanne in Jordane baptizatus est; quod etiam docet S. Ambr. lib. 2. in Luc. *Baptizatus* (inquit) *Dominus non mundari volens, sed mundare aquas, ut ablutae per Christi carnem, quae peccatum non cognovit, Baptismatis jus haberent.*

Est autem hic obiter observandum, Baptismum illum a S. Joanne collatum, a Sacramento Baptismi longe diversum esse, ut expresse definitum est in Concil. Trid. sess. 7. can. 1. quod vel ex ipsis S. Joannis verbis satis liquet: S. Matth. 3. *Ego baptizo vos in aqua in poenitentiam; qui autem post me venturus est, ipse vos baptizabit in Spiritu sancto.* Ubi manifestum exprimit differentiam inter suum et Christi Baptismum; quod ipse in aqua solum, id est in ceremonia quadam externa ad poenitentiam exterius disponente; Christus vero in Spiritu sancto baptizaret, id est quod per exteriorem ablutionem, quam instituit, Spiritum sanctum seu gratiam sanctificantem conferret. Huic veritati subscribunt unanimiter SS. Patres, quos fuse refert Coccius tom. 2. Thesauri Catholic. lib. 5. de Baptismo, art. 5.

2. Jam quod spectat ad ipsius Baptismi necessitatem, certum est ex Fide, Sacramentum Baptismi omnibus cujuscunque aetatis, sexus et conditionis hominibus, non tantum praecepti, sed etiam medii necessitate necessarium esse.

Probatur 1. ex his Christi Domini verbis, S. Joan. 3. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei,* quae verba S. Ambros. explicans lib. 2. de Ap. cap. ult. *utique,* inquit, *nullum excepit, non infantem, non aliqua praeventum necessitate etc.*

Probatur 2. authoritate Conciliorum Carthag. et Milevit. apud S. August. epist. 90 et 92. in quibus proscriptus est error Pelagianorum, qui censebant parvulos sine Baptismo salutem posse consequi, et Concilii Constantiensis, ubi denuo condemnatus est idem error a Wicleffo renovatus, et denique Trident. sess. 7. can. 5. de Bapt. ubi anathema profertur in eum, qui dixerit, Baptismum ad salutem necessarium non esse.

Probatur 3. ex S. August. lib. 3. de Orig. animae, c. 9. et lib. 1. de Peccat. meritis et remiss. cap. 18. et ex S. Hieron. lib. 3. contra Pelag. et aliis SS. Patribus a Bellarmino fuse relatis lib. 1. de Bapt. cap. 4. ex quibus constat, Baptismum ita esse omnibus sive parvulis, sive adultis

necessarium, ut sine illo nullus ab originali peccato mundari aeternamque salutem consequi possit.

Haec est autem differentia inter parvulos et adultos, quod illis ad salutem necessarius sit Baptismus re ipsa susceptus, his vero vel in re, vel in voto, quod expresse declaravit Concilium Tridentinum sess. 6. cap. 4. ubi dicit, justificationem a peccatis, *post Evangelium promulgatum, sine lavacro regenerationis aut ejus voto fieri non posse.*

3. Per votum autem Baptismi intelligitur illius suscipiendi desiderium et propositum non nudum aut simplex, sed Fidei et perfectae contritioni conjunctum; quia sine illis virtutibus nullus adultus extra Sacramentum justificari potest, ut constat ex iis, quae in priori hujus operis parte diximus tract. 6. c. 4. sect. 5. Quod confirmari potest ex eo, quod dixit S. August. lib. 4. contra Donat. cap. 22. *Fidem conversionemque cordis, id quod ex Baptismo deerit, posse supplere, si forte ad celebrandum mysterium Baptismi in angustiis temporum succurri non potest;* quod ostendit exemplo Cornelii Centurionis ante realem Baptismi susceptionem justificati.

Neque dicas, superfluam fore postea realem Baptismi susceptionem; ut enim idem S. Pater cap. 21. de eodem Cornelio dixerat (quod et de quolibet alio dici potest): *Si etiam Spiritu sancto jam accepto baptizari noluisset, contemti tanti Sacramenti reus extitisset.*

Docet etiam S. Thomas q. 66. art. 11 et 12. Martyrium pro Christo perpessum posse vicem Baptismi supplere, et ad salutem consequendam sufficere; quod etiam constat ex eo, quod Christus Dominus dixit S. Matth. 16. *Qui perdiderit animam suam propter me, inveniet eam,* quibus verbis S. Augustinus asserit lib. 2. de Orig. animae, cap. 12. *Martyres, quibus contigerit ante pro Christi nomine occidi, quam Christi Baptismate dilui, exceptos esse ab hac sententia: Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto etc.* Et lib. 3. de Symb. ad Catechumenos cap. 4. dicit, Sanctos innocentes *ab originali peccato fuisse suo sanguine dilutos,* unde sequitur secundum ejus mentem (quod et plurimi Theologi asserunt) martyrium singulari Dei dispensatione, non modo ex opere operantis, sed etiam ex opere operato, gratiam conferre.

Ex his facile est intelligere, quid S. Doctor art. 11. et cum eo communiter Theologi significare velint, cum triplicem

Baptismum, fluminis, flaminis et sanguinis distinguunt; Baptismus enim fluminis est Baptismus in re susceptus, Baptismus flaminis est Baptismus in voto, Baptismus denique sanguinis est martyrium, quod morte pro Christo perpessa consummatum est.

SECTIO II.

Quae sit materia Baptismi.

1. Dicendum 1. aquam naturalem esse remotam Baptismi materiam. Id constat ex his Christi Domini verbis, S. Joan. 3. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua etc.* quae de Sacramento Baptismi per aquam naturalem conferendo intelligenda esse declaravit Conc. Trid. sess. 7. can. 2. de Bapt. ubi et aquam naturalem materiam Baptismi esse definivit, quod et in Conc. Flor. in Decret. Eug. et in Conc. Lateran. cap. *Firmiter* de summa Trinitate antea definitum fuerat. Nomine autem aquae naturalis intelligitur illa, quae est elementaris et simplex, sive sit ex mari, sive ex flumine, aut fonte, aut palude, aut etiam ex pluvia, ut docet S. Thom. quaest. 66. art. 3 et 4. in quo singularis prorsus elucet divinae in homines misericordiae benignitas, quod ad Sacramentum tantae necessitatis et utilitatis conficiendum, ut observat Catech. Trid. p. 2. cap. 2. materiam illam delegerit, quae semper praesto est, atque ab omnibus ubique facile parari potest.

Hinc colliges, aquas omnes artificiales et alios humores mixtos, e. g. aquam, quae ex rosis aut aliis floribus vel herbis elicitur, item quae ex sale resolvitur, lacrymas etiam, salivam et similes liquores, qui ab aqua naturali specie differunt, non esse idoneam et sufficientem Baptismi materiam; e contra vero Baptismum valide confici posse ex quacunque aqua naturali, quamvis accidentaliter immutata, dummodo veram aquae naturalis formam, secundum communem hominum aestimationem retineat; nihilque proinde ad hujus Sacramenti validitatem conferre, si aqua calida sit aut frigida, pura vel impura, vel ex glacie, nive, grandine expressa, aut aliquo liquore alieno in modica quantitate permixta; omni enim ejusmodi aqua, communis est Theologorum sensus, et expressa S. Thomae doctrina art. 4. posse Baptismi Sacramentum valide confici: valide

inquam; nam ut licite administretur, aqua pura quantum fieri poterit, est adhibenda.

2. Dicendum 2. materiam proximam Baptismi esse ablutionem ex aqua naturali, ut constat ex illis Christi Domini verbis, S. Marc. c. ult. *Baptizantes eos in nomine Patris etc.* et ex communi doctrina et praxi totius Ecclesiae; cum enim aqua sit materia remota Baptismi, oportet materiam ejusdem proximam in applicatione ipsius materiae remotae, quae per ablutionem fit, consistere, ut constat ex dictis cap. praeced. Unde S. Doctor q. 66. a. 1. ad 3. dicit, fieri Sacramentum, non in ipso elemento, sed in homine, cui adhibetur elementum per usum ablutionis.

Quaeres 1. qualis ablutio ad Baptismum requiratur. Respondetur, quod, quamvis olim Baptismus ut plurimum fieret per immersionem, certum est tamen, per effusionem quoque aut aspersionem aquae valide conferri posse, ut docet S. Thomas a. 7. et usus communis Ecclesiae declarat, qui et ab ipsis Apostolis incoepit, Act. 2 et 4. ubi dicuntur uno die tria hominum millia baptizasse, quod non nisi per aspersionem factum fuisse probat Isambertus ad cit. quaest. disp. 2. art. 1.

Caeterum nihil ad validitatem Sacramenti refert, utrum unica vel trina ablutio aut immersio fiat, ut observat Catechism. Rom. p. 2. cap. 2. et olim declaravit S. Greg. lib. 1. epist. 41. ad Leandrum. Retinendus est tamen usus, qui in unaquaque Ecclesia particulari receptus est, sicut monet idem Catechismus.

Quaeres 2. quanta ablutio sit ad Baptismum necessaria. Respondetur, tantam requiri, quae secundum communem loquendi morem vere ablutio dici possit, ad quod unica gutta sufficere non censetur; sed ea quantitate aquae opus est, ut is qui baptizatur, vere dicatur ablui. Ita docent Scotus, Suares et alii apud Laymann. cap. 3. de Baptismo. Observat tamen recte Isambertus, ad Baptismi validitatem sufficere posse guttas aliquot, quae corpus tangant cum aliqua sua divisione et partium successione; quod ad scrupulos tantum amovendos hic adnotamus, non vero ut ex aliquo humano respectu Sacramenti hujus Minister in illius collatione aliquot tantum guttas adhibeat, ne v. g. infantuli alicujus nobilis corpus ex aquae frigore tantillum laedatur; cum in Sacramento tantae necessitatis ea semper

aquae quantitas adhibenda sit, quae ad ejus validitatem citra quodcunque dubium sufficere possit.

Quaeres 3. quaenam corporis pars ablui debeat, ut validus sit Baptismus. Respondetur, Baptismum haud dubie validum fore, si caput hominis abluatur, quod docet S. Thom. q. 68. art. 11. ad 4. et Ecclesiae praecepto faciendum esse constat ex cap. *postquam nos*, de consecrat. dist. 4. et ex Catech. Rom. p. 2. c. 2. Validum quoque fore existimant Scotus, Suares et alii apud Laymannum cit. cap. 3. et etiam Isambertus ad q. 66. disp. 3. art. ult. si scapulae, pectus, aut alia ejusmodi notabilis pars abluatur.

Caeterum si alia pars minus notabilis, v. g. manus, pes etc. tantummodo ablueretur, ut si infans in egressu ex utero materno manum vel pedem proferret; tunc si immineat aliquod vitae periculum, baptizandus quidem esset; sed cum dissentiant inter se Doctores, utrum valeat ejusmodi Baptismus, docet S. Thom. loco citato, et post illum Alexander Alensis p. 4. q. 17. memb. 3. et alii communiter, remoto postea infantis periculo, Baptismum esse sub conditione repetendum. Addit Laymannus supra, sentiendum idem esse, si infans pelle adhuc illa, quam vocant secundinam, circumdatus propter periculum baptizetur; cum a quibusdam dubitetur, an sit pars infantis, quod etiam similiter dici debet, si soli capilli aqua perfunderentur; quamvis enim Scotus, Henriques, Toletus, Vasques, et alii apud eundem Laymann. supra existiment, ad Baptismi validitatem id sufficere. Quia tamen id certum non est, et alii Doctores contrarium sentiunt, idcirco tutius est in re tanti momenti, Baptismum sub conditione repetere, cum nunquam satis tuto aeternae animarum saluti, quae ex hoc Sacramento pendet, consuli possit.

SECTIO III.

Quae sit forma Baptismi.

1. Baptismi forma haec est: *Ego te baptizo in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti.* Quod constat ex Conciliis Lateranensi cap. *firmiter* de summa Trinit., Florent. in decret. Eugen. et Tridentino sess. 7. can. 4. de Baptismo; additurque in Romano Catechismo, part. 2. cap. 2. formam

illam a Christo Domino Apostolis ac toti Ecclesiae traditam fuisse S. Matth. 28. his verbis: *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti.*

In qua quidem forma exprimi debet primo actio ipsius Ministri, ut docet S. Thomas quaest. 66. art. 5. Unde Alexander Tertius c. 1. de Baptismo et ejus effectu dicit, quod, *si quis puerum ter in aquam immerserit in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, et non dixerit, ego de baptizo, non est puer baptizatus.* Et in decreto saepius citato Eugenii, post relatam formam, qua Graeci in Baptismi collatione utuntur, quae est ejusmodi: *Baptizetur* vel *Baptizatur servus Christi N. in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti;* dicitur, Baptismum, sub tali forma collatum, esse validum, quoniam in illa *exprimitur actus, qui per ipsum exercetur ministrum cum invocatione sanctae Trinitatis.*

Exprimi 2. debet persona baptizanda, ut significat idem S. Doctor supra, et constat tum ex citato cap. *si quis,* tum ex praefato Catechismo Romano, et etiam ex ipso usu et praxi totius Ecclesiae, quae in forma Baptismi personam baptizandam semper exprimere solet; tum denique ut ostendatur inter baptizantem et baptizatum esse debere distinctionem, aliumque esse qui baptizatur, et alium qui baptizat, ut habetur cap. *Debitum* extra de Bapt. et ejus effectu; proindeque neminem posse se ipsum baptizare.

2. Exprimi 3. debet unitas divinitatis, ut asserit S. Doctor supra, in resp. ad 6. Unde S. Hieronymus super cap. 4. ad Ephes. *Non baptizamus,* inquit, *in nominibus Patris etc. sed in uno nomine, quo intelligitur Deus;* et S. August. lib. 3. contra Max. Ar. cap. 32. dicit, conferri Baptismum *in nomine, non in nominibus,* quia hi tres unum sunt.

Exprimi denique debet explicita et distincta prolatio et invocatio trium personarum sanctissimae Trinitatis, Patris, et Filii, et Spiritus sancti, ut docet S. Thom. art. 6. et constat tum ex citatis Christi Domini verbis, *Baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti,* tum ex Concilio Lateranensi cap. *Firmiter,* tum ex Epistola Zachariae ad Bonifacium Episcopum, quae refertur c. *in Synodo* de Consecr. dist. 4. ubi dicitur, quod *si lotus in fonte Baptismatis quis fuerit, sine invocatione Trinitatis, perfectus Christianus non est, nisi in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti fuerit baptizatus.* Quod similiter ante illum docuerant

S. Cyprianus epist. 63. ad Jubajanum, S. Leo epist. 4., S. Augustinus loco proxime citato contra Maximinum, et plures alii.

Observat autem S. Doctor art. 5. ad 7. expressam Patris, et Filii, et Spiritus sancti mentionem et invocationem in forma Baptismi esse ita necessariam, ut si quis alias voces quamvis idem significantes adhiberet, ut si diceret, in nomine Genitoris, et Geniti, et ab utroque Procedentis, Baptismum tamen minime perficeret, quod etiam post illum docent plures alii, quos citat Suares disp. 21. sect. 4.

Dices Actor. 8. referri, quod in nomine Christi baptizabantur viri ac mulieres, non ergo in nomine Patris, et *Filii*, et Spiritus sancti.

3. Respondetur 1. probabile esse, quod docet S. Thom. art. 6. ad 1. Apostolos id ex speciali revelatione et dispensatione initio nascentis Ecclesiae aliquando fecisse, ut nomen Christi, quod erat odiosum Judaeis atque Gentilibus, honorabile redderetur.

4. Respondetur 2. probabilius adhuc videri Apostolos nunquam in solius Christi nomine baptizasse, cum nullus antiquorum Patrum (ut observat Vasques disp. 143. cap. 2.), qui Apostolis aut eorum discipulis contemporanei fuerunt, illius revelationis aut dispensationis mentionem fecerit; imo S. Clemens lib. 2. Const. Apost. c. 23. S. Dionysius cap. 3. Eccles. Hierarch. S. Justinus Apolog. 2. pro forma Baptismi, trium personarum sanctissimae Trinitatis expressionem divino praecepto servandam esse declarant, quod etiam in can. 48 et 49. Apostolorum praescribitur.

Quare quod dicitur, Apostolos baptizasse in nomine Christi, intelligendum est, baptizasse authoritate ac potestate ipsius Christi, quo sensu de credentibus in se dixit idem Christus: *In nomine meo daemonia ejicient* (Matth. ult. cap.), vel baptizasse in nomine Christi, quia baptizantes exprimebant nomen Filii simul cum nomine Patris et Spiritus sancti, ut intelligit S. Cyprian. epist. 73. ubi explicans S. Petri verba Act. 2. *Baptizetur unusquisque vestrum in nomine Jesu*, sic ait: *Jesu Christi mentionem facit Petrus, non quasi Pater omitteretur, sed ut Patri quoque Filius adjungeretur.*

SECTIO IV.

Quis possit Baptismum conferre.

1. Dicendum 1. quemlibet hominem viatorem, sive virum, sive mulierem, sive fidelem, sive infidelem posse valide Baptismum conferre. Id constat ex Conciliis Lateranensi et Florentino sect. praeced. citatis, et etiam ex cap. *Ad limina* 30. q. 1. et cap. *Romanus* de Consecrat. dist. 4. idque ita institutum a Christo Domino fuisse, docet S. Thom. quaest. 67. art. 3., ut Sacramentum ad salutem necessarium a quocunque homine in casu necessitatis valide conferri posset.

Dicendum 2. quemlibet hominem non modo valide, sed etiam licite Baptismum absque solemnitate (in solo tamen casu necessitatis) conferre posse. Id constat tum ex Conciliis et canonibus supra citatis, tum ex antiquis Patribus, qui id expresse docent, ut Tertullianus lib. de Bapt. cap. 16. ubi dicit, in casu necessitatis *Laicis esse jus baptizandi;* quod etiam docet S. Hieron. contra Luciferianos paulo ante medium, idque affirmat suo tempore ubique receptum et usitatum fuisse. Diximus, absque solemnitate, id est absque ceremoniis aliis, quae in collatione Baptismi ex Ecclesiae praecepto adhibentur; nam si Laicus ceremonias illas usurparet, peccaret mortaliter, fieretque irregularis, ut habetur cap. *Si quis*, extra de non ordinato ministrante.

2. Observat autem S. Doctor qu. 67. art. 4. et post illum Paludanus, Scotus, Sylvester, Navarrus et alii apud Laymannum cap. 7. de Bapt. in casu necessitatis hunc ordinem esse servandum, ut praesente proprio Pastore non baptizet Diaconus, praesente item Diacono non baptizet Clericus inferior aut Laicus, imo etiam praesente Clerico non esse conveniens Laicum baptizare, sicut nec praesente viro mulierem. Additque idem Author, fore peccatum mortale, si praesente Sacerdote Laicus aut inferior Clericus baptizare praesumeret; veniale vero solummodo, si inter alios Clericos inferiores et Laicos, vel inter virum ac mulierem praefatus ordo invertatur; imo nullam fore culpam, si ordinis illius invertendi causa aliqua subsit, ut quia obstetrix melius et certius novit modum baptizandi;

vel quia virum non decet accedere ad baptizandum partum nondum omnino ex utero matris editum.

3. Dicendum 3. Episcopum in Dioecesi, Presbyterum Curatum in Paroecia sua esse ordinarium Baptismi Ministrum. De Episcopo aperte constat, cum sit in Dioecesi sua primus et ordinarius Pastor; unde Tertullianus lib. de Bapt. *Dandi Baptismum*, inquit, *habet jus summus Sacerdos, qui est Episcopus, de hinc Presbyteri etc.*

De Sacerdote Curato etiam similiter constat ex usu et praxi totius Ecclesiae, et ex Rituali Romano tit. de Bapt. ubi dicitur, quod *Legitimus Baptismi Minister est Parochus vel alius Sacerdos a Parocho vel ab Ordinario loci delegatus*; unde etiam (ut observat Joan. Filesacus Opusc. de Paroec. et Paroec. orig. cap. 7.) Ecclesiae paroeciales olim vocabantur *Ecclesiae baptismales*.

Id praeterea confirmat Isambertus ad quaest. 67. disp. 1. art. 5. ex eo quod actus baptizandi solemniter (ut ibidem probat) sit actus Pastoris ordinarii proprius; ubi etiam addit, Paroecum praesente Episcopo suo citra illius consensum, quem honoris et reverentiae causa postulare debet, licite baptizare non posse, quod colligit ex epist. 80. S. Leonis ad Episcopos Galliae.

4. Dicendum 4. quemlibet alium Sacerdotem, qui nec Episcopus est, nec Paroecus, non nisi ex hujus vel illius delegatione seu licentia Sacramentum Baptismi posse licite administrare. Ita S. Thom. quaest. 67. art. 4. ad 2. cui subscribunt Suares disp. 31. sect. 4. Vasques, Valentia, Henriques et alii apud Laymannum c. 7. de Bapt. Unde sequitur, Sacerdotem illum peccaturum mortaliter, qui absque proprii Sacerdotis licentia expressa aut saltem rationabiliter praesumta, solemniter baptizaret, quod etiam docet Gammachaeus ad citatam quaest. 67. cap. 1. et Isambertus ad eandem quaest. disp. 1. art. 5.

Est autem observandum, non modo Sacerdotes, sed etiam Diaconos ex Episcopi vel Paroeci commissione posse solemniter baptizare, ut Doctores supra citati asserunt; cum hac tamen differentia, quod Sacerdoti tanquam legitimo Ministro committi possit pro libito proprii Sacerdotis; Diacono vero non nisi urgente aliqua necessitate; et praeterea Diaconus absque Ordinarii licentia solemniter baptizans non modo peccet mortaliter, sed etiam fiat irregularis, ut habetur cap. *Si quis*, extra de non ordinato ministrante;

Sacerdos vero idem faciens peccat quidem, sed nullam irregularitatem contrahit.

SECTIO V.

Quis Baptismum suscipere possit; et quae dispositiones ad id requirantur.

1. Certum est, quemlibet hominem in statu viae capacem esse Baptismi percipiendi, cum Christus Dominus dixerit S. Matth. ult. *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos etc.* Et de adultis quidem nulla est difficultas; cum sicut ad doctrinam evangelicam audiendam, sic etiam ad percipiendum Baptismum sint idonei: de infantibus vero rationis usum nondum assecutis negant hujus temporis Anabaptistae, qui (ut refert Bellarminus lib. 1. de Bapt. c. 8.) contendunt, non nisi adultis conferendum esse Baptismum; ideoque infantes jam baptizatos, cum ad aetatem adultam pervenerunt, iterum rebaptizant; unde et Anabaptistarum nomen sortiti sunt; contra quos Fides catholica docet, parvulos etiam nondum rationis usum assecutos, sive a parentibus catholicis, sive ab haereticis aut infidelibus prognati sint, Baptismi suscipiendi esse capaces.

Probatur haec veritas et error oppositus refellitur, tum ex his Christi Domini verbis: Matth. 19. *Sinite parvulos venire ad me, talium est enim regnum coelorum;* tum ex Concilio Milevitano cap. 2. ubi haec habentur: *Placuit, ut quicunque parvulos recentes ab uteris matrum baptizandos negat, anathema sit;* tum etiam ex Concilio Viennensi sub Clement. V. Clementina I. de sum. Trinit. et Fide cathol. et Concilio Trid. sess. 5. can. 4. ubi eadem veritas definita est; denique ex S. Augustino, qui lib. 10. de Gen. ad Liter. c. 23. dicit, hanc baptizandorum puerorum in Ecclesia consuetudinem esse Traditionem apostolicam.

2. Cum igitur hoc certum sit ex Fide, quaeritur, an infantes illi sint invitis eorum parentibus baptizandi.

Respondetur 1. infantes infidelium nondum rationis usum assecutos, invitis eorum parentibus, non esse baptizandos, si sub illorum cura et potestate remaneant, aut periculum sit, ne ad eorum curam et potestatem redeant, et ab illis pervertantur; si autem ab illorum cura et potestate juste abstrahi possint, ita ut nullum sit periculum ne ad illos

redeant, aut ab illis pervertantur, tunc licet infantes illos, etiam invitis parentibus, baptizare; quod similiter licitum est in praesenti periculo mortis ipsorum infantium; imo etiam invitis eorum parentibus fieri debet: quae omnia fuse explicat et probat Gregor. a Valentia, disp. 4. qu. de Bapt. p. 3.

Respondetur 2. licitum esse, invitis parentibus haereticis, filios illorum secundum ritum Ecclesiae baptizare. Ita habetur in cap. *de Judaeis*, dist. 45. cum enim Haeretici, utpote et ipsi baptizati, Ecclesiae sint subditi, juste ab illa compelli possunt, ut filios suos Baptismi Sacramento secundum ritum catholicum initiandos, et in vera Fide ac religione instruendos deferant; et si praestare id recusant, etiam invitis illis id fieri potest.

Jam quod spectat ad dispositiones in suscipientibus Baptismum necessarias, de adultis solum quaestio intelligenda est; in parvulis enim Fidem, intentionem, aut aliam similem dispositionem requirere, aliud non est (ut dicit S. August. epist. 57. ad Dard.) quam ipsis sensibus et evidentissimae veritati velle contradicere.

3. Prima igitur dispositio ad Baptismum in adulto requisita est ejus consensus. Ita S. Doct. q. 68. a. 7. et constat ex cap. *Majores*, extra de Baptismo et ejus effectu et cap. *aegrotantes*, de Consecrat. dist. 4. et etiam ex ipso usu et praxi Ecclesiae, quae ante ipsius Baptismi collationem interrogat baptizandum, utrum velit baptizari. Non requiritur autem consensus actualis expressus, sed sufficit virtualis aut interpretativus, seu ut adultus actualem suscipiendi Baptismi aliquando habuerit voluntatem eamque minime retractaverit.

Secunda dispositio ad suscipiendum Baptismum necessaria est Fides, sufficiensque doctrinae catholicae notitia. Id constat tum ex Script. S. Marc. ult. *Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit.* Et Act. 8. Eunucho Baptismum postulanti S. Philippus respondit: *Si credis ex toto corde, licet*; unde Ecclesia baptizandum super praecipuis Fidei nostrae articulis interrogat, illiusque publicam professionem ab eo exigit.

Tertia dispositio est dolor de peccatis cum proposito servandae legis divinae. Id etiam constat ex his S. Petri verbis Act. 2. *Poenitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrum*, et ex Concil. Trident. sess. 6. cap. 6.

4. Qualis vero esse debeat ille dolor, et ex quo motivo elicitus, quale item servandae legis propositum, plenius constabit ex iis, quae dicentur infra c. 5. de Sacram. Poenitentiae; ut enim recte docet et probat Isambertus ad q. 68. art. 4. dolor, qui ad Sacramentum Poenitentiae sufficit, ad Sacramentum etiam Baptismi sufficiens esse censetur.

Porro cum hae tres dispositiones ad Baptismum fructuose recipiendum in adulto requirantur, ad illius tamen validitatem solummodo prima necessaria est, ut constat ex cap. *Majores*, et ex cap. *de Judaeis*, dist. 54. et ex S. August. lib. 2. contra Petilian. cap. 35. et lib. de Catechis. rud. cap. 17. unde, quando quis serio vult Baptismum percipere, quamvis neque Fidem, neque de peccatis dolorem habeat, vere ipsius Baptismi characterem recipit, non tamen gratiam sanctificantem, neque alios effectus, qui ab ipsa pendent, de quibus agetur sect. seq.

Quaeres 1. utrum infans in utero materno baptizari possit. Respondet S. Doctor ibid. ad 4. art. 11. non posse, cum ejus corpus in eo statu aqua tingi et ablui non possit, proindeque (ut ibidem docet) ad Baptismum conferendum expectanda est totalis egressio pueri ex utero; si tamen periculum aliquod immineat, caputque primo egrediatur, in eo baptizari debet, nec est postea rebaptizandus, si eum perfecte nasci contigerit; quod si manum, vel pedem, aut aliam similem partem exerat, in illa similiter, periculo imminente, debet baptizari, quia tamen incertum est, an ejusmodi Baptismus validus sit, erit postea sub conditione iterum baptizandus.

5. Quaeres 2. utrum monstra baptizari debeant. Respondetur, monstra illa, de quibus dubitatur, utrum animam rationalem habeant, si nihil certi dignosci possit, immineatque mortis periculum, sub hac conditione baptizare debere: *Si tu es capax Baptismi, ego te baptizo etc.* Si vero nullum sit in mora periculum, consuli poterunt medici et alii experti; imo tutius erit, rem ad Episcopum deferre, ordinemque ab illo praescriptum sequi, ut declaratur in Rituali Romano, titulo de Baptismo.

Quod si monstrum tale sit, de quo dubitetur, an sit unus homo vel plures, baptizari non debet, donec id discernatur; discerni autem poterit, si unum vel plura capita, unum vel plura pectora in eo sint; tunc enim totidem

erunt corda et animae hominesque distincti, et in eo casu seorsim singuli erunt baptizandi; si vero distinctio illa personarum non possit certo deprehendi, ut si duo quidem capita, non vero duo pectora habeat; tunc in uno absolute baptizari debet, in altero sub conditione, ut in eodem Rituali praescribitur.

Quaeres 3. an adulti amentes sint baptizandi. Respondetur, cum distinctione; vel enim fuerunt perpetuo amentes, nec speratur, eos rationis compotes aliquando futuros esse; et talibus Baptismus conferri debet, sicut et aliis infantibus; vel aliquando usum rationis habuerunt, et postea in amentiam lapsi sunt; et siquidem constet, illos, dum mentis compotes essent, Baptismum petiisse aut exoptasse, nec voluntatem illam mutasse, Baptismus illis erit conferendus; si vero id non constet, a Baptismi administratione abstinendum est. Ita habetur in Catechismo Trid. part. 2. cap. 2.

Dices, videri tutius esse illos baptizare, cum in illis interpretativa Baptismi suscipiendi voluntas praesumi possit; id est illos esse dispositos, ut si statum suum agnoscerent, et Baptismi necessitatem scirent, haud dubie illud suscipere vellent.

Respondetur, voluntatem illam interpretativam ad Baptismum minime sufficere, ut docet et probat Isambertus ad citatam q. 68. disp. 6. art. 2. additque art. 3. quod si quis Baptismum adulto conferret, in quo dispositiones ad Baptismum necessario requisitas non deprehenderet, peccati mortalis reatum incurreret.

SECTIO VI.

Quinam sint effectus Baptismi.

1. Quinque sunt praecipui hujus Sacramenti effectus. Primus est remissio quoad culpam peccati originalis, et peccatorum omnium actualium, si quae ante Baptismi susceptionem commissa sunt. Ita S. Doctor quaest. 66. art. 1. et expresse definitum habetur in Concil. Florent. in decret. Eug. et in Trid. sess. 5. can. 5. et longe antea in Concil. Carthag. 4. can. 1. inter praecipua Fidei dogmata, quae Episcopus consecrandus profiteri debebat, reponitur istud de remissione peccatorum per Baptismum: et S. Greg.

epist. 39. infideles illos vocat, *qui dicunt, peccata in Baptismate non vere sed superficie tenus dimitti.*

Secundus effectus est remissio totius poenae peccatis debitae. Ita S. Doctor art. 2. et constat ex eodem Eugenii decreto, et ex Concil. Trident. sess. 6. cap. 14. ubi dicitur, in Sacramento Poenitentiae temporalem poenam non totam semper, *ut in Baptismo fit*, dimitti.

Id etiam confirmari potest ex universali Ecclesiae praxi, quae nulla unquam satisfactionis opera imponere solet baptizatis, sicut imponit sacramentaliter confessis, imo Catechismus Rom. supra docet, *id sine maxima Sacramenti injuria fieri non posse.*

Tertius effectus est gratia sanctificans simul cum donis et virtutibus infusis, quae illam comitantur; *hujus siquidem Sacramenti virtute* (ut loquitur Catech. Rom. supra) *non solum a malis, quae vere mala dicenda sunt, liberamur; verum etiam eximiis donis et muneribus augemur; animus enim noster divina gratia repletur, qua justi et filii Dei effecti aeternae quoque salutis haeredes instituimur etc. Est autem gratia non solum per quam peccatorum fit remissio, sed divina qualitas in anima inhaerens, ac veluti splendor quidam et lux, quae animas nostras pulchriores et splendidiores reddit; huic vero gratiae additur nobilissimus virtutum comitatus, quae in animam cum gratia divinitus infunduntur.*

2. Quartus est ipsa gratia sacramentalis Baptismi, quae quidem (ut docet idem Catechismus) procedit ex arctissima illa unione, qua per Baptismum Christo Domino baptizati tanquam capiti suo membra copulantur et connectuntur; quaeque illos speciali modo ad servandam divinam legem, Sacramenta digne suscipienda, aliaque religionis et pietatis officia debite exequenda, habiles reddit.

Quintus denique est character, qui per Baptismum indelebiliter animae imprimitur, ut definitum est in Concil. Trident. sess. 7. can. 9. unde (ut ibidem declarat) hoc Sacramentum iterari non potest.

Ex his et aliis Baptismi effectibus, quos S. Doctor quaest. 69. et alii SS. Patres passim enumerant, colligi potest, quanta sit hujus Sacramenti excellentia et dignitas, quanta etiam ejusdem utilitas et necessitas, ac proinde quam justa ratione praeceperit Ecclesia in Rit. Rom. tit. de Bapt. ut parvuli recenter nati quamprimum ad Ecclesiam Baptismi suscipiendi causa deferantur; et quam graviter peccent

parentes, qui ob inanes causas et vanos quosdam respectus per plures dies hujus Sacramenti subsidio infantes privant, eosque beatitudinis aeternae amittendae periculo exponunt.

Est autem observandum, quod, quamvis adultus, qui ficte Baptismum recipit, id est sine Fide aut sine ullo dolore de peccatis, characterem quidem illius, non vero gratiam recipiat; si tamen postea fictionem illam per poenitentiam removeat, tunc Baptismus omnem effectum suum consequetur, ut docet S. Thom. art. 9 et 10. et ante illum docuit S. Cyprianus serm. de Pass. Dom. paulo ante finem, et S. Augustinus lib. 1. de Bapt. cont. Donat. cap. 12.

3. Quaerunt hic Theologi, an Circumcisio, quae olim apud populum Judaicum divinitus instituta fuerat, peccatorum remissionem et gratiam sanctificantem ex opere operato contulerit.

Respondetur negative cum S. Doctore quaest. 70. art. 4. Et constat ex Concil. Florent. in decreto Eugenii, ubi dicitur, *Sacramenta legis antiquae non causasse gratiam, sed eam solum per Passionem Christi dandam figurasse.*

Quamvis autem per Circumcisionem non conferretur ex opere operato gratia et remissio peccatorum; conferebatur tamen opere operantis; in adultis quidem per actum perfectae contritionis, quo solo justificari posse peccatores extra Sacramenta novae legis supponimus ex dicendis infra cap. 5. In parvulis autem per applicationem Fidei parentum vel aliorum, cujus quidem Fidei signum erat Circumcisio; idque in virtute futurae passionis ipsius Christi Domini. At vero ante institutionem Circumcisionis docet idem S. Thomas in resp. ad 2. *probabile esse, quod parentes fideles pro parvulis natis, et maxime in periculo existentibus, aliquas preces Deo funderent, vel aliquam benedictionem eis adhiberent (quod erat quoddam signaculum Fidei); sicut adulti pro se ipsis preces et sacrificia offerebant*, qua ratione ex speciali Dei misericordia virtus passionis Christi ipsis parvulis applicabatur, sicque a peccato originali emundabantur, quod et similiter post Circumcisionem institutam, et de foeminis, quae illius capaces non erant, et de maribus ante octavum diem (quo tantum eos circumcidere licitum erat) decedentibus dici debet.

SECTIO VII.

Quaenam sint ceremoniae in collatione Baptismi servandae.

1. Certum est, ceremonias quasdam religiosas ab Ecclesia in solemni Sacramentorum administratione ad majorem Christiani populi devotionem excitandam, salva illorum substantia institui potuisse, et de facto pie ac sancte institutas esse, proindeque sine peccato contemni, aut ab ipsorum Sacramentorum Ministris omitti pro libito non posse, ut expresse definitum est in Conc. Trident. sess. 7. can. 13.

Quod igitur spectat ad ipsius Baptismi ceremonias, docet Catechismus Romanus, eas ad tria capita revocari posse; quaedam enim Baptismi collationem antecedunt, quaedam comitantur, quaedam subsequuntur. Praecipuas hic eo ordine, quo ab Ecclesia adhibentur, discutiemus.

Ac in primis ante Baptismi collationem aqua praeparari debet, qua sola in illius administratione uti licitum est. Consecratur autem baptismalis fons variis precibus et exorcismis ab Ecclesia institutis, addito Catechumenorum oleo sacro Chrismate, juxta priscum Ecclesiae morem, cujus testis est S. Cyprianus epist. 70. et S. Basilius lib. de Spiritu sancto, cap. 27. quam benedictionem seu consecrationem aquae baptismalis in vigiliis duntaxat Paschae ac Pentecostes faciendam esse docet Catechismus Rom. et habetur cap. *in Sabbato* de Consecr. dist. 4.

Hac benedictione aquae supposita, qui Baptismo initiandi sunt, adducuntur ad Ecclesiae fores, atque ab ejus introitu tanquam indigni, utpote qui adhuc potestati daemonis per peccatum mancipati sunt, excluduntur.

2. Et primo Sacerdos trinam insufflationem et varios exorcismos adhibet ad expellendum daemonem, eoque ritu (qui in Ecclesia antiquissimus est) *non exorcisatur, aut exsufflatur creatura Dei in infantibus* (ut ait S. August. lib. 1. de Symb. ad Catech. cap. 1.) *sed ille, sub quo sunt omnes, qui cum peccato nascuntur.*

Eadem etiam ratione signum crucis efformatur in baptizandi fronte aliisque partibus, ut per illud daemon compescatur omnesque ejus machinae dissolvantur, quod observat

S. Augustinus lib. de Catech. rud. cap. 20. et S. Athanasius lib. de Incarn.

Fit praeterea impositio manus a Sacerdote, variaeque super baptizandum orationes ab ipso proferuntur. Hujus ceremoniae meminit Conc. Carthag. 5. can. 83. et S. August. lib. de Pecc. merit. et remiss. cap. 26. *Catechumenos*, inquit, *secundum quendam modum, per signum Christi, et orationem, manus impositione puto sanctificari.*

Exinde Sacerdos salem prius a se benedictum in os baptizandi imponit, ad significandam Baptismi gratiam, per quam homo a peccatorum putredine liberatur, et coelesti quadam ac supernaturali prudentia donatur. Hujus ceremoniae mentio fit in Conc. Carthag. 3. can. 11. et apud S. Aug. lib. 1. Confess. c. 11.

Postea idem sacerdos saliva aures et nares baptizandi tingit: aures quidem, ut eas ad Christi sermones percipiendos aperiat, nares vero, ut virtutis ac pietatis bonum odorem hauriat, ut explicatur cap. *postea*, de Consecr. dist. 4. et docet etiam S. Ambrosius lib. 1. de Sacram. cap. 1.

3. Sequitur abrenunciatio, qua ad interrogationem Sacerdotis baptizandus diabolo et omnibus operibus et pompis ejus abrenunciat, cujus ceremoniae mentionem facit S. Dionysius lib. de Eccles. Hier. cap. 2. et S. Ambros. lib. 1. de Sacrament. cap. 2. ubi hunc ritum expendens sic loquitur: *Quando te Sacerdos interrogavit: abrenuncias diabolo et pompis ejus? quid respondisti? Abrenuncio. Abrenuncias saeculo et voluptatibus ejus? quid respondisti? Abrenuncio. Memor esto sermonis tui, et nunquam tibi excidat series cautionis tuae etc. Chirographum tuum tenetur non in terra, sed in coelo etc.*

Per illam abrenunciationem bello veluti daemonibus indicto baptizandus in scapulis et in pectore inungitur. *Quasi athleta Christi* (inquit S. Ambrosius supra) *quasi luctamen hujus saeculi luctaturus*, *et* (ut loquitur S. Chrys. homil. 6. in Epist. ad Colossenses) *stadium jamjam ingressurus.*

Post primam illam Unctionem baptizandus iterum a Sacerdote interrogatus super praecipuis Fidei articulis, illius publicam professionem emittit; et de hac Fidei professione loquitur S. Ambrosius libro de Sacram. c. ult. et S. Augustinus libro 8. Confessionum, cap. 2. ubi dicit, hanc Fidei

professionem *verbis certis conceptis, retentisque memoriter, de loco eminentiore in conspectu populi fidelis reddi solere ab iis qui ad gratiam Baptismi accessuri sunt.* Haec autem professio Fidei supponebat ipsius baptizandi instructionem per Catechismum jam factam; unde adulti, qui Baptismum olim petebant, priusquam ad illum admitterentur, notabili aliquo temporis spatio recensebantur inter Catechumenos, de quorum instructione per Catechismum frequens habetur mentio apud sanctos Patres; praesertim apud S. Augustinum libro de Fide et Operibus, cap. 8. et alibi passim.

4. Tandem iterum elicito libero et publico baptizandi concensu, confertur illi Baptismus sive per immersionem, sive per aquae infusionem trinam vel unam; in quo Ecclesiae cujusque approbata consuetudo servanda est.

Postea baptizatus in vertice capitis sacro Chrismate ungitur, ut habetur cap. *Si quis de alio*, de Consecrat. distinct. 4. ubi dicitur, Chrisma recens esse opertere, id est eodem anno in die Coenae Domini ab Episcopo consecratum. Quamvis autem primis Ecclesiae saeculis omnis unctio Chrysmatis a solis Episcopis fieri soleret; postea tamen concessum fuit, ut haec baptismalis unctio in vertice a Presbyteris fieri posset, ut constat ex Conc. Carthaginens. 4. can. 36. et Tolet. in can. 20. Quae autem in fronte fit et propria est Sacramenti Confirmationis, solis Episcopis semper reservata fuit, ut suo loco dicetur. Significat autem haec Chrismatio baptismalis in vertice baptizati, illum *ab eo die Christo capiti* (ut loquitur Catech. Rom. supra) *tanquam membrum conjunctum esse, atque ejus corpori insitum; et ea re Christianum a Christo, Christum vero a Chrismate appellari.*

Vestis deinde candida, seu album sudariolum profertur, et baptizato imponitur, tum in symbolum innocentiae per Baptismum restitutae, et per totam vitam servandae; tum etiam in signum futurae resurrectionis et gloriae, ad cujus spem baptizatus renascitur, ut explicat Catech. Roman. supra. De hac veste candida baptizatis imponi solita loquitur S. Ambrosius lib. de Initiandis, cap. 7. et S. August. sermone 157. de Temp.

5. Demum traditur baptizato cereus accensus, ut ostendatur, illum translatum esse a potestate tenebrarum in lucem et sortem Sanctorum, fidemque illam caritate ardentem, quam per Baptismum accepit, usque ad finem vitae

servandam esse et studio bonorum operum augendam, ut in eodem Catech. Roman. dicitur. Meminit hujus ceremoniae S. Greg. Nazianz. orat. 40. in sanctum lavacrum, et S. Augustin. enarrat. in Ps. 65.

Praeter supradictas ceremonias duo sunt adhuc ritus in Baptismo servandi. Primus est, ut hoc Sacramentum, extra casum necessitatis, non in domibus vel in locis privatis, sed in Ecclesia, in qua sacri fontes huic ministerio destinati sunt, conferatur, ut habetur Clementina unica de Baptismo, ubi ab hac lege tantummodo excipiuntur regum et principum filii, qui tamen non in loco profano, sed in oratorio aut sacello baptizari debent.

Secundus, ut patrinus unus pro puero e sacro fonte suscipiendo, et matrina una pro puella, aut ad summum unus et una pro hac vel illo adhibeantur. Ita constitutum est cap. *Non plures*, de Consecrat. dist. 4. et cap. *quamvis*, de Cognatione spirit. in 6. et novissime in Concilio Trident. sess. 24. c. 2. de Reform. Matrimon. inter quos et baptizantem ex una parte, et baptizatum patremque ac matrem illius ex altera, contrahitur cognatio spiritualis, non solum matrimonium contrahendum impediens, sed et contractum dirimens; ut suo loco dicetur.

Quando autem Baptismus confertur sine solemnitate in casu necessitatis, observat Laymannus cap. 9. de Bapt. post Scotum, Suarem et alios quos citat, nullum extare praeceptum Ecclesiae, ut in tali casu patrinus vel matrina adhibeatur.

6. Qualis vero sit obligatio patrini et matrinae erga infantem, quem de sacro fonte susceperunt, declaratur capite *Vos autem*, de Consecrat. distinctione quarta, ubi dicitur, eos esse fidejussores apud Deum pro illis, quos proinde monere tenentur, ut promissiones suo nomine factas servent, et ad hunc finem obligantur Symbolum, Orationemque Dominicam, et Decalogum, aliaque christianae Fidei rudimenta eos docere aut doceri curare, a qua tamen obligatione S. Doctor quaest. 67. art. 8. docet patrinum et matrinam ut plurimum liberari, quando illi, quos de fonte susceperunt, inter fideles educantur, in iis praesertim locis, in quibus Pastores de instructione animarum sibi commissarum sunt soliciti.

Porro ex praxi Ecclesiae constat, quando aliquis in casu necessitatis Baptismum suscepit sine solemnitate, cere-

monias illius esse supplendas eo modo, qui praescribitur in Rituali. Excipitur tamen quando aliquis adultus, ab Haereticis in infantia baptizatus, ad Fidem catholicam revertitur; in illo enim casu (ut observat Layman. loc. cit.) plurimis in locis, et praesertim in Gallia et Germania, non solent Baptismi ceremoniae suppleri (nisi ex devotione ii, qui ab Haereticis baptizati sunt, id postulent), fortasse ne rudis populus opinetur, nos Baptismum Haereticorum improbare et ab aliis baptizatos iterum baptizare.

CAPUT III.

De Sacramento Confirmationis.

SECTIO I.

Utrum Confirmatio sit Sacramentum.

1. Confirmationis nomine intelligitur ritus ille, quo Episcopus baptizati frontem sub certa verborum forma sacro Chrismate ungit; qui ritus a S. Clemente epist. 4. vocatur *Consignatio*, a S. Cypriano epist. 73. ad Jubajanum, *Signaculum dominicum*, a S. August. lib. 2. contra Petilianum cap. 104. *Sacramentum Chrismatis;* et aliter ab aliis. Communi tamen nomine et magis usitato in Ecclesia vocari solet *Confirmatio*, quod nomen ante 1200 annos usurpatum reperitur a S. Melchiade Pontifice in Epist. sua decret. ad Episcopos Hispaniae, ubi ait, quod *Confirmatio armat et instruit nos ad agonem vitae istius.*

Verum quidquid sit de nomine, certum est, Confirmationem esse Sacramentum novae legis a Christo Domino institutum. Hanc veritatem, quae de Fide est, negant Haeretici hujus temporis, et olim negavit etiam Novatus, ut refert Euseb. lib. 6. cap. 35. Contra quos

Probamus illam primo ex Script. Act. 8. ubi dicitur, Samaritanos quosdam post Baptismum susceptum accepisse Spiritum sanctum, per manuum impositionem sanctorum Petri et Joannis; ex quo quidem loco constat, Spiritum sanctum, id est gratiam, collatam fuisse per ritum quemdam externum, *qui* (ut dicitur in Concil. Senon. decret. 10.) *tunc impositionis manuum, nunc Confirmationis appellatum est*

Sacramentum; et eodem sensu hunc locum explicat S. Cyprian. ep. 73. ad Jubajanum, et Hieron. in Dialog. adversus Luciferian.

Probatur 2. ex Concil. Constantinop. 1. can. 7. ubi dicitur, eos qui ab Haereticis baptizati ad Ecclesiam veniunt, *signandos esse signaculo Spiritus sancti*, et ex Concil. Florent. in decret. Eug. et Trid. sess. 7. can. 1. de Confirmatione, in quibus definitum est, Confirmationem esse verum novae legis Sacramentum.

Probatur 3. ex S. Dionys. cap. 4. de Eccl. Hier. ubi dicit, quod *illi, qui divina regeneratione Sacramento initiatus est, divini Spiritus adventum largitur unguenti consummatrix unctio*, et S. Augustinus libro 2. cont. Petil. cap. 104. *Sacramentum Chrismatis in genere visibilium signaculorum sacrosanctum est, sicut ipse Baptismus.*

2. Quaeres, quo tempore hoc Sacramentum a Christo Domino fuerit institutum. Respondetur, probabilissimum esse (sicut docet Suar. disp. 32. sect. 2.) praecipue et perfecte fuisse institutum post Christi Domini resurrectionem, cum Apostolis plenitudinem episcopalis potestatis in corpus mysticum Ecclesiae suae contulit, dicens illis S. Joan. 19. *Sicut misit me Pater, et ego mitto vos;* quod tamen non obstat, quin verum sit, quod S. Fabianus Papa epist. 2. dixit, ipsum Christum in ultima Coena discipulos suos Chrismatis conficiendi rationem docuisse, unde promanavit consuetudo sacrum Chrisma conficiendi in die Coenae Domini, quae quidem semper in Ecclesia servata est, et adhuc servatur.

SECTIO II.

Quaenam sit materia et forma Sacramenti Confirmationis.

1. Materia remota hujus Sacramenti est Chrisma ex oleo olivarum et balsamo confectum, et ab Episcopo benedictum; proxima vero est ipsius Chrismatis unctio in fronte suscipientis ab Episcopo in crucis figuram facta. Forma autem consistit in his verbis, quae ab Episcopo proferuntur: *Signo te signo crucis, et confirmo te Chrismate salutis, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti.* Ita S. Doctor q. 72. a. 2 et 4. et constat tum ex Conc. Florent.

in decret. Eug. tum ex Catechismo Rom. p. 2. cap. 3. tum etiam ex ipso usu et praxi Ecclesiae.

Sunt autem quaedam hic observanda ad clariorem et certiorem hujus veritatis intelligentiam.

Primum est, ad substantiam hujus Sacramenti necessario requiri Chrisma compositum ex oleo olivarum et balsamo. Ita docet S. Thom. supra, nec satis probabilis videtur sententia Cajetani et quorumdam aliorum, qui dixerunt, ad validitatem Confirmationis solum oleum posse sufficere, nec mixtionem balsami requiri nisi ex Ecclesiae praecepto, cum (ut habetur in Catech. Rom. supra) Concilia et Patres perpetuo docuerint, hoc Sacramentum per Chrisma seu unguentum ex oleo et balsamo confici oportere, quod expressis verbis declaravit Conc. Flor.

2. Secundum est, ad substantiam quoque hujus Sacramenti requiri, ut Chrisma sit ab Episcopo benedictum, ut docet S. Thom. a. 3. et constat tum ex cit. decret. Eug. tum ex Innocentio I. epist. 29. ad Decentium, tum etiam ex universali et perpetua Ecclesiae praxi.

Ratio autem, cur materia hujus Sacramenti sicut et Extremae Unctionis debeat necessario esse benedicta, ut Sacramentum valide conficiatur, cum ad validitatem Baptismi quaevis aqua naturalis sufficiat, est, quia (ut docet S. Thom. sup.) Sacramentorum illorum, quibus Christus Dominus usus est, ut Baptismi et Eucharistiae, materia per ipsummet Christi usum accepit aptitudinem ad perfectionem Sacramenti; unde dicitur cap. *nunquam* de Consecr. dist. 4. *Quod aquae Baptismi purgare credentium peccata nunquam possent, nisi tactu dominici corporis sanctificatae fuissent;* quare non est de illorum Sacramentorum necessitate, ut illorum materia benedicatur; et si quae benedictio ex Ecclesiae institutione adhibetur, non ad necessitatem, sed ad majorem reverentiam Sacramenti pertinet. Cum vero neque ex Script. neque ex Traditione constet, Christum Dominum unctionibus visibilibus, quae in Sacramento Confirmationis et Extremae Unctionis adhibentur, aliquando usum fuisse, ea de causa benedictio Episcopi, qui Christum in Ecclesia sua perfectissime repraesentat, necessario requiritur, ut materia illa idonea et apta efficiatur.

Observat autem Isambertus ad quaest. 72. disp. 2. a. 5. nullam certam benedictionis formulam a Christo Domino fuisse determinatam, illumque solummodo decrevisse, ut

Chrisma benediceretur, modum vero benedicendi Ecclesiae arbitrio reliquisse; unde quaelibet ipsius Chrismatis benedictio ab Episcopo facta cum debita intentione et invocatione Spiritus sancti ad validitatem Confirmationis sufficere potest, quamvis grave alioquin esset peccatum, formam benedictionis ab Ecclesia praescriptam omittere aut immutare.

3. Tertium est, unctionem Chrismatis in fronte confirmandi esse faciendam in crucis figura, ut constat ex Conc. Hispal. 2. can. 7. et ex decret. Eug. ubi dicitur: *Confirmandum ideo in fronte, ubi verecundiae sedes est, inungi, ne Christi nomen confiteri erubescat, et praecipue crucem ejus, quae Judaeis est scandalum, gentibus autem stultitia, propter quod signo crucis signatur;* unde S. Ambrosius lib. 7. de Sacram. c. 2. sup. a. 6. de ipsius Confirmationis Sacramento sic loquitur: *Unxit te Deus, signavit te Christus. Quomodo? Quia crucis ipsius signatus es forma.*

Docet autem Isambertus de necessitate hujus Sacramenti esse, quod unctio Chrismatis manu seu digito Episcopi, non vero mediante ullo alio instrumento fiat; quod vero fiat pollice dexterae manus, id non nisi ex praecepto Ecclesiae esse ad majorem decentiam et commoditatem.

Quartum denique est, formam hujus Sacramenti a Christo Domino, sicut et materiam ejus institutam esse; quod tamen non aliunde quam ex Traditione et perpetua totius Ecclesiae praxi probari potest.

Nec obstat, quod apud quosdam antiquos authores eadem verba non reperiantur; satis est enim, ut ait Bellarminus lib. 2. c. 10. quod habeatur idem sensus, cum vis formae sacramentalis posita sit non in sono, aut numero syllabarum, sed in verbórum sensu; ubi etiam recte monet, nemini mirum videri debere, quod apud SS. Patres neque hujus, neque aliorum Sacramentorum formas expressas legamus; quia scilicet nostrae religionis mysteria infidelibus patefacere nolebant, ne illis blasphemiae alicujus aut impietatis occasionem praeberent; unde Innocentius I. de hoc Confirmationis Sacramento loquens ep. 1. ad Decentium: *Verba*, inquit, *dicere non possum, ne magis prodere videar, quam ad consultationem respondere.*

4. Objiciet aliquis, Apostolos Act. 8. hoc Sacramentum administrantes neque Chrismate, neque unctione usos fuisse, sed tantummodo manus imposuisse; unde sequitur, neque Chrisma, neque unctionem ad Sacramenti hujus

rationem pertinere. Respondet S. Doctor supra, Apostolos ex singulari Christi privilegio sola manuum impositione Sacramentum hoc extraordinarie aliquando administrasse, Spiritu sancto tunc visibilibus et miraculosis quibusdam signis super fideles descendente et plenitudinem gratiae conferente; communiter tamen in exhibitione hujus Sacramenti Chrismate usos fuisse.

Aliam affert responsionem Bellarmin. lib. 2. de Confirm. cap. 9. ex Th. Valdensi, Hugone et aliis, qui dicunt, impositionem manuum, cujus in Actis Apostolorum mentio fit, aliam non fuisse quam unctionem chrismalem, cum Apostoli non ungerent nisi imponendo manus; et S. Lucam (ut saepe fit in aliis Script. locis) ex parte una rem totam significare voluisse; quod etiam frequens est apud SS. Patres, quoties de hoc Sacramento loquuntur, ut apud S. Cyprian. qui epist. ult. lib. 1. solius unctionis meminit, et epist. 1. lib. 2. solius manuum impositionis, et epist. 73. ad Jubajanum impositionis manuum simul et signaculi dominici in fronte mentionem facit.

SECTIO III.

Quinam sint hujus Sacramenti effectus.

1. Tres sunt Confirmationis effectus: Primus illi cum aliis Sacramentis communis est, nempe augmentum gratiae sanctificantis, quod satis constat ex iis quae cap. 1. dicta sunt.

Secundus effectus hujus Sacramenti proprius et peculiaris est complementum et perfectio gratiae baptismalis, et auxilium quoddam speciale actualis gratiae tempore opportuno conferendum, ad Christi Fidem interius fideliter contra quaslibet tentationes retinendam, et exterius in quibusvis casibus, etiam cum discrimine vitae (si ita necessarium sit) fortiter profitendam. Ita S. Thom. art. 1 et 7. et constat tum ex decreto Eugen. tum ex Catech. Rom. supra, quod etiam explicavit S. Melchiades Papa in Epist. supra cit. ad Episc. Hispaniae, ubi sic loquitur: *Spiritus sanctus super aquas Baptismi salutifero descendit illapsu; in fonte plenitudinem tribuit ad innocentiam; in Confirmatione augmentum praestat ad gratiam, et quia in hoc mundo aetate tota victuris inter hostes et pericula gradiendum est, in Baptismo*

regeneramur ad vitam, post Baptismum confirmamur ad pugnam; in Baptismo abluimur, post Baptismum roboramur.

Est autem observatione dignum id quod habetur in Epist. S. Cornelii Papae ad Fabium Episcopum Antiochenum, quae extat apud Euseb. lib. 6. Hist. Eccl. cap. 35. ubi S. ille Pontifex ideo Novatum in haeresim lapsum esse dicit, *quia post Baptismum sigillo Domini ab Episcopo obsignatus non fuit.*

3. Tertius denique effectus est character spiritualis, qui per hoc Sacramentum indelebiliter animae imprimitur, ut expresse definitum est in decret. Eug. et in Concil. Trid. sess. 7. can. 9. et antea definitum fuerat in Concil. Tolet. 8. et can. 7. in quo habetur, *sanctum Chrisma collatum, et altaris honorem evelli non posse;* id est Confirmationis et Ordinis characterem non posse deleri; ex quo sequitur, Sacramentum hoc semel susceptum nunquam posse iterari, ut in iisdem Conciliis declaratur, et etiam in Conc. Cabilonensi 2. can. 27.

Hinc colligitur, quanta reverentia et animi devotione Sacramentum istud recipi debeat, et quae cura sit adhibenda, ne praeparationis defectu obex aliquis ponatur ejus gratiae, inter tot pericula et hostes adeo necessariae, quae tamen nunquam fortassis recuperari poterit. Certe Dominicus Scotus in 4. dist. 6. qu. 1. art. 8. et post illum Vasques disp. 161. cap. 2. et plures alii Theologi docent, solius Baptismi id proprium esse, ut ficte, id est indigne susceptus, sublata postea per veram poenitentiam fictione, sacramentalem nihilominus gratiam conferre possit; de aliis vero Sacramentis id negant, neque ulla authoritate aut ratione evinci potest, Sacramentum Confirmationis aut quodcunque aliud (solo Baptismo excepto) indigne receptum ullam unquam gratiam ex opere operato producere in eo, qui indigne recepit, quantumcunque de indigna illa receptione poeniteat.

SECTIO IV.

Quaenam dispositiones necessariae sint ad Sacramentum Confirmationis valide et fructuose recipiendum, et quae sit illius recipiendi obligatio.

1. Certum est in primis, Confirmationis Sacramentum solis baptizatis valide conferri posse. Ita S. Thom. quaest. 72.

art. 6. qui dicit, characterem Confirmationis ita supponere Baptismi characterem, ut, si quis non baptizatus confirmaretur, nihil reciperet, et haec est communissima et indubitata Theologorum omnium doctrina, non modo Confirmationem, sed et alia novae legis Sacramenta solis baptizatis valide conferri posse.

Certum est praeterea, omnibus baptizatis Confirmationem valide conferri posse. Ita S. Doctor supra, et constat ex praxi Ecclesiae primitivae, in qua etiam infantibus simul cum Baptismo conferebatur, ut habetur ex S. Dionysio cap. 2. Eccles. Hierarch. ex S. August. tract. 6. in epist. 1. S. Joan. et ex lib. de Eccles. dogm. c. 52. Quod quamvis verum sit, monet tamen Catechism. Rom. part. 2. cap. 3. *minus expedire, ut hoc fiat, antequam pueri usum rationis habeant; quare, si duodecimus annus expectandus non videtur, usque ad septimum certe hoc Sacramentum differre maxime convenit; neque enim Confirmatio ad salutis necessitatem instituta est, sed ut ejus virtute optime instructi et parati inveniremur, cum nobis pro Christi Fide pugnandum esset, ad quod sane pugnae genus pueros, qui adhuc usu rationis carent, nemo aptos judicabit.*

2. Cum haec certa sint, quaeritur, quaenam dispositiones in adultis baptizatis necessariae sint, ut Confirmationis Sacramentum digne ac fructuose recipiant. Respondetur, duas praesertim requiri, Fidem scilicet et caritatem, seu gratiae sanctificantis statum. Ita S. Doctor art. 7. ad 2. et constat ex Catechismo Rom. supra, ubi dicitur, *debere adultos, qui hujus Sacramenti gratiam et dona consequi cupiunt, non solum Fidem et pietatem afferre, sed etiam graviora peccata, quae admiserunt, ex animo delere; imo elaborandum esse, ut peccata prius confiteantur, et Pastorum cohortatione ad jejunia et alia pietatis opera suscipienda incitentur, admoneanturque laudabilem illam antiquae Ecclesiae consuetudinem renovandam esse, ut non nisi jejuni hoc Sacramentum suscipiant;* quod et similiter edicitur in Concil. Aurelian. cap. *ut jejuni,* de Consecrat. dist. 5.

Monet autem Isambertus, disp. 5. art. 2. illi, qui peccati alicujus mortalis sibi conscius esset, ad Sacramentum hoc digne suscipiendum praemittendam esse confessionem sacramentalem, aut saltem perfectam de tali peccato contritionem esse concipiendam, nec attritionem, aut quemvis alium dolorem caritate minime informatum sufficere.

3. Quod spectat ad obligationem hujus Sacramenti suscipiendi, certum est (sicut docet S. Thom. art. 8. ad 4.), gravissimum fore peccatum, si quis ex contemptu illud recipere nollet; imo Tolet. lib. 2. cap. 24. Sylvester verbo Confirmatio et alii, quos citat Layman. cap. 5. de Confirmat. existimant, proxime ad contemptum accedere, si quis non curaret suscipere hoc Sacramentum, oblata illius suscipiendi opportunitate, quam in posterum non adfuturam praevideret. Equidem Hugo de sancto Victore lib. 2. de Sacram. part. 7. cap. 3. dicit, omnino periculosum esse, si quem ab hac vita migrare contingat, Sacramento Confirmationis minime suscepto, quod culpabiliter suscipere neglexit, et Isambertus disp. 7. a. 1. asserit in iis locis, ubi urget aut imminet persecutio contra Ecclesiam, teneri quemlibet adultum, si Episcopum commode adire possit, hoc Sacramentum suscipere, ut ex illo robur et vires ad Fidem constanter profitendam hauriat; sicut et illum, qui graves contra Fidem experiretur tentationes, quas per hujus Sacramenti virtutem, se posse tantummodo superare existimaret.

Optime Catechismus Rom. supra monet, *in hoc Sacramento suscipiendo neque praepropera festinatione, neque dissoluta negligentia et cunctatione utendum esse etc. et quamvis ejusmodi necessitatem non habeat, ut sine eo salvus quis esse non possit, illud tamen a nemine praetermitti debere, sed potius maxime cavendum esse, ne in re sanctitatis plena, per quam nobis divina munera tam large impertiuntur, aliqua negligentia committatur; quod enim omnibus communiter ad sanctificationem Deus proposuit, ab omnibus etiam summo studio expetendum est.*

SECTIO V.

Quis Sacramentum Confirmationis ministrare possit, et quo ritu ministrari debeat.

1. Certum est ex Fide, ordinarium Confirmationis Ministrum esse solum Episcopum. Ita expresse definitum est in decr. Eug. et in Concil. Trident. sess. 7. can. 3. de Confirmatione; et jam antea in Concil. Constantiensi sess. 8. error huic veritati oppositus inter Wicleffi articulos damnatus est; et confirmari potest ex c. 8. Act. ubi dicitur,

sanctos Petrum et Joannem Samariam venisse, ut baptizatis manus imponerent; quo ex loco Innocentius I. epist. 2. ad Decentium infert, non ab alio quam ab Episcopo Confirmationis Sacramentum esse conferendum.

Docet tamen S. Thom. art. 11. ad 1. ex commissione seu delegatione summi Pontificis, Confirmationis Sacramentum posse a simplici sacerdote ministrari; quod etiam probat ex facto S. Gregorii Magni, qui cum accepisset, Sardiniae Presbyteros solere baptizatis dare Confirmationem, id eos in posterum facere prohibuit, ut habetur lib. 3. registri, epist. 9; at cum ex hac prohibitione sua compperisset, scandalum aliquod in populo exortum fuisse, ut id facerent, postea concessit, ut constat ex epist. 27. ejusdem libri, et in decr. Eug. expresse dicitur, *per apostolicae sedis dispensationem ex rationabili et urgenti admodum causa simplicem sacerdotem Chrismate per Episcopum confecto hoc Sacramentum Confirmationis aliquando administrasse.*

Ex quibus Concilii verbis colligitur, quod, quamvis simplex sacerdos ex dispensatione summi Pontificis possit extraordinarie Confirmationis Sacramentum conferre, non potest tamen sacrum Chrisma conficere, sed hoc semper ex perpetua Ecclesiae praxi Episcopo soli reservatum fuit, ut docet et probat Isambertus disp. 2. art. 6.

2. Quod spectat ad ritum hujus Sacramenti, praeter ea, quae illi ex institutione divina essentialia sunt, Ecclesia ad majorem suscipientium devotionem excitandam quasdam praescripsit ceremonias in ejus administratione ac susceptione observandas.

Prima est, ut adsit susceptor seu patrinus, qui confirmandum offerat Episcopo; ratione cujus susceptionis contrahitur spiritualis affinitas similis illi, de qua in Baptismo dictum est. Est autem haec ceremonia antiquissima, ut constat ex variis Conciliorum Pontificumque decretis, quae citantur a Gratiano, ac praesertim ex can. *Si quis*, dist. 30. qu. 1. in quo praecipitur, ut viri, qui filios proprios in Confirmatione tenuerint, quoad usum thori, separentur ab uxoribus, propter affinitatem scilicet spiritualem, quam contraxerunt; et diversa ratione can. *Dictum est* ibi, quibusdam foeminis, quae fraudulenter filios proprios in Confirmatione tenuerant, ut eo praetextu a viris separarentur, injungitur quidem poenitentia, prohibetur tamen, ne a viris separentur.

Secunda ceremonia est, ut preces quaedam solemnes ab Episcopo super confirmandis recitentur, idque ut divinum auxilium in actione tanti momenti tum pro se, tum pro illis invocet, eosque ad mentem in Deum elevandam pietatisque ac devotionis sensum aliquem concipiendum excitet.

3. Tertia est, ut Episcopus genam cujusque confirmati percutiat, eique alapam leviter infligat, ut is intelligat, se ad probra, verbera et quaecunque alia pro Christo patienter perferenda paratum esse debere, et ad hoc specialem gratiam vi et efficacia hujus Sacramenti accepisse.

Quarta in eo consistit, quod confirmato pax ab Episcopo detur, ut agnoscat, hunc esse christianae patientiae fructum, et post Fidem in bellis ac certaminibus hujus vitae servatam, aeternam illi ac beatam pacem in coelo esse repositam.

Quinta denique in eo consistit, ut confirmati frons fascia ligetur; tum ne sacrum Chrisma casu aliquo profanetur, tum etiam ut significetur, gratiam in Confirmatione acceptam sollicite ac sedulo affectu esse custodiendam.

4. Monet autem Bellarminus lib. 2. de Confirmat. c. 13. morem cujusque Ecclesiae in hac ceremonia servandum esse; quibusdam enim in locis ad septem dies fascia illa in fronte retinetur, in aliis ad tres tantum; aliquando etiam frons confirmati confestim post susceptam Confirmationem a Sacerdotibus extergitur.

Observat etiam Gammachaeus cap. 10. de Confirm. quod si quis nomen profanum aut ridiculum gerat, possit illud mutare in Confirmatione, quae scilicet est complementum et perfectio Baptismi. Addit etiam, Episcopos non debere alienis dioecesanis absque proprii Episcopi consensu Confirmationis Sacramentum administrare, nisi forte invaluerit contraria consuetudo, de qua nullus Episcopus conqueratur.

CAPUT IV.

De SS. Eucharistiae Sacramento.

SECTIO I.

Quo nomine sanctissimum hoc Sacramentum nuncupetur.

1. Cum in sanctissimo hoc Sacramento mirabilium suorum memoriam fecerit Dominus (ut olim pronunciavit Propheta regius, Ps. 110.) illicque non modo sapientiae ac scientiae, sed et potestatis, misericordiae, caritatis, ac reliquarum divinarum perfectionum thesauros omnes recondiderit, minime mirum est, si nullum singulare nomen excogitari potuit, quod excellentiam illius infinitam exprimeret; sed varia et diversa vocabula passim a SS. Patribus adhibita reperiantur, quibus tanti mysterii dignitas utcunque adumbraretur.

Aliquando enim vocatur *Sacramentum corporis et sanguinis Christi*, ex S. August. lib. 3. de Trinit. cap. 4. ab ipsa re, quam in se continet; aliquando *Sacramentum altaris*, a loco, in quo conficitur, ex eodem S. Augustino epist. 30. aliquando *Sacramentum fidelium*, ab iis, quorum gratia institutum est, ex S. Augustino serm. 2. de Verb. Apostoli, cap. 1. aliquando *Panis supersubstantialis*, ex S. Cypr. lib. de Coena Domini, *Panis*, ob accidentia exteriora, quibus tegitur, *supersubstantialis*, propter divinam vivificamque virtutem, quae ipsi inest; aliquando *Communio*, propter unionem perfectam et ineffabilem, quam inter Christum Dominum ut caput, et Ecclesiae fideles ut ejus membra, efficit, ex S. Damasc. lib. 4. Orthod. Fidei c. 14. aliquando *sacra Synaxis*, propter religiosum fidelium conventum in solemni hujus Sacramenti celebratione fieri solitum, ex eodem S. Damasc. ibid. aliquando *Viaticum*, eo quod illius virtute in hujus vitae peregrinatione, et praesertim in ultimo ad aeternitatem transitu sustentamur, ut in Concil. Nicaen. 1. c. 13.

2. Sed prae caeteris usitatissimum in Ecclesia est nomen *Eucharistiae*, quod significat bonam gratiam, vel gra-

tiarum actionem; idque aptissime ad designandum nos in hoc Sacramento gratias uberrimas, imo ipsum gratiarum fontem in nobis recipere et per idem Sacramentum acceptissimas Deo gratias posse referre, ut dicitur in Catechismo Rom. part. 2. cap. 4.

Sive igitur Eucharistia, sive quovis alio nomine ex iis, quae supra explicata sunt, appelletur, intelligitur Sacramentum illud, quod a Christo Domino in Coena ultima institutum est, in quo sub speciebus panis et vini vere, realiter ac substantialiter ejusdem Christi corpus et sanguis continetur, ut in Concil. Trident. sess. 13. cap. 1 et 2. expresse definitum est, quod plenius constabit ex iis, quae sect. seq. dicenda sunt.

SECTIO II.

In quo proprie consistat Eucharistiae Sacramentum.

1. Supponimus tanquam certum ex Fide, Eucharistiam esse vere et proprie dictum Sacramentum a Christo Domino institutum, quod nullus negavit Haereticorum, qui Sacramenta aliqua novae legis agnoverunt. Et haec veritas non modo in Concil. Trident. sup. sed etiam in Concil. Carthag. 3. can. 29. in Conc. Later. cap. *Firmiter* de sum. Trin. et in Concil. Florent. in decret. Eug. definita est.

Hoc praesupposito quaeritur, in quo proprie consistat hoc Eucharistiae Sacramentum. Cum vero quatuor praesertim in illo spectari possint: scilicet consecratio, corpus et sanguis Christi, species consecratae et usus sive sumptio Sacramenti, ex quibus primum et quartum in actione aliqua transeunte consistunt, secundum vero et tertium in re permanente: haeretici hujus temporis contendunt, hoc Sacramentum non in re permanente, sed in actione transeunte consistere; Calvinus quidem in solo illius usu et sumptione, Kemnitius autem tum in sumptione, tum etiam in consecratione ipsius, ut videre potest apud Bellarminum lib. 4. de Euch.

Huic errori opposita est catholicae Fidei veritas, quae docet, sanctissimum Eucharistiae Sacramentum in re aliqua permanenti consistere, et sic corpus Christi Domini post verba consecrationis prolata realiter existens sub speciebus panis, esse vere et proprie Sacramentum, sive sumatur,

sive in sacrario servetur, sive ad aegros aut alia de causa publice deferatur. Ita expresse definitum est in Concil. Trident. sess. 13. cap. 5 et 6. et can. 4 et 7. et probatur fuse a Bellarmino lib. 4. de Euch. cap. 4. ex antiquissimo ritu servandi sacram Eucharistiam, eamque cum honore et reverentia ad aegrotos deferendi, qui semper in Ecclesia fuit religiosissime observatus.

Cum igitur ex Fide constet, Sacramentum hoc in re permanenti consistere, dubitatur inter Doctores, num in solo Christi corpore sub speciebus contento, num in solis speciebus, num in utroque simul Sacramenti hujus ratio proprie consistat.

2. Vera et ab omnibus communiter recepta est illorum sententia, qui dicunt, consistere tam in speciebus consecratis, quam in Christi corpore sub iis existente; proindeque Sacramentum Eucharistiae esse veluti quid compositum ex speciebus consecratis, et corpore ac sanguine Christi Domini. Ita S. Doctor in 4. disp. 8. quaest. 1. art. 1. cui communiter alii Theologi subscribunt; et probatur ex cap. *Hoc est*, de Consecr. dist. 2. ubi dicitur, hoc Sacramentum *constare duobus: visibili elementorum specie, et invisibili Christi carne et sanguine; veluti persona Christi constat ex Deo et homine;* deinde ex eo, quod Conc. Trident. sess. 13. cap. 1. dicit, in Eucharistiae Sacramento vere contineri corpus et sanguinem Christi; unde infertur aliquid aliud ab ipso Christi corpore et sanguine ad rationem Sacramenti pertinere, nimirum species et accidentia, sub quibus continetur.

3. Ex dictis colligitur, Sacramentum Eucharistiae ab aliis sex Sacramentis in eo praesertim differre, quod alia Sacramenta in actione aliqua transeunte consistant, scilicet in applicatione formae ad materiam, nec proinde existant, nisi cum actu conferuntur et suscipiuntur; at vero Sacramentum Eucharistiae in re aliqua permanenti consistit, ut explicatum est.

Sunt et aliae inter Eucharistiam et alia Sacramenta differentiae, quae ex infra dicendis facilius intelligentur, inter quas haec minime praetermittenda est, quod Eucharistiae Sacramentum sit omnium aliorum Sacramentorum nobilissimum et excellentissimum; unde S. Dionysius cap. 3 de Eccl. Hier. dicit, *ad hoc Sacramentum tanquam ad suum finem Sacramenta omnia alia ordinari*, et in Cat. Rom

asseritur, *hoc Sacramentum, quantum ad bonorum affluentiam, se habere ad reliqua, sicut se habet fons ad rivulos.*

SECTIO III.

Quaenam sit materia Eucharistiae conficiendae.

1. Nomine materiae in Sacramento Eucharistiae intelligitur id, ex quo secundum Christi Domini institutionem conficitur ipsum Sacramentum, seu res illa, quae per verba consecrationis in ipsius Christi Domini corpus convertenda est.

Est autem certum ex Fide, solum verum panem et solum verum vinum ex vite esse aptam et idoneam hujus Sacramenti materiam. Id constat ex SS. Evangelistis S. Matth. 26. S. Marc. 14. S. Luc. 22. qui unanimiter dicunt, Christum Dominum in instituendo hoc Sacramento verum panem et verum vinum adhibuisse, et postea praecepisse discipulis suis, ut hoc facerent, quod ipse fecerat, proinde ut verum panem et verum vinum de vite ad Sacramentum hoc conficiendum assumerent. Id praeterea definitum habetur in Concil. Lateran. cap. *Firmiter*, Concil. Flor. in decr. Eug. et in pluribus aliis Conciliis, quorum canones fuse citantur a Gratiano dist. 2. de Consecratione.

Cum igitur id certum sit, ad majorem tamen hujus veritatis elucidationem observationes hic aliquae faciendae sunt.

2. Prima est, solum panem ex frumento seu tritico confectum esse sufficientem et aptam hujus Sacramenti materiam. Ita S. Doctor quaest. 74. art. 3. et constat ex decr. Eug. in quo expressis verbis habetur, *Eucharistiae materiam esse panem triticeum et vinum de vite;* ex quo sequitur, panem ex hordeo, avena, aut aliis similibus granis a tritico specie diversis, non esse idoneam hujus Sacramenti materiam. Imo recte monet Isambertus ad quaest. 74. disp. 1. art. 4. panem ex siligine confectum (vulgo *pain de segle*) non esse adhibendum ad conficiendam Eucharistiam; quamvis enim aliqui existiment siliginem specie non differre a tritico, quia tamen alii contrarium sentiunt, aut saltem de ea re dubitant, recte docet pro confectione hujus Sacramenti assumendam non esse materiam dubiam, sed tantum certam, qualis est panis pure triticeus.

Quod si panis fiat partim ex tritico, partim ex siligine, hordeo, vel aliis ejusmodi granis, tunc videndum

erit, an grana illa specie a tritico diversa in tam modica quantitate adhibita sint, ut panis secundum communem aestimationem triticeus censeri possit, vel in tam magna, ut talis minime censeatur. In primo casu erit materia sufficiens consecrationis, in secundo non erit; est tamen semper optimum et reverentiae huic Sacramento debitae convenientissimum, ut panis consecrandus ex puro tritico sine ulla granorum quorumvis admixtione conficiatur.

3. Secunda est, ad consecrationis validitatem requiri, ut panis ille triticeus sit coagmentatus ex aqua elementari, et calore ignis concoctus, non vero frixus aut elixus. Unde neque massa farinae nondum igne cocta, neque panis ille, qui ex melle aut butyro esset coagmentatus, aut frixus, vel elixus (qui non jam panis, sed potius placenta dici deberet), sufficiens hujus Sacramenta materia esse censetur, ut pluribus probat Isambertus art. 6.

Tertia est, panem fermentatum ad validitatem hujus Sacramenti sufficere, in decreto tamen Eugenii constitutum fuisse, ut quilibet Sacerdos Eucharistiam in pane sive fermentato, sive azymo conficiat, juxta consuetudinem Ecclesiae suae; unde sequitur, Sacerdotem graecum in graeca Ecclesia pane fermentato, latinum vero in Ecclesia latina non nisi azymo uti debere. Quod quidem praeceptum de pane azymo tantummodo ad conficiendam Eucharistiam in tota Ecclesia latina adhibendo adeo stricte obligare, asserit idem Isambertus art. 5. ut ne quidem in casu necessitatis existimet Sacerdotem latinum in pane fermentato consecrare licite posse; quod probat ex capite *Finali* extra de celebratione Missarum, ubi Sacerdos, qui in pane fermentato consecraverat, punitur officii depositione et amissione beneficii, quamvis excusationem necessitatis praetexeret.

4. Quarta est, in vino adhuc contento in uvis, aut in vino seu liquore ex uvis nondum maturis expresso (quod agresta seu omphacium vocatur) consecrationem dominici sanguinis valide fieri non posse, sicut nec in aceto, aut vino decocto, quod defrutum dicitur. Ita S. Thom. art. 5. ad 2 et 3. Et ratio est, quia haec omnia propriam vini rationem non habent, ut per se patet, et expresse declaratur in rubricis Missalis, ubi etiam dicitur, quod, quamvis consecratio valide fiat in musto seu vino recenter ex uvis cum faecibus expresso, aut in vino acescente, non tamen penitus acido, id tamen reverentiae sanctissimo huic

Sacramento debitae repugnare, proindeque sine gravi peccato fieri non posse, quod etiam affirmat S. Doctor loco citato.

De vino autem congelato, quamvis quidam Theologi existiment, quamdiu congelatum remanet, non esse idoneam consecrationis materiam, Sylvester tamen, Scotus et alii, quos citat et sequitur Suares disp. 45. sect. 1. affirmant, ejusmodi vinum congelatum valide consecrari posse, quamvis ad majorem decentiam et scrupulos evitandos sit consultius (ut ibidem monet Suares), vel aliud vinum adhibere, vel vinum congelatum adhibitis pannis calidis, aut admoto igne liquefacere, ut sic convenientius possit consecrari; quod quidem rubricae Missalis faciendum esse praescribunt, si post consecrationem vinum congeletur, ut a Sacerdote celebrante sumi possit.

Quinta est, aquam vino permiscendam esse ante consecrationem; quod semper in Ecclesia observatum fuisse testantur SS. Patres, qui fuse a Gratiano citantur dist. 2. de Consecrat. idque ex professo probat S. Cypr. epist. 63. ad Caecilium, et praeterea definitum habetur in decret. Eug. et in Concil. Trident. sess. 22. can. 9.

Monet autem S. Doctor art. 8. aquam illam in modica quantitate vino permiscendam esse, ita ut species vini non solvatur, sed potius ut ipsa aqua in vinum convertatur, et sic in vinum conversa consecretur.

5. Quaeres, an haec permixtio aquae sit de essentia consecrationis. Respondetur, non esse, sicut docet expresse Catech. Rom. cap. 4. ubi dicit, sine tali permixtione Sacramentum constare posse, et in Concil. Trident. sess. 22. cap. 7. dicitur, id ab Ecclesia praeceptum esse Sacerdotibus; unde sequitur, non esse ex institutione divina necessarium.

Sexta denique est, materiam illam sive panis, sive vini Sacerdoti celebranti moraliter debere esse praesentem, ita ut aliquo sensu, puta visu vel tactu deprehendi possit, ut valide ab ipso consecretur. Ita ex communi Theologorum consensu Isambertus ad quaest. 74. disp. 5. art. 1. et constat ex verbis ipsius consecrationis, quae materiam illam Sacerdoti consecranti praesentem esse significant, ut ex dicendis sequenti sectione facilius intelligetur.

Hinc sequitur (ut idem Isambertus observat), qoud, quando cumulus aliquis formularum seu hostiarum coram

Sacerdote in altari exponitur, possint omnes ab illo valide consecrari, quamvis nec videat, nec tangat singulas; quia singulae censentur illi moraliter praesentes eo ipso, quo continentur in cumulo illo, quem videt aut tangit; et similiter dicendum, si formulae illae consecrandae, sint quidem Sacerdoti proximae, sed velo aliquo coopertae, aut pyxide inclusae, quia ratione sui continentis moraliter censentur esse praesentes.

6. Requiritur praeterea, ut materia non solum sit moraliter praesens, sed etiam ut per intentionem consecrantis sit determinata, id est ut formam consecrationis proferendo, intendat facere, quod facit Ecclesia circa hanc determinatam materiam. Ita ex communi Doctorum consensu docet Isambertus art. 2. ex quo sequitur, ut, si Sacerdos coram se centum formulas habens intendat, solum consecrare quinquaginta, eas nullatenus designando aut determinando, tunc nullam illarum consecrare censeatur; secus est, si putans solummodo esse quinquaginta, super cumulum illarum verba consecrationis proferat; tunc enim, cum nullas excludat, censetur, omnes velle consecrare; et quamvis in aestimatione numeri decipiatur, non tamen in intentione, quae (ut supponimus) super cumulum illum sibi praesentem fertur.

Quare ad scrupulos devitandos tutius est, ut semper Sacerdos consecrare intendat formulas omnes sibi appositas, quamvis earum numerum nesciat; illius enim primae intentionis virtute consecrantur omnes, etiamsi quando ipsius formae verba profert, de illis actu non cogitet, sed ad eam, quam prae manibus habet, solummodo attendat, ut monet idem Isambertus supra.

SECTIO IV.

Quae sit forma ad consecrandam Eucharistiam requisita, et quis verus et proprius verborum illius sensus.

1. Docet S. Thomas q. 78. a. 1. formam ad Sacramentum hoc conficiendum requisitam in eo consistere, ut Sacerdos eadem verba super materia panis ac vini proferat, quae a Christo Domino illud instituente panemque in corpus suum, ac vinum in sanguinem convertente prolata

sunt; nimirum super pane: *Hoc est corpus meum*, et super vino: *Hic est calix sanguinis mei, etc.* Quibus verbis, ex Ecclesiae Romanae consuetudine a S. Petro Apostolo derivata (ut observat idem S. Doctor art. 2. ad 5.), interseritur haec conjunctio *enim*, quae non est de formae hujus necessitate, sed tantum ut verba ipsius consecrationis faciliori sensu cum antecedentibus cohaereant.

Haec autem doctrina expressis verbis traditur in decr. Eug. et in Catechismo Rom. part. 2. cap. 4. et huic etiam subscripserunt unanimiter SS. Patres, ut S. Greg. Nyssen. orat. Catech. cap. 37. ubi dicit, quod *Panis sanctificatur a verbo (sicut dictum est) transmutatus, nempe ab isto: hoc est corpus meum.* Tertull. lib. 4. cont. Marcionem *Panem*, inquit, *acceptum Christus fecit corpus suum, dicendo: Hoc est corpus meum;* et S. Ambrosius lib. 4. de Sacram. cap. 4. *Consecratio*, inquit, *fit verbis Domini, et ubi ventum est, ut conficiatur venerabile Sacramentum, jam non suis sermonibus sacerdos, sed Christi sermonibus utitur.*

2. Confirmari potest eadem doctrina ex antiqua et universali Ecclesiae praxi, quae statim post prolationem supradictorum verborum ostendit venerabile Sacramentum populo adorandum, ut videre est in Canone Missae, quem multis ante saeculis ab ipsa Ecclesia institutum esse declarat Conc. Trident. sess. 22. cap. 4. Unde sequi docet Gammachaeus ad quaest. 78. cap. 1. hanc doctrinam esse de Fide, nec sine haeresi negari posse; qui etiam c. 2. observat, non omnia verba, quae in consecratione sanguinis proferri solent, ad formae substantiam pertinere, sed tantummodo ista: *Hic est calix sanguinis mei;* alia vero, quae sequuntur, esse tantum de necessitate praecepti, proindeque absque gravi peccato omitti non posse; quamvis omitterentur, nihilominus consecratio ipsius sanguinis valide conficeretur, quod etiam ante illum docuerunt Magister Sentent., S. Bonaventura, Albertus, Alensis, Joannes Major et alii, quos ibidem citat.

Quod spectat ad verum et proprium illorum consecrationis verborum sensum, quaeres 1. an debeant intelligi recitative tantum, seu materialiter, an vero significative seu formaliter; seu an Sacerdos verba illa proferat animo solum referendi verba ab ipso Christo in hujus Sacramenti institutione usurpata, an etiam animo exercendi significa-

tionem illorum, et consecrandi seu convertendi panem et vinum in corpus et sanguinem ejusdem Christi.

Respondetur cum S. Doctore, utroque modo proferri; recitative quidem, ut constat ex his verbis canonicis: *Qui pridie quam pateretur, accepit etc.* quibus Sacerdos narrat, quid Christus Dominus in hujus Sacramenti institutione fecerit et dixerit; proferri vero etiam significative, praeter S. Thomam docent Alensis, S. Bonavent. Scotus et alii apud Suarem disp. 58. sect. 4. et colligitur ex eo, quod in decret. Eug. declaratur Sacerdotem in persona Christi loquentem hoc conficere Sacramentum; non loqueretur autem in persona Christi, si tantum narraret et recitaret id, quod dixit Christus.

3. Quaeres 2. quid in illis verbis consecrationis proprie significet pronomen hoc et hic.

Longum et superfluum esset, referre omnes Haereticorum opiniones de significatione pronominis illius; nam, ut observat Gregor. a Valentia, octoginta et amplius interpretationes absurdissimae et falsissimae in eorum libris reperiuntur. Variae quoque sunt Doctorum catholicorum explicationes, qui tamen in eo ab Haereticis differunt, quod hi, licet inter se divisi et male cohaerentes, conveniant nihilominus in rejicienda et deneganda transsubstantiatione panis et vini in Christi corpus et sanguinem; illi vero eam constanter asserant, imo tanquam Fide credendam supponant. Omissis igitur etiam variis illis Catholicorum interpretationibus omnium certissima videtur esse illa, quam affert S. Doctor, nimirum per pronomen hoc vel hic, nihil demonstrari, quod sit eo tempore, quo profertur, sed id, quod est in fine prolationis ipsius formae, *praedictamque locutionem intelligendam esse secundum ultimum instans prolationis verborum.*

Haec autem S. Doctoris explicatio duplici modo intelligi potest. Prior est, ut pronomen illud accipiatur substantive, saltem in forma consecrationis panis, et per illud significetur substantia corporis Christi (quae erit sub speciebus panis in fine prolationis formae), confuse tamen eo pronomine designata et per praedicatum hujus enuntiationis distinctius expressa. Posterior modus, quem tuentur Joannes Major in 4. dist. 8. q. unic. et Maldonat. in cap. 26. S. Matth. est, ut praedictum pronomen sumatur adjective, ac proinde ut eodem modo haec Christi verba intelligantur:

Hoc est corpus meum, atque si quis diceret: *Hic est thesaurus meus*, et sicut etiam Pater coelestis de eodem Christo Domino dixit: *Hic est filius meus dilectus*; quo posteriori sensu praesertim intelligi debet forma consecrationis sanguinis, cujus verba transtulit Interpres noster per nomen adjectivum demonstrativum: *Hic est calix sanguinis mei.*

4. Quaeres 3. quo sensu in verbis illis consecrationis accipienda sit copula *est*; Haeretici enim contendunt, eo loco accipiendam esse pro *significat*, quam ad rem varia ex Scripturis exempla proferunt, in quibus eo sensu accipi videtur, ut 1. Cor. 10. *Petra erat Christus*, id est (ut inquiunt) Petra significabat Christum.

Respondetur 1. Quamvis verum esset, aliquando in Scripturis verbum substantivum sic accipi, inde tamen nullo modo sequi, illud in verbis consecrationis eo sensu esse accipiendum, cum neque a SS. Patribus, neque ab Ecclesia universa unquam sic acceptum fuerit, ut constabit ex iis, quae sectione sequenti dicentur.

Respondetur 2. Falsum esse, illud verbum substantivum *est* in sacris aut etiam profanis litteris unquam accipi pro verbo *significat*; in omnibus enim allegoricis aut metaphoricis locutionibus, quae afferri possunt, ut recte observat et probat Maldonatus supra, si quae figura est, non haeret in verbo *est*, sed vel in subjecto enuntiationis, vel in praedicato; verbum enim *est* semper aut substantiam, aut solam extremorum unionem significat, ut docuit Aristoteles lib. de Interpret. cap. 3.

5. Quaeres 4. quomodo haec consecrationis forma vera esse possit; prius enim requiritur, rem aliquam esse, quam veram esse propositionem, quae affirmat, illam esse; forma autem consecrationis, cum efficiat illam rem, quam enunciat, est illa prior, et ex consequenti falsa, cum significet, id esse, quod nondum est.

Respondetur ex S. Doctore, hanc esse differentiam locutionum, quae vim significativam solummodo habent, et earum, quae habent vim effectivam; quod illae supponant, rem, quam enunciant, jam esse; hae vero illam efficiant, unde ad veritatem formae consecrationis, per quam v. g. corpus Christi ponitur sub speciebus panis, sufficit, quod eadem duratione reali, qua significatio ejus completur, res per eam significata et enunciata talis a parte rei sit, qualis esse significatur et enunciatur, quod, cum in forma illa

reperiatur, ut constabit ex dicendis sectione sequenti, hinc sequitur, illam veram esse.

Quaeres 5. et ultimo, quo sensu intelligi debeant verba, quae ad consecrationem sanguinis Christi Domini adhibentur: *Hic est calix sanguinis mei novi et aeterni testamenti, mysterium Fidei, qui pro vobis et pro multis effundetur in remissionem peccatorum.*

6. Jam diximus, non omnia illa verba esse de essentia consecrationis, sed haec tantum: *Hic est calix sanguinis mei;* ea vero, quae sequuntur per Traditionem a S. Petro Apost. qui Romanae Liturgiae author fuit, accepta esse, docet Leo IX. in Epist. ad Michaëlem imperatorem cap. 9. et S. Thom. art. 3. fuisseque addita verbis essentialibus formae, ad expressius significandam virtutem ipsius sanguinis Christi, qui quidem, ut explicat S. Doctor, pro nobis effusus est, primo ad conferendum nobis jus haereditatis, juxta illud Hebr. 10. *Habentes fiduciam in introitu Sanctorum in sanguine Christi,* et ad hoc exprimendum dicitur *novi et aeterni testamenti;* jus enim ad haereditatem per testamentum acquiritur. Secundo ad justificationem et sanctitatem conferendam, cujus initium, fundamentum et radix est Fides, ut loquitur Concil. Trident. sess. 6. cap. 8. et ideo subditur: *Mysterium Fidei.* Tertio ad amovenda ipsius gloriae et justificationis impedimenta, scilicet peccata, juxta illud Hebr. 9. *Sanguis Christi emundabit conscientiam nostram ab operibus mortuis,* et quantum ad hoc subjungitur: *qui pro vobis et pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Pro multis,* id est pro omnibus, quantum est ex parte ipsius Christi, ut explicant Euthymius et Theophylactus apud Maldonatum supra; vel *pro multis,* id est pro solis praedestinatis, quantum ad fructum et efficaciam, prout a nobis explicatum est in priori hujus operis parte, tract. 5. cap. 6. sect. 5. *Effundetur,* vox Graeca in tribus Evangelistis Matthaeo, Luca et Marco est praesentis temporis significatque effundi sanguinem, id est offerri seu libari in ipso Missae sacrificio; versio tamen communis, quae est futuri temporis, refertur ad effusionem illam sanguinis, quae in cruce futura erat, quando haec verba Christus protulit et haec Ecclesia retinuit, ut significaret Sacrificium istud, quod in altari offertur, et illud, quod in cruce oblatum est, unum et idem esse, *sola,* ut loquitur Concil. Trident. sess. 12. cap. 2. *offerendi ratione diversa.*

SECTIO V.

Quid in hoc Sacramento per verba consecrationis efficiatur.

1. Tria sunt praesertim, eaque maxime admiranda atque suspicienda, ut loquitur Catechismus Romanus part. 2. c. 4. quae per verba consecrationis efficiuntur. Primum est, quod verum et proprium Christi Domini corpus, et aliud idem, quod ex sanctissima Virgine natum ad dexteram Patris sedet, et verus ac proprius ejusdem sanguis, qui pro nobis effusus est, in hoc Sacramento realiter et substantialiter continetur.

2. Secundum est, quod nulla in Sacramento illo remanet panis aut vini substantia, quantumvis id a sensibus maxime alienum videatur; sed tota ipsius panis ac vini substantia, convertitur in substantiam corporis ac sanguinis Christi Domini.

Tertium denique est, quod in eo Sacramento accidentia panis ac vini, quae oculis aliisque sensibus percipiuntur, sine ullo subjecto mirabili quadam atque inexplicabili ratione remanent et operantur; de quibus in paragraphis sequentibus agendum erit.

§. I.

De vera et reali praesentia corporis et sanguinis Christi Domini in Sacramento Eucharistiae.

1. Non hoc tempore solum, sed jam olim a primis Ecclesiae saeculis haec veritas (nimirum Christi Domini corpus et sanguinem vere ac realiter in Eucharistiae Sacramento adesse), quae inter reliqua Fidei catholicae dogmata quasi principem locum obtinet, ab Haereticis impugnata est, quorum antesignanus fuit Judas Iscariotes, qui primus huic veritati incredulus fuit, ut habetur S. Joan. 6. quem postea secuti sunt Simoniani et Menandriani, ut refert Bellarminus lib. 1. de Sacram. Euchar. cap. 1. qui realem corporis Christi Domini praesentiam in Eucharistia negaverunt. Post illos Iconomachi (ut constat ex sexta Synodo generali act. 9.) dixerunt, Eucharistiam esse tantum figuram seu imaginem corporis Christi. Secutus est

deinde Berengarius, qui eandem veritatem circa annum 1050 impugnavit, quam tamen contumacia omni deposita in Concil. Rom. sub Greg. VII. postea professus est. Exorti sunt postmodum Albigenses, qui (ut testatur S. Antonius part. 4. tit. 11. cap. 7. §. 5.) in Sacramento Eucharistiae Christi Domini corpus vere et realiter esse negaverunt, quibus aliquot post annos subscripserunt Haeretici illi, qui Flagellantes dicti sunt, ut refert Bernardus Luxemburgensis in catalogo Haereticorum. Demum Joannes Zwinglius, Oecolampadius, Bullingerus aliique recentiores sectarii, quorum agmen clausit Calvinus cum suis asseclis: qui omnes, licet inter se discordes, in eo tamen conveniunt, quod Christi Domini corpus realiter in Eucharistiae Sacramento esse negent.

2. Probatur igitur nostrae Fidei veritas, et simul errores oppositi refelluntur 1. authoritate Script. S. Joan. 6. ubi Christus Dominus de institutione hujus Sacramenti a se facienda sic loquitur: *Panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita,* deinde SS. Matth. 26. Marc. 14. et Luc. 22. Christus Dominus hoc Sacramentum instituens apertis et expressis verbis dixit: *Hoc est corpus meum, hic est sanguis meus.* Unde sic argumentari possumus: Christus Dominus Eucharistiae Sacramentum instituens dedit in cibum id, quod se daturum ante promiserat; atqui in citato S. Joannis loco promiserat, se daturum in cibum non figuram corporis sui, sed ipsummet corpus. Ergo dicendum est, vere corpus suum dedisse, proindeque ipsum Christi Domini corpus vere et realiter in Sacramento Eucharistiae existere. Quod autem verba illa ex S. Joan. relata de corpore Christi non figurate sed vere ac realiter in cibum dando intelligenda sint, constat ex unanimi SS. Patrum consensu, ita enim hunc locum de vera et reali corporis Christi Domini sumptione in Sacramento Eucharistiae interpretati sunt SS. Basilius, Gregorius Nyssen., Chrysostomus, Cyrillus, Epiphanius, Cyprianus, Hilarius, Ambrosius, Hieronymus, Augustinus, Prosper, Leo, Damascenus, Bernardus et alii, quorum testimonia fuse refert Maldonatus in cap. 6. S. Joannis.

Probatur 2. authoritate duorum Conciliorum generalium, primi scilicet et ultimi, scilicet Nicaeni et Trid. in illius siquidem actis (ut refert Bellarmin. libro 2. de Eucharist. cap. 10.) haec habentur: *Fide intelligamus situm in sacra*

illa mensa Agnum illum Dei tollentem peccata mundi, incruente a Sacerdotibus immolatum; et pretiosum ipsius corpus et sanguinem vere nos sumentes, credere haec esse nostrae resurrectionis symbola. In Tridentino autem sess. 13. cap. 1. *Docet sancta Synodus, et aperte ac simpliciter profitetur, in almo sanctae Eucharistiae Sacramento, post panis et vini consecrationem, Dominum nostrum Jesum Christum verum Deum atque hominem, vere, realiter ac substantialiter sub specie illarum rerum sensibilium contineri; nec enim haec inter se pugnant, ut ipse Salvator noster semper ad dexteram Patris in coelis assideat, juxta modum existendi naturalem, et ut multis nihilominus aliis in locis sacramentaliter praesens, sua substantia nobis adsit ea existendi ratione, quam etsi verbis exprimere vix possumus, possibilem tamen esse Deo, cogitatione per Fidem illustrata, assequi possumus, et constantissime credere debemus.*

3. Probatur 3. ex SS. Patribus, qui fuse citantur a Bellarmino toto lib. 2. de Euchar. ubi consentientem illorum per omnes Ecclesiae aetates doctrinam ostendit. Illustriora aliquot testimonia hic proferemus.

S. Cypr. serm. de Coena Dom. *Panis iste*, inquit, *non effigie, sed natura mutatus, omnipotentia verbi factus est caro.*

S. Hilarius lib. 8. de Trinit. *De veritate*, inquit, *carnis et sanguinis non est relictus ambigendi locus; nunc enim et ipsius Domini professione, et Fide nostra vere caro est et vere sanguis est etc. An hoc veritas non est? contingat plane his verum non esse, qui Christum Jesum vere esse Deum negant.*

S. Ambrosius lib. 4. de Sacram. *Panis iste*, inquit, *panis est ante verba Sacramentorum; ubi accesserit consecratio, de pane fit caro Christi.*

Probatur 4. ex antiqua et perpetua Ecclesiae praxi adorandi hoc Sacramentum, quod testatur S. Ambros. lib. 3. de Spiritu sancto, cap. 12. *Per terram* (inquit) *intelligitur caro Christi, quam hodie quoque in mysteriis adoramus;* et S. Aug. in Ps. 98. *Nemo*, inquit, *carnem Christi manducat, quin prius adoret;* adorari autem in hoc Sacramento Christi caro non posset, si in eo vere ac realiter non existeret.

4. Objiciunt Haeretici 1. haec Christi Domini verba S. Joan. 6. *Spiritus est qui vivificat, caro non prodest quidquam.* Unde inferunt carnem Christi realiter in sumptione Eucharistiae non comedi, cum ex se nihil profutura sit.

Respondet S. Augustinus tract. 27. in Joan. *Caro non prodest quidquam, sed quomodo illi (Capharnaitae scilicet) intellexerunt, carnem quippe sic intellexerunt, quomodo in cadavere dilaniatur, aut in macello venditur.* Unde S. Chrysostom. hom. 46. in Joan., Cyrillus Catechesi 4., Mystag. et alii SS. Patres per haec Christi Domini verba et alia subsequentia dicunt admoneri fideles, ut hujus Sacramenti veritatem non carnaliter, id est secundum sensum humanum, qui nihil prodest, imo in percipiendis mysteriis divinis multum obest, sed spiritualiter, id est secundum verae Fidei spiritum, intelligant, secundum quem caro Christi Domini in hoc Sacramento non ut simplex et nuda caro consideratur, qua ratione nihil prodest, sed ut caro divino spiritu plena et divino Verbo personaliter unita; quo pacto vivificare et maxime prodesse potest.

Objiciunt 2. S. Augustinum lib. cont. Adimantium, cap. 12. sic loquentem: *Non dubitavit Christus dicere: Hoc est corpus meum, dum signum daret corporis sui.* Unde inferunt, hoc Sacramentum non continere corpus Christi realiter, cum illius signum sit. Item tract. 25. in S. Joan. *Ut quid paras ventrem et dentes? crede et manducasti.* Unde sequitur, non ore, sed Fide percipi corpus Christi proindeque in hoc Sacramento realiter non existere.

Respondetur ad primum locum, falso ab Haereticis inferri corpus Christi realiter in hoc Sacramento non existere, ex eo, quod dicatur, esse signum corporis Christi; sicut ex eo, quod idem Christus vocatur ab Apostolo Hebr. 1. figura substantiae Patris, falso inferretur, substantiam Patris in illo realiter non esse; quare dicendum est ideo Eucharistiam vocari signum corporis Christi, non quod Christi corpus ibi realiter non sit, sed quia ibi modo quodam invisibili, sub speciebus tamen sensibilibus, panis tanquam sub signo visibili existit.

Ad 2. respondetur, S. Augustinum verbis in objectione citatis metaphorice loqui de manducatione spirituali doctrinae divinae, quae fit per Fidem, ut ex toto ejus contextu facile colligi potest; vel si de ejus Sacramenti manducatione loquatur, docere tantum illum voluisse realem corporis Christi in hoc Sacramento manducationem tunc solummodo esse fructuosam, quando spirituali per Fidem manducationi conjuncta est.

5. Objiciunt 3. possibile non esse, Christum totum in tam parva hostia, imo in illius minutissima particula realiter contineri, simul in coelo et in tot locis super terram realiter adesse; ejus majestatem dedecere, dentibus manducantium frangi et conteri, imo a bestiis posse devorari, ab igne comburi, pedibus conculcari etc.

Ad haec et similia argumenta breviter respondetur, ista videri posse impossibilia et indecentia iis, qui Dei potestatem incomprehensibilem et inexhaustam bonitatem ac (ut Apostoli verbis utamur Ephes. 2.) *nimiam caritatem* ignorant. Fideles vero, qui firmiter credunt (S. Luc. 1.) *non esse impossibile apud Deum omne verbum*, ut testatus est Angelus; firmissime etiam sibi persuadent, realem illam Christi praesentiam in hoc Sacramento tam expressis divinae veritatis testimoniis assertam Deo possibilem esse, licet possibilitatis illius modum ignorent. Credunt etiam, nihil in illo Sacramento infinitam ejus bonitatem dedecere; neque manducatione, aut quavis alia hujus Sacramenti attrectatione corpus Christi gloriosum dehonestari, sicut nec solis radius inficitur ex coeno, in quod illabitur, nec ex speculi aut crystalli ab eo illustrati fractione violatur.

6. Porro ad has et similes Haereticorum objectiones solvendas observandum est, hujus Sacramenti veritatem non ratione humana, sed sola Dei authoritate inniti; proindeque ut certo cognoscatur, non ratiocinium humanum, sed divinum oraculum esse tantummodo consulendum: videndum quid asserat sacra Scriptura, non ut ab Haereticis in contrarias falsas interpretationes distorquetur, sed ut ab Ecclesia universa et a SS. Patribus unanimi consensu intelligitur. Praeterea notandum est, SS. Patres non aperte et clare, sed ambigue et obscure de hoc Sacramento locutos fuisse, ac religiosa quadam praecautione illius notitiam occultare voluisse tum Catechumenis, ne ex ea scandalum aliquod paterentur, tum infidelibus, inter quos degebant, ne tam pretiosam margaritam ante porcos projicerent; praesertim cum inter fideles nulla tunc circa hujus mysterii veritatem difficultas aut dubitatio suborta esset; unde S. Athanasius in 1. Apol. de fuga sua: *Non est*, inquit, *fas, mysteria non initiatis prodere, ne Ethnici non intelligentes derideant, aut Catechumeni curiosiores facti scandalizentur.*

§. II.

De Transsubstantiatione, seu conversione totius substantiae panis et vini in substantiam corporis et sanguinis Christi Domini.

1. Fides catholica docet, non modo corpus et sanguinem Christi Domini realiter in Sacramento Eucharistiae sub speciebus panis aut vini existere, ut supra probatum est, sed praeterea nihil substantiae panis aut vini in eo remanere, totamque panis ac vini substantiam transmutari et converti in substantiam corporis et sanguinis Christi Domini; quod Concilium Tridentinum explicavit simul et definivit his verbis: *Persuasum semper in Ecclesia Dei fuit, idque nunc denuo sancta haec Synodus declarat, per consecrationem panis et vini, conversionem fieri totius substantiae panis in substantiam corporis Christi Domini nostri, et totius substantiae vini in substantiam sanguinis ejus, quae conversio convenienter et proprie a sancta catholica Ecclesia Transsubstantiatio est appellata.*

Huic veritati multiplices opponuntur errores, quos hic breviter recensere non erit inutile, ut evidentius fiat, quid in hoc mysterio credi, quidve repudiari debeat.

Quidam igitur, ut refert Bellarm. lib. 3. de Euchar. cap. 11. attendentes ad modum transmutationum substantialium, quae naturaliter fiunt, in quibus una tantum pars substantialis compositi, nempe forma, transmutatur, materia prima immutabili permanente; similiter opinati sunt, in hoc Sacramento solam panis substantialem formam per consecrationis verba mutari, materiam vero panis remanere, et ab anima Christi informari. Alii e contrario existimaverunt, solam panis materiam mutari in corpus Christi, remanente forma substantiali ejusdem panis. Alii arbitrati sunt, panem in Eucharistia hypostatice assumi a Verbo divino eodem prorsus modo, quo natura humana ab illo assumpta est. Alii censuerunt, substantiam corporis Christi et substantiam panis simul in Eucharistia commisceri. Lutherus denique lib. de Captivit. babyl. cap. de Eucharistia docuit, non esse articulum Fidei, quod substantia panis maneat vel non maneat simul cum Christi corpore in Eucharistia, ac utrumque sine haeresis periculo posse defendi; sibi tamen videri probabilius et Scripturis conformius, quod in

hoc Sacramento panis substantia maneat simul cum ipso Christi corpore.

2. Refelluntur hi errores, et catholicae Fidei veritas de Transsubstantiatione panis et vini in Christi Domini corpus et sanguinem probatur 1. ex authoritate Ecclesiae, quae id expresse et aperte declaravit tum in Concil. Trident. supra relato, tum etiam antea in Concil. Lateran. sub Innoc. III. cap. *Firmiter*, de sum. Trin. ubi definitum habetur, *in Sacramento altaris corpus et sanguinem Christi sub speciebus panis et vini veraciter contineri, transsubstantiatis pane et vino in corpus et sanguinem*; et in Concilio Romano sub Nicolao II. ubi Berengarius iterum haeresim suam abjurans profitensque Fidem catholicam sic loquitur: *Corde credo, et ore confiteor, panem et vinum etc. substantialiter converti in veram ac propriam et vivificatricem carnem et sanguinem Christi Domini.*

Probatur 2. ex SS. Patribus, qui id unanimi consensu asserunt, ut S. Greg. Nyss. orat. catech. cap. 37. *Dei Verbo,* inquit, *sanctificatum panem in Dei Verbi corpus credo transmutari*, ibidemque subdit naturam panis et vini *transelementari in corpus et sanguinem Christi.* S. Cyrill. Alex. Epist. ad Calosyrium dicit, panem in altari oblatum *in veritatem propriae carnis a Christo converti.* S. Damasc. l. 4. de Fide, cap. 14. asserit, in hoc Sacramento panem et vinum *modo mirabili in Christi corpus et sanguinem converti.* S. denique Ambr. lib. de Initiandis, cap. 9. ipsam panis et vini transmutationem in corpus et sanguinem Christi Domini fuse explicat, et variis tum rationibus, tum exemplis probat, quae apud illum utiliter legi possunt.

3. Objiciunt 1. Haeretici, Eucharistiam vocari in Scripturis panem, ut 1. Cor. 10. unde inferunt, panis substantiam simul cum Christi corpore in Eucharistia remanere, alias falso panis diceretur.

Respondetur, vocari panem, vel quia exteriorem figuram et alia panis accidentia retinet; sicut Gen. 18. Angeli vocantur viri, quia exterius tales esse videbantur, licet realiter tales non essent; vel quia ante consecrationem vere panis fuit ideoque panis dicitur, quamvis amplius non sit; sicut in Scripturis res quaedam post mutationem in ipsis factam eodem plerumque nomine vocantur, quo antea vocabantur, ut Exod. 7. virga Moysis in serpentem substantialiter mutata adhuc tamen appellatur virga.

Objiciunt 2. Verbum (Transsubstantiationis) non reperiri in Scriptura.

Respondetur, neque etiam in illa reperiri verbum *consubstantialis*, quod Concilium Nicaen. 1. ad Christi Domini naturam divinam explicandam usurpavit; neque ullum tamen Catholicum de veritate per verbum illud significata dubitare; si igitur Ecclesia in Concilio illo sanctissime ac summa cum ratione id fecit, cur eadem Ecclesia in Concilio Lateran. Florent. et Trident. ad Eucharistiae veritatem expressius significandam et ab erroribus vindicandam idem praestare non potuit?

§. III.

Explicantur quaedam difficultates circa Transsubstantiationem panis et vini in Christi Domini corpus et sanguinem.

1. Prima est, quid sit proprie illa Transsubstantiatio, et quomodo intelligi debeat. Omissis variis et prolixis super hac difficultate Theologorum disputationibus breviter dicimus, Transsubstantiationem panis in corpus Christi non esse ipsius corporis Christi substantialem productionem aut mutationem, id est, Christi Domini corpus per illam Transsubstantiationem de novo non produci, nec substantialiter mutari, aut localiter moveri, sed per vim et efficaciam consecrationis fieri, ut desinente tota panis substantia corpus Christi, quod est in coelo, sine ullo motu locali, aut mutatione sui substantiali, jam esse incipiat sub speciebus ipsius panis; neque solum sub illis sit per simplicem praesentiam sive coëxistentiam, sed etiam per unionem quandam, qualis erat inter substantiam panis et accidentia ejusdem panis, sublata tamen inhaerentia.

Quod si cui explicatio ista minime satisfaciat, meminerit, SS. Patres (ut testatur Catech. Rom. c. 4. part. 2.) saepe admonere fideles, *ne curiosius inquirant, quo pacto ea mutatio fieri possit;* nec enim a nobis percipi potest, nec in naturalibus mutationibus, aut in ipsa rerum creatione hujus rei exemplum aliquod habemus; verum quod sola Fide percipi debet, id, quomodo fiat, non est curiosius inquirendum.

2. Secunda difficultas est, quid illa Transsubstantiatione ponatur sub speciebus panis et vini tam vi verborum consecrationis, quam per naturalem concomitantiam. Nihil

aptius ad hujus difficultatis solutionem afferri potest, quam id, quod habetur in Concil. Trident. sess. 13. cap. 3. ubi dicitur: *Verum Christi corpus verumque ejus sanguinem sub panis et vini specie una cum ipsius anima et divinitate existere; sed corpus quidem sub specie panis, et sanguinem sub specie vini ex vi verborum, ipsum autem corpus sub specie vini, et sanguinem sub specie panis, animamque sub utraque vi naturalis illius connexionis et concomitantiae, qua partes Christi Domini, qui jam ex mortuis resurrexit non amplius moriturus, inter se copulantur: divinitatem quoque propter admirabilem illam ejus cum corpore et anima hypostaticam unionem; quapropter verissimum est tantumdem sub alterutra specie atque sub utraque contineri; totus enim et integer Christus sub panis specie et sub quavis ejus speciei parte, totus item sub vini specie et sub ejus partibus existit.*

Ex quibus Concilii verbis colligitur 1. quod, sicut sub specie panis totum corpus, sic etiam sub specie vini totus Christi Domini sanguis vi verborum ponitur, cum nulla sit ratio, cur una ejus pars prae altera ponatur; sicque totus ille divinus sanguis, ne unica quidem guttula excepta, vi verborum consecrationis in sanctissimo Missae sacrificio (quod maxime perpendi debet) pro unoquoque nostrum quotidie effunditur.

Colligitur 2. Ea omnia, quae Christo Domino extra Sacramentum nunc in coelo existenti sunt intrinseca, per concomitantiam quoque poni sub speciebus consecratis, et sic corporis ejus gloriosi dotes, qualitates item naturales ac supernaturales ejus animae inexistentes, omnes denique divinitatis ejus perfectiones in illo Sacramento contineri, ita ut aliqua ratione de unoquoque fidelium digne Sacramentum hoc percipiente dici possit, quod tunc, cum illud percepit, in eo sint omnes thesauri sapientiae et scientiae Dei. Per eandem quoque concomitantiam persona Patris et persona Spiritus sancti propter identitatem naturae cum ipsius Filii persona sub illis panis ac vini speciebus ita simul adsunt, ut si per immensitatem suam ubique non essent, ratione tamen illius identitatis in illo Sacramento adessent.

3. Tertia pars difficultatis, an Christi Domini corpus, quod in Eucharistiae Sacramento inextense et indivisibiliter existit (ut constat ex supra relatis Concil. Trid. verbis), retineat in eodem Sacramento propriam quantitatem. Respon-

detur affirmative cum S. Doctore q. 76. art. 4. Ratio est, quia omnia, quae naturalem et plus quam localem connexionem habent cum substantia corporis Christi, ponuntur per concomitantiam in hoc Sacramento, ut ex ante dictis patet; unde sequitur, ut quantitas, quae corpori glorioso Christi naturaliter connexa est, sub hujus Sacramenti speciebus reperiri debeat. Quae quidem doctrina ita certa est, ut, quamvis ab Ecclesia expresse definita non sit tanquam de Fide, contrarium tamen sentire erroneum existimet Alexander Alensis, p. 1. q. 40. mem. 3. a. 4.

Dicet aliquis, si corpus Christi retineret propriam quantitatem in Eucharistia, deberet esse extensum et divisibile, et figuram etiam aliquam habere, cum figura sit intrinsecus terminus quantitatis.

Respondetur, duplicem esse quantitatis extensionem, seu corpus quantum duplici modo esse extensum; primo in ordine ad se, secundo in ordine ad locum. Prior extensio est de essentia ipsius quantitatis, posterior vero est tantum proprietas virtute divina ab ea separabilis; unde fit, ut quantitas hac extensione locali destituta, quantaecunque sit magnitudinis in ordine ad se, possit tamen per divinam omnipotentiam intra spatium quantumvis exiguum concludi. Similiter duplex est figura: una organica, quae pendet ab extensione quantitatis in ordine ad se, altera localis, seu (ut ita loquamur) situalis, quae ab extensione locali ipsius quantitatis pendet. Cum igitur corpus Christi Domini in Eucharistiae Sacramento sit solummodo extensum in ordine ad se, non vero in ordine ad locum, habet tantum figuram organicam, non vero localem; unde intelligitur, qua ratione fieri possit, ut retinens propriam quantitatem et figuram, in quantumvis exiguo spatio et sub quantalibet specierum sacramentalium particula totum contineri possit.

4. Quarta difficultas est, quid de speciebus panis et vini in hoc Sacramento remanentibus sentiendum sit. Respondetur, species illas seu accidentia panis et vini, puta figuram, colorem, saporem etc. post consecrationem manere sine ullo subjecto. Ita definitum est in Concilio Trident. sess. 13. c. 2. et haec Wicleffi propositio tanquam falsa et haeretica damnata est in Concil. Constant. sess. 8. *(Accidentia panis non manent sine subjecto in Sacramento etc.)* Id tamen de omnibus accidentibus conjunctim sumptis est intelligendum; vera siquidem est S. Thomae doctrina

quaest. 77. a. 1 et 2. asserentis quantitatem panis et vini ab omni subjecto separatam divina virtute in hoc Sacramento existere; reliqua vero accidentia esse in ipsa quantitate tanquam in subjecto. Qui etiam a. 3. docet, species illas panis et vini posse sic separatas agere, quidquid poterant, dum ipsius panis et vini substantiae tanquam proprio subjecto inhaerebant, cum semper eandem essentiam, existentiam et agendi virtutem retineant. Et a. 4. species illas posse corrumpi, ut experientia satis compertum est. Art. item 6. ex speciebus illis fieri posse nutritionem substantialem, sive nutritio illa ex sola specierum quantitate divina virtute fiat, sive (quod probabilius est) ex materia, quae a Deo creatur eo instanti, quo species illae Sacramenti ita alterantur, ut ipsa substantia panis, si adesset, sub illis esse naturaliter desineret. Denique q. 76. a. 6. ad 3. tradit, Christi Domini corpus et sanguinem desinere esse sub illis panis ac vini speciebus, quando ita mutantur aut alterantur, ut haec mutatio seu alteratio ad desitionem substantiae panis ac vini sufficeret; remanere vero sub illis Christi corpus ac sanguinem, quamdiu mutatio illa seu alteratio tanta non est, ut ad desitionem substantiae panis aut vini satis esset: quod ex ipsius etiam Ecclesiae praxi satis constat, quae tamdiu adorat Christum in hoc Sacramento, quamdiu in illo species panis ac vini remanere cognoscit.

5. Quinta difficultas est, an Christi corpus sub speciebus sacramentalibus existens videri possit ab oculo corporeo, vel ab intellectu creato cognosci.

Respondet S. Doctor quaest. 76. art. 7. nullum corporeum oculum pertingere posse ad visionem corporis Christi, prout est in hoc Sacramento; cum in illo sit per modum substantiae, quae per se non est visibilis; ab intellectu autem creato posse clare cognosci, dummodo lumine gloriae illustretur, quo deficiente nonnisi obscure ac per Fidem percipi posse Christi existentiam sacramentalem; unde (ut ait idem S. Doctor) nequidem ipsi daemones Christum in hoc Sacramento existentem cognoscere possunt, nisi per Fidem, cui non assentiuntur voluntarie; sed ad eam evidentia signorum convincuntur, prout dicitur S. Jacob 2. quod *daemones credunt, et contremiscunt.*

6. Sexta denique difficultas est, quid de miraculosis apparitionibus sentiendum sit, quae aliquando in hoc Sa-

cramento contigerunt, et adhuc contingere Deo ità volente possunt; ut quando puer vel caro in manibus Sacerdotis aut super altari, vel sanguis in calice cernitur. Respondet S. Doctor art. 8. Christum tunc semper manere in hoc Sacramento; nec carnem illam aut sanguinem miraculose apparentem esse carnem vel sanguinem ipsius Christi, sed esse aliquid miraculose productum, quo tum caro et sanguis ipsius Christi, tum etiam sacramentales species teguntur. Monet autem recte idem S. Doctor in 4. dist. 10. q. 4. art. 1. q. 3. non licere hujusmodi carnem aut sanguinem miraculose apparentem ore sumere, quia haec signa miraculosa non habent modum convenientem, quo possint pro ratione hujus Sacramenti comedi ac bibi; quare in illo casu deberet Sacerdos (ut docet Valentia disp. 6. qu. 4. de Euchar. part. 1.) alium panem et vinum consecrare et sumere, ut sacrificium ea ratione perficeretur.

SECTIO VI.

Quinam sint effectus Sacramenti Eucharistiae.

1. Varii sunt iique saluberrimi hujus divini Sacramenti effectus, de quo vere dici potest, quod olim de manna dictum est, omnem in illo reperiri saporis suavitatem. Praecipuos hic et observatione maxime dignos adnotabimus.

Atque in primis certum est, hoc Sacramentum rite dispositis gratiae sanctificantis augmentum conferre, ut in Decr. Eug. expresse definitum habetur, et satis constat ex iis, quae cap. 1. de Sacram. in genere dicta sunt. Quod quidem gratiae augmentum caeteris paribus longe uberius et plenius in isto Sacramento, quam in aliis percipitur, cum in eo fons ipse gratiarum, et omnium charismatum, ac donorum coelestium contineatur, ut dicit Catechismus Romanus. Docet autem S. Thom. q. 80. art. 8. ad 6. effectum illum in ipsa Sacramenti sumptione percipi ideoque praecipuam tunc et maximam in suscipiente requiri devotionem.

Quaerunt Theologi, an Sacramentum hoc conferat etiam aliquando primam gratiam a peccatis justificantem. Respondetur, certum esse, sicut docet S. Thom. q. 79. a. 3 Sacramentum hoc nullo modo profuturum, sed potius maxim[e] obfuturum ei, qui cum affectu vel conscientia peccati mor

talis illud susciperet; quod vero spectat ad illum, qui in peccato mortali existens, illius tamen nec affectum nec conscientiam haberet, si bona Fide ad hoc Sacramentum accedat, quidam Theologi, ut Richardus, Scotus et alii, quos citat et sequitur Suares disp. 63. sect. 1. existimant, in illo casu Sacramentum Eucharistiae ex opere operato justificare ac primam gratiam conferre; melius tamen S. Bonaventura, Gabriel, Major et alii, quibus subscribit Vasques disp. 205. cap. 4. negant, cum hoc Sacramentum per se ad remissionem peccati mortalis non sit institutum. *Constat enim* (ut loquitur Catechismus Romanus sup. c. 4.) *quemadmodum mortuis corporibus naturale alimentum nihil prodest, ita etiam animae, quae spiritu non vivit, sacra mysteria non prodesse, ac propterea panis et vini speciem habent, ut significetur non quidem revocandae ad vitam animae, sed vitae conservandae causa, instituta esse.* Docet tamen S. Thom. sup. illum, qui bona Fide ignorans se in peccato mortali esse devote ac reverenter hoc Sacramentum perciperet, ex Dei bonitate per illud gratiam aliquam actualem consecuturum, qua excitabitur ad actum caritatis seu perfectae contritionis eliciendum, et sic ab ipso peccato mortali illum liberari posse.

2. Secundus hujus Sacramenti effectus complectitur quaedam specialia gratiae actualis auxilia opportuno tempore vi hujus Sacramenti digne suscepti conferenda, per quae caritas conservatur, roboratur, perficitur idque spiritualiter animae confertur, quod panis et vinum corpori conferre solent, ut expresse declaratur in Decr. Eug. ubi dicitur, *omnem effectum, quem cibus et potus materialis quoad vitam operantur corporalem, sustentando, agendo, reparando et delectando, Sacramentum hoc quoad vitam operari spiritualem;* in quo (ut explicat S. Chrysost. hom. 6. ad pop. Antioch.) Christus Dominus maximam erga nos caritatem evidentissime testatur; cum enim saepenumero parentes liberos suos aliis nutriendos tradant, ipse nos alere propria sua substantia voluit, carnemque suam a nobis tangi, manducari illique dentes nostras infigi permisit.

Tertius effectus consistit in eo, quod Christus Dominus se in hoc Sacramento sumendum nobis exhibet, non modo tanquam cibum, quo nutriamur, sed etiam tanquam salutare medicamentum quo naturae nostrae infirmitates, id est pravae inclinationes, immoderati affectus etc. curentur. Id

passim docuerunt SS. Patres: S. Gregorius Nyssen. Orat. Catech. cap. 37. dicit, Eucharistiam esse *salutare medicamentum, veneni damnum, quod corpori fuerat inditum, per contrariam repellens affectionem.* S. Cyrillus lib. 4. in S. Joan. cap. 17. *Sedat, cum in nobis manet Christus, saevientem membrorum nostrorum legem, pietatem corroborat, perturbationes animi extinguit, aegrotos curat, collisos redintegrat etc.* S. Ambrosius lib. 5. de Sacramentis, cap. 4. *Iste panis quotidianus sumitur in remedium quotidianae infirmitatis.* S. denique Bernardus in serm. de Coena Domini, postquam dixit, Sacramentum dominici corporis et sanguinis efferatis motibus et pruritibus concupiscentiae mederi, subjungit: *Si quis vestrum non tam saepe modo, nec tam acerbos sentit iracundiae motus, invidiae, luxuriae, aut caeterorum hujusmodi, gratias agat corpori et sanguini Domini, quoniam virtus Sacramenti operatur in eo, et gaudeat, quod pessimum ulcus accedat ad sanitatem.*

3. Quartus effectus est remissio peccatorum venialium, ut docet S. Doctor art. 4. et ante illum docuerat S. Ambros. lib. 4. de Sacram. cap. 6. et lib. 5. cap. 4. et habetur cap. *Litterarum* de Consecr. dist. 2. cap. 110. ibidem. Remittuntur autem peccata venialia in hoc Sacramento sive per infusionem gratiae sanctificantis praesupposita de illis attritione, sive per caritatis et perfectae contritionis fervorem, quem hoc Sacramentum excitat, ut ex mente S. Doctoris explicat Isambertus ad qu. 79. q. 1. a. 6.

Quintus effectus est praeservatio a peccatis mortalibus, ut docet S. Thom. a. 6. et S. Bernardus serm. de Coena Domini, ubi dicit, *duo in nobis hoc Sacramentum operari, ut et sensum minuat in minimis et in gravioribus tollat omnino consensum.* Hunc autem effectum praestat tribus praesertim modis, ut docet Isambertus supra: primo suggerendo vires, et robur addendo, per augmentum scilicet habituum supernaturalium, quod efficit; secundo amovendo peccandi occasiones, juxta illud Ps. 22. *Parasti in conspectu meo mensam adversus eos, qui tribulant me;* tertio denique protegendo nos a daemonum impugnationibus ipsosque daemones arcendo. Unde S. Ignatius Epist. ad Ephes. dicit, per hujus Sacramenti frequentem et dignam susceptionem *expelli potestates Satanae etc. panemque illum esse antidotum non moriendi;* et S. Chrysost. homil. 61. ad pop. Antioch. *Tanquam leones,*

inquit, *ignem spirantes ab illa mensa recedamus, facti diabolo terribiles.*

Sextus effectus est animae gloria seu vita aeterna. Ita S. Thom. a. 2. et constat ex his Christi Domini verbis S. Joan. 6. *Qui manducat hunc panem, vivet in aeternum.* Confert autem hunc effectum Eucharistia, non tantum quia tribuit gratiam sanctificantem, in qua fundatur jus et dignitas ad ipsius vitae aeternae consecutionem, quod et reliqua Sacramenta praestant, sed etiam quia speciali modo confert digne suscipientibus finalem perseverantiam, in quantum per specialia gratiae auxilia caritatem roborat ac perficit et a peccatis mortalibus praeservat, ut supra dictum est.

4. Septimus effectus est corporis resurrectio et glorificatio, quae speciali modo tribuitur participationi hujus Sacramenti, quod Christus declaravit his verbis S. Joan. 6. *Qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem, habet vitam aeternam, et ego resuscitabo eum in novissimo die;* quod fuse explicat et probat S. Cyrillus Alex. lib. 4. in S. Joan. cap. 14. ubi observat, quod Christus Dominus *in exsuscitandis mortuis non solum verbo et imperio, ut Deus, utebatur, verum etiam carnem suam quasi cooperatricem nonnunquam adhibebat, ut re ipsa ostenderet, carnem quoque suam, quoniam sibi conjuncta est, vivificam esse; nam quando principis filiolam suscitavit, manum ejus apprehendit etc.* Unde concludit, quod *reformabit omnino ad immortalitatem participes sui.*

Octavus denique est singularis quaedam et inexplicabilis unio Christi Domini cum eo, qui Sacramentum istud digne suscepit; juxta quod ipse Dominus Christus dixit S. Joan. 6. *Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, in me manet et ego in eo.* Et de hac mirabili unione saepe cum pietatis sensu loquuntur SS. Patres, ac prae caeteris S. Chrysostomus hom. 61. ad pop. Antioch. ubi, postquam dixit, nos per hujus Sacramenti participationem unum corpus cum Christo fieri, subjungit, *ut itaque non tantum per caritatem hoc fiamus, verum et ipsa re in illam misceamur carnem, hoc per escam efficitur, quam largitus est nobis, volens ostendere desiderium, quod erga nos habet; propterea semetipsum nobis immiscuit et corpus in nos contemperavit, ut unum quid efficiamur tanquam corpus capiti coagmentatum; ardenter enim amantium hoc est.* Et S. Cyril. Alexand. lib. 10. in S. Joan. cap. 13. supra relata Christi Domini verba

explicans: *Sicut,* inquit, *si quis ceram igne liquefactam alteri cerae similiter liquefactae ita miscuerit, ut unum quid ex utrisque factum videatur, sic communicatione corporis et sanguinis Christi ipse in nobis est et nos in ipso.*

Hos omnes effectus paucis, sed efficacibus verbis declaravit Concil. Trident. sess. 13. cap. 2. ubi dixit, Christum Dominum hoc Sacramentum a fidelibus sumi voluisse *tanquam spiritualem animarum cibum, quo alantur et confortentur viventes vita illius, qui dixit: qui manducat me, et ipse vivet propter me, et tanquam antidotum, quo liberemur a culpis quotidianis et a peccatis mortalibus praeservemur; pignus praeterea id esse voluit futurae nostrae gloriae et perpetuae felicitatis adeoque symbolum unius illius corporis, cujus ipse caput existit, cuique nos tanquam membra arctissima Fidei, spei et caritatis connexione adstrictos esse voluit.*

5. Monet autem sapienter Isambertus ad q. 79. disp. 1. art. 1. ad hos effectus per totam vitam obtinendos, Sacramenti illius participationem saepe repetendam esse, adeo ut existimet vix fieri posse, ut quis propria sponte ac deliberate ab hoc Sacramento per longum tempus abstineat, quin in novum aliquod mortale peccatum delabatur.

Porro circa hanc frequentem Eucharistiae perceptionem observanda est doctrina S. Thomae in 4. dist. 12. q. 4. art. 3. ubi dicit: *In perceptione hujus Sacramenti duo requiri: desiderium conjunctionis ad Christum, et reverentiam Sacramenti, quorum primum inclinat ad sumendum, secundum ad abstinendum; sed quia amor timori praeponderat, caeteris paribus laudabilius est sumere quam abstinere, dum tamen ex frequenti sumptione amor intendatur et reverentia non minuatur.*

6. Addimus praeterea ex libello vere aureo Introductionis ad vitam devotam S. Francisci Salesii, Episcopi Gebennensis, part. 2. cap. 22. super hoc frequenti communionis usu judicium communi Ecclesiae consensu et praxi approbatum. *Duo* (inquit) *genera hominum frequenti hujus Sacramenti participatione indigent: perfecti quidem, cum enim sint optime dispositi, vituperio ipsis verteretur, si ad perfectionis fontem non accederent; imperfecti autem, ut ad perfectionem possint aliquando pertingere; fortes, ne debilitentur; debiles, ut roborentur; infirmi, ut sanitatem recuperent; sani, ne in morbum incidant.* Subjungit postea, *eos, qui multis secularibus negotiis sunt impliciti, sacram Eucharistiam frequenter percipere debere, eo quod ejus virtute ac praesidi*

indigeant; sicut illi, qui plurimis laboribus exterioribus attenuantur, vires solidis cibis crebro reficere opus habent; denique sanctissimum hoc Sacramentum saepe percipiendum esse, ut, quomodo digne percipi debeat, experientia ipsa discatur, minus siquidem recte illud fit, quod raro fit.

Haec autem et similia, quae de frequenti communionis usu apud SS. Patres et alios probatos authores dicta reperiuntur, semper intelligi debent cum hac conditione, ut scilicet, quoties hoc Sacramentum sumitur, digne et cum debitis dispositionibus sumatur, de quibus dispositionibus nunc agendum nobis est.

SECTIO VII.

De dispositionibus ad hujus Sacramenti dignam perceptionem necessariis.

De dispositionibus ad dignam Eucharistiae perceptionem ex praecepto aliquo seu divino, seu ecclesiastico necessariis agendum nobis est et inquirendum, quaenam dispositiones ad Sacramentum hoc sumendum ita praerequirantur, ut, si vel unica ex iis desit in illius perceptione, peccati alicujus reatus incurratur.

§. I.

Quaenam dispositiones requirantur ex parte animae.

1. Prima dispositio ad dignam Eucharistiae sumptionem necessaria est sana et recta de illius veritate Fides; *impossibile enim est* (ut ait Apost. Heb. 10.) *sine Fide placere Deo; accedentem quippe ad Deum credere oportet*, et ideo, ut recte observavit S. Doctor q. 77. a. 3. et ante illum Yvo Carnotensis ep. 264. ex peculiari Ecclesiae instituto, formae hujus Sacramenti consecratoriae interposita sunt verba illa: *Mysterium Fidei*, ut accedentes ad illud monerentur, Fidem praesertim ipsis esse necessariam. Quod et confirmari potest ex antiqua Ecclesiae praxi, in illius administratione olim servari solita, teste S. Ambr. lib. 4. de Sacram. c. 4. ubi refert, moris suo tempore fuisse, ut Sacerdos sacram Eucharistiam sumendam porrigens clara voce diceret: *Corpus Christi*, cui suscipiens respondebat,

Amen, hac voce suae erga hujus Sacramenti veritatem Fidei veluti professionem emittens.

Secunda dispositio est ab omni peccati mortalis macula mundities et gratiae sanctificantis in suscipiente status; cum enim, ut docet S. Thomas quaest. 79. art. 2. hoc Sacramentum se habeat instar spiritualis cujusdam alimenti, vitam necessario supponere debet in suscipiente, et quaest. 80. art. 5. dicit, eos, qui cum conscientia peccati mortalis corpus Christi Domini sumunt, gravissimum haud dubie peccatum committere; quod quidem peccatum indigne communicantium S. August. tract. 62. in S. Joan. cum peccato Judae proditoris comparat, S. vero Chrysostomus hom. 6. ad pop. Antioch. cum peccato eorum, qui ipsum Dominum occiderunt. Certe Apostolus 2. Cor. 11. aperte declarat, indigne manducantem et bibentem *reum esse corporis et sanguinis Christi*; quare, ut monet Concil. Trident. sess. 13. cap. 7. *communicare volenti revocandum est in memoriam Apostoli praeceptum: probet se ipsum homo. Ecclesiastica autem consuetudo declarat, eam probationem necessariam esse, ut nullus sibi conscius peccati mortalis, quantumvis sibi contritus videatur, absque praemissa confessione sacramentali ad sacram Eucharistiam accedere debeat, quod a Christianis omnibus, etiam ab iis Sacerdotibus, quibus ex officio incubuerit celebrare, haec sancta Synodus perpetuo servandum esse decrevit, modo non desit illis copia Confessoris; quod si necessitate urgente Sacerdos absque praevia confessione celebraverit quamprimum confiteatur.*

2. Ex qua Concilii doctrina obiter colligitur, quam periculosa sit quorumdam Theologorum sententia, qui asserunt, olim iis, quibus ob peccata mortalia imposita fuerat poenitentia publica, concessam nihilominus ab Ecclesia interdum fuisse Eucharistiae participationem, quamvis sacramentalem peccatorum absolutionem nondum recepissent; eandem etiam Eucharistiam ab Ecclesia non fuisse denegatam ob peccata quaedam mortalia non ita gravia, licet nulla saramentali poenitentia expiata forent.

Haec enim manifeste pugnant cum iis, quae a Tridentino Concilio, ex praxi et consuetudine totius Ecclesiae ad dignam Eucharistiae perceptionem facienda esse praescribuntur, imo quae ex ipsiusmet Apostoli verbis in vero et proprio sensu ab ipsa Ecclesia explicatis tanquam absolute necessaria declarantur.

Diximus, ad dignam sacrae Eucharistiae perceptionem requiri munditiem a quovis peccato mortali, non vero a peccato veniali, cum per illud sanctificantis gratiae status non destruatur, ut ex Fide certum est; quamquam si quis ita erga venialia aliqua peccata prave affectus esset, ut iis expressa et deliberata voluntate inhaerere vellet, maxima esset ratio dubitandi, ut nihil hic temere definiamus, an is ad sumendam Eucharistiam sufficienter esset dispositus; cum enim Eucharistia sit ex divina institutione *Antidotum, quo liberamur a culpis quotidianis*, ut ex Concil. Trident. supra relatum est, qui fieri posset ut is digne illam reciperet, qui peccata illa quotidiana seu venialia deliberate in animo fovere vellet?

3. Tertia dispositio est, ut nulla Ecclesiae prohibitio hujus Sacramenti perceptionem impediat; quantumvis enim quis justus et sanctus existat, si tamen Ecclesia Sacramenti hujus sumptioni conditionem aliquam apponat, qua deficiente illud sumi prohibeat, parendum necessario; nec contempto aut neglecto illius praecepto digne potest quis ad sacram illam mensam accedere. Exemplum hoc affert S. Doctor quaest. 80. a. 8. si quis a media nocte aliquid cibi vel potus sumpserit, cum secundum Ecclesiae leges non nisi a jejunis Sacramentum hoc extra morbum periculosum sumi debeat. Item si quis excommunicationis alicujus sententia fuerit superioris authoritate perculsus; quantumvis alias coram Deo innocens et ab omni crimine immunis existat, nihilominus ab Eucharistiae perceptione abstinere tenetur, donec vel innocentiam suam superiori probaverit, vel absolutionem ab excommunicatione acceperit; ut enim recte monet S. Gregor. hom. 26. in Evang. *Pastoris sententia justa vel injusta semper gregi timenda est etc. et is qui sub manu Pastoris est, timeat ligari, vel injuste, nec Pastoris sui judicium temere reprehendat, ne, si injuste ligatus est, ex ipsa tumida reprehensionis superbia, culpa, quae non erat fiat.*

4. Quarta denique dispositio ad dignam Eucharistiae perceptionem necessaria illis, qui sunt rationis compotes, est pius aliquis reverentiae ac devotionis affectus. Quod satis expresse declarat Concil. Trident. sess. 13. cap. 7. ubi dicit, cuique fidelium cavendum esse, *ne absque magna reverentia et sanctitate ad hoc Sacramentum percipiendum accedat*, et cap. 8. explicans qua ratione spiritualiter sumatur, dicit, id fieri *Fide viva, quae per dilectionem operatur*, id

est per actus aliquos Fidei et caritatis, quibus Christo Domino quilibet fidelis spiritualiter unitur; atqui frustra quis Christum sacramentaliter tantum in Eucharistia sumeret, nisi eidem spiritualiter conjungeretur; quod tamen sine aliquibus piis et religiosis affectibus fieri non posse, ex relatis Concilii verbis aperte constat.

Et certe quis non merito reprehensibilem judicaret et peccati damnaret illum, qui licet a peccato mortali per absolutionem sacramentalem factus immunis sine ullo tamen reverentiae aut pietatis sensu, animoque deliberate vanis cogitationibus distracto ad tremendam hanc mensam accederet? Piorum equidem omnium sensus est, ut si in Sacramenti hujus perceptione minus afferant devotionis ac reverentiae, quam par esse arbitrentur, de illo defectu tanquam de peccato sese in confessione sacramentali accusent; unde patet, eos tanquam indubitatum tenere, divinum hoc Sacramentum nonnisi cum singulari religionis ac pietatis affectu esse suscipiendum.

§. II.

Quaenam dispositiones requirantur ex parte corporis.

1. Duae praesertim ad hoc Sacramentum suscipiendum dispositiones ex parte corporis requiruntur. Prima est, ut qui Eucharistiam cupit percipere, sit jejunus, id est ut nihil cibi vel potus a media nocte sumpserit. Ita S. Doctor quaest. 80. art. 8. idque in variis Conciliis decretum est, ut in Carthagin. 3. cap. 29. et Tolet. 7. can. 2. *ut in honorem tanti Sacramenti*, quod dixit S. Aug. epist. 118. *prius in os Christiani corpus dominicum intraret quam reliqui cibi;* ex quibus verbis intelligitur, quale debeat esse illud jejunium, perfectum scilicet ac naturale; ita ut omnem prorsus cibi, potus, medicinae, aut cujusvis alterius rei in quantumlibet parva quantitate sumptionem excludat, ut etiam docet S. Thomas cit. art. 8. ad 4. et cum illo communiter omnes.

Caeterum si quis sanguinem aliumve humorem ex capite defluentem, aut os eluendo, aquae guttulas cum saliva mixtas, aut cibi reliquias dentibus adhaerentes casualiter transglutiat, non censetur violare jejunium, nec ob id a communione abstinere tenetur, ut explicat idem S. Doctor loco citato.

2. Sunt tamen aliqui casus, in quibus secundum communem Doctorum sententiam et Ecclesiae praxim etiam a non jejunis Eucharistia sumi potest. Primus est, quando in periculo mortis per modum viatici sumenda est, ut docet idem S. Thomas supra. Secundus, quando nisi statim sumatur Eucharistia, vel incendio absumenda est, vel infidelium aut impiorum manibus profananda; tunc enim a Sacerdote vel a quovis alio etiam non jejuno cum reverentia sumi debet. Tertius, quando sacrificii perficiendi necessitas incumbit, ut si sacerdos celebrans post consecrationem, sed ante Sacramenti sumptionem moriatur; tunc enim debet alius etiam non jejunus sacrificium inchoatum perficere. Item si quis post consecrationem et corporis Christi sumptionem animadvertat, aquam pro vino fuisse in calice appositam; tunc enim, licet illam hauserit, debet tamen (prout in rubricis Missalis annotatur) panem et vinum de novo offerre et consecrare incipiendo ab illis verbis: *Qui pridie quam pateretur etc.* ac postea sumere. Monet tamen recte Laymannus cap. 7. de sacrificio Missae, nullum ibi praeceptum imponi, adeoque Sacerdotem, praesertim si publice celebret, sequi posse sententiam Scoti, Gabrielis, Adriani, Navarri et aliorum, quos ibidem citat, quibus etiam subscribit Toletus libro 2. cap. 9. qui omnes docent, in eo casu satius esse ad evitandum scandalum, ut solummodo Sacerdos aliud in calice vinum cum pauxillo aquae infundat, et tacite offerat, atque consecret, incipiendo ab illis verbis: *Simili modo postquam etc.* Quartus denique casus est, quando post sumptam ablutionem animadvertit Sacerdos, superesse aliquas hostiarum a se consecratarum particulas; illas enim tunc licite absumere poterit, ut docent Scotus, Navarrus, Suares et alii apud eundem Laymannum supra, ubi etiam monet, id intelligendum esse non tantum de particulis minutis in patena vel corporali haerentibus, sed etiam de grandioribus, si facile asservari non possint; dummodo tamen Sacerdos nondum ab altari recesserit, aut vestes sacras exuerit.

3. Secunda dispositio ex parte corporis est mundities, seu ab omni immunditia corporali puritas; ad reverentiam quippe huic divino Sacramento debitam pertinet, ut si quis immunditiei alicui seu pollutioni causam culpabilem dederit, quamvis peccatum in Poenitentiae Sacramento expiaverit, a perceptione tamen Eucharistiae abstineat illo die, ut fuse

declarat S. Thomas art. 7. ubi S. Gregorium tanquam illius doctrinae assertorem citat in Epist. ad Augustinum, Anglorum Episcopum, responsione 10 et 11. additque, quod, quamvis nulla culpabilis causa intercederet, ex quadam congruitate tamen et decentia consultius videretur, illo die abstinere; quod tamen liberum cuique est; imo si necessitas aliqua urgeat, aut diaboli fraus timeatur, tunc S. Doctor communionem censet non ideo esse relinquendam.

Quod autem de hac peccati specie, etiam de plerisque aliis gravioribus dicendum videtur; quis enim asserere audeat, hominem, qui immane aliquod flagitium, puta homicidium aut adulterium recenter perpetraverit, eodem die mente adhuc commota, turbata conscientia, quamvis peccatum cum ingenti cordis dolore confessus sit, illiusque remissionem fuerit consecutus, posse tamen cum debita reverentia huic Sacramento participare? Imo quis non judicet, ejusmodi hominem saltem illo die a sacra communione abstinere debere, eique Confessarium hoc praecipere posse? Excipitur tamen casus necessitatis aut alterius causae rationabilis, quae Confessarii judicio discutienda relinquitur.

Cum igitur de supradictarum dispositionum ad dignam Eucharistiae perceptionem necessitate omnes conveniant, de duabus aliis aliqua est hodie inter Theologos difficultas, quae duobus paragraphis sequentibus explanabitur.

§. III.

An sit ex praecepto aliquo neccessarium, ut quis Poenitentiam seu satisfactionem sibi a Sacerdote injunctam ante sumptionem Eucharistiae impleat.

1. Quaestio proposita intelligenda est de satisfactione seu Poenitentia secreta, id est secreto in confessione sacramentali imposita, et secreto a poenitente implenda, non vero de publica et canonica Poenitentia, quae ob peccata quaedam graviora et publica olim imponebatur; est enim in confesso apud omnes secundum antiquam Ecclesiae praxim, publicos poenitentes fuisse a sacra communione exclusos, ipsamque a corpore Christi separationem publicae illius Poenitentiae partem fuisse, nec proinde nisi peracta illa Poenitentia ad sacram mensam licite accedere potuisse; quanquam verum sit, etiam aliquando ante perfectam publicam illam poenitentiam ipsos poenitentes prius secreto

et sacramentaliter a Peccatorum reatu absolutos, ad sacram Synaxim in quibusdam casibus admissos fuisse, ut fuse et erudite explicat et probat Joannes Bagotius e Societate Jesu in dissertationibus theologicis de Poenitentia, dissert. 2. c. 8. sect. 2 et seq.

2. Quaerimus igitur hic, an poenitens sacramentaliter confessus et absolutus impositam sibi a Confessario satisfactionem prius implere teneatur, quam Eucharistiam percipiat. Et respondendum est, nullo praecepto neque divino neque ecclesiastico ad id teneri. Quod ut facilus probari possit, praesupponimus ex doctrina Concilii Tridentini et communi Ecclesiae praxi, absolutionem sacramentalem posse valide ac fructuose conferri poenitenti etiam peccata mortalia confitenti, antequam impleverit impositam sibi a Sacerdote satisfactionem; imo, cum ipsa satisfactio, sive consideretur quatenus exsolvitur pro poenis, quae ut plurimum peccato quoad culpam remisso luendae supersunt, sive sub quavis alia ratione, non possit esse Deo grata et accepta, nisi ab eo impleatur, qui justus sit et Deo gratus; hinc sequitur, satisfactionem illam longe melius ac perfectius effectum suum sortiri, si prius poenitens per absolutionem sacramentalem Deo reconcilietur.

Hoc igitur praesupposito dicimus, nullum extare praeceptum divinum aut ecclesiasticum, quo homo per sacramentalem absolutionem justificatus ad implendam satisfactionem sibi a Sacerdote impositam obligetur, antequam ad sacram communionem accedat; neque enim divinae aut ecclesiasticae leges quidquam aliud requirunt in eo, qui communicaturus est, nisi ut sit in gratiae sanctificantis statu, easque habeat dispositiones, quas paragrapho praecedenti explicavimus; potest autem illas habere, quamvis satisfactionem nondum impleverit. Certe Concil. Trident. sess. 13. cap. 7. ex professo declarans, quaenam praeparatio ad hoc Sacramentum digne suscipiendum requiratur, nihil de illa satisfactionis adimpletione dicit, sed tantummodo proponit probationem illam, quae ab Apostolo praescribitur, ratione cujus is, qui peccati alicujus mortalis sibi conscius est, ad sacram communionem nonnisi praemissa confessione sacramentali perceptaque absolutione, accedere debet.

3. Cui Concilii doctrinae suffragatur S. Gregorius Exp. in lib. reg. 2. cap. 11. *Quid est* (inquit) *hoc loco probare,*

nisi evacuata peccatorum nequitia se probatum ad dominicam mensam et purum exhibere?

Quod confirmari potest ex eo, quod S. Thomas art. 2. dicit, quod quilibet in gratia sanctificante existens est membrum vivum corporis Christi proindeque filius Dei adoptivus ac haeres; atqui membrum vivum debet sustentari de alimento ipsius corporis, et is, qui divina illa esca in coelestis gloriae fruitione revelata facie pasci ac repleri dignus est, eandem sub velo Sacramenti digne recipere potest.

Dices, saltem posse Sacerdotem pro abitrio poenitentem obligare, ut adimpleat satisfactionem a se impositam, priusquam corporis Christi particeps fiat.

Respondetur, posse quidem, sed non pro arbitrio; neque enim coelestis illius thesauri dominus est, sed tantum dispensator, proindeque sicut margaritam illam divinam projicere non debet ante porcos, sic nec justis et filiis panem vitae sine maxima et gravissima causa denegare; imo SS. Patres nimium illum rigorem quorumdam Sacerdotum prorsus improbant. Unde S. Leo Papa epist. 80. in fin. *Nulli Christianorum,* inquit, *facile communio denegatur, nec ad indignantis arbitrium Sacerdotis hoc fiat;* et paucis interjectis conqueritur levibus de causis *quosdam a gratia communionis exclusos, et animam, pro qua Christi sanguis effusus est, irrogatione tam saevi supplicii sauciatam et inermem quodammodo exutamque omni munimine, diabolicis incursibus, ut facile capiatur, objectam.*

§. IV.

An ad dignam Eucharistiae perceptionem requiratur excellens aliquis puritatis ac sanctitatis gradus.

1. Sensus quaestionis est, an ad dignam corporis Christi participationem minime sufficiat, ut quis per confessionem et absolutionem sacramentalem a peccatis mortalibus mundatus sit; sed requiratur insuper, ut per diuturna Poenitentiae bonorumque operum exercitia gradum aliquem excellentiorem puritatis et sanctitatis acquisierit, ita ut, si quis recens a peccatis mortalibus per Sacramentum Poenitentiae purgatus, in se nihilominus adhuc experiatur vitiosos aliquos motus, pravas inclinationes, infirmam et languidam voluntatem, et alias ejusmodi peccatorum

reliquias; is sufficienter dispositus ad Eucharistiam digne percipiendam non censeatur, nisi prius in persanandis illis animi aegritudinibus, et ejusmodi peccatorum veluti radicibus penitus extirpandis, ac virtutum oppositarum acquirendis habitibus sedulo ac diu laboraverit. Pro cujus resolutione

2. Dicendum, quod, quamvis nulla creaturae puritas aut sanctitas, quantacunque sit, infinitae divini Sacramenti excellentiae ac dignitati pro merito respondere valeat, ea tamen fuit divinae in nos clementiae benignitas, ut nullum certum puritatis aut sanctitatis gradum ad dignam illius participationem praescripserit; sed id uniuscujusque liberae voluntati permiserit; ita ut, dummodo quis vere a peccato mortali emundatus et per gratiam sanctificatus existat, quascunque animae aegritudines aut pravos affectus in se persentiat, modo iis non consentiat, licite ac fructuose ad sacram Eucharistiam possit accedere.

Id satis aperte colligitur ex his Christi Domini verbis S. Matth. 11 et 9. *Venite ad me omnes, qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos*, et *Non est opus valentibus medicus, sed male habentibus;* item ex eo, quod universa Ecclesia in publicis Collectis profitetur ac postulat, *ut hoc divinum Sacramentum sit ablutio scelerum, sit fortitudo fragilium etc.*

Id ipsum etiam asserunt SS. Patres, cum docent, unum ex hujus Sacramenti effectibus esse, animae aegritudines sanare, pravorum affectuum motus sedare, peccati fomitem comprimere, et alia similia in nobis operari, ut ex eorum testimoniis supra relatis sect. 6. constat, quibus tria adhuc subjungimus.

3. Primum est S. Thomae in opusc. 58. cap. 1. de Sacramento altaris, ubi docet, corpus Christi in Eucharistia instar medicinae nobis exhiberi, illudque comparat massae ficuum, qua Isaias Ezechiae regis ulcus sanavit, dicitque hujus Sacramenti perceptione ulcus concupiscentiae sanari.

Secundum est S. Bonaventurae in compendio theologicae veritatis lib. 5. c. 16. ubi dicit, corpus Christi in Eucharistia esse *aegris medicinam, peregrinantibus viam, debiles confortare, valentes delectare, languorem sanare etc.*

Tertium est insignis Ecclesiae Parisiensis Cancellarii Joannis Gersonis, qui tractat. 9. super *Magnificat,* postquam

hortatus est animam christianam, ut frequenter ad sacram Eucharistiam accedat: *Audio*, inquit, *quid respondeas: frigida sum, dispersa sum, carnalis sum, exagitor curis, scrupulis inquietor, mordeor concupiscentiis, Fides imbecillis est, nutat spes, caritas refriguit, quae mihi conventio cum hospite tanto? Si te sanam judicares, opus medico non haberes, jure a te illum repelleres. Exemplum Petri non approbamus in hac parte: stupuit ad capturam piscium, subintulit tremens: exi a me Domine, quia peccator ego sum; tanto magis, o Petre, si peccator es, retinendus est medicus sanctificans et peccata tollens a te. Quanto sapientius peccator Zachaeus, qui festinus et gaudens suscepit Jesum ad se; denique quam prudenter hoc fecerit, data salus ostendit.*

Caeterum quanto propensior erga nos Christi clementia et benignitas in hoc Sacramento effulget, tanto majorem haud dubie reverentiam ac devotionem a nobis exigit; tantumque abest ut inde quis occasionem neglectus aut torporis accipiat, quin potius, quo saepius accedit ad hanc divinam mensam, quod tamen sine sapientis viri consilio facere periculosum est, eo attentius ipsi invigilare debet, ne tot coelestibus gratiis tam frequenter irroratus, vitiorum tribulos aut labruscas, sed potius uberes virtutum fructus referat. (Heb. 6.) *Terra enim super se venientem bibens imbrem, proferens autem spinas ac tribulos, reproba est et maledicto proxima, cujus consummatio in combustionem.*

SECTIO VIII.

Quae sit hujus Sacramenti percipiendi necessitas.

1. De duplici necessitate medii vel praecepti quaestio intelligi potest, de qua in priori sensu

Dicendum 1. Sacramentum Eucharistiae in re susceptum nec adultis nec parvulis ad salutem necessarium esse necessitate medii. Ita S. Doctor q. 73. a. 3. Et de adultis quidem constat, tum ex communi Ecclesiae consensu, tum ex illis Christi Domini verbis S. Marc. ult. *Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit;* ubi aeterna salus adultorum (de quibus loquitur) Fidei ac baptismo solum adscribitur nulla Eucharistiae facta mentione. De parvulis vero usu rationis carentibus Conc. Trident. sess. 21. c. 4. expresse declaravit, illos *nulla obligari necessitate ad sacramentalem*

Eucharistiae communionem, siquidem per baptismi lavacrum regenerati, et Christo Domino incorporati, adeptam jam filiorum Dei gratiam in illa aetate amittere non possunt.

Dicet aliquis, SS. Patres Eucharistiam parvulis baptizatis administrasse, ut constat ex S. Cypriano serm. de lapsis, S. Augustino epist. 107. ad Vitalem et aliis. Unde sequitur, illos existimasse, Eucharistiam esse necessitate medii necessariam.

Respondetur, morem illum communicandi parvulos aliquibus tantum in locis fuisse servatum, neque SS. Patres unquam censuisse, realem Eucharistiae susceptionem necessitate medii esse parvulis necessariam; cum S. Melchiades Papa, qui circa annum 312. rexit Ecclesiam, in Epist. Decret. ad Episcopos Hispaniae dicat, *regenerationem (Baptismi scilicet) per se salvare nos in pace beati saeculi recipiendos.* Unde Concilium Tridentinum docet *non esse damnandam antiquitatem, si eum morem in aliquibus locis aliquando servavit; ut enim sanctissimi illi Patres sui probabilem causam facti pro illius temporis ratione habuerunt, ita certe eos nulla salutis necessitate id fecisse, sine controversia credendum est.*

Dicendum 2. Sacramentum Eucharistiae in voto susceptum eatenus tam adultis, quam parvulis esse ad salutem necessarium necessitate medii, quatenus votum illud in Baptismi susceptione continetur, tum ratione gratiae baptismalis, quae baptizatum ad Eucharistiae perceptionem idoneum efficit, tum etiam ratione propensionis, quam is, qui vitam spiritualem gratiae per Baptismum accepit, censetur habere ad vitam illam per alimentum Eucharistiae conservandam, ut docet S. Thomas supra, et post illum communiter alii Theologi, ut videre est apud Valentiam disp. 6. quaest. 1. de Eucharist. punct. 5.

Ex qua doctrina sic explicata intelligi potest, quo sensu dixerit S. Augustinus lib. 1. contra duas Epist. Pelag. *eos vitam habere non posse, qui fuerint expertes corporis et sanguinis Christi*; id enim intelligendum est de sumptione corporis Christi, quae censetur fieri in voto, cum Baptismus suscipitur, quod idem S. Pater declaravit, ut refertur cap. *Nulli*, de consec. dist. 4. ubi dicit, *unumquemque fidelium tunc corporis et sanguinis Domini participem fieri, quando in Baptismo membrum corporis Christi efficitur.*

Quod si de necessitate praecepti quaestio intelligatur,

2. Dicendum 3. varia olim de hac re extitisse Eccle-

siae praecepta. Initio siquidem nascentis Ecclesiae fideles saepissime, imo fere quotidie Sacramentum hoc sumebant; quae consuetudo cum paulatim intermitti videretur, hanc S. Anacletus aliqua ex parte renovavit, epist. 2. praecipiens ut saltem Ministri, qui Missae sacrificio inservirent, Eucharistiae participarent. Caritate postmodum refrigescente S. Fabianus Papa epist. 1. quae refertur cap. *Etsi* de consecrat. distinct. 2. edixit, ut ter saltem quotannis, scilicet in festis Natalis Domini, Resurrectionis, ac Pentecostes, omnes Christi fideles Eucharistiam sumerent; quod postea in pluribus Conciliis similiter decretum est, ac praesertim Agathensi 1. Demum cum sancta illa et salubris praeceptio in desuetudinem abiisset et maximo animarum damno in plures etiam annos corporis Christi communio differretur, constitutum est in Concilio Lateran. sub Innocentio III. cap. *utriusque sexus*, ut singuli fideles, cum ad annos discretionis pervenerint, Sacramentum hoc saltem semel in anno tempore Paschatis percipiant, nisi ex licentia proprii Sacerdotis, in plures aliquot dies ex causa aliqua rationabili differendum esse censeatur.

3. Sunt autem quaedam hic observanda circa ecclesiasticum istud de sumenda Eucharistia praeceptum.

Primum est, tempore Paschatis intelligi totum illud tempus, quod effluit a Dominica Palmarum usque ad Dominicam in Albis inclusive, ut ab Eugenio IV. declaratum fuisse refert Navarrus cap. 21. n. 45. Imo, ubi consuetudo legitime praescripta urget de satisfaciendo huic praecepto per communionem quolibet Quadragesimae die factam, idem Navarrus docet, satis esse ad transgressionem praecepti evitandam, ut quis ejusmodi consuetudini se conformet.

Secundum est, ex probabilissima et in praxi magis recepta sententia, illum, qui tempore Paschatis ex causa aliqua justa vel injusta sacram Eucharistiam accipere intermisit, postea quam primum commode potest, ad sumendam illam obligari. Ita docent Navarrus, Azor, Suares et alii apud Laymannum cap. 5. de Euchar. quibus subscribit Isambertus ad quaest. 80. disput. 6. art. 2. ubi etiam addit, illum, qui praevidet defuturam sibi temporis Paschatis communicandi occasionem, ad praeveniendum illud tempus obligari; quod tamen aliqui recte limitant, si intra eum annum jam semel non communicaverit; aut si praevideat, quod intra eundem annum communicare non possit, quia

Ecclesiae intentio praecipua est, ut communio ultra annum non differatur, sicut recte observat et probat Laymannus supra.

Tertium est, poenam illam in supradicto decreto Concilii Lateran. contra hujus praecepti transgressores constitutam, scilicet ut viventes ab Ecclesia arceantur, et mortui ecclesiastica sepultura priventur, non esse latae sententiae, sed ferendae, ut ipsius decreti verba indicant: quapropter Parochi aliique Sacerdotes, quia jurisdictionem in foro exteriori non obtinent, poenam illam non nisi consulto ac jubente Ordinario inferre non debent, nisi specialibus Dioeceseon constitutionibus, aut consuetudinibus aliquid expressius declaretur.

4. Dicendum 4. Non modo ecclesiasticum, sed etiam divinum de sumenda Eucharistia extare praeceptum; ita S. Thomas quaest. 8. art. 11. et constat tum ex his Christi Domini verbis S. Joan. 6. *Nisi manducaveritis carnem filii hominis, non habebitis vitam in vobis;* tum etiam ex Concil. Trident. sess. 13. cap. 2. ubi sic loquitur: *Salvator noster discessurus ex hoc mundo ad Patrem Sacramentum hoc instituit, et in illius sumptione colere nos sui memoriam praecepit etc.*

Quaeres, quo tempore divinum illud praeceptum obliget? Respondetur 1. obligare saltem in articulo mortis, ut docet et pluribus probat Suares disput. 69. sect. 3. et Valentia disput. 6. quaest. 8. de Eucharist. punct. 4. colligiturque ex perpetua Ecclesiae praxi, quae peculiari cura semper cavit, ne infirmi sine illius sumptione ex hac vita decederent; unde in Concilio Nicaeno I. can. 13. Eucharistia in fine vitae sumenda vocatur *viaticum necessarium.* Idem habetur in Concilio Carthaginens. IV. can. 77: et in aliis Conciliis, quae referuntur in Decreto causa 27. quaest. 1 et 6.

Respondetur 2. valde probabilem esse sententiam Scoti lect. 9. de Euch. Aegydii Coninck quaest. 68. art 3. et aliorum Doctorum, qui asserunt, ex praecepto divino unumquemque fidelem adultum, etiam citra mortis periculum, ad sumendam aliquoties in vita Eucharistiam obligari, Christumque Dominum nullum tempus certum praescribere voluisse, sed Ecclesiae suae reliquisse determinandum.

Est autem observandum, quando Eucharistia in periculo mortis per modum viatici sumitur, etiam a non jejunis illam sumi posse, quando sine gravi damno aut periculo jejunium ab illis usque ad tempus hujus Sacramenti suscipiendi servari non potest, ut ex communi Doctorum con-

sensu docet Toletus lib. 6. c. 15. et habetur in Rituali Romano, titulo de communione infirmorum. Si tamen nullum probabile mortis periculum immineret, et ex devotione sola communicare vellet infirmus (quod illi haud dubie saluberrimum est ideoque consulendum), tunc non nisi jejunus Eucharistiam suscipere deberet. Quod si infirmus in mortis periculo diutius versetur, poterit iterum et saepius Eucharistiam per modum viatici etiam non jejunus sumere, ut docet idem Toletus supra; dummodo tempus aliquod ab ultima viatici sumptione intercesserit, quod quidem tempus in Rituali tit. de comm. infir. decem dierum spatio praefinitur.

5. Quaerunt aliqui, an is, qui paulo antequam incideret in periculum mortis communicavit, teneatur iterum periculo illo adveniente Eucharistiam recipere. Quidam Theologi, ut Scotus, Paludanus et alii, quos citat et sequitur Laymannus c. 5. de Euch. existimant, illum qui Eucharistiam recipit octo vel decem diebus antequam in periculum mortis incideret, non teneri sub peccato iterum communicare; quorum sententia quamvis probabilis videatur, verior tamen et in praxi tenenda est ea, quae asserit, talem ex praecepto divino iterum obligari ad communicandum, etiamsi pridie quam incideret in mortis periculum jam communicasset. Ita Isambertus ad quaest. 80. disp. 5. art. 2. ubi etiam contendit illum, qui nihil de periculo mortis cogitans communicasset aut celebrasset, si eodem die in tale periculum incidat, iterum ad Eucharistiam sumendam per modum viatici obligari. Cui tamen sententiae ne subscribamus, obstat Ecclesiae lex et consuetudo prohibens ne quis eodem die bis communicet, exceptis aliquot casibus in jure expressis, ut Natalis Domini, Parochi duas aut plures Ecclesias parochiales distinctas legitime possidentis etc. inter quos tamen propositus hic casus nunquam reperitur.

Optimum super hac re consilium esset, id praestare, quod a sanctissimis viris, et nuper etiam ab eminentissimo et de universa Ecclesia optime merito Cardinali Baronio aliquot annis ante mortem factum legimus; qui quoties communicabant, aut Missae sacrificium celebrabant, toties sacram Eucharistiam per modum viatici ex peculiari intentione sumebant, ea scilicet mente, ut si mors ex improviso accideret, divino praecepto de Eucharistia in tali casu sumenda ab ipsis satisfactum esset.

SECTIO IX.

Solvuntur quaedam dubia circa doctrinam praecedenti sectione traditam.

1. Primum est, utrum amentibus baptizatis administranda sit Eucharistia. Respondet S. Doctor q. 80. a. 9. cum distinctione; vel enim semper caruerunt usu rationis, et talibus, dicit, Sacramentum hoc non esse administrandum; vel non semper caruerunt, et tunc si prius, cum essent rationis compotes, apparuit in eis Sacramenti hujus aliqua devotio, debet ipsis in articulo mortis exhiberi (ut ibidem docet confirmatque authoritate Concilii 4. Carthaginen. can. 76.) nisi forte timeatur periculum vomitus vel expuitionis. Iis autem, qui non omnino amentes sunt, sed debilem tantum habent rationis usum, non est hoc Sacramentum omnino denegandum, sed pro ratione dispositionis et devotionis administrandum.

2. Secundum est, qua aetate pueris Sacramentum hoc administrari debeat? Respondetur, nihil super hac re generatim definiri, sed cujusque pueri indolem esse considerandam, in aliis siquidem tardius, in aliis citius rationis usus exoritur; neque tamen requiritur, ut puer pleno ac perfecto judicio polleat, sed satis est, secundum mentem S. Doct. sup. in respect. ad 3. ut talem usum rationis habere incipiat, quo possit actum Fidei circa hoc Sacramentum elicere, et devotum aliquem affectum circa illud concipere. Unde graviter aliquando peccant parentes, Pastores et Confessarii, qui ex incuria primam puerorum communionem nimis diu differunt, quos S. Franciscus Salesius, Episcopus Gebennensis, in ipso rationis crepusculo ad Christum Dominum volebat in hujus Sacramenti participatione adduci, ut illius gratiis irrorati tanquam novellae olivarum in circuitu mensae Domini adolescerent, eoque confortante baptismalem innocentiam felicius et constantius custodirent.

3. Tertium est, utrum reis ad mortem damnatis Eucharistia licite denegari possit? Respondetur cum Isamberto ad qu. 80. disp. 4. Ecclesiam posse speciali aliquo decreto, vel ratione alicujus consuetudinis, ejusmodi reos ad mortem damnatos sacramentali Eucharistiae perceptione privari, quod praesertim probat ex eo, quod Ecclesia olim in quibusdam Conciliis ac nominatim in Concilio Eliberitano

quosdam peccatores publicos, licet poenitentes et sacramentaliter absolutos, sacra viatici sumptione etiam in articulo mortis privavit; ergo idem etiam nunc in similibus casibus ad horrorem quorundam criminum altius animis imprimendum facere poterit, cum in dispensatione Sacramentorum salva illorum substantia plenariam a Christo Domino potestatem acceperit.

4. Quartum est, utrum sicut Sacerdotes celebrantes, sic etiam Laici communicantes Sacramentum hoc sub utraque specie sumere debeant? Respondetur juxta definitionem Concilii Trid. sess. 21. cap. 1. *Laicos et Clericos non conficientes nullo praecepto divino ad Eucharistiae Sacramentum sub utraque specie sumendum obligari, neque ullo pacto salva Fide dubitari posse, quin illis alterius speciei communio ad salutem sufficiat.* Et postea subdit cap. 2. quod *licet ab initio christianae religionis non infrequens utriusque speciei usus fuisset, tamen progressu temporis jam mutata illa consuetudine, sancta mater Ecclesia gravibus et justis de causis adducta, hanc consuetudinem sub altera specie communicandi approbavit et pro lege habendam decrevit, quam reprobare aut sine ipsius Ecclesiae authoritate pro libito mutare non licet.* Addit denique cap. 3. *fatendum esse etiam sub altera tantum specie totum atque integrum Christum sumi; ac propterea, quod ad fructum attinet, nulla gratia necessaria ad salutem eos defraudari, qui unam speciem solum recipiunt.* Certe in scripturis Actor. 2, 20 et 27. fit mentio solius fractionis panis, in cujus communicatione dicuntur fideles fuisse perseverantes et olim in Ecclesia Sacramentum hoc sub sola specie panis ad communionem infirmorum asservatum ipsisque infirmis ministratum fuisse, constat ex Concilio Nicaeno can. 12 et 14. et ex Eusebio lib. 6. Histor. Eccles. cap. 35. et etiam ex S. Gregorio Nazianzeno in orat. de Gorgonia sorore; ex quibus patet, quantum a veritate alienum sit, quod Haeretici dicunt, unumquemque fidelium praecepto divino ad communionem sub utraque specie sumendam obligari.

SECTIO X.

Quis sit legitimus hujus Sacramenti Minister.

1. Quaestio proposita dupliciter intelligi potest; primo quis hoc Sacramentum conficere, secundo quis illud legitime

dispensare et administrare possit. Pro illius in utroque sensu resolutione

Dicendum 1. solum novae legis Sacerdotem, rite ordinatum, esse proprium et legitimum Eucharistiae conficiendae Ministrum. Haec veritas, quae de Fide est, constat tum ex his Christi Domini verbis S. Matth. 26. et S. Luc. 22. *Hoc facite etc.* quibus solis Apostolis eorumque in sacerdotio successoribus hanc Eucharistiae conficiendae potestatem concessit; quo sensu verba illa intelligenda esse docet S. Thomas quaest. 82. art. 1. et constat ex Concilio Lateran. sub Innocentio III. cap. *firmiter*, in quo statuitur, *neminem nisi Sacerdotem rite secundum claves Ecclesiae ordinatum Sacramentum hoc posse conficere;* quod etiam expresse definitum est in Concil. Trid. sess. 2. c. 1. Huic quoque veritati subscripserunt SS. Patres, ut S. Chrysostomus, passim in libris de sacerdotio praesertimque lib. 3. c. 3. et S. Hieronymus dialogo cont. Luciferianos post medium, ubi contendit, Hilarium quendam Schismaticum non potuisse Eucharistiam conficere, eo quod fuisset tantum in Diaconum ordinatus.

2. Dicendum 2 solum Sacerdotem esse ordinarium dispensationis et administrationis hujus Sacramenti Ministrum. Ita S. Thomas q. 82. a. 3. et constat ex capite *pervenit*, de cons. dist. 2. in quo reprehenduntur Sacerdotes, qui Laicis Eucharistiam dabant ad infirmos deferendam, et in Conc. Trid. sess. 13. cap. 8. dicitur: *Hunc semper in Ecclesia morem fuisse, ut Laici a Sacerdotibus communionem acciperent.*

Diximus ordinarium; primis enim Ecclesiae temporibus ob penuriam Sacerdotum extraordinarie hanc Eucharistiae dispensationem Diaconis commissam fuisse, constat ex Justino Apolog. 2. in fine, et ex S. Ambrosio lib. 1. Offic. cap. 41. quod tamen tempore consequenti ad solum casum necessitatis redactum fuit, ut declaratur in Concilio Carthag. IV. can. 38. ac demum prorsus exolevit.

3. Quanquam Suares disp. 72. sect. 1. et alii Doctores, quos ibidem citat, existimant, etiam nunc in casu necessitatis (ut si infirmus in mortis articulo postularet viaticum, nec adesset Sacerdos) posse Diaconum illi administrare, quod similiter docet Toletus lib. 2. cap. 28. Imo idem Suares, Valentia, Coninck et alii apud Bonacinam disp. 4. q. 5. punct. 1. asserunt, in extremae necessitatis casu, ut

in articulo mortis, si nullus adsit Sacerdos aut Diaconus, Laicum posse Eucharistiam per se ipsum sumere, aut alteri sumendam praebere; quod tamen intelligendum est secluso quovis scandalo. Quamvis autem Bonacina hanc sententiam minus probabilem existimet, aliis tamen non improbanda videtur, cum olim id usitatum fuerit, ut constat ex Eusebio lib. 6. cap. 36. et nuper etiam in Maria Scotiae regina factum laudatur.

Dicendum 3. nullum Sacerdotem posse licite alteri Eucharistiam administrare, nisi sit ejus proprius Pastor, vel ex proprii Pastoris, id est summi Pontificis, Episcopi, vel Parochi commissione seu licentia expressa vel rationabiliter praesumpta, id faciat. Ita Suares supra sect. 2. Vasques disp. 219. cap. 2. Laymannus lib. 5. tract. 4. cap. 7. de Euchar. qui hanc affert rationem, quod dispensatio Sacramentorum, ac praesertim hujus, quo fideles spiritualiter pascuntur, sit proprium munus Pastoris, quod proinde nemo alius usurpare debet.

SECTIO XI.

De sanctissimo Missae sacrificio.

§. I.

Utrum in Missa verum et proprie dictum sacrificium offeratur.

1. Missae nomen plurimi ab Hebraica voce, quae oblationem spontaneam significat, derivari contendunt; alii tamen probabilius (ut Bellarmino videtur lib. 1. de Miss. c. 1.) dictionem esse Latinam existimant, a mittendo derivatam, quia per illam oblationes et preces ad Deum mittuntur, vel quia in illius fine Diaconi vel Sacerdotis voce fit remissio seu dimissio populi; Patres siquidem Graeci nusquam nomen Missae, sed λειτουργίας usurpasse reperiuntur, quos tamen alias voces Hebraicas, ut Pascha, Sabbatum, Alleluja etc. passim retinuisse videmus.

Quidquid sit de illius nominis derivatione, certum est, illud in Ecclesia antiquissimum et usitatissimum fuisse, ut satis demonstrat ejus frequens mentio tum in Conciliis antiquis, tum apud SS. Patres, quos fuse refert Ballarminus loco proxime citato. Et eo nomine, secundum communissimam ac usitatissimam illius acceptionem, significatur actio

illa religiosa divinitus instituta, per quam Christi Domini corpus et sanguis cum sacris quibusdam ritibus ab Ecclesia praescriptis consecratur, offertur ac sumitur. Et de Missa eo sensu intellecta quaeritur, an sit verum et proprie dictum sacrificium, pro cujus quaestionis faciliori resolutione

2. Supponimus ex doctrina S. Thomae 2. 2. q. 83. et aliorum communiter Theologorum, sacrificium proprie dictum esse oblationem externam soli Deo factam, qua in testificationem supremi dominii, quod in omnes creaturas earumque vitam et existentiam obtinet (cujus proinde nutu sicut creatae sunt et conservantur, sic etiam destrui et annihilari possunt), a legitimo Ministro res aliqua sensibilis et permanens ritu mystico consecratur et transmutatur.

Dicitur 1. *oblatio externa,* ut ab internis religionis actibus discernatur.

Dicitur 2. *soli Deo facta; quis enim* (inquit S. Augustinus lib. 10. de civit. c. 4.) *sacrificandum censuit, nisi ei quem Deum aut scivit, aut putavit, aut finxit?*

Dicitur 3. *in testificationem supremi dominii etc.* ut explicetur, in quem finem sacrificium offeratur.

Dicitur 4. *a legitimo ministro;* non enim cujusvis est offerre sacrificium, *nec* (ut ait Apostolus) *quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur a Deo tanquam Aaron.*

Dicitur 5. *res aliqua sensibilis et permanens,* ut a ratione sacrificii proprie dicti excludantur actiones transeuntes, quales psalmodiae, preces etc.

Dicitur 6. *ritu mystico consecratur,* id est divino cultui et honori dedicatur; sacrificare enim, ut ait S. Doctor sup. a. 3. est aliquid sacrum facere.

Dicitur 7. *et transmutatur;* ad verum enim et proprie dictum sacrificium requiritur, ut id, quod sacrificatur, ita transmutetur, ut desinat esse id, quod ante erat; cum enim (ut supra dictum est) sacrificium offeratur in protestationem, quod Deus sit summus vitae ac necis arbiter, ad hoc requiritur, ut non solum usus rei, sed ejus etiam substantia Deo offeratur, et in ejus honorem consumatur.

3. Hoc praesupposito dicendum est, in Missa verum et proprie dictum sacrificium Deo offerri. Haec veritas, quae a Conc. Trident. definita est, tanquam Fide credenda, et quam Haeretici hodierni praesertim impugnant, probatur 1. ex Malachia cap. 1. sic Judaeos alloquente: *Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, et munus*

non suscipiam de manu vestra; ab ortu enim usque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus, et in omni loco sacrificatur et offertur nomini meo oblatio munda; quibus verbis praedicit Propheta, ut explicat S. Augustinus lib. 19. de Civ. c. 23. *cessaturus victimas, quas in umbra futurorum offerebant Judaei, et unum sacrificium gentes a solis ortu usque ad occasum, sicut jam fieri cernimus, oblaturas.*

Probatur 2. ex eo, quod Apostolus Heb. 6. dixit, quod Christus Dominus *factus est Pontifex in aeternum secundum ordinem Melchisedech*, id est, quod sicut Melchisedech panem et vinum in sacrificium obtulit, sic etiam Christus Dominus corpus et sanguinem suum sub specie panis et vini in sacrificium obtulit, et discipulis suis eorumque in sacerdotio successoribus offerendum tradidit; ita enim hunc Apostoli locum explicant S. Cyprianus, Ambrosius, Hieronymus et alii, quos refert Bellarminus lib. 1. de Missa cap. 6.

Probatur 3. ex Concilio Nicaeno 1. can. 14. ubi statuitur, *Diaconos non habere potestatem offerendi sacrificium, sed solos Sacerdotes*, et Nicaeno 2. act. 6. ubi fit expressa mentio incruenti sacrificii, quod in memoriam passionis Christi a Sacerdote offertur, diciturque, in eo non imaginem, sed ipsummet Christi corpus offerri.

4. Probatur 4. ex S. Ambrosio cap. 1. in S. Lucam. *Cum sacrificamus* (inquit) *Christus adest, Christus immolatur,* S. Gregorio Nysseno orat. 1. de festo Paschae: *Christus non expectat Pilati judicium, sed ineffabilis sacrificii modo praeoccupat violentum impetum Judaeorum, ac se ipsum offert oblationem pro nobis, Sacerdos simul et agnus. Quando vero id accidit? Cum nempe corpus suum ad manducandum et sanguinem familiaribus exhibuit ad bibendum.* Et S. August. lib. 4. de Trinitate cap. 14. *Quid gratius offerri aut suscipi potest, quam caro sacrificii nostri, corpus effectum Sacerdotis nostri?*

Probatur 5. hac ratione: Ubicunque reperiuntur altaria et Sacerdotes, ibi sacrificium etiam reperiri necesse est, cum nonnisi ad sacrificia offerenda usui esse possint; atqui in Ecclesia catholica semper fuerunt altaria et Sacerdotes, ut constat ex antiquissimis Conciliis, Chalcedonensi act. 1. ubi dicitur Pater Concilii consedisse in Ecclesia *ante Cancellos sanctissimi altaris*; et Laodiceno can. 19. ubi statuitur, *solis sacratis licere ad altare accedere;* et can. 44. pro-

hibetur, *ne mulier ingrediatur ad altare;* item ex S. Cypriano lib. 1. epist. 9. ubi prohibet, ne offeratur sacrificium pro Christiano quodam defuncto, qui testamento suo rerum aliquarum temporalium procurationem Sacerdoti mandaverat. *Quia* (inquit) *non est dignus, ut pro illo sacrificetur, qui Sacerdotem Dei ab altari abstraxit.*

5. Objiciunt 1. Haeretici, Christum Dominum in Scripturis vocari et revera esse Sacerdotem in aeternum; unde inferunt, nullos in terris Sacerdotes illi esse substituendos, nec ulla proinde sacrificia ab ipsis posse offerri.

Respondetur, Sacerdotes non substitui Christo Domino, nec illorum multiplicationem repugnare unitati et aeternitati sacerdotii ipsius Christi, sed operari et sacrificare in illius virtute tanquam ejus Vicarios; sicut quamvis ipse Christus de se ipso loquens dixerit, *unus est Magister vester Christus,* hoc non obstat, quin sub illo sint etiam alii Doctores et Magistri; unde Apostolus 2. Timoth. 1. vocat se *Magistrum et Doctorem gentium.*

Objiciunt 2. Apostolum Hebr. 10. dixisse, Christum una sui oblatione consummasse in aeternum sanctificatos; unde sequitur, nos nullo alio sacrificio indigere, cum unum Christi in cruce sacrificium infinitam et aeternam vim habuerit.

Respondetur, verum esse, quod Christus Dominus unica sui oblatione aeternam humani generis redemptionem perfecit; quod tamen non obstat, quin, ut loquitur Concilium Trident. sess. 22. cap. 1. *Ecclesiae suae visibile, sicut hominum natura exigit, reliquerit sacrificium, quo cruentum illud semel in cruce peractum repraesentaretur, ejusque memoria in finem usque saeculi permaneret, atque illius salutaris virtus in remissionem eorum, quae a nobis quotidie committuntur, peccatorum applicaretur.*

§. II.

Quaenam partes Missae ad rationem sacrificii pertineant.

1. De duabus praesertim ipsius Missae partibus controversia est apud Theologos, consecratione scilicet et communione, an utraque vel una solummodo illarum ad rationem seu essentiam sacrificii pertineat; de aliis enim, quae in Missa fiunt, conveniunt omnes, quod ad essentiam sacrificii minime pertineant, sed quod sint tantum ceremoniae

quaedam ab Ecclesia institutae, quarum aliae sunt praeparatoriae ad sacrificium, aliae repraesentativae eorum quae in passione Christi Domini gesta sunt, aliae demum significativae fructus, qui ex illo sacrificio super fideles derivatur.

Sunt autem duae celebriores Theologorum super hac quaestione sententiae: prior eorum, qui existimant, rationem seu essentiam sacrificii Missae in sola consecratione consistere. Ita Suares disputatione 75. et plures alii, quos ibidem citat, quorum praecipuae rationes hae sunt:

Prima, quod sacri Evangelistae institutionem hujus sacrificii referentes solius consecrationis meminerint, nec dicant Christum Dominum corpus et sanguinem suum in illa institutione sumpsisse, quod quamvis S. Thomas quaest. 81. art. 1. et plurimi alii tum SS. Patres, tum Doctores asserant; non est tamen verisimile, sacros Evangelistas omissuros fuisse, si ad hujus sacrificii rationem et essentiam pertinere existimassent.

Secunda, quod hujus sacrificii essentia consistat in ea actione, quae est expressissima passionis et mortis Christi Domini repraesentatio; atqui consecratio est ejusmodi, cum in illa vi verborum corpus seorsim a sanguine ponatur, et sic fiat mystica quaedam separatio sanguinis ab ipso corpore; in qua quidem separatione realiter in cruce facta posita fuit vera et propria ratio sacrificii in ipsa cruce peracti, ergo etc.

Tertia, quod hujus sacrificii propria et essentialis ratio constituenda sit in actione illa, in qua Sacerdos fungitur vice Christi Domini principalis offerentis, et illius nomine aliquid Deo offert; atqui in sola consecratione id reperitur; tunc enim solummodo Sacerdos in persona ipsius Christi loquitur, et in virtute verborum consecrationis victimam illam divinam veluti sistit in altari, sicque eam Deo offert; omnes enim reliquae oblationes, quae ipsam consecrationem antecedunt aut subsequuntur, ab Ecclesia institutae sunt; cum S. Gregorius lib. 7. epist. 63. Apostolos primis Ecclesiae temporibus ad verba consecrationis solam orationem dominicam addere solitos fuisse testetur.

2. Posterior sententia est eorum, qui asserunt, ad rationem et essentiam hujus sacrificii pertinere quidem consecrationem corporis et sanguinis Christi Domini, quatenus est veluti positio seu adductio victimae ad altare, illiusque

oblatio; sed solam non sufficere, defectu realis immutationis in sacrificio requisitae; proindeque ad rationem et essentiam hujus sacrificii pertinere quoque Sacerdotis communionem, per quam hujus sacrificii victimam in honorem Dei veluti destruitur atque consumitur, in quantum per illam Sacerdotis communionem corpus et sanguis Christi sub speciebus sacramentalibus esse desinit.

Cujus sententiae assertores sunt Canus, Scotus, Bellarminus et alii, quibus subscribit Isambertus ad quaest. 83. disp. 3. art. 4. qui etiam pro ea citat S. Doctorem praefatae quaestionis art. 2. et fundamenta illius posterioris sententiae praecipua sunt haec:

Primum, quod Christus Dominus sacrificium hoc instituens simul et offerens dixit (S. Luc. 22. et 1. Cor. 11.) *Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur, frangitur,* juxta Graecam editionem; et de calice sanguinis sui: *qui pro vobis funditur in remissionem peccatorum;* quae quidem verba de fractione et effusione, quae in ipso sacrificio fit, intelligenda esse ex mente S. Chrysostomi et plurium SS. Patrum probat Maldonatus ad caput 16. S. Matth. unde recte colligitur, sumptionem corporis et sanguinis Christi Domini a Sacerdote factam, quae per fractionem et effusionem illam significatur, ad sacrificii rationem et essentiam pertinere, cum illius fractionis et effusionis virtute peccata remittenda esse dicantur, qui quidem effectus hujus sacrificii proprius est, ut infra explicabitur.

Secundum est, quod ad rationem sacrificii pertineat realis quaedam immutatio, seu destructio rei oblatae; per consecrationem autem nulla fiat corporis et sanguinis Christi destructio, sed potius nova ipsius sub speciebus sacramentalibus positio, quae per communionem destruitur, per quam proinde fit, ut corpus Christi amittat esse sacramentale et sic realiter immutetur.

Tertium est, quod Ecclesia praecipit, ut, si contingat Sacerdotem celebrantem facta consecratione mori ante communionem, alius Sacerdos etiam non jejunus perficiat Missam consumendo totam victimam, ne scilicet sacrificium imperfectum relinquatur: *Quale enim est sacrificium*, ut dicitur cap. *Relatum* de consecrat. dist. 2. *cui nec ipse sacrificans particeps esse cognoscitur?*

3. Quamvis autem hae duae sententiae maxime videantur probabiles, et ex utraque illarum possint varii et

eximii pietatis ac religionis affectus elici, posterior tamen magis nobis arridet, tum ob fundamenta illa, quibus innititur, tum etiam, quia rationes pro priori allatae non ita firmae sunt, quin everti posse videantur.

Ad primam siquidem respondetur, satis expressam in Evangelio fieri mentionem, non solum consecrationis, sed etiam communionis, seu consumptionis victimae hujus sacrificii, verbis illis Christi Domini, quae in primo posterioris sententiae fundamento relata sunt.

Ad secundam respondetur, mysticam illam separationem sanguinis a corpore Christi Domini non sufficere ad rationem sacrificii, ad quam, ut dictum est, realis aliqua immutatio rei sacrificatae requiritur, quae cum in sola consecratione non reperiatur, hinc sequitur, in illa sola perfectam et completam rationem sacrificii minime reperiri.

Ad tertiam denique respondetur, Sacerdotem vi suae ordinationis habere potestatem non modo consecrandi et offerendi victimam, sed etiam illam consumendi; cum haec consumptio aeque ac consecratio et oblatio pertineat ad rationem sacrificii, quod perficere debet tanquam Minister Christi, in cujus persona aeque dici debet victimam consumere, cum id Christus Dominus fecerit, sicut in ejus persona dicitur ipsam victimam consecrare.

§. III.

Quinam sint hujus sacrificii effectus.

1. Supponimus ex veriori sententia, quam Bellarminus lib. 2. de Missa cap. 4. communem esse Theologorum affirmat, sacrificium Missae ad effectus suos producendos vim habere, non solum ex opere operantis, ratione scilicet bonitatis et devotionis ejus, qui illud offert, quod illi cum omnibus aliis piis operibus commune est, sed etiam ex opere operato, id est virtute ipsius sacrificii quod offertur, idque independenter a bonitate vel malitia seu indignitate Ministri offerentis; unde Concil. Trident. sess. 22. cap. 20. dicit, *hujus sacrificii oblationem ita esse mundam, ut nulla indignitate aut malitia offerentium inquinari possit;* posset autem inquinari, si ex sola bonitate morali ac merito operis, quod exercet offerens, valorem ac effectum haberet. Accedit communis totius Ecclesiae sensus, qui est, sacrificium hoc pro aliquo

sive vivente sive mortuo oblatum posse ipsi esse fructuosum, etsi offerendi ratio ex parte ipsius operantis nihil habeat bonitatis moralis, nec ullo statuto aut lege obligat Sacerdotem, qui in peccato mortali ex aliqua obligatione celebravit, iterum celebrare, tanquam obligationi illi minime satisfecerit.

Hoc praesupposito pro resolutione quaestionis propositae dicendum est, Missae sacrificium esse ex opere operato, non modo latreuticum et eucharisticum, seu *sacrificium laudis et gratiarum actionis*, ut loquitur Concilium Tridentinum sess. 22. cap. 2. et can. 3. sed praeterea esse etiam propitiatorium et impetratorium, ut in eodem Concilio definitum est. Atque in primis quod sit latreuticum et eucharisticum, seu quod offerri possit in laudem et honorem Dei, et in gratiarum actionem pro acceptis beneficiis, consentiunt omnes; et inde constat, quod (ut docet S. Augustinus in Psalm. 29. et S. Leo sermone tertio de passione) in se contineat modo quodam longe perfectiori et eminentiori differentias omnes et proprietates sacrificiorum antiquae legis; atqui inter sacrificia illa antiquae legis, ut observat S. Doctor 1. 2. q. 102. a. 3. quaedam offerebantur pure in honorem et laudem Dei, quae *holocausta* dicebantur; quaedam in gratiarum actionem, quae vocabantur *hostiae pacificae;* ergo a fortiori Missae sacrificium idem praestare poterit, et proinde in Dei laudem et gratiarum actionem offerri.

2. Quod vero sit etiam propitiatorium, seu expiatorium peccatorum, quod Haeretici praesertim negant, probatur 1. ex eo, quod Christus Dominus hoc sacrificium instituens et offerens dixit SS. Matth. 26. Marc. 14. Luc. 22. *Hic est sanguis meus novi Testamenti, qui pro vobis et pro multis effunditur vel effundetur in remissionem peccatorum;* quibus verbis, ut explicat S. Alexander Papa et Martyr, qui anno 119. Ecclesiae praefuit, in epistola decretali ad omnes Orthodoxos, *ipsa veritas nos instruit etc. crimina atque peccata oblatis his Domino sacrificiis deleri, etc. et talibus hostiis placari Deum, et peccata ingentia dimittere.*

Probatur 2. ex SS. Patribus, qui hanc veritatem unanimiter asserunt; ut S. Cyprianus, qui sermone de Coena Domini hoc sacrificium esse dicit *Medicamentum simul et holocaustum, ad sanandas infirmitates et purgandas iniquitates;* S. August. qu. 57. in Leviticum asserit in illo sacrificio

veram fieri remissionem peccatorum, et sermone undecimo de Sanctis dicit, *in altari sanguinem effundi pro peccatoribus.* Plura SS. Patrum testimonia videri possunt apud Gregorium a Valentia, disp. 16. quaest. 11. de ritu et oblatione Eucharistiae puncto 1.

Est autem observandum id, quod docent Bellarminus libro 2. de Missa cap. 4. Suares disp. 79. sect. 3. et communiter alii Theologi, remissionem peccatorum quoad culpam esse hujus sacrificii effectum, non ad eum modum, quo in Baptismo et Poenitentia per infusionem gratiae habitualis justificantis remitti solent; sed ea solum ratione, quod hujus sacrificii intuitu Deus conferat donum Poenitentiae, id est, gratiae alicujus actualis auxilium, quo peccator ad actum perfectae contritionis eliciendum, vel ad absolutionem in Sacramento Poenitentiae digne et fructuose recipiendam excitetur et adjuvetur; quod expresse declaravit Conc. Trident. sess. 22. cap. 2. ubi de hoc sacrificio loquens: *Hujus,* inquit, *oblatione placatus Dominus gratiam et donum Poenitentiae concedens crimina et peccata etiam ingentia dimittit.*

3. Quod vero spectat ad remissionem poenae peccatis quoad culpam remissis debitae, communis et vera Theologorum sententia, quam fuse explicat et probat Suares disp. 79. sect. 6. est, illam per Missae sacrificium immediate fieri, Deo scilicet ob illius oblationem relaxante poenam ei, pro quo oblatum est; quod etiam docet S. Thomas qu. 79. art. 5. ubi dicit, Missae sacrificium habere directe ex institutione sua vim pro peccatis satisfactivam.

Denique quod Missae sacrificium sit etiam impetratorium, praeter authoritatem Concilii Tridentini sess. 22. cap. 2. et can. 3. id expresse definientis constat, tum ex Apostolo 1. ad Timoth. cap. 2. praecipiente fieri *Obsecrationes,* id est, ut S. Chrysostomus, Theophylactus et Oecumenius explicant, sacrificia, *pro regibus etc. ut quietam et tranquillam vitam agamus,* tum ex perpetua et universa Ecclesiae praxi, quae hoc sacrificium offerre consuevit pro quibuscunque bonis spiritualibus, imo temporalibus a Deo impetrandis, et pro quibuscunque malis deprecandis et avertendis, ut satis constat ex orationibus, quibus in Canone et aliis partibus Missae olim usa est, sicut ex antiquis Liturgiis patet, et nunc etiam utitur. Cujus quidem rei

insigne exemplum profert S. Augustinus lib. 22. de Civit. cap. 8., ubi loquens de viro quodam tribunitio nomine Hesperio, qui cum domum suam a malignis spiritibus infestari comperisset servosque et animalia vim illorum noxiam perpeti, *rogavit nostros*, inquit, *me absente Presbyteros, ut aliquis eorum illo pergeret, cujus orationibus cederent: perrexit unus, obtulit ibi sacrificium corporis Christi, orans quantum potuit, ut cessaret illa vexatio, Deoque protinus miserante cessavit.*

Neque dicas, minus conveniens videri rem infinite excellentem, qualis est victima illa divina, quae in Missa offertur, ad rem aliquam temporalem et caducam ordinare. Respondetur enim, minime conveniens fore, si res illa temporalis et caduca propter se solummodo expeteretur; non esse autem, si expetatur tanquam medium ad Deum in bonis honorandum, et salutem aeternam per rectum et legitimum illorum usum consequendam; ex qua sola intentione decet Christianos, non modo in sacrificio Missae, sed etiam in aliis orationibus a Deo bona temporalia postulare.

4. Quaeres 1. an Missae sacrificium effectus suos infallibiliter producat? Respondetur, cum distinctione; si enim consideretur ut est latreuticum et eucharisticum, infallibiliter haud dubie consequitur effectum suum respectu Dei, ad quem honor et laus ex hoc sacrificio, quod illi non potest non esse acceptissimum, semper redundat; si ut satisfactorium, habet etiam infallibiliter suum effectum in illis, pro quibus offertur, idque secundum modum et mensuram tum institutionis ipsius Christi, tum devotionis et bonae dispositionis illorum, pro quibus offertur, dummodo nullum ponant obicem, id est dummodo, quando illis hujusmodi fructus applicatur, sint in gratia sanctificante constituti; nunquam enim poena peccati relaxatur, nisi simul remittatur, vel ante remissa sit culpa, ut ex dicendis capite sequenti intelligetur; si autem spectetur ut impetratorium, habet etiam infallibilem efficaciam ad bona spiritualia vel temporalia in generali a Deo impetranda, non vero ad haec vel illa in particulari, cum ex parte Dei nulla intercedat promissio absoluta de his aut illis specialibus bonis sacrificii hujus intuitu conferendis, sed tantum conditionata, si nimirum bona illa hic et nunc conducant ad majorem Dei gloriam, et illius, pro quo postulantur, salutem.

Quaeres 2. an Missae sacrificium aequalis sit efficaciae, sive a bono sive a malo Ministro offeratur. Respondetur, si spectetur illius effectus, prout est ex opere operato, aequalem prorsus esse illius efficaciam, cum nullo modo pendeat a dispositione bona vel mala Ministri, ut docet S. Thomas quaest. 82. art. 6. si vero spectetur prout est ex opere operantis, tunc certum est, illius fructum pendere a dispositione Sacerdotis, quae quo melior est, eo magis illi et aliis prodest.

§. IV.

Quibus personis prosit Missae sacrificium, seu pro quibus licite et valide offerri possit.

1. Quaestio proposita intelligenda est non de eo Missae fructu, qui ex opere operantis provenit; certum est enim ejusmodi fructum applicari posse a quolibet Sacerdote iis omnibus vivis et defunctis, pro quibus orationes suas particulares ad Deum dirigere potest, cum sit utrobique par ratio; sed de fructu illo, qui est ex opere operato.

Circa hujus vero quaestionis resolutionem conveniunt in quibusdam Theologi; in quibusdam vero non conveniunt. Atque in primis conveniunt omnes in eo, quod sacrificium Missae valide et licite offerri possit pro omnibus, et quibuslibet fidelibus baptizatis non excommunicatis, sive vivis sive defunctis in purgatorio existentibus. Id constat ex ipsius Ecclesiae perpetua et universali praxi, quae tum in antiquis Liturgiis, ut videre est apud Pamelium tomo 1. Liturgicon, tum in ritu illo, quo nunc in Missae celebratione utitur sacrificium hoc offerre consuevit. *Pro omnibus Orthodoxis atque catholicae et apostolicae Fidei cultoribus etc. Et pro omnibus in Christo quiescentibus, qui nos praecesserunt cum signo Fidei, et dormiunt in somno pacis.*

Conveniunt etiam omnes in eo, quod Missae sacrificium nec licite, nec valide offerri possit pro damnatis, sive cum peccato aliquo actuali mortali, sive cum solo originali decesserint. Quod expresse docuit S. August. lib. 3. de Origine animae c. 11. *Noli credere* (inquit), *nec docere, nec dicere, sacrificium Christianorum pro iis, qui non baptizati de corpore exierunt, offerendum, si vis esse Catholicus.*

Conveniunt item omnes sacrificium Missae posse valide ac licite offerri in honorem et memoriam Sanctorum, ut

habetur in Concilio Tridentino sess. 22. cap. 3. *Non quod illis offeratur sacrificium* (ut ibidem declarat), *sed Deo soli, qui illos coronavit; unde nec Sacerdos dicere solet: Offero tibi sacrificium Petre et Paule; sed Deo de illorum victoriis gratias agens eorum patrocinia implorat; ut ipsi pro nobis intercedere dignentur in coelis, quorum memoriam facimus in terris.*

2. Non conveniunt autem omnes, an et qua ratione hoc Missae sacrificium licite offerri possit pro infidelibus non baptizatis et pro excommunicatis baptizatis. Quidam enim Doctores existimant Missae sacrificium directe pro infidelibus non baptizatis offerri licite posse; probabilius tamen alii docent, indirecte quidem posse pro infidelibus non baptizatis, sicut et pro excommunicatis baptizatis sacrificium illud licite offerri; quatenus scilicet pro incremento et exaltatione Ecclesiae, et quovis Schismate ab ea tollendo offertur, quae duo per conversionem infidelium et resipiscentiam excommunicatorum maxime fiunt; directe autem nec pro excommunicatis, nec pro infidelibus non baptizatis posse licite offerri.

3. Atque in primis quod spectat ad excommunicatos (quo nomine intelligimus hic tantum nominatim excommunicatos vel notorios Clericorum percussores juxta Extravagantem Martini III. quae incipit *Ad evitanda* extat prohibitio Ecclesiae cap. *A nobis* et cap. *Sacra* extra de sententia excommunicationis, ubi vetatur pro illis Missae sacrificium offerri, quam tamen prohibitionem Richardus et Navarrus apud Isamb. ad qu. 83. disp. 7. art. 2. docent, non extendi ad excommunicatos per veram poenitentiam jam contritos, licet nondum ab excommunicatione absolutos, pro quibus existimant Missae sacrificium licite posse offerri.

Quod autem neque etiam pro infidelibus non baptizatis offerri licite possit, constat ex ipsius Ecclesiae praxi, quae quamvis summo affectu illorum conversionem et salutem exoptet, nullam tamen eorum mentionem in Missa fieri voluit, neque pro eis orationes ullas in illa offerri; quod tamen haud dubie fecisset, si pro eis sacrificium hoc offerri voluisset; *quis enim* (inquit S. August. lib. 1. de Orig. animae c. 1.) *offerat corpus Christi, nisi pro iis, qui sunt membra Christi.*

4. Quaeres, an Missae sacrificium ex opere operato

prosit non solum illis pro quibus offertur, sed etiam ip Sacerdoti offerenti, quatenus praecise est offerens. Suar disp. 79. sect. 5. et quidam alii cum illo affirmative r spondent; alii tamen cum Gabriele, Vasques disp. 23 cap. 3. probabilius negant docentque nullum in sacrific Missae fructum ex opere operato provenire Sacerdoti off renti, quatenus est offerens: quod probari potest ex e quod Apostolus Heb. 3. dicit Pontificem seu Sacerdote constitui pro hominibus in iis, quae sunt ad Deum, offerat dona, et sacrificia pro peccatis, unde concludi quod *debet quemadmodum pro populo, ita etiam et pro sem ipso offerre etc.* ex quibus Apostoli verbis sequitur (qu recte docet S. Thom. p. 3. q. 22. a. 4. ad 1.), Sacerdote sui sacrificii effectum participare, non in quantum Sace dotem, sed in quantum peccatorem; proindeque ut effectu aliquem sacrificii sui accipiat, requiri necessario ut habe se passive ad illud, id est ut illud offerat pro se, sic et pro aliis, ad quos ex ejus applicatione fructus Miss derivatur. Quod praeterea confirmari posse videtur ex ve bis, quibus per Episcopum Sacerdos consecratur: *Acci potestatem offerendi sacrificium tam pro vivis, quam pro d functis*; haec enim verba significant, potestatem illi co ferri, qua prosit iis, pro quibus Missae sacrificium obl turus est; unde sequitur, Sacerdotem praecise eatenus si ipsi prodesse, non quatenus offert Missae sacrificium, se quatenus pro se ipso illud offert.

§. V.

Quaenam applicatio requiratur ex parte Sacerdotis celebrant ut Missae fructus in alios derivetur.

1. Ad faciliorem et certiorem quaestionis proposit resolutionem quaedam hic ex communi et recepta The logorum doctrina observanda sunt.

Primum est, Sacerdotem celebrantem multiplici nomi Missae sacrificium offerre, in primis quidem nomine Chri ut principalis offerentis, et ex cujus meritis procedit ipsi sacrificii valor, proinde ex cujus voluntate praesertim pe det illius applicatio; ut enim habetur in Concilio Tri sess. 22. cap. 2. *Idem est nunc offerens Sacerdotum mini sterio, qui se ipsum in cruce obtulit.* Deinde nomine Eccl siae, cui meritorum suorum et satisfactionum dispensatione

hristus Dominus commisit; praeterea nomine proprio, atenus ex libera sua voluntate Missae sacrificium offert iusque fructum aliis vel sibi applicat. Denique nomine iorum, qui simul cum eo sacrificium illud offerunt, quales nt ii, qui Missae inserviunt aut assistunt, vel pro illa lebranda eleemosynam ad ipsius Sacerdotis victum eroant; qui quidem quamvis Laici existant, dicuntur tamen eum Missae sacrificium suo modo per ipsum Sacerdotem ferre, praesertim quando interno affectu illius actioni ngunutur, ut docet S. Leo epist. 8. et aperte colligitur x ipsius Sacerdotis celebrantis verbis, dum in Missae caone de astantibus dicit: *qui tibi offerunt hoc sacrificium laudis.*

2. Secundum est, inter illos omnes offerentes Christum ominum primum et principalem locum tenere, ita ut ex us praesertim voluntate pendeat fructuum hujus sacrificii pplicatio, quorum quidem voluit omnes et singulos fideles se participes, quoties illud sacrificium offertur; dummodo men illius participationis capaces sint, nullusque ex illo n parte obex reperiatur, quod explicat S. Cyrillus Hierolym. Catech. 5. Mystag. ubi hoc Missae sacrificium it esse *hostiam propitiationis pro communi Ecclesiarum e etc. pro regibus, pro militibus, pro sociis, pro aegrotis, afflictis, et in summa pro omnibus, qui egent auxilio etc. inde pro defunctis sanctis Patribus et Episcopis, denique o omnibus, qui inter nos vita functi sunt.* Unde quoad mmunem hunc fructum Missae, qui ex Christi Domini luntate in omnes fideles diffunditur, nulla specialis ipsius cerdotis celebrantis applicatio requiritur; imo dummodo lide illud offerat, nullum ex fidelibus ab illius particitione potest excludere (ut recte monet Isambertus), sed lit nolit, unusquisque illorum portionem, quae ipsum tingit, recipit.

Simili ratione Ecclesia, quae est intentionum ipsius risti Domini fidelis interpres, vult etiam fructuum ejusn sacrificii participationem omnibus fidelibus baptizatis unitate sua non praecisis et nullum obicem ponentibus mmunicari; ideoque in Canone praescripsit, hoc sacriium offerendum esse *pro omnibus Orthodoxis atque catholie et apostolicae Fidei cultoribus*, et etiam *pro omnibus in risto quiescentibus.*

3. Porro ex hac fructuum Missae generalitate certum t, Christo Domino ita volente et disponente, notabilem

aliquam partem relictam esse liberae applicationi et deter minationi tam ipsius Sacerdotis celebrantis tanquam Ministri et mysteriorum ejus dispensatoris, quam aliorum simu cum eo offerentium; quod constat ex communi sensu ipsiu Ecclesiae, quae approbat morem fidelium, quo expetun pro se sacrificium istud peculiariter offerri, quod frustr facerent, si omnis ejus fructus jam ex Christi Domini e Ecclesiae intentione applicatus esset nullusque superesset per Sacerdotis intentionem applicandus.

Sicut autem Sacerdos in hujus sacrificii actione superio existit aliis cum ipso offerentibus, sic etiam fructuum illorum applicatio ab ejus intentione praesertim pendet; ita ut sive licite sive illicite applicet, de qua re mox dicetur valida tamen et rata semper sit haec illius applicatio, cum sit actus a potestate Ordinis pendens, qui proinde eju voluntati subjacet, ut recte docet Isamb. sup. art. 13.

Tertium est, determinari certo a nobis non posse, quan tus sit fructus Missae, quem Christus Dominus voluit, sive generatim ad omnes fideles vivos et defunctos, sive spe ciatim ad hos vel illos secundum intentionem particulare Sacerdotis celebrantis derivari, cum nec sacra Scriptura nec Ecclesiae Traditio, nec Concilia aut Patres quidquam de ejusmodi quantitate definierint aut tradiderint, ideoqu satis esse, ut Sacerdos celebrans saltem tacite et interpre tative tantum de hujus sacrificii fructu his aut illis secun dum devotionem aut obligationem applicare velit, quantu Christus Dominus ipsi applicandum concessit.

4. His observatis pro quaestionis initio hujus para graphi propositae resolutione dicendum est, quaedam requir ex parte Sacerdotis celebrantis, ut ejus applicatio valid sit; quaedam vero, ut sit licita.

Ad hoc enim, ut valide fructum hujus sacrificii appli cet, requiritur in primis ejus intentio eodem prorsus modo quo antea dictum est requiri ut Sacramentum aliquod va lide conficiat; est enim utrobique par ratio, ut doce Isamb. cit. art. 13. Unde sicut ad validam Sacrament cujuslibet confectionem, sic etiam ad validam hujus sacri ficii applicationem habitualis intentio minime sufficien est, actualis optima, sed non necessaria; virtualis ver sufficiens est, et actuali deficiente necessaria.

Requiritur 2. ad eandem applicationis validitatem, u intentio illa sive actualis sive virtualis concomitetur ipsa

sacrificii actionem, sicut comitari debet Sacramenti confectionem; alias si post sacrificium peractum, v. g. post consecrationem factam, (praesertim secundum sententiam illorum, qui existimant sacrificii rationem et essentiam in illa sola consistere), Sacerdos applicare incipiat, haec ejus applicatio nullum effectum sortietur, quia cum sacrificium esse desierit, illius effectus ex opere operato non amplius subjacet liberae applicationi Sacerdotis.

Requiritur 3. ut applicatio illa specialis a Sacerdote facienda, sit determinata et certa, ne effectum hujus sacrificii suspensum relinquat; qua ratione docet idem Isamb. cit. art. 13. Sacerdotem v. g. qui a nullo rogatus hodie celebrat Missam, non posse istius Missae fructum ex opere operato applicare illi, qui die crastino rogaturus est eum, ut dato honorario pro se offerat; ita ut hac priori Missae celebratione satisfaciat obligationi, quam honorario illo accepto contraxit, quia sicut Sacramentorum, sic etiam sacrificii effectus a futura conditione pendere non potest.

5. Neque dicas, Deum probe nosse futurum esse, ut talis crastina die roget Sacerdotem, ipsique eleemosynam largiatur, ut pro se offerat; quamvis enim hoc verum sit, sicut tamen Deus nullum punit nec remunerat ob ea quae futura praevidet; sic etiam effectum hujus sacrificii non confert propter praevisam aliquam actionem futuram; unde sequeretur, effectum sacrificii manere suspensum, quod nullatenus dici debet.

Jam ad hoc, ut applicatio Sacerdotis non modo valida sit sed etiam licita, debet ipse Sacerdos praesertim attendere, ut per illam obligationibus suis, si quae sint, satisfaciat. Circa illas autem obligationes praecipua difficultas est, an possit Sacerdos una Missae celebratione et applicatione pluribus obligationibus satisfacere; an v. g. qui pro Missae sacrificio celebrando accepit duo stipendia seu honoraria, quorum quodlibet secundum receptam consuetudinem sufficiens censeatur, possit una Missae celebratione utrique satisfacere; cujus quidem difficultatis solutio pendere videtur ex solutione alterius quaestionis, quam paragrapho sequenti discutiemus.

§. VI.

An Missae sacrificium pro pluribus oblatum tantum singulis prosit, quantum si pro uno solum offerretur.

1. Supponendum est ex communi Theologorum doctrina, quod quamvis sacrificium Missae sit in se valoris infiniti, tam ratione rei oblatae, quam principalis offerentis, cujus dignitas et excellentia infinita est; nihilominus efficientia et influxus actualis ipsius sacrificii est solummodo finitus, ut docet S. Thomas in 4. dist. 45. quaest. 2. art. 4. et post illum Navarrus, Bellarminus, Toletus, Suares et plures alii, quos citat et sequitur Laymannus tract. 5. de sacrif. Missae cap. 1. Idque constat tum ex eo, quod Ecclesia Missae sacrificium pro eadem re saepius iterat, ut satis manifestum est ex ejus praxi, unde sequitur, quod influxum actualem illius finitum esse judicet, tum etiam ex eo, quod Eucharistia non sit majoris efficientiae in ratione sacrificii, quam in ratione Sacramenti; atqui licet in ratione Sacramenti sit infiniti valoris et excellentiae, non nisi limitatos tamen producit effectus; ergo a pari in ratione sacrificii non nisi finitos producet.

Hoc praesupposito pro quaestionis propositae resolutione dicendum 1. quando plures sunt Missae sacrificium simul offerentes, tunc illud non minus prodesse singulis pro ratione dispositionis cujusque illorum, quam si unus tantum esset offerens: ex. gr. quando multi Missae celebrationi adstant, illudque cum Sacerdote offerunt, tantum singulis prodest illud sacrificium, quantum si unus solus adesset et offerret. Ita Cordubensis lib. 1. quaestionarii quaest. 3. opin. 5. conclus. 3. ubi dicit, hanc esse communem Doctorum sententiam, et pro illa plurimos citat, quibus subscribit Isambertus ad quaest. 83. disp. 7. art. 8. Ratio est, quia ad multiplicationem oblationis ejus quoque fructus multiplicatur: atqui quando plures adstant Sacerdoti celebranti, censentur cum illo moraliter simul offerre, proindeque tot sunt oblationes, quot sunt offerentes. Unde sequitur, quod sacrificium illud tantum singulis prosit, quantum uni prodesset, si solus offerret; imo si spectetur fructus Missae, prout respondet non tantum operi operato, sed etiam operi operantis, quo numerus adstantium est major, etiam fructus ille copiosior est; tum quia sicut major est

virtus unita quam divisa, sic etiam multorum preces in illo sacrificio simul unitae magis efficaces sunt apud Deum, quam separatim oblatae; tum etiam quia quo numerosior est offerentium multitudo, eo major honor Deo exhibetur, sicut princeps multitudine adstantium et sibi deservientium honorari censetur; qua ratione SS. Patres et Concilia Missam parochialem commendant, propter majorem in illa fidelium simul offerentium unionem, et uberiores quae inde profluunt benedictiones.

2. Dicendum 2. Missae sacrificium non aeque prodesse iis, pro quibus offertur tantum generatim, ac illis, pro quibus speciatim et nominatim offertur. Id satis constat ex ipsius Ecclesiae praxi; si enim non magis prodesset iis, pro quibus speciatim offertur, quam aliis, frustra Ecclesia illud offerret pro certis et determinatis quibusdam personis, ut pro muliere praegnante, pro infirmo, pro hoc vel illo defuncto etc.

Dicendum 3. sacrificium Missae oblatum speciatim pro pluribus non tantum prodesse illis singulis, quantum uni eorum, si pro illo solo speciatim offerretur, proindeque Sacerdotem, qui pluribus personis ratione stipendii seu honorarii a singulis accepti, aut alia quavis de causa obligatus est ad sacrificandum, non satisfacere unicum pro illis offerendo sacrificium. Ita S. Bonaventura, Richardus, Major, Scotus et alii, quos citat et quibus subscribit Suares disp. 69. sect. 2. quae sententia communis est et in praxi tenenda, probaturque ex communi ipsius Ecclesiae sensu et quotidiana praxi, qua tam multae singulares Missae pro singularibus personis, nullo etiam accepto ab eis stipendio, offeruntur; cum saltem ex caritate illas singulas offerri pro pluribus imo pro omnibus par esset, si pro illis pluribus vel omnibus oblatae aeque illis ex opere operato prodessent, ac si pro singulis offerrentur. Et sane cum Missae sacrificium pro defunctis oblatum iis aliter prodesse non possit, nisi ad relaxationem poenae temporalis in purgatorio ab ipsis luendae, si Missa una pro pluribus oblata tantum poenae singulis relaxat quantum relaxaret uni, si pro eo solo offerretur, cur tam multae Missae pro uno duntaxat et non pro omnibus, aut saltem pro pluribus speciatim offeruntur? Cur Concilium Trid. sess. 25. cap. 4. de Reform. cum tanta cautela solis Episcopis et Abbatibus et Generalibus Ordinum reductionem Missarum ad minorem numerum permisit, idque tantum in certis casibus ibidem

expressis; quod etiam circumspecte et prudenter ab ipsis fieri vult, ne forte conscientiam suam in discrimen adducant: cur inquam hoc ita statuerit, si Missam pro pluribus oblatam tantum singulis prodesse existimaret, quantum si pro uno duntaxat offerretur?

3. Hoc autem, quod in hac tertia assertione dictum est, intelligi debet, ut recte observat Isamb. ad quaest. 83. dist. 7. a. 12. de sacrificio Missae, prout est satisfactorium; qua ratione quando pro pluribus speciatim offertur, minus singulis prodest, minusque poenae per illud redimetur respectu singulorum, quam si pro uno tantum offerretur; quia ut sic se habet per modum cujusdam solutionis, quae cum sit finita, ut ex ante dictis patet, minuitur haud dubie, si in plures dividatur. At vero quatenus est impetratorium, tantum potest prodesse multis quantum uni; cum enim vis illius impetratoria infinitam Dei misericordiam et liberalitatem respiciat, nihil obstat, quin Deus oblatione illius sacrificii ad beneficia sua conferenda exoretur aeque pro multis ac pro uno.

Quaeres, utrum sicut Sacerdos intentioni eorum, pro quibus obligatur, satisfacere debet quoad numerum Missarum, ita etiam teneatur quoad alias hujus sacrificii circumstantias, v. g. utrum quando quis postulavit de tali Sancto, in tali loco vel tempore celebrari, Sacerdos ad id praestandum teneatur? Respondetur, Sacerdotem celebrantem quantum potest intentionem illius, a quo stipendium accepit, exequi debere, proindeque talem pro illo Missam celebrare qualem postulavit, non tamen peccare, si ex justa aliqua causa Missam celebret aliam ab illa; ex. gr. si postulavit, ut celebraret pro defunctis, et illo die incidat festum alicujus Sancti duplex, vel semiduplex, aut etiam simplex, poterit Sacerdos Missam illius festi celebrare; quamvis enim Missa propria defunctorum aliqua ratione ipsis defunctis magis prosit propter orationes et preces ad hunc finem ab Ecclesia institutas; si tamen consideretur ut sacrificium, aequaliter prodest; imo illarum orationum defectus satis suppleri censetur devotione celebrantis et intercessione illius Sancti, cujus Missa celebratur. Ita Navarrus, Suares, Toletus et plures alii, quos citat et sequitur Bonacina disp. 4. quaest. ult. de sacrif. Missae punct. 7. §. 3.

Quod vero ad locum spectat, debet Sacerdos in eo celebrare, quem designavit is, qui stipendium dedit, nisi ne-

cessitas aliqua aut rationabilis causa excuset; et similiter quoad tempus debet quam primum potest obligationi suae satisfacere. Unde Bonacina supra §. 5. dicit, peccare Sacerdotes, qui sunt notabiliter in mora celebrandi; praesertim quando ex mora illa sequitur alteri praejudicium, ut si Missa, quae pro infirmo dicenda erat, ob nimiam dilationem non nisi defuncto illo celebretur; quare cavere debent Sacerdotes, ne stipendia Missarum dicendarum nimis cupide congerant, ex quarum dilatione conscientia ipsorum oneretur. In iis tamen locis, in quibus fit populi concursus ob festum alicujus Sancti vel aliquam devotionem, censentur illi, qui postulant Missas, et stipendia offerunt, tacite consentire in dilationem illam, quae ut plurimum necessaria est, ut illorum et aliorum intentioni satisfiat; in quo tamen, qui ejusmodi stipendia recipiunt, curare debent, ut nihil ab ipsis fiat, quod justitiae vel caritati repugnet.

§. VII.

Applicationis a Sacerdote celebrante faciendae facilis et optima praxis proponitur.

1. Quoniam non raro contingit, Sacerdotes quosdam ex inconsideratione, aut alia de causa minus convenienter hujus divini sacrificii vim et efficaciam applicare; ex qua tamen applicatione, ut ex ante dictis constat, tanquam ex conditione necessaria uberrimorum fructuum illius participatio maxime pendet; idcirco illis nec inutile, nec ingratum fore existimavimus, si ex iis, quae in superioribus paragraphis dicta sunt, brevem aliquam et facilem hujus applicationis faciendae methodum seu praxim colligamus.

Cum igitur divinum hoc sacrificium omnes quorumcunque sacrificiorum proprietates modo quodam excellentissimo in se complectatur, sitque latreuticum, eucharisticum, propitiatorium et impetratorium, ut supra explicavimus, Sacerdos celebrans illud secundum has omnes ejus proprietates applicare poterit, et ad hoc attentionem et intentionem suam dirigere.

Atque in primis illud offerre intendet ad supremum cultum et honorem condignum divinae majestati deferendum, offerendo ipsiusmet Christi veri et naturalis Filii Dei demissionem, humilitatem, devotionem, adorationem et alia

similia religionis officia, quae in hoc victimae statu modo quodam inexplicabili summae Trinitati exhibet.

2. Secundo illud offeret ad gratias divinae majestati exhibendas pro tot et tantis beneficiis, sive in natura sive in gratia, ingratis licet et immerentibus tempore praeterito collatis, et in futurum praeparatis, et promissis, ac praecipue pro inaestimabili redemptionis humanae per divini Verbi incarnationem, et ejus in carne assumpta passionem et mortem, beneficio, cujus memoriam praesertim in hoc sacrificio recoli voluit ipse Christus Dominus, et expressis verbis in ejus institutione praecepit.

Tertio ad placandum divinum numen tot et tantis sceleribus et peccatis quotidie et ubique offensum, ab eoque misericordiam ac poenitentiae gratiam pro eluendis ipsorum peccatorum maculis exorandam, nec non ad satisfactionem condignam pro iisdem peccatis ejus justitiae exhibendam.

Quarto denique ad postulanda quaecunque beneficia tum spiritualia tum etiam temporalia, quatenus ad ejus gloriam et salutem nostram conducere possunt, ad deprecanda quaecunque mala, sive praesenti tempore vexantia, sive in futurum impendentia.

Haec autem praestabit Sacerdos primum nomine ipsius summi Sacerdotis Christi Domini, intentionem suam illius intentioni perfecte conformando et submittendo, deinde totius Ecclesiae nomine, omnimodam vim et efficaciam hujus divini sacrificii universis illius membris applicando, tum Sanctis et Beatis in coelo ad gratias de illorum victoriis et praemiis Deo exhibendas, praesertim quando in illorum honorem Missa celebratur; tum animabus in Purgatorio ad poenas earum per satisfactoriam hujus sacrificii vim sublevandas; tum cunctis fidelibus viatoribus in terra praesertimque illis, quorum memoriam in Canone nominatim fieri praecipit, ut summo Pontifici, Episcopo, Regi, adstantibus etc. ad fructum hujus sacrificii participationem illis communicandam. Demum ut ipsius Christi et Ecclesiae Minister, cui notabilis fructuum illorum pars pro arbitrio dispensanda relicta est, applicabit eos in particulari tum sibi, tum personis aliis sive vivis sive defunctis, quibus ex obligatione tenetur, vel ex caritate et devotione hoc pietatis officium impendere cupit; idque ut suo ac illorum nomine supremum latriae ac religionis cultum Deo per Christum deferat, gratias pro omnibus beneficiis ac nomi-

natim pro his vel illis exhibeat, veniam et gratiam pro omnibus peccatis ac peculiariter pro his aut illis exoret, ac denique ut bona quaecunque sibi necessaria aut utilia impetret, praesertimque haec vel illa, quaetenus ad divinam gloriam conducere possunt.

3. Ad evitandos autem scrupulos, qui circa hujus particularis applicationis obligationem vel modum suboriri possent, optimum aliquibus visum est, si post debitam applicationem iis factam, erga quos aliqua incumbit obligatio, Sacerdos illius sacrificii fructus aliis personis sibi caritate aut alia ratione peculiariter conjunctis aut commendatis communicare cupiens, intentioni suae conditionem ejusmodi apponat, ut scilicet hanc illis communicationem velit et a Deo postulet, in quantum licite et secundum justitiae ac caritatis leges velle et postulare potest; sic enim tuta conscientia et sine cujusquam praejudicio poterit ex infinito illo et nunquam exhauriendo meritorum ac satisfactionum Christi Domini thesauro, cujus dispensator constitutus est, in alias personas partem aliquam derivare, quae ex summa et ineffabili Dei caritate ac misericordia non nisi maxima et uberrima sperari potest.

§. VIII.

Explicantur reliqua, quae ad debitam hujus sacrificii celebrationem requiruntur.

1. Non repetemus ea, quae variis sectionibus hujus capitis dicta sunt de materia, forma, intentione aliisque ad validam et licitam Eucharistiae confectionem requisitis, nec non de dispositionibus ad ipsius dignam receptionem necessariis, quaeque quidem maxime a Sacerdotibus exiguntur, ut divinum hoc sacrificium debite offerant; sed illis suppositis subjungemus tantum ea, quae ex ipsius Ecclesiae instituto ad convenientem Missae celebrationem requiruntur.

Dicendum igitur 1. ad debitam hujus sacrificii celebrationem requiri tempus aptum, totum illud scilicet, quod a primo aurorae crepusculo usque ad meridiem excurrit, ut habetur cap. *Nocte* et cap. *Et hoc* de Consecrat. dist. 1. quare excepta festivitate Natalis Domini, in cujus nocte sacrificatur, illicitum est, aliis temporibus ante aurorae initium Missam celebrare, ut docet S. Thom. q. 83. a. 2.

et cum illo communiter omnes; quod tamen Suares disp. 80. sect. 4. et quidam alii Doctores, quos citat et sequitur Laym. tract. 5. de sacrif. Missae cap. 4. ita explicant, ut ad evitandam culpam satis fore existiment, si Missa privata ad initium aurorae finiatur.

Potest autem Episcopus in causa particulari dispensare, ut ante auroram celebrare liceat, multoque magis ipsemet tali facultate uti, sicut ex communi Theologorum consensu docet Coninck quaest. 8. art. 2. dub. 4. ubi addit, consuetudinem, quae in quibusdam Galliae, Belgii ac Germaniae locis viget, ut hiemis tempore aliquot horis ante solis ortum Missa inchoëtur in gratiam operariorum et famulorum, reprehendi non debere, quando non contradicit Episcopus, quod etiam docet Navarrus cap. 25. can. 85.

2. Simili ratione illicitum est, Missam celebrare post meridiem, quae est doctrina communis fundata in praxi et consuetudine ipsius Ecclesiae, et roborata speciali constitutione Pii V. quae incipit *Sanctissimus*. Suares tamen et alii, quos citat et sequitur idem Laym. supra, existimant, ad culpam evitandam satis esse, si Missa inchoëtur ante meridiem, vel saltem in ipso meridie.

Potest vero Episcopus ob justam aliquam causam dispensare, ut post meridiem celebretur, ut supra de anticipatione dictum est, imo in casu necessitatis etiam non petita Episcopi licentia, si ad illum facilis non detur recursus, celebrari poterit post meridiem; v. g. si infirmus viatico indigeat, si festo die publica Concio usque ad meridiem et ultra producta sit, licebit postea Missam privatam inchoare, praesertim quando aliqui ex populo Missam non audierunt; item si Sacerdos festo die ratione itineris impeditus fuerit, ne ante meridiem celebraret, poterit post meridiem celebrare, ut docent Henriques, Miranda, Suares et alii apud eundem Laym. supra.

3. Dicendum 2. requiri locum idoneum, id est ab Episcopo consecratum seu dedicatum, vel ab eodem aut alio ex ejus licentia et facultate benedictum. Ita S. Thom. q. 83. art. 5. et habetur cap. *Sicut* et cap. *Nullus*, de Consecr. dist. 1. ubi tamen excipitur casus necessitatis, v. g. in bello, quando Missa in castris pro exercitu dicenda est; in longa peregrinatione per loca infidelium; in maximo aliquo populi concursu, quem Ecclesia capere non potest, et similibus casibus, in quibus tamen semper

Episcopi licentia obtinenda est, si commode ad illum recurri possit.

Ipsis autem Episcopis speciali privilegio indultum est, ut super altari portatili ubivis sacrificare vel sacrificanti adsistere possint, non solum in casu necessitatis, sed et ob solam devotionem, quod etiam docet Suares disp. 81. sect. 3. ex eorum tamen prudentia pendet prospicere, ut tales locos ad id eligant, in quibus nihil quod tanti mysterii sanctitati ac reverentiae minus conveniens, factum sit aut faciendum videatur.

4. Monentur tamen iidem Episcopi in Concilio Trid. sess. 22. decret. de observandis in celebr. Missae: *Ne patiantur privatis in domibus atque omnino extra Ecclesiam et oratoria ad divinum tantum cultum dicata, ab iisdem Ordinariis designanda et visitanda, sanctum hoc sacrificium a secularibus aut regularibus quibuscunque peragi.*

Porro neque etiam in Ecclesia consecrata celebrare licet, si violata aut polluta fuerit, nisi prius reconcilietur, ut ex communi Ecclesiae praxi constat. Tribus vero modis censetur Ecclesia pollui. Primo per homicidium aut violentam aliquam sanguinis humani effusionem, ex gravi et notoria percussione facta in Ecclesia, ut habetur c. *Proposuisti* et cap. ult. de consecr. Ecclesiae. Secundo per illicitam et notoriam seminis humani intra Ecclesiam effusionem, ut habetur eodem cap. ult. et cap. *Ecclesiis* de consecr. dist. 1. Tertio per sepulturam hominis nominatim excommunicati, aut notorii Clericorum percussoris, item infidelis aut alicujus hominis non baptizati, etiamsi solummodo infans sit, ut habetur cit. cap. *Proposuisti* et cap. *Sacris* de Sepulturis et cap. *Ecclesiam* de Consecratione.

5. Est autem observandum discrimen inter Ecclesiam ab Episcopo consecratam et illam, quae episcopali authoritate tantum benedicta est; illam enim solus Episcopus, hanc vero quilibet Sacerdos ex Episcopi commissione reconciliare potest, ut habetur cap. *Aquam* et cap. ult. de consecr. Ecclesiae.

Si autem Ecclesia secundum majorem sui partem destruatur, quod Episcopus dijudicare debet, ex. gr. si ejus parietes ex majori parte corruerint, non amplius in ea celebrare licet, eaque reaedificata non simplici reconciliatione, sed iterata consecratione, seu dedicatione, aut saltem benedictione opus est, ut habetur c. *Ecclesiis* de Consecr

dist. 1. et cap. *Ligneis* de consecr. Eccles. ubi tamen declaratur, consecrationem non amitti, si tecta solummodo aliaque opera lignea combusta sint, illaesis parietibus, eo quod consecratio in ipsis praesertim parietibus fiat. Quamvis in ejusmodi Ecclesia, quae omni prorsus tecto careret, Missam celebrari non conveniat ob varios casus, qui ex aëris injuria et ventorum agitatione accidere possent; tecto tamen illius instaurato nulla neque consecratione neque reconciliatione opus erit.

Dicendum 3. requiri altare, quod lapideum esse debet, et ab Episcopo consecratum, ut habetur cap. *Altaria* de Consecr. dist. 1. Est autem duplex altare, unum portatile, alterum fixum et stabile, inter quae hoc discrimen intercedit, quod illud per se consecratur, hoc vero non nisi quatenus basi affixum est. Unde sequitur, quod altare portatile quocunque deferatur non amittat consecrationem, fixum vero amittat, si ab interiori structura et basi amoveatur, ut habetur cap. *Si motum* de Consecr. dist. 1. et cap. *Ligneis* de conseer. Ecclesiae. Illud vero utrique altari commune est, quod notabili fractione consecrationem amittat; quando scilicet talis est, ut in illo calix cum patena amplius consistere non possit; item violatione sigilli seu loculi, in quo reliquiae Sanctorum conditae sunt; quod quamvis aliqui Theologi negent, asserantque reliquias illas ad consecrationem altaris non esse absolute necessarias; spectata tamen consuetudine ipsius Ecclesiae, quo initio Missae hanc orationem a Sacerdote ad altare ascendente illudque osculante recitari voluit: *Oramus te Domine, per merita Sanctorum tuorum, quorum reliquiae hic sunt etc.* probabilius est et in praxi tenendum, ejusmodi sigilli violatione consecrationem altaris amitti, proindeque iterum esse consecrandum, quod aperte colligitur ex cap. 1. de consecr. Eccl. ubi dicitur, quod *si lapis ille, qui sigillum continet, confractus fuerit aut etiam diminutus, debet altare denuo consecrari*, et ita etiam docet Durandus in Rationali lib. 1. cap. 6. Angel. verbo *Altare* §. 2. et alii communiter.

6. Dicendum 4. in altari dum Missa peragitur necessaria esse quaedam ornamenta, quae in Rubricis Missalis enumerantur, ac in primis tres, aut saltem duas mappas, aut ad minus unam duplicatam, ut tradit Suar. disp. 81. sect. 6. et Tolet. lib. 2. cap. 2.

Secundo corporale, quod equidem non sericum aut auro

aliave materia intertextum, sed pure lineum ac simplex esse debet. Similiter et pallam, quae calici superponitur, et pars quaedam corporalis esse censetur, sicuti colligitur ex antiqua consuetudine, secundum quam corporale etiam calicem cooperiebat, ut observat Sfortia lib. 3. de Sacrificio cap. 5. quae palla etiam linea et simplex esse debet, saltem ex ea parte, qua calicem contingit, et utrumque ab Episcopo aut alio facultatem habente benedictum esse oportet. Ita docet S. Thom. q. 83. a. 3. ad 7 et 8. et habetur cap. *Consulto* de Consecr. dist. 1. Quamvis autem de mapparum benedictione nihil in jure decretum reperiatur, Ecclesiae tamen consuetudo id etiam exigit, ut docet Azor. lib. 10. cap. 28. quaest. 8.

Tertio calicem et patenam ex materia aurea vel argentea aut saltem stannea, non vero lignea, lapidea, ferrea, aerea aut vitrea, ut docet S. Thom. q. 83. a. 3. ad 6. et habetur cap. *Vasa* et cap. *Ut calix* de Consecr. dist. 1. Debent autem calix et patena esse ab Episcopo consecrata, ut habetur cap. unico de sacra unctione, et constat ex usu et consuetudine ipsius Ecclesiae. Adjungitur purificatorium lineum et mundum ad ipsum calicem abstergendum, velum item sericum, quo calix et pars anterior corporalis tegi solet.

Quarto Missale approbatum, secundum usum, quem in celebrando quisque sequi tenetur; communis enim Doctorum sententia est ac praesertim Navarri cap. 25. num. 84. Sylvestri verbo *Missa* Azorii cap. 29. quaest. 4. Toleti lib. 2. cap. 2. Sacerdotem illum peccaturum mortaliter, qui celebraret absque libro, in quo saltem canon Missae contineretur, quamvis quae dicenda essent memoriter teneret.

Quinto lumen, ut constat ex cap. ultimo de celebrat. Missarum; dicit autem Tolet. loc. cit. duas candelas accensas aut saltem unam requiri; ita ut sine lumine celebrare existimet esse peccatum mortale; quamvis autem absolute loquendo necessarium non sit ex praecepto, ut candelae illae sint cereae; possitque lumen ex oleo, ita postulante necessitate, adhiberi, ut docet Suar. disp. 81, sect. 6. standum est tamen communi Ecclesiae consuetudini, nec nisi candelis ex cera communiter utendum est.

Sexto imaginem Crucifixi, quae secundum regulas Missalis altari superponi debet, ad cujus pedes reponi solet tabella secretorum, quam vulgo canonem vocant.

7. Dicendum 5. requiri praeterea vestes sacras, quibus sacerdos celebrans indutus esse debet; sunt autem sex: amictus scilicet, alba, cingulum, manipulus, stola et casula, quas quidem vestes mundas et integras atque ab Episcopo aut alio facultatem habente benedictas esse oportet; ita ut Tolet. loc. cit. et plures alii existiment esse peccatum mortale, cum vestibus minime benedictis, aut notabiliter immundis, vel laceris celebrare, quod et similiter de corporalibus intelligendum est.

Quaeres 1. quamdiu vasa et linteamina sacra consecrationem vel benedictionem retineant. Respondetur de vasis, tam diu consecrationem retinere, quamdiu integra perseverant; amittere vero, si notabiliter frangantur aut dividantur; ita ut formam et quantitatem, quae ad convenientem et proportionatum eorum usum necessaria est amplius non retineant. Ita Ledesma tract. de Sacram. Euch. cap. 21. ubi addit, calicem et patenam, quamvis pristinam formam retineant, amittere tamen consecrationem, si de novo deaurentur ex ea parte, qua corpus et sanguinem Christi contingunt, proindeque de novo consecrari debere. De vestimentis autem aut linteaminibus sacris docet Azorius lib. 10. cap. 28. quaest. 9. illa tunc amittere benedictionem, quando ita franguntur aut dissuuntur, ut ad id amplius apta non sint, ad quod Ecclesiae benedictione destinata fuerant.

8. Quaeres 2. an liceat omnibus, sacra vasa et vestes contingere. Resp. 1. vasa et linteamina sacra, calicem scilicet, patenam, corporale et ciborium, dum in illis continetur corpus et sanguis Christi, a nemine praeterquam a Sacerdote vel Diacono sine gravi culpa tangi non posse. Ita Suares, Paludanus et alii apud Laym. tract. 5. de Sacrif. Missae c. 6. et habetur ex cap. *Non oportet* dist. 23.

Resp. 2. eadem linteamina et vasa sacra, etsi vacua sint, contrectari aut tangi non debere ab iis, qui sacris Ordinibus non sunt initiati, ut habetur cap. *In sancta*, de consecr. dist. 1. Hujus tamen praecepti ecclesiastici transgressionem (si contemptus absit), culpam venialem non excedere docet Suares, Azorius, Scotus et alii apud Laym. supra; imo si rationabilis causa suadeat, nulla erit culpa, ut ibidem docet.

Ubi autem consuetudo viget, ut corporalia et pallae ac purificatoria a personis laicis praesertimque foeminis Deo

sacris mundentur, prius a Sacerdote vel Diacono in pelvi lavari debent, et aqua lotionis in piscinam effundi vel in ignem projici.

Porro alias vestes benedictas et reliqua altaris ornamenta, quae neque Chrismate uncta sunt, neque corpus Domini aut sanguinem immediate attingunt, cum reverentia tangere omnibus etiam Laicis concessum est; verum ad profanos usus adhibenda non sunt, quamvis vetustate consumpta sint, sed potius igni absumenda, ut dicitur c. *Ligna*, et c. *Altaris* de consecr. dist. 1.

9. Dicendum 6. requiri Ministrum, qui Sacerdoti celebranti inserviat, ut habetur cap. *Hoc autem*, de consecr. dist. 1. et cap. *Proposuit*, de filiis Presbyterorum. Hic autem Minister debet esse vir, non foemina, ut habetur cap. 1. de cohabitat. Clericorum et mulierum; imo Suar. disp. 87. sect. 1. et Scotus disp. 13. quaest. 2. art. 5. arg. 12. satius esse arbitrantur, si urgeat necessitas, Missam absque Ministro celebrare, quam foeminam ad altare respondentem aut urceolos porrigentem adhiberi; nihil tamen obstare videtur, quominus foeminae praesertim sanctimoniales ex loco remoto sacrificanti respondeant, ut ibidem dicit Suares et usus Ecclesiae in Monasteriis declarat.

Est autem observandum, Sacerdotis celebrantis pedes calceatos esse debere ob majorem honestatem et decentiam, ut docent Sylv. Rich. et alii apud Petrum Ledesma tract. de Euch. cap. 20. caput vero apertum et nudum, ut habetur cap. *Nullus*, de Consecr. dist. 1. Azorius tamen, Suares et alii, quos citat Laym. cap. 5. de sacrif. Miss. cap. 6. existimant, Episcopum posse ob causam aliquam rationabilem, v. g. infirmitatis, dare licentiam sacrificandi capite operto amictu vel pileolo, praesertim usque ad canonem. Imo si causa ita celebrandi manifesta sit, tali dispensatione non esse opus docent Nav., Sylv. et Henriques apud eundem Laym. dummodo nullum inde scandalum oriatur, et necessitas celebrantis, v. g. ob infirmitatem, senectutem, loci frigus etc. ab unoquoque adstantium facile dignosci possit.

10. Superest una difficultas hic solvenda, nimirum quoties Sacerdos Missam celebrare teneatur. Respondetur, cum distinctione; si enim de Parocho aut alio beneficiato sermo sit, toties celebrare tenetur vel per se vel saltem per alium, quoties requiritur, ut officio suo vel obligationi

satisfaciat. Si vero de Sacerdote generatim hoc quaeratur, abstrahendo ab aliis obligationibus specialibus, nihil aptius responderi potest quam id, quod habetur in Concil. Trid. sess. 23. c. 14. ubi dicitur, Episcopum curare debere, *ut Sacerdotes saltem* (quod verbum notandum est) *diebus dominicis et festis solemnibus, si autem curam animarum habuerint, tam frequenter, ut suo muneri satisfaciant, Missas celebrent.* Ex quibus Conc. verbis merito infertur, maxime congruum esse ac decens, ut Sacerdos quantum fieri potest quotidie sanctissimum illud sacrificium offerat; quam quidem praxim ut piam et religiosam laudant SS. Patres ac praesertim S. Cypr. lib. 1. ep. 2. S. Ambr. orat. in funere fratris, S. Hieron. lib. 1. adversus Jovin. S. Syric. Papa in Epist. ad Hymerium c. 7. S. Innoc. I. in Epist. ad Exuperium, S. Chrys. hom. 17. in Epist. ad Hebraeos; quibus addere possumus Joan. Gersonem part. 2. operum tract. de praeparatione ad Missam.

11. Monet tamen idem Concilium sess. 22. in decret. de observandis ac evitandis in celebratione Missae, *omnem operam et diligentiam in eo ponendam esse, ut quanta maxima fieri potest interiori cordis munditia et puritate atque exteriori devotionis ac pietatis specie hoc divinum atque tremendum mysterium peragatur.* Ideoque *decernit, ut Episcopi ea omnia prohibere atque e medio tollere sedulo curent ac teneantur, quae vel avaritia, idolorum servitus, vel irreverentia, quae ab impietate vix sejuncta esse potest, vel superstitio, verae pietatis falsa imitatrix, induxit.*

Atque ut multa paucis comprehendantur, in primis quod ad avaritiam pertinet, cujusvis generis mercedum conditiones, pacta et quicquid pro Missis novis celebrandis datur, nec non importunas atque illiberales eleemosynarum exactiones, potius quam postulationes aliaque hujusmodi, quae a simoniaca labe vel certe a turpi quaestu non longe absunt, omnino prohibeant.

Deinde ut irreverentia vitetur, singuli in suis Dioecesibus interdicant, ne cui vago et ignoto Sacerdoti Missas celebrare liceat. Neminem praeterea, qui publice et notorie criminosus sit, aut sancto altari ministrare, aut sacris interesse permittant; neve patiantur privatis in domibus atque omnino extra Ecclesiam et oratoria ad divinum tantum cultum dedicata, ab eisdem Ordinariis designanda et visitanda, sanctum hoc sacrificium a saecularibus aut regularibus quibuscunque peragi; ac nisi prius qui intersint, decenter composito corporis habitu,

declaraverint, se mente etiam ac devoto cordis affectu, non solum corpore addesse. Ab Ecclesiis vero musicas eas, ubi sive organo, sive cantu lascivum aut impurum aliquid miscetur, item saeculares omnes actiones, vana atque adeo profana colloquia, deambulationes, strepitus, clamores arceant, ut domus Dei vere domus orationis esse videatur ac dici possit.

Postremo ne superstitioni locus aliquis detur, edicto et poenis propositis caveant, ne Sacerdotes aliis quam debitis horis celebrent, neve ritus alios aut alias ceremonias et preces in Missarum celebratione adhibeant praeter eas, quae ab Ecclesia probatae ac frequenti et laudabili usu receptae fuerint. Quarundam vero Missarum et candelarum numerum, qui magis a superstitioso cultu, quam a vera religione inventus est, omnino ab Ecclesia removeant, doceantque populum, quis sit, et a quo potissimum proveniat sanctissimi hujus sacrificii tam pretiosus ac coelestis fructus. Moneant etiam eundem populum, ut frequenter ad suas Parochias, saltem diebus dominicis et majoribus festis, accedant.

CAPUT V.

De Sacramento Poenitentiae.

SECTIO I.

Quid nomine Poenitentiae intelligatur.

1. Poenitentiae nomen in duplici sensu a Theologis sumi solet: primo pro virtute morali infusa, cujus proprius actus est detestari peccatum, ac de illo commisso dolere, non modo quatenus rectae rationi adversatur, sed praesertim quatenus est offensa quaedam et injuria Deo illata, cum proposito emendandi ac reparandi offensam illam et injuriam ipsique Deo satisfaciendi. Ita S. Doctor p. 3. q. 85. a. 1—3. et de hac poenitentiae virtute frequens mentio reperitur in Scripturis, *fuitque*, ut loquitur Concil. Trident. sess. 14. cap. 1. *universis hominibus, qui se mortali aliquo peccato inquinassent, quovis tempore ad gratiam et justitiam assequendam necessaria.*

Secundo nomen Poenitentiae sumitur pro uno ex Sacramentis novae legis, id est pro ritu aliquo externo et

sensibili divinitus instituto quosdam hominis poenitentis et Ministri absolventis actus complectente, quo ab hoc ille Deo reconciliatur, et a peccatis post Baptismum commissis absolvitur.

2. Primus, qui hujus Sacramenti veritatem impugnavit, fuit Novatus, Episcopus Africanus, qui exinde Romam veniens Novatianum presbyterum et alios quosdam seduxit, et in suas partes traxit, ut fusius declarat Baronius ad annum Christi 254. nr. 66. ubi refert ipsum Novatum ejusque gregales primum in Africa adversus S. Cyprianum schisma conflasse, eo quod in lapsis Ecclesiae reconciliandis nimis rigidum se praeberet. Postea mutata facie (quod recte observat idem Baronius, peculiare esse omnium Haereticorum atque Schismaticorum, nunquam scilicet perstare in eadem sententia; sed pro loco et tempore novas induere formas) in sanctissimum Pontificem Cornelium turbas Romae concitasse, eo quod lapsos poenitentes in Ecclesiam reciperet, eisque beneficium absolutionis impertiret, ut eum praetextu illo e sede Romana deturbarent, et Novatianum fastu et ambitione tumentem in illam per fas nefasque intruderent; eoque tandem devenit ipse Novatus, ut negaret ullam Sacerdotibus novae legis ad remittenda peccata post Baptismum commissa traditam esse a Christo potestatem; verum ipsius Novati sectatores postmodum ab eo desciverunt (quod Lutheranis, Calvinistis et aliis a veritate dissidentibus familiare est nimirum, ut ab authoribus et patriarchis sectarum suarum, ubi fraus illorum patescere incipit, paulatim se subducant, et alia dogmata profiteri subinde incipiant, donec ab illis etiam ad alia transfugere veritatis armis oppressi cogantur); cum enim ipsius Novati asseclae praefatam magistri sui haeresim propugnare non possent, illam temperare voluerunt admittentes quidem aliquod remedium, quo virtute clavium Ecclesia remittere posset leviora peccata, non tamen graviora et atrociora; quod testatur S. Ambros. libr. 2. de Poenit. cap. 3. ubi de illis Haereticis sic loquitur: *Ajunt se exceptis gravioribus criminibus relaxare veniam levioribus. Non hoc quidem author erroris Novatus ait, qui nemini dandam poenitentiam putavit.*

3. Errorem illum ab Ecclesia proscriptum, ut testatur Cyprianus ep. 52 et 54. et jam obsoletum recentiores Haeretici denuo renovare conati sunt, ut videre est apud

Bellarm. lib. 1. de Poenit. cap. 9. negantes sacrum illum ritum, quo Ecclesia catholica in reconciliandis poenitentibus post Baptismum lapsis utitur, esse Sacramentum a Christo Domino institutum, aut ullam inesse Sacerdotibus ad peccata remittenda judiciariam potestatem; cujus quidem erroris falsitas, et simul catholici dogmatis veritas plenius constabit ex iis, quae sequenti sectione dicentur.

SECTIO II.

Poenitentiam esse verum et proprie dictum novae legis Sacramentum, contra Haereticos demonstratur.

1. Praeter authoritatem universae Ecclesiae, quae tum in Concilio Florent. in decreto Eugenii, tum in Trident. sess. 14. can. 1. hoc dogma tanquam certissimum ac Fide credendum definivit erroremque oppositum anathemate percussit, probari potest ejusdem dogmatis veritas variis testimoniis SS. Patrum fuse relatis a Judoco Coccio tom. 2. thesauri lib. 7. art. 1 et seq. duo vel tria hic illustriora proferemus. Primum est S. Ambrosii lib. 1. de Poenit. cap. 7. *Cur baptizatis* (inquit), *si per hominem peccata dimitti non licet etc.? Quid interest, utrum per Poenitentiam, an per Lavacrum hoc jus sibi datum Sacerdotes sibi vindicent?* Quibus verbis aequalem vim ad peccata remittenda Sacerdotibus, sive Baptismum conferendo, sive Poenitentiae Sacramentum administrando tribuit. Secundum est S. Chrysostomi lib. 3. de Sacerdotio, ubi postquam potestatem ad peccata remittenda, quae sacerdotibus collata est, contulit cum potestate eorumdem ad conficiendam Eucharistiam, postea conferens eamdem cum potestate baptizandi *neque enim* (inquit) *solum, cum nos regenerant, sed etiam postea condonandorum nobis peccatorum potestatem obtinent.* Tertium S. Petri Chrysologi Serm. 84. *Ubi sunt* (inquit) *qui per homines non posse peccata remitti praescribunt? Remittit Petrus peccata, et toto cum gaudio suscipit poenitentes, atque omnibus Sacerdotibus hanc a Deo concessam amplectitur potestatem.*

2. Probari praeterea potest eadem veritas ex his Christi Domini verbis S. Joan. 20. *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt.* Ex quibus duo colliguntur: primum est, ritum aliquem externum

a Christo Domino institutum esse, quo Apostoli eorumque in sacerdotio successores de peccatis juridice cognoscerent, eaque sic cognita vel remitterent vel retinerent idque (ut fit in judiciis humanis) verbo aliquo manifestarent. Secundum est, huic ritui divinitus instituto adjunctam esse promissionem gratiae sanctificantis; quod satis indicant verba illa: *Remittuntur eis*, cum haec peccatorum remissio nonnisi per gratiae sanctificantis infusionem fiat, ut constat ex iis, quae in priori hujus operis parte in tractatu de gratia dicta sunt. Unde patet, Poenitentiam esse ritum externum a Christo Domino institutum, quo gratia confertur, ac proinde esse Sacramentum; et eo sensu verba illa Christi Domini intellexerunt S. Cyprianus in Serm. de lapsis, S. Basilius in Epist. ad Amphilochium, S. Athanasius hom. in illa verba: *Ite in castellum*, et S. Thomas in comm. super c. 16. S. Matth. ubi tres errores super illorum verborum explicatione vitandos esse monet. Primus est eorum, qui opinati sunt, Sacerdotes posse quemlibet pro arbitrio solvere aut ligare, peccata remittere aut retinere. Quod falsum est; his enim verbis Christus vices suas tantummodo demandavit Sacerdotibus, ut facerent quod ipse facturus fuisset, si visibilis in terra manere voluisset; proindeque ut peccata remitterent vel retinerent, non pro libito sed prout ipse remisisset aut retinuisset, quod ab Ecclesiae sensu discere debent.

3. Secundus error est, solvere aut ligare nihil esse aliud quam poenitentem solutum aut ligatum declarare; verum si hoc ita esset, Christus Dominus potius dicere debuisset: *quaecunque soluta erunt in coelis, solvetis super terram;* cum e contrario dixerit: *quaecunque solvetis super terram, soluta erunt in coelis.* Et hic error proscriptus etiam fuit in Concilio Trident. sess. 14. can. 9.

Tertius denique error est, Sacerdotem, antequam absolutionis verba proferat, supponere debere, poenitentem per contritionis actum a culpa peccati et aeternae poenae reatu jam factum esse liberum; proindeque absolvendo illum tantummodo a poena temporali, quae plerumque peccato quoad culpam remisso luenda superest, non tota quidem, sed aliqua ejus parte illum eximere. Verum quam falsa et aliena sit a vero et genuino verborum Christi Domini sensu haec verborum illorum expositio, satis per se manifestum est; quis enim dicat, remittere peccata nihil aliud

esse quam ipsa peccata jam remissa supponere, et solummodo aliquid de poena temporali peccatis quoad culpam remissis debita minuere?

4. Objicies, in Sacramentis novae legis pro materia requiri rem aliquam sensibilem; nullam autem ejusmodi materiam in Poenitentia reperiri, proindeque non esse Sacramentum.

Resp. actus poenitentis esse materiam Sacramenti Poenitentiae, ut infra dicetur; actus autem illos esse sensibiles vel per se vel per aliquid aliud; confessionem quidem per se, cum Sacerdotis auditu percipiatur; contritionem autem per humiliationem externam, genuflexionem, lacrymas et alia ejusmodi signa exteriora atque etiam per ipsammet confessionem.

Quaeres, an Poenitentiae Sacramentum sit ad salutem necessarium? Resp. affirmative, idque non modo necessitate praecepti, de qua suo loco agetur, sed etiam medii, quod satis expresse declaravit Concil. Trid. sess. 14. cap. 2. ubi dixit, *Sacramentum Poenitentiae lapsis post Baptismum ad salutem necessarium esse, ut nondum regeneratis ipse Baptismus.* Est autem necessarium vel in re vel saltem in voto; ita ut, quamvis peccator aliquando per actum perfectae contritionis Deo reconcilietur, *ipsa tamen reconciliatio* (ut loquitur idem Concilium) *ipsi contritioni sine Sacramenti voto, quod in illa includitur, non est adscribenda.* Eatenus autem votum hujus Sacramenti in perfectae contritionis actu includi censetur, quatenus, qui perfecte conteritur, ita dispositus est, ut absolute velit servare praecepta omnia sub mortali obligantia, ita ut nullum sit de quo si actu cogitaret, illud adimplere non vellet: atqui datur praeceptum divinum et ecclesiasticum, ut infra explicabitur, confitendi peccata omnia mortalia post Baptismum commissa, eaque clavibus Ecclesiae subjiciendi. Unde sequitur, peccatorem perfecte contritum ita esse dispositum, ut peccata sua confiteri, et clavibus Ecclesiae subjicere expressa vel tacita seu interpretativa intentione velit.

SECTIO III.

Quae sit materia Sacramenti Poenitentiae.

1. Supponimus juxta doctrinam S. Thomae q. 84. a. 2. in Sacramento Poenitentiae sicut et in aliis novae legis Sacramentis duplicem materiam esse distinguendam, remotam scilicet et proximam, juxta quam distinctionem

Dicendum 1. materiam remotam Sacramenti Poenitentiae esse peccata actualia post actualem Baptismi susceptionem commissa. Ita S. Thomas citat. artic. 2. et cum eo communiter omnes. Ratio est, quia Sacramentum Poenitentiae versatur circa peccata, unde sequitur, quod ejus sint materia; dici autem non potest, quod sint materia proxima, cum illa sit pars ipsius Sacramenti, quae simul cum ejus forma ad producendam gratiam suo modo concurrere debet, quod peccatis nullomodo convenire potest: unde sequitur, quod sint tantum materia remota.

Sunt autem hic aliqua observanda circa remotam illam Poenitentiae materiam. Primum est, peccata illa eatenus dici hujus Sacramenti materiam, quatenus per Poenitentiam destruuntur et abolentur: sicut lignum dicitur ignis materia, quia per illum consumitur; quo exemplo utitur Catechismus Romanus part. 2. c. 5.

Secundum est, sola peccata post realem Baptismi susceptionem admissa, esse remotam hujus Sacramenti materiam: quod satis expresse declaravit Conc. Trident. sess. 14. c. 1 et 2. Ratio est, quia sola ea peccata sunt ejus Sacramenti materia, quae ab illis commissa sunt, in quos Sacerdos tanquam judex potest ferre sententiam: at *Ecclesia*, ut loquitur Concil. Trident. cit. cap. 2. *in neminem judicium exercet, qui non prius in ipsam per Baptismi januam fuerit ingressus.*

2. Tertium est, peccata omnia post Baptismum commissa, sive mortalia, sibi venialia esse materiam hujus Sacramenti; cum de omnibus confessio fieri possit a poenitente, et a Sacerdote absolutio conferri, ut satis constat ex generali et illimitata potestate remittendi quaecunque peccata, quam Christus Dominus Apostolis eorumque in Sacerdotio successoribus concessit. Et hoc etiam intelligi debet de peccatis jam in confessione declaratis, et per

Sacerdotis absolutionem remissis, ut docet S. Thomas in 4. dist. 17. q. 3. a. 3. qu. 5. ad 4. et dist. 18. q. 1. art. 3. qu. 2. ad 4. et post illum Paludanus, Major, Medina, Suares et alii apud Laymannum tract. 6. cap. 8. de Sacram. Poenitent. et demonstrat usus in Ecclesia receptus et approbatus confessiones generales instituendi, in quibus peccata jam antea confessa et remissa declarantur, et clavibus iterum subjiciuntur: et hanc praxim non solum in confessionibus generalibus, sed etiam in aliis peccata aliqua jam confessa et remissa iterum declarandi Navarrus tanquam sanctam et piam laudat, si devotionis causa cum conscientia quieta fiat.

3. Dices, peccata illa jam remissa fuisse, et ex consequenti esse deleta et abolita, proindeque materiam hujus Sacramenti esse non posse, cum amplius deleri et aboleri non possint.

Respondetur, peccata illa eatenus esse hujus Sacramenti materiam, quatenus actus poenitentis circa illa versari possunt; id est quatenus poenitens potest illa detestari, confiteri etc. sicque materiam proximam hujus Sacramenti subministrare, quae simul cum forma illius proprium effectum producat, scilicet gratiam sanctificantem, per quam peccata illa formaliter delerentur et abolerentur, nisi jam deleta et abolita forent.

Quartum est, hanc esse differentiam inter peccata mortalia et venialia, quod peccata mortalia sint materia hujus Sacramenti necessaria, id est quod non alia ratione quam per hoc Sacramentum in re vel in voto susceptum remitti possint; peccata autem venialia sint tantum materia sufficiens, id est quod *quanquam recte et utiliter*, ut loquitur Concilium Tridentinum sess. 14. cap. 5. *citraque omnem praesumptionem in confessione dicantur, quod piorum hominum usus demonstrat, taceri tamen citra culpam, multisque aliis remediis expiari possint.* Addit Navarrus cap. 21. num. 3. iis qui per divinam gratiam mortalibus non implicantur, utile esse saepius peccata venialia confiteri, quia per id augetur gratia, poena purgatorii minuitur, propositum nunquam peccandi mortaliter renovatur, et habitus peccandi venialiter diminuitur.

4. Dicendum 2. materiam proximam hujus Sacramenti esse hos tres actus poenitentis: scilicet contritionem (sumpto generatim hoc nomine, prout etiam attritionem complectitur), confessionem et satisfactionem. Ita S. Doctor quaest. 84.

art. 1. et expresse definitum habetur in Concilio Florentino, in decreto Eugenii, et in Trident. sess. 14. cap. 3. his verbis: *Sunt autem quasi materia hujus Sacramenti ipsius poenitentis actus, qui, quatenus in poenitente ad integritatem Sacramenti, ad plenamque et perfectam peccatorum remissionem ex Dei institutione requiruntur, hac ratione Poenitentiae partes dicuntur.*

5. Ex illis autem tribus Poenitentiae partibus S. Doctor cit. art. 2. et cum eo communiter alii Theologi asserunt, contritionem et confessionem esse partes essentiales; satisfactionem vero esse tantum partem integralem ipsius Sacramenti: quod etiam habetur in Catechismo Rom. part. 2. cap. 5. Contritionem enim et confessionem esse partes essentiales inde constat, quod sine illis Poenitentiae Sacramentum nec fructuosum nec validum esse possit, ut ex infra dicendis constabit; satisfactionem vero esse tantum integrantem, quod absque ea et validum et fructuosum esse possit, ut patet in poenitente illo, cui in articulo mortis potest aliquando valide et fructuose conferri absolutio, quamvis nulla poenitentia injungatur; et praeterea eo quod satisfactio communiter post receptam absolutionem impleatur, ut dicetur infra: ex quibus cum habeatur illam non esse partem hujus Sacramenti essentialem, sequitur, ut sit solum integrans, id est quod hoc Sacramentum absque illa integrum et completum esse non possit: sicut licet pes vel manus non sit pars essentialis hominis, cum absque pede vel manu verus homo esse possit; est tamen pars integrans, quia sine pede vel manu homo integer et completus esse non potest.

SECTIO IV.

Quae sit forma Sacramenti Poenitentiae.

1. Forma Sacramenti Poenitentiae consistit in his verbis Sacerdotis poenitentem absolventis: *Ego te absolvo a peccatis tuis in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti.* Ita definitum habetur in decreto Eugenii, et in Conc. Trid. sess. 14. c. 3. ubi dicitur *formam hujus Sacramenti in illis Ministri verbis positam esse, Ego te absolvo;* et hoc etiam docet S. Thomas quaest. 84. art. 3. ex cujus doctrina quaedam observatu digna colligit Isambertus ad cit. quaest. disp. 8. art. 2 et sequenti.

Primum, ad validitatem hujus Sacramenti necessario requiri, ut illa absolutionis verba pronuntientur voce Sacerdotis; neque ad hoc satis esse, si scripto tradantur: cujus quidem rei nulla melior ratio afferri potest, quam ipsa Christi Domini institutio, quae nobis per Ecclesiae praxim innotescit. Haec autem verborum prolatio debet a Sacerdote fieri praesente ipso poenitente; absolutio enim absenti conferri non potest, ut declaravit Clemens VIII. speciali suo decreto, quod refertur a Laymanno tract. 6. cap. 8. de Sacram. Poenitentiae.

Secundum est, quod quamvis Sacerdos in hujus Sacramenti administratione verba omnia supra relata proferre, imo et alias preces, quae ex Ecclesiae instituto ante et post absolutionem recitandae sunt, adjungere debeat, nisi forte aliqua necessitas aut causa rationabilis excuset, ut in Rituali declaratur: nihilominus ad essentiam absolutionis seu formae hujus Sacramenti, ex probabiliori Theologorum sententia haec sola verba pertinent: *Ego te absolvo*, vel *Absolvo te*, quae quoad sensum idem significant. Atque in primis quod expressio sanctissimae Trinitatis non requiratur essentialiter in hoc Sacramento, sicut in Baptismo, docet S. Thomas; et probat ex eo, quod Christus Dominus hoc Sacramentum instituens nullam sanctissimae Trinitatis, sicut in institutione Baptismi, mentionem fecit. Quod item haec verba *a peccatis tuis*, ad ejusdem formae essentiam non pertineant, constat ex ejusdem S. Thomae doctrina cit. art. 3. ibid. ubi pro legitima hujus Sacramenti forma haec verba tantum ponit: *Ego te absolvo*. Quia tamen Joannes Major, Petrus Scotus et aliqui alii graves Theologi existimaverunt verba illa *a peccatis tuis* ad essentiam formae pertinere, nihilque ab Ecclesia super hac re definitum est, ideo tutius erit nunquam illa omittere, praesertim cum ex Ecclesiae praescripto proferri debeant.

Tertium est, impositionem manuum in hoc Sacramento, ut docet S. Thomas art. 4. esse tantum ex Ecclesiae instituto, nec ad Sacramenti rationem pertinere; quamvis ceremonia illa, sicut et quaevis alia ex Ecclesiae usu aut statuto aliquo in administrandis Sacramentis praescripta, non debeat omitti.

Quartum est, absolutionis formam modo deprecatorio prolatam esse invalidam, ut ex eodem S. Doctore a. 3.

constat; est enim hoc Poenitentiae Sacramentum ad instar judicii institutum, cujus verba debent esse absoluta, non deprecatoria: non enim dixit Christus Dominus: *Peccata illorum, pro quibus oraveritis, remittentur eis*, sed simpliciter et absolute: *quorum remiseritis peccata, remittuntur eis.* Unde si quis poenitentem absolveret dicendo *absolvat te Deus*, nihil efficeret.

Quintum est, conditionem de futuro hujus Sacramenti formae appositam reddere illam insufficientem et nullam, quia talis conditio suspenderet ipsius formae significationem et effectum, proindeque in causa esset, cur absolutio illa irrita et nulla existeret. Imo Petrus de Ledesma tract. de Poenit. cap. 3. dicit gravissimum sacrilegium ab illo Sacerdote committi, qui ejusmodi conditionem de futuro absolutioni apponeret: v. g. si diceret: *Ego te absolvo, dummodo rem ablatam intra decem dies restituas*, aut quid simile.

2. Quod autem spectat ad alias conditiones de praeterito vel praesenti, quamvis non reddant absolutionem invalidam, cum ejus significationem aut effectum non suspendant: nihilominus sine rationabili aliqua causa aut necessitate apponi non debent, puta cum Sacerdos ad moribundum absolvendum accedens nonnisi dubia et incerta contritionis signa in eo deprehendit; tunc enim potest, imo debet absolutionem illi conferre sub hac conditione, tacita vel expressa: *Si tu es absolutionis capax*, ut docet Isambertus disp. 18. de Sacram. Poenit. art. 10 et Gammachaeus cap. 21. de eodem Sacram. Poenit. §. 1. in fine. Similiter quando Sacerdos dubitat, utrum poenitens plenum ac perfectum rationis usum habuerit, nec ne, quando peccata in confessione declarata commisit, v. g. quando puer in primo rationis crepusculo ad Sacramentum Poenitentiae accedit; tunc enim secundum communem omnium Doctorum consensum, ut loquitur Ledesma supra, licite poterit Sacerdos dicere in absolutione: *Si peccasti, ego te absolvo etc.* additque idem de similibus aliis casibus esse dicendum.

3. Quaeres, quis sit verus et proprius sensus illorum verborum: *Ego te absolvo*. Quorumdam antiquorum Scholasticorum opinio fuit, verborum illorum sensum hunc esse: *Ego declaro peccata tibi a Deo esse remissa*, sicque absolutionem sacramentalem nihil aliud esse, quam declarationem remissionis peccatorum ipsi poenitenti a Deo factae; quam quidem opinionem non satis cum Fidei veritate

cohaerere docet Isambertus disp. 8. de Sacrament. Poenit. art. 12. maxime ob contrariam definitionem Concilii Trident. sess. 14. cap. 6. can. 9. ubi anathema profert in eum, qui dixerit, *absolutionem Sacerdotis esse nudum ministerium declarandi peccata esse remissa.* Quare vera et certa responsio ad quaestionem propositam est, Sacerdotem per verba illa absolutionis significare, se poenitentis peccata remittere, illumque a peccati macula, et consequenter a poena aeterna illi debita Christi Domini authoritate vere absolvere. Ita S. Thomas q. 84. art. 3. ad 3. et probatur in primis ex his Christi Domini verbis S. Matth. 18. *Quecunque solveritis super terram etc.* et S. Joan. 20. *Quorum remiseritis peccata etc.* hujus siquidem vocis, *absolvo,* in forma Sacramenti Poenitentiae eadem est significatio, quae est istorum verborum *(solveritis, remiseritis)*, cum iis usus sit Christus Dominus ad Sacramentum hoc instituendum: atqui verba illa veram et effectivam peccatorum remissionem significant in omnibus aliis Scripturae locis, quae frequenter in utriusque Testamenti libris occurrunt; nusquam autem simplicem illius remissionis declarationem: ergo etiam in illo duplici S. Matth. et S. Joan. loco idem significare dicenda sunt, et ex consequenti verbum *absolvo* in forma Sacramenti Poenitentiae eandem significationem habere dicendum est.

Probatur deinde ex eo, quod S. Chrysostomus lib. 3. de Sacerdote, de peccatorum remissione loquens dixit: *Deum Patrem omnifariam potestatem dedisse Filio, et eandem ipsam omnifariam potestatem a Deo Filio ipsis Sacerdotibus esse traditam:* atqui certum est Filium Dei habuisse veram potestatem remittendi peccata, quoad culpam et poenam aeternam, ergo eandem potestatem Sacerdotibus dedit.

Denique, ut recte observavit S. Ambrosius lib. 1. de Poenitent. c. 2. potestas remittendi peccata tanta est, quanta potestas eadem retinendi, cum aequaliter utraque a Christo Domino data fuerit; atqui per hanc Sacerdotes vere peccata quoad maculam et aeternae poenae reatum retinent, denegando absolutionem: ergo per illam eadem peccata vere, quoad maculam et aeternae poenae reatum, poterunt absolutionem conferendo remittere.

4. Objicies, in variis Scripturae locis dici solum Deum dimittere peccata, delere iniquitates.

Respondet S. Doctor supra, iis locis nihil aliud significari, quam Dei solius esse tanquam causae principalis,

per propriam authoritatem peccata remittere; quod non impedit, quin Sacerdos ejusdem Dei nomine peccata remittat per modum causae ministerialis seu instrumentalis.

SECTIO V.

Quinam sint effectus hujus Sacramenti.

1. Primus Sacramenti Poenitentiae effectus est remissio omnium et quorumcunque peccatorum mortalium post susceptionem Baptismi commissorum, quantumcunque gravia sint et enormia, cum potestas peccata remittendi a Christo Domino collata Sacerdotibus (S. Joan. 20.) ad omnia, nullo prorsus excepto, se extendat; et hoc definitum habetur in Concilio Lateran. sub. Innocentio III. cap. 1. *Firmiter* extra de summa Trinitate, ubi sine ulla exceptione aut restrictione dicitur peccatum quodcunque post Baptismi susceptionem commissum posse per Poenitentiam reparari.

Objicies, Christum Dominum declarasse S. Matth. 12. et S. Marc. 3. peccatum in Spiritum sanctum neque in hoc saeculo remitti, neque in futuro.

Respondetur 1. per peccatum in Spiritum sanctum intelligi a. S. Augustino serm. 12. de verb. Dom. et epist. 10. ad Bonifacium, peccatum finalis impoenitentiae, quod certum est nunquam remitti, cum post illud commissum peccator sit extra statum vitae, nec proinde sit amplius poenitentiae aut absolutionis capax.

Respondetur 2. alios SS. Patres per peccatum in Spiritum sanctum intellexisse peccatum illud, quo quis veritatem aliquam a Deo revelatam, et ut sic cognitam, ex certa malitia impugnat. Ita SS. Athanasius, Chrysostomus, Basilius, Ambrosius, Hieronymus et alii apud Bellarminum lib. 2. de Poenit. cap. 16. Dici autem irremissibile, non quod absolute remitti non possit, si peccatorem vere de illo poeniteat illudque clavibus Ecclesiae subjiciat; sed quia ordinarie et ut plurimum, qui tale peccatum commisit, de illo ob propriae voluntatis perversitatem non dolet, nec proinde illius remissionem accipit, sicut alia peccata citatis locis dicuntur remitti; non quod semper de facto remittantur, cum multi de illis non doleant, sed quia ut plurimum et ordinarie poenitentibus condonantur.

2. Secundus hujus Sacramenti effectus est remissio

peccatorum venialium, quae sicut quivis potest pie et salubriter in confessione declarare, ita de illis quoque remissionem, virtute illius Sacramenti, consequi posse certum est, ut ex ante dictis patet.

Est autem difficultas inter Theologos, qua ratione peccata illa in Sacramento Poenitentiae remittantur. Omissis variis super hac re sententiis, quas instituti nostri non est hic fusius explicare, probabilissime loqui videntur ii, qui asserunt hanc peccatorum venialium remissionem in Sacramento Poenitentiae fieri per gratiam sanctificantem per hoc Sacramentum ex opere operato productam; non solum secundum se praecise consideratam, sed praesertim ut datam intuitu praeviae de illis attritionis, qua ratione formalem cum illis peccatis habet repugnantiam, cum sit gratia reconciliationis ab ipsis. Ita Vasques in 1. 2. disput. 207. cap. 4. ex qua doctrina sequitur, ad hoc ut quis in Sacramento Poenitentiae peccatorum venialium remissionem consequatur, necessarium esse, non modo ut nullam actualem circa peccata illa complacentiam habeat; sed praeterea requiri, ut formalem de iis vel saltem virtualem contritionem aut attritionem concipiat: ita ut quamvis unum aut alterum in confessione declaret, si tamen de aliis omnibus generatim vere ex animo doleat, virtute Sacramenti illorum omnium remissionem consequatur: quod ideo hic obiter observamus, ut cuique facilius et certius innotescat, neque necessarium, imo neque satis consultum esse omnia et singula peccata venialia sigillatim in confessionibus quotidianis declarare, quod aliqui scrupulosius faciunt: sed uno aut altero graviori explicato, si nullum mortale subsit, de his et reliquis omnibus verum dolorem et emendationis propositum concipere, et sic beneficium absolutionis recipere.

3. Quaeres, quando peccata venialia extra Sacramentum Poenitentiae remittantur. Respondetur juxta doctrinam S. Thomae q. 87. a. 1. ad peccatorum venialium remissionem extra Sacramentum Poenitentiae non sufficere habitualem displicentiam, quae in habitu caritatis includitur: alias nullus justus peccati venialis reatum haberet; sed displicentiam de illis formalem, quae in actu perfectae contritionis reperietur, aut saltem virtualem, contentam in eo actu dilectionis Dei, quo quis ipsum sic diligit, ut si peccata venialia, quae commisit, menti occurrerent, perfectum de illis dolorem conciperet. Ita Alensis in p. 4. q. 15.

memb. 3, a. 4. Paludanus in q. 87. dist. 16. quaest. 1. art. 2. et plures alii Theologi. Quamvis etiam probabilis videatur sententia Dominici Scoti in 4. distinct. 15. quaest. 2. art 1. Suaris disp. 11. sect. 3. et quorumdam aliorum Doctorum, qui docent, non modo per contritionem formalem et virtualem, sed etiam per attritionem de illis ex motivo supernaturali elicitam, ejusmodi peccata remitti: certe S. Bernardus sermone 1. de Coena Domini de peccatis illis venialibus loquens dicit, *necesse non esse de illis nos nimis sollicitos; Deum facile illa ignoscere, imo et libenter, si tantummodo nos agnoscamus: in ejusmodi namque quasi inevitabilibus, et negligentiam culpabilem esse, et timorem inordinatum.*

Respondetur 2. remitti quoque peccata venialia, tum per aliorum Sacramentorum susceptionem, dummodo suscipiens vere de peccatis illis doleat, tum etiam per usum Sacramentalium, ut docet S. Thomas quaest. 87. art. 3. Nomine autem Sacramentalium Theologi communiter intelligunt res quasdam vel actiones sacras ab Ecclesia eo fine institutas, ut per illarum usum peccatorum venialium remissio obtineatur.

4. Varie autem a Theologis Sacramentalia solent enumerari: praecipua, et de quibus apud omnes constat, sunt quinque, scilicet *Aqua benedicta*, ut habetur cap. *Aquam*, de Consec. dist. 3. *Panis benedictus*, cap. *Cum omne crimen*, de Consecr. dist. 2. *Benedictio episcopalis*, cap. *Dictum est*, dist. 1. quaest. 2. *Oratio devote ad Deum fusa in Ecclesia dedicata*, ut ex ipso ritu dedicationis Ecclesiarum intelligitur, *Et quaelibet sacramentalis Unctio*, ut docet S. Thomas cit. art. 3. id est unctio illa, quae fit in quibusdam Sacramentis ex solo Ecclesiae instituto.

Remittuntur autem peccata venialia per Sacramentalium illorum usum, non quidem ex opere operato, ut quidam Theologi minus probabiliter dixerunt, sed tantum ex opere operantis: quatenus per preces Ecclesiae, quae in ejusmodi Sacramentalium usu nobis applicantur, actualia quaedam gratiae auxilia impetrantur, quibus excitamur ad actum aliquem formalem aut virtualem contritionis de illis peccatis venialibus concipiendum. Ita S. Thomas cit. art. 3. ad 3. ubi dicit, quod per Sacramentalia tolluntur peccata venialia virtute caritatis, cujus motus per illa excitantur.

5. Quod si quaestio intelligatur de peccatis venialibus,

cum quibus justus ex hac vita discedit, dicendum est cum S. Doctore q. 7. de malo art. 11. *illa remitti post hanc vitam quantum ad culpam; eo modo quo remittuntur in hac vita, scilicet per actum caritatis in Deum, repugnantem venialibus in vita commissis.*

Neque dicas, nullum esse in altera vita merito locum, nec proinde contritionem tunc peccatorum venialium remissionem posse promereri; respondetur enim, peccata illa non remitti vi contritionis illius, quatenus est actus bonus et meritorius, sed quatenus est forma quaedam peccato veniali repugnans, illudque ex anima expellens.

Sunt etiam alii hujus Sacramenti effectus praeter duos supra explicatos, quorum praecipui sunt pax, et serenitas conscientiae, cum vehementi Spiritus sancti consolatione, ut declarat Concil. Trident. sess. 14. cap. 3. quibus addere possumus reviviscentiam bonorum operum per peccatum mortale extinctorum, de qua sectione sequenti agendum est.

SECTIO VI.

Utrum per Poenitentiae Sacramentum merita bonorum operum reviviscant.

1. De duplici bonorum operum genere quaestio proposita intelligi potest: primo de illis, quae in statu peccati mortalis exercentur, et vocantur mortua; secundo de illis, quae in statu quidem gratiae facta sunt, sed statu illo per peccatum mortale labefactato, vim quoque suam ac meritum amiserunt. De utriusque igitur quaeritur, an per gratiam in Sacramento Poenitentiae acceptam, quoad meritum reviviscant. Pro cujus resolutione

Dicendum 1. opera bona facta in statu peccati mortalis nihil unquam homini justificato ad gloriam consequendam profutura esse. Ita S. Thomas quaest. 89. a. 6. et constat ex iis, quae in priore hujus operis parte tract. 6. a nobis dicta sunt de conditionibus operis vitae aeternae meritoriis, quarum prima et praecipua haec est, ut fiat ab homine in statu gratiae sanctificantis: unde S. Augustinus tract. 71. in S. Joan. explicans haec Christi Domini verba: *Sine me nihil potestis facere,* dicit opera fidelium a Christo Domino in peccatum mortale excisorum nihil illis ad vitam aeternam consequendam prodesse: quod quamvis verum

sit, recte nihilominus monet S. Doctor in responsione ad 3. non esse prorsus inutilia ejusmodi opera in statu peccati mortalis facta, ut fusius explicavimus in citato tract. 6. unde S. Hieronymus in c. 1. Aggaei, *si quando videritis,* inquit, *inter multa mala opera facere peccatorem quemquam aliqua, quae justa sunt, non est tam injustus Deus, ut propter multa mala obliviscatur paucorum bonorum.*

2. Dicendum 2. bona opera in statu gratiae sanctificantis facta et per peccatum mortificata, hujus Sacramenti virtute reviviscere: ita ut jus, quod homo sibi ad aeternam gloriam per opera illa acquisierat, eidem restituatur; proindeque etiam gratia sanctificans per peccatum mortale deperdita, in qua fundatur jus illud et meritum ad aeternam gloriam. Ita S. Doctor quaest. 89. art. 5. et probatur 1. ex illis Apostoli verbis ad Galat. cap. 3. *Tanta passi estis sine causa: si tamen sine causa;* quibus alloquens ipsos Galatas ob susceptam Christi fidem perpessos, et postea in peccatum mortale lapsos; declarat quamvis in illo statu peccati mortalis bona illa opera essent ipsis inutilia, si tamen per veram poenitentiam converterentur, non fore frustra et inutiliter ab illis facta. Ita hunc locum explicat S. Hieronymus in illud caput, ubi sic loquitur: *Qui ob Christi Fidem laboraverit, et postea lapsus fuerit in peccatum, non perdet merita sua, si ad pristinam Fidem et studium revertatur.*

Probatur 2. ex Concil. Trident. sess. 16. cap. 6. ubi ait: *Justificatis hominibus, sive acceptam gratiam perpetuo servaverint, sive amissam recuperaverint, proponenda esse Apostoli verba 1. Cor. 15: Stabiles estote et immobiles, abundantes in opere Domini, scientes quod labor vester non est inanis in Domino;* et Hebr. 6. *non enim injustus Deus, ut obliviscatur operis vestri etc.* Quo loco notanda est distinctio gratiae perpetuo servatae, et gratiae amissae, sed recuperatae, quae videretur inutilis, nisi Concilium intelligeret per poenitentiam pristina merita instaurari, ut docet Gammachaeus cap. 27. de Sacram. Poenit. ubi etiam addit ex S. Doctore gratiam illam habitualem per peccatum deperditam reparari per poenitentiam in majori vel minori gradu, juxta majorem vel minorem devotionem ac dispositionem ipsius poenitentis: quod etiam prius docuerat Hugo a S. Victore lib. 2. de Sacramentis p. 4. cap. 19. et S. Bonaventura in 4. dist. 14. part. 2. art. 2. quaest. 3.

3. Quaeres; an sicut bona opera mortificata per poenitentiam reviviscunt; sic e contrario peccata in Sacramento Poenitentiae semel remissa per subsequens peccatum mortale redeant, quoad reatum tam culpae quam poenae. Respondet S. Doctor quaest. 88. art. 1. peccata semel remissa nunquam postea redire; quod probari potest ex variis Scripturae locis: Ezech. 18. *Impietas impii non nocebit ei, in quocunque die conversus fuerit ab impietate sua.* Mich. 5. *Projiciet in profundum maris omnia nostra scelera*; quibus et aliis similibus loquendi modis significatur Deum absolute et independenter ab eventu futuro poenitentibus peccata remittere: quo etiam spectat illud Rom. 11. *Sine poenitentia sunt dona Dei.* Probari deinde potest authoritate Gelasii Papae cap. *Divina*, de Poenit. dist. 4. ubi dicit, quod *divina clementia peccata dimissa in ultionem venire non sinit.*

Quamvis autem peccata jam condonata, nec formaliter nec materialiter ob sequentem lapsum non redeant, redeunt tamen virtualiter in quantum aggravatur peccatum subsequens propter circumstantiam ingratitudinis erga Deum, a quo tam misericorditer praecedentia peccata condonata fuerant; et haec ingratitudo tanto gravior esse censetur, quanto plura et atrociora delicta fuerant remissa. Quamvis autem haec ingratitudo novum peccatum notabiliter aggravet, non est tamen speciale peccatum ab eo distinctum, ut docet S. Thomas, nisi in eo casu, in quo contra Deum peccaretur ex formali expressoque contemptu beneficii ab eo accepti.

SECTIO VII.

Quid sit contritio in genere.

1. Explicatis iis, quae ad naturam effectusque hujus Sacramenti pertinent, nunc de singulis illius partibus agendum est, atque in primis de contritione, quae in genere secundum mentem Concilii Trid. sess. 14. cap. 4. definitur *animi dolor ac detestatio de peccato commisso, cum proposito non peccandi de caetero.*

Dicitur *animi dolor*, ut significetur contritionem non in appetitu inferiori, sed in voluntate sedem habere; neque in dolore sensibili, sed in dolore spirituali, qui solius voluntatis proprius est, consistere.

Dicitur deinde *detestatio*, ut exprimatur odium peccati commissi, ex quo dolor ille solet oriri, vel quod in ipso dolore saltem virtualiter continetur; eo ipso enim quo quis vere de peccato commisso dolet, vellet non peccasse (qui proprius est ipsius contritionis motus, ut docet Navarrus cap. 1. num. 2.) proindeque ita dispositus est, ut peccatum commissum odisse et detestari censeatur.

Dicitur praeterea *de peccato commisso*, ut intelligatur objectum doloris illius ac detestationis non esse quodcunque malum, nec etiam quodcunque peccatum, sed solum illud, quod vel omissione vel commissione a nobis perpetratum est. Non dicitur de hoc vel illo peccato, sed indefinite, de peccato commisso, ut ostendatur, contritionem de omnibus peccatis commissis esse concipiendam; qui enim erga aliquod peccatum mortale ita esset affectus, ut de illo commisso non doleret, quantumcunque de aliis sibi dolere videretur, ejus contritio vera non esset.

Dicitur denique *cum proposito non peccandi de caetero*; qui enim amico a se offenso vult reconciliari, ut dicit Catech. Roman. part. 2. cap. 5. oportet, ut et doleat, quod in eum injuriosus atque contumeliosus fuerit, et de ejus amicitia in posterum non amplius laedenda sollicite provideat; alias non agitur poenitentia, sed simulatur.

2. Quamvis autem optimum sit, ut propositum illud formaliter et expresse concipiatur, et nonnunquam illud exigendum sit a poenitentibus, quorum dispositio non satis evidenter Confessario nota foret: absolute tamen loquendo dicendum est, sufficere ut propositum illud sit virtuale et implicitum, id est, ut poenitens de peccatis commissis dolens ita sit dispositus et affectus, ut, si de futuro tempore cogitaret, peccata illa in posterum devitare firmiter proponeret. Ita Major, Medina, Andr. de Vega, Navarrus et alii, quos citat et sequitur Suares, disp. 4. de Poen. sect. 3. Ratio est, quia, ubi est vera aversio a peccato et vera conversio ad Deum, ibi etiam est vera poenitentia et vera contritio; potest autem cum solo virtuali proposito non peccandi concipi vera aversio a peccato et vera conversio ad Deum: e. g. si quis totus defixus sit in perpendendis peccatis, quae ex intimo cordis affectu dolet in Deum infinite bonum et diligibilem commisisse, ita ut nullo modo de vita in futurum instituenda cogitet: quis dicat illum vere a peccatis non averti, et ad Deum non converti?

Certe ubi David rex tantummodo dixit 2. Reg. c. 12. *Peccavi Domino,* quibus verbis detestationem et displicentiam peccati a se commissi declaravit; quamvis nullum propositum peccati illius in futurum devitandi expresserit, continuo audivit: *Dominus quoque transtulit peccatum tuum.*

3. * Quaeres, an sicut sufficit propositum virtuale, quod includitur in vera et formali contritione, sic etiam sufficiat dolor virtualis de peccatis, qui censetur includi in actu aliquo amoris divini; an scilicet is, qui accederet ad confessionem nihil cogitans de peccatis deflendis, sed totus divini amoris actibus eliciendis intentus, sufficienter esset dispositus ad Sacramentum Poenitentiae.

Respondet Suares disp. de Fide sect. 4. n. 19. hunc amorem sufficere, eo quod ex se voluntatem efficaciter avertat a peccato et convertat ad Deum, et eo ipso quo quis perfecte diligit Deum, censeatur exhorrescere et detestari quamcunque offensam et injuriam Dei. Haec autem opinio Suaris, cui favere videtur D. Thomas part. 3. quaest. 87. art. 1. quamvis valde probabilis sit, tamen in praxi non videtur esse consulenda; et communi doctrinae Conciliorum et Patrum magis consentaneum est dicere, dolorem expressum seu displicentiam de peccatis ad Sacramentum Poenitentiae necessariam esse, illudque Sacramentum ita esse a Christo institutum, ut habere pro materia necessaria debeat dolorem et displicentiam de peccatis; unde etiam et nomen poenitentiae illi impositum est.

4. Observat autem Catech. Rom. supra, ad significandum dolorem illum de peccatis, qui ad veram illam poenitentiam requiritur, nomen contritionis usurpari, ducta similitudine a rebus corporeis, quae minutim confringuntur: ut significetur, *corda nostra, quae peccando obduruerunt, illius doloris vi contundi atque conteri debere*: adeoque dolorem illum contritionis debere esse summum appretiative, ut loquuntur Theologi, id est, quod poenitens debet de peccatis commissis plus dolere, eaque magis odisse et aversari, quam alia quaecunque mala.

Porro quae hucusque dicta sunt, generatim intelligi debent de contritione illa, quae, ut loquitur Concil. Trident. cit. cap. 4. *quovis tempore necessaria fuit ad impetrandum veniam peccatorum*; si enim agatur de contritione, quae fidelium baptizatorum propria est, quaeque ad peccatorum remissionem in Sacramento Poenitentiae recipiendam requi-

citur, praeter conditiones supra explicatas unam adhuc exigit Concilium, nimirum ut dolor ille de peccatis, *cum fiducia misericordiae et voto praestandi reliqua conjunctus sit, quae ad suscipiendum Poenitentiae Sacramentum requiruntur:* id est, ut explicitum aut saltem implicitum propositum includat confitendi sacramentaliter peccata mortalia commissa, et pro illis Deo satisfaciendi, seu satisfactionem imponendam acceptandi et adimplendi, ut explicat Catechismus Romanus supra.

SECTIO VIII.

Quid sit contritio perfecta, et quo pacto ab attritione distinguatur.

1. Supponimus ex doctrina Concilii Trident. sess. 14. c. 4. contritionem illam, de qua praecedenti sectione dictum est, dividi in perfectam quae simpliciter contritio dici solet, et imperfectam, quae communiter vocatur attritio. Hoc praesupposito quaeritur, quid sit illa contritio perfecta, et quomodo ab attritione distinguatur.

Quidam olim dixerunt contritionem in eo tantum distingui ab attritione, quod illius intensio et duratio hujus intensione et duratione major esset. Alii, quod contritionis actus esset semper gratia sanctificante informatus, attritionis non item. Alii, quod contritio detestaretur peccatum mortale ut summum malum et super omnia alia mala detestabile; attritio vero illud quidem detestaretur, sed non super omne detestabile. Alii, quod contritio se extenderet virtualiter super omnia peccata mortalia; attritio vero super omnia illa non se extenderet.

2. Omissa illarum opinionum refutatione, quae apud Isambertum videri potest disp. 12. de Sacr. Poen. art. 1. vera sententia et communis hodie inter Theologos est, contritionem in eo praesertim ab attritione distingui, quod contritio sit detestatio et dolor de peccato commisso, prout est offensa Dei, seu propter Deum summe dilectum; attritio vero sit ejusdem peccati detestatio et dolor propter aliquod aliud motivum bonum et honestum a perfectae contritionis motivo distinctum. Ita Isambertus loco citato.

Probatur in primis ex Concilio Tridentino citato c. 4. ubi contritionem ab attritione distinguit in eo, quod con-

tritio sit *caritate perfecta*, seu formata; attritio vero non sit: quod quidem intelligi debet de perfectione intrinseca per formale motivum caritatis, a quo ille contritionis actus specificatur in ratione verae dilectionis Dei; neque enim intelligi potest de intrinseca perfectione, quae per habitum in actum contritionis derivaretur, cum hoc commune sit cum omnibus aliis virtutum actibus, qui ab homine in statu gratiae constituto eliciuntur, et etiam ipsi attritioni, si in tali casu eliceretur.

Probatur 2. ex S. Aug. serm. 7. de Temp. ubi dicit, *odium peccati et amorem Dei efficere veram et perfectam poenitentiam*. Atqui non alia ratione amor Dei cum odio peccati conjungi potest ad veram et perfectam poenitentiam, seu contritionem efficiendam, nisi quando quis odit et detestatur peccatum a se commissum, de eoque dolet, prout est offensa Dei, id est, prout est malum quoddam ipsius Dei; ejusdem enim caritatis est, velle Deo bonum, seu quod illi gratum et acceptum est, et aversari ac detestari malum illius, seu peccatum, de illoque dolere. At vero attritio non ex amore Dei, sed ex turpitudine peccati, vel timore gehennae, aut alio simili motivo a caritate diverso concipitur, ut docet Concilium supra, et sectione sequenti explicabitur.

3. De hac autem perfecta contritione tria praesertim hic a nobis observari debent. Primum est, illius tantam et tam admirabilem esse vim et efficaciam ratione caritatis, qua informatur, et cujus motivo elicitur, ut peccata quaecunque deleat, peccatoremque Deo perfecte reconciliet, etiam antequam Poenitentiae Sacramentum actu suscipiatur, ut expresse definitum est in Conc. Trident. supra.

Secundum est, ad rationem perfectae contritionis, adeoque ut producat effectum illum remissionis peccatorum et reconciliationis cum Deo, non requiri certum aliquem intensionis gradum, aut determinatum voluntatis conatum, infra quem non sit ad effectum illum producendum sufficiens; neque certam aliquam durationis moram; neque ut tot eliciantur contritionis actus, quot peccata commissa sunt. Quamvis enim optimum sit, et quam maxime optandum, ut quivis poenitens quam plurimos eliciat perfectae contritionis actus, eosque quantum poterit intensos et ex summo voluntatis conatu: ea tamen est divinae misericordiae immensa largitas, ut ad peccatorum quorumcunque remissionem

et peccatoris cum Deo reconciliationem sufficiat unicus perfectae contritionis actus, quantumvis parum intensus, et vel unico tantum momento durans, dummodo ex verae caritatis et Dei dilectionis motivo eliciatur; sitque si non intensive, certe appretiative summus, id est, talis ut per illum voluntas Deum quibuscumque rebus absolute et sine ulla prorsus exceptione praeponat: proindeque peccatum quatenus ipsius Dei offensa est, tanquam summum malum, et supra omnia alia quaecunque mala detestabile aversetur. Ita Bellarminus lib. 2. de Sacr. Poenit. c. 2. Gammachaeus c. 7. de Poenit. assert. 3 et 4. et plures alii Theologi, quos ibidem citat.

4. Ac in primis quod contritio, quamvis minimum intensa, ad remissionem peccatorum sufficiat, patet ex Scriptura, quae variis in locis peccatorum condonationem promittit poenitentibus seu contritis, nulla proposita mensura doloris aut contritionis peccatorum, ut Ezech. 18. *Convertimini et agite poenitentiam ab omnibus iniquitatibus vestris, et non erit vobis in ruinam iniquitas*; Zach. 1. *Convertimini ad me, et ego convertar ad vos*; Actor. 3. *Convertimini et poenitemini, ut deleantur peccata vestra*. Et certe nulla est ratio, cur potius certus aliquis gradus intensionis in contritione requiratur ad remissionem peccatorum efficiendam, quam alius major vel minor; neque etiam dici debet, quod summus requiratur: alias quis unquam, ne probabiliter quidem, sibi persuadere posset, quod ad gradum illum contritionis summe intensum pervenisset? deinde ut quid poenitentia S. Magdalenae aliorumque Sanctorum poenitentium tantopere celebraretur, si omnes poenitentes ad eandem poenitentiae perfectionem obligarentur? Quod vero unicus de omnibus peccatis perfectae contritionis actus vel momento elicitus, ad illorum remissionem sufficiat, patet ex multis Sanctis, ut S. Magdalena, S. Matthaeo, S. Paulo et aliis, quos Scriptura refert brevissimo tempore et quasi momento unico vere conversos et justificatos fuisse.

Huic doctrinae favent SS. Patres, ut S. Cyprianus de serm. in coena Domini: *Sed et in eodem articulo temporis*, inquit, *cum jam anima festinat ad exitum, et egrediens ad labia expirantis emerserit, poenitentiam clementissimi Dei benignitas non aspernatur*. Et paulo inferius: *Nec quantitas criminis, nec brevitas temporis, nec horae extremitas, nec vitae enormitas, si vera contritio, si pura fuerit voluntatum mutatio,*

excludit a venia. Et S. Joannes Chrysostomus in priori Epist. ad Theodorum lapsum, de bono latrone loquens dicit, quod *in unico momento totius vitae peccata simul abstersit.*

Tertium est, certum esse dari aliquod praeceptum divinum, quo peccator ad actum contritionis eliciendum obligatur aliquando; *neque enim* (ut recte dixit Augustinus lib. de Duabus anim. cap. 14.) *in hanc rem Scripturae testimonia colligere necesse est: vox est etiam ista naturae; neminem stultum rei hujus notitia deseruit etc. potest aliquis dicere se non peccare; non autem, non esse, si peccaverit, poenitendum: nulla barbaries hoc dicere audebit.*

5. Verum difficultas est, quonam tempore praeceptum illud obliget; quidam enim dixerunt peccatorem statim a peccato commisso ad perfectae contritionis actum eliciendum obligari, et tamdiu peccare continue, quamdiu ab ipso peccato, vel perfectae contritionis actu, vel Sacramenti Poenitentiae susceptione non purgatur. Alii peccatorem ad id obligari asseruerunt, quoties peccata commissa, nec remissa, memoriae occurrunt. Alii peccatorem adstringunt ad id, diebus dominicis vel festivis, ut illos debite sanctificare possit. Quae omnia quamvis optima sint et saluberrima, nullam tamen in illis casibus ad contritionis perfectae actum eliciendum obligationem esse docet et probat Gammachaeus cap. 8. de Sacramento Poenit. et Isambertus 15. de eodem Sacramento art. 3. et sequenti.

Quare eum illis dicendum est, peccatorem ex divino praecepto in duobus tantum casibus ad actum perfectae contritionis eliciendum obligari. Primus est, quoties actio aliqua necessario exercenda est, quae statum gratiae requirit in eo, qui hujusmodi actionem exercere debet, nec adest Sacerdos, qui eum a peccato mortali, quod commisit, sacramentaliter absolvat: tunc enim ne novum sacrilegii peccatum incurrat, perfectae contritionis actum elicere tenetur.

Secundus casus est, quoties quis in periculo mortis constitutus alicujus peccati mortalis se conscium esse deprehendit; tunc enim, si Confessarii copia non suppetat, tenetur perfectae contritionis actum elicere. Ratio est, quia ex divinae legis praescripto quilibet tenetur aeternae damnationis et separationis a Deo certum periculum devitare, mediumque ad id necessarium adhibere; atqui nullum aliud tunc suppetit damnationis evitandae medium, quam actus perfectae contritionis; ergo peccator tunc ad illum eliciendum obligabitur.

SECTIO IX.

Utrum contritio perfecta necessaria sit ad Sacramentum Poenitentiae digne et fructuose recipiendum, an vero attritio ad id sufficiat.

1. Praesupponimus alterutram esse necessariam, id est, ad fructuosam et dignam Sacramenti Poenitentiae susceptionem requiri contritionem aliquam formalem et expressam, ita ut aliquis verus et actualis dolor a poenitente concipiatur de peccatis commissis, quamvis venialia tantummodo forent, cum contritio sit pars essentialis hujus Sacramenti, qua deficiente nullum esset Sacramentum. Quare qui tantummodo doleret, quod de peccatis non doleat, careret dolore ad fructum hujus Sacramenti necessario, quia contritio est dolor de peccato commisso, ut ex Concilii Tridentini doctrina constat; proindeque quivis alius dolor, qui non est de peccato commisso, non est contritio, quanquam, si dolor ille sit absolutus et efficax, pariet necessario verum de peccatis dolorem, id est, efficiet, ut voluntas peccata commissa aversetur et doleat ea commisisse. Quo sensu intelligi debent Theologi illi, qui ad Poenitentiae Sacramentum sufficere dicunt, poenitentem dolere, quod de peccatis non doleat.

2. Hoc praesupposito dicendum est, contritionem perfectam, quamvis sit optima et excellentissima dispositio ad Sacramentum Poenitentiae digne et cum uberrimo gratiarum fructu recipiendum, non esse tamen necessariam, sed simpliciter sufficere attritionem. Ita docent Paludanus in 4. dist. 19. quaest. 1. art. 2. S. Antoninus part. 3. tit. 14. cap. 19. Sylvester verbo *Confessio*, cap. 1. Roffensis art. 5. contra Lutherum, Joannes Malderus, Episcopus Antuerp. part. 22. q. 19. art. 4. Ruardus Tapper. art. 4. p. 185. Thomas Staplet. tom. 2. Prolegom. 1. in lib. 5. Guilelmus Estius in 3. sent. d. 34. §. 7. et in 4. d. 54. §. 13. Canus relect. de Poenit. p. 5. ad 2. Scotus lib. 2. de Nat. et Grat. cap. 15. et in 4. dist. 18. quaest. 3. art. 2. et plures alii, quibus subscripserunt Isambertus disp. 4. de Poenit. art. 4. et Gammachaeus c. 9. de Sacram. Poenitent. ubi etiam dicit esse manifestam sententiam S. Thomae.

Probatur in primis ex Concilio Tridentino sess. 14. cap. 4. ubi postquam declaravit contritionem imperfectam,

quae attritio dicitur, *non solum non facere hominem hypocritam et magis peccatorem, verum etiam donum Dei esse, et Spiritus sancti impulsum, non quidem adhuc inhabitantis, sed tantum moventis, quo poenitens viam sibi ad justitiam parat,* haec immediate subjungit: *Et quamvis sine Sacramento Poenitentiae per se ad justificationem perducere peccatorem nequeat, tamen eum ad Dei gratiam in Sacramento Poenitentiae impetrandam disponit.* Quibus verbis apertissime declarat attritionem illam, quam ibidem dicit communiter concipi vel ex consideratione turpitudinis peccati, vel ex gehennae poenarumque metu, si voluntatem peccati excludat, cum spe veniae, esse dispositionem sufficientem ad remissionem peccatorum in Sacramento Poenitentiae obtinendam. Unde Catechismus Romanus part. 2. cap. 5. mentem Concilii adhuc apertius explicans, dicit: *Si quis ita animo affectus sit, ut peccata admissa doleat, simulque in posterum non peccare instituat, etsi ejusmodi dolore non afficiatur, qui ad impetrandam veniam satis esse possit: ei tamen, cum peccata Sacerdoti rite confessus fuerit, vi clavium scelera omnia remitti ac condonari.*

Probatur 2. ex S. Augustino lib. de Catechizand. rud. c. 17. ubi dicit eos, qui volunt fieri Christiani, ne eant in ignem aeternum cum diabolo etc. habere aliquam dispositionem, non omnino perfectam, sufficientem tamen, ut vere Christiani fiant, id est, ut Baptismi Sacramentum recipiant, ac per illud justificentur; talis autem dispositio non est alia quam attritio, ut ex ejus motivo patet: ergo si secundum mentem S. Augustini est dispositio sufficiens ad remissionem peccatorum in Baptismo consequendam, erit etiam ad Sacramentum Poenitentiae digne et fructuose recipiendum, cum par sit utrobique ratio, ut recte probat Gammachaeus citato cap. 9.

Probatur 3. ex fine, ob quem Sacramentum Poenitentiae a Christo Domino institutum est, qui finis est spiritualis suscitatio peccatoris a morte peccati, et ejus cum Deo reconciliatio. Unde Baptismus et Poenitentia vocantur Sacramenta mortuorum, et Concilium Trident. sess. 14. cap. 1. dicit hoc Sacramentum institutum esse *ad reconciliandos Deo fideles post Baptismum lapsos;* huic autem fini repugnat praerequiri ad hoc Sacramentum, tanquam dispositionem necessariam, actum aliquem, vi cujus ante realem ipsius susceptionem peccator a peccati morte suscitetur et Deo

reconcilietur, quia sic Sacramentum nunquam consequeretur finem suum, proindeque ad finem illum frustra institutum fuisse diceretur.

Probatur 4. ex potestate remittendi peccata Sacerdotibus a Christo Domino collata, quam ipsi Sacerdotes in hoc Sacramento exercent: quae quidem potestas frustra illis data fuisset, si ad illius exercitium dispositio aliqua necessario praerequireretur in ipso poenitente, qua peccatorum suorum remissionem ante Sacerdotis absolutionem consequi deberet. Imo, ut argumentatur Gammachaeus cit. cap. 9. si contritio perfecta esset ad Sacramentum Poenitentiae dispositio necessaria, consequens foret Sacerdotes non habere proprie potestatem clavium, nec vere peccata remittere, sed solummodo declarare peccata esse remissa: quod dicit esse haereticum.

3. Confirmatur ex eo, quod inde sequeretur contra communem Ecclesiae et SS. Patrum consensum, legem gratiae duriorem et rigidiorem esse, quam Mosaica lex fuerit; et longe gravius onus Christianis impositum esse quam Judaeis ad remissionem peccatorum obtinendam: in lege Mosaica siquidem sola contritio ad id sufficiebat; in lege autem gratiae praeter contritionem tenerentur insuper poenitentes peccata omnia mortalia, etiam occultissima, sigillatim Sacerdotibus aperire: quod quam grave et difficile sit plerisque, experientia satis testatur.

4. Porro haec doctrina ita certa est, ut, cum quidam Theologus nuper in libro a se edito scripsisset, *attritionem de peccatis insufficientem esse pro accipienda remissione peccatorum in Sacramento Poenitentiae, contritionemque ex caritate perfecta esse ad id necessariam:* et ex consequenti, *absolutionem sacramentalem nihil aliud esse, quam declarationem juridicam peccati jam remissi;* alma facultas Parisiensis multis praehabitis deliberationibus tam prima Junii, quam prima Julii anni 1638. totum istud hac censura notaverit: *Quae tradit de attritionis insufficientia, et contritionis ex perfecta caritate absoluta necessitate ad recipiendum Poenitentiae Sacramentum, et quae addit de absolutione, quod nihil aliud sit, quam declaratio juridica peccati jam remissi, damnavit facultas, et censuit has propositiones esse quietis animarum perturbativas communi et omnino tutae praxi Ecclesiae contrarias, efficaciae Sacramenti Poenitentiae imminutivas, et insuper temerarias et erroneas.* Ita refert Isambertus disp. 14.

de Sacram. Poenit. art. 6. qui eidem censurae interfuit et subscripsit.

5. Objiciunt aliqui, Concilium Trident. sess. 6. cap. 6. inter dispositiones ad justificationem adultorum requisitas hanc recensere, ut scilicet *Deum tanquam omnis justitiae fontem diligere incipiant, ac propterea moveantur adversus peccata per odium aliquod et detestationem, hoc est per eam poenitentiam, quam ante Baptismum agere oportet.*

Respondetur, vel Concilium ibi loqui de justificatione adulti infidelis, quae fit ante realem Baptismi susceptionem per solum propositum illius suscipiendi, ut verba ex illo citata explicat Isambertus: et ad hanc justificationem certum est contritionem perfectam esse necessariam; vel, si loquatur de justificatione, quae in reali Baptismi susceptione confertur, per dilectionem Dei non intelligi amorem perfectae caritatis, sed amorem imperfectum, qui in virtute spei reperitur: quod satis aperte ex ejus verbis antecedentibus colligitur, ubi de infidelibus adultis loquens, *disponuntur*, inquit, *ad ipsam justitiam, dum excitati divina gratia et adjuti, Fidem ex auditu concipientes etc. in spem eriguntur, fidentes Deum sibi propter Christum propitium fore, illumque tanquam omnis justitiae fontem diligere incipiunt*: quasi dicat illos incipere Deum diligere, eo quod ab illo tanquam a fonte totius gratiae et justitiae, se peccatorum remissionem impetraturos sperant. Nullus autem dubitat hunc amorem spei et hanc confidentiam in Deum per Christi merita requiri ad justificationem peccatoris, sive in Sacramento, sive extra Sacramentum, sicut et Fidem, timorem, aliasque virtutes, quas ibi enumerat Concilium, ea ratione, quae a nobis explicata est priori hujus operis parte tract. 6. de Gratia cap. 4. de Justificatione.

SECTIO X.

Qualis esse debeat attritio illa, quae ad Sacramentum Poenitentiae debite suscipiendum necessaria est.

1. Ad faciliorem quaestionis propositae solutionem observandum est, attritionem seu dolorem de peccatis ex vario et multiplici motivo concipi posse. Primum, ex motivo malo: v. g. quando quis dolet se in ebrietatem lapsum esse, quia per illud impeditus est, ne furtum committeret.

Secundo, ex motivo indifferenti: ut si quis de intemperantia doleat, quia sanitati obfuit. Tertio, ex motivo aliquo humano: ut si quem latrocinii poeniteat, eo quod illius causa sit apud alios infamatus. Quarto, ex motivo honesto, sed pure naturali: ut si quem poeniteat mendacii vel fraudis, eo quod rectae rationi naturali adversetur. Quinto denique, ex aliquo motivo bono supernaturali, id est Fidei divinae innixo; v. g. quando quis ex impulsu Spiritus sancti se peccatum aliquod mortale commisisse dolet, illudque detestatur, quia aeternae damnationis incurrendae, aut coelestis beatitudinis amittendae periculo illum exponit; vel quia per Fidei lumen judicat turpe esse homini Christiano tale peccatum committere, v. g. quod dixit Apostolus 1. Cor. 6. *Tollere membra Christi et facere membra meretricis.*

2. Hac observatione supposita, dicendum est attritionem quinto modo sumptam esse ad Sacramentum Poenitentiae debite suscipiendum sufficientem; aliis vero quatuor modis esse insufficientem. Ita Suares disp. 5. de Sacr. Poenit. sect. 1. Isambertus disp. 14. de eodem Sacr. art. 4. et alii communiter. Atque in primis quod attritio, quatuor illis prioribus modis sumpta, sit insufficiens, ex illorum enumeratione constat; certum est enim dolorem de peccatis ex motivo aliquo malo, aut indifferenti, aut humano conceptum, non esse virtuosum; nec proinde ad Sacramentum Poenitentiae suscipiendum disponere posse. Certum est quoque dolorem de peccatis ex motivo naturali honesto elicitum non sufficere, ut ex communi Theologorum consensu docet Suares supra, et aperte constat ex eo, quod Concilium Tridentinum sess. 14. cap. 4. dicit attritionem illam, quae ad gratiam hujus Sacramenti sufficienter disponit, *esse donum Dei, et Spiritus sancti impulsum.* Quod vero sufficiat attritio quinto modo sumpta, id est quatenus per auxilium gratiae concipitur ex motivo aliquo bono supernaturali, quodcunque illud sit: evidens est, tum ex verbis Concilii Trident. praecedent. sect. relatis, tum ex rationibus, quibus ibidem probavimus contritionem perfectam ad fructum Sacramenti Poenitentiae non esse necessariam, attritionem vero esse sufficientem; si quae enim attritio sufficiens est, haud dubie illa quae talis est, qualem illo quinto modo descripsimus.

3. Objiciunt Haeretici apud Bellarminum lib. 2. de

Poenit. cap. 17. attritionem illam ex metu gehennae conceptam non posse sufficienter ad Poenitentiae Sacramentum disponere, eo quod sit vitiosa et mala, cum non ex amore Dei, sed ex amore sui oriatur. Unde Kemnitius in examine Concilii Trid. super sess. 14. attritionem illam ex metu gehennae conceptam vocat Judae poenitentiam.

Ut clarius et efficacius haec objectio solvatur, et Haereticorum error refellatur, observandum est quadruplicem timorem a Theologis assignari. Primus est timor naturalis, quo naturaliter homo refugit malum naturae suae contrarium, et hic timor ex se neque bonus neque malus est. Secundus timor est mundanus, quo quis inordinate temporalia mala timet, adeo ut ad illa devitanda in Deum peccare non vereatur: et hic timor malus est atque vitiosus, illumque S. Basilius *hostilem* vocat in Ps. 33. Tertius est timor filialis ex caritate perfecta originem ducens, quo justus supremam Dei majestatem cum omni humilitate ac cordis devotione reveretur, et hoc praesertim metuit, ne in aliquam ejus offensam incurrat, illique quovis modo displiceat, aut ab eo per peccatum separetur: et hic timor proprius est Sanctorum, deque illo dixit Psaltes regius, Ps. 3. *Timete Dominum omnes Sancti ejus.* Quartus denique est timor servilis, quo videlicet peccator Deum comminantem et punientem ita timet, ut ratione timoris illius et propter poenam evitandam, quam tunc prae oculis habet, peccata commissa aversetur, et ab illis in futurum cavere proponat.

Est autem in confesso, dolorem de peccato ex timore mundano vel naturali ortum esse sufficientem; ex timore vero filiali optimum et saluberrimum, cum ad perfectam caritatem pertineat. Tota igitur difficultas est de timore servili (ut observat Bellarminus supra), quem Haeretici contendunt esse malum ac vitiosum, proindeque insufficientem ad veram poenitentiam; nos e contrario asserimus esse bonum et utilem, proindeque attritionem ex ejus motivo elicitam esse sufficientem dispositionem ad Sacramentum Poenitentiae debite ac fructuose recipiendum.

4. Probatur haec veritas 1. ex Scriptura, quae innumeris prope locis timorem vindictae divinae ac poenarum aeternarum ingerit, et ad illum peccatores vehementer excitat: quin et ipsemet Christus Dominus S. Matth. 10. *Nolite*, inquit, *timere eos, qui occidunt corpus etc.* (en timor mundanus, quem réprobat!) *sed potius timete eum, qui potest*

et animam et corpus perdere in gehennam; ita dico vobis, hunc timete; en timor gehennae et servilis, ad quem excitat!

Probatur 2. ex Concilio Tridentino, sess. 14. cap. 4. ubi dicit timorem illum *donum Dei esse et Spiritus sancti impulsum etc. eoque timore utiliter concussos Ninivitas ad Jonae praedicationem, plenam terroribus poenitentiam egisse.*

Probatur 3. ex S. Augustino in Ps. 127. ubi super haec verba: *Beati omnes, qui timent Dominum,* dicit *quod quamvis timor ille, quo quis timet poenas, ac metuit, ne mittatur in gehennam, nondum castus sit; est tamen bonus ac utilis.* Ex S. Basilio in Ps. 33. ubi postquam timorem mundanum descripsit, dixitque prorsus esse abjiciendum, subjungit: *Imo vero salutaris, et qui sanctitatis operarius est, vis enarrem qualis sit? Si quando te senseris ad unum aliquod cieri ac prosilire peccatum, ad mentem revoca formidabile illud, nec ulli mortalium tolerabile judicium Dei etc.* Ubi pergit in judicio illo ultimo describendo, et exinde proponit, *inferni profundum barathrum, tenebras impermeabiles, ignem obscurum, causticas quidem habentem vires, luce vero destitutum, vermium innumerabilium genus venenosum ac carnivorum etc.* Additque: *Haec tu time; et ejusmodi timore eruditus quasi fraeno quodam animum reprime.* Et tandem concludit *hunc esse timorem, quem Pater coelestis non qualescunque, sed filios de propria salute sollicitos promisit se docturum.* Et ex S. Chrysost. hom. 15. ad pop. Antioch. *Quid gehenna gravius? sed hujus metu nihil utilius; gehennae namque timor regni nobis affert coronam etc. Nihil enim tam peccata consumit, et virtutem germinare et crescere facit, quam timor: propterea qui non vivit in timore, recte illum agere non est facile; sicut vicissim impossibile est illum peccare, qui cum timore vivit.*

Et ex Hieronymo in cap. 2. Mich. *Qui pudore et verecundia non tenentur, agant poenitentiam, saltem comminatione poenarum.*

Et ex S. Ambrosio ad virg. laps. cap. 8. *Poenitentia sic agitur, si tibi ante oculos ponas, de quanta gloria cecideris, et de quo libro vitae nomen tuum deletum sit, et si te jam credas prope ipsas positam tenebras exteriores.*

Denique ex S. Augustino lib. de Grat. et libero Arbit. c. 18. qui loquens de timore Dei dicit, quod *illius timoris spiritus est haud dubie magnum donum Dei etc. non quidem ille timor, quo Petrus Christum negavit, sed illius timoris spi-*

ritum accepimus, de quo dicit ipse Dominus Christus, eum timete, qui habet potestatem, et animam et corpus perdere in gehennam.

5. Cum igitur constet timorem illum esse donum Dei ac impulsum Spiritus sancti, atque ex motivo supernaturali divinae Fidei innixo concipi, hinc sequitur esse bonum ac salutarem, proindeque attritionem, quae ex illo oritur, non esse vitiosam et malam, sed bonam et honestam; quae oritur quidem ex amore sui, sed bene ordinato, quo nimirum secundum rectam rationem et divinae legis praescriptum refugimus damnationem et mortem aeternam; et quamvis amorem Dei perfectum in se non includat, illum tamen non excludit, nec illi ullo modo adversatur: unde sequitur attritionem illam esse sufficientem dispositionem ad Sacramentum Poenitentiae debite suscipiendum.

Instabit aliquis, attritionem ex solo gehennae metu ortam, nec honestam, nec bonam moraliter esse posse, cum sit odium non peccati, sed poenae, ita ut si nulla esset poena peccato imposita, nulla esset quoque peccati detestatio.

Ad solutionem hujus instantiae observandum est, duplicem a Theologis distingui timorem servilem: unum, quem vocant serviliter servilem, in quo tota ratio tam finalis, quam impulsiva dolendi de peccato, aut ab illo abstinendi, est fuga et odium ipsius poenae: ita ut quis peccatum fugiat solummodo ob poenam, quam evitare cupit finemque suum quasi ultimum in illius poenae fuga constituat; alterum vero, quem vocant timorem simpliciter servilem, in quo poenae odium illiusque fuga homini a peccato voluntatem suam avertenti non est ultimus finis, sed tantum proximus: ita ut non sistat se in simplici fuga poenarum aeternarum, sed hunc illarum metum, saltem virtualiter et interpretative, ad aeternae vitae desiderium et amorem Dei imperfectum referat: quatenus scilicet ex tali metu movetur ad dolendum de peccato, vel ad bene operandum, tum ne poenam illam aeternam patiatur, tum etiam ne bono aeterno privetur Deumque sibi iratum et infensum habeat, in quo praesertim differt a timore serviliter servili, qui nihil prorsus de Deo illiusque fruitione curat. Est etiam alia inter utrumque illum timorem differentia, quam tradit Bellarminus lib. 2. de Poenit. cap. 8. nimirum quod metus serviliter servilis solummodo peccati executionem seu actionem impediat; timor vero simpliciter

servilis voluntatem immutet, et non modo a peccato cohibeat, sed etiam ad Deum convertat.

6. Hac praemissa observatione facilis est ad instantiam responsio: conceditur enim attritionem ex timore serviliter servili elicitam, nec honestam nec bonam esse moraliter; negatur vero attritionem ex timore simpliciter servili elicitam, vitiosam esse aut insufficientem, cum habeat omnes conditiones a Concilio Trid. requisitas: est enim donum Dei et impulsus Spiritus sancti, cum gratiam excitantem praesupponat, et ex motivo supernaturali oriatur, et praeterea voluntatem peccandi excludat et concipiatur cum spe veniae a Deo consequendae.

Ex dictis facile intelligi potest, in quo conveniant inter se contritio et attritio, et in quo differant. Conveniunt enim 1. in eo, quod utraque sit supernaturalis, id est, quod utraque per impulsum Spiritus sancti ex motivo aliquo supernaturali, seu per Fidem divinam cognito oriatur. Secundo, quod utraque debeat esse interna et spiritualis; nec dolorem aliquem sensibilem necessario requirat. Tertio, quod ad omnia peccata mortalia commissa, nullo prorsus excepto, utraque debeat extendi. Quarto, quod utraque voluntatem peccati excludere spemque veniae adjunctam habere debeat. Quinto denique, quod utraque sit dispositio apta et conveniens ad Sacramentum Poenitentiae digne et fructuose suscipiendum.

Differunt autem praesertim, tum ratione objecti formalis seu motivi: contritio enim ex motivo perfectae caritatis concipitur, attritio vero ex aliquo alio motivo a caritate diverso, bono tamen et honesto ac supernaturali lumine Fidei cognito; tum ratione effectus: contritio siquidem peccatorem justificat ac Deo reconciliat, etiam antequam Poenitentiae Sacramentum actu susceperit; attritio vero ad justificationem in Sacramento Poenitentiae consequendam tantummodo disponit.

7. Quod vero aliqui Doctores dicunt attritionem debere aliqua ratione concipi propter amorem ipsius Dei, si de amore perfectae caritatis intelligatur, negandum est: quia dolor ex illo amore quantumlibet remisso elicitus ante Sacramenti receptionem justificaret, ut supra probatum est: proindeque dolor ille non esset attritionis, sed contritionis; si autem de amore Dei imperfecto, id est qui ex motivo a caritate diverso elicitur, qualis est ille, qui in virtute

spei includitur, quo diligimus Deum, non prout est in se summe bonus et propter se diligibilis, sed prout est ergà nos beneficus et liberalis, concedendum est, quia attritio debet saltem virtualiter spem veniae in se includere, ut docet Concil. Tridént. supra. Videri potest super hac materia beatus Franciscus Salesius Episcopus Gebennensis in tract. de divino amore, lib. 2. cap. 17. ubi optime explicat, quis et qualis sit amor ille imperfectus, qui in spei virtute reperitur.

8. Superest unum hic observandum, quod monet Layman. tract. 6. de Sacram. Poenit. cap. 4. nimirum ad valorem Sacramenti Poenitentiae requiri, ut dolor internus attritionis seu contritionis aliquo modo antecedat, aut saltem comitetur externam peccatorum confessionem; tum quia contritio, cum sit pars Sacramenti, debet aliquo signo exteriori, per confessionem scilicet, fieri sensibilis; tum etiam quia ipsa peccatorum confessio procedere debet ab interna poenitentia, cum non sit mera et simplex peccatorum narratio, sed sui ipsius coram Deo accusatio, quae proinde in spiritu humilitatis et in animo contrito facienda est. Probabilis nihilominus et tuta est sententia Suaris disp. 20. de Sacram. Poenit. sect. 4. n. 31. (quam hic subjungimus in gratiam eorum, qui frequentius ad tribunal poenitentiae, nec nisi cum culpis venialibus accedunt, quique interdum variis super hac re scrupulis exagitantur), qui docet actum contritionis fructuose post confessionem peractam posse elici, dummodo ante absolutionem Sacerdotis eliciatur, ipsamque confessionem, quamvis ab interna poenitentia non processerit, tamen quatenus veluti informatur per consequentem contritionem, sufficienter perfici in ratione accusationis sacramentalis; sed tunc necesse esse, ut interior illa contritio vel attritio exteriori aliquo signo, puta exteriori corporis demissione, humili expectatione ipsius absolutionis, pectoris tunsione etc. se prodat.

SECTIO XI.

Utrum confessio sacramentalis ad peccatorum remissionem consequendam ex Christi Domini institutione sit necessaria.

1. Confessionis sacramentalis nomine secundum communem S. Thomae in 4. disp. 17. qu. 3. art. 2. aliorumque

Theologorum doctrinam intelligitur *accusatio legitima, in Sacramento Poenitentiae de propriis peccatis facta Sacerdoti, ad absolutionem illorum ab eo recipiendam.*

Dicitur 1. *accusatio,* quia confessio fieri debet per modum accusationis, *nec in ea,* ut loquitur Catech. Rom. part. 2. c. 5. *peccata sunt ita enarranda, quasi rem aliquam gestam otiosis auditoribus exprimamus; verum accusatorio animo ita enumeranda sunt, ut ea etiam in nobis vindicare cupiamus.*

Dicitur 2. *legitima,* quia non quaelibet accusatio sufficit, sed ad eam conditiones quaedam lege divina praescriptae, et infra explicandae requiruntur.

Dicitur 3. *in Sacramento Poenitentiae;* confessio enim, quae fit in foro exteriori coram judicibus sive saecularibus, sive ecclesiasticis, non est apta hujus Sacramenti materia.

Dicitur 4. *de propriis peccatis;* neque enim aliena peccata, sed propria solummodo in confessione declaranda sunt: in quo abusum multorum notat Toletus lib. 3. cap. 6. qui, ut aliquod proprium peccatum detegant, simul aliorum peccata enarrant: vir uxoris, uxor viri, domini servorum, servi dominorum etc. qui quidem super hac re ab ipsis Confessariis admoneri debent.

2. Dicitur 5. *facta Sacerdoti,* quia solus Sacerdos est legitimus hujus Sacramenti minister, ut ex ante dictis constat; nec proinde confessio facta Laico, aut Clerico non Sacerdoti, ullo modo sacramentalis est. Debet autem fieri Sacerdoti praesenti, non absenti, ut in Catechismo Rom. sup. declaratur; et speciali Clementis VIII. constitutione, quam refert Isambertus disp. 18. a. 4. sententia illa, quae asserit confessionem sacramentalem per litteras aut internuncium fieri posse, tanquam falsa et scandalosa prohibita est: tunc enim nec confessio secreta esset, nec certa materia absolutionis; contingere siquidem posset, ut poenitens intermedio tempore mutaret animum, aut e vivis excederet. Potest tamen poenitens aliquando solis nutibus confiteri, ut in mutis contingit et interdum in moribundis. Potest per interpretem v. g. cum Sacerdoti ipsius poenitentis idioma seu linguam non intelligenti fit confessio: ad quod tamen nullus obligatur, ut monet Toletus supra, cum alteri revelare confessionem suam non teneatur. Potest in scripto, ut scilicet peccata sua scribat, et Confessor, annuente ipso poenitente, legat: quod in mutis aut aliis ex causa aliqua rationabili contingere posse docet Toletus supra.

Dicitur denique *ad obtinendam peccatorum remissionem:* in quo, ut observat Catech. Rom. supra, *hoc judicium longe dissimile est a forensibus capitalium rerum quaestionibus, in quibus confessioni poena et supplicium, non vero culpae liberatio et errati venia constituta est.*

3. De confessione igitur sacramentali eo modo intellecta quaeritur, utrum sit ex Christi Domini institutione ad remissionem peccatorum consequendam necessaria. Et responsio affirmativa est de Fide, quam tamen negarunt olim, non modo Novatiani, sed etiam plures alii Haeretici, ut Messaliani, Jacobitae, et Armenii, Albigenses, Flagellantes, Valdenses, et alii apud Judocum Coccium, tract. 2. lib. 7. a. 3. quibus postea subscripserunt Lutherani et Calvinistae, ut videre est apud Bellarminum lib. 3. de Poenit. cap. 2. qui omnes, licet maxime inter se circa varia dogmata discrepantes, in eo tamen conveniunt, quod negent confessionis sacramentalis ex jure divino necessitatem.

Refellitur illorum error, et veritas opposita probatur 1. ex cap. 20. S. Joannis, ubi Christus Dominus alloquens Apostolos eorumque in Sacerdotio successores: *Quorum,* inquit, *remiseritis peccata, remittuntur eis; et quorum retinueritis, retenta sunt:* ex quibus verbis perspicuum est, ut docet Catechismus Romanus supra, ipsos Apostolos et Sacerdotes circa peccata remittenda aut retinenda judices esse constitutos. *Et quoniam,* ut sancta Synodus Tridentina sapienter admonuit, *de qualibet re verum judicium fieri, atque in repetendis criminum poenis justitiae modus teneri non potest, nisi plane cognita et perspecta causa fuerit: ex eo sequitur, ut poenitentium confessione sigillatim peccata omnia Sacerdotibus sint patefacienda.*

Probatur 2. authoritate plurimorum Conciliorum generalium ac praesertim Lateranensis sub Innocentio III. cap. 21. Constant. sess. 8. Florent. in decr. Eug. et Trid. sess. 14. c. 5. et can. 6. ubi haec habentur: *Si quis negaverit confessionem sacramentalem vel institutam, vel ad salutem necessariam esse jure divino; aut dixerit modum secrete confitendi soli Sacerdoti, quem Ecclesia catholica ab initio semper observavit et observat, alienum esse ab institutione et mandato Christi, et inventum esse humanum: anathema sit.*

4. Probatur 3. ex SS. Patribus, qui huic veritati subscripserunt, ut S. Cyprianus serm. de lapsis, ubi laudans eos, qui de peccatis sola cogitatione commissis sese apud

Sacerdotem in Sacramento Poenitentiae accusant: *Quanto*, inquit, *et Fide majores et timore meliores sunt, qui quamvis nullo sacrificii aut libelli facinore constricti, quoniam tamen de hoc vel cogitarunt, hoc ipsum apud Sacerdotes Dei, dolentes, et simpliciter confitentes, exomologesim conscientiae faciunt, animi sui pondus exponunt, salutarem medelam parvis licet et modicis vulneribus exquirentes!* S. Basilius in regulis brevioribus, num. 288. *Necessario*, inquit, *iis peccata aperiri debent, quibus credita est dispensatio mysteriorum Dei: siquidem rationem hanc in poenitentia etiam veteres illos cernimus secutos fuisse.* S. Leo Papa epist. 80. ad Episcopos Campaniae, prohibens ne peccata secreta publice recitarentur, hanc affert rationem: *Quia*, inquit, *reatum conscientiarum sufficit solis Sacerdotibus confessione secreta indicari.*

5. Objiciunt Haeretici, Nectarium Patriarcham Constantinopolitanum abrogasse Presbyterium poenitentiarium, confessionemque sustulisse: unde inferunt illam non esse juris divini, cum tale jus ab hominibus abrogari non possit.

Duplex ad hanc objectionem afferri potest responsio; ut fusiorem hujus facti enarrationem et explicationem omittamus, quae apud Bellarminum videri potest lib. 3. de Poen. c. 15. Prima est, abrogationem illam Presbyteri poenitentiarii a Nectario factam ad sedandum populi tumultum occasione alicujus scandali exortum, qualitercunque facta sit, bene an male, hominis particularis factum fuisse, qui nec eruditione, nec experientia pollebat in his, quae ad regimen Ecclesiae pertinent, cum jam senex rerumque ecclesiasticarum expers ad Patriarchatum evectus fuisset: proindeque ex illo ejus facto nullum satis validum argumentum duci posse contra tot saeculorum praxim universaeque Ecclesiae consensum.

Secunda responsio est, Nectarium nusquam confessionem sacramentalem secretam abrogasse, sed solummodo usum aliquem particularem occasione Novatianae haeresis introductum, quo poenitentes certa peccata Sacerdoti poenitentiario confiteri tenebantur, qui eos (prout expedire censebat) ad publicam illorum peccatorum confessionem obligabat; quem quidem usum ob scandalum inde secutum abrogavit Nectarius, liberumque reliquit, ut unusquisque peccata sua secreto posset cuilibet Sacerdoti aperire, ut fusius explicat et probat Bellarminus loco citato.

SECTIO XII.

Quae personae et quo tempore obligentur ad confessionem sacramentalem faciendam.

1. Quod spectat ad primum, communis et certa Doctorum sententia est, eas omnes et solas personas ad sacramentalem confessionem obligari, quae mortale aliquod peccatum post realem Baptismi susceptionem commiserunt. Hoc enim manifeste constat, tum ex cap. *Omnis utriusque sexus*, in Concilio Lateran. tum etiam ex eo quod Concil. Trid. sess. 14. cap. 2. dicit baptizatos, qui se crimine aliquo contaminaverint, ad Poenitentiae tribunal ex Christi Domini instituto sisti debere, ut admissis peccatis liberentur; et cap. 5. peccata omnia mortalia, etiamsi occultissima sint, esse in confessione declaranda; venialia autem, quamvis recte et utiliter in confessione dicantur, taceri tamen posse citra culpam.

Quod vero spectat ad secundum, consentiunt omnes Theologi, praeceptum divinum de confessione facienda, obligare illum, qui sibi conscius est alicujus peccati mortalis, saltem in articulo aut probabili periculo mortis, ut sunt periculosa navigatio, dimicatio cum hostibus, partus difficilis, gravis et periculosa infirmitas etc. Ita Navarrus sect. 2. punct. 4. Scotus, Angelus, Reginaldus, Vasques, et alii apud Bonacinam disp. 5. quaest. 5. de part. Poenit. Et ea de causa cap. *Cum infirmitas*, de poenit. et remiss. injungitur medicis, *ut cum eos ad infirmos vocari contigerit, ipsos ante omnia moneant atque inducant, ut medicos advocent spirituales animarum*; et Coelestinus Papa epist. 2. ad Episcopos Galliae, quae refertur 26. qu. 6. cap. *Agnovimus*, improbans pravum quendam usum denegandi Sacramentum Poenitentiae damnatis ad mortem, qui tunc in Galliis inoleverat. *Quid hoc*, inquit, *aliud est, quam morienti mortem addere, ejusque animam sua crudelitate, ne absoluta esse possit, occidere?* Et paucis interjectis: *Salutem ergo ademit, quisquis mortis tempore sperantem Poenitentiam denegavit.*

2. Diximus, saltem in articulo aut probabili periculo mortis: quidam enim Doctores non improbabiliter existimant, praeceptum illud divinum ad confessionem sacramentalem obligans, etiam aliquando extra articulum seu

periculum mortis obligare. Quis enim sibi persuadeat, si Ecclesia tempus confessionis faciendae non determinasset, peccatorem in quibuslibet criminum sordibus toto vitae tempore remanere, mediumque adeo efficax ad veniam peccatorum obtinendam sine novo peccato negligere potuisse?

Quo vero tempore praeceptum illud divinum obliget, Christus Dominus expresse determinare noluit, sed Ecclesiae suae determinandum reliquit; quae quidem in Conc. Later. sub Innocentio III. cap. 21. hoc decretum edidit: *Omnis utriusque sexus fidelis, postquam ad annos discretionis pervenerit, omnia sua solus peccata confiteatur fideliter, saltem semel in anno, proprio Sacerdoti, et injunctam sibi poenitentiam studeat pro viribus adimplere:* quo decreto suo velut modificavit et determinavit ipsum praeceptum divinum de confessione facienda, et tempus, quo implendum esset, praescripsit: *Neque enim,* ut loquitur Concilium Tridentinum, *per Lateranense Concilium Ecclesia statuit, ut Christi fideles confiterentur, quod jure divino necessarium, et institutum esse intellexerat, sed ut praeceptum confessionis saltem semel in anno ab omnibus et singulis, cum ad annos discretionis pervenissent, impleretur.*

3. Sunt autem quaedam hic circa praeceptum illud confessionis annuae observanda.

Primum est, illud proprie et per se obligare tantum semel in anno ad confessionem sacramentalem instituendam, quamvis ratione paschalis communionis, ad quam fideles tenentur, ipso tempore paschali praesertim obligare censeatur. Ita Scotus in 4. dist. 18. qu. 1. art. 4. Valentia qu. 9. de Poenit. punct. 4. Vasques qu. 90. art. 5. et plures alii, quos ibidem citat.

Secundum est, nullam certam aetatem determinari posse, in qua pueri primum confessionis faciendae praecepto teneantur, cum aliis citius, aliis tardius oriatur usus rationis ad peccatum mortale committendum sufficiens: quare id Confessarius non ex sola aetate, sed multo magis ex ingenii et educationis qualitate discernere debet. Ita Laymannus tract. 6. de Sacramento Poenitentiae cap. 5. ubi etiam monet Confessarium, postquam consideratis circumstantiis judicavit puerum vere ac deliberate peccatum mortale quod confitetur commisisse, illum cura peculiari ad concipiendum dolorem de peccatis ex motivo aliquo supernaturali excitare et juvare debere, cum in eo dolore concipiendo fre-

quenter pueri deficere soleant. Quod si, ut ibidem subjungit, omnibus perpensis de judicio et discretione pueri dubius permaneat, num sufficiens extiterit ad aliquod peccatum deliberate committendum, tunc illum sub conditione absolvere poterit.

Tertium est, praecepto confessionis annuae non obligari, nisi eos, qui peccatum aliquod mortale commiserunt, ut constat ex Conc. Trident. supra; et docuit S. Thomas, Scotus, Major et alii apud Suarem disp. 22. sect. 8. quod tamen non obstat, quin consultissimum sit iis, qui nullius peccati mortalis sibi conscii sunt, ad Poenitentiae tribunal tempore paschali accedere et venialia confiteri: imo fieri potest, ut is, qui tantum habet venialia, ad confessionem paschali tempore obligetur non quidem per se, sed per accidens: primo ratione scandali, quod oriri posset, si tempore paschali ad confessionem non accederet; secundo ad evitandum peccatum praesumptionis; tertio ne se ipsum decipiat sibi nimium blandiendo, putans se tantummodo habere venialia, cum fortassis habeat etiam mortalia, quorum non recordetur: quae tamen tunc ei remittentur indirecte simul cum venialibus, quae confiteretur. Quod potiori adhuc ratione observandum esse in articulo mortis, recte docuit Isambertus disp. 14. art. 14.

Quartum est, praeter confessionis annuae praeceptum dari etiam quosdam alios casus, in quibus confessionis faciendae obligatio incumbit: v. g. cum quis suscepturus est sacram Eucharistiam, estque sibi peccati alicujus mortalis conscius: tunc enim, ut declaravit Concilium Tridentinum sess. 15. cap. 7. *quantumcunque sibi contritus videatur, absque praemissa confessione sacramentali ad sacram Eucharistiam accedere non debet.* Praeterea, ut ibidem habetur, quando urgente necessitate Sacerdos lethalis alicujus culpae sibi conscius absque praevia confessione celebravit, postea debet quam primum confiteri. Alium adhuc casum adjungit Suares disp. 31. q. 31. n. 1. p. 2. c. 5. cum scilicet quis saepius in peccatum aliquod mortale relabitur, nec se illud aliter evitare posse putat, nisi confessionis sacramentalis auxilio: tunc enim medium illud amplecti tenetur. Addimus ex Catech. Rom. *Nullam rem fidelibus adeo curae esse debere, quam ut frequenti peccatorum confessione animum studeant expiare etc. ac turpe esse, cum in eluendis corporis aut vestium sordibus tam diligentes simus, non eadem*

diligentia curare, ne animae splendor turpissimis peccati maculis obsolescat.

SECTIO XIII.

Quaenam sint conditiones ad confessionem debite faciendam requisitae.

1. Quidam Doctores sexdecim ejusmodi conditiones enumerant, quae licet alioquin omnes bonae sint ac utiles, plerasque tamen illarum minime necessarias esse monet Toletus lib. 3. cap. 7. qui eodem cap. et seq. quinque praesertim conditiones ad confessionem debite faciendam requiri docet.

Prima est, ut sit *diligens:* id est, ut poenitens ad confessionem non accedat, quin prius peccata sua diligenti praemisso examine in memoriam sibi revocare conetur; alias qui nullam ejusmodi diligentiam adhibere vellet, ad confessionem admittendus non esset; imo qui ex culpabili negligentia peccatorum aliquorum mortalium oblivisceretur, quae idcirco in confessione declarare omitteret, ipsam confessionem ex integro repetere teneretur, ut asserit idem Toletus cap. 9. ubi recte observat, diligentiam illam non aequaliter in omnibus requiri, sed pro diversa ratione personarum, et status, nec non temporis, ex quo ultima confessio facta est, determinandam esse; illumque, qui multis et variis negotiis implicatus est, teneri ad majorem diligentiam adhibendam, quam is, qui ab ejusmodi negotiis vacuus et liber est, similiter qui tempore diuturniori expers confessionis fuit, quam qui breviori.

2. Secunda est, ut sit *fidelis et vera:* id est, ut poenitens veraciter et sincere Sacerdoti conscientiae suae statum aperiat, neque negando quae commisit, neque scienter sibi imponendo quae non commisit, neque item dubia pro certis, aut certa pro dubiis proponendo: mentiri enim in confessione, ut ibidem docet, grave peccatum est, quando scilicet hoc fit deliberate, et in materia aliqua gravi.

Tertia est, ut sit *secreta*: id est, ut poenitens non coram aliis et publice, sed secreto et ad aurem ipsius Sacerdotis peccata explicet: hanc enim esse confessionis sacramentalis conditionem ex ipsius Christi Domini institutione, recte docet et probat Isambertus disp. 15. de Poenit. art. 9.

Unde Conc. Trid. sess. 14. can. 6. expresse asserit, Ecclesiam semper observavisse et observare modum illum secrete confitendi; et cap. 5. ejusdem sess. dicit, *quod, quamvis Christus Dominus non vetuerit, quin aliquis in vindictam suorum scelerum et sui humiliationem, ob aliorum exemplum et Ecclesiae offensae aedificationem, delicta sua publice confiteri possit, id tamen non esse divino praecepto mandatum; nec satis consulte humana aliqua lege praecipi posse, ut delicta praesertim secreta, publica essent confessione aperienda.*

Quarta confessionis conditio est, ut sit *obedire parata:* id est, ut poenitens habeat voluntatem et propositum exequendi ea, quae Confessarius ipsi tanquam necessaria praescripserit: v. g. fugiendi proximas peccati occasiones, aliena restituendi, poenitentiam impositam adimplendi etc.

Quinta denique conditio est, ut sit *integra:* quae quidem conditio, quoniam gravioris alicujus momenti est, sequenti sectione commodius explicabitur.

SECTIO XIV.

Quae sit integritas confessionis ad validitatem et fructum ejus requisita.

1. Certum est, integritatem confessionis non ecclesiastico solum, sed divino etiam jure necessariam esse, poenitentesque ad peccata omnia in confessione declaranda ex Christi Domini institutione obligari. Hoc expresse docuit Concilium Tridentinum sess. 14. cap. 5. cujus quidem verba, quoniam doctrinam pro hujus Sacramenti praxi maxime necessariam continent, paulo fusius hic attexere non erit inutile. Dicit igitur: *Sacerdotes a Christo Domino praesides et judices in Sacramento Poenitentiae constitutos, judicium hoc incognita causa exercere non posse, neque aequitatem in injungendis poenis servare posse, si in genere duntaxat, et non potius in specie ac sigillatim sua ipsi poenitentes peccata declarent: unde colligitur, oportere a poenitentibus omnia peccata mortalia, quorum post diligentem sui discussionem conscientiam habent, in confessione recenseri: etiam si occultissima illa sint, et tantum adversus duo ultima Decalogi praecepta commissa, quae nonnunquam animum gravius sauciant, et periculosiora sunt illis, quae in manifesto admittuntur etc. Cum enim universa mortalia peccata, etiam cogitationis, homines*

irae filios et Dei inimicos reddant, necessum est, omnium etiam veniam cum aperta et verecunda confessione a Deo quaerere. Itaque dum omnia, quae memoriae occurrunt, peccata Christi fideles confiteri student, procul dubio omnia divinae misericordiae ignoscenda exponunt: si enim erubescat aegrotus, vulnus medico detegere, quod ignorat medicina, non curat. Colligitur praeterea etiam eas circumstantias in confessione explicandas esse, quae speciem peccati mutant: quod sine illis peccata ipsa, neque a poenitentibus integre exponantur, nec judicibus innotescant etc. reliqua autem peccata, quae diligenter cogitanti non occurrunt, in universum eadem confessione inclusa esse intelliguntur, pro quibus fidenter cum Propheta dicimus: Ab occultis meis munda me, Domine.

Ex qua Concilii doctrina intelligi potest non modo necessitas integritatis in confessione servandae, sed etiam quis sit illius modus, seu quaenam requirantur, ut confessio integra esse censeatur: quae hic paulo distinctius, breviter tamen majoris facilitatis gratia subjungimus.

2. Ad integritatem igitur confessionis secundum mentem Concilii requiritur primo ut poenitens peccata omnia mortalia, vel quae mortalia esse dubitat, etiam solius cogitationis, quae post diligentem sui discussionem memoriae occurrent, in confessione explicet: adeo, ut confessio nulla sit et denuo iteranda, si vel unum ejusmodi mortale peccatum in confessione deliberate reticeat. Et de peccatis quidem mortalibus, quae a se commissa esse recordatur, evidenter constat ex supra citatis Concilii verbis; de illis vero peccatis, de quibus poenitens dubitat, utrum mortalia sint, vel utrum sint a se commissa, communis Doctorum sententia et in praxi tenenda est, poenitentem ad ea sub dubio confitenda obligari. Ita S. Thomas, S. Bonaventura, Alensis, Adrianus, Sylvester, Navarrus, Suares et alii, quos citat et sequitur Laymannus lib. 1. tract. 1. cap. 5. §. 3. Quod si post diligentiam sufficientem judicio viri prudentis in examine conscientiae adhibitam, peccata aliqua mortalia memoriam effugiant, tunc nihilominus virtute Sacramenti simul cum aliis remittuntur: cum onere tamen et obligatione, eadem confitendi et clavibus subjiciendi, si forte postea memoriae occurrant.

3. Observat autem Petrus de Ledesma tract. de Sacr. Poenit. cap. 16. ex communi Ecclesiae doctrina et praxi, omnia illa peccata mortalia uni et eidem Sacerdoti esse

confitenda; neque sine sacrilegio dividi aut dimidiari posse confessionem, ita ut quaedam peccata uni, reliqua vero alteri Sacerdoti declarentur, cum haec divisio et dimidiatio confessionis integritati ejus repugnet, nec possit unum peccatum mortale sine alio remitti.

Requiritur 2. ut poenitens numerum peccatorum suorum exprimat; neque enim satis est, ut quis v. g. dicat se multoties tale peccatum commisisse, nisi quoties commiserit explicet: quod tamen (ut recte monet Gammachaeus cap. 20. de Sacr. Poenit. p. 1.) non mathematice, sed moraliter intelligendum est, seu quantum ab ipso poenitente fieri potest. Unde sufficit, ut poenitens numerum illum peccatorum exponat, qui post sufficiens examen memoriae occurrit: imo si praecise non recordetur, quoties peccatum aliquod commisit, satis est, ut dicat, se circiter toties plus minusve peccatum illud commisisse: quod si frequentissime in illud lapsus sit, saltem tempus exprimat, dicatque v. g. se ab anno fere quotidie vel pluries in unoquoque die blasphemias protulisse, aut per mensem inimicitias cum aliquo gessisse, cujus quoties recordabatur (quod saepissime et quacunque data occasione fiebat), toties se illius occidendi, aut aliquod aliud malum illi inferendi voluntatem renovasse. Ita idem Gammachaeus supra, Toletus lib. 3. cap. 7. et alii communiter.

Requiritur 3. ut poenitens circumstantias, quae speciem peccati mutant, in confessione declaret: id est, quae novam aliquam deformitatem specie differentem in actum peccati inducunt, seu quae specialem oppositionem habent cum aliquibus aliis praeceptis aut virtutibus: v. g. si quis furatus fuerit rem sacram, seu sacris usibus consecratam, ut calicem; si fornicatus fuerit in loco sacro; si hominem occiderit, qui esset Sacerdos. In primo enim casu circumstantia rei furto ablatae, in secundo circumstantia loci, in tertio circumstantia personae inducit novam deformitatem specie differentem in ipsam actionem furti, fornicationis et homicidii proinde in confessione declaranda est.

4. Sufficit autem (quod recte monet Gammachaeus loco cit.) ad evitandas perplexitates, in quas personae laicae aliquando incurrunt, nescientes quaenam sint illae circumstantiae, quae species peccati mutant, aut quomodo explicari debeant: sufficit, inquam, ut ejusmodi personae ad Poenitentiae Sacramentum accedentes nihil omnino reticere

velint eorum, quae ab ipsis debent declarari, utque circumstantias notabiliores, quae per se statim memoriae occurrunt, et se ipsas satis evidenter produnt, in confessione explicent, parati sincere ac humiliter respondere ad interrogata Sacerdotis, cujus est dignoscere circumstantias illas necessario explicandas, de iisque poenitentem interrogare, ut postea loco suo dicetur.

5. Quaeres an poenitens teneatur etiam declarare in confessione circumstantias illas, quae speciem peccati non mutant, sed illud notabiliter aggravant. Duae sunt super hac re oppositae inter se Theologorum sententiae: alii siquidem, quamvis existiment, optimum et saluberrimum esse, circumstantias illas notabiliter aggravantes in confessione declarare, negant tamen poenitentes ad id obligari. Ita Paludanus, Adrianus, Navarrus, Medina, Pesantius, Reginaldus, Vasques, et plures alii apud Bonacinam disp. 5. q. 4. sect. 4. punct. 3. qui etiam pro illa citat S. Doctorem. Alii e contra asserunt circumstantias notabiliter aggravantes esse in confessione declarandas. Ita Marcilius, Major, Scotus, Canus, Suares et alii, quos refert et sequitur Gammachaeus cap. 10. de Poenit. §. 1. cui sententiae subscribit etiam Isambertus disp. 18. a. 11. eamque pluribus rationibus propugnat. Quamvis autem priorem sententiam maxime probabilem existimemus, tum propter authoritatem Doctorum, qui eam tuentur, tum etiam quia Concilium Tridentinum sess. 14. cap. 5. circumstantias tantummodo speciem peccati mutantes in confessione declarandas esse dicit, nulla facta mentione circumstantiarum illarum, quae tantummodo notabiliter aggravant, quod tamen dicere non omisisset, si necessarium esse judicasset: contrariam nihilominus sententiam adhuc probabiliorem, et in praxi quantum fieri poterit tenendam arbitramur; poenitentesque circumstantias notabiliter aggravantes debere confiteri, et a Confessariis, prout spiritus et prudentia suggesserit, de iisdem interrogandos esse; ob eam praesertim rationem, quod sine illarum circumstantiarum notitia vix possint Confessarii dignoscere, quales et quantas satisfactiones aut restitutiones injungere, quae remedia proponere, aut consilia poenitentibus suggerere debeant; aliter enim haud dubie se gerere debet Confessarius cum eo, qui brevi, aut qui diuturno tempore in peccati alicujus coeno haesit; aliter cum illo, qui ex gravi et inveterato odio, aut qui

ex repentina ira, deliberata tamen, malum aliquod intulit aut optavit: cum hae nihilominus circumstantiae peccati speciem non mutent, sed tantummodo aggravent.

SECTIO XV.

An integritas confessionis ita necessaria sit, ut in nullo casu licitum sit peccatum aliquod mortale in confessione reticere.

1. Duo sunt praecipui casus, in quibus poenitens licite et fructuose absolutionem sacramentalem recipere potest, quamvis peccata omnia mortalia, quae a se commissa recordatur, non declaraverit; quod tamen non obstat, quin cessante ratione, ob quam illa reticuit, eadem postea in confessione declarare teneatur.

Primus casus est, quando reperitur impossibilitas quaedam moralis ex parte ipsius poenitentis ad declaranda omnia mortalia a se commissa: v. g. quando aegrotus inter confitendum vocis usum repente amittit, nec potest reliqua peccata explicare, vel etiamsi nullum peccatum declarare potuerit; tunc enim dummodo contriti animi signa quaedam exteriora Confessarius in ipso deprehendat, potest, imo debet illum sacramentaliter absolvere. Ita Medina, Sylvester, Navarrus, Bellarminus, Suares et alii apud Bonacinam disp. 5. quaest. 5. de Poenit. punct. 2. Imo quamvis ante Confessarii adventum non modo vocis, sed etiam rationis judicii usum amiserit; si tamen sacramentalem absolutionem verbis aut signis petiverit, declaraveritque se velle confiteri, idque fide digno testimonio ipsi Confessario innotescat, hunc etiam potest, imo debet illum sacramentaliter absolvere, saltem sub conditione. Ita Suares et alii plures apud eundem Bonacinam supra, quibus subscripsit Gammachaeus c. 20. §. 1. Isambertus disp. 18. art. 10. Et probatur ex Concilio Arausicano 1. can. 12. ubi dicitur, quod *subito obmutescens, prout statutum est, baptizari, aut Poenitentiam accipere potest, si voluntatis praeteritae testimonium verbis aliorum habeatur, aut praesentis in suo nutu.* Et ex Concilio Carthag. 4. cap. 76. *ei, qui Poenitentiam in infirmitate petit, si casu dum ad eum Sacerdos invitatus venit, oppressus infirmitate obmutuerit, vel in phrenesim versus fuerit, dent testimonium, qui eum audierunt, sicque*

accipiat. Poenitentiam; et si continuo creditur moriturus, reconcilietur per manus impositionem, et infundatur Eucharistia ori ejus. Item ex S. Leone Papa epist. 91. ad Theodorum Forojuliensium Episcopum, ubi de infirmis loquens: *Si,* inquit, *aliqua vi aegritudinis ita fuerint aggravati, ut quod paulo ante poscebant, sub praesentia Sacerdotis significare non valeant, testimonia eis fidelium circumstantium prodesse debebunt: ut simul et Poenitentiae et reconciliationis beneficium consequantur.* Accedit etiam praxis totius Ecclesiae, quam discimus ex Rituali Romano, tit. de ordine administrandi Sacramentum Eucharistiae, in quo dicitur *infirmum absolvendum esse, si confitendi desiderium per se vel per alios ostenderit.*

Quod si moribundus vi morbi derepente ita oppressus fuerit, ut nec Confessarium postulaverit, nec ullum confitendi desiderium verbis aut nutibus, aliisve similibus signis, praesente vel absente Confessario ostenderit, tunc sacramentaliter absolvi non poterit, cum nulla sit ibi materia idonea et sufficiens Sacramenti Poenitentiae, nulla contritio aut confessio, quae signo aliquo exteriori se prodat; cum tamen sint partes essentiales ipsius Sacramenti, sine quibus forma illius applicari nec licite nec valide potest. Ita Suares disp. 23. sect. 1. et plurimi alii Theologi, quos citat et sequitur Laymannus tract. 6. de Poenit. cap. 8. quibus subscribit Isambertus disp. 17. a. 9. Certe Concilia et Patres non aliter permittunt Poenitentiae Sacramentum morituro obmutescenti aut phrenetico ministrari, nisi Sacerdoti constet illum antea Sacramentum ipsum expetiisse, desideriumque suum verbis aut nutibus, aliisve signis declarasse.

2. Secundus casus est, quando ex confessionis integritate sequeretur aliquod grave damnum spirituale vel corporale alterius, aut ipsiusmet confitentis: v. g. quando urgente praelio aut instante naufragio, plurium militum aut navigantium confessio excipienda est; tunc enim ne dum unius confessio integra excipitur, aliorum, quibus confitendi spatium deerit, salus periclitetur, sufficit, ut quisque peccatum aliquod mortale a se commissum fateatur: imo si tempus ad id non suppetat, et jamjam naufragium immineat, aut praelium ineatur, satis erit tunc, ut omnes navigantes aut milites signis aliquibus exterioribus se peccasse generatim, et de peccatis vere dolere demonstrent; quae

quidem signa visu vel auditu a Confessario percipiantur, sicque a Confessario absolvantur. Ita Isambertus disp. 17. art. 8.

Item quando infirmus laborat morbo contagioso, si non possit Confessarius absque manifesto vitae periculo in peccatis illius sigillatim audiendis diutius immorari: tunc aliquibus tantum peccatis in confessione auditis, si alias sufficienter dispositus sit, illum sacramentaliter absolvere poterit. Ita Vasques, Coninck et alii apud Bonacinam loco proxime citato. In hoc tamen casu debet Confessarius admonere infirmum, confessionem illius eo modo factam esse validam et sufficientem, et quantum fieri poterit, animo pacatum et tranquillum dimittere.

Simili modo, si quis v. g. patrem aut matrem Confessarii occidisset, aut domui ejus ignem subjecisset, nec alteri tunc confiteri posset, non teneretur incendium illud et homicidium ei in confessione declarare: quia hoc esset exponere Confessarium ipsum peccato vindictae et odii, forte etiam periculo revelandae confessionis, et multa hinc mala moraliter sequi possent, cum Sacerdotes sint quoque homines circumdati infirmitate, et inter illos alii aliis infirmiores: quare tunc posset licite poenitens peccatum illud in confessione reticere. Ita Navarrus cap. 7. num. 3. Gammachaeus cap. 20. §. 1 et alii.

3. Quaeres an similiter liceat poenitenti reticere in confessione peccatum aliquod mortale aut illius circumstantiam, quod vel quam declarare non potest, nisi cum manifestatione complicis. Navarrus supra num. 1 et sequentibus affirmat, id non modo licitum esse, sed etiam poenitentem tunc ad peccati illius aut circumstantiae reticentiam obligari, illique subscripsit Gammachaeus supra: quorum sententia quamvis sit probabilis et tuta, verior tamen et tutior videtur sententia negans, quae est S. Doctoris in 4. dist. 16. quaest. 3. art. 2. quaest. 5. ad 5. quem sequuntur S. Bonaventura, Alexander, Paludanus, Major, Almainus et plures alii apud Suarem d. 34. de Poenit. sect. 1. cum quibus proinde dicimus, poenitentem in casu supra declarato debere in primis Confessarium quaerere, cui persona, cum qua peccavit, non sit nota; vel si commode et absque salutis periculo fieri possit, confessionem in aliud tempus differre: quod si neutrum possit, tenetur tunc peccatum suum tale, quale commissum fuit, declarare. Id manifeste innuit S. Bernardus opusc. de formula honestae vitae, versus

finem, ubi hoc documentum tradit: *De nullo prorsus sinistre loquaris, quantumcunque sit verum vel manifestum, nisi in confessione; et hoc, ubi non potes aliter manifestare peccatum tuum.*

4. Ex qua S. Bernardi et aliorum, qui supra citati sunt, doctrina colligitur 1. quod obligatio integre confitendi a Christo Domino cuique poenitenti imposita, est ratio sufficiens ad peccatum alterius sub sigillo hujus Sacramenti Confessario manifestandum; ac proinde quod illa manifestatio sic facta, caritati proximi non adversetur, sicut eidem caritati minime repugnat, si extra confessionem peccatum alterius occultum ex aliqua justa et rationabili causa manifestetur.

Colligitur 2. extra hunc casum necessitatis nullatenus licere, alterius peccatum in confessione declarare, ideoque quando Confessarius praevidet poenitentem sine ulla causa rationabili velle nominare personas peccati sui complices, vel a quibus ad peccandum inductus est, debet id prohibere, ipsumque admonere, ne detractionis peccatum incurrat, ut recte observat Navarrus supra n. 2.

SECTIO XVI.

Quis sit legitimus Sacramenti Poenitentiae minister.

1. Certum est, solum Sacerdotem esse legitimum Sacramenti Poenitentiae ministrum: solis siquidem Apostolis et eorum in Sacerdotio successoribus dictum est a Christo Domino S. Joan. 20. *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis*, ut unanimiter verba illa Christi Domini intellexerunt SS. Patres, ac nominatim S. Ambrosius lib. 1. de Poenit. cap. 2. S. Augustinus lib. 2. contr. Epist. Parmeniani cap. 12. et S. Leo epist. 91. ad Theodorum; eadem quoque veritas, tanquam Fide credenda, definita est in Concilio Constantiensi in Bulla Martini V. in Concil. Florent. in decr. Eug. et in Concilio Tridentino sess. 14. cap. 6. et can. 10.

Quod quamvis verum sit, non tamen quilibet Sacerdos quoslibet poenitentes valide absolvere potest; sed praeter potestatem illam, quam ex ordinatione accipit, requiritur in eo praeterea potestas jurisdictionis: id est quod, quamvis Sacerdos vi ordinationis suae accipiat immediate a

Christo Domino potestatem remittendi peccata, non tamen accipit materiam, cui potestatem illam applicet; nec habet vi ordinationis suae illos subditos, in quos judicialem illam potestatem valide exerceat. Hoc patet ex Concilio Tridentino sess. 14. cap. 7. ubi expresse dicit, *nullius momenti absolutionem eam esse debere, quam Sacerdos in eum profert, in quem ordinariam aut subdelegatam non habet jurisdictionem.* Idem antea fuerat quoque declaratum in Concilio Florent. in decret. Eugen. in quo dicitur, *ministrum Sacramenti Poenitentiae esse Sacerdotem habentem authoritatem absolvendi, vel ordinariam, vel ex commissione.*

2. Porro in Sacerdotibus, qui parochiale beneficium non obtinent, praeter jurisdictionem et potestatem, quae ipsis demandari potest, requiritur quoque approbatio Episcopi: id est testimonium juridicum de illorum capacitate et sufficientia ad excipiendas fidelium confessiones, eosque sacramentaliter absolvendos. Ita speciatim constitutum habetur in Concil. Trid. sess. 23. c. 15. de Reform. ubi *decernit sancta Synodus, nullum etiam regularem posse confessiones saecularium etiam Sacerdotum audire, nec ad id idoneum reputari, nisi aut parochiale beneficium, aut ab Episcopis per examen, si illis videtur esse necessarium, aut alias idoneus judicetur, et approbationem, quae gratis detur, obtineat.* Unde sequitur, Sacerdotem illum, qui neque parochiale beneficium obtinet, neque ab Episcopo approbatus est, idoneum non esse ad Sacramentum Poenitentiae ministrandum: ac proinde neque licite neque valide absolutionem sacramentalem conferre posse, ut fusius probat Isambertus disp. 21. de Poenit. art. 2. ubi etiam refert ex observationibus Joannis Galmart, ad citatum cap. 15. sess. 23. congregationem Cardinalium declarasse, *absolutionem a Sacerdote datam vigore facultatis generaliter a summo Pontifice, vel specialiter a Parocho concessae, si ab Episcopo Sacerdos examinatus et approbatus non fuerit, censeri nullam, etiam quoad eos, qui tali Sacerdoti bona Fide confessi sunt.*

3. Ex hoc autem Concilii decreto recte infertur, Sacerdotes quoscunque, saeculares aut regulares, quamvis doctissimos et in Theologia versatissimos, imo et laurea doctoratus insignitos, si parochiale beneficium non obtineant, indigere Episcopi approbatione, ut valide confessiones excipere, et poenitentes absolvere possint; et e contra Superiores Religiosorum posse dare suis licentiam eligendi

sibi in Confessarium aliquem e Sacerdotibus per Episcopum non approbatis: quia Concilium approbationem illam ad confessiones tantum saecularium exigit. Ita Isambertus supr. art. 2. qui etiam articulis sequentibus quaedam observat scitu dignissima, et ad praxim maxime necessaria; quae hic non omittenda duximus.

Primum est, juxta probabiliorem et magis in praxi tutam Doctorum sententiam, ab illo Episcopo accipiendam esse approbationem, in cujus dioecesi Sacerdos Poenitentiae Sacramentum est administraturus. Ratio est, quia Sacerdos ab eo Episcopo accipere debet, qui ab illo Sacramenti, quod administravit, rationem exigere potest; et cujus praesertim interest, ut debite et eo quo decet modo administretur.

Secundum est, approbationem illam posse pro arbitrio Episcopi esse vel universalem et illimitatam, vel specialem et determinatam ad tempus aliquod certum, vel ad certa quaedam loca: v. g. posse Episcopum Sacerdotem aliquem approbare ad confessiones audiendas tantummodo per annum, ita ut anno illo elapso nec licite nec valide, nisi nova approbatione obtenta, hujus Sacramenti administrationi incumbere possit: quod in multis dioecesibus, ac etiam Romae in usu esse comperitur, ad segnitiem quorundam Confessariorum excutiendam, eorumque sedulitatem in conservanda et excolenda scientia ipsis necessaria excitandam. Similiter posse Episcopum approbare Sacerdotem ea conditione, ut in certo tantum loco, v. g. in aliqua parochia rurali confessiones excipere possit: idque non sine ratione, cum non raro contingat, Sacerdotem aliquem idoneum ab Episcopo judicari, qui in pagis Poenitentiam administret, non vero in urbibus, in quibus ut plurimum reperiuntur personae variis et difficilibus negotiis implicatae, pro quibus in hoc Sacramento dirigendis doctrina uberior et major ingenii vis requiritur.

Tertium est, approbationem ab Episcopo concessam posse ab eodem revocari, e. g. si Confessarius ex negligentia evadat imperitior, aut fiat moribus deterior, ita ut expediat pro bono Ecclesiae illum a tali officio amovere. Imo existimat idem Isambertus, posse Episcopum sine ulla causa approbationem, quamvis docto et pio viro concessam, prout libuerit, revocare: quamvis enim id contra rationem faciendo peccet, ejus tamen revocatio vim suam et robur

obtinet, ita ut Sacerdos sic revocatus nec licite nec valide possit Poenitentiae Sacramentum ministrare.

Quartum est, quod quamvis ex supra relato Concilii decreto approbatio requiratur ad audiendas confessiones saecularium, etiam Sacerdotum, nihilominus in plerisque Galliae locis solere Sacerdotes etiam minime approbatos aliorum Sacerdotum confessiones excipere: quod quidem valide ac licite ab ipsis fieri docet et probat Isambertus supra, non vi alicujus consuetudinis, cui expresse derogat Concilium, sed ex tacito consensu Episcoporum, qui, cum probe noverint Sacerdotes invicem sibi hoc Sacramentum, nulla obtenta approbatione, ministrare, nec tamen id prohibeant, consentur tacite illos quoad hoc approbare.

Quintum est, quemcunque Sacerdotem, quamvis nec approbatus sit, nec ullam obtineat jurisdictionem, imo etiamsi excommunicatus, suspensus, degradatus, aut haereticus sit: posse tamen quemlibet poenitentem a quibusvis peccatis et censuris in articulo mortis absolvere; quod expresse declaravit Concilium Tridentinum sess. 14. c. 7. Per articulum vero mortis, etiam illius probabile periculum communiter Theologi intelligunt, quale est eorum, qui praelium aut periculosam navigationem proxime sunt inituri, ut videre est apud Suarem tom. 3. disp. 69. sect. 8. et tom. 4. disp. 26. sect. 4 et 5. disp. 30. sect. 3. et patet ex cap. *Eos*, de sent. excomm. Haec est autem in tali casu differentia observanda, quod Sacerdos ille tunc a quibusvis peccatis, etiam reservatis directe absolvat; a censuris vero nonnisi sub ea conditione, ut elapso mortis periculo poenitens se coram Superiore sistat, id quod sibi ab illo injungetur praestiturus, ut citato cap. declaratur.

4. Potest etiam Sacerdos non approbatus a peccatis mortalibus alias confessis et remissis, et a quibusvis venialibus, quemlibet sacramentaliter absolvere, dummodo tamen non sit excommunicatus, aut alio impedimento canonico notorie obstrictus, ut docent Vivaldus, Pesantius, Suares, Henriques, Reginaldus et alii apud Bonacinam disp. 5. quaest. 7. de Sacram. Poenit. punct. 1. sive id possit ex vi ordinationis suae, sive ex consuetudine vel tacita Ecclesiae concessione, sive ex eo quod poenitens, quoad ea peccata se ei subjicit, quae clavibus Ecclesiae non tenetur subjicere: quae apud citatos authores fusius explicantur.

Addimus e Toleto lib. 3. cap. 13. posse quoque Epi-

scopum vel Curatum, etiam in aliena dioecesi vel parochia, suos subditos confitentes audire et absolvere; quod tamen sine scandalo aut aliorum offensione fieri debet.

SECTIO XVII.

De casuum reservatione.

1. Certum est et in Concilio Trident. sess. 14. cap. 7. expresse definitum, *Pontifices maximos pro suprema potestate sibi in universa Ecclesia tradita, causas aliquas criminum graviores suo peculiari judicio reservare potuisse; neque dubitandum est, quando omnia, quae a Deo sunt, ordinata sunt, quin hoc idem Episcopis omnibus in sua cuique dioecesi, in aedificationem tamen, et non in destructionem liceat, pro illis in subditos tradita supra reliquos Sacerdotes inferiores authoritate, praesertim quoad illa, quibus excommunicationis censura annexa est. Hanc autem delictorum reservationem consonum est divinae authoritati, non tantum in externa politia, sed etiam coram Deo vim habere.* Ex qua Concilii definitione sequitur, Sacerdotes inferiores, etiam approbatos nec licite nec valide posse a casibus illis reservatis sine speciali facultate absolvere, praeterquam in articulo mortis: ut praecedenti sectione dictum est.

Quaeres, quinam casus summo Pontifici, quinam item Episcopis sunt reservati. Respondetur primo, venialia peccata nec mortalia pure interna, sed sola peccata mortalia externo opere consummata reservari solere, ut docent Major, Medina, Henriques, Suares et plures alii apud Laymannum tract. 6. de Sacram. Poenit. cap. 12.

Respondetur 2. non convenire inter Doctores, quinam casus Episcopis ex jure sint reservati: quidam enim existimant nullos casus eis esse jure reservatos; alii quodcunque peccatum enorme, publicum, scandalosum, ob quod olim publica poenitentia imposita fuisset, censent Episcopis reservatum esse, ut adulterium notorium, homicidium; alii aliter sentiunt. Tutissimum in re dubia est, ut quilibet Confessarius attendat consuetudinem et statuta synodalia et episcopalia, ac reservationes speciales dioecesis illius, in qua versatur et administrandae Poenitentiae incumbit, iisque in praxi se conformet, ut recte monet Laymannus supra.

2. Quod vero spectat ad summum Pontificem, Navarrus cap. 27. num. 261. Suares disp. 29. de Poenit. sect. 2. Tolet. lib. 3. cap. 14. et communiter alii docent, nullum ab illo peccatum reservari consuevisse, nisi ratione excommunicationis seu censurae adjunctae, ita ut, si Papa ejusve Poenitentiarius a censura illa absolvat, quilibet Confessarius postea possit a peccato illo in conscientiae foro absolvere: imo, ut observat Henriques et alii apud eundem Laymannum supra, si quis committat peccatum aliquod Papae reservatum, sed ex ignorantia invincibili nesciat, censuram tali peccato esse annexam: sicut ignorantia illa juris eum ab excommunicatione incurrenda excusat, ut infra suo loco dicetur; sic etiam facit, ut ejus peccatum minime reservatum censeatur.

Quod si rursus quaeras, quinam sint casus illi ob annexam censuram summo Pontifici reservati: respondetur, plurimos et varios esse, qui in toto jure canonico passim legi possunt, et a Toleto fuse explicantur lib. 1. cap. 19. et sequentibus. In Rituali Parisiensi adnotantur praesertim sequentes, qui, ut ibidem dicitur, frequentius in his regionibus possunt accidere.

1. Exustio templorum, nec non et domorum profanarum procurata, dum incendiarius est publice denunciatus: quod etiam de effractione et spoliatione aedium sacrarum similiter intelligi debet.

2. Simonia realis in ordinibus et beneficiis, et confidentia, dummodo sit publica.

3. Occisio seu mutilatio membrorum, et quaecunque atrocior percussio Religiosi vel Clerici in sacris constituti.

4. Percussio Episcopi seu alterius Praelati.

5. Delatio armorum ad partes infidelium.

6. Falsificatio Bullarum seu Litterarum summi Pontificis.

7. Invasio, depraedatio, occupatio, aut devastatio terrarum Romanae Ecclesiae.

8. Violatio interdicti ab eadem sancta sede impositi.

Quibus additur crimen haeresis, a quo tamen in plerisque Galliarum et aliarum provinciarum locis solent Episcopi, sive ex consuetudine immemorabili, sive ex tacita vel expressa licentia summi Pontificis absolvere.

3. Observat autem Laymannus tract. 5. p. 2. de excomm. cap. 6. reservationem illam a summis Pontificibus factam non adeo strictam esse, quin ob plures causas

relaxetur, et ad episcopalem jurisdictionem devolvatur: quae causae in jure canonico exprimuntur, ut videre est in cap. *De caetero*, et cap. *Ea noscitur*, de sent. excomm. Prima causa est aetatis infirmitas: si nimirum impuberes in casum aliquem Papae reservatum incidant, ii etiam post pubertatem ab Episcopo absolvi possunt, ut habetur cap. *Pueris*, de sententia excommunicationis.

Secunda est sexus infirmitas: mulieres enim in excommunicationem papalem lapsae ab Episcopo absolvi possunt, ut habetur cap. *Mulieres*, et cap. *Quamvis*, eodem titulo.

Tertia denique causa est quodvis legitimum impedimentum, sedem apostolicam adeundi, qua ratione excusantur pauperes, senes, valetudinarii; item ii, qui sui juris non sunt, aut qui ob curam administrandi familiam, gerendi officium publicum, vel ob periculum vitae, infamiae, scandali, aut aliam similem causam impediuntur, ne Romam ad absolutionem recipiendam proficisci possint, ut toto illo titulo variis capitibus explicatur: unde concludit, quod juxta regulam communiter receptam *casus papalis, superveniente impedimento adeundi Papam, fit episcopalis.*

SECTIO XVIII.

* Quis possit a casibus reservatis absolvere.

1. Certum est 1. omnem superiorem in foro conscientiae posse absolvere a casibus illis, qui ab inferiore reservati sunt. Ratio est, quia tota potestas inferioris continetur eminenter in superiore, ratione subordinationis potestatis inferioris ad superiorem.

Diximus superiorem in foro conscientiae, ad distinctionem aliorum, qui tantummodo sunt superiores in foro exteriori, quales sunt v. g. Archiepiscopi respectu Episcoporum suae provinciae; illi enim cum non sint superiores Episcoporum in foro conscientiae, a casibus, quae ipsi Episcopi sibi reservant, eorum subditos non possunt absolvere. Aliter tamen loquendum est de Romano Pontifice: cum enim sit summus Ecclesiae Pastor et ipsius Christi Domini in universo orbe Vicarius, habeatque supremam potestatem in foro tam interno quam externo, respectu quorumcunque fidelium ac etiam ipsorum Episcoporum (u

infra suo loco dicetur): hinc sequitur, illum posse quoscunque fideles a casibus quibuscunque et a quocunque reservatis valide in utroque foro absolvere.

Certum est. 2. nullum Sacerdotem inferiorem posse absolvere a casibus ab Ordinario suo reservatis, nisi ab ipso Ordinario, vel ab ejus superiore in foro conscientiae potestatem acceperit. Ratio est, quia per ejusmodi reservationem superior Ordinarius censetur veluti revocare potestatem et jurisdictionem inferioribus Sacerdotibus collatam, respectu casuum illorum reservatorum. *Fuit autem semper in Ecclesia persuasum* (ut habetur in Concilio Tridentino sess. 14. cap. 7.), *et verissimum esse Synodus haec confirmat, nullius momenti absolutionem illam esse debere, quam Sacerdos in eum profert, in quem ordinariam aut subdelegatam non habet jurisdictionem.*

Certum est 3. omnes et quoscunque Sacerdotes, etiam excommunicatos, suspensos, interdictos, imo et degradatos, posse valide et licite omnes et quoscunque fideles a quibuscunque non modo casibus reservatis, sed etiam censuris tam a jure, quam ab homine latis, in articulo mortis absolvere. Ratio est, quia voluit Ecclesia in illo casu cessare omnem reservationem, ut declaravit Concil. Trident. sess. 14. cap. 7. his verbis: *Verumtamen pie admodum, ne hac ipsa occasione aliquis pereat, in eadem Ecclesia Dei custoditum semper fuit, ut nulla sit reservatio in articulo mortis:* atque ideo omnes Sacerdotes quoslibet poenitentes a quibusvis casibus et censuris tunc absolvere possunt.

Cum haec tria certa sint, quaeres, an praeter articulum mortis possit aliquando inferior a casibus reservatis absolvere, etsi nullam a superiore ad id potestatem acceperit. Respondetur, plures esse causas in jure expressas, quibus a casibus et censuris summo Pontifici reservatis possint Episcopi absolvere, de quibus in sect. praeced. dictum est: ut aetatis infirmitas, cap. *De caetero*, et cap. *Ea noscitur*, de sentent. excomm. sexus imbecillitas, cap. *Mulieres*, eod. tit. gravis aliqua necessitas, cap. *Quamvis*, eod tit. et aliae similes causae, quae fusius expositae reperiuntur apud Laymannum tract. de censur. p. 2. c. 6. n. 3. Unde Theologi communiter concludunt a pari, Sacerdotes etiam inferiores occurrente aliqua gravi et urgente necessitate, quae juncta sit cum morali aliqua impotentia adeundi Episcopum, vel ejus Poenitentiarium, posse a casibus Episcopo reser-

vatis absolvere poenitentem, maxime imposito onere adeundi postea ipsum Episcopum, quando fieri poterit, et parendi ejus mandatis. Exempli gratia si urgeat necessitas suscipiendi aliquod Sacramentum, puta Matrimonium, vel sanctissimum Eucharistiae Sacramentum, a quo quis sine gravi suspicione aut scandalo se retrahere non possit, et aliunde longe distet Episcopus, nec nisi cum summa difficultate, aut forte cum gravi periculo adiri possit. Ita Richardus, Navarrus, Sotus, Philiarchus, Suares et alii apud eundem Laymannum supra.

SECTIO XIX.

Quaenam conditiones requirantur in Confessario, ut debite ministerio suo fungatur.

1. Ex iis, quae praecedentibus sectionibus dicta sunt, constat, tres praecipuas conditiones in Sacramenti hujus Ministro requiri ad hoc, ut valide illud administrare possit: nimirum ut sit Sacerdos, ut sit ab Episcopo approbatus, utque jurisdictionem ordinariam vel delegatam, nulla reservatione, censura, aut quavis alia ratione impeditam in foro interiori habeat. Ut autem non modo valide, sed etiam licite ac debite suo fungatur officio, tres adhuc conditiones ipsi necessariae sunt: probitas scilicet, doctrina, et prudentia. De duabus primis hac sectione breviter aliquid dicemus; tertiam vero in proxime sequenti explicabimus.

Atque in primis quod spectat ad probitatem, certum est sancta non nisi sancte esse tractanda; nec Sacramenta in statu peccati mortalis administrari posse, quin novum mortale peccatum incurratur, ut supra cap. 1. a nobis dictum est, et habetur cap. *Illud,* dist. 95. etc. *Per Isaiam,* 1. q. 1. proindeque Confessario ad Poenitentiae tribunal accedenti attendendum esse, num alicujus lethalis noxae sibi sit conscius; et si forte ita esse deprehendat, vel dubitet, maculam illam humili confessione, vel, si commode non possit, urgeatque aliqua necessitas, saltem vera et perfecta contritione debet eluere: imo, quamvis nihil sibi conscius sit, non ideo tamen se justificatum credet, sed consultissimum illi semper erit, huic divinae functioni aliquem cordis contriti et humiliati affectum praemittere, nec nisi suppliciter invocato numine in illo sacro tribunali sedere.

2. Quod spectat ad doctrinam, cum in hoc Sacramento Confessarius judicis ac medici personam sustineat, certum est, ut duplici illo officio debite perfungatur, scientiam aliquam in eo requiri: proindeque Sacerdotem illum graviter peccare, qui huic ministerio sine sufficienti doctrina se ingerit, quamvis alias fuerit ab Episcopo approbatus, ut ex communi Theologorum consensu docet Suares disp. 28. sect. 2. Ut igitur Confessarius suo muneri debite satisfacere possit, debet probe tenere saltem ea, quae sequuntur: nimirum, quae sit materia necessaria aut sufficiens, et quae *forma* hujus Sacramenti; quae illius partes essentiales et integrantes; qualis contritio requiratur in poenitente ad fructum hujus Sacramenti percipiendum; quae sint conditiones in Confessione servandae; quae peccata saltem ex genere suo sint mortalia aut venialia; quae circumstantiae peccati speciem mutent, aut notabiliter aggravent; quae peccata secum afferant aliquam restituendi obligationem, aut censuram aliquam annexam habeant; quae quidem omnia et alia similia tam ex ante dictis, quam ex postea dicendis in hac posteriori hujus operis parte cuivis perspecta esse poterunt. Item quae peccata summo Pontifici aut Episcopo sint reservata, quae quivis discere poterit ex Rituali sive Romano, sive cujusque dioecesis proprio. In casibus vero difficilioribus circa censuras, obligationem restitutionis etc. debet saltem scire, dubitare, ut absolutionem differat, quoad usque doctiores consuluerit. Monet autem recte Bonacina disp. 5. quaest. 7. de Poen. p. 4. specialem notitiam irregularitatum et aliarum obligationum, quae Clericos et Beneficiatos spectant, requiri in eo Confessario, qui ipsorum Clericorum et Beneficiatorum confessionibus excipiendis incumbit.

3. Quaeret aliquis, an Confessarius teneatur, audito quolibet peccato, apud se determinare, an sit veniale, vel mortale. Respondetur, non teneri, sed satis esse, ut intelligat, peccatum esse commissum, quod ex genere suo est mortale, vel veniale, quamvis in particulari dijudicare non possit certo, an sit mortale, vel veniale: ita Suares, Navarrus, et alii apud Bonacinam supra. Quando tamen Confessarius dubitat, an poenitens peccaverit mortaliter, debet illum de peccato in futurum cavendo monere, et ad id firmiter proponendum inducere, aptaque remedia ipsi suggerere, quia in ejusmodi dubiis tutior pars est eligenda.

SECTIO XX.

Quae sit prudentia in Confessario requisita.

1. Certum est ipsamet experientia teste, Confessarium prae caeteris virtutibus prudentia praesertim indigere ad omnes ministerii sui partes debite ac fructuose obeundas: ita ut, quantavis doctrina et pietate praeditus sit, si tamen haec virtus in eo desideretur, in gravissimos et perniciosissimos defectus aliquando incidere possit: quod libro integro super materia edito fuse demonstravit Valerius Reginaldus.

Haec autem prudentia primum requiritur in interrogando poenitente, quoties Confessarius videt eum ex ignorantia, aut oblivione, aut inconsideratione, aut pudore, aut alia quavis de causa aliquid culpabiliter omittere, quod ad integritatem confessionis requiritur. Quamvis enim per se loquendo Confessarii officium non sit interrogare, sed audire confitentem: quando tamen poenitens in confessione deficit, tenetur, ipsum juvare Confessarius, ne, si absolutionem conferat indisposito, simul cum ipso sacrilegii reatum incurrat. Ita Navarrus cap. 5. num. 2. et Reginaldus c. 2. unde etiam cap. *Qui vult confiteri,* de Poenit. dist. 6. dicitur, quod *diligens inquisitor sapienter interroget a peccatore, quod forsitan ignorat, vel verecundia velit occultare.*

2. Interrogatio vero illa debet esse prudens: ita ut a poenitente exquirat ea, quae habita ratione status, conditionis, aetatis etc. probabiliter conjicit eum commisisse, eaque ratione se in illis interrogationibus gerat, ut neque vano aliquo respectu aut timore aliquid necessarium omittat, neque etiam inquirendo poenitentem doceat ea peccata, quae nescit, et quae nescire illi maxime expedit: quod in juniorum confessionibus praesertim debet attendere. Super qua re observari poterit monitum Cani in relect. de Poenitent. part. 6. ubi sic loquitur: *Nolo ego Confessarios importunos esse, et intolerabile negotium facessere poenitentibus. Quemadmodum nec eos quidem probo, qui imprudenter interrogando poenitentibus scandalum injiciunt, atque adeo eos peccare docent. Qua in re confidenter etiam reprobo summas istas confessionum, interrogationibus plenas, quae idio-*

mate vulgari eduntur. Legi potest Reginaldus toto c. 3. libri supra citati de prudentia Confessoris.

Requiritur etiam Confessarii prudentia in juvando poenitente ad hoc, ut veram et sufficientem de peccatis commissis contritionem concipiat, firmumque propositum de iisdem in futurum evitandis, et in expendendo illo poenitentis proposito, an ex vera cordis conversione procedat.

Item in erudiendo poenitente, quem mysteriorum Fidei et aliarum rerum ad salutem necessariarum ignarum esse deprehendet, eoque in eliciendis Fidei actibus juvando.

Eadem prudentia Confessarii similiter requiritur in tranquillando poenitentis animo, si forte scrupulis agitatum esse percipiat, eoque per spem et confidentiam in Deum erigendo, si timore nimio aut aliqua desperationis tentatione depressum esse cognoscat; vel e contra.

Necessaria est quoque eadem prudentia in remediis consiliisque aptis et convenientibus ipsi poenitenti suggerendis, ut peccata devitare, vitamque nomine christiano dignam ducere queat; nec non in salutaribus poenitentiis et satisfactionibus pro qualitate delictorum injungendis, et etiam restitutionibus tum honoris et famae, tum bonorum alienorum, si casus aliquis id exigat, praecipiendis.

Item in expendendis dispositionibus ipsius poenitentis, num ad absolutionem recipiendam sufficientes sint, num etiam expediat diebus aliquot differre, an omnino illi denegare.

3. Circa has autem dispositiones expendendas non levis aliquando difficultas occurrit, quomodo se gerere debeat Confessarius erga eos, qui saepius in eadem peccata relabuntur. Atque in primis certum est, denegandam esse absolutionem iis, qui statum peccati mortalis relinquere nolunt, quales sunt qui nolunt inimicis reconciliari, restituere alienum, cum possint etc. Similiter etiam iis, qui nolunt occasiones proximas peccandi relinquere, cum possint et debeant: tales siquidem non censentur veram contritionem de peccatis commissis, aut verum propositum de iisdem in futurum non committendis habere.

Quod vero spectat ad eos, qui ex mera fragilitate in eadem peccata saepe relabuntur, certum est etiam praecise loquendo absolutionem illis dari posse toties, quoties in ipsa peccata relabuntur: dummodo cum vera de illis contritione et firmo non amplius peccandi proposito ad Poe-

nitentiam accedant; declaratur enim in Concilio Tridentino, sess. 14. cap. 2. *poenitentes per Sacerdotum sententiam non semel, sed toties, quoties ad Poenitentiae tribunal confugerint, posse ab admissis peccatis liberari.* Unde S. Hieronymus epistola 46. ad Rusticum: *Non solum,* inquit, *septies, sed septuagies septies delinquenti, si convertatur ad poenitentiam, peccata condonantur;* et Navarrus in manuali cap. 3. loquens de personis illis, quae sunt in proxima peccati occasione, quam tamen ob aliquam causam rationabilem relinquere non possunt; quam quidem causam, utrum talis re vera sit, serio expendere debet Confessarius: dicit personas illas posse, si reciderint, absolvi, non tantum semel, bis vel septies, sed etiam septuagies septies, dummodo veram in illis contritionem et firmum non amplius peccandi propositum Confessarius deprehendat: quia, ut ibidem observat, frequens peccati recidiva non est semper argumentum necessarium, quo judicari possit, poenitentiam seu contritionem non esse veram, sed est tantummodo signum maximae fragilitatis et inconstantiae; neque ad recipiendam absolutionem requiritur, ut poenitens non amplius in futurum peccet, sed ut amplius peccare nolit.

4. Quamvis autem haec ita se habeant, nihilominus debet Confessarius prudenter attendere, non tantum quid absolute loquendo possit, sed potius quid ipsi poenitenti sit magis conveniens et aptum: multa enim licent, quae aliquando non expediunt. Debet igitur coram Deo attente considerare, num frequens usus confessionis talibus personis utiliter suaderi possit, ut earum fragilitati consulatur, et voluntatis infirmitas ac aegritudo, crebra hujus Sacramenti susceptione quasi remedio saepius interato sanetur; num e contra frequens confessionis usus illis nocivus sit: v. g. si inde sumant occasionem peccandi liberius; si potius ex consuetudine, quam ex vero contritionis motivo aut emendationis proposito ad Poenitentiae tribunal accedant; pro ratione enim dispositionum illarum poenitentes ipsos utiliter interdum poterit privare beneficio absolutionis, vel illud in aliquot dies differre, et interim pia et religiosa quaedam opera et poenitentiae exercitia ipsis injungere: quae omnia potius ex interiori Spiritus sancti illustratione, et diuturna in administratione hujus Sacramenti experientia, quam ex certis regulis aut praeceptis dignosci possunt.

Denique haec prudentia Confessarii praesertim requiritur in sigillo seu secreto confessionis inviolabiliter servando, de quo sectione sequenti agetur.

Huic prudentiae jungere merito possumus caritatem seu misericordiam, quae in Confessario maxime desideratur, ut quoslibet poenitentes ad se venientes affectu plane paterno excipiat; illorum ignorantiam, tarditatem, duritiem, pervicaciam et alias similes imperfectiones non patienter modo, sed etiam amanter sustineat, nulli labori parcat, nullam molestiam refugiat, ut illorum spirituale bonum quovis modo procuret, ac novum semper zelum divinae gloriae salutisque animarum in corde suo concipiat et foveat, diemque illum fortunatum arbitretur, in quo peccatoris alicujus conversioni ac sanctificationi, divina adspirante gratia, cooperatus fuerit: memor illius summae caritatis, qua Christus optimus Pastor peccatores et peccatrices quaesivit, vocavit, allexit, et ad se venientes misericordiae sinu excepit, fovit, amplexus est, hancque divinam vocem ineffabilis prorsus benignitatis suae testem in sacris Evangeliis reliquit, S. Matth. cap. 11. *Venite ad me omnes, qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos; et discite a me, quia mitis sum et humilis corde.*

SECTIO XXI.

Quae sit obligatio sigilli seu secreti in confessione servandi.

1. Dicendum 1. hujus sigilli seu secreti obligationem esse strictissimam, adeo ut nunquam liceat Confessario peccatum aliquod in confessione auditum, etiam post mortem ipsius poenitentis ullo modo revelare: quod ita certum est, ut S. Doctor in 4. dist. 21. quaest. 3. art. 1. quaest. 1. ad 1. sententiam contrariam erroneam appellet; et cap. *Sacerdos*, dist. 6. de Poenit. et etiam cap. *Omnis utriusque*, de Poenit. et remiss. depositionis poena et detrusionis in arctum monasterium decernitur in hujus sigilli violatorem.

Haec autem tam stricta sigilli servandi obligatio, ut fuse probat Isambertus disp. 23. art. 1. oritur tum ex jure naturali, quo tenemur sub secreto nobis commissa celare; tum ex virtute justitiae, quae vetat proximi famam laedere; tum ex virtute religionis, quae reverentiam Sacramento

Poenitentiae debitam servare jubet; tum maxime ex ipso jure divino positivo: quia, ut recte argumentatur Gammachaeus cap. 22. de Poenit. eo ipso quo Christus Dominus poenitentem obligavit ad integram omnium peccatorum suorum confessionem Sacerdoti faciendam, censetur etiam ipsum Sacerdotem obligasse ad secretum inviolabiliter servandum: alias confessio maxime odiosa fieret, nullaque ex ea oriretur pax et conscientiae serenitas, quae tamen sunt praecipui Poenitentiae fructus, ut a Concil. Trid. dictum est sess. 14. c. 3. sed potius inquietudo mentis in ipso poenitente, ac timor continuus, ne Confessarius ad declaranda peccata, quae per ejus confessionem novit, ratione aliqua inducatur. Imo si Confessarius licite posset peccata aliqua sibi confessa revelare, non teneretur poenitens, ea ipsi in confessione declarare, cum ex institutione Christi Domini, ut supra dictum est, nonnisi ad confessionem secretam obligetur, quae tamen secreta non foret, si Sacerdoti peccata per eam cognita evulgare liceret. Unde patet tantum abesse, ut haec obligatio sigilli in quocunque casu servandi bono publico obstet, quin potius maxime ad illud conferat; supponamus enim perditum aliquem hominem moliri proditionem aut simile quidpiam facinus in reipublicae perniciem; si credat Confessarium teneri vel posse licite peccatum illud suum revelare, nunquam hoc illi in confessione declarabit; neque enim ad id obligatur, et sic in perversa voluntate perseverabit; ubi e contra, si de confessionis sigillo inviolabiliter servando securus existeret, pondus conscientiae suae in ejus sinum libentius exoneraret, piisque illius monitis ac consiliis ab impio illo facinore deterreri posset.

2. Dicendum 2. hanc sigilli servandi obligationem sequi ex quavis confessione sacramentali, licet absolutio, sive ex defectu potestatis in Confessario, aut dispositionis in poenitente, sive ex alia quacunque causa non conferatur: dummodo poenitens eo animo faciat confessionem illam, ut peccata sua Ecclesiae clavibus subjiciat. Ita S. Thomas in 4. dist. 21. quaest. 2. art. 1. cui subscribunt S. Bonaventura, Richardus, Gabriel, Sotus et alii, quos refert et sequitur Gammachaeus supra. Si vero confessio non fiat animo subjiciendi peccata clavibus Ecclesiae, sed v. g. alliciendi Confessarium ad aliquod peccatum, aut ei illudendi, ex tali confessione nulla oritur sigilli servandi obli-

gatio, ut docent Adrianus, Alensis, Vivaldus, Sylvester et alii apud eundem Gammachaeum: qui tamen recte monet, Sacerdotem in eo casu non debere leviter et sine gravi causa ea, quae per ejusmodi confessionem novit, declarare, ne inde scandalum oriatur, sed adhibito prudentis alicujus viri consilio id facere, quod magis expedire videbitur.

Est autem observandum, in citato decreto Concilii Lateranensis, dici, *Confessarium omnino cavere debere, ne verbo, aut signo, aut alio quovis modo prodat peccatorem:* quae verba diligenter a quolibet Confessario perpendenda sunt, non modo ne ex verbis suis licet generatim dictis, aut quibuscunque signis vel nutibus; sed etiam ne ex poenitentia aliqua et satisfactione pro peccatis occultis minus considerate imposita alii conjicere possint, poenitentem hoc vel illud peccatum speciatim, aut generatim grave aliquod delictum perpetrasse. Imo tanta huic confessionis sigillo debetur reverentia, ut ne quidem cum ipso poenitente extra confessionem loqui liceat de peccatis aut negotiis ejus per solam confessionem cognitis, nisi ipsemet poenitens de iis Confessarium interroget. Quod si Confessarius aliquid in confessione omisit, quod poenitenti indicare debebat, v. g. restitutionem aliquam faciendam, id supplere debet, non ex abrupto, sed prudenter ac privatim, et petita prius ab ipso poenitente venia: quae omnia fuse explicat Gammachaeus supra, ubi insuper addit, nec ipsum Sacerdotem posse uti notitia per confessionem sacramentalem acquisita ad suam aut aliorum directionem, vel ad arcendum aliquod malum, si ex isto usu et applicatione sequatur fractio sigilli, aut probabile fractionis periculum; si tamen nihil tale impendeat, et prudenter se gerat Confessarius, ita ut omnem removeat temerati Sacramenti suspicionem, potest tunc eandem notitiam ad pios usus convertere, praesertimque ad malum aliquod impediendum.

3. Dicendum 3. sub sigillo confessionis cadere primo omnia et singula peccata mortalia, sive poenitentis, sive complicis, tam in particulari, quam in generali; omnia etiam peccata venialia in particulari, eorumque circumstantias, quae nonnisi per confessionem cognoscuntur; item ea omnia, quae licet peccata non sint, talem nihilominus cum peccatis in confessione declaratis connexionem habent, ut de illis cognitionem aut suspicionem ingenerare possint. Ita ex S. Thomae et aliorum Theologorum communi doctrina

Isambertus disp. 23. art. 4. ubi adjungit etiam defectus sive naturales, sive acquisitos ipsius poenitentis, qui non aliter, quam per confessionem innotescunt, sub illius sigillum cadere; alias odiosa redderetur confessio et poenitenti probrosa, si defectus ejusmodi per illam cognitos manifestare liceret; opera vero bona et virtutes ipsius poenitentis sub illius sigillum proprie non cadunt, quamvis aliunde Confessarius juxta intentionem poenitentis secretum ipsi servare teneatur.

4. Dicendum 4. non modo Confessarium, sed etiam interpretem, si forte poenitens aliquem ad explicanda peccata adhibuerit; alios denique omnes, qui quocunque modo licito, vel illicito, sive data opera, sive casu fortuito peccata illa cognoverunt, quae per solam confessionem sacramentalem innotuerunt, pari obligatione sigilli servandi teneri. Ita docet S. Thomas, Paludanus, Sotus, Medina, Sylvester, Navarrus et alii apud Laymannum tract. 6. de Poenit. Ratio est, quia secundum regulam juris res ad quemcunque perveniat, cum onere suo transit, ut habetur cap. *Pastoralis*, de decimis. Ac proinde ad quoscunque peccatorum alienorum notitia per solam confessionem perveniat, ad illos etiam servandi sigilli eadem obligatio transibit.

De consensu tamen poenitentis potest Confessarius ex aliqua causa rationabili, et propter ipsius poenitentis majorem utilitatem, peccatum illius in confessione auditum alteri declarare, ut docet S. Thomas in 4. dist. 21. quaest. 3. a. 2. et cum eo communiter Theologi, ut videre est apud Isambertum disp. 23. a. 6. qui tamen art. seq. recte admonet, consensum illum poenitentis debere esse plene voluntarium, liberum, formalem et expressum: nec sufficere tacitum, seu virtualem, aut interpretativum.

5. Quaeres, an etiam poenitens ad sigillum teneatur respectu eorum, quae Confessarius in hujus Sacramenti administratione ipsi vel dixit, vel injunxit. Communis Theologorum responsio est negans, ut docent Major, Sotus et alii apud Suarem disp. 13. sect. 4. canones siquidem sigilli obligationem praecipientes nullam poenitentis faciunt mentionem. Quamvis autem sigillo sacramentali non obligetur, lege tamen naturali tenetur ad secretum servandum, quando ex illius revelatione aliquod damnum in ipsum Confessarium derivaretur; aut quamvis nullum inde ipsi immineret

damnum, aliquid tamen contra ejus voluntatem in illius secreti manifestatione sine ulla rationabili causa fieret. Quod si Confessarius eo impietatis delaberetur, ut in ipso Poenitentiae tribunali poenitentem ad peccatum aliquod sollicitaret, vel ad errores inducere conaretur, tunc posset poenitens illum ad superiores deferre; imo aliquando teneretur: si nimirum ex silentio suo plurium aliorum ruinam sequi videret, quos ipse Confessarius ad peccandum aut ad errandum induceret.

SECTIO XXII.

In quibus casibus confessio nulla sit, et ideo iteranda.

1. Ex ante dictis facile colligi potest, quaenam ad confessionis sacramentalis et subsequentis absolutionis validitatem necessario requirantur, tam ex parte poenitentis, quam ipsius Confessarii: quorum si vel unum desit, confessio illa et absolutio irrita sit, atque adeo iteranda. Quae quidem majoris facilitatis gratia breviter hic subjiciemus.

Atque in primis ex parte poenitentis quinque praesertim requiruntur. Primum est, ut diligentiam rationabilem et sufficientem adhibeat in discutienda conscientia, praesertim quando ad Poenitentiae tribunal rarius accedit, et se alicujus peccati mortalis reum esse deprehendit, aut dubitat: unde si in illa discussione ita negligens sit, ut exinde sequatur oblivio peccati alicujus mortalis, quod sibi in memoriam facile reducere potuisset ac debuisset, tunc confessio nulla erit, et proinde iteranda.

Secundum est, ut poenitens veram de peccatis commissis contritionem aut saltem attritionem actualem concipiat, idque ante confessionem, aut in ipsa confessione, aut saltem ante absolutionem, prout superius a nobis explicatum est: quae quidem actualis contritio vel attritio si desit, confessio irrita erit, et proinde iteranda.

2. Tertium est, ut firmum concipiat propositum non amplius peccata illa committendi, de quibus se accusat, idque vel actuale, vel saltem virtuale, ut supra declaratum est: quod etiam intelligi debet, quando quis de solis venialibus confitetur: si enim nullum ne quidem virtuale propositum haberet, pro viribus peccata illa devitandi, obicem hujus Sacramenti effectui poneret; et quamvis, si

sola peccata venialia confessus fuisset, non teneatur, eadem iterum in confessione declarare, tenetur tamen, de propositi illius defectu et indigna sacramentalis absolutionis perceptione se denuo in Poenitentiae tribunali accusare.

Quartum est, ut poenitens omnia peccata mortalia etiam pure interna, quae post diligens examen memoriae occurrunt, eorumque numerum et circumstantias speciem immutantes, aut notabiliter aggravantes, quando illas ut tales agnoscit, vel de iis a Confessario interrogatur in confessione, explicet: unde si scienter et data opera peccatum mortale omittat, aut peccatorum a se commissorum numerum vel circumstantiam aliquam necessario declarandam reticeat, confessio nulla erit, tenebiturque non modo peccatum illud scienter omissum, sed et omnia alia et singula mortalia in illa confessione explicata iterum clavibus Ecclesiae subjicere: imo et omnes confessiones subsequentes iterare, in quibus confessionis illius sacrilegae sibi conscius ejus defectum supplere non curaverit; si tamen eidem Sacerdoti confiteretur, et ille saltem in genere peccatorum ipsius poenitentis sibi declaratorum recordaretur, tunc poenitenti sufficeret omissum peccatum declarare, et se de illarum confessionum defectibus accusare.

Quintum denique, ut satisfactionem rationabilem a Confessario sibi injunctam ex animo acceptet, et suo tempore adimplere proponat; si enim nullam omnino satisfactionem acceptare vellet, absolutionis recipiendae capax non esset.

3. Ex parte autem Confessarii ad validitatem hujus Sacramenti tria requiruntur, quorum si vel unum desit, Sacramentum etiam irritum erit. Primum est, debita verborum formae seu absolutionis prolatio: quod attendere maxime debent illi, qui Poenitentiae administrandae frequenter incumbunt, ut non ex quodam usu et consuetudine neque nimis festinanter, sed distincte sacramentalis absolutionis verba proferant; alias propter vel unicam syllabam omissam grave sacrilegium incurrere posset Confessarius, ipsumque poenitentem, licet rite dispositum, hujus Sacramenti effectu privare.

Secundum est, debita intentio actualis, aut saltem virtualis, ut supra cap. 1. explicatum est: hac siquidem deficiente, ejus absolutio, quamvis ore prolata, nulla et irrita foret. Idcirco consultissimum est, ut Sacerdos hoc Sacramentum administraturus prius mentem in Deum elevet, et

intentionem suam pro hoc Sacramento debite omnibus poenitentibus ejus tribunali adstantibus administrando dirigat: eamque quantum poterit, quoties absolutio cuique illorum conferenda erit, renovet.

4. Tertium denique est legitima potestas et jurisdictio, sive ordinaria sive delegata, cum debita Episcopi approbatione; non enim est major defectus, quam potestatis: qua deficiente *nullius momenti erit absolutio*, ut loquitur Conc. Trid. sess. 14. c. 7. ac proinde irrita et nulla; quare attendere debet Confessarius, an potestatem sufficientem habeat, an poenitens ejus jurisdictioni subsit, an peccatum aliquod reservatum commiserit, vel censuram incurrerit, a qua illum absolvere non possit; quo tamen in casu non statim poenitentem a se abjicere, sed benigne ac misericorditer illum admonere et excitare, ut ad superiorem recurrat: imo interdum praestaret, ut ipse Confessarius, ex caritate, in se susciperet onus adeundi superiorem, et *facultatem* illum absolvendi postularet, ut sic ipse poenitens majori animo satisfactionem injunctam adimpleret, et remedia peccatis in futurum devitandis apta et a Confessario proposita libentius amplecteretur.

SECTIO XXIII.

Quid sit satisfactio sacramentalis.

1. Satisfactionis nomine intelligitur actio illa, qua is, qui alterum laesit, tantum facit, quantum satis est ad injuriam compensandam, vel quantum is, qui laesus est, juste exigit, ut docet Bellarminus lib. 4, de Poenit. cap. 2.

Quamvis autem nullus homo, ut in priori hujus operis parte tract. 5 et 6. dictum est, possit Deo pro peccatis satisfacere, nisi condonatio aliqua gratuita interveniat ex parte ipsius Dei: supposito tamen gratiae dono per Christi Domini merita collato, certum est satisfactionem aliquam Deo exhiberi posse ab homine, ejusque opera quaedam esse satisfactoria, ut ex infra dicendis patebit.

Est autem haec satisfactio duplex: alia siquidem extra Sacramentum fit, alia Poenitentiae Sacramento conjungitur, estque illius pars integrans, ut supra dictum est: quae quidem, quoniam non solum ex opere operantis, sed etiam

ex opere operato sortitur suum effectum, ideo perfectior est, et majorem vim habet.

2. Rursus haec satisfactio sacramentalis duplex distingui potest: una minus proprie dicta, quae reperitur in ipsa contritione et confessione, aliisque poenitentis actibus, qui absolutionem antecedunt; per illos enim actus satisfactionem aliquam Deo exhiberi docuit S. Thomas in 4. dist. 16. quaest. 1. a. 1. q. 1. ubi dicit, quod *poena, quam poenitens patitur in contritione et in confessione, in partem satisfactionis cadit:* quod olim etiam docuerat author libri de vera et falsa poenitentia cap. 1. ubi de confessione sacramentali loquens: *Multum,* inquit, *satisfactionis obtulit, qui erubescentiae dominans, nihil eorum, quae commisit, nuncio Dei denegavit.* Certe non pauci sunt, qui pudorem illum in quorumdam peccatorum confessione subeundum, multis jejuniis, orationibus et eleemosynis vellent redimere. Hi autem actus, quatenus ab homine peccatore eliciuntur, nonnisi improprie dicuntur satisfactorii, cum neque pro culpa, neque pro poena aeterna, peccato nondum remisso debita, aut ulla illius parte, per illos satisfiat, sed convenientius tantum disponatur poenitens ad justificationis gratiam uberius et certius in Poenitentiae Sacramento recipiendam.

Altera est satisfactio sacramentalis proprie dicta, quae consistit in piis quibusdam operibus a Confessario injunctis, quibus poenitens pro poena temporali peccato quoad maculam remisso debita Deo satisfacit: quod expresse docuit Concilium Trident. sess. 6. cap. 14. ubi de satisfactione sacramentali loquens, dicit illam Deo exhiberi *non quidem pro poena aeterna, quae vel Sacramento, vel Sacramenti voto una cum culpa remittitur, sed pro poena temporali, quae* (ut sacrae litterae docent) *non tota semper, ut in Baptismo fit, dimittitur.*

Haec autem vera et proprie dicta satisfactio vocatur, quia per illam pro poena illa temporali peccato quoad maculam remisso debita vere ei proprie Deo satisfit. Quod ut evidentius constet, duo breviter hic explicanda sunt. Primum est, utrum remissa per absolutionem sacramentalem peccati culpa, remaneat aliquando poena aliqua temporalis luenda. Secundum est, utrum per aliqua bona opera in statu gratiae facta pro poena illa temporali satisfieri Deo possit. Utrumque negant Haeretici hujus temporis; utrum-

que tamen catholica veritas affirmat, quae quoad priorem partem probatur, et simul oppositus error refellitur.

3. Primo, ex Scriptura 2. Reg. 12. ubi refertur Davidi de peccato suo perfecte poenitenti, Deum illius culpam condonasse (ut hunc locum explicat S. Ambrosius in priore Davidis apolog. c. 2.), et tamen eum temporali poena, morte scilicet filii, ob peccatum illud, quamvis remissum, plecti voluisse.

Secundo, ex Concilio Tridentino supra citato, et praeterea sess. 14. cap. 8. ubi declarat, *falsum omnino esse et a verbo Dei alienum, culpam a Domino nunquam remitti, quin universa etiam poena condonetur.*

Tertio, ex S. Augustino in Ps. 50. *Veritatem,* inquit, *dilexisti, hoc est impunita peccata eorum, etiam quibus ignoscis, non dimisisti: sic prorogasti misericordiam, ut servares et veritatem.* Item ex S. Gregorio lib. 9. moral. cap. 27. ubi dicit, Davidem *punitum fuisse ob peccatum praeteritum, quamvis remissum: quia Dominus delictum sine ultione non deserit.*

4. Quarto, ex iis, quae ad probandam veritatem purgatorii suo loco infra proferentur.

Secunda pars ejusdem catholicae veritatis, nimirum quod per bona quaedam opera in statu gratiae facta pro poena illa temporali aut aliqua ejus parte Deo satisfieri possit, probatur.

Primo, ex Scriptura, Tob. 4. *Eleemosyna ab omni peccato et a morte liberat:* ut loquitur Tobias senior de eleemosyna a filio in statu gratiae facienda, ut ex ipso contextu patet: quam tamen dicit a peccato, id est a poena peccati liberare.

Secundo, ex Concilio Trident. sess. 14. can. 13. ubi profert anathema in eum, qui dixerit, *pro peccatis, quoad poenam temporalem, minime Deo per Christi merita satisfieri poenis ab eo inflictis et patienter toleratis, vel a Sacerdote injunctis, aut sponte susceptis, ut jejuniis, orationibus, eleemosynis, aut aliis etiam pietatis operibus.*

Tertio, ex S. Cypriano lib. 3. epist. 10. ubi dicit, *peccatores Deo Patri misericordi precibus et operibus suis satisfacere posse;* et S. Ambrosio lib. 2. de Elia et jejunio, cap. 22. ubi dicit, *nos habere plura subsidia, quibus peccata redimamus: pecuniam habes, redime peccatum tuum.*

Quod vero illis et similibus locis loquantur SS. Patres

de redimendis peccatis quoad culpam jam remissis, recte colligit Gammachaeus cap. 23. de satisfact. Poenit. sess. 14. cap. 8. ex eo quod, quamdiu homo haeret in statu peccati mortalis, nihil ad redemptionem peccati quibusvis operibus suis conferre possit. Unde Concilium Trident. dicit, *omnem satisfactionem, quam pro peccatis nostris exsolvimus, esse per Jesum Christum etc. in quo vivimus, in quo meremur, in quo satisfacimus, facientes fructus dignos poenitentiae, qui ex illo vim habent etc.* ubi monet Gammachaeus notandas esse has voces: *Per Christum:* et *in quo vivimus:* iis enim aperte significatur, satisfactionem supponere gratiae vitam, et unionem cum Christo per ipsam gratiam sanctificantem.

5. Objiciunt Haeretici 1. S. Petr. 1. dici, *nos redemptos esse, non corruptibilibus auro vel argento, sed pretioso sanguine Christi:* unde sequitur, sola virtute satisfactoria passionis Christi, non vero eleemosynis aut aliis operibus peccata nostra, aut poenas illis debitas posse redimi.

Respondetur, verissimum esse nos sola virtute meritorum Christi a peccatis poenisque illis debitis redemptos fuisse, quia Christus solus condignam pro nobis satisfactionem Deo Patri obtulit, et merito suae passionis gratias omnes promeruit, ex quibus oritur vis omnis satisfactiva, sicut et meritoria, quae operibus nostris bonis inesse potest: unde fit, ut omnis satisfactio, quam pro peccatis nostris exsolvimus, sit per Christum Jesum, et ex illo vim habeat, proindeque omnis gloriatio nostra non in nobis, sed in ipso Christo esse debeat.

SECTIO XXIV.

Quibus operibus Deo satisfieri possit.

1. Tres sunt super hac quaestione Theologorum sententiae: quidam enim existimant, virtutem satisfactivam inesse solis operibus, quae non sunt praecepti, sed solum consilii; alii vero solis operibus bonis poenalibus, id est molestiam aliquam et afflictionem inferentibus; alii denique omnium probabilissime asserunt, omnibus et quibuscunque bonis operibus aeternae gloriae de condigno meritoriis, ab homine justo elicitis, pro poena temporali peccato debita satisfieri Deo posse. Ita Scotus in 4. dist. 15. quaest. 1. Gabriel ibidem, art. 1. Dominicus Sotus dist. 19.

quaest. 2. art. 1. Henricus quodlibeto 8. quaest. 4. Petrus de Ledesma tract. de Sacramento Poenit. cap. 22. quibus subscribit Isambertus disp. 28. de Sacr. Poenit. art. 1. Praecipua illorum ratio haec est, quod opera illa, quae sunt aeternae gloriae de condigno meritoria, sunt etiam meritoria remotionis cujuscunque impedimenti gloriae illius consequendae, cum sit utriusque par ratio: proindeque, cum poena temporalis peccato debita sit quoddam impedimentum illius consecutionis, sequitur, quod justus per opera bona remotionem illius impedimenti merebitur, et ex consequenti opera illa erunt pro peccatis satisfactoria. Quod quamvis verum sit, nihilominus fatendum, opera bona hominis justi, caeteris paribus, eo magis esse satisfactoria, quo sunt magis poenalia et afflictiva, quia, ut sic, majorem ex natura rei aptitudinem habent ad poenam redimendam.

2. Inter opera vero satisfactoria praesertim tria enumerantur a Conc. Trid. sess. 6. c. 24. jejunium scilicet, oratio et eleemosyna: ubi per jejunium intelligit omnes et quascunque corporis afflictiones voluntarie susceptas; per orationem quoscunque religionis actus interiores aut exteriores in Dei cultum et honorem elicitos; per eleemosynam autem quaecunque caritatis et misericordiae opera erga proximum exhibita, ad miseriam seu necessitatem ejus corporalem aut spiritualem sublevandam; et sess. 14. cap. 9. adjungit, *tantam esse divinae munificentiae largitatem, ut non solum poenis a nobis pro vindicando peccato susceptis, aut Sacerdotis arbitrio pro mensura delicti impositis, sed etiam* (quod maximum amoris argumentum est) *temporalibus flagellis a Deo inflictis, et a nobis patienter toleratis, apud Deum Patrem per Christum Jesum satisfacere valeamus*: circa quae flagella tamen et alia incommoda, quae necessario patimur, observandum est, nos pro eo solum tempore satisfacere, quo illa patienter toleramus per actum positivum patientiae vel alterius virtutis, cum satisfactionis virtus, non tam in passione et sufferentia, quam in libera et virtuosa flagellorum illorum et incommodorum acceptatione consistat.

SECTIO XXV.

Quomodo se gerere debeat Confessarius in imponenda satisfactione.

1. Supponimus, Confessarium non modo posse, sed etiam debere satisfactionem aliquam poenitenti injungere, ut constat tum ex Concil. Lateranensi c. *Omnis utriusque*, et ex Concil. Trid. sess. 14. c. 8. tum etiam ex eo quod tenetur Confessarius id praestare, quod ex ejus parte ad integritatem Sacramenti requiritur: pars autem integrans Sacramenti Poenitentiae est satisfactio; non quaecunque, sed illa solummodo, quae ex praecepto Sacerdotis imponitur, ut ex ante dictis constat, et habetur in Catech. Rom. part. 2. cap. 5. Excipitur tamen, quando poenitens ita morti proximus est, ut nihil supersit vitae, nisi quantum satis est ad absolutionem recipiendam: tunc enim, sicut moribundus nullam poenitentiam implere potest, sic Confessarius nullam imponere tenetur; si tamen ita morti vicinus sit, praestat semper aliquam vel levissimam imponere, v. g. invocationem nominis Jesu, deosculationem imaginis crucifixi etc. ut ea ratione Sacramentum habeat debitam integritatem, et infirmus fructum aliquem ex illa satisfactione sacramentali percipiat.

Hoc praesupposito, ut noverit Confessarius quomodo se in injungendis poenitentiis seu satisfactionibus gerere debeat, Concil. Trid. doctrina ipsi attente consideranda est, praesertim sess. 14. cap. 8. ubi dicit, *debere Sacerdotes Domini, quantum spiritus et prudentia suggesserit, pro qualitate criminum et poenitentium facultate salutares et convenientes satisfactiones injungere etc.*

Quae quidem Concilii verba, si attente considerentur et perpendantur, plurimum lucis cuilibet Confessario afferre poterunt, ut hac in parte officio suo rite fungatur.

2. Dicit igitur in primis, *quantum spiritus et prudentia suggesserit:* ut ostendat Ecclesiam pro injungendis satisfactionibus in foro interiori et secreto Poenitentiae, nullam certam regulam in particulari praescribere voluisse, sed id Confessariis determinandum reliquisse; et quamvis olim plures canones poenitentiales ad vigorem ecclesiasticae disciplinae conservandum sanctissime ediderit, ac pro exi-

gentia temporum, locorum et personarum varie commutaverit: illos tamen, cum jam aliquibus saeculis in desuetudinem abierint, in usum ob justissimas causas revocare noluisse, sed satisfactionem quidem privatam et sacramentalem Confessariorum discretioni et prudentiae reliquisse, publicam autem ob publica peccata exsolvendam, Episcoporum arbitrio permisisse, ut constat ex variis ipsius Conc. Trid. decretis, ac praesertim ex sess. 24. c. 8. de Reform. ubi declarat Episcopum posse poenitentiam publicam ob publica peccata impositam, in aliam secretam poenitentiam commutare, quando ita magis expedire judicaverit.

Dicit 2. *pro qualitate criminum,* ut noverit Confessarius, quid potissimum attendere debeat in imponenda satisfactione, cujus mensuram ac modum non pro libito determinare debet, sed pro qualitate criminum, in quorum vindictam simul et medelam imponitur, ideoque peccatorum non modo numerum ac speciem, sed et alias circumstantias debet perpendere, ex quibus illorum gravitas augeri vel minui potest: v. g. an ex infirmitate, ignorantia, vel malitia fuerint commissa; an ex repentino animi motu, an vero ex pravo aliquo et inveterato habitu ortum ducant: ut juxta divinae justitiae regulam *pro mensura delicti sit et plagarum modus.*

3. Dicit 3. *et poenitentium facultate;* non enim sola peccatorum gravitas aut levitas, sed et ipsorum poenitentium facultas consideranda est, quod Rituale Romanum optime declaravit tit. de ordine administrandi Sacramentum Poenitentiae, ubi dicit in injungendis satisfactionibus *habendam esse rationem status, conditionis, sexus, aetatis et item dispositionis poenitentium. Status,* v. g. sitne poenitens Clericus an Laicus etc. *Conditionis,* infimae an eminentis, superior an inferior, dives an pauper. *Sexus:* aliqua enim in sexu fragiliori tolerari utcunque possunt, quae in perfectiori nullam excusationem admittunt. *Aetatis:* est enim longe dispar ratio peccatorum, quae in aetate puerili, et quae in perfecta et matura committuntur. Et *Dispositionis,* corporis scilicet vel animi: aliqui enim sunt imbecilles et infirmi, quos si oneraveris, opprimes, alii contra valentes et robusti; item alii conscientiae scrupulis et dubiis inquietantur, alii passionibus acribus exagitantur. Quae omnia et alia similia Confessario perpendenda sunt, ut (sicut loquitur Catechismus Rom. supra) *cum justitia, prudentia et pietate in sententia erga poenitentes ferenda se gerat:*

Post considerationem qualitatis criminum et facultatis poenitentium, satisfactiones ipsae imponendae attendi debent, quas Concilium dicit esse debere *salutares et convenientes.*

Salutares quidem, id est utiles et aptas ad salutem poenitentium: quod ut praestet Confessarius, debet in illis imponendis hoc solum ob oculos habere, nimirum ut poenitentis saluti consulat, ideoque duo extrema huic fini opposita sunt devitanda.

4. Primum est, *ne* (ut loquitur Concilium supra) *peccatis conniveat, et indulgentius cum poenitentibus agat, neve levissima quaedam opera pro gravissimis delictis injungendo, alienorum peccatorum particeps efficiatur, sed tales injungat satisfactiones, quae tum ad novae vitae custodiam et infirmitatis medicamentum, tum ad praeteritorum peccatorum vindictam et castigationem conferre possint.* Hoc fiet, si, ut monet Rituale Romanum supra, Confessarius, quantum poterit *contrarias peccatis poenitentias injungat, veluti avaris eleemosynas, libidinosis jejunia vel alias carnis afflictiones, superbis humilitatis officia, desidiosis devotionis studia; rarius autem vel serius confitentibus, vel in peccata facile recidentibus utilissimum fuerit consulere ut saepe, puta semel in mense, vel certis diebus solemnibus confiteantur, et si expediat, communicent.*

Aliud quoque extremum ipsi Confessario devitandum est: ne scilicet durum se et rigidum ultra quam satis est, poenitenti exhibeat, illique acerbas nimis et molestas poenitentias imponat, eo praetextu quod conscientiam suam exonerare velit, nihil curans an ipse poenitens eas adimpleat nec ne, quod esset maxime a caritate alienum, et fini hujus Sacramenti prorsus repugnaret; unde sapientissime monet Rituale Parisiense titul. de Sacramento Poenitentiae, ut satisfactione injuncta interroget poenitentem, *an possit, anne dubitet poenitentiam sibi injunctam peragere, alioquin eam immutet aut minuat.* Neque repudiandum est axioma Joannis Gersonis p. 2. operum in regulis moralibus, ubi dicit, *tutius esse cum parva poenitentia, quae sponte suscipitur et verisimiliter adimpletur, ducere confessos ad purgatorium, quam cum magna non implenda praecipitare in infernum.* Certe multi graves Theologi, quibus subscribit Gammachaeus, existimant Confessarium aliquando pro satisfactione poenitenti salubriter imponere posse opera etiam ab ipso alias debita et praecepto implenda, v. g. ut audiat

Missam singulis dominicis diebus et festis per annum, ut per totam quadragesimam jejunet etc. Observat praeterea Laymannus tract. 6. de Poenit. cap. 15. ex S. Thoma et aliis Doctoribus, aliquas esse causas, quarum intuitu Confessarius legitime possit satisfactionis imponendae rigorem minuere, quales sunt magnitudo contritionis, infirmitas corporis, imbecillitas animi, jubilaei aut indulgentiarum tempus, aut similes.

5. Denique Concilium dicit satisfactiones esse debere *convenientes* statui, conditioni, sexui etc. Scilicet ut nihil in illis Confessarius a poenitente, nisi juxta prudentiae regulas, exigat: e. g. ut filio familias non injungat eleemosynas erogandas, operariis vel debilibus personis jejunia, mulieribus peregrinationes, valde occupatis multas preces; sed praecipuo studio Confessarius cavere debet, ut recte monet S. Antoninus, Navarrus et alii apud Laymannum supra, ne tales imponat satisfactiones, ex quibus alii, v. g. maritus, parentes vel domestici in suspicionem peccati alicujus in confessione declarati venire possint, aut ex quibus conjiciant grave aliquod peccatum a poenitente commissum fuisse: quod etiam habetur in Rituali Romano supra, ubi expresse prohibetur ne unquam pro peccatis occultis, quantumvis gravibus, manifesta imponatur poenitentia.

SECTIO XXVI.

Quae sit obligatio poenitentis circa poenitentiam acceptandam et adimplendam.

1. Certum est poenitentem obligari ad acceptandam et adimplendam poenitentiam sibi rationabiliter a Confessario impositam, nec posse licite illam repudiare, et satisfactionem in purgatorio implendam reservare. Ita enim docet S. Thomas et post illum Sotus, Paludanus, Major et alii plures, quos citat et sequitur Suares disp. 38. sect. 7. Ratio est, tum quia integritas Sacramenti a poenitente servanda id requirit, tum etiam quia potestas ligandi, quae Sacerdotibus a Christo Domino concessa est, in eo praesertim consistit, ut declarat Concil. Trid. sess. 14. c. 8. et can. 15. quod Sacerdotes ex judiciaria quam habent potestate ligare possint poenitentes ad poenam, ad quam pro-

facto eos ligare non possent, si ad satisfactionem implendam non possent eos obligare.

2. Unde sequitur, illum peccare, qui poenitentiam rationabiliter impositam acceptare non vult, aut acceptatam implere non curat: mortaliter quidem, si poenitentia illa sit gravis, venialiter tantum, si levis sit, ut docet Valentia qu. 4. de Poenit. punct. 4. Imo Suares supra existimat poenitentiae cujuscunque ob venialia peccata impositae omissionem, si contemptus absit, esse tantum venialem. Si tamen Confessarius nimis duram aut difficilem poenitentiam imponat, poterit poenitens ab eo postulare, ut illam minuat aut mutet, cui tunc Confessarius, quantum licite potest, annuere debet, ut docet Navarrus c. 26. n. 20. ne scilicet confessionis et poenitentiae jugum nimis onerosum et exosum reddatur. Quod si Confessarius pollet minuere vel mutare, poterit poenitens, antequam recipiat absolutionem petita humiliter venia, Sacerdotem alterum adire, eique peccata omnia rursus confiteri, et ab eo poenitentiam mitiorem et a se facilius implendam acceptare, ut docet Suares supra. Imo si poenitentiam quam acceptavit implere nonnisi cum maxima difficultate possit, poterit Confessarius, qui eam imposuit, aut quivis alius etiam illo inferior, audita iterum confessione peccatorum, poenitentiam illam ex causa aliqua justa et rationabili mutare. Ita Sylvester, Henriques, Suares, Valentia et alii, quos citat et sequitur Laymannus tract. 6. de Sacram. Poenit. cap. 15. qui etiam ibidem subdit, probabilem et in praxi tutam esse eorum sententiam, qui asserunt, alterum Confessarium ex causa aliqua justa poenitentiam mutare posse, etiam non repetita confessione peccatorum, ob quae imposita fuerit: sic enim docent Vivaldus, Navarrus, Victoria, Toletus et alii, quos ibidem citat.

* Quae tamen sententia limitanda videtur, adjectione unius conditionis, nimirum ut ille Confessarius, a quo postulatur ut poenitentiam impositam immutet, id faciat in ipso tribunali Poenitentiae, seu in actu sacramentali ad tribunal illud pertinente. Ratio est, quia impositio poenitentiae sacramentalis ut pars integralis pertinet ad sententiam tribunalis sacramentalis, ideoque neque primo imponi, neque postea immutari potest, nisi in ipso tribunali, aut in actu aliquo ad illud pertinente.

3. Quaeres, quo tempore poenitentia a Confessario

injuncta impleri debeat. Respondetur cum distinctione; vel enim illius implendae tempus a Confessario praefixum fuit, vel non: si primum, v. g. si certis diebus jejunium servandum injunctum sit, tempore illo praefixo implendum est; si secundum, poenitens, quam primum commode poterit, satisfactionem implere tenetur. Ita Suares loco citato, ubi docet illum mortaliter peccare, qui poenitentiam gravem sine ulla rationabili causa tempore valde diuturno ex sola desidia aut incuria differret.

Est autem hic obiter observandum, damnatam olim fuisse a Sixto summo Pontifice in Bulla speciali data anno 1478. sententiam Petri de Osma, qui asserebat non nisi peracta poenitentia confitentes debere absolvi: quam quidem sententiam falsam, scandalosam et SS. Patrum decretis apostolicisque constitutionibus contrariam et haereticam declaravit; cujus Bullae mentio fit in censura facultatis Parisiensis, data anno 1644. die 23. Junii, in qua eandem ut temerariam et haereticam proscripsit.

APPENDIX

de indulgentiis et purgatorio.

Quoniam supra diximus posse Confessarium injungendarum satisfactionum rigorem minuere occasione indulgentiarum, poenasque temporales peccatis quoad maculam remissis debitas, quibus in hac vita satisfactum minime fuerit, post hanc vitam in purgatorio esse luendas: ut utrumque melius et certius intelligatur, appendicem hunc de indulgentiis et purgatorio apposuimus, in quo quid de utroque secundum catholicae Fidei normam sentiendum sit, breviter explicabimus.

§. I.

Quid sit et quotuplex indulgentia.

Indulgentiae nomen secundum communem et receptum Ecclesiae usum significat poenae temporalis peccato quoad culpam remisso debitae condonationem, quae fit ab Ecclesia ex justa aliqua et rationabili causa per applicationem satis-

factionum Christi Domini, ut fuse docet et explicat Bellarminus lib. 1. de Indulgent. cap. 1. et 2. Quod ut evidentius fiat, duo nobis hic breviter demonstranda sunt.

Primum est, extare in Ecclesia thesaurum quendam, unde applicandae fidelibus indulgentiae proferuntur: qui thesaurus constat in primis ex satisfactionibus ipsius Christi Domini, quarum valor cum infinitus fuerit, ut ex dictis p. 1. tract. 5. constat, quantacunque fiat illarum applicatio, thesaurus ille nunquam exhauriri potest. Constat etiam ex satisfactionibus superabundantibus Sanctorum, quorum aliquos certum est longe plura passos esse, quam ob peccata commissa promeriti fuerint (quod de sanctissima Virgine Deipara negare nemo potest, et de S. Joanne Baptista multisque aliis pietas facile suadebit), quibus passionibus voluntarie ab iis et ex perfecta caritate acceptatis vis quaedam inerat, non modo meritoria, cujus fructum in coelo percipiunt, sed etiam satisfactoria, quam licet ipsis minime necessariam, ut supponimus, aliis tamen maxime utilem et salutarem esse posse Ecclesia semper agnovit, ut ex communione Sanctorum, quam in Symbolo profitemur, aliisque Scripturae locis fuse probat Isambertus tract. 1. de Indulgent. disp. 1. art. 3. et Gammachaeus disp. unica de Indulgent. cap. 2. Ubi etiam ex communi Doctorum sententia variis argumentis ostendunt, justum in hac vita non solum pro suis, sed etiam pro alterius justi peccatis ob caritatis unionem Deo satisfacere posse.

Porro has Sanctorum satisfactiones Christi Domini satisfactionibus conjungit Ecclesia, non ut ullum harum defectum suppleat, cum perfectissimae sint; neque ut earumdem valori infinito quidquam superaddat, sed tum ut ipsius Christi virtutem in Sanctis ejus veneretur, tum ut eorum perfectam cum Christo capite unionem, et membrorum ejusdem capitis in utraque Ecclesia triumphante ac militante communionem demonstret.

2. Secundum est, supradicti thesauri dispensationem a Christo Domino Ecclesiae creditam fuisse, ut habetur in extravag. *Unigenitus* de poenit. et remiss. et in Concilio Trid. sess. 25. decr. de Indulgentiis. Et probari potest tum ex illis Christi Domini verbis Matth. 16. *Quodcunque solveris super terram, erit solutum et in coelis:* quibus potestas generalis et amplissima conceditur vincula quaecunque solvendi, quibus a consecutione salutis homines

praepediri possent; tum etiam ex continua et universali praxi Ecclesiae, quae jam inde a tempore Apostolorum et consequentibus saeculis ad haec usque tempora perseveravit. S. Paulus siquidem indulgentiam Corinthio incestuoso poenitenti concessit ad instantiam aliorum fidelium, qui pro illo intercesserant, ut docent S. Thomas et Theodoretus in commentariis super cap. 2. epist. 2. ad Corinth. Similiter indulgentias ad postulationem martyrum, qui in carceribus ob Christi confessionem detinebantur, poenitentibus concessas fuisse constat ex variis testimoniis Tertulliani, S. Cypriani et aliorum, qui apud Bellarminum c. 3. referuntur. De earumdem postea indulgentiarum usu mentio fit in Concilio Nicaeno 1. can. 11. Ancyrano can. 5. Laodiceno can. 2. et aliis passim usque ad Gregorium Magnum, a cujus temporibus usus indulgentiarum notior adhuc et frequentior in universa Ecclesia fuit, ut fuse ostendit idem Bellarminus supra.

Ex quibus constat, quam falso et temerarie hodierni Haeretici indulgentias ab Ecclesia concedi posse denegent, quorum error vel eo solo nomine proscribi deberet, quod non alios patronos agnoscat quam Valdenses, qui primi indulgentias impugnarunt, ut observat idem Bellarminus supra, apud quem fusior Haereticorum illorum refutatio, et veritatis nostrae Fidei probatio videri potest.

3. Quaeres, quis sit indulgentiarum effectus, seu a quibus poenis per indulgentias liberemur. Respondetur per concessionem indulgentiarum nos minime liberari a poenis naturalibus, quae peccatum originale consequuntur, neque etiam a poenis ob delicta in foro externo sive ecclesiastico, sive politico subeundis, sed a poenis illis temporalibus, quae ob peccata post Baptismum commissa, et quoad culpam remissa debentur in foro interiori divinae justitiae, seu, ut loquuntur Theologi, in foro animae, quaeque vel in hac vita, vel post illam in purgatorio luendae forent, si homo prius moreretur, quam condignam pro illis offerret satisfactionem: ita ut per indulgentiarum concessionem a poenarum illarum reatu liberemur, non modo coram Ecclesia, ut olim nonnulli dixerunt, quos refellit S. Doctor in 4. dist. 20. qu. 1. a. 3. sed etiam vere coram Deo, ut fuse ex eodem S. Doctore et aliis probat idem Bellarminus supra, et post illum Gammachaeus disp. unica de Indulgent. cap. 5.

4. Sunt autem variae et multiplices indulgentiae pro varia et multiplici concessionum forma et concedentium voluntate. Interdum enim conceduntur indulgentiae aliquot dierum, vel annorum, vel quadragenarum; interdum tertia, vel quarta aut alia pars peccatorum per indulgentiam condonatur; aliquando plenaria indulgentia conceditur; aliquando plenissima et in forma jubilaei. Et quidem quando conceditur indulgentia tot dierum vel annorum, vel quadragenarum, sensus est per illam indulgentiam remitti tantum poenae temporalis, pro peccatis commissis et quoad culpam deletis, in hac vita aut in altera luendae, quantum redimeretur per poenitentiam tot diebus, vel annis, vel quadragenis secundum antiquos Ecclesiae canones imponi solitam, ut explicant Paludanus, Major, S. Antoninus, Sotus, Suares et alii apud Laymanuum tract. 7. de Indulgent. cap. 3. Similiter quando per indulgentiam condonatur tertia vel quarta pars peccatorum, nihil aliud significatur, quam remitti tertiam vel quartam partem poenae illius temporalis pro peccatis luendae. Plenaria vero indulgentia totam poenam temporalem peccato quoad culpam remisso debitam tollit; quod similiter facit illa, quae dicitur plenissima, et in forma jubilaei nec a plenaria differt, nisi in quantum simul cum indulgentia facultates aliquae conceduntur ad eligendum Confessarium, qui a casibus quibuslibet et censuris absolvat, et in votis aut irregularitatibus dispenset, ut fieri solet in jubilaeis: quae omnia fusius explicata et probata reperiuntur apud eundem Bellarminum supra cap. 9. ubi monet indulgentias illas, in quibus mille et plurium annorum remissio conceditur, suspectas, et a quaestuariis confictas nonnullis videri, cum non soleant Pontifices concedere indulgentias nisi tot annorum, quot solebant poenitentiae injungi, quae quidem non extendebantur ultra septem, aut decem aut viginti annos, aut certe ad totam vitam, quae ultra centum annos prorogari non solet, quanquam Toletus lib. 6. cap. 23. indulgentias ejusmodi recte concedi posse contendit, si per illas intelligatur tantum poenae remitti, quantum redimere deberet peccator per poenitentiam, quae tot millibus annorum duraret; cujus quidem poenae reatum non est creditu difficile a multis incurri, qui, ut Scriptura loquitur, *bibunt tanquam aquam iniquitatem.*

§. II.

Quis possit concedere indulgentias, et quaenam causae ad id requirantur.

1. Supponimus ex Bellarmino lib. de Indulgent. cap. 5. et Suarc disp. 69. de Poenit. sect. 4. indulgentiae concessionem respectu vivorum fieri per modum cujusdam absolutionis, quae annexam habet solutionem ex thesauro Ecclesiae, ut constat ex variis summorum Pontificum diplomatibus, quae ibidem refert Bellarminus. Diximus respectu vivorum, quia si quaestio sit de defunctis in purgatorio existentibus, indulgentiae ipsis applicantur non per modum absolutionis, cum nullam in eos Ecclesia jurisdictionem obtineat, sed tantummodo per modum solutionis seu suffragii; sicut captivum apud Turcas detentum rex Galliae non per viam authoritatis, ut in proprio regno, sed tantum per viam solutionis ac redemptionis liberare potest. Quovis autem modo concedatur indulgentia, sive per modum absolutionis, quae annexam habeat solutionem, sive per modum simplicis solutionis, certum est in concedente requiri jurisdictionem in foro exteriori Ecclesiae, quia sine illa neque absolutionem concedere, neque bona Ecclesiae communia, et in ejus thesauro deposita legitime dispensare potest.

Dicendum 1. summum Pontificem ex jure divino habere plenissimam potestatem concedendi quaslibet indulgentias omnibus et singulis Christi fidelibus. Quod constat tum ex potestate illimitata a Christo Domino, primario et prae reliquis Apostolis concessa S. Petro, cui succedit Romanus Pontifex: S. Matth. 16. *Tibi dabo claves regni coelorum etc. et quodcunque solveris super terram, erit solutum et in coelis etc.* Tum etiam ex eo quod ad conferendas indulgentias duplex ex parte concedentis requiritur potestas: una in eos, quibus conferuntur, altera in thesaurum Ecclesiae, ex quo desumuntur; utramque autem illam potestatem in Romano Pontifice plenissimam reperiri apud omnes Catholicos constat, et plenius adhuc constabit ex iis, quae infra dicentur tractatu 2. capite 3. de Legibus. Addit Toletus lib. 6. cap. 25. Concilium generale similem habere potestatem concedendi quascunque indulgentias etiam plenarias, quod a Concilio Lateranensi factum fuisse dicit.

2. Dicendum 2. Episcopos etiam habere potestatem conferendi aliquas indulgentias, ut patet ex cap. *Nostro* de Poenit. et remiss. et ex ipsius Ecclesiae praxi satis constat: possunt enim Episcopi conferre indulgentias unius anni in dedicatione Ecclesiae, et quadraginta dierum in anniversario dedicationis; quam ultimam indulgentiam possunt, quandocunque ipsis libuerit, ex causa aliqua legitima concedere, ut habetur ex capite *Cum ex* de Poenit. et remiss.

Quaerunt Theologi, an Episcopi potestatem illam conferendi indulgentias habeant tantum ex jure humano, seu ex concessione summi Pontificis, an vero ex jure divino, et, si ex jure divino, cur adeo restricta et limitata sit. Omissis variis Doctorum responsionibus, probabilissime loqui videntur ii, qui asserunt Episcopos hanc potestatem ex jure divino habere, cum sint, ut dicit Apostolus, *dispensatores mysteriorum Dei*, et a Spiritu sancto regimini Ecclesiae praepositi sint, Actor. 20. *Spiritus sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei;* quia tamen hoc regimen et illa dispensatio subordinatur regimini et dispensationi generali, quam summus Pontifex in universam Ecclesiam obtinet: ideo penes illum est ejusmodi potestatem in Episcopis, ob causas aliquas justas et rationabiles extendere vel restringere, ut docet et fuse probat Isambertus disp. 3. de Indulgent. art. 1. qui ibidem ex Navarro et aliis observat, Cardinales etiam posse concedere indulgentias centum dierum, idque non tam a jure, quam a consuetudine et concessione summi Pontificis.

3. Quod vero spectat ad Abbates, Parochos etc. recte docet Bellarminus lib. 1. de Indulgent. c. 11. nullos Clericos, aut Sacerdotes Episcopis inferiores ex jure posse concedere indulgentias, sed, ut habetur cap. *Accedentibus*, de excessibus Praelatorum, solummodo ex commissione Pontificis maximi, vel Episcoporum. Ubi etiam observat ex S. Doctore in 4. dist. 20. qu. 1. art. 4. q. 1. nullos proprie loquendo in Ecclesia esse aut dici debere Praelatos, nisi solos Episcopos, cum sint integri alicujus populi rectores, et quasi in quodam ecclesiastico regno praesint hominibus omnium aetatum, sexuum, ordinum et conditionum; Abbates vero et Parochi sint quasi unius familiae patres: unde, cum indulgentiarum concessio nonnisi ad Ecclesiae Praelatos spectet, sequitur illam esse Episcoporum propriam, non vero aliorum, qui ipsis sunt in Ecclesia inferiores.

Dicendum 3. non solum legitimam authoritatem, sed etiam justam aliquam et rationabilem causam requiri ad hoc, ut licite et valide indulgentiae conferantur. Ita S. Thomas, S. Bonaventura et alii, quos citat et sequitur Bellarminus sup. cap 12. et constat ex extravag. *Unigenitus*, ubi Clemens VI. dicit Christum Dominum Ecclesiae thesaurum per suos Vicarios reliquisse fidelibus dispensandum, *salubriter, et ex rationabilibus et justis causis;* et ex Concilio Constantiensi sess. ultima, ubi dicitur suspectos de haeresi interrogandos esse, an credant summum Pontificem concedere posse indulgentias ex *causa rationabili.*

4. Quaeres, quaenam causa justa et rationabilis esse censeatur ad concedendum indulgentias. Respondetur juxta probabiliorem Doctorum sententiam, ad id requiri non modo ut causa illa sit pia et Deo grata, sed etiam ut aliquam habeat cum ipsa indulgentia proportionem. Ita S. Bonaventura, Richardus, Major, Sotus, Navarrus et alii plures, quos citat et sequitur Bellarminus cit. cap. 12. Ad hanc autem proportionem duo praesertim requiruntur. Primum est, ut concedatur indulgentia ob pium aliquem finem, cujus assecutio sit magis Deo honorifica et Ecclesiae utilis, quam poenitentialis satisfactio, quae per indulgentiam relaxatur. Secundum est, ut ad indulgentiam illam percipiendam opus aliquod faciendum praescribatur, quod sit aptum et utile ad finem hujusmodi consequendum: e. g. quando summus Pontifex indulgentiam concedit iis, qui vere poenitentes et confessi ac sacra communione refecti preces et alia pietatis opera pro haereseon extirpatione et Christianorum pace etc. Deo obtulerint; finis, quem sibi proponit Pontifex, scilicet haereseon extirpatio et Christianorum pax, est haud dubie maxime Deo honorificus et Ecclesiae proficuus; opera item ad finem illum obtinendum injuncta ad id aptissima sunt, ut per se patet, et sic proportio debita reperitur.

5. De hac vero causa ejusque justa proportione penes ipsum concedentem indulgentias judicium esse debet, ut recte monet Bellarminus supra cap. 12. nec subditorum est temere de ejusmodi rebus judicare: imo (ut docet Isambertus disp. 3. art. 4.) periculosum est quascunque indulgentias quibuslibet ex causis concessas parvifacere: unde ibidem observat indulgentias illas, quae conceduntur usui granorum benedictorum, rosariorum, piarum imaginum

et similium rerum, quae minimi momenti videntur, ex causa maxime justa ac rationabili a summis Pontificibus interdum posse concedi.

Recte tamen observat Laymannus cap. 4. de Indulgent. post Navarrum et alios, quod quamvis causa sufficiens et justa in concessione indulgentiae alicujus, v. g. plenariae, reperiatur, fieri tamen posse, ut non omnes integram consequantur: si videlicet illorum aliqui, ad maximam pro peccatis commissis temporalem poenam obeundam obligati, opus injunctum tepide peragant, quia, quamvis causa indulgentiae in se justa sit, illorum tamen respectu aliquo pacto deficit ob imperfectam dispositionem: quod etiam constat ex extravaganti 1. Bonifacii VIII. de Poenit. et remiss. et ex S. Bonaventura in 4. dist. 20. part. 2. art. 7. q. 6. ubi dicit *homines plus vel minus participare de indulgentia, prout plus vel minus ad illius causam accedunt.*

§. III.

Quaenam conditiones requirantur in eo, qui indulgentiarum fructum percipere intendit.

1. Prima conditio est, ut sit homo baptizatus, ut ex communi et certa Theologorum sententia docet Suarez disp. 53. s. 4. thesaurus siquidem Ecclesiae valide dispensari non potest nisi filiis Ecclesiae, nec absolvi possunt ab Ecclesia, qui ejus jurisdictioni non subsunt; Navarrus tamen et alii apud Laymannum cap. 6. de Indulgentiis, existimant probabile esse catechumenis tum vivis, tum defunctis, indulgentias per modum suffragii prodesse posse.

Secunda conditio est, ut is, qui percipit indulgentias, subditus sit illius, qui eas concessit; neque enim nisi subditis indulgentiae concedi possunt, ut habetur ex cap. *Quod autem,* et ex dictis paragrapho praecedenti constat.

Tertia conditio est, ut non sit excommunicatione aliqua majori ligatus; haec enim privat hominem participatione bonorum spiritualium communium, ut supponimus ex dicendis infra suo loco.

Quarta conditio est, ut sit in statu gratiae sanctificantis eo tempore, quo indulgentiae fructum percipit: poenae siquidem temporalis remissio culpae remissionem praesupponit, ut ex S. Thomae et Theologorum communi sententia docet Bellarminus cap. 13. et ex ante dictis satis constat.

Verum circa hanc quartam conditionem difficultas est, an status gratiae requiratur in suscipiente indulgentiam non solum quando ejus fructum percipit, sed etiam cum exequitur opera ad illius perceptionem injuncta. Paludanus, S. Antoninus et alii apud Bellarminum supra, existimant satis esse, ut is, qui lucratur indulgentiam, sit in statu gratiae eo tempore, quo ejus fructum percipit; Cajetanus tamen, Sotus et alii apud eundem Bellarminum asserunt requiri gratiae statum etiam tunc, quando injunctum opus perficitur, quorum sententiam Bellarminus censet esse tutiorem, et in quibusdam etiam casibus omnino certam, cum videlicet praescribitur, ut opera injuncta in statu gratiae fiant, quod in plurimis summorum Pontificum diplomatibus praescribitur, in quibus indulgentia conceditur iis, qui vere contriti et confessi ecclesias aliquas visitaverint, ibique oraverint pro pace etc. Imo Bellarminus existimat id semper subintelligi, quamvis non exprimatur, quando injunctum opus tale est, ut minime conferat ad finem, ad quem indulgentia confertur: v. g. ad placandum Deum et impetrandam pacem, nisi fiat in statu gratiae; peccatores enim Deus non exaudit, nec per opera mortua justitia ejus placari, aut misericordia exorari potest: quare consultissimum est, ut, quando quis indulgentiam percipere cupit, primum peccata sua vel sacramentali confessione, vel saltem perfectae contritionis actu eluere curet: quae quidem contritio ad omnia peccata non solum mortalia, sed etiam venialia extendi debet, ut ad remissionem poenarum illis debitarum indulgentia quoque extendatur.

2. Quinta denique conditio est, ut is, qui indulgentiam percipere cupit, id omne perficiat, quod ad illam consequendam injunctum fuerit, unde si ex ignorantia, aut oblivione, aut etiam justo aliquo impedimento partem aliquam operis injuncti quamvis inculpabiliter omittat, effectum indulgentiae non consequitur, ut ex S. Thoma et aliis docet Bellarminus, quia secundum commune Theologorum axioma *indulgentiae tantum valent, quantum sonant.*

Quaeres, utrum, quando in pontificiis diplomatibus habetur, indulgentiam concedi poenitentibus vere contritis et confessis, confessio sacramentalis necessaria sit ad eam lucrandam. Respondetur secundum probabiliorem et tutiorem sententiam, in eo, qui peccati alicujus mortalis sibi conscius est, requiri actualem confessionem, quando illius

mentio expressa habetur in pontificiis litteris; nec sufficere solam contritionem, quamvis veram et perfectam, ut asserunt S. Antoninus, Adrianus, Navarrus et plures alii apud Bellarminum supra. In eo autem, qui nullius peccati mortalis conscientiam habet, actualem confessionem minime esse necessariam ut docent idem S. Antoninus, Suares, et alii apud Laymannum c. 6. de Indulgentiis.

Quod spectat ad indulgentias, quae defunctis fidelibus in purgatorio existentibus applicantur, certum est id ab Ecclesia valide et fructuose fieri posse: fideles siquidem defuncti cum fidelibus viventibus ita conjuncti sunt, ut unam cum illis Ecclesiam efficiant, proindeque si particularibus suffragiis et orationibus viventium juvari possunt, a fortiori poterunt per applicationem satisfactionum Christi et Sanctorum sublevari. Et haec est communis et certa doctrina S. Thomae, S. Bonaventurae et aliorum Doctorum, quos citat Bellarminus cap. 14. Quae etiam ex communi Ecclesiae praxi satis constat, in qua (ut ibidem refert) Paschalis I. qui ante septingentos annos apostolicam sedem obtinebat, et plures alii summi Pontifices indulgentias defunctis applicandas concesserunt.

3. Quaerunt aliqui, utrum indulgentiae pro defunctis concessae certo ac infallibiliter illis prosint. Affirmant Sotus, Navarrus, Suares et alii, quos citat Laymannus cap. 7. de Indulg. quorum sententia, licet sit probabilis, contraria tamen, quae est S. Bonaventurae, Richardi, Durandi, Cordubensis, Cani et aliorum, quos citat et sequitur ibid. et quae est, hunc indulgentiarum pro defunctis effectum pendere ex liberali Dei acceptantis voluntate, probabilior videtur, cum neque ex ullo Scripturae loco, neque ex ulla certa traditione constet, Deum illas satisfactiones ex Ecclesiae thesauro deprómptas, et ab eadem Ecclesia sibi oblatas pro defunctorum liberatione acceptaturum se promisisse, praesertim cum ipsa Ecclesia indulgentias illas pro defunctis concedat, non per modum absolutionis, sed per modum suffragii, tanquam ipsum Deum supplicans, ut ejusmodi satisfactionem seu solutionem pro defunctorum sublevatione misericorditer acceptare dignetur.

Quod etiam ex ipsius Ecclesiae praxi confirmari potest, quae post applicatam alicui defuncto in particulari plenariam indulgentiam, v. g. per sacrificium in altari privilegiato pro ipso oblatum, nihilominus pro eodem orare et

sacrificare non desinit: quo facto tacite declarare videtur, indulgentias quamvis maxime salutares, non tamen semper infallibilem effectum pro ipsis defunctis habere, sed pendere ex divina misericordia; quod tamen non debet fideles viventes reddere segniores, imo potius excitare, ut majori affectu et caritate ipsis fidelibus defunctis per orationes, aut sacrificia, aut indulgentiarum applicationem, aut alium quemcunque modum opitulentur.

§. IV.

Quid de purgatorio sentiendum sit.

1. Catholica veritas, cui firmiter adhaerendum est, docet esse purgatorium, id est locum quendam, in quo tanquam in carcere, post hanc vitam usque ad certum et definitum tempus detinentur ac purgantur animae fideles, quae in statu quidem gratiae, sed tamen nondum plene a peccatis purgatae e corporibus exierunt, ubi fidelium vivorum orationibus et suffragiis, ac praesertim sanctissimo Missae sacrificio possunt sublevari. Hanc veritatem olim Valdenses, Albigenses, Apostolici et plures alii catholicae Fidei hostes impugnarunt, ut videre est apud Bellarminum lib. 1. de Purg. cap. 2. quibus adjunxerunt se hodierni Haeretici tam Lutherani quam Calvinistae, qui omnes nullum esse post hanc vitam purgatorium contendunt, sed animas statim ut a corporibus separantur, vel in coelum evehi, vel in infernum detrudi.

Refellitur hic error, et nostrae Fidei veritas probatur 1. ex Scriptura: 2. Mach. 12. ubi dicitur, quod *sancta et salubris est cogitatio pro defunctis exorare, ut a peccatis solvantur:* quae verba, cum neque de beatis neque de damnatis intelligi possint, sequitur ut de quodam tertio hominum genere sint intelligenda, qui habeant adhuc aliqua vincula, a quibus post mortem solvi queant, proindeque de illis, qui in purgatorio detinentur. Hunc autem librum Machabaeorum esse canonicum (quicquid Haeretici in contrarium dicant) constat non modo ex Concil. Trident. s. 4. in decr. de canonicis Scripturis, sed etiam ex Concilio Carthaginensi 3. cui interfuit ac subscripsit S. Augustinus: cap. 47. item ex S. Innocentio I. epist. ad Exuperium cap. ultimo, et ex Gelasio I. in Concilio septuaginta Episcoporum, ut refertur dist. 15. c. *Sancta Romana*. Probatur

etiam ex Isaiae 4. *Purgabit Dominus sordes filiarum Sion in spiritu judicii et spiritu ardoris:* quem locum de poena purgatorii explicat S. Augustinus lib. 20. de Civit. cap. 25. Item ex Matth. 12. ubi dicit Dominus quaedam peccata esse, quae non remittuntur neque in hoc saeculo, neque in futuro: unde colligunt SS. Patres quaedam peccata remitti in futuro saeculo, id est post hanc vitam, per orationes et suffragia Ecclesiae. Ita S. Augustinus lib. 21. de Civit. cap. 24. et lib. 6. in Julianum cap. 5. Gregorius lib. 4. dialog. cap. 39. et S. Bernardus hom. 66. in Cantica.

2. Probatur 2. ex variis Conciliis, in quibus praescribitur, ut orationes et suffragia pro defunctis fidelibus offerantur, ut in Concilio Carthag. 3. cap. 29. Bracarensi 1. cap. 39. et Aurelian. 2. cap. 14. unde sequitur aliquos fideles defunctos in tali loco esse, ubi orationibus et suffragiis viventium juvari possint, *proindeque esse in purgatorio.*

Probatur 3. ex SS. Patribus, qui purgatorium apertissime asserunt, ut S. Gregorius Nyssenus oratione pro mortuis circa medium, ubi de justo ex hac vita excedente loquens dicit, *quod non poterit a corpore egressus divinitatis particeps fieri, nisi maculas animo immixtas purgatorius ignis abstulerit;* et S. Augustinus lib. 21. de Civit. cap. 24. loquens de justis, qui cum levibus peccatis decedunt: *Tales,* inquit, *constat ante judicii diem per poenas temporales, quas eorum spiritus patiuntur, purgatos, aeternis suppliciis non tradendos.* Item ex aliis SS. Patribus, qui pro fidelibus defunctis orandum ac Missae sacrificium offerendum esse dixerunt, ut S. Cyrillus Hierosolym. catech. 5. Mystag. *Pro omnibus,* inquit, *oramus, qui inter nos vita functi sunt, maximum credentes esse animarum juvamen.* S. Gregorius lib. 4. dialog. cap. 55. *Multum,* inquit, *solet animas etiam post mortem sacra oblatio hostiae salutaris adjuvare, ita ut hanc nonnunquam ipsae defunctorum animae expetere videantur.*

3. Porro, cum tantummodo fidelium justorum animae in purgatorio detineantur, quae ab omni peccati mortalis reatu immunes ex hac vita decedunt, sequitur ut ob duas tantum causas ibi purgari debeant: nimirum vel pro peccatis venialibus, cum quibus nondum quoad culpam remissis e corporibus exierunt, vel pro poenis temporalibus, quae peccatis mortalibus aut venialibus quoad culpam remissis debeatur, pro quibus plene non satisfecerunt.

Haec autem animae in purgatorio existentes pro pecca-

torum illorum expiatione gravissimas haud dubie poenas patiuntur: adeo ut SS. Patres doceant poenas illas purgatorii quibuscunque hujus vitae poenis esse longe graviores, ut S. Augustinus in Ps. 37. S. Gregorius in Ps. 3. poenitentialem, et alii, quos citat Gammachaeus cap. 5. de Purgatorio.

Quamvis autem Doctores quidam catholici, ut Dionysius Carthusianus lib. de quatuor novissimis art. 47. et Michaël Bajus lib. 2. de Meritis operum cap. 8. existiment gravissimam animarum illarum poenam in eo consistere, quod nullam suae salutis habeant certitudinem, sed quasi suspensae et dubiae occulta quadam judicii divini dispositione teneantur: communis tamen Theologorum doctrina est, animas fideles in purgatorio detentas de salute sua aeterna certas ac securas esse, tum quia (ut docet S. Thomas) spes theologica in illis manet, ac proinde etiam Fides, ex qua certissime scire possunt animas in purgatorio detentas esse salvandas, aliunde vero satis certo sciunt se esse in purgatorio, non vero in inferno; tum ex dictamine propriae conscientiae: norunt enim se Deum super omnia amare, nec ullo adversus eum odio moveri, neque etiam ab aliis animabus secum detentis vident illum blasphemari, ut fit a reprobis in inferno, sed potius laudari: quae omnia fusius explicata et probata habentur apud Gammachaeum cap. 3. et ult. de Purgatorio, et Bellarminum lib. 2. de eodem purgat. cap. 4. qui etiam cap. 7. observat ex Beda et aliis probatis authoribus, diversos esse in purgatorio poenarum gradus, disparemque animarum statum, quarum aliae aliis longe minus torquentur, imo earum aliquae nullum alium nisi tantummodo dilatae felicitatis dolorem sustinent.

4. Quaeres 1. ubinam sit purgatorii locus. Respondetur, locum purgatorii ordinarium esse in ipsis terrae visceribus, ut docet S. Thomas, S. Bonaventura, Sotus et alii apud Gammachaeum citato cap. 5.

Diximus ordinarium, quia interdum ex aliqua divina dispensatione purgantur animae in aliis quibusdam locis, vel quia in iis peccaverunt, vel etiam ad instructionem et terrorem vivorum, ut ex S. Gregorio, S. Thoma, Petro Damiano et aliis observat idem Gammachaeus.

Quaeres 2. quanto tempore animae in purgatorio detineri debeant. Respondetur, id ab eo solo cognosci, cujus

judicio justo detinentur; certum nihilominus esse, aliquas illic animas pluribus annis, imo etiam saeculis detineri, cum Ecclesia probet consuetudinem illam anniversaria celebrandi pro aliquibus defunctis, etiam si constet illos ante ducentos vel etiam plures annos ex hac vita migrasse: quod minime probaret, si tamdiu eas illic non detineri posse certum esset.

Quaeres 3. an animae ex purgatorio aliquando egredi possint, et hominibus appareant. Respondetur, non modo ex purgatorio, sed et ex ipso inferno, imo etiam ex coelo animas, Deo ita volente, egredi posse, et de facto interdum egressas fuisse, aliisque viventibus apparuisse, ut docet S. Augustinus lib. de cura pro mortuis agenda cap. 15 et 16. et id ipsum variis exemplis et historiis ex probatissimis et Fide dignissimis authoribus probat Bellarminus cit. lib. 3. c. 8.

* Quaeres 4. quibus modis animae in purgatorio existentes juvari et sublevari possint. Respondetur, communionem, quam animae illae cum Ecclesia in terris militante servant, per gratiam et caritatem, in qua decesserunt, et ratione cujus inter membra viva corporis mystici, cujus Christus caput est, connumerantur, reddere illas capaces participandi piis ejusdem Ecclesiae operibus, et inde varia et saluberrima solatia recipiendi, quando scilicet pia illa opera, in quantum satisfactoria sunt, ipsis animabus applicantur et ea intentione Deo offeruntur: ex quo patet animas purgatorii a nobis juvari et sublevari posse orationibus, jejuniis, eleemosynis, sed praesertim sanctissimo Missae sacrificio, quod quidem propitiatorium est (ut definitum est in Concil. Trident. sess. 22. c. 2.): *Non modo pro vivis, sed etiam pro defunctis, in Christo nondum ad plenum purgatis.* Et sess. 25. in decreto de purgatorio dicitur, *animas in purgatorio detentas fidelium suffragiis, potissimum vero acceptabili altaris sacrificio juvari.* Unde et S. Augustinus serm. 34. de verbis Apostoli, postquam admonuit, *sumptuosam diligentiam sepulturae, monumentorum opulentam constructionem esse potius vivorum qualiacunque solatia, quam adjutoria mortuorum,* recte subjungit: *Orationibus vero sanctae Ecclesiae et sacrificio salutari, et eleemosynis, quae pro eorum spiritibus erogantur, non est dubitandum mortuos adjuvari, ut cum eis misericordius agatur a Domino, quam eorum peccata meruerunt. Hoc enim a Patribus traditum universa observat*

Ecclesia, ut pro eis, qui in corporis et sanguinis Christi communione defuncti sunt, cum ad ipsum sacrificium loco suo commemorantur, ac pro illis quoque id offerri commemoretur; cum vero eorum commendandorum causa opera misericordiae celebrantur, quis eis dubitet suffragari, pro quibus orationes Deo non inaniter allegantur?

CAPUT VI.

De Sacramento extremae Unctionis.

SECTIO I.

Utrum extrema Unctio sit Sacramentum, et quis sit ejus minister.

1. Extremae Unctionis nomine intelligimus unctionem olei benedicti, quae infirmo in extremis posito confertur a Sacerdote, adjunctis certis precibus. Hanc autem esse verum et proprium novae legis Sacramentum a Christo Domino institutum, negaverunt olim Valdenses et Albigenses, et nunc etiam negant Lutherani et Calvinistae, affirmat vero Ecclesia catholica, et tanquam dogma Fide credendum proponit: cujus quidem veritas, simul et erroris oppositi falsitas demonstratur.

Primo ex his S. Jacobi verbis: *Infirmatur quis in vobis, inducat Presbyteros Ecclesiae, et orent super eum ungentes eum oleo in nomine Domini, et oratio Fidei salvabit infirmum, et alleviabit eum Dominus, et si in peccatis sit, remittentur ei*: quibus verbis exprimuntur omnia, quae ad Sacramenti rationem requiruntur: scilicet ritus aliquis externus, nempe olei unctio; deinde promissio gratiae illi adjuncta, quatenus per illum ritum peccata remitti dicuntur; ac demum institutio divina: neque enim Apostolus adeo constanter et absolute gratiam illam promitteret, nisi Christus Dominus hoc ita instituisset, ac fieri praecepisset.

Secundo ex Concilio Cabilonensi (quod temporibus Caroli Magni celebratum est) cap. 48. ubi dicitur: *Infirmos secundum B. Jacobi documentum oleo, quod ab Episcopo benedicitur, debere a Presbyteris ungi*; et paulo post, allegatis

ipsius S. Jacobi verbis, subdit, *non esse parvi pendendam ejusmodi medicinam, quae animae corporisque medetur languoribus.* Item ex Concilio Florentino in decreto Eugenii, et Trident. sess. 14. cap. 1. de extrema Unctione, ubi habetur: *Hoc Sacramentum institutum a Christo Domino, apud Marcum quidem insinuatum, per Jacobum autem Apostolum ac Domini fratrem fidelibus commendatum ac promulgatum.*

2. Tertio ex SS. Patribus, qui huic sacrae Unctioni vim sanctificandi et peccata remittendi tribuunt, ut S. Joan. Chrysostomus lib. 3. de Sacerdotio, ubi dicit, Sacerdotes non modo cum nos regenerant, sed etiam cum infirmos oleo ungunt, indulgere peccata; quod ex citatis S. Jacobi verbis confirmat, et S. Augustinus serm. 215. de temp. in quo docet superveniente infirmitate aegrotum accipere debere Christi Domini corpus, et exinde proprium ejus corpus ungendum esse, ut impleatur in eo illud, quod scriptum est: *Infirmatur quis in vobis etc.* additque hoc modo corporis sanitatem et peccatorum indulgentiam obtineri.

3. Quod autem spectat ad ministrum hujus Sacramenti, certum est solum Sacerdotem rite ordinatum posse Sacramentum hoc valide administrare. Ita S. Thomas in 4. dist. 23. q. 21. a. 1. et alii communiter, estque de Fide, ut constat ex supra relatis S. Jacobi verbis, *inducat Presbyteros Ecclesiae*, tum ex Concilio Trid. sup. cap. 3. ubi verba illa S. Jacobi explicans, dicit, *proprios hujus Sacramenti ministros esse Ecclesiae Presbyteros: quo nomine eo loco non aetate seniores aut primores in populo intelligendi veniunt, sed aut Episcopi, aut Sacerdotes ab ipsis rite ordinati.*

Quamvis autem quilibet Sacerdos Sacramentum hoc valide administrare possit, cum ejus administratio, quae modo deprecatorio fit, ut infra dicetur, non sit proprius actus jurisdictionis, ut ex communi Theologorum sententia docet Isambertus disp. 5. de Sacram. extr. Unct. nullus tamen Sacerdos id licite potest, nisi sit proprius Sacerdos illius, cui hoc Sacramentum confertur, vel ab eo facultatem habeat: unde in Clementina de privilegiis prohibetur Religiosis Sacerdotibus sub poena excommunicationis sedi apostolicae reservatae et ipso facto incurrendae, ne hoc Sacramentum Laicis aut Clericis administrent sine licentia proprii Sacerdotis, ut refert Laymannus cap. 6. de extr. Unct.

Excipiunt tamen Doctores casum necessitatis: quando scilicet a proprio Sacerdote Sacramentum illud recipi non

potest, v. g. si absit, nec ab illo licentia possit obtineri; tunc enim quilibet Sacerdos etiam Religiosus, potest valide ac licite Sacramentum illud moribundo administrare, nec ullam ideo incurrit excommunicationem, ut docent S. Antoninus, Sylvester, Cajetanus, Henriques et alii apud Laymannum supra.

4. Quaerunt aliqui occasione illorum verborum S. Jacobi: *Inducat Presbyteros Ecclesiae*, utrum hujus Sacramenti minister debeat esse unus an plures. Respondetur 1. unum sufficere, ut constat tum ex cap. *Quaesivit*, extra de verborum significatione, tum ex communi Ecclesiae praxi, quae nonnisi unum Sacerdotem ad Sacramentum hoc ministrandum adhibere solet. Respondetur 2. plures Sacerdotes posse Sacramentum hoc administrare, sive successive, quando unctione una aut altera ab aliquo Sacerdote facta, et forma simul prolata, alius reliquas unctiones facit et verba formae profert: sive conjunctim, ita ut uno Sacerdote unam unctionem faciente et verba formae proferente, alii Sacerdotes eodem tempore unctiones reliquas faciant, ac simul verba formae proferant: et hic modus administrationis semper quidem validus est, non tamen licitus, nisi in duobus casibus: primus est, si Sacerdos post aliquas unctiones factas subito moriatur, aut in talem infirmitatem decidat, ut reliquas peragere non possit; tunc enim alius Sacerdos ejus defectum supplere debet, non repetendo quae facta sunt, sed ea, quae desunt, perficiendo. Secundus est, quando subest aliqua ratio timendi, ne infirmus moriatur, priusquam unicus minister unctiones omnes perficere possit: tunc enim si adsint alii Sacerdotes, poterunt simul unus oculos, alter aures etc. perungere, ac unusquisque illorum formam proferre unctioni illi, quam peragit, convenientem. Ita Suares disput. 43. sect. 2. num. 8. Isambertus disp. 5. de extrema Unct. art. 2 et 3. et plures alii.

SECTIO II.

Quae sit materia et forma hujus Sacramenti.

1. Dicendum 1. materiam remotam extremae Unctionis esse oleum olivarum ab Episcopo benedictum. Ac in primis quod sit oleum olivarum, constat ex decreto Eugenii, ubi expresse dicitur materiam hujus Sacramenti esse *oleum*

olivae, et in Catech. Rom. part. 2. cap. 6. declaratur olei nomine intelligi liquorem, non ex quavis pingui et crassa materia, sed ex olearum baccis tantummodo expressum. Quod autem oleum istud, ut sit apta et sufficiens hujus Sacramenti materia, debeat esse ab Episcopo benedictum, docet S. Thomas in 4. dist. 23. q. 1. art. 3. et constat tum ex citato decreto Eugenii et Concil. Trident. sess. 14. c. 1. tum ex ipsius Ecclesiae praxi, quae nonnisi oleum ab Episcopo benedictum in hujus Sacramenti administratione adhibere consuevit.

Quaeres, an deficiente oleo benedicto possit urgente necessitate ad Sacramentum hoc administrandum adhiberi oleum non benedictum, vel illius loco sacrum chrisma. Respondetur 1. oleum benedictum esse de necessitate hujus Sacramenti, ut docent S. Thomas, S. Bonaventura, Durandus et alii, quos refert et sequitur Isambertus disp. 2. art. 2. proindeque nec licite, nec valide cum oleo non benedicto administrari posse; si tamen oleum benedictum non sufficeret, posset illi non benedictum in minori tamen quantitate licite admisceri, ut intelligitur ex cap. *Quod in dubiis*, extra de consecratione Ecclesiae. Respondetur 2. controversum esse apud Theologos, an hoc Sacramentum valide conferri possit in oleo balsamato, seu chrismate, quibusdam affirmantibus, aliis vero id negantibus, quos fuse refert Laymannus cap. 2. de extr. Unct. qui recte concludit, quidquid sit de utraque illa sententia, quarum neutra expresse ab Ecclesia definita est, quantum ad praxim attinet, nunquam licitum esse Sacerdoti in extremae Unctionis administratione uti chrismate, eo quod saltem id consuetudini et praxi Ecclesiae repugnet, quae nonnisi oleum simplex et benedictum pro ungendis infirmis adhibere solet.

Addit, quod quamvis secundum ipsius Ecclesiae praxim oleum istud infirmorum quotannis renovari debeat, vetusque novo accepto comburi; si tamen Parochus oleum ab Episcopo benedictum nondum recepisset, urgente necessitate, veteri benedicto ad conferendam extremam Unctionem uti licite posset.

2. Dicendum 2. materiam proximam hujus Sacramenti esse unctionem, quae fit per modum crucis, juxta Rituale Romanum, in oculis, auribus, naribus, labiis, manibus, pedibus et renibus (quam tamen ultimam Unctionem in foeminis omittendam esse dicit), vel in pectore loco renum,

ut in Rituali Parisiensi et in quibusdam aliis habetur. Haec autem unctio in partibus illis, quae natura geminae sunt, duplex fieri debet, v. g. una super oculum dextrum, altera super sinistrum; et unica interim forma proferri, ita ut formae prolatio incipiat, antequam prior unctio finiatur, nec desinat quin posterior saltem inchoetur, ut annotatur in eodem Rituali; ubi etiam dicitur, quod si quis in aliqua illarum partium mutilatus sit, unctio in proxima fieri debeat cum eadem formae prolatione.

* Porro haec unctio, non adhibito aliquo instrumento, sed pollice manus ipsius Sacerdotis ministrandis fieri debet, ut habetur in Rituali Romano: Sacerdotis siquidem manus instrumentum est vivum divinae potestatis et gratiae speciali unctione ad usus mysticos in ipsa ordinatione consecratum.

Cum igitur haec ex ipsius Ecclesiae praxi constent, quaeritur an unctio illarum omnium partium sit de essentia hujus Sacramenti, ita ut valide conferri non possit, nisi omnes illae partes ungantur. Respondetur 1. certum esse ex communi Theologorum consensu ad validitatem hujus Sacramenti non requiri, ut unctio fiat in modum crucis, nec etiam ut pedes, aut renes, aut pectus ungantur; nec ut fiat duplex unctio in geminis partibus cujusque sensus; quamvis enim ex praecepto Ecclesiae ista fieri et servari debeant, nec proinde (nulla urgente necessitate) omitti possint sine peccato: non sunt tamen de essentia hujus Sacramenti, nec ad ejus validitatem requiruntur, ut docent Sotus, Henriques, Suares, Toletus et alii apud Laymannum cit cap. 2.

3. Respondetur 2. controversum esse apud Theologos, utrum ad Sacramenti hujus validitatem necessarium sit, ut omnes quinque sensus corporis ungantur, an vero unctio in uno illorum sufficiat; quidam enim doctores, quos recenset et quibus subscribit Isambertus disp. 2. art. 5. unius tantummodo sensus unctionem ad Sacramenti validitatem sufficere existimant; alii vero e contra unctionem quinque sensuum ad validitatem illam requiri affirmant. Ita S. Thomas, S. Bonaventura, Richardus, Scotus, Paludanus et plures alii, quos citat et sequitur Suares in 4. dist. 2. quaest. 2. art. 3. quorum sententia videtur probabilior propter authoritatem ipsius S. Doctoris, proindeque in praxi tenenda.

Dicendum 3. formam hujus Sacramenti hanc esse: *Per*

istam unctionem et suam piissimam misericordiam indulgeat tibi Dominus quidquid per visum deliquisti etc. et similiter de aliis membris. Ita declaratum est in decreto Eugenii, et in Concilio Tridentino sess. 14. c. 1. de extrema Unctione, et expresse habetur in Rituali Romano.

Sunt autem quaedam observanda. Primum est, formam hujus Sacramenti per modum deprecationis esse conferendam, ut docent S. Thomas, S. Bonaventura et communiter alii apud Suarem supra sect. 3. quod constat tum ex his S. Jacobi verbis: *Orent super eum, et oratio Fidei salvabit infirmum*; tum ex universali Ecclesiae praxi, quae ubique in hujus Sacramenti administratione forma deprecatoria utitur.

4. Secundum est, quod quamvis omnes particulae praefatae, quae in forma hujus Sacramenti communiter proferuntur, ad ejus essentiam non pertineant, sitque probabilissimum solas has quae sequuntur *per istam unctionem indulgeat tibi Deus quidquid peccasti*, ad illius validitatem esse necessarias, ut docet et probat Isambertus disp. 3. art. 2. debet tamen Sacerdos omnia illa verba in hujus Sacramenti forma ex Ecclesiae praescripto apposita, prout in Rituali Romano habentur, vel secundum peculiarem cujusque dioecesis usum, distincte proferre, nec aliquid ab eo in illa prolatione omitti aut mutari sine peccato potest.

Tertium est, probabilissimum esse (quod asserunt Henriques, Medina, Paludanus et alii, quos citat et sequitur Isambertus supra art. 4.) quinariam formae hujus Sacramenti repetitionem non esse de ejus essentia, sed sufficere unicam: secundum quam sententiam, si infirmus jamjam moriturus credatur, poterit Sacerdos partes magis obvias quinque sensuum ungere, v. g. unum oculum, aurem, narem, labium et aliquam aliam partem pro sensu tactus qui ubique diffusus est, ut genam, idque celeriter, nullo facto signo crucis, et simul ac semel verba proferre: *Per istam unctionem indulgeat tibi Dominus quidquid deliquisti, vel quidquid peccasti per visum, auditum, odoratum, gustum et tactum.*

SECTIO III.

Quinam sint hujus Sacramenti effectus.

1. Extremae Unctionis effectus duplicis sunt generis: quidam enim animam, et alii corpus attingunt. Quod

spectat ad animam, quinque sunt praecipui effectus, quos Sacramentum hoc in ea operatur.

Primus effectus illi cum aliis Sacramentis communis est gratia sanctificans, ut expresse definitum est in Concilio Tridentino sess. 14. can. 2. de extrema Unctione his verbis: *Si quis dixerit sacram infirmorum Unctionem non conferre gratiam etc. anathema sit.*

Secundus est speciale gratiae auxilium, tum ad superandas tentationes in articulo mortis occurrentes, tum ad spem et confidentiam facilius et firmius in Deum erigendam, tum etiam ad morbi et mortis molestias cum majori patientia tolerandas: quod expresse declarat Concilium Trident. cap. 2. ubi dicit, quod hoc Sacramentum *aegroti animam alleviat et confirmat, magnam in eo divinae misericordiae fiduciam excitando, qua infirmus sublevatus et morbi incommoda ac labores levius fert, et tentationibus daemonis calcaneo insidiantis facilius resistit.*

2. Tertius effectus est remissio peccatorum mortalium, si quae forte habet infirmus, quae habere se bona Fide et invincibiliter ignoret; quamvis enim, ut recte observat Gammachaeus cap. 6. de extrema Unctione, Sacramentum hoc ex primaria Christi institutione secundam tantummodo gratiam, id est gratiae sanctificantis augmentum conferat, supponatque hominem a peccato mortali per Sacramentum Poenitentiae aut perfectam contritionem jam purgatum: nihilominus secundario etiam primam interdum gratiam conferre potest, et peccata mortalia delere, si forte confessio sacramentalis nulla et invalida fuit, et alias infirmus se in statu peccati mortalis esse invincibiliter ignoret, et de illis saltem in genere attritus sit, ut docent Paludanus, Suares et alii apud Laymannum sup. 5. de extrema Unct. et satis aperte colligitur tum ex his S. Jacobi verbis: *Si in peccatis sit, remittentur ei;* tum ex istis Concil. Trident. cap. 2. *Delicta si quae sint adhuc expianda abstergit;* tum denique ex his formae verbis: *Indulgeat tibi Dominus quidquid peccasti:* quae quidem verba, sicut et alia ex Apostolo et Concilio relata, cum sint indefinita, ac sine ulla restrictione, de quibuscunque peccatis etiam mortalibus intelligi debent.

Quartus effectus est remissio peccatorum venialium, ut a fortiori ex supra citatis Apostoli et Concilii verbis, et ex ipsa Sacramenti forma colligitur.

Quintus denique est abstersio reliquiarum peccati, ut expresse docet Concil. Trident. cit. cap. 2. quarum quidem peccati reliquiarum nomine S. Thomas in 4. dist. 13. quaest. 1. art. 2. qu. 1. Ferrariensis lib. 4. contra gentes cap. 73. et plures alii Theologi intelligunt animi languorem, torporem, moerorem, tristitiam, fastidium, anxietatem et alias similes pravas affectiones, quae ut plurimum ex peccatis praeteritis eorumque recordatione oriuntur, varia incommoda spiritualia causant, vel etiam in extremam desperationem propellunt.

3. Quod vero spectat ad corpus, unus est extremae Unctionis effectus, scilicet ipsius corporis sanitas, ut colligitur ex Apostoli verbis: *Oratio Fidei salvabit infirmum;* quae verba de corporis salute intelligenda esse docet Hugo de S. Victore lib 2. de Sacramentis part. 15. cap. 2. et post illum S. Thomas in 4. dist. 23. qu. 2. art. 2. quem etiam extremae Unctionis effectum tradit Concil. Trident. cit. cap. 2. adjecta tamen hac conditione: *Ubi saluti animae expedierit;* quo sensu citata Apostoli verba docet esse intelligenda.

Quaeres, quis sit praecipuus horum effectuum, seu ob quem primario extrema Unctio instituta sit. Respondetur cum S. Doctore supra et pluribus aliis Theologis, quos citat et sequitur Suares disp. 41. sect. 1. hoc Sacramentum principaliter institutum esse ad conferendum infirmo speciale quoddam gratiae actualis auxilium, quo juvetur et roboretur contra occurrentes in extremo vitae discrimine difficultates, quibus a negotio suae salutis strenue procurando et promovendo retardari potest; secundario vero tum ad sanitatem corporis, si animae saluti conducat, reparandam, tum ad alios supra explicatos effectus conferendos.

SECTIO IV.

Quis suscipere possit aut debeat Sacramentum extremae Unctionis, et quae in eo dispositiones requirantur.

1. Dicendum 1. subjectum capax hujus Sacramenti esse hominem baptizatum, qui rationis usum adeptus sit, et propter morbum de vita periclitetur. Est communis sententia Doctorum in 4. dist. 23.

Requiritur 1. ut sit baptizatus, cum Baptismus, ut habetur in decreto Eugenii, *sit janua vitae spiritualis*, nec sine illo Sacramenta reliqua valide suscipi possint.

Requiritur 2. ut rationis usum adeptus sit; cum enim hujus Sacramenti effectus sit remissio peccatorum actualium, et robur adversus tentationes: pueri ante usum rationis horum effectuum capaces non sunt, ut per se patet, nec proinde Sacramenti illius suscipiendi; unde Navarrus cap. 22. num. 1. Suares disp. 70. sect. 1. et plures alii Theologi recte docent Sacramentum extremae Unctionis valide conferri posse, imo et negari non debere pueris, qui ad eam aetatem et rationis discretionem pervenerunt, ut Sacramenti Poenitentiae sint capaces, quamvis sanctam Eucharistiam nondum receperint, nec adhuc idonei ad illam recipiendam judicentur; quod etiam in Rituali Parisiensi tit. de extrema Unctione praescribitur. Diximus requiri ut hoc Sacramentum suscipiens rationis usum adeptus sit, sive usum illum adhuc retineat, sive postea in amentiam aut phrenesim lapsus sit; licet enim maxime deceat, et quantum fieri potest procurandum sit, ut infirmo ministretur, dum sana mente et integris sensibus est, non est tamen illi denegandum, quamvis in amentiam inciderit, aut rationis usum amiserit, si antea illud petiit, aut saltem interpretative desideravit; si nimirum christiane vixit et salutis suae memor fuit: quod quidem praesumendum est, nisi contrarium appareat, ut docent Paludanus, Sylvester, Henriques et plures alii apud Laymannum c. 4. de extrema Unct. et expresse declaratur in Rituali Romano, in quo etiam praescribitur, impoenitentibus, qui in manifesto peccato mortali moriuntur, et excommunicatis omnino denegandum esse hoc Sacramentum.

2. Requiritur 3. ut nonnisi infirmo de vita periclitanti conferatur extrema Unctio, ut docet S. Thomas in 4. dist. 23. qu. 2. art. 2. et cum eo communiter omnes, et habetur in Concilio Trident. cap. 3. unde neque reis ultimo supplicio mox afficiendis, neque praelium inituris, aut aliis violentia aliqua extrinseca morituris hoc Sacramentum conferri debet, ut in praefato Rituali Romano expresse declaratur.

Observat etiam S. Doctor supra articulo 4. et cum illo communiter omnes, extremam Unctionem, morbi periculo eodem durante, iterum conferri non posse; secus vero si, eodem morbo durante, infirmus novum aliquod mortis peri-

culum incurrat, ut, si postquam inunctus fuerat, medicorum judicio melius habere coepit, evasitque periculum mortis, in quo nihilominus postea mutata corporis constitutione iterum recidit, ut docent Paludanus, Suares et alii apud Laymannum.

Dicendum 2. infirmum sui compotem Sacramentum Poenitentiae et Eucharistiae debere recipere, priusquam extrema Unctio ipsi conferatur, si tempus et ipsius infirmi conditio seu dispositio id permittat. Ita docet Isambertus disp. 7. art. 1. et expresse declaratur in Rituali Romano, et etiam in Catechismo Romano part. 2. cap. 6. ubi vocat hanc consuetudinem Ecclesiae *perpetuam*, aitque esse *servandam*, quod obligationem denotat; si tamen postea in mortale peccatum lapsus sit, aut alicujus peccati mortalis nondum confessi recordetur, debet hujus Sacramenti susceptioni sacramentalem confessionem praemittere, aut si extrema morbi vi oppressus id non possit, debet actum contritionis, aut saltem attritionis elicere, ut Sacramenti hujus virtute peccatorum remissionem percipiat, ut docet Isambertus supra, et ante illum docuerunt Suares disp. 42. sect. 1. Navarrus cap. 22. num. 13. et plures alii.

3. Quaeres, an sit aliqua obligatio extremae Unctionis recipiendae. Respondetur juxta doctrinam S. Thomae in 4. dist. 23. quaest. 1. art. 1. quaest. 3. ad 1. nullam esse hujus Sacramenti recipiendi sub peccato mortali obligationem, si secundum se praecise consideretur; licet enim utilissimum sit ac saluberrimum, nullam tamen nec medii nec praecepti necessitatem secum invehit, ut probat Isambertus disp. 8. art. 1. qui tamen recte subjungit fieri interdum posse, ut infirmus illud non suscipiendo mortaliter peccet: si v. g. illud ex contemptu omittat, vel quamvis absit contemptus, si ex neglectu illius scandalum sequatur, aut infirmus probabile aliquod periculum salutis incurrat, quia nullum aliud Sacramentum suscipere potest.

Non est tamen par ratio illius, cui Sacramenti hujus administratio ex officio incumbit: is enim, ut recte docet et probat Isambertus ibid. per se, vel per alium Sacerdotem tenetur hoc Sacramentum subditis suis extreme et periculose aegrotantibus administrare, ita ut peccet mortaliter, si cognito alicujus infirmi periculo illi conferre sine ulla justa ratione omittat aut differat cum probabili periculo, ne interim aegrotus, illo non suscepto, moriatur. Additque

quod, quamvis infirmus morbo contagioso laboraret, nec posset illi Sacramentum hoc, nisi cum vitae periculo administrari, si tamen proprius ejus Sacerdos aliter ei subvenire non possit, quam extremam Unctionem illi conferendo, teneretur etiam cum certissimo vitae periculo hanc illi administrare, nisi alius Sacerdos ejus vices suppleat. Docet nihilominus, quod si moraliter certus sit de bona illius dispositione, quoad ea quae salutem animae respiciunt: puta quia nuperrime Poenitentiae et Eucharistiae Sacramenta illi administravit, tunc non teneri saltem sub peccato mortali, extremam Unctionem illi administrare cum tali periculo.

CAPUT VII.

De Sacramento Ordinis.

SECTIO I.

Utrum Ordo sit Sacramentum.

1. Nomen Ordinis, quod ex se latissimam habet significationem, ab Ecclesia usurpatum est, ut observat Catechismus Romanus part. 2. cap. 7. tum ad designandum ecclesiasticae hierarchiae statum, in qua reperiuntur varii Ministrorum superiorum et inferiorum gradus, optime dispositi ad ea perficienda, quae cultum divinum praesertimque sanctissimum dominici corporis sacrificium spectant; tum ad significandum ritum illum sacrum, quo quisque Ministrorum illorum solemni religione consecratur, ac divino cultui sacrisque altaribus mancipatur, in quo posteriori sensu de illo quaeritur, utrum sit Sacramentum. Quae quidem quaestio dupliciter intelligi potest: primo in genere, utrum in Ecclesia sit Sacramentum Ordinis; secundo in particulari, utrum quilibet Ordinum ecclesiasticorum sit Sacramentum. Pro cujus resolutione

Dicendum 1. Ordinem esse Sacramentum novae legis a Christo Domino institutum. Hanc veritatem, quae de Fide est, negaverunt olim Messaliani, ut refert Coccius tom. 2. lib. 8. art. 1. et hodie similiter negant Lutherani

et Calvinistae; quorum error refellitur, et veritas nostrae Fidei probatur.

Primo ex Apostolo 2. ad Timoth. 1. *Admoneo te, ut resuscites gratiam, quae est in te per impositionem manuum mearum;* ex quo loco, ubi loquitur Apostolus de sacra Ordinatione ipsius Timothei, habetur ritus aliquis sensibilis et collatio gratiae per hunc ritum: unde sequitur, veram rationem Sacramenti in sacra Ordinatione reperiri.

2. Secundo ex Concilio Chalced. can. 2. ubi damnantur illi, qui pecunias pro ordinatione recipiunt, eo quod gratiam Dei vendere censeantur, quae tamen vendi nec debet, nec potest; et ex Concil. Trident. sess. 23. c. 3. his verbis: *Cum Scripturae testimonio, apostolica Traditione et Patrum unanimi consensu perspicuum sit, per sacram Ordinationem, quae verbis et signis exterioribus perficitur, gratiam conferri, dubitare nemo debet, Ordinem esse vere et proprie unum ex septem sanctae Ecclesiae Sacramentis.*

Tertio ex S. Leone epist. 87. ad Episcopos Mauritaniae c. 1. ubi, postquam dixit Ordinem Sacerdotii nonnisi bene probatis et exercitatis esse conferendum, subjungit: *Quis dissimulare audeat, quod in tanti Sacramenti perpetratur injuriam?* si nimirum indignus ordinetur; et S. Ambrosio lib. de dignitate Sacerdot. cap. 5. *Quis dat episcopalem gratiam?* Deus, an homo? *Respondeo: sine dubio Deus; sed per hominem dat Deus: homo imponit manus, Deus largitur gratiam.*

Dicendum 4. non modo Ordinem in genere, sed etiam in particulari unumquemque Ordinum ecclesiasticorum esse Sacramentum. Antequam haec assertio probetur, supponendum est, septem esse Ordines: tres qui dicuntur majores, scilicet Presbyteratum, Diaconatum et Subdiaconatum; quatuor vero minores, nimirum Ordinem Acolytorum, Exorcistarum, Lectorum et Ostiariorum. Quod constat ex variis Conciliis septem illos Ordines enumerantibus: ut ex Concilio Romano sub S. Sylvestro cap. 4. Carthag. 4. cap. 2. Florent. in decreto Eugenii et Trid. sess. 23. cap. 2. ubi expresse dicitur, non solum nomina illorum Ordinum, sed etiam singulorum propria ministeria fuisse in usu ab ipso Ecclesiae initio. Item ex epistola Cornelii Papae ad Fabianum Episcopum Antiochenum, in qua totius Cleri Romani enumerationem faciens dicit, *in Ecclesia catholica, id est Romana, Presbyteros esse quadraginta sex, Diaconos*

septem, Subdiaconos septem, Acolytos quadraginta duos, Exorcistas, Lectores una cum Ostiariis quinquaginta duos.

3. Hoc praesupposito probatur assertio primo de illis omnibus Ordinibus in genere ex eo, quod postquam Concilium Trident. cap. 2. septem illos Ordines enumeravit, eosdemque in Ecclesia semper fuisse dixit, capite tertio absolute definit, Ordinem esse Sacramentum absque ulla restrictione ad majores Ordines, aut minorum exclusione: unde sequitur secundum ejus mentem in omnibus et singulis Ordinibus, majoribus et minoribus, veram Sacramenti rationem reperiri.

Probatur 2. de singulis Ordinibus in particulari. De Presbyteratu quidem tum ex Conciliis Florent. in decr. Eug. et Trident. supra, in quibus Presbyteratus tanquam aliorum Ordinum primus et praecipuus enumeratur, cui proinde ratio Sacramenti prae aliis competere debet; tum etiam ex SS. Patribus, qui Presbyteratum annumerant aliis Sacramentis, vel Ordinationem Presbyterorum expresse vocant Sacramentum, ut S. Cyprianus serm. de ablut. pedum, S. Augustinus lib. 1. contra Donatist. cap. 1 et S. Leo epist. 81. ad Dioscorum cap. 1.

De Diaconatu similiter probatur tum ex eo, quod Concilium Trident. sess. 23. can. 6. definivit, *hierarchiam Ecclesiae divina Ordinatione institutam constare ex Episcopis, Presbyteris, Ministris,* ubi per Ministros saltem Diaconos intelligit, quorum proinde Ordinem divinitus institutum esse declarat; tum etiam ex ritu, quem servat Episcopus Diaconos ordinans, cum singulis illorum imponens manus dicit: *Accipe Spiritum sanctum;* quibus verbis se gratiam illis conferre declarat.

4. Quamvis autem Durandus et Cajetanus negaverint Ordinationem Diaconi esse Sacramentum, monet tamen Isambertus disp. 2. de Ord. art. 7. sententiam illorum, licet ante Conc. Trid. utcunque probabiliter defendi potuerit, post illud tamen sine aliqua censurae nota sustineri amplius non posse.

Dices, Diaconos fuisse ab Apostolis institutos Act. 6. idque eo fine, ut pauperum curam gererent: unde sequitur, illorum Ordinationem non esse Sacramentum, cum ex Christi institutione non sit.

Respondetur, verum esse Diaconos ab Apostolis ordinatos fuisse; falsum vero Diaconatus Ordinem fuisse ab

illis institutum; constat enim ex ipsius Ecclesiae Traditione, ut docet et probat Isambertus supra, Sacramentum Ordinis fuisse a Christo Domino in ultima coena institutum. Quod autem dicitur Diaconos ab Apostolis ordinatos fuisse, ut pauperum curam gererent, id fuit quidem unum ex illorum officiis, non vero primarium et praecipuum, ut docet idem Isambertus supra art. 6. et plenius constabit ex iis, quae de singulorum Ordinum officiis infra dicentur.

De Subdiaconatu denique et aliis minoribus Ordinibus constat, tum ex authoritate Concilii Trident. supra, tum etiam ex eo quod haec est plurimorum Doctorum tam antiquorum quam recentiorum sententia, ut S. Thomae in 4. dist. 24. qu. 2. art. 1. q. 3. S. Bonaventurae, Richardi, Scoti, Paludani, Majoris, Almaini, Ferrariensis, Eckii et aliorum, quos citat et sequitur Valentia quaest. 1. de Sacr. Ord. punct. 4. quibus etiam subscribit Isambertus disp. 2. de Ord. art. 11.

Nec obstat, quod tres tantum majores Ordines dicantur sacri; non enim sic vocantur, quasi solis illis ratio Sacramenti competat, sed quia solis illis votum continentiae annexum est, ut docet idem Isambertus disp. 1. de Ord. art. 6.

5. Verum est quidem, S. Ignatium Antiochenum Episcopum epist. 11. ad Antiochenos supra dictis Ordinibus annumerare Cantores seu Psalmistas, et laboratores, qui defunctorum corpora curabant; sed (ut recte observat Baronius ad an. 44. prope finem) non fuerunt hi Ordines, sed officia mere ecclesiastica: quod aperte etiam colligi potest ex Concil. Carth. 4. c. 10. ubi dicitur, quod Psalmista potest absque scientia Episcopi, sola Presbyteri jussione suscipere canendi officium; et ex consequenti illud non conferebatur per Ordinationem seu consecrationem, sed per meram deputationem seu commissionem.

Objicies ex doctrina superius explicata, consequens fore plura esse Sacramenta quam septem.

Respondetur, quod quamvis singuli Ordines habeant rationem Sacramenti, unum tamen in genere Sacramentum simul constituunt, quod sufficit, ut Ordo dicatur unum generice Sacramentum, quod sub se diversas species continet, ut fusius explicat Bellarminus lib. 1. de Sacr. Ord. cap. 8.

6. Porro supradictis Ordinibus annumerari merito debet Episcopatus, tanquam ipsius Ordinis sacerdotalis vertex et summitas, quod expresse declaravit Conc. Trid. sess. 23.

cap. 4. ubi definit, *Episcopos, qui in Apostolorum locum successerunt, ad hunc Ordinem hierarchicum praecipue pertinere, et positos esse, sicut ait Apostolus, a Spiritu sancto regere Ecclesiam Dei, eosque Presbyteris superiores esse, ac Sacramentum Confirmationis conferre, Ministros Ecclesiae ordinare, atque alia pleraque peragere ipsos posse: quarum functionum potestatem reliqui inferioris Ordinis nullam habent.* Cui veritati suffragantur SS. Patres, qui Episcopatum vocant, *Ordinem*, ut S. Anacletus epist. 3. cap. 1. S. Cajus Epist. ad Felicem Episcopum, et S. Ambrosius lib. 3. de Sacram. cap. 1. Neque solum est Ordo, sed etiam Sacramentum nobilissimum et perfectissimum; quamvis enim nonnulli Theologi olim id in dubium revocaverint, communiter tamen asserunt alii omnes, qui fuse citantur apud Bellarminum lib. 1. de Clericis cap. 5. et Valentiam disput. 9. de sacris Ordin. qu. 1. punct. 2. apud quem videri potest fusior probatio hujus sententiae, quam adeo certam esse dicit Isambertus disp. 2. de Ord. art. 3. ut contrariam tanquam erroneam prorsus repudiandam existimet.

Quod vero spectat ad tonsuram clericalem, quamvis quidam juris canonici Doctores aliis Ordinibus illam annumerandam esse arbitrentur: communis tamen et vera Theologorum sententia est, non esse Ordinem, sed solummodo ceremoniam ecclesiasticam, ut S. Thomas in 4. dist. 24. quaest. 3. art. 1. S. Bonaventura ibid. et alii communiter docent; et constat etiam ex Concil. Trid. sess. 23. c. 2. de Reform. cap. 6 et 10. ubi tonsura semper ab Ordinibus expresse distinguitur, et in Catech. Rom. part. 1. cap. 7. dicitur, tonsuram tantummodo esse praeparationem quandam ad Ordines suscipiendos, sicut Exorcismus est praeparatio ad Baptismum, et Sponsalia ad Matrimonium.

7. Quod quamvis ita se habeat, certum est nihilominus ceremoniam illam tonsurae accipiendae ab iis, qui in Clerum cooptantur, et ab ipsis deferendae, esse antiquissimam et ab ipsis Apostolis derivatam, ut videri potest apud Bedam lib. 4. hist. Anglorum c. 22. et apud Baronium ad annum Christi 58. habeturque de illa speciale decretum S. Aniceti summi Pontificis in Epist. decret. ad Episcopos Galliae, quo prohibentur Clerici comam nutrire, jubenturque tonsuram in summitate capitis, in modum sphaerae gestare, cujus rei hanc ibi rationem reddit: *Quod sicut Clerici discerni debent a Laicis in conversatione, sic etiam ab iisdem*

in tonsura, et in omni habitu discreti esse debent. Quod etiam plures alii summi Pontifices et plurima Concilia variis subinde temporibus sanxerunt, et novissime in Concil. Trid. sess. 23. cap. 6. decretum illud renovatum est, sicut et in pluribus aliis recentioribus Italiae, Hispaniae, Germaniae ac praesertim Galliae nostrae Conciliis, ut Rhemensi anno 1583. Turonensi eod. anno, Bituricensi anno 1584. Aquensi anno 1585. Tholosano anno 1590. Burdigalensi anno 1614. etc. ex quibus apparet, universam Ecclesiam his novissimis temporibus veluti conspirare voluisse ad religiosam illam tonsurae clericalis Traditionem et praxim communibus suffragiis denuo stabiliendam: unde infertur non sine gravi peccato a Clericis, praesertim majoribus Ordinibus initiatis, aut beneficium aliquod ecclesiasticum obtinentibus, hanc tonsurae deferendae legem contemni vel negligi posse, ut infra in appendice peculiari ad calcem hujus operis fusius explicabitur.

SECTIO II.

Quae sit materia et forma Sacramenti Ordinis.

1. Quaestionis propositae duplex sensus esse potest. Primus, quae sit materia et forma Sacramenti Ordinis in generali. Secundus, quae sit specialis materia et forma cujuscunque Ordinis in particulari. Pro cujus in utroque sensu resolutione

Dicendum 1. materiam remotam Sacramenti Ordinis in generali esse rem illam, quae ab Episcopo traditur illi, qui Ordinem aliquem suscipit; proximam esse hujus rei traditionem; formam denique in verbis illis consistere, quae ab Episcopo proferuntur modo imperativo, cum expressione potestatis, quae confertur. Ita Sotus, Victoria, Bellarminus et plures alii, quos citat et sequitur Bonacina disp. 8. de Sacr. Ord. quaest. unic. punct. 3. constatque tum ex Concil. Carthag. 4. et ex Florent. in decr. Eug. ubi dicitur, Sacramenti Ordinis materiam esse illud, per cujus traditionem confertur Ordo; formam vero esse verba ab ipso Episcopo in ejusmodi traditione prolata; tum ex iis, quae de materia et forma singulorum Ordinum in particulari dicentur.

Dicendum 2. materiam Ordinationis Ostiarii esse tra-

ditionem clavium per Episcopum factam; Lectoris, traditionem codicis de quo ordinandi legere debent; Exorcistae, traditionem libri exorcismorum; Acolyti, traditionem ceroferarii et urceoli vacui. Formam vero esse verba cuique materiae correspondentia, quae ab Episcopo, dum ejusmodi instrumenta ordinandis tradit, proferuntur: quae quidem habentur in Pontificali. Ita citati DD. apud Bonacinam supra. Et constat tum ex praefato Concilio Carthag. 4. can. 6—9. et Florent. in decreto Eugenii tum ex Catech. Rom. part. 1. cap. 7. ubi haec omnia distincte explicantur.

2. Dicendum 3. duplicem esse materiam partialem duplicemque formam Subdiaconatus, Diaconatus et Presbyteratus. Prior materia partialis Subdiaconatus est traditio calicis vacui cum patena vacua, cui partialis haec forma respondet: *Videte cujusmodi ministerium vobis traditur;* posterior ejusdem materia partialis est traditio libri Epistolarum, cui respondet altera partialis forma: *Accipe librum Epistolarum, et habe potestatem legendi in Ecclesia Dei, tam pro vivis quam pro defunctis.* Similiter prior partialis materia Diaconatus est manuum Episcopi impositio, quae fit super ordinandum; forma ei correspondens sunt haec verba: *Accipe Spiritum sanctum ac robur ad resistentum diabolo et tentationibus ejus, in nomine Domini;* posterior partialis materia est traditio libri Evangeliorum; forma ei respondens: *Accipe potestatem legendi Evangelium in Ecclesia Dei, tam pro vivis quam pro defunctis, in nomine Domini.* Denique prior partialis materia Presbyteratus est traditio calicis cum vino et patenae cum pane superposito; forma correspondens sunt haec verba: *Accipe potestatem offerendi sacrificium Deo, Missasque celebrandi, tam pro vivis quam pro defunctis, in nomine Domini;* posterior partialis materia ejusdem est impositio manuum Episcopi super ordinandum; partialis item forma ei respondens sunt haec verba: *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; et quorum retinueritis, retenta sunt.*

3. Haec autem doctrina circa praedictorum Ordinum materiam et formam desumpta est tum ex citato Concilio Carthagin. et Florent. tum etiam ex Pontificali et Catechismo Romano, ubi haec omnia fuse declarata habentur: pro cujus confirmatione non requiritur alia probatio, quam ipsius Ecclesiae authoritas. Quamvis autem non plane constet inter Theologos, utrum Subdiaconatus et Diaconatus materia et forma sit duplex (de Presbyteratu enim nullus

est ambigendi locus), quibusdam hanc, aliis illam tanquam solam et sufficientem assignantibus; sententia tamen illorum, qui duplicem illam materiam et formam partialem in utroque illo Ordine agnoscunt, videtur esse non solum probabilior, ob rationes, quae apud Isambertum disp. 3. art. 2 et 3. videri possunt, sed etiam in praxi tenenda, cum in iis, quae ad Sacramentorum validitatem spectant, tutior semper pars amplectenda sit.

4. Dicendum 4. triplicem esse materiam partialem Episcopatus, triplicem item formam partialem. Prima illius materia partialis est impositio manuum a tribus Episcopis facta super caput illius, qui in Episcopum ordinatur, forma ei correspondens sunt haec verba ab illis tribus simul prolata: *Accipe Spiritum sanctum.* Secunda materia partialis est unctio capitis et manuum ipsius electi in Episcopum, facta per consecratorem Episcopum; forma ei respondens sunt verba, quae in ipsa unctione ab Episcopo consecratore proferuntur. Tertia denique partialis materia est traditio baculi pastoralis, annuli et libri Evangeliorum; forma ei respondens sunt verba, quae in ipsa traditione consecrator Episcopus profert.

Vasquesius quidem cum quibusdam aliis Theologis, quos citat disp. 240. cap. 5. existimat materiam episcopalis Ordinationis in sola manuum impositione a tribus Episcopis facta consistere; formam autem in solis verbis, quae tunc ab illis proferuntur; observatque paucos admodum Theologos scripsisse de materia et forma episcopalis Ordinationis: nihilominus probabilior est, et in praxi tenenda sententia in assertione nostra explicata, ob varias authoritates et argumenta, quibus fuse illam propugnat Isambertus art. 4. quae apud illum videri possunt.

5. Caeterum ad solvendas plures difficultates, quae circa materias illas et formas singulorum Ordinum possent occurrere, observandum est id quod docet Bellarminus cap. 9. de Ord. credibile esse Christum Dominum istas omnes materias Ordinum instituisse, non quidem in particulari, sed generatim praecipiendo Apostolis, et per illos Episcopis eorum successoribus, ut Ordines conferrent per traditionem instrumentorum illorum, quibus significaretur eorum potestas, et verbis conceptis eandem illam traditionem exprimerent: quod etiam pluribus probat Isambertus art. 6. idemque art. 8. recte monet, non solum praecepti,

sed etiam Sacramenti necessitate requiri, ut qui Ordinem aliquem suscipiunt, quod maxime notandum est, illius materiam ab Episcopo porrectam physice tangant: quod variis argumentis probat, ac praesertim authoritate Clementis VIII. summi Pontificis, qui speciali diplomate decrevit reordinari saltem sub conditione eos, qui tunc temporis fuerant ab Episcopo Sagiensi ordinati, eo quod nec Episcopus ille per se ipsum tradidisset instrumenta ordinandis, nec ordinandi physice instrumenta illa tetigissent.

SECTIO III.

Quis Sacramentum Ordinis conferre, quis item illud suscipere possit.

1. Certum est ex Fide, ordinarium hujus Sacramenti Ministrum esse solum Episcopum, ut constat ex Concil. Florent. in decreto Eugenii et Trident. sess. 23. cap. 4, et etiam ex perpetua Ecclesiae Traditione manifestum est, ut ex variis Conciliorum et SS. Patrum testimoniis probat Bellarminus cap. 11. de Ord. Sed difficultas est, utrum omnis et quilibet Episcopus possit valide ordinare; item utrum ex commissione summi Pontificis possit aliquis alius ab Episcopo conferre Ordines. Pro cujus resolutione

Dicendum 1. quemlibet Episcopum, etiam haereticum aut degradatum, Ordines valide conferre posse, dummodo materiam et formam legitimam cum debita intentione adhibeat. Ita S. Thomas in 4. dist. 25. quaest. 1. art. 2. S. Bonaventura ibid. art. 1. quaest. 2. Scotus, Richardus, Durandus, Paludanus et alii communiter in eandem distinctionem. Ratio est, quia potestas ordinandi pendet fundamentaliter et essentialiter a charactere episcopali, sicut potestas consecrandi pendet a charactere sacerdotali, cum ipsa Ordinatio fiat per modum cujusdam consecrationis; character autem ille aeque in Episcopis ac in Sacerdotibus est indelebilis.

Neque obstat cap. *Nullum*, 9. quaest. 2. in quo vacua et inania dicuntur omnia, quae gesserat Episcopus, functiones aliquas in aliena dioecesi et super alienum Clerum exercens; haec enim, ut recte observat et probat Isambertus disp. 6. art. 1. intelligenda sunt non de sacra Ordinatione, sed de aliis ad ecclesiasticam disciplinam spectan-

tibus: unde etiam in Concilio Trid. sess. 24. cap. 1. et sess. 23. cap. 8. non dicitur esse reordinandus ille, qui ab alieno Episcopo sine proprii licentia Ordines accepit; sed tantum decernitur, ut a susceptorum Ordinum executione, quamdiu proprio Episcopo visum fuerit, maneat suspensus.

Quamvis autem valida sit Ordinatio ab Episcopo alieno, vel etiam haeretico aut degradato facta, est tamen illicita: ut enim Episcopus non modo valide, sed etiam licite Ordines conferat, nonnisi subditis suis illos conferre debet, aut alienis ex licentia proprii Episcopi; et insuper ab omni censura et impedimento canonico debet esse immunis. Concedit tamen idem Concilium sess. 23. cap. 9. ut Episcopus familiarem suum, seu domesticum, licet sibi non subditum, ordinare possit, dummodo fuerit cum eo per triennium commoratus.

2. Dicendum 2. ex dispensatione summi Pontificis simplicem Sacerdotem conferre posse quatuor minores Ordines, Subdiaconatum et Diaconatum. De minoribus constat ex eo quod Abbates regulares possint ex concessione summi Pontificis tonsuram et quatuor minores Ordines regularibus sibi subditis conferre, ut habetur ex cap. *Quoniam*, dist. 69. et cap. *Cum contingat*, extra de aetate et qualitatibus ordinand. et etiam ex Concil. Trident. sess. 23. cap. 21. de Reform. De Diaconatu et Subdiaconatu similiter constat ex privilegio per Innocentium VIII. anno Domini 1486. Abbatibus Cistertii concesso, ut quibuscunque Monachis sui Ordinis Subdiaconatum et Diaconatum conferre possint.

De Presbyteratu vero, cum nullum extet similis privilegii exemplum, nec ulli simplici Sacerdoti quamvis in eminentissima dignitate constituto summus Pontifex unquam concesserit, facultatem ordinandi Sacerdotes, inde merito infertur ejusmodi facultatem ita soli Episcopo competere, ut nullis aliis delegari aut committi possit.

Quod autem spectat ad Episcopatum, quamvis jure communi tres Episcopi ad ordinandum seu consecrandum Episcopum requirantur, ut habetur ex Pontificali Romano, et variis argumentis probat Isambertus disp. 6. art. 1. potest tamen summus Pontifex dispensare, ut unus Episcopus alium Episcopum ordinare solus possit, quod probari solet ex facto S. Gregorii Papae, qui cum Augustino Episcopo in Angliam misso dispensavit, ut quando ibi solus esset Epi-

scopus, solus etiam posset alios Episcopos ordinare, donec plures essent, qui cum illo episcopalem Ordinationem facerent.

3. Dicendum 3. divino jure omnem et solum masculum baptizatum sacrae Ordinationis esse capacem. Ita S. Thomas in 4. dist. 5. quaest. 2. art. 1. estque de Fide contra Collyridianos et Cataphrygas haereticos, qui mulieres sacris Ordinibus initiabant, ut testatur S. Epiphanius haeresi 79. et probatur ex Apostolo 1. Timoth. 2. ubi prohibet mulierem dominari in virum, et 1. Cor. 12. jubet esse subditam, nec permitti ei in Ecclesia loqui vel docere: qui vero ad Ordines promoventur accipiunt praeeminentiam et potestatem in alios; et cap. *Nova quaedam*, de Poenit. et remiss. dicitur, mulierem sacrae Ordinationis esse adeo incapacem, ut nequidem sanctissimae Virgini Deiparae, quae tamen universis Apostolis longe dignior et eminentior fuit, claves regni coelorum traditae fuerint.

Objicies, ex antiquis canonibus constare, mulieres quasdam olim ordinatas fuisse Presbyteras, Diaconissas et Ostiarias etc.

Respondetur, Diaconissas et Ostiarias non fuisse ullo Ordine insignitas, sed tantum deputatas ad quaedam officia et munia exteriora, praesertim erga alias mulieres obeunda; Presbyteras vero fuisse, vel viduas longe aliis seniores ob aetatem sic dictas, ut patet ex cap. *Mulieres*, dist. 32. vel sic vocatas fuisse mulieres conjugatas, quarum mariti ad Presbyteratum seu Sacerdotium promoti fuerant, quae tamen in perpetua continentia caelibes permanebant; sicut etiam illae, quarum conjuges ad episcopalem Ordinem evecti fuerant, quae tamen similiter in perpetuo caelibatu vivebant, dicebantur Episcopae, ut patet ex Concilio 2. Turonensi can. 20. et Altisiodorensi can. 21.

4. Dicendum 4. ut quis licite Ordines suscipiat, requiri in primis, ut nulla lethali culpa sit inquinatus: *Qui enim*, ut loquitur Catechismus Romanus, *mortiferi alicujus peccati sibi conscius initiari se curaret vel pateretur, novo se et maximo scelere obstringeret;* quare ibidem monet, *ut qui sacris initiandi sunt, prius Poenitentiae Sacramento conscientiam purgare diligenter studeant.*

Praeterea requiritur, ut nullo Censurae vinculo innodatus, nulla etiam irregularitate impeditus sit, quod infra suo loco explicabitur. Item ut legitimo tempore et idonea aetate ordinetur, habeatque alias qualitates seu dispositiones jure divino vel ecclesiastico praescriptas.

Atque in primis quod spectat ad tempus, prima tonsura clericalis quacunque die et hora conferri potest, ut habetur in Pont. Rom. Quatuor minores Ordines, quando seorsim a majoribus conferuntur, in Dominicis tantum et festis diebus, idque mane, ut ibidem praescribitur; tres vero majores Ordines, nonnisi in Sabbatis quatuor temporum, et in Sabbato ante dominicam passionis et ante dominicam resurrectionis, ut constat ex universali Ecclesiae praxi, et habetur cap. *De eo*, de temporibus Ordinat. et cap. ult. dist. 75. Ordinatio vero Episcopi, nonnisi die dominica fieri debet, idque ex antiqua Ecclesiae consuetudine, ut docet S. Leo epist. 79. ad Dioscorum cap. 1. et habetur cap. *Quotidie*, dist. 75.

5. Ad legitimum tempus Ordinationis pertinet etiam observatio interstitiorum, id est, ut post aliquem Ordinem susceptum, nonnisi anno elapso superior Ordo conferatur: quod non solum in majoribus Ordinibus, sed etiam in minoribus locum habere testantur Navarrus, Reginaldus, Menochius et alii apud Bonacinam disp. 8. quaest. unica de Ord. punct. 1. Potest tamen Episcopus in illis temporum interstitiis ex causa rationabili dispensare, et omnes etiam minores Ordines simul et eodem die conferre; non vero duos majores, neque etiam ipsos minores simul cum aliquo majori, nisi forte ex aliqua particulari consuetudine minores Ordines cum Subdiaconatu eodem die conferri soleant: quam quidem consuetudinem damnari non debere asserunt S. Antoninus, Henriques, Navarrus et alii apud Laymannum cap. 28. de Ord. cum a Concilio Trident. damnata non fuerit.

6. Quod vero spectat ad aetatem, Concilium Trident. decrevit sess. 23. cap. 12. de Reform. *ut nullus in posterum ad Subdiaconatus Ordinem ante vigesimum secundum, ad Diaconatum ante vigesimum tertium, ad Presbyteratum ante vigesimum quintum aetatis suae annum promoveatur:* quod tamen intelligendum esse de annis inchoatis constat, tum ex Bulla Pii II. quam refert Quaranta verbo *Ordinatis*, tum ex communi Ecclesiae praxi; ad Episcopatum vero requiruntur juxta juris antiqui dispositionem triginta anni completi, ut habetur cap. *Cum in cunctis*, de electione; ad tonsuram denique et minores Ordines nulla in Concil. Trident. certa praescribitur aetas, sed in Episcopi judicio relinquitur; dummodo tamen servetur constitutio Bonifacii VIII. cap.

Nullus, de temporibus in Ordin. 6. ubi prohibitum est, ne clericalis tonsura infanti, id est minori septem annis, ut explicat glossa, conferatur. Certe ex dispositionibus illis, quas ad Clericatum aut minores Ordines Concilium exigit, de quibus agetur sectione sequenti, satis aperte colligitur, secundum mentem Concilii requiri aetatem non modo rationis, sed etiam paulo maturioris judicii capacem.

SECTIO IV.

Quaenam qualitates seu dispositiones requirantur in illis, qui ad Ordines sunt promovendi.

1. Ut nihil nisi certum, et ab Ecclesia non modo probatum, aut prioribus saeculis usitatum, sed etiam pro tempore praesenti praescriptum, proindeque ab omnibus servandum proponamus, ipsius Concilii Trident. decreta paulo fusius attexemus, ut ex iis attente consideratis ac perpensis quivis intelligat, quae sit Ecclesiae mens, quodve super hoc Ordinationis sacrae negotio consilium.

Atque in primis quod spectat ad primam tonsuram, sic de illa Concilium loquitur sess. 23. cap. 4. de Reform. *Prima tonsura non initientur, qui Sacramentum Confirmationis non susceperint, et Fidei rudimenta edocti non fuerint, quique legere et scribere nesciant, et de quibus probabilis conjectura non sit, eos saecularis judicii fugiendi fraude, sed ut Deo fidelem cultum praestent, hoc vitae genus elegisse.* Quibus verbis quatuor dispositiones requirit in eo, qui clericali militiae cupit ascribi. Prima est, ut Sacramentum Confirmationis jam receperit: quod quidem tam stricte praeceptum esse docet Bonacina disp. 8. quaest. un. de Ord. punct. 5. ut existimet eum peccare mortaliter, qui tonsura clericali ante susceptum Confirmationis Sacramentum initiatus fuerit. Secunda est, ut Fidei rudimenta fuerit edoctus, id est ut non modo Catechismum memoriter didicerit, quod pueris familiare est, sed praesertim ut ipsius doctrinae christianae sensum perceperit, ita ut de praecipuis ejus mysteriis interrogatus apte respondere possit. Tertia, ut legere ac scribere sciat. Quarta denique, ut non alicujus temporalis commodi causa, sed solummodo, *ut Deo fidelem cultum praestet, hoc vitae genus elegerit*; quae verba maxime perpendi debent: illis siquidem declarat Ecclesia, in eo,

qui tonsuram clericalem susceptuus est, praerequiri ut attente consideret, quale sit illud vitae clericalis genus, quod amplecti cupit: neque aliena inductione, aut praecipitanter, sed sponte et praemissa matura deliberatione, adhibitoque (quod maxime conducit) viri alicujus pii et prudentis consilio illud eligat, non ullo humano respectu, neque beneficii alicujus captandi gratia, aut commodius vivendi spe, sed fidelis et sinceri obsequii Deo praestandi causa unice ad id inductus; de quibus omnibus et singulis ad primam tonsuram initiandos serio examinari debere, constituit S. Carolus Borromaeus in Concilio 4. Mediolanensi, tit. de iis, quae pertinent ad sacras Ordinationes.

2. De minoribus autem Ordinibus Concil. Trident. sess. 23. cap. 12. de Ref. *Minores Ordines iis, qui saltem linguam Latinam intelligunt, per temporum interstitia, nisi aliud Episcopo expedire videretur, conferantur ut eo accuratius, quantum sit hujus disciplinae pondus, possint edoceri, ac in unoquoque munere, juxta praescriptum Episcopi se exerceant, idque in ea cui adscripti sunt Ecclesia, nisi forte ex causa studiorum absint, atque ita de gradu in gradum ascendant, ut in eis cum aetate vitae meritum et doctrina major accrescat: quod et bonorum morum exemplum, et assiduum in Ecclesia ministerium, atque major erga Presbyteros et superiores Ordines reverentia, et crebrior quam antea corporis Christi communio maxime comprobabunt.* Quibus verbis sex praesertim dispositiones exigit in iis, qui ad minores Ordines promoventur. Prima est, ut saltem linguam Latinam intelligant. Secunda, ut accurate edoceantur, quae sit illorum Ordinum ratio, et quae singulorum propriae functiones. Tertia, ut alicui Ecclesiae adscribantur, ibique in suscepti Ordinis munere, juxta Episcopi praescriptum, se exerceant, antequam ad altiorem gradum evehantur. Quarta, ut Presbyteris aliisque superioribus ecclesiasticis et potiori adhuc ratione ipsi Episcopo reverentiam et observantiam debitam exhibeant. Quinta, ut modestia et bonorum morum exemplo caeteris praefulgeant. Sexta denique, ut ad sacram corporis Christi communionem frequenter accedant, adeoque ut vitam ducant tanti Sacramenti frequenti susceptione dignam. De quibus testimonium a Parocho et scholae magistro habere debent, ut ab eodem Concilio praescribitur ejusdem sess. cap. 5.

3. Jam quod spectat ad Subdiaconatum, Diaconatum

et Presbyteratum, Concilium in primis declarat c. 11. ad Ordines illos assumi debere, *dignos duntaxat, quorum probata vita senectus sit.* Subjungit deinde c. 13. Subdiaconos et Diaconos ordinandos esse, *habentes bonum testimonium et in minoribus Ordinibus jam probatos, ac litteris et iis, quae ad Ordinem exercendum pertinent, instructos, qui sperant Deo authore se continere posse, qui etiam Ecclesiis, quibus adscribentur, inserviant, sciantque maxime decere, si saltem diebus dominicis et solemnibus, cum altari ministraverint, sacram Communionem percipiant.* Demum de Presbyteratu sic loquitur c. 14. *Qui pie et fideliter in ministeriis ante actis se gesserint, et ad Presbyteratus Ordinem assumuntur, bonum habeant testimonium, et ii sint, qui non modo in Diaconatu ad minus annum integrum, nisi ob Ecclesiae utilitatem ac necessitatem aliud Episcopo videatur, ministraverint, sed etiam ad populum docendum ea quae scire omnibus necessarium est ad salutem, ac administranda Sacramenta, diligendi examine praecedente, idonei comprobentur, atque ita pietate ac castis moribus conspicui, ut praeclarum bonorum operum exemplum et vitae monita ab eis possint expectari.*

4. Ex qua Concilii doctrina intelligitur, sex praesertim dispositiones in illis requiri, qui ad sacros illos ordines promoveri cupiunt. Prima est, ut probata fuerit et exemplaris eorum vita, idque testimonio Fide digno constet. Secunda, ut in susceptis Ordinibus debite ministraverint, et in suscipiendis ministrare ac inservire ex animo velint, praesertim in ea Ecclesia, cui vel ratione beneficii, quod obtinent, vel ex Episcopi praescripto fuerint adscripti. Tertia, ut erga sacram Eucharistiam impense affecti, illius participationem frequenter, ac saltem diebus dominicis ac solemnibus expetiverint. Quarta, ut tales sint, qui Deo bene juvante perpetuam et illibatam castitatem tam corporis, quam animi servare se posse sperent. Quinta, ut probe teneant ea, quae ad susceptorum Ordinum functiones apte ac debite exercendas pertinent, v. g. caeremonias, cantum ecclesiasticum, officii divini recitandi ordinem etc. Sexta denique, ut ea scientia polleant, ii praesertim, qui ad Presbyteratum promovendi sunt, quae ipsis sufficiat, tum ad Sacramenta debite administranda, tum ad populum docendum ea, quae scire omnibus necessarium est ad salutem: unde manifestum est plerosque decipi, existimantes sufficere simplici (ut loquuntur) Sacerdoti, qui neque curam

animarum suscipere, neque divinum verbum praedicare, neque audiendis confessionibus, aut aliis Sacramentis administrandis vacare intendit, si linguam Latinam utcunque intelligat, et ea quae ad Missam celebrandam officiumque divinum recitandum spectant, didicerit; cum tamen Concilium absolute nullos ad Sacerdotium velit promoveri, nisi qui ad populum docendum ea, quae scire omnibus necessarium est ad salutem, et administranda Sacramenta idonei comprobentur. Esto enim, nunquam velit Sacerdos ille Sacramentum ullum ministrare, aut Fidei christianae rudimentis neminem imbuere (de quo quid coram supremo judice respondeat ipse viderit), certe variae occasiones non infrequenter occurrere possunt, in quibus urgente aliqua necessitate, vel puerum, aut quemvis alium de praecipuis Fidei mysteriis erudire, vel Baptismum infanti de vita periclitanti ministrare, aut absolutionem sacramentalem alicui subitanea aegritudine, aut alio repentino casu, in extremis vitae constituto conferre tenebitur, quando nullus alius Sacerdos advocari poterit: quid tunc ille doctrinae Fidei et disciplinae sacramentalis inscius acturus est? In quas angustias redactum se deprehendet, quando dubius et anceps animi, fortassis absolutionem sacramentalem indigno et indisposito sacrilege impertietur, vel denegabit ei, quem absolvere deberet, sicque illum manifesto aeternae salutis amittendae periculo exponet?

5. Porro de iis omnibus diligens examen ab Episcopo praemittendum esse decrevit Concilium, ne manus cito minusque considerate aliis imponens, ipsorum peccatis communicet. Hujus quidem examinis forma exactissima a S. Carolo Borromaeo in praxim redacta videri potest in Concilio 5. Mediolanensi, ubi plurima reperientur, quae supra relatis Concilii Tridentini decretis majorem adhuc afferent lucem.

Supra dictis dispositionibus ad sacros Ordines requisitis addenda est adhuc una, quae non aliis quam ipsismet Concilii verbis melius aut efficacius exprimi potest. Sic igitur Concilium sess. 22. c. 2. de Ref. *Cum non deceat eos, qui divino ministerio ascripti sunt, cum Ordinis dedecore mendicare, aut sordidum aliquem quaestum exercere, compertumque sit complures plerisque in locis ad sacros Ordines nullo fere delectu admitti, qui variis artibus ac fallaciis confingunt se beneficium ecclesiasticum, aut etiam facultates idoneas ob-*

tinere: statuit sancta Synodus, ne quis deinceps Clericus saecularis, quamvis alias sit idoneus moribus, scientia et aetate, ad sacros Ordines promoveatur, nisi prius legitime constet eum beneficium ecclesiasticum, quod sibi ad victum honeste sufficiat pacifice possidere; id vero beneficium resignare non possit, nisi facta mentione, quod ad illius beneficii titulum sit promotus, neque ea resignatio admittatur, nisi constito quod aliunde commode vivere possit, et aliter facta resignatio nulla sit; patrimonium vero vel pensionem obtinentes ordinari posthac non possint, nisi quos Episcopus judicaverit assumendos pro necessitate vel commoditate Ecclesiarum suarum; eo quoque prius perspecto, patrimonium illud vel pensionem vere ab eis obtineri, taliaque esse, quae iis ad vitam sustentandam satis sint, atque illa deinceps sine licentia Episcopi alienari, aut extingui, vel remitti nullatenus possint: donec beneficium ecclesiasticum sufficiens sint adepti, vel aliunde habeant, unde vivere possint; antiquorum canonum poenas super his innovandò. Ex hoc autem Concilii decreto colligi potest, quam graviter peccent illi, qui ficto interdum et ementito patrimonii titulo ab Ordinibus sacris ingerunt, aut stipulationes aliquas de retrocedendo titulo illo, aut fructibus ejus nunquam exigendis, contra Concilii mentem faciunt, nec verentur Spiritui sancto mentiri: qui haud dubie maledictionem pro benedictione expectare debent, ac merito formidare, ne tam indigna et sacrilega tanti Sacramenti susceptio ipsis in animae perniciem aeternamque ruinam vertatur.

SECTIO V.

Quinam sint hujus Sacramenti effectus.

1. Dicendum 1. per dignam cujusque Ordinis majoris vel minoris susceptionem conferri gratiam, tum sanctificantem (quod omnibus Sacramentis commune est, ut ex ante dictis constat), tum specialem et cujusque Ordinis propriam, id est, jus quoddam ad accipienda specialia quaedam auxilia proportionata functionibus et officiis uniuscujusque illorum Ordinum propriis, per quae is, qui Ordine aliquo initiatus est, peculiari modo juvatur, et idoneus efficitur ad officia illa debite exercenda: quae quidem auxilia non solum tunc cum Ordo suscipitur, sed praesertim quoties

susceptus Ordo exercendus est, ipsi ordinato speciali Dei providentia conferuntur, ut fusius explicat et probat Isambertus disp. 4. de Ord. art. 1.

Dicendum 2. per Sacramentum Ordinis imprimi characterem indelebilem, proindeque Ordinationem iterari non posse: quod expresse definitum est in Concilio Tridentino sess. 23. can. 4. unde quando contingit, propter quaedam crimina ordinatos interdum deponi vel degradari, non aufertur ab eis character Ordinis, sed tantum gradus, honor et locus Ordini debitus: ita ut quoad hunc gradum, honorem et locum, cum Laicis reputentur.

Dicendum 3. per Ordinum susceptionem acquiri jus quoddam ad sacras aliquas et religiosas functiones cujusque Ordinis proprias legitime exercendas, cum eo praesertim fine unusquisque Ordo conferatur, ut patet tum ex verbis formae cujusque Ordinis propriae, tum ex aliis monitis, quae ab Episcopo ad ipsos ordinandos diriguntur.

2. Quaeres, quaenam sint functiones illae cujusque Ordinis propriae. Respondetur, praecipuas has esse, prout ex Pontificali et Catechismo Romano habetur.

Ostiariorum functiones propriae sunt, templi et sacrarii claves ac januam custodire, et aditu templi arcere eos, quibus ingredi vetitum est; item curare ne quis, dum sanctissimum Missae sacrificium peragitur, propius quam par est ad sacram aram accedat, aut Sacerdotem rem divinam facientem interpellat; campanas etiam pulsare, et librum aperire ei qui praedicat. Magnam autem olim in Ecclesia hujus Ordinis, licet inter omnes Ordines minimi, dignitatem fuisse vel ex eo colligitur, ut recte observat Catechismus Romanus part. 2. cap. 7. quod nunc etiam thesaurarii officium, qui sacrarii custos est, proindeque ad ostiariatus Ordinem proprie pertinet, inter honestiora Ecclesiae munera recensetur.

Lectorum officium est, in Ecclesia novi et veteris Testamenti libros clara et distincta voce recitare, praesertim eos, qui inter nocturnam legi solent psalmodiam; item prima christianae religionis rudimenta fidelibus tradere, nec non panem et fructus novos benedicere.

Ad Exorcistas pertinet, imponere manus energumenis, seu iis, qui ab immundis spiritibus obsidentur, et ab ipsis corporibus obsessis per exorcismi verba spiritus immundos depellere, item a communione indignos excludere,

necnon aquam ad ministerium Baptismi requisitam Sacerdoti ministrare.

Acolytorum partes sunt, Subdiaconum et Diaconum in altaris ministerio assectari, eisque inservire, vinum et aquam ipsis ad Eucharistiam porrigere, luminaria Ecclesiae accendere, eademque accensa, cum Missae sacrificium celebrandum est, ac praesertim cum Evangelium legitur, deferre.

3. Subdiaconorum munus est, ut nomen ipsum declarat, Diacono ad altare inservire, sacra item linteamina, id est, corporalia et pallas altaris abluere, panem et vinum aliaque ad sacrificii usum necessaria praeparare, aquam Sacerdoti manus in altari abluenti praebere, epistolam alta voce in Missa legere, et Sacerdoti sacris operanti tanquam testem assistere, illumque custodire, ne a quoquam interturbari possit.

Ad Diaconos spectat, Sacerdoti ministranti proxime ministrare, in ipso Missae sacrificio Evangelium publice legere, item ex commissione superiorum Baptismi Sacramentum conferre, verbumque divinum fidelibus praedicare; est etiam illorum, vi Ordinationis suae Episcopum sequi, quando id ab illis exigit, eum concionantem aut celebrantem custodire, et instar oculorum ejus pervestigare, num omnia in urbe vel dioecesi recte se habeant, et, si quae secus deprehenderint, de his Episcopum commonefacere: quod hodie ad Archidiaconos praesertim devolutum est.

Sacerdotum denique functiones propriae sunt, sanctissimum Missae sacrificium offerre, Baptismum aliaque Sacramenta (si Confirmatio et Ordo excipiantur) conferre, verbum divinum praedicare, et alia omnia ad salutem animarum cultumque divinum spectantia, quae Episcopo, jure divino aut ecclesiastico, minime reservantur, secundum ecclesiasticas leges peragere.

4. Quod autem spectat ad Episcopos, nostrae tenuitatis non est verticem illum ecclesiasticae dignitatis attingere: sufficiat hic nobis cum debita reverentia suscipere culmen illud, et munus ipsis etiam humeris angelicis formidandum, illosque ut Cleri ac populi Patres et Pastores debita observantia prosequi. Ipsorum est, si libuerit, in sacris Scripturarum Conciliorumque codicibus, quid Spiritus sanctus ad optimum Ecclesiarum regimen ab ipsis exigat, perquirere, ac praesertim in Concil. Trident. sess. 2.

in decr. de modo bene vivendi, item sess. 5. cap. 1 et 2. de Ref. sess. 6. cap. 1 et 2. de Ref. sess. 13. cap. 1. de Ref. sess. 22. in decr. de observandis et vitandis in celebr. Miss. sess. 23. cap. 1—5 etc. de Ref. sess. 24. cap. 3 et 4. de Ref. sess. 25. cap. 2. 3 etc.

Nec illud omittendum, quod habetur sess. 23. cap. 17. de Ref. ubi Concilium varias Ordinum ecclesiasticorum functiones pluribus in locis intermissas esse, et in desuetudinem abiisse conqueritur, *hortaturque omnes et singulos Praelatos Ecclesiarum, ac illis praecipit, ut, quantum fieri commode poterit, in Ecclesiis cathedralibus, collegiatis et parochialibus suae dioecesis, si populus frequens et Ecclesiae proventus id ferre queant, hujusmodi functiones curent restituendos etc.*

CAPUT VIII.

De Sacramento Matrimonii.

SECTIO I.

Utrum Matrimonium sit Sacramentum.

1. Matrimonii nomine, ut docet Catechismus Roman. part. 2. cap. 8. intelligitur legitima viri et mulieris conjunctio individuam vitae societatem continens. Dicitur autem Matrimonium, vel quia foemina eo praesertim fine nubit, ut mater fiat, vel quia prolem concipere, parere, educare, ad matrem praesertim spectet. Vocatur etiam conjugium, eo quod virum ac mulierem sub uno eodemque quasi mutuo jugo ad fidem servandam, ad onera Matrimonii sustinenda constituat. Nuptiarum quoque nomine nuncupatur, quia, ut observat S. Ambrosius lib. 1. de Abraham, cap. 9. virgines tradendae in Matrimonium velo se operire et quasi obnubere solebant, idque in signum tum pudoris, tum etiam subjectionis erga virum.

Est autem triplex Matrimonium, scilicet legitimum, ratum et consummatum. Legitimum dicitur illud, quod legitimo consensu inter personas non impeditas contractum est, quale olim erat ante Christi Domini adventum, et etiam nunc inter Ethnicos et infideles esse solet. Ratum includit

in se legitimum, addit vero rationem Sacramenti, per quod majorem firmitatem et indissolubilitatem acquirit: unde Innocentius III. in cap. *Quanto*, de divortiis: *Etsi*, inquit, *Matrimonium verum inter infideles existat, non tamen est ratum*, quia, ut ait glossa, potest dissolvi; inter fideles autem non tantum legitimum, sed et ratum existit, ac proinde indissolubile. Denique Matrimonium dicitur consummatum, quod reali corporis usu et legitima copula perficitur et completur.

2. In prima quidem mundi conditione Matrimonium a Deo institutum est tanquam officium naturae, ut docet Catech. Rom. supra; at vero in ipsius mundi instauratione per Christum facta Sacramenti dignitas illi adjuncta est; ita ut Matrimonium, quod inter fideles legitime contrahitur, sit ex ipsius Christi Domini institutione verum ac proprie dictum novae legis Sacramentum. Haec veritas, quae de Fide est

Probatur contra Lutheranos et Calvinistas illam negantes 1. authoritate Scripturae Ephes. 5. ubi Apostolus de Matrimonio loquens: *Sacramentum*, inquit, *hoc magnum est; ego autem dico in Christo et in Ecclesia:* quae Apostoli verba explicans S. Augustinus lib. 1. de Nuptiis et Concub. cap. 21. *Hoc Sacramentum*, inquit, *in Christo et in Ecclesia magnum; in singulis quibusque viris atque uxoribus minimum, sed tamen conjunctionis inseparabilis Sacramentum:* quibus verbis docet Matrimonium esse Sacramentum, magnum quidem, quatenus Christi cum Ecclesia conjunctionem significat; minimum vero in dignitate, si conferatur cum aliis Sacramentis: unde et ultimo loco numeratur.

Probatur 2. ex Concil. Florent. in decr. Eugen. et ex Trid. sess. 24. cap. 1. ubi eadem veritas definita est.

Probatur 3. ex SS. Patribus, qui Matrimonium Sacramenti nomine vocant, eique proprium Sacramenti effectum, gratiam scilicet tribuunt: ut S. Ambrosius lib. 1. de Abraham, cap. 7. ubi dicit Deum esse, *veluti praesulem custodemque conjugii etc. eumque qui conjugii thorum polluit, peccare in Deum, ejusque gratiam solvere, ac Sacramenti coelestis amittere consortium.* S. Augustinus lib. de Bono conjugali, c. 18. *In nostris*, inquit, *nuptiis plus valet sanctitas Sacramenti, quam foecunditas uteri.* Et lib. de Fide et Operibus cap. 7. *In Ecclesia*, inquit, *nuptiarum non solum vin-*

culum, verum etiam Sacramentum ita commendatur, ut non liceat viro uxorem suam alteri tradere.

Cum igitur ex Fide constet, Matrimonium esse Sacramentum, et aliunde habeatur, ut supra dictum est, Sacramenta novae legis constare materia et forma:

3. Quaeritur 1. quae sit hujus Sacramenti materia et forma. Omissis variis Theologorum super hac quaestione sententiis, probabilissima omnium videtur ea, quae asserit, materiam remotam Matrimonii esse corpora ipsorum contrahentium; proximam vero mutuam eorumdem corporum traditionem, verbis seu nutibus consensum interiorem exprimentibus factam; formam denique mutuam ipsorummet corporum acceptationem a contrahentibus similiter factam. Huic sententiae, quam variis argumentis propugnat Isambertus disp. 4. de Matrim. art. 2. aperte favet S. Doctor in supplem. quaest. 45. art. 2. ubi docet, mutuam corporum traditionem ita se habere ad Matrimonium, sicut se habet ablutio ad Baptismum. Quod si secundum illius mentem mutua traditio corporum est materia ipsius Matrimonii, sequitur, quod eorumdem corporum mutua acceptatio sit ejusdem Matrimonii forma: sicut in contractu donationis traditio rei censetur quasi materia contractus; acceptatio vero quasi forma: cum praesertim ab acceptatione contractus ipsius validitas et firmitas pendeat.

Quaeritur 2. quis sit hujus Sacramenti Minister. Respondetur, esse ipsosmet contrahentes sibi mutuo materiam et formam applicantes. Ita Sotus et alii, quos citat et sequitur Vivaldus in candelabro aureo tit. 17. de Sacram. Matrim. Bellarminus lib. 1. de Matrim. cap. 6. et Petrus de Ledesma tract. de Matrim. c. 2. ubi hanc sententiam post Conc. Trident. communem esse Theologorum asserit: unde sequitur, Parochum aut alium Sacerdotem ejus nomine Matrimonio assistentem non esse Ministrum, sed solummodo testem principalem; proindeque verba, quae profert, non pertinere ad formam hujus Sacramenti, sed ex Ecclesiae instituto adhiberi ad consensum mutuum ipsorum contrahentium comprobandum.

4. Quaeritur 3. an Matrimonium per procuratorem contractum sit vere Sacramentum. Respondetur affirmative; quamvis enim aliqui Theologi id negent, probabilior tamen est sententia eorum qui affirmant: quam sententiam post Dominicum Sotum, Navarrum et plures alios tuetur et plu-

ribus probat Isambertus disp. 3. art. 4. et Petrus de Ledesma cap. 2. de Matrim. Et constat ex cap. finali de procuratoribus in 6. ubi Bonifacius VIII. quasdam conditiones apponens, ut procurator idoneus sit ad Matrimonium contrahendum, ex consequenti satis aperte declarat Matrimonium per procuratorem contrahi posse.

Neque dicas fieri posse, ut is, qui per procuratorem contrahit, sit in statu peccati mortalis eo tempore, quo procurator ejus consensum per verba de praesenti exprimit; hoc enim non obstat quin Matrimonium illius sit vere Sacramentum, quamvis nullam ex eo gratiam ob dispositionis defectum recipiat.

Est autem hic observandum quod docet Isambertus supra ad hoc, ut Matrimonium per procuratorem valide contrahatur, adeoque verum sit Sacramentum; quinque praesertim requiri conditiones. Prima est, ut procurator habeat speciale mandatum ad Matrimonium nomine alterius contrahendum. Secunda, ut id exequatur per se ipsum, et non per alterum a se substitutum. Tertia, ut eo tempore, quo Matrimonium per procuratorem contrahitur, is, cujus nomine contrahitur, potestatem procuratori datam non revocaverit, etiamsi tam procurator quam persona, cum qua contraxit, revocationem ejusmodi penitus ignorent. Quarta, ut mandatum illud procuratoris sit ad contrahendum cum certa et determinata persona. Quinta denique, ut procurator conditiones et clausulas in mandato appositas servet, nec illius fines excedat. Quae quidem conditiones habentur expressae in citato capite finali, et apud eundem Isambertum fusius explicantur.

5. Quaeritur 4. quid de Matrimonio infidelium sentiendum sit. Respondetur, Matrimonium illud, quod contrahitur inter infideles non baptizatos, non esse Sacramentum; sicut nec illud, quod contraheretur inter personam baptizatam et alteram non baptizatam, ut docet Toletus lib. 7. cap. 9. et pluribus probat Isambertus art. 3. Quod si ipsi infideles ad Fidem converterentur et baptizarentur, tunc eo ipso, quod post susceptum Baptismum consentirent inter se cohabitare, et signo aliquo declararent, eorum Matrimonium fieret omnino ratum et indissolubile, ac proinde Sacramentum, ut docent Eckius, Henriques, Bellarminus, Petrus de Ledesma et alii apud Laymannum part. 2. c. 3. de Matrim. Si vero altero conjugum in infidelitate remanente

alter ad Fidem converteretur et baptizaretur; quamvis olim primis Ecclesiae temporibus indultum fuisset, ut conjux fidelis cum infideli cohabitare posset, ut constat ex 1. Cor. 7. postea tamen crescente Fide et numero fidelium Ecclesiae visum est, ad cavenda perversionis pericula aliaque mala, universim prohibere cohabitationem conjugis fidelis cum infideli, ut constat ex cap. *Judaei saepe,* causa 28. quaest. 1. Imo *si alter infidelium conjugum*, ut edixit Innocentius III. cap. *Quanto*, de divortiis, *ad Fidem convertatur, altero vel nullo modo, vel non sine blasphemia divini nominis, vel ut eum pertrahat ad mortale peccatum, ei cohabitare nolente; qui relinquitur, ad secunda, si voluerit, vota transibit.* Addit Laymannus supra ex Soto, Henriques et aliis, cum hodie cohabitatio conjugis fidelis cum infideli omnino sit prohibita, probabile esse, conjugem ex infidelitate ad Fidem conversum et baptizatum, posse transire ad alias nuptias, quamvis alter conjux in infidelitate remanens pacifice ac sine injuria cohabitare velit.

SECTIO II.

Quaenam requirantur ad hoc ut Matrimonium valide contrahatur.

1. Ad Matrimonii validitatem quatuor praesertim requiruntur. Primum est, ut contrahentes liberum consensum praebeant, illumque de praesenti per verba aliqua aut signa exteriora exprimant. Ita expresse habetur in Catech. Rom. part. 1. cap. 8. Atque in primis requiri consensum liberum, ita ut, si ex parte alicujus contrahentium liber ille consensus desit, Matrimonium nullum sit, patet ex cap. *Cum locum*, et cap. *Tuae fraternitati,* de sponsalibus, item ex cap. *Sufficiat*, et cap. *Si quippe,* 27. quaest. 2.

Ex quo sequitur, Matrimonium contractum ex gravi aliquo metu injuste incusso esse invalidum, ut constat ex capite *Veniens*, de sponsalibus, ex cap. 2. de eo, qui duxit in Matrimonium: sive tale Matrimonium irritum sit ex divino jure naturali, ut existimant Scotus, Navarrus et alii apud Lessium in praelectionibus theologicis de Matrimonio cap. 4. dubio 8. sive saltem jure ecclesiastico, ut Joannes Major, Paludanus, Sotus et alii apud eundem asserunt. Debet autem esse metus gravis, seu cadens in constantem

virum, ut dicitur citato cap. *Veniens*, et cap. *Cum locum*, supra; qualis autem metus gravis censeri debeat, id prudentis viri judicio dignoscendum est, ut recte monet Lessius supra: multa enim gravem metum v. g. puellae incutere possent, quae a robusto et magnanimo viro nihili fierent. Debet etiam metus ille esse injuste incussus ad extorquendum consensum, ut patet ex citato cap. *Cum locum*; si enim juste incutiatur a lege vel a judice praecipiente: v. g. ut virginis stuprator eam in Matrimonium ducat, Matrimonium tali metu non redditur invalidum, ut habetur cap. *Ex litteris*, de sponsalibus.

2. Dubitant Doctores de metu reverentiali: quando v. g. puella jubenti patri, ut cum tali viro nubat, contradicere non est ausa, an scilicet metus ille debeat censeri gravis, adeoque Matrimonium irritum reddat. Navarrus et quidam alii, quos citat Laymannus part. 2. de Sacramento Matrimonii cap. 5. existimant Matrimonium ex tali metu contractum esse irritum. Melius Henriques, Lessius et alii apud eundem docent, metum illum reverentialem tunc solummodo censeri gravem, ac proinde validitati Matrimonii contrarium, quando voluntati et imperio patris, aut alterius superioris, conjunctae sunt minae graves, aut aliqua saevitia; idemque dicendum, si timeatur gravis et diu duratura indignatio patris.

Praeterea consensus ille debet esse de praesenti, ut docent S. Thomas, Sotus, Paludanus et plures, quos citat et sequitur Petrus de Ledesma cap. 5. de Matrimonio, et constat tum ex cap. *Tuae fraternitati*, et cap. *Licet*, de sponsalibus, tum ex decreto Eugenii, ubi dicitur, quod *causa efficiens Matrimonii est mutuus consensus per verba de praesenti regulariter expressus*: ex quibus verbis habetur etiam, consensum illum per verba aut signa aliqua exteriora exprimendum esse; cum enim Matrimonium sit Sacramentum, in signo aliquo exteriori consistere debet. Diximus per verba, aut signa aliqua exteriora, quae verborum defectum supplere possunt, ut in multis contingit, qui licet eloqui non valeant, Matrimonium tamen per signa et nutus valide contrahere possunt, ut habetur capite *Tuae fraternitati*, supra.

3. Secundum, quod requiritur ad Matrimonii validitatem, est, ut consensus illius expressio fiat coram Parocho et duobus vel tribus testibus; quamvis enim Matrimonia clandestine contracta essent olim solummodo illicita; novo

tamen jure, ut in Concilio Tridentino sess. 24. cap. de Reform. Matrimonii constitutum est: *Qui aliter quam praesente Parocho, vel alio Sacerdote de ipsius Parochi seu Ordinarii licentia, et duobus vel tribus testibus Matrimonium contrahere attentaverint, eos sancta Synodus ad sic contrahendum omnino inhabiles reddit, et hujusmodi contractus irritos facit et annullat.* Ubi Parochi nomine, ut recte observat Isambertus disput. 7. de Matrimonio, art. 9. intelligitur ille, qui ordinariam in contrahentes habet jurisdictionem, quales sunt Papa, Episcopus et proprius ipsorum contrahentium Parochus, qui saltem titulum coloratum et praesumptum in foro exteriori habeat, ut constat ex cap. *Infamis*, quaest. 7. Quod si contrahentes diversarum sint parochiarum, non requiritur, ut ambo Parochi assistant, sed sufficit ille, in cujus parochia Matrimonium celebratur, ut ex praxi Ecclesiae constat, et habetur in Rituali Romano, tit. de Sacramento Matrimonii.

Porro tam Parochi quam testium praesentia non tantum physica, sed etiam moralis requiritur, ut intelligant, quid agatur, et de eo testari possint, ut observat Laymannus part. 2. de Matrimonio, cap. 4. et Petrus de Ledesma cap. 6. de Matrimonio, unde et testes a Concilio vocantur.

4. Quod si post Matrimonium coram Parocho et testibus contractum, deprehendatur occultum aliquod impedimentum dirimens: tunc obtenta dispensatione satis erit, ut vir et mulier de novo consentiant in Matrimonium inter se mutuo contrahendum, et consensum illum signo aliquo exteriori sibi invicem manifestent; nec ad id Parochi aut testium praesentia requiritur, ut docet Navarrus cap. 22. num. 70. et Petrus de Ledesma supra cap. 6. ubi etiam refert a Pio V. summo Pontifice ita declaratum fuisse.

Contra doctrinam superius traditam objicere posset aliquis, consensum clandestinum olim ad validitatem Matrimonii suffecisse, ac proinde etiam nunc sufficere, cum ea, quae ad Sacramentorum substantiam et validitatem pertinent, ab Ecclesia mutari non possint.

Respondetur, ad substantiam et validitatem Sacramenti Matrimonii requiri contractum validum seu mutuum contrahentium consensum valide expressum; quamvis autem Ecclesia efficere non possit, ut validus contractus non sit ad rationem hujus Sacramenti sufficiens, potest tamen ad hoc, ut contractus validus existat, certas conditiones appo-

nere, quae, si desint, censebitur invalidus, nec proinde ad Sacramenti hujus substantiam seu validitatem erit sufficiens.

5. Tertium, quod ad Matrimonii validitatem requiritur, est aetas pubertatis in utroque contrahentium: in mare quidem quatuordecim annorum completorum, in foemina autem duodecim annorum item completorum. Ita habetur ex cap. *Continebatur,* capite *Attestatione,* et cap. ultimo de dispensatione impuberum, ubi pueri et puellae ante dictam aetatem ad Matrimonium contrahendum declarantur inhabiles, nisi malitia suppleat aetatem, et ob justam aliquam causam cum illis dispensetur, juxta cap. *Ubi,* eodem titulo.

Quartum denique ad validitatem Matrimonii requisitum est, ut nullum in contrahentibus subsit impedimentum canonicum, quod Matrimonium contrahendum impediat, contractumque dirimat; de his autem impedimentis agetur infra suo loco.

SECTIO III.

Quaenam requirantur, ut Matrimonium non modo valide, sed etiam licite contrahatur.

1. Ad debitam et licitam Matrimonii celebrationem quatuor praesertim necessaria sunt. Primum est, ut ipsi contrahentes nullius peccati mortalis sibi conscii sint; cum enim Matrimonium sit Sacramentum vivorum, ab iis, qui per peccatum mortui sunt, nec utiliter nec licite suscipi potest: unde Concilium Trident. sess. 24. in decreto de reform. Matrimonii monet conjuges, ut antequam contrahant, *sua peccata diligenter confiteantur.* Addit Catechismus Romanus parte 2. cap. 8. eos, qui Matrimonium contrahunt, *non humanam aliquam rem aggredi, sed divinam; in eaque proinde singularem mentis integritatem et pietatem adhibendam esse.* Requirit praeterea Romanum Rituale in ipsis contrahentibus talem praecipuorum Fidei mysteriorum notitiam, ut de illis filios suos erudire possint. Quibus omnibus adjungi merito potest voluntatis rectitudo, ac intentionis puritas, ut scilicet Matrimonium, non intuitu divitiarum, voluptatis aut alterius similis rei, sed ob finem aliquem Deo gratum et honorificum contrahatur; si enim in aliis actionibus humanis, ut recte fiant, istud requiritur, multo magis in actione sacra et religiosa, qualis est

ipsius Matrimonii contractus, Sacramenti dignitate illi annexa veluti consecratus.

2. Secundum est, *ut antequam Matrimonium contrahatur, a proprio contrahentium Parocho tribus continuis diebus festis in Ecclesia inter Missarum solemnia publice denuncietur, inter quos Matrimonium sit contrahendum.* Ita enim praescribitur in citato decreto Concil. Trident. quod et antea in Concil. Later. sub Innocent. III. constitutum fuerat, ut refertur cap. ult. de clandestinis desponsationibus. Hae autem denunciationes ab utriusque contrahentium Parochis fieri debent, si forte ad diversas Parochias pertinent, ut impedimenta, si quae subsint, ex utraque possint detegi, ut docent Henriques, Sanches et alii apud Laymannum part. 2. de Matrim. cap. 4. a quibus denunciationibus, aut ab aliquibus illarum potest ex justa causa dispensare Episcopus, quod quidem illius prudentiae et judicio relinquitur, ut in praefato decreto declaratum est.

Caeterum, quantum temporis requiratur ad hoc, ut quis censeatur esse alicujus Parochiae; quid item facto opus sit, cum quis a paucis diebus aut hebdomadibus parochiam aliquam incolere coepit, aut quando factis denunciationibus notabile aliquod tempus elapsum est, antequam Matrimonium contraheretur, consulere quisque debet particularem consuetudinem, aut Rituale proprium cujusque dioecesis; sicut et in aliis similibus difficultatibus, quarum resolutio a constitutionibus aut moribus localibus petenda est, illisque deficientibus judicium Episcopi exquirendum.

3. Tertium est, ut tempore apto et convenienti celebretur Matrimonium, serveturque interdictum Ecclesiae prohibentis celebrationem nuptiarum a prima Dominica Adventus usque in diem Epiphaniae, et a Feria quarta Cinerum usque ad Octavam Paschatis inclusive, ut habetur in Concil. Trid. sess. 24. cap. 10. de Reformatione.

Quartum denique est, ut Matrimonium a filiis familias cum consensu parentum contrahatur; quamvis enim Matrimonium invitis parentibus contractum, si aliae conditiones necessariae observentur, validum sit, ut definitum est in Concil. Trident. in decreto de reformat. Matrim. cap. 1. certum est tamen, graviter peccare filios familias, si invitis rationabiliter parentibus, vel eorum consensu non requisito contrahant Matrimonium, ut ex communi Theologorum consensu probat Petrus de Ledesma c. 8. de Matrimonio, et

Gammachaeus cap. 11. de Eod. ubi recte observat, quod si pater aut mater inducere vellent ad nuptias illicitas, vel contra rectam rationem, v. g. si juberent filium ducere uxorem haereticam, aut infamem, vel malis moribus praeditam, vel quam ipse filius nullo modo tanquam conjugem amare posset, et e contrario, si parentes nolint permittere filiis, ut contrahant, sed domi suae retinere perpetuo velint ut servos: in his et similibus casibus, in quibus parentes honestam et christianam libertatem in Matrimonio contrahendo impedire vellent, filii obedire non tenerentur. Quae autem de parentibus, eadem similiter intelligi debent de tutoribus et aliis, quorum potestati filii familias subsunt.

SECTIO IV.

Quinam sint Matrimonii effectus.

1. Praeter gratiam sanctificantem, quae per hoc Sacramentum confertur, quod illi cum aliis Sacramentis commune est, et gratiam sacramentalem, quae illius propria est et peculiaris, consistitque in quibusdam specialibus gratiae actualis auxiliis, quae hujus Sacramenti intuitu conjugibus opportuno tempore conferuntur, ad ipsius Matrimonii officia debite ac recte obeunda, ut fusius explicat Petrus de Ledesma cap. 1. de Matrim. tres sunt praeterea hujus Sacramenti effectus, quos alio nomine bona Matrimonii vocare Theologi solent, scilicet Sacramenti indissolubilitas, prolis legitima susceptio ac pia educatio, et thori conjugalis Fides. De singulis breviter hic aliquid adnotandum est.

Atqui in primis certum est, Matrimonium inter Christianos legitime contractum, et ab ipsis consummatum, esse omnino indissolubile quoad vinculum. Id enim constat tum ex Scriptura, S. Marc. 10. et S. Luc. 16. ubi Christus Dominus hanc de Matrimonio Christianorum legem tulit: *Quicunque dimiserit uxorem suam et alteram duxerit, adulterium committit*; tum ex Concilio Trident. sess. 24. cap. 5 et 7. de ref. Matrim. ubi anathema profertur in eos, qui dixerint, propter adulterium, haeresim aut aliam quamlibet causam Christianorum Matrimonia dissolvi posse.

2. Dicet aliquis, S. Matth. 19. Christum Dominum dixisse, uxorem dimitti posse ob fornicationem.

Respondetur cum S. Augustino lib. de Adult. conjug. cap. 11. posse dimitti quoad thorum et cohabitationem, non vero separari quoad ipsius Matrimonii vinculum.

Certum est quoque, Matrimonium ratum quidem, sed non adhuc consummatum, quamvis sit verum Sacramentum, solvi tamen posse etiam quoad vinculum, si alter conjugum emittat solemne votum religionis, ut definitum est in Concilio Trident. sess. 24. et can. 6. et ea de causa cap. *Ex publico*, de conversione conjugatorum, secundum communem Doctorum interpretationem injungitur judici, ut conjugi de religionis ingressu ante Matrimonii consummationem deliberanti bimestre spatium definiat, intra quod vel propositum religionis exequatur, vel conjugi debitum reddat.

Quod spectat ad bonum prolis, certum est, Matrimonium a Deo institutum esse ad generis humani conservationem et multiplicationem; imo ad ipsius Ecclesiae propagationem, et ad complendum numerum electorum: proindeque graviter peccare conjuges, qui in ipsius Matrimonii usu aliquid faciunt, quo generatio prolis impediatur. Si tamen ex amore virtutis et ad liberius perfectiusque Deo inserviendum pari consensu continentiam servare vellent, haud dubie excellentiorem adhuc viam sequerentur: quod fuse docet S. Augustinus epist. 45. quae est ad Armentarium et Paulinam conjuges, quos ad servandam continentiam, quam pari consensu voverant, efficaciter hortatur; et lib. 2. de consensu Evang. cap. 1. id ipsum probat ex castissimo conjugio, quod inter sanctissimam Virginem Deiparam et S. Joseph dignissimum ejus sponsum intercessit, sine ullo virginitatis detrimento, cujus flos in utroque illibatus permansit; quorum proinde exemplo dicit, *magnifice insinuari fidelibus conjugatis, etiam servata pari consensu continentia, posse permanere, vocarique conjugium, non permixto corporis sexu, sed custodito mentis affectu.*

3. Quod denique ad thori conjugalis Fidem pertinet, tria praesertim ab ipsis conjugibus exiguntur. Primum est, ut conjuge vivente alter conjux cum alia persona non contrahat, nec ullo modo permisceatur; imo nec illum illegitimum affectum deliberate admittat: et quantumvis alter conjugum diutissime abeit, nec sciri queat, utrum adhuc

vivat, an vero e vita migraverit, nunquam licet ad alias transire nuptias, donec de illius morte certo constet, ut habetur cap. *Dominus*, de secundis nuptiis.

Secundum est, ut ambo conjuges mutuo cohabitent, et mutua sibi obsequia in administranda re familiari et filiorum educatione praestent; ad quod quidem reciproce obligantur, et etiam cogi possunt tum ab ecclesiastico judice, tum a saeculari, juxta cap. *Litteras*, de restitut. spoliatorum. Cum autem vir sit caput uxoris et familiae, ut dicitur Ephes. 5. tenetur uxor ad obediendum viro in his, quae ad familiae administrationem pertinent; et vicissim obligatur vir ad alimenta et alia vitae subsidia uxori ac reliquae familiae praebenda, cumque ad virum pertineat pro arbitratu suo domicilium eligere ac mutare, uxor eum sequi tenetur, ut habetur ex cap. *Unaquaeque* 13. quaest. 2. et ex communi Theologorum consensu docet Navarrus cap. 14. num. 29. ubi tamen recte monet, uxorem non teneri cum gravi corporis aut animi incommodo sequi virum, v. g. si ad bellum proficiscatur etc. cui subscribunt Sotus, Sanches et alii apud Laymannum part. 3. de Matrimon. cap. 2.

4. Sunt etiam aliqui casus, in quibus possunt conjuges licite ab invicem quoad thorum et cohabitationem separari, remanente tamen semper vinculi conjugalis indissolubilitate, ut quando uterque conjux pari consensu religionem ingreditur. Item diversa ratione, si alter conjugum adulterium committat, conjux innocens potest ab eo quoad thorum et cohabitationem separari: quoad thorum quidem, propria authoritate, quoad habitationem vero, non nisi authoritate judicis, ut docent S. Thomas, S. Bonaventura et alii quos citat Sanches lib. 10. disp. 12. Si tamen conjux innocens alteri offensam remittat, ipsumque ad thori societatem recipiat, non poterit amplius ab eo separari, ut ex communi Theologorum consensu docet idem Sanches. Praeterea si conjux conjugi sine gravi periculo corporis vel animi cohabitare non possit, v. g. ob nimiam saevitiam, ob perditos profligatosque mores et alias similes causas, quae judicis arbitrio relinquuntur, sine cujus authoritate haec separatio fieri non debet, ut fuse docet idem Sanches eodem lib. disp. 17 et 18.

5. Tertium denique est, ut vir et uxor sibi mutuo debitum conjugale reddant; nam, ut loquitur Apostolus 1. Cor. 7. *Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir;*

similiter autem vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier. Unde idem praecipit, ut *uxori vir debitum reddat, similiter et uxor viro*, idque sive debitum illud conjugale expresse petatur, sive tacite, ut docet S. Thomas in 4. dist. 32. quaest. unic. art. 2. quaest. 1. Haec autem obligatio mutua reddendi conjugale debitum est sub peccato mortali, si alter conjugum serio, instanter et rationabiliter illud petat, ut ex communi Theologorum consensu docet et fuse probat Sanches libro 9. disp. 2.

Sunt tamen aliqui casus, in quibus conjux ab obligatione reddendi debiti eximi censetur: ut quando unus conjugum adulterium commisit; tunc enim conjux innocens debitum ipsi negare potest; item si ex redditione debiti timeatur gravissimum aliquod corporis incommodum, aut si uxor praegnans sit, et proli conceptae timeatur probabile mortis periculum: quae omnia fusius explicata apud eundem Sanches toto lib. 9. cit. videri possunt.

SECTIO V.

Quaenam sint Matrimonii impedimenta.

1. Supponimus, Ecclesiam pro data sibi a Christo Domino in omnes fideles authoritate, potuisse ex causis rationabilibus certa quaedam impedimenta Matrimonii constituere, ut expresse definitum est in Concil. Trid. sess. 24. can. 4. et constat ex antiqua Traditione ipsius Ecclesiae. Olim siquidem, teste S. Augustino lib. 15. de Civit. c. 16. legibus ecclesiasticis prohibita erant Matrimonia inter consobrinos, et temporibus S. Gregorii Papae eodem jure Matrimonia irrita erant usque ad septimum gradum inclusive, ut habetur ex cap. *Nulli*, et cap. *De consanguinitate*, 35. quaest. 2 et 3. cum tamen hodie nec affinitas, nec consanguinitas Matrimonium impediat, nisi usque ad quartum gradum, ut infra explicabitur.

Haec autem impedimenta duplicis sunt generis: quaedam enim Matrimonium solummodo contrahendum impediunt, alia etiam contractum dirimunt.

2. Impedimenta prioris generis quinque communiter a Theologis numerantur, ut videre est apud Bonacinam q. 3. punct. 24. de imped. Matr. Primum est Ecclesiae interdictum seu prohibitio, ut habetur ex cap. *Non uxorem,*

33. quaest. 1. et cap. *Capellanus*, de feriis. Secundum est contractus sponsaliorum initus cum persona aliqua, ut ex infra dicendis plenius intelligetur. Tertium est votum simplex castitatis, aut religiosi status amplectendi, vel suscipiendi sacros Ordines, vel non nubendi, ut constat ex cap. *Si quis votum*, 27. quaest. 1. ex cap. unico de voto in sexto, et qui cum hujusmodi voto Matrimonium contrahit, dispensatione illius minime obtenta, peccat mortaliter; et quamvis reddere possit conjugale debitum, illud tamen licite petere non potest, ut ex communi Theologorum consensu docet Bonacina supra. Quartum est cognatio spiritualis, quae contrahitur per Baptismum, quae tamen per Concilium Tridentinum sublata est, ut docent Henriques, Reginaldus, Sanches et alii apud Bonacinam. Quintum denique est crimen, ut uxoricidium, presbytericidium, incestus et quaedam alia quae ab eodem Bonacina enumerantur, ob quae olim quasi Poenitentiae loco Matrimonium interdictum erat; verum Sotus, Corduba, Henriques, Navarrus et plures alii, quos citat Laymannus part. 4. de Matrim. cap. 5. existimant, haec criminum impedimenta fuisse per diuturnam consuetudinem penitus sublata: adeo ut Navarrus dicat, se non meminisse tota aetate sua super ejusmodi impedimento petitam fuisse dispensationem.

3. Impedimenta dirimentia duodecim communiter a Theologis numerantur, quae memoriae juvandae causa his tribus versibus comprehensa sunt:

Error, conditio, votum, cognatio, crimen,
Cultus disparitas, vis, ordo, ligamen, honestas,
Si sis affinis, si consummare nequibis.

Primum impedimentum est Error, qui dupliciter contingere potest, vel circa substantiam personae, ut si quis ducat Annam existimans esse Catharinam, vel circa ipsius personae qualitatem, ut si quis ducat Annam credens esse nobilem, divitem etc. quam postea comperit esse ignobilem, pauperem etc. et priori quidem modo reddit Matrimonium invalidum, non item posteriori, ut ex communi Theologorum consensu docet Bonacina supra puncto 1.

Secundum est Conditio, quando quis contrahit cum persona aliqua servilis conditionis, existimans esse liberam: tale enim Matrimonium ecclesiastico jure irritum est, ut habetur ex cap. 2. et ult. de conjugiis servorum. Verum hujusmodi impedimentum hodie inter Christianos rarissime

contingit, nisi forte respectu eorum, qui sententia judicis per totum vitae tempus ad remos damnati sunt, aut carceri perpetuo mancipati: tales enim cum sint servi poenae, ut jura loquuntur, servilis conditionis leges subire debent.

Tertium est Votum, solemne scilicet, quod emittitur in professione status religiosi: tale siquidem votum non modo impedit Matrimonium contrahendum, quod etiam facit votum simplex castitatis, sed etiam contractum dirimit, ut habetur ex Clement. unic. de consanguinitate, et ex Concil. Trident. sess. 24. can. 9.

4. Quartum est Cognatio, quae triplex a Theologis distinguitur: naturalis scilicet, spiritualis et legalis. Cognatio naturalis, quae etiam consanguinitas vocatur, est vinculum personarum, quae ab eodem proximo stipite per carnalem propagationem descendunt. Solent autem Theologi in consanguinitate considerare lineas et gradus. Nomine lineae intelligunt seriem seu ordinem personarum consanguinitatem inter se habentium: sive linea illa sit recta, qualis reperitur inter ascendentes et descendentes, sive sit transversa seu collateralis, qualis est inter personas, quae quamvis ab eodem stipite procedant, a se tamen invicem non descendunt. Nomine vero gradus exprimunt distantiam majorem vel minorem unius personae ab altera secundum lineam consanguinitatis. Porro ad distantiam illam dignoscendam et computandos ipsius consanguinitatis gradus, tres regulae a S. Doctore in 4. dist. 40. quaest. 1. art. 2. et aliis communiter Theologis assignantur.

5. Prima regula haec est: *In linea recta ascendentium et descendentium tot numerantur gradus, quot personae, una dempta*: unde pater et filius in primo consanguinitatis gradu conjuncti esse dicuntur, avus et nepos in secundo, et sic de aliis.

Secunda regula: *In linea collaterali, quot gradibus personae distant a communi stipite, totidem etiam inter se distant*: quare cum frater et soror uno tantum gradu distent a patre, censetur etiam uno tantum gradu inter se distare, patrueles vero duobus gradibus, et sic de aliis.

Tertia regula: *Si consanguinei a communi stipite inaequaliter distent, tunc quot gradibus is, qui magis remotus est, distat a communi stipite, tot etiam gradibus inter se distant*: juxta quam regulam patruus censetur esse in secundo gradu consanguinitatis cum liberis fratris sui, quia liberi illi duobus

gradibus a communi stipite distant. Quamvis autem jure antiquo impedimentum cognationis naturalis extenderetur usque ad septimum gradum, ut supra dictum est, hodie tamen nonnisi ad quartum gradum inclusive extenditur, ut habetur ex cap. *Non debet*, de consanguinitate et affinitate.

Cognatio spiritualis et propinquitas secundum juris ecclesiastici dispositionem, orta ex administratione, vel susceptione Baptismi, inter susceptores et baptizatum illiusque patrem ac matrem, nec non inter baptizantem et baptizatum ejusque patrem ac matrem, ut in Conc. Trident. sess. 24. c. 2. de reform. Matr. constitutum est: quod etiam similiter intelligendum est de Confirmatione, ut ibidem declaratur. Ex quo sequitur (quod hic obiter advertendum est), nullam inter ipsos susceptores contrahi cognationem, proindeque patrinum posse valide ac licite ducere illam in Matrimonium, cum qua simul alienum filium a sacro fonte suscepit, ut constat ex Bulla Pii V. quae incipit *Cum illius vicem*. Observat etiam Bonacina q. 3. de imp. Matrim. p. 5. ex Suare, Sanche et aliis, illum qui suscipit puerum, quando privatim et sine solemnitate baptizatur, nullam cognationem contrahere: licet is qui Baptismum ejusmodi confert, contrahat cognationem spiritualem cum baptizato et patre ac matre illius. Excipitur casus ille, in quo maritus conjugis suae prolem in necessitate baptizat: tunc enim nullam cum ea contrahit cognationem, ut habetur cap. *Ad limina*, 20. qu. 1.

6. Cognatio denique legalis est propinquitas personarum ex adoptione proveniens; adoptio vero est extraneae personae in filium aut filiam legitima assumptio. Et haec cognatio legalis contrahitur primo inter ipsum adoptantem et adoptatum, adoptatique descendentes usque ad quartum gradum; secundo inter uxorem adoptantis et adoptatum; tertio inter filios adoptantis et adoptatum, ut constat ex cap. *Per adoptionem*, 3. q. 3. et cap. unic. de cognat. leg. Haec autem cognatio non provenit nisi ex ea adoptione, quae fit secundum leges, quae proinde super hac re consuli debent.

Quintum est Crimen, quod quidem est duplex, ut habetur ex cap. *Si quis vivente* 31. quaest. 1. et cap. *Significavit*, et cap. *Super hoc*, de eo qui duxit. Primum est homicidium conjugis, quando scilicet maritus uxorem per se vel per alium ferro, vel veneno occidit, eo fine ut cum

alia muliere caedis illius conscia et in illam consentiente Matrimonium contrahere possit: quod etiam similiter de uxore intelligi debet. Aliud crimen est adulterium, quando alter conjux committit adulterium, et pollicetur ei, cum quo adulteratur, se contracturum cum eo post obitum conjugis, et haec promissio ab eo acceptatur, vel quando post Matrimonium de praesenti contractum cum uno, cum altero etiam per verba de praesenti contrahitur, et ab utroque criminis illius conscio adulterium committitur; vel etiam quando alter conjux adulterium cum alio commisit, et postea interficit conjugem, ut cum adultero, quamvis illius caedis minime conscio, contrahere possit.

Sextum est Cultus disparitas: quando baptizatus contrahit Matrimonium cum foemina nondum baptizata, aut mulier baptizata cum viro non baptizato. Hoc impedimentum colligitur tum ex Conc. Tolet. 3. cap. 14. tum ex ipsius Ecclesiae usu communi, qui sufficiens est ad impedimentum inducendum, quamvis non sit in jure expressum, ut observat Bonacina supra p. 7.

7. Quod autem spectat ad Matrimonium catholicae personae cum haeretica, quamvis validum sit, est tamen illicitum, ut pluribus probat Laymannus cap. 14. de impedimentis Matrimonii; ubi etiam monet experientia compertum esse, ex ejusmodi Matrimonio tot et tanta sequi spiritualia incommoda, tum ipsi conjugi catholico, tum liberis ac christianae reipublicae, ut plerumque caritatis legi omnino adversetur: in quo casu (ut idem author dicit) ne quidem summus Pontifex id dispensative permittere potest, nisi probabilis aliqua spes subsit ex ejusmodi Matrimonio longe majores fructus spirituales obventuros esse, quorum intuitu incommoda illa tanquam minora utcunque tolerari possint.

Septimum est Vis, seu metus gravis injuste incussus: quando quis vi aut metu ejusmodi adigitur ad contrahendum Matrimonium, quod nullo modo contraxisset, nisi ad id eo modo compulsus fuisset, de quo dictum est sect. 2.

Octavum est Ordo: quando quis scilicet initiatus est sacris Ordinibus, vel aliquo illorum; tales enim Ordines ob votum solemne castitatis, quod annexum habent, Matrimonium contrahendum impediunt, et dirimunt contractum, ut habetur ex cap. unic. de voto in sexto et ex Concil. Trident. sess. 24. can. 9.

Nonum est Ligamen, id est obligatio seu vinculum alterius Matrimonii rati cum conjuge adhuc vivente: quamdiu enim hoc vinculum durat, Matrimonium cum quovis alio contrahendum impedit ac dirimit, idque non modo jure ecclesiastico, ut patet ex cap. 1. et ult. de sponsa duorum, sed etiam jure divino, ut expresse definitum habetur in Concil. Trident. sess. 24. can. 2. et satis constat ex prohibitione Christi Domini S. Matthaei cap. 19.

8. Decimum est Honestas, publica scilicet, ratione cujus oritur impedimentum tum ex sponsalibus valide contractis, tum ex Matrimonio rato et nondum consummato, ut habetur ex cap. *Sponsam*, et cap. *Juvenis*, et cap. *Ad audientiam*, de sponsalibus. Quamvis autem jure antiquo impedimentum istud protenderetur usque ad quartum gradum: jure tamen novo in Concilio Tridentino sess. 24. cap. 3. de reform. Matr. constitutum est, ut impedimentum publicae honestatis ex sponsalibus ortum nonnisi ad primum gradum extendatur; illud autem, quod ex Matrimonio rato provenit, secundum juris antiqui dispositionem relictum est, proindeque ad quartum gradum extenditur, ut constat ex decreto Pii V. quod incipit *Ad Romanum*.

Undecimum est Affinitas, quae est attinentia seu propinquitas quarumdam personarum ex copula carnali proveniens, ratione cujus fit, ut mulier conjugata per consummationem Matrimonii affinis fiat consanguineis mariti, et vicissim maritus consanguineis uxoris. Haec autem affinitas, si oriatur ex copula licita, usque ad quartum gradum extenditur, ut constat ex cap. *Non debet*, de consanguinitate et affinitate; si ex copula illicita, secundum gradum non excedit, ut a Conc. Trid. constitutum est sess. 24. cap. 4. de reform. Matr.

9. Docent autem Theologi affinitatem non parere affinitatem, proindeque duos fratres v. g. valide ac licite posse duas sorores in Matrimonium ducere, filiumque similiter posse Matrimonium cum illa contrahere, cujus matrem pater sibi conjugio copulavit: quod patet ex cap. *Super his*, de consanguinitate et affinitate. Quod si affinitas Matrimonio jam contracto superveniat, ut si maritus adulterium committat cum uxoris consanguinea in primo vel secundo gradu, tunc illius ratione maritus conjugale debitum ab uxore petere licite non potest, quamvis eidem reddere teneatur, ut ex communi Doctorum consensu docet Bonacina sup. punct. 12.

Duodecimum est Impotentia, id est inhabilitas perpetua ad consummandum Matrimonium, sive illa se teneat ex parte viri, sive ex parte mulieris, dummodo fuerit eo tempore, quo Matrimonium contractum est, non vero postea subsecuta sit. Et hoc impedimentum dirimit Matrimonium non modo jure ecclesiastico, ut patet ex cap. *Quod sedem,* de frigidis et maleficiatis, sed etiam ipso jure naturae, ut ex communi Theologorum doctrina probat Bonacina sup. punct. 13. Quod si, ut idem author subdit, dubitetur num impotentia sit perpetua, permittuntur conjuges simul habitare per triennium ut Matrimonium consumment: quo tempore, si nequeant consummare, non amplius permittuntur cohabitare ad consummandum Matrimonium, quia judicatur adesse impotentia perpetua, et consequenter invalidum esse Matrimonium, ideoque separationem esse faciendam propter periculum incontinentiae; secluso tamen illo periculo jura permittunt, ut vir habeat tantum pro sorore, quam non potest habere uxorem, ut constat ex cap. *Laudabilem,* et cap. *Requisivisti,* 33. quaest. 1.

Concilium Tridentinum sess. 24. cap. 6. de reform. Matrim. adjunxit decimum tertium impedimentum, scilicet *raptum,* decrevitque *inter raptorem et raptam, quamdiu ipsa est in potestate raptoris, nullum posse consistere Matrimonium.* Quod quidem decretum etiam locum habere existimant Henriques, Rebellus, Zerola, Petrus de Ledesma et alii apud Augustinum Barbosam in remissionibus ad citatae sess. 24. cap. 6. quando puella consensit quidem in raptum, sed invitis parentibus; quamvis id negent Reginaldus, Sanches, Lessius et alii apud eundem.

Quaeres, quis in supra dictis impedimentis dispensare possit. Respondetur primo, Romanum Pontificem pro summa, quam obtinet in Ecclesia, potestate dispensare posse in omnibus impedimentis, quae jure ecclesiastico Matrimonium impediunt aut dirimunt, ut ex communi Theologorum omnium consensu docet Bonacina supra punct. 15. Respondetur secundo, Episcopum dispensare posse in impedimentis non dirimentibus, excepto voto castitatis perpetuae et religionis; imo etiam aliquando in impedimentis dirimentibus, quae post contractum bona Fide Matrimonium deprehenduntur, quando scilicet impedimentum est occultum, et Matrimonium manifestum; ipsique conjuges non possunt absque magno scandalo separari, nec ad summum Ponti-

ficem patet recursus propter paupertatem, aut alias maximas difficultates. Ita Petrus de Ledesma, Peres, Sanches, Valentia, Riccius et alii apud eundem Bonacinam, qui etiam censent non modo post contractum Matrimonium, sed et antequam contrahatur, Episcopum posse ob urgentissimam aliquam necessitatem ex praesumpta summi Pontificis tacita facultate in iisdem impedimentis dirimentibus interdum dispensare.

SECTIO VI.

De sponsalibus.

1. Sponsalia, quae a spondendo seu sponte promittendo dicta sunt, significant spontaneam promissionem mutuam inter virum et feminam de Matrimonio in futurum contrahendo: sponsaliorum enim obligatio non contrahitur per solum desiderium aut propositum contrahendi Matrimonii, nisi intercedat promissio, eaque mutua et reciproca; ut docet et probat Sanches lib. 1. de Spons. disp. 5. nec ad illius validitatem requiritur praesentia Parochi aut testium, ut observat idem Sanches; quamvis servari debeat laudabilis illa consuetudo, quae in universa propemodum Ecclesia vim legis obtinuit, ut, antequam Matrimonium per verba de praesenti contrahatur, sponsalia in facie Ecclesiae seu coram Parocho et testibus celebrentur: super qua re consuli debent cujusque dioecesis consuetudines et leges particulares.

Ad validitatem autem sponsaliorum requiritur in primis ut contrahentes saltem aetatis annum septimum expleverint; ante quam aetatem ad sponsalia contrahenda censentur inhabiles, ut constat ex cap. *Litteras,* et cap. *Accessit,* de desponsatione impuberum. Requiritur praeterea ut usum rationis habeant, et cum ea deliberatione operentur, quae ad plenum et perfectum consensum necessaria est, ut docet Toletus lib. 7. c. 20. Requiritur denique ut vere et ex animo promittant atque se obligare intendant; qui enim ficte tantum promitteret, graviter quidem peccaret, et ad compensanda damna ex promissionis illius fictione provenientia teneretur, nulla tamen in foro conscientiae contraheret sponsalia, ut fuse docet et probat Sanches supra disp. 9 et sq.

2. Quaeres primo, quaenam sit obligatio sponsaliorum. Respondetur ex veris sponsalibus, id est ex promissione illa mutua inter virum et mulierem, sive privatim, sive in facie Ecclesiae facta, oriri obligationem sub peccato mortali ad illam ex parte utriusque adimplendam. Ita S. Thomas, Paludanus, Sotus, Henriques et alii, quibus subscribit Sanches disp. 27. unde si alter sponsorum promissis stare non velit, per judicem ecclesiasticum etiam adhibitis censuris ad illorum executionem compelli potest, ut habetur cap. *Ex litteris,* de sponsalibus, nisi forte attentis circumstantiis, et propter dissensiones perpetuas, aliaque gravia mala et scandala, quae ex invitis et coactis nuptiis merito timeri possunt, aliter faciendum esse judex prudenter arbitretur: unde etiam cap. *Requisivit,* de sponsalibus et Matrimonio dicitur in tali casu monitione potius quam coactione opus esse.

3. Quaeres secundo, quibus modis sponsalia dissolvantur. Respondetur id variis et multis modis fieri posse: praecipuos hic et magis ordinarios subjicimus.

Solvuntur igitur sponsalia primo per mutuum consensum, et mutuam ipsorum sponsorum remissionem libere factam, ut ex communi Theologorum consensu docet Bonacina quaest. 1. de spons. punct. 10. Secundo per ingressum religionis alterutrius sponsorum, etiam si professionem non emittat, ut habetur cap. *Ex publico*, de conversione conjugatorum, et docet Toletus lib. 7. c. 21. et Bonacina supra punct. 5. qui recte ibidem subdit, quod, si quis post sponsalia contracta virginem spe nuptiarum defloravit, tunc illam ducere tenetur, nec religiosum statum amplecti cum tanto illius damno licite potest. Tertio solvuntur sponsalia per Ordinis majoris susceptionem, ut habetur ex cap. *Scripsit,* 27. quaest. 2. Quarto per Matrimonium de praesenti cum altera contractum, quamvis peccet mortaliter, qui sic contrahit, ut habetur cap. *Sicut ex litteris,* de sponsalibus. Quinto per fornicationem unius sponsorum post sponsalia contracta, ut habetur ex cap. *Quemadmodum,* de jurejurando; quamvis enim qui fornicationem commisit ex parte sua, obligatus remanet ad sponsalia implenda, alter tamen innocens potest ab illis resilire, si velit. Sexto denique per notabilem aliquam mutationem post sponsalia contracta supervenientem, quae si ab initio extitisset, aut praevisa fuisset, viri prudentis judicio a sponsalibus con-

trahendis merito absterruisset, ut si alter sponsorum in lepram aut alium morbum incurabilem incidat, si notabilem famae aut bonorum jacturam patiatur, si graves inter sponsos aut parentes illorum inimicitiae oriantur, si sponsa dotem promissam afferre nequeat, si sponsus patrium solum mutare vel vagari cum gravi sponsae incommodo constituat, imo etiamsi aliqua ejusmodi causa extiterit tempore sponsaliorum, nec nisi post illa contracta deprehendatur: in his enim et similibus casibus, qui judicio viri prudentis dignosci debent, sponsalia dissolvi possunt. Ita Petrus de Ledesma, Reginaldus, Riccius et alii apud Bonacinam supr. punct. 8.

4. Quaeres tertio, utrum ad solvenda sponsalia judicis ecclesiastici authoritate opus sit. Respondetur ex Navarro, Sylvestro et aliis apud Laymannum part. 1. de spons. c. 2. si causa solvendi Matrimonii moraliter certa sit, nulla judicis ecclesiastici authoritate opus esse, nisi ratione vitandi scandali, quando sponsalia publice contracta sunt: unde etiam in multis dioecesibus observatur, ut non liceat a sponsalibus publice notis resilire, nisi causa prius ad Ordinarium delata et ab ipso probata.

Atque hactenus de Sacramentis ad majorem authoris illorum gloriam.

TRACTATUS II.

De actibus humanis

juxta divinae legis normam dirigendis.

Quoniam gratiarum coelestium fontes in Sacramentis ea potissimum ratione per Christi merita nobis reclusi sunt, ut earum auxilio excitati et subnixi, ad propositum nobis finem, beatitudinem scilicet aeternam perveniamus, nec aliter (ut docet S. Thomas 1. 2. in prooem. q. 6.) quam per actus aliquot nobis proprios ad illam tendere queamus; eundumque sit de virtute in virtutem, juxta propheticum

dictum Ps. 83. et ascensiones in corde nostro disponendae, ut videatur Deus Deorum in Sion: idcirco doctrinae theologicae ordo postulat, ut nunc ipsos humanos actus consideremus, perspiciamusque quinam actus ad beatitudinem illam aeternam consequendam apti sint et idonei, et e contra quibusnam actibus ab ipsa beatitudine consequenda praepediamur.

CAPUT I.

De actibus humanis in genere.

SECTIO I.

Quis sit actus humanus proprie dictus.

1. Observandum est ex S. Thoma 1. 2. quaest. 1. art. 1. actus illos, qui ab homine eliciuntur, dupliciter spectari posse, scilicet in genere naturae, quoad suam entitatem praecise, et in genere moris, quoad libertatem, cum qua exercentur, et quoad ea quae fundantur in ipsa libertate, ut esse capaces laudis vel vituperii, meriti vel demeriti. Priori modo dicuntur actus hominis, posteriori vero actus humani: unde fit, ut per actum hominis intelligatur actus ille, qui ab homine fit, quocunque tandem modo fiat; actus vero humanus ille dicatur, qui fit ab homine, in quantum homo, seu in quantum est dominus actuum suorum, quando scilicet per rationem et voluntatem operatur. Ac proinde secundum S. Doctoris et communem Theologorum doctrinam ad propriam actus humani rationem duo requiruntur: primo ut sit voluntarius, secundo ut sit liber. Illum hic considerabimus, prout voluntarius est; de eodem vero prout liber est, in sequenti sectione agemus.

Actus igitur voluntarius is est, ut ex Aristotele 3. Ethic. cap. 1. docet S. Damascenus lib. 2. de Fide cap. 14. cujus principium est in ipso agente cognoscente singula. Unde sequitur ad rationem voluntarii duo requiri. Primum est, ut procedat a principio intrinseco; si enim quis invitus ac renitens ab extrinseco moveatur, motus ille non est voluntarius. Secundum est, ut procedat a principio cogno-

scente singula, id est ut agens ea omnia cognoscat, ex quibus actionis suae substantia tanquam ex objecto suo dependet, v. g. si Petrus patrem suum occidit, ut homicidium illud censeatur ipsi voluntarium, oportet primo ut manus ejus ab alio non impellatur, ipso renitente, aut saltem nihil ad motum illum conferente. Deinde requiritur ut sciat esse hominem quem caedit, et non invincibiliter arbitretur esse feram; sciat quoque gladium, aut aliud instrumentum, quo utitur, posse vulnus lethale infligere; ut vero homicidium illud, in quantum est patricidium, voluntarium existat, necesse est insuper ut patrem suum esse cognoscat hominem illum quem caedit, et non invincibiliter et inculpabiliter existimet esse alium hominem.

Hujus conditionis defectu, motus lapidis quo fertur deorsum quamvis sit naturalis, non est tamen voluntarius: quia licet sit a principio intrinseco; propria enim gravitate movetur, non movetur tamen cum cognitione; motus autem animalis, cum ex aliqua cognitione imperfecta procedat, nonnisi imperfecte voluntarius, sed potius spontaneus dicitur; proindeque ratio voluntarii solis actibus hominis proprie et perfecte convenit, et a fortiori actibus Angelorum et ipsius Dei.

2. Porro ipsius humanae voluntatis actus duplicis sunt generis, alii siquidem sunt eliciti, alii imperati. Actus eliciti sunt illi, qui primo et per se exercentur, seu eliciuntur ab ipsa voluntate, tanquam a proxima potentia. Actus vero imperati exercentur imperio ipsius voluntatis et vi alicujus volitionis praecedentis, sive ab ipsa voluntate, quae sibi aliquos actus imperat, sive ab aliis potentiis ab ipsa voluntate distinctis, quae per illam ad agendum moventur et applicantur.

Cum autem voluntas, ut communiter docent Theologi cum S. Thoma quaest. 8. art. 2. sit tantum vel finis, vel mediorum, tres enumerantur actus illius eliciti circa finem, scilicet volitio, intentio et fruitio: qui actus sunt iidem cum amore, desiderio et gaudio. Gaudium seu fruitio versatur circa finem obtentum, seu circa bonum praesens; desiderium seu intentio circa finem obtinendum, seu circa bonum absens; amor et volitio circa finem et bonum, abstrahendo ab ejus absentia vel praesentia. Quibus ex adverso respondent odium, timor et tristitia circa malum. Tres item sunt actus voluntatis eliciti circa media: sci-

licet electio, consensus et usus. Electione voluntas praefert et amplectitur unum medium prae aliis, consensu approbat judicium intellectus circa illud medium, usu applicat potentias ad executionem.

Quaerunt Theologi, utrum electio et intentio sint semper actus inter se realiter distincti, seu an voluntas uno et eodem actu possit velle finem et media. Respondetur juxta probabiliorem sententiam, quae est etiam S. Doctoris quaest. 10. art. 4. quod, quamvis hi duo voluntatis actus ut plurimum inter se distinguantur, absolute tamen loquendo potest voluntas uno et eodem actu velle finem ac media; sicut potest intellectus principium et conclusionem eodem actu cognoscere.

Quod vero spectat ad actus imperatos, tot sunt et tam multiplices et varii, quot et quam multipliciter ab ipsa voluntate, aut aliis potentiis, ad ejusdem voluntatis imperium exerceri possunt: de quibus omnibus plenius agunt Philosophi in Ethicis, et videri potest S. Doctor tota quaest. 17.

3. Caeterum docet idem S. Thomas quaest. 1. art. 3. omnes actus, qui a voluntate humana procedunt, sive elicitos sive imperatos, essentialem suam differentiam ac speciem desumere a fine proximo, quem agens spectat et intendit, hoc est, ratione seu motivo, quo movetur voluntas ad aliquid appetendum et volendum, et e contra; quod motivum vocatur etiam objectum formale ipsius voluntatis. Unde sequitur, actus illos, qui habent eundem finem proximum, seu idem objectum formale, esse ejusdem speciei, tametsi habeant diversa objecta materialia: v. g. si quis jejunet et eleemosynam largiatur pure ob amorem Dei, ut illi placeat, ut gloriam illi deferat, jejunium illud et eleemosyna erunt formaliter actus caritatis, quamvis materialiter ad virtutes specie diversas, abstinentiae scilicet et misericordiae, pertineant; et e contra illos actus distingui specie, qui, licet habeant idem objectum materiale, a motivis specie distinctis oriuntur: e. g. oratio, quae materialiter considerata est actus virtutis religionis, si fiat ex motivo satisfaciendi Deo pro peccatis, erit actus poenitentiae; si ex motivo alicujus alterius virtutis, ad virtutem illam pertinebit.

SECTIO II.

Quis actus vere et proprie sit liber.

1. Ad faciliorem eorum quae dicenda sunt intelligentiam observandum est, libertatem actus humani aliam esse, quae a Theologis vocatur libertas contradictionis, seu quoad exercitium actus, aliam quae contrarietatis, seu quoad specificationem; aliam item a coactione, aliam a necessitate.

Libertas contradictionis, seu quoad exercitium actus, est potestas seu indifferentia ad agendum vel non agendum.

Libertas contrarietatis, seu quoad specificationem, est potestas sive indifferentia ad hoc vel illud agendum, seu ad actionem aliquam aut aliam ipsi contrariam exercendam circa idem objectum, v. g. ad eliciendum assensum vel dissensum circa articulum aliquem divinae Fidei.

Hac observatione praesupposita

Dicendum est actus humani libertatem in eo consistere, ut eliciatur vel imperetur a libera voluntate, ut sic, seu quatenus libera est et libere operatur. Illam vero voluntatem dici liberam et libere operari, quae nullam in agendo neque coactionem, neque necessitatem patitur, sed positis omnibus ad agendum praerequisitis, libera semper manet et indifferens, sive quoad exercitium, sive quoad specificationem actus, seu ad agendum vel non agendum, et ad hoc vel illud agendum.

Haec assertio duas habet partes: in prima dicimus actum illum liberum esse, qui elicitur vel imperatur a libera voluntate; libertas enim proprie et primo ipsi voluntati competit, et ex illa in actum derivatur, quod per se patet.

2. In secunda parte dicimus libertatem voluntatis in eo consistere, quod voluntas nullam neque coactionem, neque necessitatem patiatur, sed positis omnibus ad agendum praerequisitis libera maneat et indifferens ad agendum vel non agendum, ad hoc vel illud agendum. Haec propositio (quam de Fide esse asserit Isambertus disp. 1. de libero Arb. artic. 2.) probatur 1. ex Script. Deut. 30. *Testes invoco coelum et terram, quod proposuerim vobis vitam et mortem etc. elige ergo vitam;* 2. Reg. 24. *Haec dicit Dominus: Trium tibi datur optio, elige quod volueris etc.*

Probatur 2. ex S. Athanasio orat. ad gentes, *anima* (inquit) *cognoscens liberum sui arbitrium, videt se posse uti corporis partibus ad utraque, ad bona et ad mala.* S. Cyrillo Alexand. lib. 4. in S. Joannem. *Liberum est* (inquit) *et propriae electionis in hominibus, in utrumque deflectere: aut in dextram partem, aut in sinistram, in virtutem dico, vel vitium.* S. Cypriano epist. 55. *Homo* (inquit) *libertati suae relictus et in arbitrio proprio constitutus sibimet ipsi vel mortem appetit vel salutem.* Et S. Anselmo in priori parte libri de concord. liberi arbitrii cum praescientia Dei et praedestinatione, ubi expresse dicit, *Deum velle hominis voluntatem nulla necessitate cogi aut prohiberi ad volendum, vel non volendum*; ibidemque fuse explicat et probat necessitatem antecedentem, qua voluntas ad unum quid determinatur, libero arbitrio adversari; docetque voluntatem indifferentem esse ad oppositorum alterum eligendum; quamvis postquam unum re ipsa delegit, necessitatem quandam ipsa sibi faciat, quam consequentem vocant Theologi, quae ex ipsa effectus positione sequitur.

3. Ad faciliorem vero intelligentiam eorum, quae de libertate voluntatis humanae in actibus suis dicta sunt, vel postea dicentur, duo sunt hic observanda. Primum est, ad hoc, ut voluntas libere operetur, requiri praeviam rationis advertentiam et deliberationem, id est ut voluntas applicet intellectum ad considerationem convenientiae vel disconvenientiae, quae in quolibet objecto appetibili creato reperitur; haec enim consideratio et deliberatio intellectus, quamvis non sit causa libertatis, quam voluntas humana ex se et ex innata sibi indifferentia obtinet, est tamen conditio, sine qua voluntas libertate illa in actibus suis uti non posset; per illam enim objectum proponitur voluntati cum variarum rationum oppositione et quadam veluti indifferentia: nullum siquidem est objectum creatum, in quo intellectus humanus varias et oppositas rationes convenientiae et disconvenientiae non deprehendat; unde proposito sic quovis objecto creato, voluntas semper manet indifferens ad illud appetendum vel repudiandum. Quod si advertentia illa aut deliberatio intellectus secundum quid impediatur, actus a voluntate elicitus vel imperatus, erit tantum secundum quid liber; si omnino et totaliter impediatur, ut contingere potest ex aliqua vehementi passione aut distractione, actus ille omni prorsus libertate carebit,

proindeque omni ratione meriti vel demeriti: quod fusius explicabitur infra, cum agetur de peccatis.

4. Secundum est, actum primum intellectus, seu primam cogitationem, quae in quovis negotio deliberationem et voluntatis imperium praecedit, esse quidem actum hominis, non vero actum humanum, cum non sit liber: omnis enim actus liber a voluntate debet elici aut imperari; sed primus ille actus intellectus, seu prima cogitatio non est a voluntate, quae in incognitum ferri non potest, sed vel ab objecto aliquo sensibus externis occurrente, vel immediate ab ipso Deo intellectum excitante, interdum etiam ab Angelo bono vel malo species imaginativas commovente: unde tamen non sequitur, hominem ab ejusmodi prima cogitatione determinari, aut necessitati ad aliquid volendum, quando advertit se illud velle, licet nullam adhuc rationem disconvenientiae deprehendat in objecto illo, quod per primam cogitationem proponitur; potest enim tunc illius voluntas ob summum quod obtinet tam in se, quam in alias potentias dominium, posita quacunque praevia cogitatione, et quocunque judicio practico ipsius intellectus, vel actum suum suspendere, vel intellectum applicare ad considerationem magis attentam ejusdem objecti et circumstantiarum ejus, et sic cum pleniori deliberatione rationis, ad illud appetendum vel repudiandum se ipsam determinare.

* Tertium est, apud Patres et Scriptores Theologos voluntarium saepe sumi pro libero, ut apud S. Augustinum lib. de vera Religione cap. 14. *Usque adeo* (inquit) *peccatum voluntarium est malum, ut nullo modo sit peccatum nisi sit voluntarium;* et in lib. de duabus Animabus cap. 11. *Si liberum non sit, non est voluntas.*

5. Quartum est, voluntarium sumptum pro libero multipliciter a Theologis dividi: aliud enim est voluntarium expressum, aliud tacitum. Expressum illud est, quod verbis, nutibus aut aliis signis significatur. Tacitum, quod absque verbis etc. ex facto aliquo aut omissione facti colligitur, ut ex silentio, cum quis loqui deberet: unde juxta regulam juris, *qui tacet, consentire videtur*, in 6. reg. 44.

Quae quidem regula locum habet, praesertim quando de alicujus commodo agitur, non item quando de incommodo seu praejudicio, quod fusius explicatum videri potest apud Laymannum lib. 1. tract. 2. cap. 3.

Aliud item est voluntarium actu, aliud voluntarium

virtute. Voluntarium actu est, quod vel elicitur vel imperatur actualiter ab ipsa voluntate. Voluntarium virtute est id, quod initio imperatum fuit ab interno actu liberae voluntatis, ejusque imperii ac motionis virtute adhuc durat. Ut si quis proponat et actu velit eleemosynam aliquam erogare, dum illam postea erogat, quamvis cessaverit actus ille voluntatis, censetur tamen voluntaria virtute illius.

Aliud denique est voluntarium directe, et voluntarium indirecte. Voluntarium directe est id, quod per se voluntarium est, ut quivis actus elicitus vel imperatus voluntatis. Voluntarium indirecte est id, quod ex alio directe voluntario sequitur: v. g. si aliquis voluntarie exerceat actionem, ex qua scit vel suspicatur consecuturum aliquem effectum, quamvis per se et directe non intendat effectum illum, censetur tamen indirecte voluntarius.

SECTIO III.

Undenam actus humanus bonitatem suam, vel malitiam desumat.

1. Duplex bonitas in quolibet humano actu spectari potest, naturalis scilicet et moralis. Bonitas naturalis ea est, quae consistit in integritate seu aggregatione eorum omnium, quae naturaliter ad ipsius actus entitatem requiruntur; bonitas vero moralis in integritate seu aggregatione eorum omnium, quae cuilibet actui humano secundum rectam rationem conveniunt. Ex quo sequitur, moralem actus humani malitiam in defectu illius integritatis, seu in privatione bonitatis illius moralis consistere. Et de hac bonitate vel malitia morali quaestio proposita intelligi debet, undenam scilicet haec bonitas, seu rectitudo moralis, vel malitia moralis illi opposita, in quemlibet actum humanum derivetur. Pro cujus resolutione

Dicendum 1. bonitatem vel malitiam actus humani ab illius objecto desumi. Ita S. Thomas, et constat ex Scriptura, Oseae 9. *Facti sunt abominabiles sicut ea quae dilexerunt:* ex quibus verbis patet, malitiam humanorum actuum, ob quam fit homo Deo abominabilis, provenire ex objectis malis, quae diligit et quibus adhaeret: unde S. Augustinus epist. 52. ad Maced. dicit, quod *mores nostri ex eo, quod unusquisque diligit, dijudicari solent.* Et probari

praeterea potest inductione; ideo enim velle orare censetur esse bonum, quia oratio (quae est objectum illius volitionis) est ex se moraliter bona, et e contra velle furari est malum, quia furtum, quod est illius objectum, malum est.

2. * Porro ad clariorem hujus assertionis intelligentiam duo hic observanda sunt.

Primum est, bonitatem vel malitiam moralem, quam objectum actui tribuit, esse in ipso objecto fundamentaliter seu causaliter tantum; in actione vero formaliter: ad eum modum proportionalem, sicut veritas et falsitas sunt formaliter in actu intellectus, fundamentaliter vero seu causaliter in objecto cognito. Ideo enim cognitio vera est, quia res cognita se habet, ut cognoscitur.

Secundum est, hanc esse differentiam inter bonitatem et malitiam moralem, quae ex objecto in actum humanum derivatur, quod, quamvis ad hoc ut actus humanus malitiam ab objecto accipiat, satis sit quod feratur in objectum malum, nec referat, sive sub ratione mali feratur in illud, sive sub ratione boni (ut expresse docet S. Thomas 1. 2. quaest. 19. art. 7. ad 3.): ad hoc tamen, ut actus humanus bonitatem moralem desumat ex objecto, non sufficit, ut simpliciter feratur in objectum bonum materialiter, sed requiritur, ut feratur in objectum bonum formaliter quatenus bonum est, seu sub ratione boni, quia scilicet objectum, quamvis in se bonum, est tamen indifferens, ut bene vel male appetatur, ex bono vel malo motivo.

3. Dicendum 2. bonitatem vel malitiam actus humani desumi ex illius circumstantiis. Ita S. Thomas, et satis constat ex eo, quod passim in Scripturis actiones plurimae propter circumstantias aliquas bonas vel malas laudantur, vel vituperantur, ut S. Matth. 5. laudatur eleemosyna et oratio facta in abscondito, et S. Luc. 21. commendatur eleemosyna duorum minutorum, et aliis majoribus donis praefertur, ob circumstantiam personae viduae et pauperis, et ejusdem S. Luc. 16. omissio eleemosynae ex variis circumstantiis in persona divitis epulonis culpabilior esse demonstratur.

4. Ut autem assertio haec facilius intelligi possit, quaedam hic observanda sunt. Primum est, circumstantiarum nomine a Theologis significari accidentia quaedam actus humani sic dicta, quod illum veluti circumstent,

ipsique jam per objectum suum in aliqua specie boni vel mali constituto adveniant.

* Secundum est, inter circumstantias quasdam esse, quae nihil conferunt ad bonitatem vel malitiam moralem actus, ut si quis manu dextera vel sinistra percutiat. Alias vero, quae ad illam bonitatem vel malitiam conferunt, ut si quis percutiat hominem laicum, vel hominem in sacris ordinibus constitutum.

Tertium est, ex istis circumstantiis, quae ad bonitatem vel malitiam moralem conferunt, alias augere vel minuere bonitatem illam vel malitiam intra eandem speciem; alias vero ipsam actus speciem mutare: quod dupliciter fieri potest, scilicet vel novam speciem bonitatis vel malitiae dando actui, seu ut alii loquuntur, ipsum in novam speciem transferendo, ut si quis eleemosynam det ex motivo inanis gloriae, mutatur actus virtutis misericordiae in actum vitiosum inanis gloriae. Vel addendo novam speciem bonitatis aut malitiae actui retinenti propriam quam habet ex objecto, ut si quis eleemosynam det ex motivo poenitentiae, aut alicujus virtutis, quae ab ipsa misericordia, cujus eleemosyna opus est, differat.

5. Quartum est, septem praecipuas actus humani circumstantias a S. Doctore quaest. 7. art. 3. numerari, quae hoc versiculo comprehenduntur:

Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando.

Quis personae agentis qualitatem designat; quid objecti conditionem; ubi locum; quibus auxiliis actionis adjumenta; cur ejusdem actionis finem; quomodo magnitudinem seu intentionem affectus, advertentiae rationis etc. quando tempus quo actio peracta, ejusque actionis durationem. Quae quidem circumstantiae non omnes et singulae simul, sed modo hae, modo illae, quemlibet actum humanum afficiunt, ad illiusque proinde bonitatem vel malitiam conferre possunt.

Quintum est, ex supra enumeratis circumstantiis quasdam augere vel minuere bonitatem vel malitiam actus, intra eandem speciem, ut supra dictum est: e. g. malum est, percutere injuste quemvis hominem, pejus est, percutere benefactorem; alias vero addere actui bonitatem vel malitiam specie distinctam: e. g. percutere Sacerdotem; in illa enim percussione praeter malitiam, quae illi propria

est, quatenus justitiae repugnat, circumstantia personae sacrae percussae inducit in ipsum actum novam et specie distinctam sacrilegii malitiam et deformitatem.

Dicendum 3. bonitatem vel malitiam actus humani desumi quoque ex fine, in quem actus dirigitur ab operante. Ita S. Thomas art. 4. et constat ex his Christi Domini verbis S. Matth. 6. *Attendite, ne justitiam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis; alioquin mercedem non habebitis apud Patrem vestrum:* quae verba explicans S. Ambrosius in cap. 1. S. Luc. *Bona est*, inquit, *misericordia, bona est oratio; sed potest injuste fieri, si jactantiae causa aliquis pauperi largiatur, ut videantur ab hominibus.* Et S. Augustinus in Psalm. 31. *Non valde*, inquit, *attendas, quid homo faciat, sed quid, cum facit, aspiciat.*

6. * Est autem observandum, duplicem a Theologis distingui actionis finem, unum ipsi intrinsecum et veluti connaturalem, qui vocatur finis operis, a quo ipse actus moralem speciem et essentiam desumit: ut eleemosynam facere indigentiae sublevandae causa. Alterum extrinsecum, qui dicitur finis operantis, quem nimirum ipse operans suo arbitratu sibi praestituit; ut dare eleemosynam ad satisfaciendum pro peccatis; et ex hoc etiam fine extrinseco actus speciem suam moralem desumit, unde Philosophus 5. Ethicor. cap. 2. et ex eo S. Thomas quaest. 18. art. 6. dicit eum, qui furatur adulterandi causa, magis esse adulterum quam furem.

Porro septem potissimum modis contingere potest, ut actus ex operantis arbitratu ad finem aliquem intrinsecum referatur. Vel enim actus ex objecto bonus refertur ad finem extrinsecum bonum; vel actus ex objecto bonus refertur ad finem malum; vel actus ex objecto bonus refertur ad finem indifferentem; vel actus ex objecto indifferens refertur ad finem bonum; vel actus ex objecto indifferens refertur ad finem malum; vel actus ex objecto malus refertur ad finem bonum; vel denique actus ex objecto malus refertur ad finem malum.

Primo casu circumstantia finis boni novam specie bonitatem addit actioni ex objecto bonae. Secundo casu circumstantia finis mali destruit bonitatem, quam actus habet ex objecto, eumque simpliciter malum efficit. Tertio casu totus actus indifferens est. Quarto casu circumstantia finis boni tribuit actui ex objecto indifferenti primam et unicam

essentialem bonitatis speciem, ideoque in genere moris non tam circumstantiae quam objecti rationem habet. Quinto casu circumstantia finis mali eadem ratione tribuit actui primam et unicam essentialem speciem malitiae. Sexto casu circumstantia finis boni nihil confert actui ex objecto malo, sed relinquit simpliciter malum. Septimo denique casu circumstantia finis mali confert actui malo novam malitiam, sive specie distinctam, sive non, ut ex antedictis satis intelligi potest.

Ex his colligitur, secundum mentem S. Doctoris bonitatem vel malitiam actus humani ex his tribus praesertim pendere, scilicet ex objecto, circumstantiis et fine: cum hac tamen differentia, quod, ut actus aliquis censeatur malus, sufficiat quicunque defectus moralis, sive ex parte objecti, sive ex parte finis aut circumstantiae alicujus; ut vero bonus sit, requiratur objectum moraliter bonum, finis bonus et honestus, et praeterea ut ejusmodi actus nulla prava circumstantia vitietur: bonum siquidem (ut docet S. Dionysius cap. 4. de Div. nom.) pendet ex integra causa, malum ex quocunque defectu.

Dicet aliquis, frustra et superflue dici, actum humanum bonitatem vel malitiam desumere ex fine, cum ipse finis inter circumstantias numeretur.

Respondetur, ideo speciatim considerari bonitatem, vel malitiam, quae ex fine in actum humanum derivatur; quia finis prae aliis circumstantiis hoc habet peculiare, quod non modo actum humanum circumstet, sed etiam in illum speciali modo influat, habeatque rationem non solum circumstantiae, sed etiam causae moralis.

7. Quaeres, quaenam relatio actus humani in finem sit necessaria, ut ex ipso fine bonitatem vel malitiam recipiat. Respondetur, relationem illam esse debere vel actualem vel saltem virtualem, id est necessarium esse, ut operans actualiter referat, aut saltem antea retulerit actionem suam in eum finem, ita ut virtute illius relationis actio ab eo exerceatur, qui necesse est, ut finis influat in actionem; influere autem non potest, nisi uno ex his duobus modis moveat operantem ad agendum. Quod ut clarius adhuc fiat, observandum est, finem alium esse operis, alium operantis: finis operis est ipsimet actioni intrinsecus, ideoque illi moralem essentiam seu speciem tribuit, e. g. ut quis ex misericordiae motivo pauperi det eleemosynam,

non est opus ulla explicita relatione ad talem finem; sufficit enim, ut largiens eleemosynam cognoscat se misericordiae opus exercere, illudque libere exercere velit. Alter est finis operantis, qui et extrinsecus dicitur, quem ipse operans suo arbitratu sibi praestituit, veluti si detur eleemosyna, ut satisfiat pro peccatis; ad hoc autem, ut ejusmodi finis bonitatem suam actui communicet, debet in illum influere: quod praestare non potest, nisi operans actualiter, aut saltem virtualiter actionem suam in illum referat.

SECTIO IV.

An detur aliquis actus indifferens, seu qui nec bonus nec malus sit.

1. Duplex quaestionis propositae sensus esse potest. Primo an detur actus aliquis humanus indifferens secundum speciem, seu qui ex parte objecti sui nec bonitatem habeat nec malitiam moralem; secundo an detur etiam talis actus indifferens secundum individuum, id est qui prout a nobis hic et nunc advertente ratione libere exercetur, nullo ex capite bonus sit vel malus moraliter. Pro cujus resolutione

Dicendum 1. dari aliquem actum humanum, qui sit indifferens secundum speciem. Ita S. Thomas quaest. 18. art. 8. et cum eo communiter omnes Theologi. Id etiam expresse docet S. Augustinus lib. 2. de serm. Domin. in monte cap. 28. ubi explicans illud Domini: *Nolite judicare, ut non judicemini*, et concilians cum aliis ejusdem Christi Domini verbis: *Ex fructibus eorum cognoscetis eos*, ait hoc posterius dictum intelligendum esse de manifestis operibus, quae non possunt bono animo fieri, cujusmodi sunt blasphemiae, furta; prius vero de operibus indifferentibus, cujusmodi est ciborum sumptio etc. unde hoc modo concludit ibid. *Sunt ergo quaedam facta media, quae ignoramus quo animo fiant, quia et bono et malo fieri possunt, de quibus temerarium est judicare, maxime ut condemnemus.*

2. Dicendum 2. quod quamvis probabile sit, nullos dari actus humanos indifferentes in individuo, propter plurium Theologorum, praesertimque S. Doctoris artic. 9. authoritatem, qui ejusmodi actus negant: probabilius tamen videri, dari aliquos ejusmodi actus in individuo, qui nec

boni sint nec mali moraliter. Ita S. Bonaventura in 2. dist. 41. art. 1. quaest. 4. et plures alii, quos citat et sequitur Lessius in quaest. 11. art. 9. dub. 10. Et probatur authoritate S. Hieronymi epist. ad S. Augustinum, quae est 15. inter Augustinianas, ubi sic loquitur: *Inter utrumque* (bonum scilicet et malum) *indifferens est ambulare, naribus capitis purgamenta projicere etc. hoc nec bonum nec malum est; sive enim feceris, sive non feceris, nec justitiam habebis nec injustitiam.* Item S. Gregorii hom. 7. in Evang. ubi loquens de dilectione proximorum, quae procedit non ex caritate, sed ex affectu cognationis et carnis, ex una parte negat talem dilectionem esse actum virtutis, ex altera vero affirmat malam non esse, nec ei sacra eloquia contradicere: unde sequitur esse indifferentem, cum nec bona, nec mala sit.

Probatur praeterea ex eo, quod appetitio commoda et fuga incommodi naturalis non est mala ex objecto, ut per se patet; neque etiam bona moraliter, cum non pertineat ad ullum virtutem moralem: ergo quando quis simpliciter appetit commodum, aut refugit incommodum aliquod naturale, ejus actio nec bona nec mala est, ac proinde indifferens.

3. Dices, illam appetitionem esse malam, eo quod non referatur in finem aliquem bonum et honestum, cum teneatur homo actiones suas semper in aliquem finem bonum et honestum referre.

Respondetur 1. negando teneri hominem ad actiones suas in finem bonum et honestum referendas, ut sint bonae et honestae moraliter: quod negant etiam S. Bonaventura supra, et plures alii graves authores, quos citat Isambertus disp. 7. in 1. 2. ad quaest. 18. art. 2. asseruntque ad hoc ut actus humanus sit bonus moraliter, satis esse ut ejus objectum in quod voluntas libere fertur, sit moraliter bonum et honestum, nec ulterius requiri ut ab operante in bonum aliquem finem referatur.

Respondetur 2. quamvis concedatur teneri hominem ad actiones suas in finem bonum et honestum referendas, ut sint bonae et honestae moraliter, inde tamen non sequi defectu ejusmodi relationis actiones illas esse malas, sed tantum non esse bonas et honestas, quod ultro fatemur, ac proinde indifferentes.

Instabis actiones illas fore otiosas, ac proinde malas.

Respondetur negando actiones illas, quae in finem moraliter bonum non referuntur, esse otiosas, quia, ut docet S. Bonaventura supra, possunt ipsae naturae esse necessariae vel utiles; quod sufficit ut otiosae minime censeantur.

Quamvis autem haec sententia, quae asserit dari posse actus aliquos in individuo indifferentes, probabilis sit et tuta, et etiam in praxi conducere videatur ad evitanda multa peccata, quae secundum oppositam sententiam frequentissime committi possent: hoc tamen obstare non debet, quin unusquisque peculiari studio curet omnes et singulos actus suos in finem aliquem optimum et Deo acceptissimum referre, juxta consilium Apostoli 1. Cor. 10. *Sive manducatis, sive bibitis, sive aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite:* quod explicans S. Basilius hom. in S. Julittam martyrem, sic loquitur: *Accumbens mensae, ora; esitans panem, largitori gratiam rependito; bibis vinum, memento ejus, qui illud tibi dedit ad laetitiam et infirmitatum solamen; tunicam indueris, et gratias agito benigno datori; suspicis in coelum et siderum pulchritudinem intueris, procide Deo et cole eum, qui omnia haec in sapientia condidit etc.*

SECTIO V.

Utrum ad hoc ut quis bene operetur, teneatur sequi conscientiae dictamen.

Quoniam ex hujus quaestionis recta intelligentia, tanquam ex certo aliquo principio pendet resolutio plurimarum difficultatum ipsius Theologiae moralis: idcirco paulo fusiorem illius explicationem proponemus, eamque majoris facilitatis gratia in aliquot paragraphos distinguemus.

§. I.

Quid sit conscientia et quotuplex.

1. Observandum est juxta doctrinam S. Thomae part. 1. quaest. 79. art. 12 et 13. hanc esse differentiam inter conscientiam et synteresim, quod synteresis sit habitus naturaliter nobis insitus principiorum practicorum; principia autem practica sunt quaedam regulae universales per se notae circa directionem actionum humanarum, et quasi *quaedam lumina virtutum*, ut loquitur S. Augustinus lib. 2.

de lib. Arb. cap. 10. cujusmodi sunt: *Juste esse vivendum, sua cuique esse reddenda etc.*

Conscientia autem est actus illius synteresis, quo applicamus cognitionem illam universalem practicam actioni alicui singulari, et judicamus hic et nunc aliquid agendum tanquam bonum, vel devitandum tanquam malum: e. g. ex illo principio universali, quod malum et peccatum omne devitandum sit, conscientia hanc deducit conclusionem: ergo hoc furtum, quod est malum et peccatum, devitandum est. Hinc S. Basilius hom. in principium Prov. dicit in nobis esse *judicium quoddam naturale, quo ab iniquis bona facile discernimus.*

2. Haec vero conscientia judicat tum de actionibus praeteritis, eas vel accusando tanquam male factas, vel tanquam recte factas commendando, juxta illud Apostoli Rom. 1. *Testimonium reddente illis conscientia eorum, et inter se invicem cogitationibus accusantibus, aut etiam defendentibus,* tum de actionibus futuris, dictando scilicet ea quae agenda sunt tamquam bona, aut quae fugienda sunt tanquam mala: unde idem S. Basilius supra dicit, intra cordis arcana tribunal quoddam esse constitutum, in quo quaelibet agenda, velut in trutina et lance suspenduntur et librantur.

Sicut autem judicium illud practicum multipliciter se habere potest circa actiones etiam particulares, sic etiam a Theologis conscientia multiplex esse dicitur: alia siquidem est conscientia recta, alia errans, alia scrupulosa, alia dubia.

Conscientia recta dicitur, quando judicium practicum intellectus verum est, ac rectae rationi consentaneum; errans, quando falsum est; scrupulosa, quando inani et frivola ratione suspicatur aut formidat illic malum et peccatum esse, ubi re vera non est; dubia denique est, cum neutri parti determinatum assensum praebet, sed inter utramque fluctuat. De singulis breviter agendum est, et videndum qua ratione quivis obligetur quocunque in casu conscientiae dictamen sequi.

§. II.

Quae sit obligatio conscientiae rectae.

1. Quaestionis sensus est, an semper quivis obligetur sequi dictamen conscientiae aliquid recte praecipientis, aut prohibentis, seu judicantis hic et nunc incumbere obliga-

tionem ad aliquid faciendum vel omittendum. Pro cujus resolutione

Dicendum est judicium et dictamen illud conscientiae rectae ita obligare hominem, ut delinquat et peccet, nisi illud in operando sequatur. Ratio est, quia conscientia seu judicium illud intellectus practici recte aliquid praecipientis, aut prohibentis est proxima regula voluntatis operantis, vel moventis alias potentias ad operandum, ut docet S. Thomas 1. 2. qu. 17. art. 3 et 9. per illud siquidem judicium voluntati innotescit, et quasi intimatur bonitas moralis, vel pravitas objecti, circumstantiarum et finis: unde sequitur, voluntatem a regula sua deviare, ac proinde peccare, nisi conscientiam recte praecipientem in operando sequatur.

2. Diximus conscientiam seu judicium rationis esse proximam regulam humanae voluntatis et operationum ejus: alia est enim regula remota, quae tamen primaria est et principalis, nempe lex aeterna et divina, seu judicium illud infallibile, quo Deus ab aeterno vidit et determinavit, quid in actibus humanis esset bonum aut malum, justum aut injustum, quidve in quocunque casu particulari faciendum esset aut omittendum: quod quidem judicium divinum unicuique hominum innotescit per ipsius rationis lumen, quod ab illo veluti quidam radius derivatur, juxta illud Psalmistae Ps. 4. *Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine,* proindeque huic divino judicio humanum judicium seu ipsius conscientiae dictamen, ut rectum sit, debet conformari.

§. III.

Quae sit obligatio conscientiae errantis.

1. Supponimus duplicem esse ignorantiam, ex qua error conscientiae provenire potest: alia enim est ignorantia vincibilis, alia invincibilis. Ignorantia invincibilis illa est, quae nulla morali diligentia vinci aut superari potuit, vel quia nusquam venit in mentem dubitare quod ignoratur, vel, licet in mentem venerit, adhibita tamen sufficienti inquisitione ignorantia illa depelli non potuit, nec proinde debuit, cum nemo ad impossibile obligetur; ignorantia vero vincibilis illa est, quae adhibita diligentia vinci ac superari potuit, ac proinde debuit. Hac distinctione supposita

Dicendum 1. conscientiam errantem ex ignorantia invincibili obligare voluntatem, ita ut peccet, nisi dictamen illius in operando sequatur. Ita S. Thomas qu. 18. art. 5. et probatur ex Apostolo Rom. 14. *Scio et confido in Domino Jesu, quia nihil commune per ipsum, nisi ei, qui existimat, quid commune esse, illi commune est:* quibus verbis declarat Apostolus, quod per gratiam Christi Domini fideles nulla cibo velit communi, hoc est immundo, inquinentur, nisi quis existimet escam aliquam, v. g. carnem suillam etiam nunc communem, id est immundam et vetitam esse, quia tunc ejusmodi esca illa foret illicita propter conscientiam errantem, unde subjungit paulo post: *Qui autem decernit* (inter cibos scilicet, existimans aliquos secundum legem Moysis vetitos esse), *si manducaverit, damnatus est, quia non ex Fide* (id est, quia non agit secundum persuasionem seu dictamen conscientiae); *omne autem quod non est ex Fide,* (id est, ut explicat S. Doctor, art. 5. quod fit contra persuasionem et dictamen conscientiae) *peccatum est.*

Ratio autem hujus doctrinae ex eodem S. Doctore est, quia cum objectum voluntatis sit bonum vel malum moraliter, prout ab operante tale judicatur: ideo si ex ignorantia invincibili judicet illud esse malum, quod tamen re vera malum non est, voluntas illi adhaerendo consentiet in malum, et proinde in peccatum; e contra vero, si ex eadem ignorantia judicet esse bonum, quod re vera malum est, voluntas illud amplectendo non peccabit, imo poterit bene operari.

2. Dicendum 2. si error conscientiae ex ignorantia vincibili procedat, tunc voluntatem neque ad operandum, neque ad non operandum obligari, sed ad illum errorem deponendum. Ita S. Thomas art. 6. et S. Bonaventura in 2. dist. 39. art. 1. qu. 3. Ac in primis quod neque ad operandum, neque ad non operandum obligetur, constat ex eo quod utrobique peccaret, ad quod tamen nullus obligari potest: operando quidem secundum dictamen conscientiae, quia ad malum impellit, nec illius mali ignorantia excusat, quia vincibilis et proinde voluntaria est; non operando vero quia si conscientiam illam non deponat, agit contra illam, quae qualiscunque sit, est semper proxima voluntatis operantis regula, contra quam nullatenus agere licitum est: unde Apostolus ad Galat. 5. *Testificor,* inquit, *omni homini circumcidenti se, quia debitor est universae legis*

faciendae: in quantum scilicet judicat ex conscientia erronea vincibili mosaicae legis observationem esse necessariam; unde sequitur, quod ad evitandum peccatum conscientiam illam erroneam deponere teneatur, cum, ut supponimus, id possit, vel applicando intellectum ad id attentius considerandum, in quo se falli suspicatur, vel pii alicujus et prudentis viri consilium exquirendo, propriumque judicium, quod sibi aliqualiter suspectum est, illius monitis humiliter submittendo.

§. IV.

Quid de conscientia scrupulosa sentiendum sit.

1. Per conscientiam scrupulosam nihil aliud intelligimus, ut supra dictum est, nisi judicium quoddam imperfectum ex inani aliqua et frivola ratione ortum, quo quis suspicatur vel timet, ibi esse peccatum, ubi revera non est: ex quo patet judicium illud falsum esse, et sic conscientiam scrupulosam esse quandam veluti speciem conscientiae errantis, proindeque de ipsa conscientia scrupulosa idem dicendum esse, quod de conscientia erronea vincibili: scilicet illam esse deponendam, alias instare periculum peccandi, si quis ea non deposita operetur, vel non operetur secundum dictamen illius.

Ut autem conscientia illa scrupulosa deponatur, attendere quisque debet, quae sit praecipua et magis ordinaria scrupulorum sibi in animo suboriri solitorum causa: in quibusdam enim scrupuli ex ignorantia procedunt; in aliis ex quadam mentis inconstantia et fluctuatione; in aliis ex ipsius cerebri debilitate, vel frigida et timida complexione, aut etiam ex melancholia, seu atrae bilis redundantia; in aliis ex occulta superbia, quae aliorum judicio subjici renuit; in aliis ex consortio personarum scrupulosarum, aut lectione librorum, in quibus Theologiae moralis axiomata quaedam rigidiora proponuntur; in aliis denique ex ipsius daemonis suggestionibus, Deo ob causas aequissimas, licet minus notas, ita permittente.

2. Perspecta vero illorum scrupulorum causa et origine, propria et apta remedia adhibenda erunt, et si quidem ex infirmitate aliqua corporis proveniant, et medici consilio solatia et subsidia quaerere oportebit: si ex ignorantia, doctrinam sanam et rectam opponere conveniet; si

ex superbia, humilitas erit sectanda maxime in deponendo proprio judicio, illudque piis et salutaribus monitis alterius, quantum expedit, submittendo; si ex daemonis suggestione, animi fluctuatione, aut alia simili causa oriantur, auxilium divinum humili prece postulandum erit. Sed praecipuum et saluberrimum contra omnia scrupulorum genera remedium est, Confessario aut alteri cuipiam viro pio, prudenti et docto scrupulos illos statumque animi interiorem fideliter ac sincere aperire, ejus consiliis humiliter acquiescere, illiusque judicium reclamante, licet conscientia scrupulosa, quae nusquam audienda, sed semper deponenda est, constanter sequi. Ita S. Antoninus, Navarrus, Valentia et alii apud Laymannum tract. 1. de conscientia cap. 6.

3. Quod si quis aliquando ita scrupulis urgeatur, ut nec apud se quid facto opus sit statuere, nec adire Confessarium, aut a quoquam consilium requirere possit, tunc vel ipsamet ad scrupulos inaniter concipiendos proclivitas, sufficiens ratio esse potest ipsam conscientiam scrupulosam deponendi et penitus abjiciendi: imo persona timoratae conscientiae, quae citius mori eligeret, quam data opera Deo displicere, in his casibus, in quibus dignoscere non potest an peccaverit, necne, v. g. an consensum plenum et deliberatum tentationi alicui praebuerit, tuto sibi persuadere potest se non consensisse deliberate, nec peccatum ullum saltem mortale commisisse, cum fieri non possit quin consensum illum plene advertisset, si deliberate tentationi illi consensisset; secus vero dicendum de iis, qui in varia peccata mortalia crebro incurrunt: illis siquidem tutius est in scrupulis rigidiorem partem amplecti, seque peccati reos agnoscere et confiteri, quam sibi periculose adulari, cum tales ut plurimum ob peccandi assuetudinem peccatorum stimulum vix persentiant.

§. V.

Quid sit conscientia dubia, et in dubiis quid agendum.

1. Observandum est, aliud esse dubium juris, aliud vero dubium facti. Dubium juris dicitur illud, quod est de obligatione, vel de legitima facultate agendi, aut de legitimo actus valore, dividiturque in dubium speculativum et dubium practicum. Dubium speculativum illud est, quo dubitatur de re aliqua, utrum licita sit aut illicita, valida

aut invalida: v. g. an talis contractus sit licitus, an matrimonium tali modo contractum sit validum. Dubium practicum est, cum in particulari dubitatur utrum hic et nunc liceat talem contractum inire, tali cogitationi consentire.

Dubium vero facti est illud, quo ambigitur utrum aliquid factum sit, necne, v. g. utrum votum emissum sit, aut si emissum est, utrum impletum fuerit. His observatis

Dicendum 1. aliquid facere vel omittere cum conscientia practice dubia, seu cum dubio juris practico, semper est peccatum. Id constat tum ex cap. *Dominus*, de secundis nuptiis, ubi Lucius III. summus Pontifex declarat illum, qui post secundum matrimonium bona Fide contractum dubitare incipit de morte prioris conjugis et utrum licite possit a secunda conjuge debitum exigere, quamdiu in illo dubio haeret, peccare, si debitum exigat; tum etiam ex eo quod exponens se deliberate peccandi periculo, peccat, ut docet S. Thomas, quod lib. 8. art. 13. atqui operans cum tali dubio practico, exponit se periculo peccandi: ergo peccat.

2. Dicendum 2. non esse peccatum, facere aliquid vel omittere cum dubio speculativo, dummodo practice judicet operans hic et nunc tale opus sibi esse licitum: v. g. quamvis subditus speculative dubitet, an bellum illud, quod a principe suo geritur, sit justum, tamen in particulari practice judicare potest, licitum sibi esse in tali bello pugnare, quamdiu ipsi non constat quod sit injustum, ut expresse docet S. Augustinus lib. 22. contra Faust. cap. 7. nihil enim obstat quin cum dubio speculativo simul consistere possit judicium practicum verum et certum, quia judicii speculativi et practici veritas et certitudo ex diversis principiis et rationibus pendet: aliae siquidem sunt rationes, ob quas aliquis de justitia belli a principe suscepti dubitare potest; aliae vero, ob quas judicare potest, licitum sibi esse in tali bello pugnare.

Dicendum 3. in dubiis facti, quoties urget necessitas, in qua de salute animae agitur, tutiorem partem esse semper eligendam. Id constat ex cap. *Si quis autem*, de Poenitentia, qu. 7. et ex cap. *Juvenis*, de sponsalibus: unde sequitur, quod in collatione Sacramentorum, quae ad salutem necessaria sunt, quando dubium aliquod emergit, sententia tutior pro salute illius, cui conferuntur, amplec-

ctenda sit: e. g. si dubitetur, an puer Baptismum susceperit, necne, tutior pro illius salute sententia sumi debet, quae est Baptismum illi sub conditione esse conferendum: quod etiam similiter dici debet, quando salus corporis alicujus periclitatur; tunc enim medicus succurrere tenetur eo medicamento, quod tutius esse judicat; alias graviter peccaret, si eo posthabito experiendi gratia medicamentum minus certum adhiberet.

In aliis vero dubiis, in quibus non est adeo urgens necessitas, neque etiam tam arcta intercedit obligatio ad tutiorem partem amplectendam, praesertim si grave aliquod incommodum inde sequatur: e. g. qui de natalibus suis dubitat, utrum legitimus sit, an illegitimus, non tenetur semper sequi partem rigidiorem et tutiorem, sed mitiorem et benigniorem, dummodo probabilis et tuta sit, amplecti potest. Ita Navarrus cap. 27. num. 281. Sylvester verbo *Filii*, qu. 12. ubi Panormitanum et alios Doctores citat.

3. Dicendum 4. in dubio meliorem semper esse conditionem possidentis. Ita habetur regula 65. in 6. ex quo sequitur, quod si quis dubitare incipiat utrum res, quam hactenus bona Fide possedit, sua sit an aliena, nec diligenti inquisitione adhibita id cognoscere possit, tunc illam sibi tuto potest retinere. Ita Joannes Medina quaest. 17. de restitutione, Sylvester verbo, *Praescriptio*, num. 3. ubi citat Glossam et Panormitanum, qui hanc sententiam dicit esse communem.

Dicendum 5. in dubio factum non praesumi, sed demonstrari debere. Ita Sotus, Suares, Azor et plures alii, quos citat et sequitur Laymannus tract. 1. de conscientia, cap. 5. §. 3. et colligitur L. *In bello parag. facta, ff.* de captivis: e. g. in dubio utrum quis votum emiserit, non debet censeri obligatus; si autem constet illi de voto emisso, dubitet autem, num illum impleverit, tunc ad illud implendum tenebitur. Ita praeter citatos Doctores Suares lib. 4. de voto cap. 5. Item dubitans, an lex aliqua lata sit vel promulgata: si post diligentem inquisitionem nihil certe deprehendere possit, sed semper aeque dubius remaneat, tunc praesumere potest non esse; si vero post legem latam et promulgatam dubitet, an sit revocata vel usu contrario abrogata, tunc praesumptio stat pro lege, proindeque ad illam servandam obligatio est. Ita Lessius in praelect. Theolog. ad quaest. 19. dub. 10.

4. Superest una difficultas circa conscientiam dubiam, nimirum quando quis in eas angustias redigitur, ut quidquid faciat, peccatum devitare non posse videatur, et sic dubius et anceps apud se est, quid potissimum agere debeat: v. g. interrogatus, quis in privata conversatione de peccato occulto alterius sibi cognito dubitat, quid sibi agendum sit, et utrimque peccandi periculum sibi imminere videt: si enim negaverit ab illo commissum esse aut a se cognitum, mentietur; si vero illud declaraverit, vel aliis loquendi modis usus fuerit, unde adstantes veritatem facti conjicere possint, famam proximi laedet et detractionis peccatum incurret.

Respondetur, in tali casu et aliis similibus, si nullum aliud pateat effugium, neque ullo modo se quis ex ejusmodi angustiis liberare possit, tunc id eligere debet, quod minus malum sibi videtur, et illud agendo conscientiam peccati deponere, quia juxta regulam juris, *ad impossibile nemo potest obligari; quis enim* (ut dicit S. Augustinus lib. 3. de lib. Arbit. cap. 18.) *peccat in eo, quod nullo modo caveri potest?* Neque refert utrum quis se ipsum sua culpa in hanc perplexitatem conjecerit, quia quidquid sit de praeterito, quod in ejus potestate amplius non est, certe ad evitandum novum peccatum sufficit, ut quis tunc faciat id quod in se est. *Nihil enim quovis tempore* (ut recte monet Gerson in regulis moralibus parte 2. tract. 1.) *amplius ab homine requirit Deus, qui,* ut declarat Concilium Tridentinum sess. 6. cap. 11. *impossibilia non jubet.*

SECTIO VI.

* De opinione probabili.

Quoniam ea quae tractantur a Theologis circa probabilitatem opinionum, maxime conferre possunt ad rectam et sanam dictorum aut dicendorum intelligentiam, nec non ad quarumcunque actionum directionem, ideo utilissimum existimavimus de hoc subjecto paulo accuratius agere, ac praecipuis super eo difficultatibus quantum poterimus lucem afferre, servata in omnibus tamen brevitate, quam compendii ratio exigit.

§. I.

Quid opinionis probabilis nomine intelligendum sit.

Duo hic nobis explicanda sunt 1. quid sit opinio, 2. quaenam opinio censeri debeat probabilis.

Quod ad primum spectat, nomine opinionis nihil aliud a Theologis intelligitur, quam assensus rationis, alteri ex duabus propositionibus contrariis, vel contradictoriis datus, cum aliqua formidine oppositi conjunctis.

Dicitur *assensus* ut a dubitatione distinguatur, quae animum veluti suspensum tenet, nec in alterutram partem inclinare sinit.

Rationis, quia ad opinionem non sufficit prima mentis operatio, seu simplex apprehensio, sed requiritur judicium aliquod, vel discursus rationis.

Datus alteri ex duabus propositionibus contrariis, quia opinio facit semper propendere animum in alterutram partem; alias si suspensus maneret inter utramque, jam non opinans, sed dubitans diceretur.

Cum formidine oppositi conjunctus, quia si nulla formido inesset, sed omnimoda certitudo, tunc non esset opinio, et si quidem certitudo illa oriretur ex principiis veris, ac certa et evidenti demonstratione, tunc esset scientia; si ex principiis falsis, error vel obstinatio diceretur.

Quod spectat ad secundum, duae sunt praecipuae conditiones, quae ad conciliandam opinioni alicui probabilitatem requiruntur.

Prima est, ut non repugnet aut veritatibus ab Ecclesia receptis, aut evidenti rationi, neque etiam temere contradicat communi et receptae Theologorum doctrinae.

Secunda, ut firmo aliquo fundamento innitatur; neque enim sufficit ad hoc ut probabilis judicetur, quod veritati minime adversetur, sed praeterea necessarium est, ut principiis quibusdam veritati consentaneis fulciatur, quod fiet si solida aliqua ratione, aut authoritate gravi et Fide digna innixa sit.

Quaeres, quaenam authoritas ita gravis et Fide digna censeri debeat, ut opinionem aliquam efficere possit probabilem. Sunt qui certum quendam Doctorum numerum exigunt, ut illorum authoritas talis queat existimari, et alii quidem plures requirunt, alii pauciores: quod quidem

definire, quamvis sit difficillimum, nullus tamen inficiabitur, quin varii casus interdum incurrere possint, in quibus etiam unius Doctoris authoritas sufficiens censebitur, ut quis probabiliter et tuto possit operari: e. g. Laicus aliquis dubitans an sibi licitum sit tale negotium aggredi, vel talem contractum inire, proprium consulit Parochum, aut proprii Episcopi Poenitentiarium, vel etiam ipsummet Episcopum, et ab alterutro illorum edocetur ejusmodi negotium vel contractum licitum esse. Quis post haec dicere auderet talis consulentis (de cujus eruditione vel pietate, ut supponimus, nulla subest ratio dubitandi) authoritatem non sufficere, ut probabiliter et tuto operetur, quamvis authoritas illa, quam in operando sequitur, non sit nisi unius Doctoris? Neque poenitentes arguuntur, qui in communibus conscientiae difficultatibus, in quibus non satis exploratum habent quid licitum sit vel illicitum, unius Confessarii, quem virum pium et eruditum existimant, consiliis acquiescunt, et illius solius authoritatem sibi sufficere arbitrantur.

Ex quibus infertur authoritatem illam, de qua nunc quaestio est, ex variis circumstantiis aestimandam esse, videlicet vel ex conditione personarum, quarum consilium in agendo sequimur: nullus est enim, qui non fateatur, proprii Episcopi aut Parochi authoritatem maximi momenti apud unumquemque esse debere; vel ex eorum, de quibus consilium exquiritur, majori vel minori momento, vel difficultate, quia nulli dubium est, quin casuum illorum, qui majoris momenti censentur, et pluribus ac majoribus difficultatibus implexi sunt, resolutio a pluribus et doctioribus petenda sit, nec unius aut alterius Doctoris levioris notae authoritas sufficere aestimetur. Nullus est etiam praeterea, qui non fateatur authoritatem illam, quae Doctorem aliquem, aut Pastorem seu Confessarium permovere debet, ut rationabiliter opinionem aliquam probabilem existimet, majorem et graviorem esse debere illa, quae in simili casu, Laico alicui dubitanti vel consulenti sufficiens esset.

Porro ut aliquis dicatur operari ex opinione probabili, non est satis ut principia illa, per quae probabilis efficitur, sint alteri cognita, sed etiam ut ipsi innotescant, hoc est ut sciat se agere, vel ex aliqua solida ratione, vel ex authoritate gravi et Fide digna; cum enim opinio illa sit directiva operationis, quae, ut recta sit, debet esse justa

et prudens, talis haud dubie non esset, si operans nulla ejusmodi ratione aut authoritate in operando duceretur.

Debet praeterea ratio ejusmodi vel authoritas illi esse nota, cum operatur, vel antequam operetur, non autem solummodo postquam operari desiit: alias ejusmodi ratio vel authoritas operationis illius directiva non esset. *Unde* falluntur ii, qui post actum aliquem commissum vel omissum evolvunt Doctorum libros, ut sibi faventem aliquem reperiant; quia ratio illa vel authoritas subsequens nihil confert ad rectitudinem actus, qui bonitatem suam vel malitiam desumit ex dispositione operantis, cum operatur, non vero ex cognitione, quam post operationem acquirere potest.

§. II.

An licitum sit operari ex quacunque opinione probabili.

Supponimus certum esse generaliter loquendo et abstrahendo a quibuscunque opinionibus probabilibus in particulari, non modo licitum sed et aliquando necessarium esse operari ex opinione probabili, cum plerumque homines aliter operari non possint: neque enim intellectu angelico praediti sunt, quo intuitive et infallibiliter omnia perspicere queant, et experientia compertum est, seclusis iis, quae Fide divina nobis perspecta sunt, perpaucas res esse, quae certa et evidenti demonstratione a nobis cognoscantur, praesertim in agibilibus, in quibus vix ulla ratio moralis agendorum afferri potest, quin aliqua alia in contrarium afferri queat.

Porro ad clariorem et certiorem quaestionis propositae resolutionem observandum est, formidinem illam, quam paragrapho praecedenti diximus remanere simul cum assensu operantis ex opinione probabili, aliam esse intrinsecam et practicam, aliam extrinsecam et veluti speculativam.

Per formidinem, quam vocamus intrinsecam et practicam, eam intelligimus, quae ipsum operantem reddit anxium et irresolutum in judicio practico rationis, eo tempore quo operatur; ita ut nequaquam apud se statuat, quod hic et nunc, hoc vel illud agere vel omittere licite possit.

Per formidinem vero, quam dicimus extrinsecam et speculativam, intelligimus eam, qua etsi operans intrinsece, seu judicio practico sit sufficienter resolutus, quod hic et nunc, hoc vel illud agere vel omittere licite possit, ab

extrinseco tamen timet, ne judicio suo speculativo de tali re vel actione subesse possit aliqua falsitas.

Hac observatione supposita dicimus, licitum quidem esse operari ex quacunque opinione probabili cum formidine extrinseca et speculativa, nusquam vero cum formidine intrinseca et practica. Ratio primae partis hujus assertionis est, quia formido illa extrinseca, quae cuicunque opinioni quantumvis probabili semper conjuncta est, alias non esset amplius opinio, sed scientia vel aliqua alia species cognitionis, non impedit quin operans ex opinione probabili secundum rectam rationem operetur, quia ut ex dictis paragrapho praecedenti constat, sequitur in operando vel solidam aliquam rationem, vel authoritatem gravem et Fide dignam, quod censetur sufficere, ut dicatur recte operari. Ratio secundae partis ejusdem assertionis est, quia ut quis recte operetur, debet esse moraliter certus, et apud se judicio intrinseco statuere, quod hic et nunc, hoc vel illud agere vel omittere sine peccato possit, quod quidem statuere potest, quamvis certus non sit, imo formidinem aliquam habeat, quod in judicio speculativo super tali re vel actione falli possit. Quia judicium illud practicum est, proxima regula actionum humanarum, judicium autem speculativum est tantum remota; est autem necessarium ad rectitudinem moralem cujuscunque actionis ut proximae regulae dirigenti sit conformis; erit autem conformis, si operans certus sit moraliter se recte operari, quamvis speculative non ita sit certus, sed formidinem aliquam habeat de opposito.

Dicet aliquis, esse certum et non esse certum, videri inter se contradictoria, nec proinde in eodem operante simul posse reperiri.

Respondetur, illa non esse contradictoria, quia licet de eodem, non tamen eodem modo dicuntur; operans enim certus est, quod licite tunc operari potest ex opinione probabili, quamvis aliunde non sit omnino certus de validitate rationis vel authoritatis, qua opinio illa nititur, sed habeat formidinem aliquam de opposito. Quod enim certitudo practica moralis non excludat omnem formidinem speculativam, sed cum illa in eodem operante reperiri possit, clarum est ex Scriptura Prov. 28. *Beatus homo, qui semper est pavidus.* Philipp. 2. *Cum timore et tremore salutem vestram operamini.* Ex quibus et similibus locis

patet, quod quamvis certa sit fiducia adipiscendae salutis in quolibet fideli per virtutem supernaturalem spei, quae divina misericordia et Christi meritis certo innititur: hoc tamen non obstat, quin simul in eodem fideli reperiatur timor et formido ejusdem salutis non adipiscendae, propter voluntatis propriae infirmitatem et instabilitatem.

§. III.

Utrum ex duabus opinionibus probabilibus licitum sit sequi minus tutam et minus probabilem.

Ad faciliorem et certiorem propositae quaestionis resolutionem observandum est primo, probabilioris opinionis nomine nos intelligere eam, quae conditiones in paragrapho primo propositas perfectius possidet, seu quae nullam habens cum veritatibus Fidei, aut cum communi et recepta Doctorum sententia repugnantiam, validiori aliqua ratione, aut graviori authoritate innixa est; tutioris vero opinionis nomine eam intelligere, quae nos ab omni peccati specie longius removet. Quamobrem ex duabus opinionibus, quarum altera affirmat, altera negat, peccatum esse aliquid facere aut omittere, illa quae affirmat semper est tutior, cum hominem se illi accommodantem et ab eo quod damnat abstinentem, nulli plane, ac ne *materialiter* quidem peccandi periculo exponat. At vero ejusmodi opinio, licet sit tutior, non est tamen semper probabilior, cum debilioribus plerumque fundamentis seu rationibus innitatur. Jampridem istud animadvertit S. Antoninus part. 1. tit. 3. cap. 10. §. 10. ubi explicatis opinionibus S. Thomae negantis, et S. Bonaventurae affirmantis peccatorem post lapsum in peccatum mortale teneri ex praecepto divino statim confiteri, si subsit copia Confessarii, declarat opinionem S. Thomae esse probabiliorem et ideo magis communem in praxi.

Observandum 2. quaestionem hic non esse de consilio, sed de praecepto: hoc est non hic quaeri, an melius sit, et magis expediat sequi opinionem tutiorem vel probabiliorem; est enim in confesso apud omnes melius esse per se loquendo, sequi tutiorem opinionem, vel ex duabus opinionibus aeque tutis sequi probabiliorem; sed quaeritur, an sit obligatio aliqua ex praecepto divino sequi semper opinionem illam, quae sit tutior vel probabilior.

Observandum 3. cum quaeritur inter Theologos, an

liceat ex duabus opinionibus probabilibus sequi minus probabilem, intelligi etiam minus tutam; nam si minus probabilis esset magis tuta, nullus in dubium revocat, quin licitum foret eam amplecti; si quidem eo ipso quo esset magis tuta, magis etiam ab omni specie peccati removeret, adeoque non modo licitum esset, sed etiam laudabile, illam tanquam normam in operando sequi.

His observationibus praesuppositis dicendum est, licitum esse ex duabus opinionibus probabilibus, relicta probabiliori, sequi minus probabilem, dummodo tamen illa sit vere probabilis eo sensu quo in paragrapho primo explicatum est. Ita docent quam plurimi et perinsignes Theologi, ac prae caeteris Joannes Malderus, Episcopus Antuerpiensis in 1. 2. qu. 19. disp. 86. Didacus Alvares, Episcopus Tranensis, in comment. ad 1. 2. disp. 80. num. 9. Bartholomaeus Ledesma, Episcopus Guaxaguensis, in tract. de Sacramento Poenitentiae, difficult. 14. Josephus Angles, Episcopus Bozanus, in floribus quaestionum theologic. quaest. de confess. difficult. 8. Thomas Zerola, Episcopus Mironensis, in praxi poenitentiae cap. 22. qu. 3. Toletus lib. 3. cap. 2. Dominicus Bannes in 1. 2. quaest. 10. art. 1. dub. 3. concl. 4. Navarrus in manuali cap. 27. n. 288. Alexander Pezantius in 1. 2. q. 19. art. 6. disp. 2. n. 3. Franciscus Sylvius in 1. 2. quaest. 19. art. 5. qu. 9. Philippus Gammachaeus in 1. 2. quaest. 19. c. 2. Andreas Du-Vallius in tractatu de actibus humanis qu. 4. art. 12. Nicolaus Isambertus in 1. 2. disp. 9. art. 4.

Et probatur 1. ex eo quod dixit S. Leo Papa epist. 92. 2. ad Rusticum Narbon. ubi sic loquitur: *In iis quae vel dubia fuerint aut obscura, id noverimus sequendum, quod nec praeceptis evangelicis, nec decretis SS. Patrum invenitur adversum.* Ex quibus verbis sic argumentari possumus: quaelibet opinio, quae vere est probabilis, quamvis minus sit probabilis, quam alia, quae censetur probabilior, tamen nec praeceptis evangelicis contraria, nec decretis SS. Patrum invenitur adversa: ergo secundum mentem illius S. Pontificis illam sequi licitum est. Consequentia clara est; antecedens patet, quia si opinio illa praeceptis evangelicis aut decretis SS. Patrum adversaretur, jam non esset probabilis, ut constat ex iis, quae §. 1. dicta sunt.

Probatur 2. Ille actus censetur bonus et honestus, ac proinde licitus, qui rectae rationi conformis est; atqui

actus ille, qui fit ex opinione probabili, seu secundum dictamen conscientiae, quae opinionem probabilem sequitur, est conformis rectae rationi, quae non obligat praecise ad sequendam opinionem probabiliorem, sed ad sequendam opinionem, quae vere sit probabilis. Neque vero ex eo quod aliquis in operando sequitur probabilem opinionem, relicta probabiliori, inferri potest quod male operetur, seu quod regulae alicui falsae aut illicitae adhaereat; sed tantum quod in operando regulam perfectiorem non sequatur, quam sequi non tenetur: alioquin si teneremur in omnibus sequi id quod perfectius est, dicendum esset illum, qui v. g. neglecto religioso statu; quem judicat perfectiorem et tutiorem, statum conjugalem amplectitur, operari ex judicio pravo et peccare, quod sine errore affirmari non potest.

Sunt tamen circa hanc nostram assertionem aliquae limitationes necessariae. Prima est in materia Sacramentorum: quando enim de alicujus Sacramenti administratione agitur, tenetur semper is, qui administrat, sequi opinionem probabiliorem et tutiorem in illius materia et forma, quando illam sequi potest: v. g. quamvis aliqui Doctores existiment probabile esse, quod validus sit Baptismus cum brochio vel aliqua alia aqua minus pura et simplici collatus; item quod valida sit consecratio in pane siliceo vel speltaceo; ille tamen graviter peccaret, qui eo modo baptizaret vel consecraret, neglecta aqua naturali pura et simplici, quam ad manum haberet et cum qua posset baptizare, vel neglecto pane triticeo azymo, cum quo posset consecrare. Ita Suares tom. 3. in 3. part. disp. 16. sect. 2. Vasques ad 1. 2. disp. 64. cap. 3. Sanches lib. 1. de Decalog. cap. 9. et alii.

Secunda limitatio necessaria est respectu judicum et medicorum. Illi enim in ferendis sententiis tenentur sequi partem probabiliorem et litem adjudicare illi, cujus causa rationibus probabilioribus nixa est; isti vero in remediis assignandis debent sequi id quod tutius est, et quod probabilius ad sanitatem conferre videtur, cum id justitia et caritas ab utrisque exigat. Ita Suares, Vasques, Sanches supra citati et plures alii.

Addunt etiam aliqui tertiam limitationem respectu magistrorum et praeceptorum, in iis praesertim, quae Fidem et mores spectant, asseruntque illos teneri sententias illas

discipulos suos edocere, quas saniores et probabiliores existimant; imo et moralem adhibere diligentiam, ut quantum poterunt in doctrina, quam tradunt, veritatem assequantur, quia alioquin videntur discipulis injuriam facere, et bono publico non leve praejudicium afferre. Ita Filliucius tract. 21. in decalog. cap. 4. Bresserus lib. 3. de Conscientia cap. 18. et alii.

Quaeres, an Doctor seu Confessarius aliquis dare possit consilium juxta sententiam probabilem, relicta probabiliori, quam ipse sequitur. Respondetur cum Isamberto sup. art. 5. cum distinctione: vel enim per talem consultationem rogatur ejus mens et sententia circa casum propositum, vel tantum quaeritur quid liceat, vel denique quid expediat in tali casu. Si primo modo petatur consilium, debet consultus respondere juxta propriam sententiam, alias non aget bona Fide, et videbitur mentiri, quod nunquam licet; si secundo modo, potest respondere, illud de quo consulitur, secundum aliquam probabilem opinionem esse licitum; si denique tertio modo petatur consilium, debet prudenter omnia considerare; personam ipsam, quae consilium petit, et omnes circumstantias ipsius rei, de qua consilium petitur, et etiam temporis quo ejusmodi consilium petitur, et omnibus prudenter perpensis, id quod expedire videbitur, consulere. Imo aliquando expedit, et oportet consulere id quod est tantum probabile, relicto probabiliori, quia contingere potest, ut qui petit consilium, sit ita dispositus, ut non sit facturus, quod ei dictabitur secundum probabiliorem sententiam: unde sequetur eum periculo peccandi expositum iri, quod evitare posset, si daretur ei consilium secundum sententiam probabilem, quae ei fortasse magis arrideret, et cui se libentius submitteret. Debet tamen is, a quo consilium petitur, ita se gerere, ut alii non scandalizentur, videntes eum aliter consulere, quam sentiat vel faciat.

CAPUT II.

De Peccatis.

SECTIO I.

Quid sit peccatum.

1. Quaestio proposita intelligenda est non de peccato originali, quod aliena culpa contrahitur, de quo in priori hujus operis parte tract. 4. actum est, sed de peccato actuali, quod propria voluntate incurritur. Hoc autem peccatum definitur a S. Augustino lib. 22. contra Faust. cap. 2. *Factum, dictum vel concupitum contra legem Dei aeternam.* Et in hac definitione, cui subscribit S. Doctor 1. 2. quaest. 7. art. 6. et cum eo communiter Theologi, duo verba subaudita intelligi debent, quae si addantur, plenior erit definitio in hunc modum.

Peccatum est voluntarium factum, dictum, concupitum aut omissio contra legem Dei aeternam.

Dicitur 1. *factum, dictum vel concupitum,* quia ut docet S. Thomas sup. omne opus malum vel est a voluntate elicitum, et sic est *concupitum*, vel est imperatum, et sic ad exteriores actus locutionis aut operationis pertinet, et est *factum vel dictum.*

2. Dicitur 2. *voluntarium,* quia necesse est ad rationem peccati, ut sit voluntarium, seu ut a libero voluntatis consensu procedat, ita ut (juxta doctrinam S. Augustini lib. de vera Relig. cap. 14. quae etiam Theologorum omnium communis est) *nullo modo sit peccatum, si non sit voluntarium.*

Dicitur 3. *aut omissio,* quia cum affirmatio et negatio ut docet S. Thomas sup. in resp. ad 1.) reducantur ad idem genus, aeque peccat, qui non facit id quod praecipitur, atque is qui facit id quod prohibetur.

Dicitur 4. *contra legem Dei aeternam,* quia ut supponimus ex dicendis c. sequent. cum lex aeterna Dei sit prima et summa regula rectitudinis omnis, quae in actibus humanis reperiri potest; hinc sequitur, omnem actum, qui

a rectitudine debita aberrat, etiam ab illa prima aeternae legis regula deflectere, et proinde aeternae legi Dei adversari. Quod quidem ita verum est, ut etiam transgressiones illae, quae contra leges ecclesiasticas aut civiles committuntur, eatenus sint peccata, quatenus leges illae a lege aeterna derivantur, vel cum ea concordant, vel ex ea vim obligandi accipiunt, ut sic transgressiones illae contra legem Dei aeternam fieri aliquo sensu intelligantur.

3. Porro ad faciliorem eorum quae dicta vel dicenda sunt intelligentiam observandum est ad rationem peccati duo praesertim requiri: nimirum ut talis actus sit humanus, id est voluntarius et liber; deinde ut sit malus et pravus, id est, ut careat debita commensuratione ad suam regulam; regula autem actus humani proxima est recta ratio, ut supra dictum est; remota vero et principalis ac primaria est ipsa lex aeterna, quae per naturalis rationis lumen cuique manifestatur, dicente Apostolo Rom. 2. quosvis homines gestare *opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis conscientia ipsorum.* Atque ideo S. Augustinus et S. Thomas in supradictis definitionibus primo posuerunt id quod pertinet ad substantiam actus humani, tanquam ipsius peccati materiale; deinde id quod pertinet ad rationem mali, ut ejusdem peccati formale. Ratio enim formalis peccati, ut communiter docent Theologi, nihil est aliud quam privatio rectitudinis illius, quam homo ex praescripto legis aeternae et dictamine rectae rationis, inducere tenetur in actum suum: unde idem S. Augustinus tract. 1. in S. Joannem dicit, *peccatum esse nihil, quia per verbum factum non est;* et lib. 2. de civit. cap. 7. *Nemo,* inquit, *quaerat causam efficientem humanae pravitatis; non enim est efficiens, sed deficiens, quia nec illa effectio est, sed defectio.* S. Ambrosius lib. de Isaac et anima cap. 7. *Quid est,* inquit, *malitia, nisi boni indigentia?* Et S. Anselmus libro de concordia praescientiae cum lib. Arb. cap. 1. *Non est,* inquit, *injustitia, qualitas, aut actio, aut aliqua essentia, sed tantum absentia debita justitiae.*

Observandum praeterea ex eodem Doctore in resp. ad 5. peccatum alia ratione considerari a Philosophis, alia vero a Theologis; Philosophi siquidem peccatum considerant solummodo prout rectae rationi adversatur, Theologi vero ulterius progrediuntur, et in peccato attendunt, quod sit contra Dei voluntatem ac legem, adeoque ipsius Dei offensa

quaedam et injuria: unde in peccati definitione S. Augustinus recte dixit, illud esse contra legem Dei aeternam, ut praecipuam et maximam ipsius peccati deformitatem ob oculos poneret.

SECTIO II.

Utrum dentur quaedam peccata mortalia et venialia.

1. * Multiplex divisio peccati a Theologis fieri solet. In primis enim dividitur peccatum in actuale, et habituale. Actuale est illud, quod actu perpetratur, habituale vero, quod post actuale commissum per modum habitualis defectus permanet.

Rursum ipsum peccatum actuale dividitur ex parte praecepti in peccatum commissionis et omissionis; ex parte objecti in peccatum contra Deum, se ipsum et proximum; ex parte subjecti in peccatum carnale et spirituale; ex parte modi in peccatum cordis, oris et operis; ex parte causae efficientis in peccatum ex passione, ex ignorantia et ex malitia; denique ex parte malitiae in peccatum mortale et veniale, de qua ultima divisione nunc agendum nobis est. De caeteris infra suo loco.

Nomine peccati mortalis intelligitur illud, ratione cujus homo gratia sanctificante privatur et aeterna damnatione puniri meretur; nomine vero venialis illud, quod, quamvis peccatum sit, nihilominus neque gratia sanctificante privat hominem, neque damnatione aeterna dignum reddit.

Est autem certum ex Fide, dari quaedam peccata mortalia, quaedam item peccata venialia. Atque in primis quod dentur peccata aliqua mortalia in confesso est apud omnes, et manifeste constat ex Scriptura, quae variis in locis testatur, damnationem seu mortem aeternam pro quibusdam peccatis incurri: ut Eph. 5. *Omnis fornicator aut immundus etc. non habet haereditatem in regno Dei.* Apoc. 21. *Homicidis et fornicatoribus etc. pars illorum erit in stagno ardenti igne et sulphure.*

Quod vero etiam quaedam peccata sint tantum venialia, probatur 1. ex eadem Scriptura Prov. 20. *Septies in die cadit justus,* 1. S. Joan. 1. *Si dixerimus, quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, et veritas in nobis non est:* quo loco S. Joannes loquitur de peccatis justorum, ob quae

justi esse non desinunt, et quae proinde cum gratia sanctificante stare possunt, ut asserit S. Augustinus lib. de Nat. et Grat. cap. 36.

Probatur 2. ex Concilio Milevitano can. 7. ubi dicitur, non solum peccatoribus, sed etiam justis hanc orationis dominicae petitionem convenire: *Dimitte nobis debita nostra;* et ex Concilio Tridentino sess. 6. cap. 11. ubi expresse declaratur, *justos et sanctos in levia et quotidiana, quae etiam dicuntur venialia peccata quandoque cadere.*

2. Certum est praeterea, discrimen peccati mortalis et venialis desumendum esse non ex eo quod, ut asserunt Lutherani et Calvinistae, peccata omnia praedestinatorum aut fidelium venialia sint, reproborum vero aut infidelium mortalia, sed ex propria ratione et natura ipsorummet peccatorum.

Id probari potest 1. ex Scriptura, quae, ut supra dictum est, declarat, peccata quaedam aeterna morte digna esse, ac proinde mortalia; quaedam vero venialia, sine ulla relatione ad praedestinationem aut reprobationem, vel ad Fidem aut infidelitatem peccantium: imo expresse testatur, quosdam praedestinatos et fideles peccasse mortaliter, v. g. Davidem, cum perpetravit adulterium, quod haud dubie peccatum mortale fuit, ut docet S. Ambrosius libro 2. de apolog. David. cap. 16. S. Petrum, cum ter Christum negavit, in quo peccavit mortaliter, teste S. Augustino tract. 66. in S. Joan. ubi dicit, illum in ista negatione timendo corporis mortem, animae mortem incurrisse.

3. Probatur 2. ex Bulla Pii V. et Gregorii XIII. quae per Urbanum VIII. renovata est, in qua damnata est haec propositio Michaëlis Baji: *Nullum est peccatum ex natura sua veniale, sed omne meretur poenam aeternam.*

Probatur 3. ex eo quod, si peccata omnia praedestinatorum essent venialia, sequeretur, praedestinatum gratiam justificationis amittere non posse, cum per solum peccatum mortale amittatur: quod tanquam falsum et haereticum damnatum est in Concilio Tridentino sess. 3. can. 33.

Quaeres, quaenam sit propria et formalis ratio, per quam peccatum mortale a veniali differat. Respondetur, varias esse super hac quaestione Theologorum sententias. Quidam enim existimant in eo differre, quod peccatum mortale sit contra praeceptum, veniale vero contra consilium. Alii, quod mortale sit contra legem, veniale vero

praeter legem. Alii probabilius, quod peccatum mortale tollat ordinem ad ultimum finem, quia tollit caritatem et gratiam, qua homo ad Deum ordinatur, et illi tanquam ultimo fini conjungitur; veniale vero non tollat ordinem ad finem, cum non tollat caritatem, sed tantum ad media, quia ponit inordinationem in actione humana, quae ad Deum referri deberet tanquam ad ultimum finem, nec tamen potest, cum peccatum non possit in Deum referri. Alii denique probabilissime asserunt rationem formalem distinctivam peccati mortalis a veniali in eo consistere, quod in quolibet peccato mortali reperiatur contemptus Dei, vel expressus vel tacitus, seu interpretativus, quod ex plerisque Scripturae locis colligitur, in quibus conqueritur Deus, se a peccatoribus sperni et contemni, ex quo sequitur dissolutio caritatis et amicitiae, quae inter Deum et hominem intercedit; in peccato autem veniali non reperiatur, nec proinde ipsius caritatis et amicitiae dissolutio: sicut in amicitia humana leves amici offensae, licet ipsi displiceant, non tamen usque ad ejus contemptum procedunt, nec proinde amicitiae vinculum et unionem dissolvunt.

SECTIO III.

Qua ratione peccata mortalia et venialia inter se dignosci possint.

1. Quamvis, ut sectione praecedenti diximus, certissimum sit, et ex Scripturis apertissime constet, peccata mortalia et venialia inter se differre; quaenam tamen peccata in specie aut individuo mortalia sint, et a regno coelorum per totam aeternitatem excludant; quaenam sint venialia et perventionem ad illud pro determinato tantum tempore impediant, ex solo proprio et particulari judicio *difficillimum est invenire*: ut cum S. Augustino lib. 21. de Civit. cap. 27. loquamur, et periculosissimum *definire*.

Quia tamen ad Sacerdotis officium spectat distinguere lepram a lepra, nec justam in Poenitentiae tribunali sententiam ferre potest, nisi gravitatem aut levitatem peccatorum dignoscat: idcirco, ut in re obscurissima lucem aliquam afferamus, quasdam hic observationes communiter a Doctoribus receptas et a SS. Patribus approbatas propo-

nemus, quibus in quolibet casu peccatum mortale a veniali dignoscere quivis probabiliter et tuto poterit. Ad illam igitur distinctionem peccati mortalis et venialis faciendam

Observandum 1. quaedam peccata ex genere suo mortalia esse, et gravem habere cum recta ratione et lege Dei repugnantiam, ut perjurium, homicidium etc. quaedam vero repugnantiam illam gravem cum recta ratione et lege Dei non habere, proindeque ex genere suo non esse mortalia, sed tantum venialia: cujusmodi sunt illa, de quibus loquitur S. Augustinus serm. 4. de an. def. *Quoties aliquis in cibo et potu plus accipit quam necesse sit, quoties plus loquitur quam oporteat, aut plus tacet quam expediat, quoties pauperem importune petentem exasperat*, et similia quam plurima, quae ibidem enumerat. Quoniam vero in dignoscendis hujusmodi peccatis, quae ex genere suo mortalia vel venialia sunt, quivis plerumque proprio sensu falli et decipi posset, duae regulae communiter a Doctoribus assignantur, secundum quas certum et tutum judicium de qualitate cujuscunque peccati ferri potest.

2. Prima regula ex Scripturis habetur: quando scilicet sacrae Litterae tradunt, peccatum aliquod a regno Dei excludere, aeterna morte peccatorem dignum efficere, inimicum Dei constituere: ex his et similibus loquendi modis recte infertur, peccatum ejusmodi ex genere suo esse mortale. Et hac regula utitur S. Augustinus in Enchir. cap. 78. ubi dicit, quod quaedam peccata *levissima putarentur, nisi in Scripturis demonstrarentur opinione graviora.*

Secunda regula ex communi Ecclesiae et Doctorum consensu desumitur: quando enim ex Scripturae terminis non satis liquet, utrum peccatum aliquod ex genere suo mortale vel veniale sit, videndum quid sentiant Ecclesiae Doctores: si enim unanimi consensu doceant, peccatum aliquod ex genere suo esse mortale, pro mortali habendum est; si veniale, pro veniali; quod si in aliquo inter se dissentiant, pars probabilior et tutior, aut saltem probabilis et tuta eligenda est.

Observandum 2. peccata quaedam, ex genere suo mortalia, posse duobus modis fieri venialia, scilicet vel ob levitatem materiae, vel ob imperfectionem actus. Ita ex communi Doctorum sententia Navarrus praelud. 9. num. 12. Utrumque hunc modum attingit S. Augustinus lib. de Nat. et Grat. cap. 38. ubi de justis venialiter peccantibus loquens

dicit: *Saepe in levissimis et aliquando incautis ipsis obrepere peccatum.* Hinc infertur furtum v. g. quod ex genere suo mortale est, ratione levitatis materiae fieri veniale, si res furto ablata sit vilissima et perexigui pretii; similiter iram, quae ex genere suo mortalis est, propter imperfectionem actus fieri venialem: si aliquis v. g. ex imperfecta rationis advertentia et deliberatione vindictam aliquam gravem appetat. Quod ut clarius intelligatur,

3. Observandum 3. motus voluntatis et aliarum potentiarum in triplici esse differentia. Alii enim sequuntur plenam et perfectam rationis advertentiam et deliberationem: cum scilicet homo plene advertit se aliquid cogitare, appetere aut exterius operari, quod est malum atque illicitum, et nihilominus in illa cogitatione, appetitione, aut actione persistit; tunc enim dubium non est, quin peccet mortaliter, si materia sit ad mortale peccatum sufficiens.

Alii ante omnem rationis advertentiam oriuntur, qui vocantur primo primi: cum scilicet vel ex daemonis suggestione, vel ex re aliqua in sensus exteriores incurrente, vel ex alia quavis dispositione naturali exoritur, v. g. prava aliqua cogitatio, unde voluntas vel appetitus sensitivus naturaliter in propositum objectum movetur. Et hi motus omni culpa carent, cum in hominis potestate non sint: quis enim, ut loquitur S. Augustinus lib. 3. de lib. Arbit. cap. 18. *Peccat in eo, quod caveri nullo modo potest?* unde S. Gregorius Papa responsione decima ad Augustinum, Anglorum Episcopum, quae habetur cap. *Sed pensandum*, dist. 6. expresse dicit: *Peccatum perfici, cum in delectationis motum ex deliberatione fit consensio;* cum igitur in illis motibus primo primis nullus sit deliberationi locus, nullus etiam erit consensioni, nec proinde peccato. Et idem S. Augustinus lib. 1. de Civit. cap. 25. de motibus illicitis appetitus inferioris loquens dicit, illos absque culpa esse, quando nullus eis praebetur consensus: atqui motibus ejusmodi primo primis nullus praebetur consensus, cum deliberationem omnem praecedant, quae tamen juxta doctrinam S. Thomae 1. 2. quaest. 74. artic. 7. ad 1. ad consensum necessario praerequiritur: ergo secundum mentem S. Augustini ejusmodi motus omni culpa vacant.

4. Alii denique motus, quamvis perfectam rationis advertentiam et deliberationem antecedant, sequuntur tamen

advertentiam aliquam et considerationem imperfectam, adeoque fiunt cum consensu imperfecto (ut ita loquamur), semiplene deliberato, qualis consensus esse solet in semidormientibus, vel etiam in vigilantibus, sed animum passione aliqua irae, timoris etc. perturbatum, aut aliquibus aliis cogitationibus implicatum habentibus, ita ut ad illius motus, v. g. delectationis, qua afficiuntur, malitiam plene non advertant, et sic nonnisi imperfecte et leviter, id est venialiter delinquant. Ita Major in 3. dist. 73. quaest. 14. Navarrus praelud. 9. n. 11. et alii communiter. Quibus accedit authoritas S. Augustini lib. 6. contr. Julian. cap. 9 et 10. ubi loquens de motibus inordinatis concupiscentiae: *Sine peccato*, inquit, *semper essemus, donec sanaretur hoc malum* (concupiscentiae scilicet) *si ei nunquam consentiremus ad malum, sed in quibus ab ipso rebellante, etsi non lethaliter, sed venialiter tamen vincimur, in his contrahimus, unde quotidie dicamus: dimitte nobis debita nostra.* Ex quibus verbis habetur, hominem erga motus concupiscentiae insurgentes tripliciter se habere posse: sine peccato, si nullo modo consentiat; cum peccato lethali, si deliberate consentiat; cum veniali, si consentiat quidem sed imperfecte et cum semiplena deliberatione.

5. Observandum 4. peccatum ex genere suo veniale, quinque praesertim modis posse fieri mortale, ut ex iis, quae capite praecedenti dicta sunt, colligi potest. Primo, si fiat ex conscientia erronea arbitrante peccatum esse mortale, quamvis revera non sit. Secundo, si ordinetur ad aliquod mortale: e. g. si quis verbum otiosum dicat, ut alium inducat ad peccandum mortaliter. Tertio, si in ipso peccato veniali, v. g. amore inordinato alicujus rei, finem ultimum constituat; quod fit, ut docet Toletus lib. 3. cap. 1. 2. cum quis ita venialem aliquem actum exequitur, ut paratus esset, si mortalis esset, illum exequi. Quarto, si ex commissione deliberata alicujus peccati venialis sequatur aliquod grave scandalum, quod peccator secuturum praevidit, aut praevidere potuit et debuit. Quinto denique, si transgressio aliqua vel inobedientia ex se venialis committatur ex formali contemptu legis vel legislatoris.

Quaeres an ex pluribus peccatis venialibus conflari possit unum mortale. Respondetur cum S. Doctore, quaest. 88. art. 4. id fieri non posse, alias inde sequeretur contra expressam Concil. Trident. doctrinam sess. 14. cap. 5.

nos per venialia peccata excludi posse a gratia sanctificante.

6. Objicies, ex multis venialibus furtis posse constitui furtum mortale: e. g. ponamus furtum viginti assium esse quantitatem ad peccatum mortale sufficientem: si quis singulis diebus unum assem accipiat, prima et secunda vice aliisque sequentibus peccabit solum venialiter, vigesima autem mortaliter peccabit.

Respondetur, furtum illud ultimum esse peccatum mortale, non quod ex illo et aliis praecedentibus coalescat et conflotur mortale illud peccatum, sed quia in hoc ultimo furto continetur expressa vel tacita volitio simul injuste retinendi hunc ultimum assem cum novemdecim praecedentibus, quae quantitas cum ex hypothesi sufficiat ad mortale, hinc fit ut ultimum furtum censeatur esse mortale.

Caeterum, quamvis peccata venialia quantalibet unico peccato mortali aequiponderare nunquam possint, est tamen verissimum (quod docet S. Thomas art. 3.) venialia peccata, illa praesertim, quae ex deliberata voluntate committuntur, eatenus disponere ad peccatum mortale, quatenus assuescit humana voluntas illa committendo, divinae legi in minoribus non subjici: unde paulatim ad ipsius divinae legis jugum in majoribus et gravioribus excutiendum propensior fit, juxta illud Eccli. 19. *Qui spernit modica, paulatim decidet;* quo sensu recte dixit S. Augustinus serm. 244. de temp. *Noli despicere peccata tua, quia parva sunt; nam et pluviarum guttae parvae sunt, sed flumina implent, et arbores cum suis radicibus tollunt. Tu qui dicis, quia parvum peccatum est, velim scire, quoties tale peccatum admittis, si tot parvulas plagas in corpore, et maculas aut scissuras in vestibus tuis fieri velis? cum ergo nec in corpore plagas, nec in veste scissuras vel maculas fieri acquiescis, qua conscientia hoc facere in anima tua non metuis?*

SECTIO IV.

Undenam specifica vel numerica peccatorum distinctio petenda sit.

1. Quoniam in Concilio Trident. sess. 14. cap. 5. et can. 7. definitum est, omnia et singula peccata mortalia post Baptismum commissa, quorum memoria post diligentem

sui discussionem haberi potest, esse in confessione declaranda; simul etiam circumstantias, quae peccatorum speciem mutant. Ut poenitens hoc praestare, vel illum ad id praestandum Confessarius juvare possit, necessarium est inquirere, undenam specifica vel numerica peccatorum distinctio oriatur.

Atque in primis quod spectat ad specificam peccatorum distinctionem, dicendum est, illam praesertim ex objecto formali cujusque peccati desumendam esse, ut docet S. Thomas qu. 72. art. 1. ita ut peccata illa specie inter se distincta censeantur, quorum objecta formalia oppositionem habent cum perfectionibus moralibus specie diversis, quibus ipsa peccata privant; cum enim peccatum formaliter consistat in privatione rectitudinis seu perfectionis alicujus moralis, ut sect. 1. dictum est, sequitur cujusque peccati formalem et specificam ab altero distinctionem desumendam esse ex ratione specifica rectitudinis illius et perfectionis, qua privat: privationum enim specifica distinctio, ut docent Philosophi, non aliunde petitur, quam ex distinctione specifica formarum, quibus privant.

2. Hinc colliges 1. peccata illa esse inter se specie diversa, non modo quae virtutibus specie diversis adversantur, sed etiam quae eidem virtuti, sub diversa tamen formali ratione, repugnant: e. g. perjurium et voti praevaricatio specie inter se differunt, quia eidem virtuti religionis sub diversa tamen formali ratione opponuntur, ut plenius intelligetur ex iis, quae in explicatione primi et secundi praecepti Decalogi dicenda sunt.

Colliges 2. circumstantias illas speciem peccati mutare, aut peccata specie distincta multiplicare, quae novam et specie distinctam deformitatem in actum peccati inducunt: e. g. ille qui vovit se singulis diebus Veneris jejunaturum, si jejunium illud tempore quadragesimae infringat, duplex specie peccatum, licet numero unicum, committit, quia in *illo* actu duplex deformitas specie distincta reperitur: una quidem contra obedientiam Ecclesiae legibus debitam, altera vero contra virtutem religionis, cujus est vota edere, ac edita fideliter adimplere, ideoque circumstantia illa voti in confessione declaranda est.

3. Quod spectat ad distinctionem numericam ipsorum peccatorum, dicendum est, tot esse numero distincta peccata, quot sunt actus voluntatis moraliter interrupti et re-

petiti. Ita S. Thomas in 2. dist. 42. quaest. 1. art. 1. et post illum Suares part. 3. tract. 4. disp. 22. sect. 5. Navarrus cap. 6. num. 16. Azorius, Tabiena et alii. Cum enim voluntas sit principium actuum voluntariorum bonorum et malorum, nec ullum sit peccatum, nisi in quantum ab ipsa voluntate deliberate procedit, hinc sequitur peccatorum numerum in tantum multiplicari, in quantum ipsius voluntatis actus moraliter interrupti repetuntur.

Quaeres, quandonam voluntatis actus censeantur moraliter interrumpi, ita ut per illorum repetitionem peccata numero multiplicentur. Respondetur actus voluntatis tunc moraliter interrumpi, quoties nec formaliter, nec virtualiter perseverant: unde qui proficiscitur ad furandum, vel occidendum inimicum, quamvis in via furandi vel occidendi propositum saepius repetat, non censetur nisi unum numero peccatum committere; secus vero si haec prior voluntas furandi somno interrumpatur, et postea renovetur et repetatur: tunc enim aliud peccatum numero distinctum committitur, ut docent supra citati authores. Quod si numerus actuum illorum voluntatis interruptorum et repetitorum tantus sit, ut illum definire moraliter impossibile sit: tunc satis erit in confessione temporis moram declarare eo modo, quo dictum est tract. 1. hujus posterioris partis cap. 5. sect. 14.

SECTIO V.

De peccatis commissionis et omissionis, eorumque variis gradibus.

1. Docet S. Thomas quaest. 72. art. 6. et ante illum docuerat S. Augustinus lib. de perfectione justitiae cap. 11. peccatum omne duobus modis admitti: si nimirum aut illa fiant, quae prohibentur, et hoc est peccatum commissionis, aut non fiant, quae jubentur, et istud est omissionis. Haec est autem praecipua inter utrumque differentia, quod peccatum commissionis opponatur praecepto negativo, cujus est ea conditio, juxta doctrinam S. Thomae 1. 2. quaest. 33. art. 2. ut omni tempore obliget; peccatum vero omissionis opponatur praecepto affirmativo, quod non omni, sed certo tantum et determinato tempore obligat, ut plenius et distinctius infra in explicatione Decalogi declarabitur.

Jam circa peccatum omissionis observandum est, illud incurri non solum quando quis advertenter vult omittere id, ad quod faciendum obligatur, juxta illud S. Jacobi 4. *Scienti bonum, et non facienti, peccatum est illi,* sed etiam quando vult aliquid facere, ex quo secuturam esse omissionem advertit, aut advertere potest et debet; quae quidem actio, quatenus est causa peccati omissionis, est peccatum, non tamen ab omissionis peccato distinctum, juxta probabiliorem sententiam Theologorum, quam fuse probat Isambertus ad quaest. 71. disp. art. 4 et 5. unde sequitur, in confessione satis esse, ut quis v. g. declaret, se die festo Missam omisisse, nec ulterius teneri ad explicandum, quaenam actio illius omissionis causa fuerit, si actio illa ex se mala non sit.

2. Quod vero spectat ad peccatum commissionis, tres sunt praecipui illius gradus: aliud enim committitur corde, aliud ore, aliud opere, ut docet S. Thomas art. 7. et aperte constat ex Scriptura S. Matth. 15. *De corde exeunt cogitationes malae etc. quae coinquinant hominem;* Ps. 14. *Qui non egit dolum in lingua sua, nec fecit proximo suo malum.*

Rursus peccata cordis, seu pure interna, tribus praesertim modis committuntur, cogitatione scilicet, delectatione et consensu in opus malum. Quod enim sola cogitatione peccari possit, v. g. cum quis advertenter et libere opinioni alicui ab Ecclesia proscriptae et damnatae adhaeret, per se patet, juxta illud Sap. 1. *Perversae cogitationes separant a Deo.* Quod item non modo consensus in opus aliquod malum, de quo nullus ambigit, sed etiam quod sola delectatio de ipso opere malo, quam Theologi morosam vocant, sit peccatum, docent S. Thomas qu. 74. art. 8. et cum illo Theologi omnes, et olim expresse S. Augustinus lib. 12. de Trinitate cap. 12. ubi sic loquitur: *Totus homo damnabitur, nisi haec quae sine voluntate operandi, sed cum voluntate animum talibus oblectandi, solius cogitationis sentiuntur esse peccata, per mediatoris gratiam remittantur.*

Ratio, qua S. Doctor id probat, haec est, quod talis est delectatio, quale est ejus objectum: atqui quando quis delectatur de opere aliquo malo, prout malum est, objectum delectationis illius est malum; ergo delectatio illa erit mala: mortaliter quidem, si de re aliqua mortaliter mala delectetur, ut cum quis cogitat de fornicatione, et ratione advertente de illa sic cogitata delectatur; venialiter autem,

si res illa sit solum venialiter mala, ut cum quis cogitat et cogitando delectatur de re aliqua otiosa.

Ex quo sequitur, quod, si quis non de opere malo ut malum est, sed de aliqua illius circumstantia, quae per se mala non est, delectaretur: v. g. si cogitans de homicidio alicujus hominis delectaretur, non quidem de morte *illius*, sed de modo quo mors ei illata est, seu de dexteritate homicidae in homicidio perpetrando, non peccaret mortaliter, ut docet S. Thomas supra.

3. Est autem hic observandum 1. ad hoc, ut delectatio de re aliqua mala sit peccatum mortale, duo requiri, quod recte docet et probat Isambertus ad quaest. 74. disput. 5. Primum est, ut homo advertat non solum se de tali re delectari, sed etiam delectationem illam malam esse et illicitam; vel saltem id advertit, quando delectationi causam culpabiliter dedit. Secundum est, ut illam rationis advertentiam sequatur consensus vel expressus vel tacitus; ut enim recte docet S. Augustinus supra, illicitae delectationes non solum per consensum expressum admittendae non sunt, sed etiam, *ut attigerunt animum, respui debent:* unde secundum illius mentem peccat is, non modo qui delectationi alicui de re mala positive seu expresse consentit, sed etiam is qui tacite, id est qui delectationem illam, cum possit reprimere, negligit; quod etiam docent S. Antoninus et plures alii, quos citat et sequitur Vasques disp. 108. cap. 2.

4. Observandum 2. delectationes illas de opere aliquo malo, si conjungantur cum voluntate operis illius perpetrandi, ejusdem esse speciei cum ipsomet opere, si perpetraretur, juxta dictum Christi Domini S. Matth. cap. 6. *Qui viderit mulierem ad concupiscendam eam, jam moechatus est eam;* proindeque in tali casu declarandas esse in confessione circumstantias illas, quae speciem peccati mutarent, si actu commissum fuisset: v. g. an de simplici fornicatione aut adulterio etc. delectatus fuerit. Quod si nulla omnino subsit voluntas committendi tale peccatum, sed in solam delectationem feratur consensus, tunc probabile est, quod docent Vasques, Azorius et alii apud Laymannum lib. 1. tract. 3. cap. 7. omnes ejusmodi delectationes ejusdem esse speciei, quando ex eodem et simili motivo oriuntur: proindeque illum, qui sola cogitatione delectaretur turpiter, v. g. de fornicatione, adulterio etc. ex solo delectationis ejusmodi percipiendae motivo ac sine ullo con-

sensu in actionem ipsius peccati, non teneri ad declarandas in confessione circumstantias personarum et alias similes, quae peccati illius, si actu committeretur, speciem mutarent; sed satis esse, si tantummodo ipsum in turpem cogitationem consensum explicet.

SECTIO VI.

Quaenam sint causae peccatorum.

1. Certum est, causam primam et praecipuam peccati esse voluntatem, quae a divinae legis regula libere deflectit; ut enim recte dicit S. Augustinus lib. de duab. anim. contr. Manich. cap. 11. *Peccatum sine voluntate esse non posse, omnis mens apud se divinitus conscriptum legit;* sed praeter ipsam voluntatem sunt etiam aliae quaedam causae ad peccatum moventes et inducentes, tum externae, tum internae: de quibus quaeritur, quaenam illae sint. Pro cujus quaestionis resolutione

Dicendum 1. duas esse causas externas ad peccatum moventes et inducentes: diabolum scilicet et mundum. Atque in primis quod diabolus per suggestiones suas et tentationes ad peccandum moveat et inducat, ex Scriptura manifestum est Sap. 2. *Invidia diaboli mors intravit in orbem terrarum;* 1. S. Petr. 5. *Adversarius vester diabolus tanquam leo rugiens circuit quaerens quem devoret:* ex qua tamen diaboli tentatione nulla sequitur in voluntate peccandi necessitas, sed remanet semper libertas et potestas illi resistendi, ut docet S. Thomas quaest. 75. art. 3. juxta illud S. Jacobi 4. *Resistite diabolo, et fugiet a vobis.*

Quod spectat ad mundum, si illius nomine juxta mentem S. Augustini in Ps. 54. intelligamus homines impios et iniquos, certum est etiam illos sive pravo exemplo, sive suasionibus nefariis aliquando ad peccandum alios inducere Eccli. 13. *Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea, et qui communicaverit superbo, induet superbiam.*

Dicendum 2. repudiandam, imo execrandam esse blasphemiam Calvinistarum dicentium, Deum esse causam et authorem peccati; praeter ea quae contra hanc impietatem diximus in priori hujus operis parte tract. 2. cap. 4. sect. 2. illam denuo refellimus ex Scriptura Ps. 5. *Non Deus volens iniquitatem tu es;* S. Jacobi 1. *Deus non intentator*

malorum est; ipse autem neminem tentat. Item ex S. Basilio, qui hanc haeresim refutavit homilia integra, cui titulus est, quod Deus non sit author malorum: ubi probat, aeque impium esse dicere, Deum esse authorem peccati, ac Deum non esse.

2. Objiciunt 1. Haeretici illud Ephes. 1. *Deum operari omnia secundum consilium voluntatis suae,* ergo etiam peccata.

Respondet S. Hieronymus super illum locum, id intelligendum esse, *non quod omnia, quae in mundo fiunt, Dei voluntate et consilio peragantur, alioquin et mala Deo possent imputari, sed quod universa, quae facit, consilio faciat et voluntate.*

Objiciunt 2. in pluribus Scripturae locis dici, Deum peccatores indurare, excaecare etc.

Respondet S. Augustinus lib. 1. ad Simplic. Deum indurare et excaecare, *non impertiendo malitiam, sed non impertiendo gratiam,* specialem scilicet et efficacem, ut constat ex dictis in tract. de gratia.

Objiciunt 3. Scripturam variis in locis affirmare quaedam peccata committi ex Dei voluntate et ordinatione, praecepto etc.

Respondetur, his et similibus loquendi modis solummodo intelligi, Deum permittere peccata, et pravis impiorum voluntatibus tanquam instrumentis uti ad exercendos justos, vel ad infligendas poenas, quas ab aeterno infligere decrevit. Ita enim S. Augustinus et plures alii SS. Patres, quos fuse citat Bellarminus, loca illa Scripturae interpretantur.

3. Objiciunt 4. Deum positive concurrere ad actum peccati simul cum peccatore: unde sequitur simul cum eo esse causam illius.

Respondetur, Deum positive concurrere ad actum, non vero ad ipsius actus defectum, seu ad privationem rectitudinis, quae in ipso actu reperitur, in qua sola privatione consistit ratio formalis ipsius peccati, ut ex ante dictis constat; ac proinde, licet sit causa ipsius actus, non est tamen causa defectus, qui in illo reperitur, sicut facultas motrix est quidem causa ambulationis, non vero claudicationis, quae ex solo tibiae defectu provenit: unde S. Thomas quaest. 79. art. 2. dicit, peccatum tribuendum esse causae non efficienti, sed deficienti, qualis est solus homo peccans.

4. Quod spectat ad internas causas peccati, tres a Theologis communiter numerantur: scilicet ex parte appetitus inferioris infirmitas seu passio; ex parte vero appetitus superioris seu voluntatis malitia; ex parte denique intellectus ignorantia. Ita S. Doctor quaest. 76 — 78. De duabus prioribus hic aliquid dicemus; de tertia, de qua graviores aliquot difficultates occurrunt, in sequenti sectione agemus.

Ac in primis quod peccatum aliquando causetur ex motibus et passionibus appetitus inferioris, testatur Scriptura Dan. 13. *Concupiscentia subvertit cor tuum.* Rom. 7. *Sentio legem in membris meis repugnantem legi mentis meae, et captivantem me in lege peccati.*

Causatur autem peccatum ab ipsa concupiscentia seu passione appetitus sensitivi duobus praesertim modis, ut docet S. Thomas quaest. 77. primo in quantum distrahit ac divertit ipsius rationis advertentiam; secundo in quantum voluntatem ipsam allicit, facitque ut objectum magis conveniens et appetibile videatur. Utrumque modum expressit S. Jacobus, cum dixit cap. 8. *Unusquisque tentatur a concupiscentia sua abstractus et illectus.* Et tale peccatum, quod ex passione oritur, dicitur etiam ex infirmitate procedere, eo quod passiones, ut asserit S. Doctor art 3. sint quaedam veluti animae aegritudines et infirmitates; quae quidem duplici modo, ut idem docet artic. 6. se habere possunt: primo antecedenter ad ipsum rationis judicium, cum scilicet homo, antequam attendat ad malitiam actus sui, passione aliqua praeoccupatur, et tunc, si adeo vehemens illa sit, ut ipsius rationis judicium prorsus obnubilet, ita ut homo ad malitiam sui actus propter vehementiam passionis attendere non possit, nullum erit peccatum, cum nulla sit rationis deliberatio, sine qua consensus liber esse non potest: unde S. Augustinus epist. 200. *Quamvis insint,* inquit, *dum sumus in corpore mortis hujus, desideria peccati, si nulli eorum adhiberemus assensum, non esset unde diceremus Patri nostro, qui est in coelis: dimitte nobis debita nostra.* Et lib. de Civit. Dei cap. 25. *Illa concupiscentiae inobedientia tanto magis absque culpa est in corpore non consentientis, sicut absque culpa est in corpore dormientis.* Si vero passio non tollat judicium rationis, sed illud tantum ex parte distrahat aut impediat, ita ut ratio sufficienter advertat malitiam ipsius actus, tunc non excusat a peccato,

illius tamen gravitatem minuit: unde S. Augustinus lib. 14. de Civit. cap. 2. asserit, peccatum primorum parentum ideo gravius fuisse, *quia nondum voluntati cupiditas resistebat*, quasi diceret, peccatum illud futurum fuisse minus grave, si ex antecedenti cupiditate commissum fuisset. Secundo passiones habere se possunt consequenter, id est quando homo deliberate se ipsum ad malum aliquod excitat: unde sequitur passio aliqua in appetitu inferiori; tunc enim passio illa neque excusat a peccato, neque illius gravitatem minuit, sed potius auget, ut asserit S. Thomas supra, estque signum maximae propensionis, quae est in ipsa voluntate, ad actum peccati perpetrandum.

Jam etiam quod peccatum causetur ab ipsa malitia, seu pravitate voluntatis, ita ut homo aliquando ex certa et deliberata malitia peccet, constat et Scriptura Job. 34. *Quasi de industria recesserunt a Deo, et omnes vias ejus intelligere noluerunt.* Docet autem S. Thomas q. 78. art. 7. peccatum illud, quod ex certa et deliberata malitia committitur, illo gravius esse, quod oritur ex infirmitate et passione, quia scilicet ex majori voluntatis libertate procedit.

SECTIO VII.

Qua ratione ignorantia sit causa peccati, vel ab illo excuset.

1. Ut quaestioni propositae satisfiat, supponimus ex communi Theologorum doctrina, ignorantiam aliam esse juris, aliam facti. Ignorantia juris est, cum ignoratur legem vel consuetudinem, vim legis obtinentem, aliquid praecipere vel prohibere: v. g. si quis nesciat, legem ecclesiasticam prohibere carnium comestionem die Veneris. Ignorantia facti est, cum ignoratur res aliqua particularis, quae praecepta vel prohibita est, et ex qua velut ex objecto dependet actio aliqua moralis: v. g. si quis nesciat carnem esse, quam comedit, vel non advertat esse diem Veneris; ut enim recte monet Isambertus ad q. 76. disp. unic. a. 9. ea quae de ignorantia dicuntur, de inadvertentia quoque et oblivione intelligi debent.

Rursus alia est ignorantia antecedens, alia concomitans, alia subsequens. Ignorantia antecedens ea est, quae nec directe nec indirecte voluntaria est, ideoque antecedens

appellatur, quia omnem voluntatis actum antecedit, et eadem dicitur invincibilis et probabilis seu justa: invincibilis, quando nulla diligentia vinci potuit; probabilis seu justa, quando etsi absolute loquendo, omni adhibita diligentia, quae adhiberi potest, vinci potuerit, non tamen debuit, quia nulla fuit obligatio adhibendi majorem diligentiam ea quae adhibita est, cum qua tamen superari non potuit, ideoque dicitur moraliter invincibilis.

2. Ignorantia concomitans est, quando ignoratur aliquid, quod tamen, si sciretur, nihilominus ageretur, ut quando quis existimans se occidere feram, inimicum occidit, ita dispositus tamen, ut si inimicum esse cognovisset, nihilominus occidisset.

Ignorantia denique consequens ea est, quae aliquo modo voluntaria est, et voluntatem directe vel indirecte consequitur: quae etiam dicitur vincibilis, quia diligentia aliqua adhibita vinci potuit ac debuit, dividiturque in affectatam et eam, quae affectata non est. Affectata est directe volita, v. g. cum quis expresse vult aliquid ignorare, ut liberius peccet; ea vero, quae non est affectata, indirecte tantum volita est, v. g. quando quis refugit laborem alicujus studii, unde ignorantia rei alicujus sequitur. Hac distinctione supposita

Dicendum 1. ignorantiam aliquando esse causam peccati. Id patet ex Scriptura Act. 3. *Scio, fratres, quia per ignorantiam fecistis;* 1. Tim. 1. *Ignorans feci in incredulitate.* Quod etiam docet S. Thomas qu. 76. art. 1. ubi docet, non quamlibet ignorantiam esse causam peccati, sed illam tantummodo, quae vincibilis est, et nihilominus tollit notitiam aliquam, quae si adesset, actum peccati prohiberet, juxta quod dixit Apostolus loquens de Judaeis 1. Corinth. 2. *Si cognovissent, nunquam Dominum gloriae crucifixissent.*

Dicendum 2. ignorantiam vincibilem non solum esse causam peccati, sed etiam esse peccatum ratione negligentiae adjunctae, qua quis negligit ea scire, quae scire tenetur et potest. Ita S. Doctor a. 2. Et constat ex Scriptura Ps. 24. *Delicta juventutis meae, et ignorantias meas ne memineris etc.* et ex S. Augustino lib. 1. de lib. Arb. cap. 19. *Non tibi imputatur ad culpam, quod invitus ignoras, sed quod negligis quaerere, quod ignoras.*

3. Dicendum 3. ignorantiam antecedentem invincibilem, tam juris quam facti, omnino a peccato excusare.

Ita S. Thomas art. 1. et cum illo communiter omnes, et probatur primo ex his Christi Domini verbis S. Joan. 15. *Si non venissem, et eis locutus non fuissem, peccatum non haberent.* Super quae verba S. Augustinus tract. 89. in Joan. dicit, *illos, ad quos Christus non venit, et quibus non est locutus, excusationem habere non de omni peccato suo, sed de peccato illo, quo in Christum non crediderint.* Et S. Bernardus epist. 77. ad Hugonem de S. Victore eadem Christi verba explicans: *Si,* inquit, *locutus fuisset, sed non eis, inobedientiae culpam ignorantia excusaret.*

Probatur 2. hac ratione: ignorantia illa a peccato excusat, quae ab actione peccati, quatenus talis est, tollit rationem voluntarii; peccatum enim nullum est, quin sit voluntarium: atqui ignorantia antecedens tollit rationem voluntarii ab actione peccati, redditque illam simpliciter involuntariam, ut docet S. Thomas 1. 2. quaest. 6. artic. 8. et cum illo Theologi omnes, ergo a peccato excusat.

Dicendum 4. ignorantiam concomitantem, quando invincibilis est, a peccato excusare. Ita Isambertus ad quaest. 76. disp. unica art. 8. et plures alii, quos ibidem citat. Ratio est, quia ignorantia illa, ut docet S. Thomas cit. art. 8. etsi non faciat actum involuntarium, facit tamen non voluntarium, et sic in ejusmodi actu non reperitur ratio voluntarii, sine qua peccatum nullum esse potest.

Dicendum 5. ignorantiam consequentem sive affectatam, sive minime affectatam, nunquam excusare a peccato opus malum, quod ex illa fit, quia scilicet non impedit, quin tale opus sit voluntarium; haec est tamen inter utramque differentia, quod ignorantia illa, quae non est affectata, minuit peccatum, quia minus voluntarium reddit; ea vero, quae est affectata, peccatum non minuit, sed potius auget, ut observat S. Doctor quaest. 76. art. 4.

4. Quaeres, an possit esse ignorantia aliqua invincibilis juris naturalis. Respondetur 1. universalissima ipsius juris naturalis principia a quovis homine adulto neque invincibiliter, neque vincibiliter ignorari posse. Ejusmodi sunt haec: *Bonum esse faciendum, malum fugiendum, nemini injuriam esse inferendam.* Ita S. Thomas quaest. 94. art. 6. sunt enim hae universales et per se notae humanarum actionum regulae, unicuique hominum naturaliter insitae: unde S. Augustinus lib. de lib. Arb. cap. 10. *Juste,* inquit, *esse vivendum, propria suis quibusque esse reddenda etc. nonne*

fateberis esse verissimum et tam mihi, quam tibi atque omnibus id videntibus praesto esse communiter?

Respondetur 2. juris naturalis, quoad alia quaedam principia minus universalia, ignorantiam invincibilem esse posse in quibusdam hominibus, etiam toto vitae tempore: manifestum est enim, multa esse juri naturali repugnantia, quae non solum ab indoctis et rudibus, sed etiam a doctis et ingenii acumine praecellentibus viris talia esse ignorantur; nam et Cassianus olim aliique S. viri, ut in ejus collationibus habetur, existimaverunt mendacium aliquando esse licitum ad bonum aliquod promovendum, aut malum impediendum, multique nunc etiam doctissimi viri et in Theologia versatissimi dissentiunt inter se de re aliqua ad jus naturae pertinente: v. g. de contractu aliquo, utrum sit usurarius aut alias injustus, nec ne, abeuntque in partes contradictorie oppositas, aliis negantibus, aliis e contrario affirmantibus: unde sequitur, quosdam illorum ignorantia aliqua invincibili juris naturalis laborare.

SECTIO VIII.

Quinam sint effectus peccati.

1. Tres praecipui communiter a Theologis numerantur. Primus est, quod laedat hominis naturam, ejusque bonum imminuat. Ita S. Thomas quaest. 85. art. 1. et 2. ubi docet, bonum naturae in homine triplex esse. Primum bonum consistit in iis, quae ad ipsius naturae humanae essentiam spectant, ut sunt principia, quibus ipsa natura constituitur, et proprietates, quae ab illis oriuntur, ut sunt esse rationale, esse liberum etc. Secundum bonum est inclinatio illa et propensio, quam homo ex natura sua, quatenus rationalis est, habet ad virtutem. Tertium denique bonum est donum originalis justitiae, quod in persona primi hominis universae humanae naturae collatum fuit, et eo sensu bonum ipsius naturae vocatur. Ex his autem tribus naturae bonis docet S. Doctor primum nec tolli, nec minui per ullum peccatum; tertium per peccatum originale penitus ablatum fuisse, secundum vero, inclinationem scilicet illam naturae humanae ad virtutem, imminui quidem per peccatum, cum ejus actus virtuti opponatur, nunquam tamen penitus auferri.

2. Secundus effectus peccati est macula quaedam et deformitas, quam anima per peccatum contrahit, et quae transacto ipsius peccati actu in ea remanet. Ita S. Thomas q. 86. art. 1 et 2. et constat ex Scriptura Josue 22. *Peccastis in Beelphegor, et usque in praesentem diem macula hujus sceleris in vobis permanet;* Jer. 2. *Maculata es in iniquitate tua coram me, dicit Dominus;* item ex aliis Scripturae locis, in quibus peccatores dicuntur inquinati, immundi etc.

Haec autem peccati macula secundum probabiliorem Theologorum sententiam nihil est aliud, quam ipsamet peccati malitia, quatenus etiam transacto actu peccati censetur durare ac perseverare, quamdiu per poenitentiam non deletur; quae quidem macula vocatur etiam peccatum habituale, eo quod veluti habitualiter post peccatum actu commissum remaneat in anima.

Est tamen hic observandum, peccatum illum habituale distinguendum esse a vitioso habitu, seu a prava illa inclinatione et propensione, quae per repetitos peccati actus ingeneratur in anima, in eaque remanet, etiam postquam ipsa peccati macula per gratiae infusionem deleta est, nec nisi per contrarios et saepe repetitos virtutis actus tollitur.

3. Tertius denique peccati effectus est reatus poenae; certum est enim, poenam aliquam peccatis hominum divinitus esse decretam S. Matth. 5. *Qui dixerit fratri suo fatue, reus erit gehennae ignis;* Rom. 2. *Tribulatio et angustia in omnem animam hominis operantis malum.* Haec autem poena, cum juste a Deo decernatur, supponit, peccatorem illa dignum esse, illiusque reatum per peccatum incurrere.

Porro circa hunc tertium peccati effectum observandum 1. non omnem poenam esse propter aliquod peccatum, cum constet, quasdam interdum hujus vitae poenalitates justis et sanctis a Deo infligi non in punitionem peccatorum, sed ad probationem et exercitamentum virtutis, quod de Sanctissima Virgine Deipara nullus negare potest, et de plurimis aliis Sanctis pietas facile suadebit.

Observandum 2. quod, quamvis peccatum per se et formaliter consideratum non possit esse poena peccati alterius, ut docet S. Thomas qu. 87. potest tamen esse per accidens eo modo, quem ibidem explicat, ratione scilicet substractionis gratiarum aliquarum actualium, quarum auxilio Deus

interdum peccatorem privat in punitionem praecedentis peccati: unde sequitur lapsus in aliud peccatum.

4. Quaeres, quanta poena cuique peccato actuali divinitus decreta sit. Respondetur cum distinctione: si enim id quaeratur de peccato mortali, certum est ex Fide, poenam aeternam sive damni sive sensus unicuique peccato mortali esse constitutam. De poena damni, quae consistit in privatione visionis beatificae, constat ex S. Matth. 8. ubi dicitur, quod reprobi *ejicientur in tenebras exteriores*. De poena vero sensus ex eodem S. Matth. 25. *Ite maledicti in ignem aeternum*. Cum autem dicitur poena aeterna cuique peccato mortali constituta, id intelligendum est, ut recte docet Isambertus ad q. 87. disp. 2. a. 3. non solum de perpetuitate ipsarum poenarum quantum ad durationem, sed etiam de earum poenarum immutabilitate, ita ut nullam earum imminutionem, nullumve in suppliciis solatium unquam experturi sint damnati: unde etiam Isaiae ultimo dicitur, quod *vermis eorum non morietur, et ignis non extinguetur*.

5. Quam vero juste Deus ob unicum peccatum mortale, quod aliquando brevissimum et quasi momentaneum est, poenam aeternam decreverit, jam a nobis dictum est part. 1. tr. 4. c. 3. sect. 4. quod insuper etiam hac ratione demonstrari potest: quia scilicet actio peccati, quamvis secundum se spectata brevissimo tempore duret, nihilominus secundum affectum peccantis quasi in totam aeternitatem protenditur; qui enim, ut recte dixit S. Doctor lib. 3. contr. gent. cap. 144. propter fruitionem temporalem boni alicujus temporalis relinquit aeternam summi et aeterni boni fruitionem, quod facit quicunque mortaliter peccat, recte ac juste censetur bono illo temporali in aeternum frui velle, proindeque peccatum suum, quod in boni illius temporalis inordinata fruitione consistit, in totam aeternitatem velle prorogare: ex quo fit, ut cum illud peccatum sit in affectu aeternum, justo Dei judicio poena aeterna dignum censeatur.

Si vero quaestio intelligatur de peccato veniali, certum est ex Fide, peccata venialia in omnibus justis, sive in hac vita, sive in futura non esse punienda poena aeterna, sed solummodo temporali; sicut ex eadem Fide certum est, homines justos in accepta justitia usque ad mortem perseverantes, aeterna beatitudine in aeternum non esse privandos.

Est tamen difficultas de peccatis illis venialibus, cum quibus peccatores et reprobi ex hac vita decedunt; Scotus enim in 4. dist. 11. et quidam alii Theologi existimant, poenam illis venialibus peccatis debitam futuram esse tantummodo temporalem. Probabilius tamen alii cum S. Doctore q. 87. a. 5. ad 3. asserunt, poenam illam fore aeternam, non tam ratione gravitatis, quam irremissibilitatis ipsius peccati venialis, cum in inferno nullus neque remissioni neque redemptioni, locus sit.

DIGRESSIO.

De loco inferni et damnatorum suppliciis.

1. Cum inter caeteros effectus peccati acerbissimus et maxime formidandus sit aeternae poenae reatus, ut haec illius acerbitas melius perspiciatur, non erit abs re, de loco et qualitate poenarum illarum aeternarum hic paucis agere, ac quid de illis secundum Fidei catholicae regulam sentiendum sit declarare.

Dicendum igitur 1. infernum seu carcerem damnatorum poenis deputatum esse locum aliquem realem et corporeum in ipsis terrae visceribus. Ita S. Thomas supra quaest. 97. art. 7.

Haec veritas constat ex Scriptura Num. 16. *Dirupta est terra sub pedibus eorum etc. descenderunt vivi in infernum operti humo.* Job. 10. Infernus vocatur *terra tenebrosa et operta mortis caligine.*

Constat etiam eadem veritas ex antiquis Patribus, qui id asseruerunt, ut Tertullianus lib. de An. cap. 55. *Nobis,* inquit, *inferi, non nuda cavositas, nec subdivalis aliqua mundi sentina creduntur; sed in fossa terrae et in alto vastitas, et in ipsis visceribus ejus abstrusa profunditas.* S. Athanasius in quaestionibus: *Peccatorum,* inquit, *animae in inferno positae sunt subter omnem terram et mare, ut Psalmista dicit: Posuerunt me in lacu inferni, in tenebrosis et in umbra mortis.* Et S. Cyrillus Alexand. de exitu animae: *Tunc,* inquit, *animam invadunt daemones eamque in terrarum opaca deducunt, et solidissimis compedibus revinctam in infimas infernorum carcerum partes ac erebi custodias dejiciunt.*

2. Porro quantae et quam amplae regiones, quam vasti recessus in ipsius terrae sinu reperiantur, ex Cosmogra-

phorum demonstrationibus satis aperte dignosci potest, cum secundum communem et probabiliorem illorum sententiam ab extima terrae superficie ad illius centrum mille ac quingentae et amplius leucae numerentur, quae totius ambitus illius semidiametrum efficiunt: unde secundum arithmeticorum numerorum rationem colligitur, immensa prope esse spatia quaquaversum in terrae visceribus protensa, in quibus proinde varia receptacula, eaque amplissima constitui possunt, sive pro justis ad tempus determinatum purgandis, sive pro reprobis in aeternum puniendis, sive pro limbo puerorum ex hac vita cum solo originali peccato decedentium.

Dicendum 2. ignem verum et corporeum in inferno reperiri, eoque tum corpora, tum animas ipsorum reproborum in aeternum cruciari. Ita S. Thomas sup. quaest. 97. art. 5. et constat ex Scriptura Isai 66. *Conterriti sunt in Sion peccatores; possedit tremor hypocritas: quis poterit habitare de vobis cum igne devorante? Quis habitabit de vobis cum ardoribus sempiternis?* et Apoc. 19. vocatur infernus *stagnum ardens igne.*

Id ipsum docent SS. Patres, ut Cyprianus serm. de ascensione Christi: *Immortales*, inquit, *miseri vivent inter incendia, et inconsumptibiles flammae nudum corpus allambent; ardebit purpuratus dives; non erit qui aestuanti linguae stillam aquae infundat; in proprio adipe frixae libidines bullient, et inter sartagines flammeas miserabilia corpora cremabuntur.* S. Gregorius Magnus lib. 4. dialog. cap. 28. *Sicut*, inquit, *electos beatitudo laetificat, ita credi necesse est, quod a die exitus sui ignis reprobos exurat.*

3. Dicendum 3. praeter ipsius ignis sensibile tormentum plures alias varias poenas ipsis damnatis infligi. Ps. 10. *Ignis, sulphur et spiritus procellarum pars calicis eorum;* Job. 24. *Ad nimium calorem transibit ab aquis nivium:* id est (ut explicat Hugo Cardinalis) quod impii in inferno de poena ad poenam transibunt. Apoc. 18. *In illa die venient plagae ejus, mors, luctus, fames etc.*

Id ipsum quoque affirmant SS. Patres: ut S. Basilius in Ps. 33. ubi dicit, in inferno post judicium ultimum fore *vermium innumerabilium genus venenosum ac carnivorum, esitans quidem semper, nec tamen se exsatians, intolerabiles dolores morsibus infigens.* S. Cyrillus cit. orat. de exitu animae: *Illic* (in inferno scilicet) *inhumani ergastuli, tene-*

bricosus carcer, insolubilia vincula, vi nulla refringendae catenae, feri et intractabiles ministri, graves illae, quae ad supplicium adhibentur, scuticae, firmi ungues et infracti, praedura flagella, pix nebulosa et strepitans, sulphur graveolens, atra cubilia, pyra semper ardens, foedus et olens vermis etc. S. Augustinus epist. 211. ad Julianum: *Vae iis, quibus praeparatur dolor vermium, ardor flammae, sitis inextinguibilis, fletus ac stridor dentium, oculorum lacrymae, tenebrae exteriores etc.*

Quare eundem S. Patrem audiamus serm. 81. de temp. in vigil. Pentecost. cap. 18. sic concludentem: *Haec recordare, et ignem illum gehennae his, quae te nunc exagitant, flammis libidinis et cupiditatis oppone: ignis hic, qui in praesenti est vita, absumit cuncta, quae recipit; ille vero, quos susceperit, semper integros servat; propterea enim et inextinguibilis dicitur, non solum quia ipse non extinguitur, sed quia nec eos, quos susceperit, extinguet aut perimet.*

CAPUT III.

De Legibus.

Quoniam, ut dictum est capite praecedenti, peccatum nihil aliud est, quam legis transgressio, idcirco ad perfectam ipsius peccati notitiam requiritur etiam cognitio legis, unde dixit Apostolus Rom. 3. *Per legem cognitio peccati.*

SECTIO I.

Quid nomine legis intelligatur et quotuplex sit lex.

1. Legem a ligando dictam esse docet S. Thomas 1. 2. quaest. 90. art. 1. quod ad sui observationem legislatoris subditos liget. Isidorus vero lib. 5. etymol. cap. 3. a legendo derivatam esse arbitratur, quod lex scribi et publice proponi soleat, ut ab omnibus legatur. Verum quicquid sit de etymologia, legis nomen late et improprie sumptum regulam quamcunque sive normam agendorum significat: quo sensu grammaticae aliarumque artium regulae leges vocantur, et tyranni leges, quamvis injustas ferre dicuntur,

juxta illud Isai. 10. *Vae, qui condunt leges iniquas.* Si vero proprie et stricte sumatur, secundum mentem S. Doctoris quaest. 98. art. 1. nihil est aliud, quam recta regula seu mensura humanorum actuum, secundum quam vel ad bene agendum dirigimur, vel a male agendo retrahimur.

Lex autem eo sensu intellecta dividitur a S. Doctore qu. 91. art. 1. et sequent. in legem aeternam, naturalem et positivam, et haec lex positiva subdividitur in legem positivam divinam et legem positivam humanam; quae quidem lex positiva humana rursus duplex est: ecclesiastica scilicet et civilis; sicut etiam lex positiva divina alia est, vetus, seu mosaica, alia nova, quae lex evangelica seu Christi vocatur, quoniam ab illo tanquam supremo legislatore in Evangelio lata est et promulgata. De lege aeterna et naturali agendum nobis est in hac sectione; de positiva vero tum divina, tum humana in sequentibus.

Lex aeterna, ut docet S. Thomas quaest. 91. art. 1. nihil est aliud, quam ratio divinae sapientiae, quatenus omnium actionum et motuum directiva est; sicut enim in quolibet artifice praeexistit ratio eorum, quae per artem fiunt, ita etiam in quolibet gubernante praeexistere debet ratio directiva eorum, quae ab iis, qui ejus gubernationi subduntur, agenda vel omittenda sunt; Deus autem, sicut per suam sapientiam rerum omnium conditor est, sic est etiam gubernator: unde sapientia illa, in quantum per ea cuncta creata sunt, rationem habet exemplaris et ideae; in quantum vero per eandem cuncta diriguntur in finem debitum, legis aeternae rationem obtinet.

2. Cum vero haec aeterna lex creaturas quascunque secundum modum illis convenientem dirigat, idcirco aliter ratione carentibus, aliter ratione praeditis intimatur et proponitur: illis quidem per executionem, et ut ita loquamur per impressionem ordinis ipsius, qui ab aeterna lege dimanat; istis vero per quandam velut irradiationem divinae sapientiae, quae mentem rationalem illustrat, et in operationibus suis dirigit, juxta illud Ps. 4. *Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine:* unde S. Augustinus dicit lib. 1. de lib. Arb. cap. 6. *Notionem legis aeternae quibuscunque hominibus impressam.*

Quanta autem sit vis et potestas illius aeternae legis, vel hinc patet, quod omnes et quaecunque creaturae nulla prorsus excepta illi omnimode subdantur, et de illis quidem,

quae ratione carent, constat ex Ps. 148. *Ignis, grando, nix, glacies etc. quae faciunt verbum ejus;* et Ps. 118. *Ordinatione tua perseverat dies, quoniam omnia serviunt tibi.* De creaturis autem ratione praeditis similiter constat: vel enim secundum rectam rationem agunt, et tunc aeternae legis ductum sequuntur, vel a recta ratione aberrant, et tunc, *quantum deficiunt a lege aeterna ex parte actionis,* ut loquitur S. Thomas quaest. 9. art. 1. *tantum suppletur ex parte passionis, prout scilicet in tantum patiuntur, quod lex aeterna dictat de eis, in quantum deficiunt facere, quod ipsi legi aeternae convenit.* Quo sensu recte dixit S. Augustinus lib. 1. confes. cap. 12. *Jussisti, Domine, et sic est, ut poena sua sibi sit omnis animus inordinatus.*

3. Lex naturalis, ut docet idem S. Thomas quaest. 91. a. 2. est ipsummet naturale judicium seu rationis dictamen, quo per lumen nobis a Deo, tanquam authore naturae inditum et ab aeterna ejus lege derivatum, cognoscimus ea esse facienda, quae recta et justa sunt, et e contra vitanda esse ea, quae a justitia et rectitudine deflectunt.

Ad pleniorem vero hujus legis naturalis notitiam observandum 1. naturale illud judicium rationem legis habere, non prout a nobis est, sed quatenus est in nobis ex divinae legis impressione: unde patet ratio, cur ejusmodi lex naturalis a regio Psalte vocetur Ps. 4. *lumen divini vultus,* id est divinae sapientiae, *signatum super nos,* quia scilicet vim omnem suam et lucem ab ipsis divinae sapientiae, seu legis aeternae veluti radiis accepit.

Observandum 2. legem naturalem (ut docet S. Thomas q. 94. art. 4.) unam et eandem esse apud omnes homines quoad prima et generalia principia, tam secundum notitiam, quam secundum rectitudinem: id est, omnes homines, eo ipso quod ratione praediti sunt, generalia illa legis naturalis principia cognoscere, et tanquam justa et recta approbare: v. g. bonum esse faciendum, malum fugiendum, rationi obtemperandum etc. Quoad conclusiones vero, quae ex illis deducuntur, saepe contingit, multos a recta ratione deficere propter pravam peccandi consuetudinem, et inde exortam intellectus obscurationem, et sic ab ipsa lege naturali aberrare: unde videmus, apud multas gentes olim idololatriam et alia flagitia legi naturali contraria approbata tamen et usu recepta fuisse, de quibus loquens Apostolus dixit Rom. 1. quod *obscuratum est insipiens cor*

eorum, et mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, et volucrum, et serpentum etc.

4. Observandum 3. legem naturalem omnes homines obligare ab eo tempore, quo rationis usum accipiunt, et per illam inter bonum et malum discernere incipiunt: hic enim rationis usus est veluti ipsius legis naturalis notificatio, et eo sensu intelligenda sunt haec Apostoli verba Rom. 7. *Ego autem vivebam sine lege aliquando; sed cum venisset mandatum, peccatum revixit.* Ita enim verba illa explicat S. Basilius in Ps. 1. et S. Hieronymus epist. ad Algasiam quaest. 8. ubi sic loquitur: *Cum mandatum venerit, hoc est tempus intelligentiae appetentis bona et vitantis mala, tunc peccatum reviviscere incipit, et homo reus esse peccati.*

Observandum 4. legem naturalem ita omnes homines obligare, ut in nullo casu ab illius servandae obligatione possint eximi; atque inprimis certum est, exemptionem illam humana authoritate dari non posse, cum ipsa lex naturalis ab aeterna Dei lege derivetur, vimque suam omnem accipiat, ut supra dictum est: unde Lactantius lib. 6. de divin. Inst. cap. 8. *Huic,* inquit, *legi* (naturali scilicet) *nec praerogari fas est, nec derogari ex hac aliquid licet, neque tota abrogari potest, nec vero aut per senatum, aut per populum hac lege liberari possumus.*

5. Quod vero spectat ad authoritatem divinam, licet quidam Theologi existiment, per illam posse in lege naturali dispensari, probabilior tamen est eorum sententia, qui asserunt, id sapientiae divinae omnino repugnare, proindeque fieri non posse. Ita S. Thomas quaest. 100. art. 8. et ratio est, quia lex naturalis nihil est aliud, ut docet S. Augustinus lib. 83. quaest. 53. quam *ipsius aeternae legis, atque adeo summae et incommutabilis rationis ipsius divinae sapientiae in mentibus hominum facta transcriptio:* atqui *Deus,* ut ait Apostolus 2. Tim. 2. *se ipsum negare non potest.*

Dices, Deum Exod. 12. Israelitis praecepisse, ut res aliquas ab Aegyptiis mutuo acceptas invitis illis retinerent, ac secum auferrent, ac proinde in lege naturali, quae furtum prohibet, dispensasse.

Respondetur, in illo casu Deum nihil contra legem naturalem praecepisse: illa siquidem lex prohibet injustam rei alienae ablationem; res autem illae ab Israelitis ablatae

eo ipso, quod id ab illis Deo jubente fiebat, non erant amplius alienae, sed ipsorum: Deo scilicet, ratione supremi dominii, quod in omnes creaturas obtinet, proprietatem et possessionem rerum illarum in Israelitas transferente; sicque dicendum est, Deum in praecepto legis naturalis non dispensasse, sed actionis illius, quam imperavit, objectum mutasse, et ea ratione licitam et honestam reddidisse.

SECTIO II.

Quid sit lex humana, et circa quam materiam versari possit.

1. Lex humana secundum doctrinam S. Thomae quaest. 90. art. 8. nihil est aliud, quam quaedam rationis ordinatio, ad commune bonum, ab eo, qui communitati praeest, promulgata cum intentione obligandi.

Dicitur 1. *rationis ordinatio*, quia lex positiva fertur per modum imperii; at imperare, ut docet idem S. Thomas quaest. 17. art. 1. est actus rationis, praesupposito tamen actu voluntatis.

Dicitur 2. *ad commune bonum*, quia ad rationem legis requiritur, ut non uni tantum aut alteri personae, sed toti communitati imponatur; *lex enim*, ut habetur distinct. 4. c. 4. *nullo privato commodo, sed pro communi utilitate conscripta esse debet:* unde, ut ait idem S. Thomas quaest. 90. art. 3. ad 3. paterfamilias potest quidem praecepta vel statuta facere, non vero leges condere.

Dicitur 3. *legem humanam ferendam esse ab eo, qui communitati praeest*, juxta id, quod dicit Apost. Rom. 13. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit; non enim est potestas nisi a Deo:* ex quibus verbis, sicut constat, subditos ad obedientiam superioribus praestandam obligari, sic etiam ex iisdem recte colligitur, penes ipsos superiores esse ferendarum legum potestatem.

2. Dicitur 4. *legem humanam promulgari debere; tunc enim*, ut dicitur in decret. cap. *In istis*, distinct. 4. *leges instituuntur, cum promulgantur.* Quod confirmari potest ex cap. *Ad haec*, extra de postulatione Praelatorum, et ex capite *Cognoscentes*, de constitutionibus. Cujus quidem conditionis rationem hanc affert S. Doctor quaest. 90. art. 4.

quia *lex imponitur per modum regulae et mensurae; regula autem et mensura imponitur per hoc, quod applicatur his, quae regulantur et mensurantur: unde ad hoc, quod ea virtutem obligandi habeat, oportet, quod applicetur hominibus, qui secundum eam regulari debent; talis autem applicatio fit per hoc, quod in notitiam eorum deducitur ex ipsa promulgatione.*

Dicitur 5. *legem ferendam esse cum intentione obligandi.* Atque in primis, quod communitatis superiores potestatem habeant sibi subditos obligandi, constat tum ex ante dictis, tum ex Conc. Constant. sess. ult. in qua opinio contraria, quae fuit Wicleffi et Joannis Huss, tanquam haeretica damnata est. Quod vero etiam requiratur ex parte legislatoris intentio obligandi, inde infertur, quod, si lex non obligaret, lex dici non posset, sed potius consilium; lex enim a ligando dicta est, ut docet S. Thomas art. 1. et in eo praesertim a consilio differt, quod consilium liberam relinquat potestatem faciendi id, quod consulitur; lex vero ad id, quod per illam praescribitur, exequendum obliget: unde S. Hieronymus lib. 1. contra Jovin. *Res,* inquit, *quae consulitur, est in arbitrio offerentis; res, quae praecipitur, in necessitate servientis.*

Addit S. Thomas quaest. 95. art. 3. ex Isidoro lib. 5. etymol. cap. 21. alias quasdam legis humanae conditiones: scilicet ut sit justa, honesta, possibilis, loco et tempori conveniens, pro communitatis utilitate scripta etc. quae ex infra dicendis plenius intelligentur.

3. Quod spectat ad materiam ipsius legis, certum est in primis, humanam legem nullum posse praecipere actum, qui sit lege naturali vel positiva divina prohibitus; nullum item posse prohibere, qui sit hac vel illa praeceptus: lex enim humana legi naturali contradicere non debet, nec praevalere potest, cum ipsa lex naturalis sit indispensabilis, ut ex ante dictis constat, et multo minus legi divinae, quia sicut princeps Apostolorum edixit Actor. 5. *Obedire oportet Deo magis quam hominibus:* unde S. Augustinus dicit lib. 1. de lib. Arbitrio cap. 6. *in ista temporali lege nihil esse justum atque legitimum, quod non ex hac aeterna lege sibi homines derivarint.*

Certum est deinde, lege humana prohiberi posse actum externum quemcunque, lege divina vel naturali minime praeceptum; posse item praecipi actum externum quemcunque hac vel illa lege minime prohibitum: unde Christus

Dominus S. Matth. 23. *Omnia*, inquit, *quaecunque dixerint vobis, servate et facite:* quod tamen sic intelligi debet, dummodo prohibitio illa vel praeceptio sit honesta, justa, possibilis, bono communi utilis, aliasque habeat conditiones supra relatas; potestas enim legislativa hominibus a Deo concessa est, 2. Cor. 10. *ad aedificationem, non vero ad destructionem.*

4. Cum haec duo certa sint, unum est, de quo apud Theologos controvertitur: an scilicet lex humana possit quoque actus internos praecipere vel prohibere. Quidam Doctores id simpliciter affirmant; alii probabilius cum S. Thoma quaest. 91. art. 4. negant, asseruntque nulla humana lege, etiam ecclesiastica, prohiberi posse vel praecipi actus pure internos, nisi quatenus exterioribus quibusdam actibus praeceptis, vel prohibitis necessario conjunguntur. Ratio est, quia (ut ibidem dicit S. Doctor) *de his potest homo legem facere, de quibus potest judicare; judicium autem hominis esse non potest de interioribus motibus, qui latent, sed solum de exterioribus actibus, qui apparent:* unde Innocentius III. cap. 33. de simonia versus finem: *Nobis,* inquit, *datum est de manifestis tantummodo judicare.*

Diximus actus internos lege humana praecipi aut prohiberi non posse, nisi quatenus exterioribus actibus necessario conjunguntur, ita ut sine illis humana lex moraliter loquendo impleri non possit; tunc enim actus illi interni simul cum externis praecepti vel prohibiti esse censentur: e. g. ecclesiastica lex de officii divini recitatione a Clericis beneficiatis, aut in majoribus Ordinibus constitutis facienda, non tantum praecipit externam ipsius officii recitationem ore tenus factam, sed etiam interiorem mentis attentionem, ut habetur cap. *Dolentes* extra de celebr. Missarum, in quo Innocentius III. praecipit, ut officium divinum *studiose et devote a Clericis persolvatur,* quia, si attentio illa desit ex deliberata recitantis voluntate, oratio vocalis, quae lege illa praecipitur, jam non erit oratio, et sic lex non implebitur.

Quod si actus internus non sit absolute necessarius ad hoc, ut lex servetur, sed tantum ut perfectius et melius servetur, tunc sub legem cadere non censetur: unde S. Thomas q. 100. art. 9. dicit, modum praecepti non cadere sub praecepto, e. g. quod quis jejunet in Quadragesima ex motivo temperantiae vel poenitentiae, quod Missam diebus

festis audiat ex motivo religionis vel obedientiae; quocunque enim ex motivo humana lex impleatur, dummodo motivum illud sit honestum et bonum, lex ipsa sufficienter impleri censetur.

Porro circa materiam legis humanae observandum est, illam posse pro variis hominum temporumque conditionibus subinde mutari: unde S. Augustinus lib. 1. de lib. Arbit. cap. 6. *Lex temporalis*, inquit, *quamvis justa sit, commutari tamen per tempora juste potest;* et Innocentius III. in Concil. Lateran. (ut ref. cap. *Non debet*, extra, de consanguinit. et affinit.) *Non debet reprehensibile judicari, si secundum varietatem temporum statuta quoque varientur humana: praesertim cum urgens necessitas, vel evidens utilitas id exposcit.*

SECTIO III.

Utrum lex humana in conscientia obliget.

1. Proposita quaestio tam de lege civili, quam de canonica seu ecclesiastica intelligi debet, et quamvis quidam Theologi inter utramque illam legem distinguendum esse existiment, communis tamen et verior sententia est, quae universim affirmat, legem humanam, sive canonicam, sive civilem, in conscientia obligare, ita ut huic vel illi legi repugnando peccati etiam mortalis reatus incurri possit. Ita S. Thomas quaest. 96. art. 4. Et de lege quidem civili probatur ex Apost. Rom. 13. ubi loquens de regibus, ducibus et aliis superioribus laicis: *Qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit; qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt*, et aliquibus interjectis concludit: *Ideo subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam.* In quem locum S. Ambrosius: *Recte*, inquit, *Apostolus dicit, subjectos esse debere, non solum propter iram, id est ultionem praesentem; parit enim ira vindictam, sed et propter futurum judicium, ubi accusante conscientia ipsa punientur.*

Quod si superioribus laicis etiam infidelibus, cum justa decernunt, obediendum est, juxta id quod docet Apostolus, longe potiori jure de superioribus ecclesiasticis idem dici debet: unde etiam Christus Dominus S. Matth. 23. de illis loquens: *Quae dixerint vobis*, inquit, *servate et facite;* et Apostolus Hebr. 13. *Obedite*, inquit, *praepositis vestris et subjacete eis etc.*

2. Est autem hic observanda doctrina S. Thomae cit. a. 4. ubi dicit, leges humanas vim illam obligandi in foro conscientiae habere, non a se, sed a lege aeterna, a qua derivantur: unde infert, eatenus eas obligare, quatenus ipsi legi aeternae conformes sunt: quod quidem ex triplici capite dignoscendum esse docet. Primo ex fine ipsarum legum, quando scilicet ad bonum commune ordinantur. Secundo ex illarum authore, quando legislatoris potestatem non excedunt. Tertio ex earumdem forma, quando secundum justam proportionem imponuntur subditis onera, in ordine ad bonum commune: et his tribus conditionibus concurrentibus dicit, leges humanas obligare in foro conscientiae; e contra vero, quando leges illae injustae sunt, ut quando ad utilitatem communem minime pertinent, aut quando ab eo feruntur, qui legitimam non habet authoritatem, vel cum per illas onera multitudinis proportione minime servata dispensantur: tales asserit non leges, sed violentias dici debere, nec proinde in foro conscientiae obligare, nisi forte propter vitandum scandalum vel turbationem aliquam; qua ratione quisque particularis juri suo cedere debet. Si tamen leges illae injustae essent, ac legi divinae contrariae, tunc non modo in conscientia non obligarent, sed ne quidem illas observare ullo modo liceret, ut per se satis manifestum est.

Cum igitur ex dictis constet, legem humanam in foro conscientiae obligare, quaeritur 1. quasnam personas obliget. Respondetur cum S. Doctore quaest. 93. art. 5. legem humanam eos omnes obligare, qui subduntur potestati, a qua lex illa dimanat, juxta illud Apostoli Rom. 13. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit*: ex quibus verbis refellitur error Begardorum et Beguinarum, qui asserebant, eos, qui perfectionem justitiae consecuti essent, humanae obedientiae non esse subjectos, nec ad observationem ullius legis ecclesiasticae aut civilis obligari, quorum error damnatus est in Concilio Viennensi, ut refertur in Clementina *Ad nostram*, de Haereticis, et in Concilio Trident. sess. 6. cap. 20.

Neque Haereticis illis favet illud 1. ad Tim. 1. *Justo non est lex posita*: sensus enim verborum illorum est, ut recte observat S. Thomas art. 5. ad 1. justos non esse subjectos legi quoad vim coactivam, cum sponte illi subdantur, quamvis quoad vim directivam illi absolute subditi sint.

3. Quaeritur 2. an Clerici legibus civilibus teneantur. Respondetur, teneri, dummodo ecclesiasticis Canonibus, vel officio clericali non repugnent, ut fuse docet Bellarminus lib. 1. de Cler. cap. 28. probatque praesertim ex eo, quod Clerici, praeterquam quod Clerici sunt, sunt etiam cives et partes quaedam communitatis ac reipublicae, proindeque ut tales civilibus legibus subdi debent: unde etiam, ut ibidem observat, in publicis precibus Clerici pro regibus orantes dicunt, se orare *pro rege nostro etc.* quibus verbis se illius subditos esse profitentur.

Quaeritur 3. utrum pueri ante usum rationis legibus teneantur. Communis et certa Theologorum sententia est, non teneri, ut docent Paludanus, Sotus, Azorius et alii apud Laymannum tract. 4. de Legib. cap. 10. eademque est ratio de perpetuo amentibus, ut ibidem dicitur: lex enim est praeceptum rationale, cujus proinde capaces non sunt, qui ratione carent.

Quaeritur 4. utrum legislator propria lege teneatur. Respondet S. Thomas supra tract. 5. ad 3. legislatorem non obligari lege sua quoad vim coactivam, cum nullus proprie a se ipso cogatur; lex autem non habet vim coactivam, nisi ex potestate legislatoris, et eo sensu princeps in jure civili dicitur solutus a lege, eo quod nullus in ipsum possit condemnationis sententiam ferre, si contra legem agat; obligari tamen lege a se lata quoad vim directivam: unde S. Matth. 23. reprehenduntur a Christo Domino illi, *qui dicunt, et non faciunt, et imponunt aliis onera gravia et importabilia; digito autem suo nolunt ea movere.* Quod tamen intelligi debet, ut recte observat Gammachaeus ad quaest. 96. cap. 5. de legibus illis, quae nihil continent legislatoris seu principis dignitati contrarium aut repugnans; alioqui enim, si versetur lex in tali materia, quae sit contra dignitatem principis, certum est, illum ejusmodi lege nullatenus obligari: e. g. si feratur lex, ne quis palatium ingrediatur cum ense, manifestum est, hanc legem non obstringere principem, cujus proprium est, *gladium portare,* ut dicit Apostolus Rom. 13. quod similiter etiam dici debet, si lege aliqua prohibeatur, ne quis audeat venari cervos in silva, ne quis aurum vel sericum in vestibus habeat etc. ut per se patet.

4. Quaeritur 5. quandonam lex obligare incipiat. Respondetur cum distinctione; vel enim quaestio est de obli-

gatione generali, quam secum lex humana semper invenit, eo ipso quod lex est, ut ex ante dictis constat; vel de obligatione particulari, qua subditus quisque ad illius legis observationem tenetur, ita ut, si contra illam faciat, peccet. Si primum, dicendum est, legem obligare incipere, cum sufficienter ac debite promulgata est; tunc autem sufficienter ac debite promulgata censetur secundum probabiliorem Theologorum sententiam, cum in ipsius principis curia promulgata est, ut docent Sylvester, Sotus, Navarrus, Azor, Suares et alii apud Laymannum tract. 4. de Leg. cap. 2. quod tamen intelligendum est, salvis regnorum ac provinciarum consuetudinibus, seu juribus aut privilegiis specialibus, quae interdum requirunt non in uno solo, sed in multis et variis locis legum promulgationem fieri, ut recte monet Sotus lib. 1. de just. et jur. quaest. 1. art. 4.

Si vero secundum, id est, si quaestio sit de obligatione cujusque particularis ad legem servandam, dicendum est, ad hoc requiri, ut lex ad illius notitiam venerit, aut venire potuerit; alioqui, quamdiu talem legem latam esse invincibiliter ignoraverit, ad illam servandam minime tenebitur, neque eam transgrediendo peccabit, ut docent Navarrus, Sotus, Vasques et plures alii apud Laymannum supra: quod etiam declaratur in sexto cap. 1. de concess. praebend. ubi dicitur, quod *lex seu constitutio et mandatum nullos astringunt, nisi postquam ad notitiam pervenerint eorumdem, aut nisi post tempus, infra quod ignorari minime debuissent.*

5. Quaeritur 6. an praeter ipsius legis promulgationem necessaria sit ejusdem acceptatio a subditis facta, ad hoc, ut obligandi vim habeat. Duae sunt super hac quaestione Theologorum sententiae: quidam enim, ut Major, Navarrus et alii apud Laymannum sup. cap. 3. affirmativam partem amplectuntur, asseruntque, ad hoc, ut lex vim et robur suum habeat, requiri, ut a majori parte communitatis acceptetur, vel saltem ut non improbetur vel repudietur. Alii contra negant legem a populi acceptatione pendere, sed vim et robur suum accipere a legitima authoritate legislatoris. Ita Joan. Medina, Valentia, Suares et alii apud Laymannum supra, quorum sententia probabilior videtur esse, et in praxi tenenda, et quamvis priori sententiae tanquam probabili vellet quis adhaerere, fateri nihilominus deberet, peccare subditos legem principis justam acceptare

nolentes, eamque ausu temerario improbantes et abjicientes, quando praesertim nulla ratione legitima ad id inducuntur, cum lex divina obedientiam subditorum erga principes aperte praescribat.

SECTIO IV.

Undenam dignosci possit, utrum lex humana sub mortali culpa obliget.

1. Tria sunt praecipua capita, ex quibus communiter Doctores inferunt, legem aliquam humanam sub mortali culpa obligare.

Primum petitur, ut docet Navarrus cap. 21. man. n. 50. ex ipsius legis verbis, quibus plerumque obligatio sub gravi peccato diserte exprimitur, ut cum aliquid praecipitur vel prohibetur *sub interminatione divini judicii, vel maledictionis aeternae, aut sub indignatione omnipotentis Dei,* aliave simili formula. Observat tamen idem Navarrus supra, non omnia verba praeceptiva, qualia sunt ista *teneatur, obligetur,* item *praecipimus, mandamus, prohibemus* et similia, satis exprimere, an lex obliget sub mortali, cum interdum reperiantur adhibita in legibus illis, quae tantum sub veniali obligant, proindeque id dignoscendum esse vel ex aliis verbis adjunctis, vel ex materia ipsius legis, ut mox dicetur.

Secundum petitur, ut docet Azorius tom. 1. lib. 5. cap. 6. quaest. 5. ex gravitate poenae, quam lex comminatur et transgressoribus infligit: cujusmodi est in legibus ecclesiasticis excommunicatio major, degradatio etc. in legibus item civilibus poena capitis, aut perpetui carceris, vel publicationis bonorum etc. Hae siquidem poenae cum juste infligi non possint, nisi ob grave aliquod delictum, hinc sequitur, quotiescunque lex humana, quam justam esse supponimus, ejusmodi poenas comminatur, et transgressoribus infligit, transgressionem illius esse peccatum mortale.

2. Tertium desumitur, ut tradit idem Azorius supra, ex qualitate materiae, circa quam lex versatur; si enim materia legis gravis sit, censebitur obligare sub peccato mortali, si levis, sub veniali. Materia autem illa censetur esse gravis, non modo quae per se et absolute spectata semper et in omni eventu talis est, sed etiam illa, quae

licet secundum se praecise considerata levis sit, ratione tamen circumstantiarum temporis, loci etc. judicio viri prudentis gravis esse censetur, quia scilicet in talibus circumstantiis plurimum conducit ad commune bonum: e. g. urgente fame et penuria publica legis illius materia gravis esse censetur, qua vetitum foret, ne quis triticum in alienas provincias exportaret.

Cum igitur de his tribus conveniat inter Doctores, controversum est inter illos, utrum sola legislatoris intentio sufficiat ad hoc, ut lex ab eo lata sub mortali obliget, quamvis ejus materia levis sit. Omissis variis Theologorum sententiis, probabilissime loqui videntur ii, qui docent, legem in materia levi non posse obligare ad mortale peccatum, quantumvis legislator hoc intendat, intentionemque suam verbis disertis exprimat. Ita Dominicus Sotus lib. 1. de justitia quaest. 6. art. 4. Alphonsus a Castro lib. 1. de Lege poenali cap. 5. Bellarminus lib. 3. de membris Ecclesiae cap. 11. et plures alii. Quorum praecipua ratio est, quod lex injusta nullam inducat obligationem ex ea parte, qua injusta est: unde S. Augustinus lib. 1. de liber. Arbit. cap. 5. *Lex illa*, inquit, *quae justa non fuerit, lex non sit;* atqui lex illa, in qua, licet ejus materia levis esset, legislator intenderet obligare ad peccatum mortale, proindeque ad poenam aeternam, ex illa parte non esset justa, sicut lex illa justa non censeretur, quae poenam mortis temporalis ob leve aliquod delictum decerneret: ergo ad peccatum mortale non obligaret, quantumvis legislator obligare intenderet.

3. Quaeres, an sicut lex in materia levi sub peccato mortali non obligat, licet legislator obligare intendat: sic e contra in materia gravi obliget sub mortali, quamvis legislator intendat solum obligare sub veniali. Navarrus c. 23. num. 49. Joannes Medina cod. de jejunio quaest. 7. et quidam alii existimant obligare tunc solummodo sub veniali, quorum sententia, quamvis probabilis sit, probabilior tamen et magis in praxi tuta est contraria, quae asserit, legem in materia gravi obligare sub mortali peccato, quantumvis legislator intendat solum obligare sub veniali. Ita Driedo de libert. christiana cap. 3. ad 5. Franciscus a Victoria relectione de potestate civili n. 19. Bartholomaeus Medina ad quaest. 96. art. 4. et Bellarminus supra, ubi recte observat in resp. ad 7. arg. ex inten-

tione quidem legislatoris pendere, an velit re ipsa imperare, et veram legem concedere, an vero solum ostendere, quid agendum sit sine alio imperio; sed si velit serio imperare et veram legem condere, non esse in ejus potestate, impedire quin lex obliget ad mortale vel veniale pro rei magnitudine vel parvitate.

4. Supersunt adhuc duae circa praesentem materiam difficultates. Prima est, an lex humana sub peccato mortali obligans obliget etiam cum periculo vitae. Quidam Theologi absolute negant, et alii longe probabilius distinctione utendum esse existimant. Vel enim lex humana talis est, ut illius observatio bono communi tuendo sit necessaria, ita ut ex illius transgressione grave aliquod detrimentum in totam communitatem derivetur: e. g. legem fert Episcopus tempore pestis grassantis, ne Sacerdotes ex locis peste infectis discedant, in quibus Pastoribus defunctis nulli alii aderunt, qui pereuntibus Sacramenta ministrent. Item imperator in bello lege lata prohibet, ne milites in excubiis stationes suas deserant, ne scilicet ex desertione stationis strages et profligatio totius exercitus sequatur: in illis enim casibus Sacerdotes ac milites etiam cum periculo vitae obedire tenentur, cum bonum privatum secundum rectam rationem bono communi postponi debeat. Vel talis est illa lex, ut illius observatio solum particulare bonum respiciat, ut jejunium, auditio Missae etc. tunc enim, quamvis lex illa sub mortali obliget, non tamen obligat cum vitae aut etiam sanitatis amittendae, vel gravis alicujus damni aut incommodi subeundi periculo, cum nulla tunc suppetat ratio, cur legislator cum tanto damno vel periculo ad legum suarum observationem obliget. Ita Sotus in 4. dist. 22. quaest. 1. art. 4. Valentia disput. 7. de lege humana, Vasques, Suares et alii apud Laymannum cap. 14. de legibus, qui tamen id limitat, dummodo nullus adsit legis vel legislatoris contemptus, nullum item ex violatione legis immineat grave scandalum: unde S. Augustinus dicit libro de bono conjug. cap. 16. *satius esse, fame mori, quam idolothytis vesci,* cum scandalo scilicet vel religionis contemptu.

5. Secunda difficultas est, an sint aliquae leges pure poenales, id est, quae ad solam poenam obligent, et ex quarum transgressione nullus peccati reatus incurratur. Quidam Theologi affirmant, alii tamen probabilius negant,

quorum plures citat et sequitur Bellarminus lib. 3. de memb. Eccl. cap. 11. dicitque implicare contradictionem, legislatorem obligare ad poenam et non ad culpam, cum culpa et poena sint correlativa, nec illa lex justa videatur, quae poenam adversus insontes decerneret: unde asserit, regulas illas quorumdam religiosorum, quae ad solam poenam obligant, non per modum legis obligare, sed per modum cujusdam conventionis et pacti, et S. Doctor recte observat 2. 2. quaest. 186. art. 9. ad 2. *non omnia, quae in lege humana continentur, tradi per modum praecepti, sed quaedam proponi per modum ordinationis cujusdam obligantis ad solam poenam:* quod in quibusdam legibus civilibus locum habere censet Navarrus cap. 23. num. 55. quando scilicet neque ex legislatoris declaratione, neque ex qualitate poenae, neque ex detrimenti publici gravitate dignosci clare potest, an lex aliqua civilis poenalis obliget sub culpa; tunc enim, ut ibidem docet, quivis poterit id in favorabiliorem partem interpretari, ac sibi persuadere hanc non tam legem esse, quam ordinationem quandam, quae proinde ad nullam culpam obliget, sed poenam tantum veluti conditionem quandam proponat, ut diligentius et fidelius observetur.

SECTIO V.

In quibus personis resideat legum ferendarum potestas.

1. Cum leges humanae duplicis sint generis, ecclesiasticae scilicet et civiles, duplex etiam est legislatrix potestas, ecclesiastica nimirum et civilis. De utraque breviter hic agendum est.

Ac in primis observandum est, primam et praecipuam conditionem in legislatore sive ecclesiastico sive laico requisitam esse legitimam in foro exteriori jurisdictionem, id est legitimam authoritatem ac potestatem publicam ad regimen et gubernationem communitatis alicujus. Haec autem jurisdictio duplex est: alia ordinaria, quam quis ratione proprii muneris et officii obtinet; alia delegata, quam non ex munere vel officio, sed ex commissione et facultate sibi concessa exercet.

Rursum alia est jurisdictio contentiosa, alia voluntaria:

ad illam pertinet leges condere, prohibere, punire, causas seu lites tum civiles tum criminales dirimere etc. quamobrem proprium tribunal postulat, quod contentiosum dicitur a partium contentione. Voluntaria autem jurisdictio versatur circa alios publicae potestatis actus, quales sunt legitimare, dispensare, conferre beneficia etc. Differunt vero inter se, quod illa etiam in invitos exerceri possit, haec non nisi in volentes: unde etiam nomen accepit; deinde quod jurisdictio contentiosa extra proprium territorium non extendatur: ut enim dicitur cap. 2. de constitut. 5. *Extra territorium jus dicenti impune non paretur;* ex quo fit, ut nec synodales constitutiones, nec aliae leges alicujus dioecesis particulares extra illius territorium obligent, nec dioecesani, quando illinc absunt, ad earum observationem, v. g. ad celebrationem festorum illius dioecesis particularium teneantur: sicut e contra peregrini et advenae, dum in illa dioecesi commorantur, vel per illam iter faciunt, leges illius et consuetudines particulares servare tenentur. Voluntaria autem jurisdictio extra proprium territorium exerceri valide et plerumque licite possit, quando scilicet nulla inde oritur cujusquam offensio, nullumve scandalum. Ita Suares, Navarrus, Sylvester et alii plures apud Laymannum tract. 4. de Legibus cap. 5 et 11.

2. Observandum 2. hanc utramque potestatem legislativam inter se differre ratione originis: ecclesiastica enim potestas immediate a Deo instituta est; civilis vero, quamvis a Deo sit, (*non enim est potestas nisi a Deo,* inquit Apostolus Rom. 13.) non tamen immediate ex institutione illius, sed ex ipsorum hominum institutione; ratio enim naturalis ipsis hominibus divinitus indita, sicut homines ad vitae societatem adigit, sic etiam dictat, societatem humanam diu constare non posse, nisi publica aliqua potestate gubernetur, juxta illud Sapientis Prov. 11. *Ubi non est gubernator, populus corruet.* Unde providentiae divinae suavi moderamine factum est, ut homines ubique terrarum aliquam regiminis formam inter se constituerent, et alii quidem communi consilio se ipsos regerent, alii vero penes aliquos optimates, vel penes unum principem, seu regem aut imperatorem, authoritatem omnem ac jurisdictionem transferrent: unde rerumpublicarum regnorumque ac imperiorum variae formae exortae sunt, factumque est, ut ad regimen communitatis alii democratiam, alii aristocratiam

alii vero monarchiam amplecterentur: quae quidem monarchia, ut id obiter dicamus, hoc prae caeteris habet, quod proxime ad totius mundi sub uno summo moderatore Deo regimen accedat, primamque illam et aeternam divini imperii formam perfectius imitetur.

3. Differt praeterea haec utraque potestas ratione *objecti*: potestas enim ecclesiastica per se ac directe versatur circa res spirituales, ad cultum divinum et salutem animarum pertinentes; potestas vero civilis per se ac directe temporalem solum commoditatem ac pacem spectat, ut colligitur ex 1. ad Timoth. 2. ubi Apostolus orare jubet *pro regibus et omnibus, qui in sublimitate sunt, ut quietam et tranquillam vitam agamus.*

His praenotatis videndum est, in quibus personis resideat potestas ferendarum legum, praesertim ecclesiasticarum, quae nostrum institutum magis spectant: quod in sequentibus paragraphis investigabimus.

§. I.

De Romano Pontifice.

1. Dicendum 1. inter legislatores ecclesiasticos Romanum Pontificem, tanquam S. Petri successorem ipsiusque Christi Domini vicarium ac summum totius Ecclesiae Pastorem, primum ac praecipuum locum tenere.

Probatur 1. ex Scriptura S. Matth. 16. ubi Christus Dominus S. Petrum alloquens: *Tu es Petrus*, inquit, *et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam.* Et S. Joannis 21. eidem dicit: *Pasce agnos meos, pasce oves meas*, quae verba expendens S. Bernardus lib. 1 et 2. de Consid. *Non modo*, inquit, *ovium, sed et Pastorum tu unus omnium Pastor: unde id probem, quaeris? Ex verbo Domini: cui enim non dico Episcoporum, sed Apostolorum, sic absolute et indiscrete totae commissae sunt oves? Si me amas, Petre, pasce oves meas. Quas? Illius vel illius populos civitatis, aut regionis, aut certe regni? Oves meas* (inquit), *cui non planum, non designasse aliquas, sed assignasse omnes? Nihil excipitur, ubi distinguitur nihil.*

Probatur 2. ex Concil. Chalced. act. 2 et 3. ubi passim S. Leo Papa vocatur *universalis Ecclesiae Pontifex;* et in Synodo 7. generali act. 2. in epist. Adriani ibidem lecta et recepta dicitur, *Romanam sedem per totum terrarum*

orbem primatum obtinere omniumque Ecclesiarum Dei caput existere.

Probatur 3. ex S. Ambrosio in cap. 3. 1. ad Timoth. *Cum totus* (inquit) *mundus Dei sit, tamen domus ejus Ecclesia dicitur, cujus hodie rector Damasus;* et ex S. Hieronymo epist. ad eundem Damasum: *Ego* (inquit) *nullum primum nisi Christum sequens, beatitudini tuae, id est, cathedrae Petri consocior; super illam petram aedificatam Ecclesiam scio etc. quicunque tecum non colligit, dispergit;* et S. Prospero, carmine de ingratis: *Sedes Roma Petri, quae pastoralis honoris facta caput mundo etc.*

2. Dicendum 2. in materia Fidei aliisque rebus, quae ad mores et disciplinam ecclesiasticam pertinent, Romanum Pontificem esse summum legislatorem et judicem.

Haec veritas, quae indubitanter ab omnibus tenenda est, evidentius ac melius demonstrari non potest, quam ex continua praxi totius Ecclesiae, in qua id constanter et religiose servatum est, ut, quoties oriretur controversia aliqua vel difficultas in materia Fidei, aut in rebus ad mores et disciplinam ecclesiasticam spectantibus, toties apostolica sedes consuleretur: cujus rei Fidem faciunt innumera prope responsa, statuta, decreta Romanorum Pontificum, ex quibus totum ferme juris canonici corpus conflatum est. Unde summa cum ratione Innocentius Papa in epist. ad Patres Conc. Carthag. quae inter Augustinianas numeratur, 41. dicit: *Non humana, sed divina decretum esse sententia, ut quidquid de disjunctis remotisque provinciis ageretur, non prius* (alii Episcopi et Ecclesiae Praesules) *ducerent esse finiendum, quam ad Romanae sedis notitiam perveniret, cujus authoritate, justa quae fuerit pronunciatio, firmaretur;* et epist. 93. ad Patres Concilii Milevitani: *Diligenter,* inquit, *et congrue apostolico consulitis honori: honori, inquam, illius, quem praeter illa, quae sunt extrinsecus, sollicitudo manet omnium Ecclesiarum, super anxiis rebus quae sit tenenda sententia: antiquae scilicet regulae formam secuti, quam toto semper orbe mecum nostis esse servatam etc. scientes, quod per omnes provincias de apostolico fonte petentibus responsa semper emanent, praesertim quoties Fidei ratio ventilatur.* Quod etiam optime explicavit S. Bernardus epist. 90. ad Innocentium II. ubi sic Pontificem alloquitur: *Oportet ad vestrum referri apostolatum pericula quaeque et scandala emergentia in regno Dei, et praesertim quae de Fide contingunt; dignum namque*

arbitror, ibi potissimum resarciri damna Fidei, ubi non possit Fides sentire defectum; haec quippe est hujus praerogativa sedis: cui enim alteri aliquando dictum est: Ego pro te rogavi, ut non deficiat Fides tua? Quare merito unusquisque fidelium S. Petri Chrysol. monitum in epist. ad Eutychem auscultare, illudque animo inscribere deberet: *Hortamur te* (inquit), *frater, ut his quae a beatissimo Papa Romanae civitatis scripta sunt, obedienter attendas, quoniam beatus Petrus, qui in propria sede vivit, praestat quaerentibus Fidei veritatem.*

§. II.

De Conciliis.

1. Concilia, quae in Ecclesia celebrari solent, alia sunt oecumenica seu generalia, quae summi Pontificis authoritate convocatis ex orbe universo Episcopis congregata sunt; alia non oecumenica seu particularia, quae inferiorum Praelatorum authoritate ex aliqua provincia particulari vel natione convocantur. De utrisque breviter hic agendum est, atque in primis quod spectat ad Concilia generalia.

Dicendum 1. Concilia generalia plenissimam habere potestatem condendi leges pro totius Ecclesiae regimine, ad earumque obligationem omnes et quoscunque fideles obligandi. Haec veritas in confesso est apud omnes, cum generalia Concilia legitime congregata universalem Ecclesiam repraesentent, Christusque Dominus expressis verbis dixerit S. Matth. 18. ut, *si quis Ecclesiam non audierit, sit tanquam ethnicus et publicanus.* Sed difficultas est, quaenam sint illa Concilia generalia, quae pro legitimis haberi debeant. Pro cujus resolutione

2. Dicendum 2. Concilia generalia legitima illa esse, quae Romani Pontificis authoritate congregantur, et in quibus vel per se, vel per legatos praesidet. Prior hujus assertionis pars probatur ex antiquissimo canone, in quo statuitur, *praeter sententiam Romani Pontificis Concilia celebrari non posse:* quem canonem apostolicum esse testatur S. Marcellus Papa in epist. ad Episcopos Antiochenae provinciae, illumque renovavit Concilium Nicaenum 1. ut habetur in epist. Synodi Alexandrinae ad Felicem, et in epist. Julii I. ad Episcopos orientales. Probatur item ex Concilio Chalcedonensi act. 1. ubi Dioscorus Patriarcha

Alexandrinus prohibetur sedere inter Episcopos, eo quod Synodum generalem convocare ausus fuisset, sine authoritate apostolicae sedis: *quod* (ut ibi dicitur) *nunquam licuit, nunquam factum est.* Et ex Concilio 7. generali act. 6. ubi reprobatur Concilium quoddam Constantinopolitanum eo, quod sine consensu Romani Pontificis ab imperatore convocatum fuisset.

3. Secunda pars assertionis, nimirum Concilia illa generalia solummodo pro legitimis habenda esse, in quibus summus Pontifex per se, vel per legatos praesidet, melius probari non potest, quam inductione breviter facta per antiquissima Concilia generalia (de recentioribus enim Conciliis id planum et evidens est), in quibus Romanus Pontifex per se vel per legatos suos praesedisse refertur. In Concilio enim apostolico, de quo mentio fit Actor. 15. praesidet S. Petrus, ut docet et probat S. Hieronymus epist. ad S. Augustinum, quae est inter Augustinianas undecima. In Concilio Nicaeno 1. anno 327. Hosius Episcopus nomine S. Sylvestri Romani Pontificis praefuit, ut patet ex illius subscriptione, quae omnium Praelatorum, etiam Patriarcharum, qui Synodo interfuerunt, subscriptiones praecedit, ideoque a S. Athanasio epist. ad solitariam vitam agentes, princeps illius Concilii vocatur. In Concilio Ephesino anno 431. praesedit S. Cyrillus Alexand. nomine Coelestini Romani Pontificis, ut testatur Evagrius lib. 1. hist. cap. 4. et S. Prosper in chronico, et aperte constat ex epist. ipsius Coelestini ad praefatum S. Cyrillum, in qua vices suas illi demandat. In Concilio etiam Chalcedonensi anno 451. Paschasinus et Lucensius Episcopi praefuerunt nomine S. Leonis Papae, ut constat ex actis ipsius Synodi praesertimque ex epist. illius ad S. Leonem, quae habetur act. 3. ubi idem S. Leo dicitur Episcopis ipsius Synodi tanquam membris caput praefuisse, in his, qui ejus tenebant ordinem.

4. Dicendum 3. sicut summi Pontificis est Concilia generalia convocare, iisdem praesidere, sic etiam ad Episcopos jure proprio et ordinario pertinere, ut in illis sedeant, non solum ut consiliarii, sed etiam tanquam legitimi judices in rebus ad Fidem et disciplinam christianam spectantibus. Id aperte constat ex perpetua ipsius Ecclesiae praxi, et ex actis Conciliorum generalium, in quibus Episcopi sententiam tanquam judices dixerunt, et illorum decretis subscripserunt.

Quamvis autem jure ordinario soli Episcopi in generalibus Conciliis tanquam judices interesse possint, ex privilegio tamen et consuetudine id aliis etiam quibusdam personis ecclesiasticis competere posse, tradit Bellarminus lib. 1. de Conc. c. 15. ut Cardinalibus etc.

Quod spectat ad alia Concilia, quae universalia non sunt, observandum est, illa triplicis esse generis: alia siquidem sunt nationalia, quae convocatis alicujus regni seu nationis Episcopis a Primate vel Patriarcha indicuntur; alia provincialia, quae ab Archiepiscopo convocatis provinciae sibi subjectae Episcopis; alia denique dioecesana, quae Episcopi authoritate celebrantur.

Porro ad hoc ut Concilia ejusmodi particularia leges in propriis territoriis obligantes condere possint, consensus vel approbatio summi Pontificis minime requiritur, ut docet Laymannus tract. 4. de leg. c. 7. dummodo nihil in iis contra universales Ecclesiae leges decernatur. Quod autem aliqui Doctores existimant statuta ejusmodi Conciliorum particularium, si a summo Pontifice approbentur et confirmentur, totius Ecclesiae fideles obligare: id intelligendum est, si ab illo approbata sint et confirmata eo animo, ut ad ejusmodi statutorum observationem velit omnes ubique terrarum fideles obligare (quod ex verbis approbationis seu confirmationis dignosci potest); secus si approbatio illa seu confirmatio ad majorem tantum vim et stabilitatem ejusmodi statutorum a summo Pontifice concedatur: tunc enim extra proprium territorium obligare minime censentur.

§. III.

De Episcopis aliisque Ecclesiae Praelatis.

1. Certum est in primis, Episcopos ex divina institutione in Ecclesia positos fuisse ad illius regimen et gubernationem, ut manifeste constat ex his Apostoli verbis Act. 20. *Posuit vos Spiritus sanctus Episcopos, regere Ecclesiam Dei*, proindeque legum ferendarum potestatem penes illos esse respectu sibi subditorum.

Certum est etiam ex eadem institutione divina, Episcopos superiores esse Presbyteris, non solum quoad ordinis dignitatem, ut in tractatu praecedenti dictum est cap. 7. sed etiam quoad regiminis authoritatem, seu jurisdictionem.

Id aperte colligitur ex epist. 1. ad Timoth. cap. 5. ubi Apostolus formam praescribit, sub qua Episcopus accusationem adversus Presbyterum recipere debet; ex quo sequitur, Episcopum esse Presbyteri judicem, ac proinde superiorem: unde in Concilio Neocaesariensi can. 13. dicitur, Episcopos Apostolis, Presbyteros vero discipulis Christi in ecclesiastica hierarchia successisse: quod etiam docet S. Augustinus in Ps. 44. et in Conc. Trid. sess. 23. can. 7. anathema profertur in eum, qui dixerit, Episcopos non esse Presbyteris superiores.

2. Certum est praeterea, unumquemque Episcopum in propria tantummodo dioecesi, non vero in tota Ecclesia authoritatem, et jurisdictionem obtinere: unde Concilium Constantin. 1. can. 3. declarat, quod *Episcopi non invitati ultra dioecesim accedere non debent super ordinandis aliquibus, vel disponendis ecclesiasticis causis:* quod etiam decretum est cap. *Nullus primas,* 9. qu. 7.

Certum est denique, quod, sicut authoritas et jurisdictio respectu subditorum Episcopo competit, sic etiam ipsi Episcopo a subditis honor et obedientia deferri debet, juxta illud Apostoli Hebr. 13. *Obedite praepositis vestris, et subjacete eis etc.* Unde S. Ignatius Martyr in epist. ad Trallianos: *Episcopo,* inquit, *subditi estote, sicut Domino;* et in Concilio Chalcedon. act. 15. can. 8. statutum est, ut *Clerici basilicis, monasteriis et aliis Ecclesiis adscripti secundum SS. Patrum traditiones sub Episcopi potestate permaneant, nec per contumaciam ab Episcopo suo desiliant; qui vero audent evertere ejusmodi formam, et quocunque modo, nec proprio subjiciuntur Episcopo, canonum correctionibus subjacebunt.*

3. Quod spectat ad alios Ecclesiae Praelatos, breviter dicimus, praeter Romanum Pontificem aliosque Episcopos quasdam alias dignitates in Ecclesia reperiri ad majorem ipsius tum utilitatem, tum decorem, ac in primis S. Romanae Ecclesiae Cardinales summo Pontifici assistere, ipsumque in regenda Ecclesia universa consilio et opera juvare, de quibus plura videri possunt apud Bellarminum lib. 1. de Clericis cap. 16. Patriarchas item ac Primates Archiepiscopis seu Metropolitanis supereminere, et istos aliis Episcopis, ita ut (sicut habetur cap. *Si inter,* 6. qu. 4.) ab Episcoporum judicio ad Archiepiscopos et Metropolitanos appellari possit, et ab istis ad Primates et Patriarchas,

ac demum ad Romanum Pontificem, cujus judicio controversiam quamcunque ad res aut personas ecclesiasticas spectantem dirimi ac definiri oportet.

Ubi tamen observandum est, adversus Episcopos propter eminentiam dignitatis in causis criminalibus gravioribus nec sententiam ferri, nec etiam juridice inquiri aut procedi posse absque sedis apostolicae authoritate, ut in pluribus canonibus sancitum habetur, ac novissime in Concil. Trid. sess. 24. cap. 1.

SECTIO VI.

Quibus modis cessare possit obligatio servandae legis humanae.

1. Dicendum 1. legis humanae servandae obligationem cessare posse per abrogationem illius, ac proinde legem ipsam humanam, ob causas aliquas justas et rationabiles, posse aliquando abrogari: *Nec enim* (ut loquitur Innocentius in Concilio Lateranensi generali, et refertur cap. 8. de consang. et affinit.) *debet reprehensibile judicari, si secundum varietatem temporum statuta quandoque varientur humana, praesertim cum urgens necessitas, vel evidens utilitas id exposcit: quoniam ipse Deus ex his, quae veteri Testamento statuerat, nonnulla mutavit in novo.*

Dicendum 2. legem humanam abrogari posse tum illius desuetudine, vel contraria consuetudine, ut sectione sequenti dicetur, tum etiam voluntate principis, qui legem tulit, aut successoris, vel superioris illius; certum est enim principem, qui legem tulit, posse illam revocare et abrogare: eadem enim potestas, quae ad legem ferendam requiritur, sufficit ad illam abrogandam, quia juxta regulam juris *res omnis, per quascunque causas nascitur, per easdem dissolvi potest.*

Certum est etiam, id ipsum ab ejus successore posse fieri, cum tanta sit potestas successoris, quanta fuit illius, qui legem tulit: sicut ergo potest hic legem a se latam revocare, sic et ille poterit, et cum par in parem non habeat imperium, non potest huic ille valide praecipere, ne legem a se latam revocet. Certum est denique, superiorem inferioris legem posse abrogare; sicut enim inferior subditur superiori, sic ejus potestas superioris potestati

subdita est: unde per quandam eminentiam potest quidquid inferior: qui sicut legem a se latam revocare potest, sic etiam poterit ejus superior.

2. Dicendum 3. cessare quoque obligationem servandae legis, quando illius causa et ratio cessat. Ita S. Doctor 1. quaest. 103. art. 4. quia, ut habetur, cap. *Cum cessante*, de appellationibus, *cessante causa cessat effectus*; et sicut lex ab initio non subsisteret, si absque causa et ratione lata esset, ita desinente causa et ratione, ob quam lata est, ipsa etiam esse ac proinde obligare desinit: quod tamen intelligi debet in praxi, quando certum est et evidens, causam ejusmodi legis cessare; alias, si aliqua dubitandi ratio subsit, tutius est adire superiorem, nihilque inconsulto illo contra legis tenorem attentare.

Quod si lex plures in se partes contineat, quae ab invicem disjungi possint, tunc, ut recte monet Suares lib. 6. de Leg. c. 9. quamvis cesset causa et ratio alicujus partis, potest tamen alterius ratio et causa perseverare, sicque lex censebitur secundum illam partem semper obligare, ut enim habetur in regulis juris: *Utile per inutile non debet vitiari.*

Dicendum 4. legis servandae obligationem cessare praeterea per legitimam superioris dispensationem. Ita S. Thomas variis in locis, sed praesertim 2. 2. q. 88. art. 1. ad 2. ubi quid sit dispensare, explicat his verbis: *Cum dispensatur in lege humana, non fit, ut legi humanae non obediatur, quod est contra legem naturae et mandatum divinum; sed fit, ut hoc, quod erat lex, non sit lex in eo casu*, respectu scilicet illius, cum quo dispensatur; sicut enim ex causa rationabili potest legislator aut ejus successor vel superior legem revocare et abrogare, ut supra dictum est, sicque omnes subditos ab observatione illius eximere, poterit a fortiori ex rationabili causa aliquem particularem sibi subditum ab illius servandae obligatione eximere, et sic cum illo super ea lege dispensare.

3. Quaeres, an dispensatio concessa sine causa justa et rationabili valida sit et licita. Respondetur, validam quidem esse, ut docent Innocentius, Navarrus et plures alii, quos citat et sequitur Sanches lib. 8. de dispens. disp. 17. num. 27. sed tamen illicitam, respectu tum superioris dispensantis, tum subditi dispensationem illam postulantis et acceptantis, ut docet S. Thomas 1. 2. qu. 97.

art. 4. unde Concilium Tridentinum sess. 24. cap. 5. et sess. 15. cap. 18. dicit dispensationes nonnisi urgenti et justa ratione, causa cognita et summa cum maturitate concedendas esse.

Quale autem peccatum sit, absque justa causa dispensare, non consentiunt inter se Doctores; quidam enim, ut Navarrus praelud. 9. num. 14. et Sotus lib. 1. de Justitia quaest. 7. art. 3. arbitrantur superiorem sine justa causa in propria lege dispensantem peccare tantum venialiter; alii, ut Suares lib. 6. de Lib. c. 17. et Valentia tom. 2. disp. 7. qu. 5, punct. 9. asserunt peccare mortaliter; probabilius tamen loqui videntur illi, qui id ex qualitate legis ac dispensationis dijudicandum esse asserunt: si enim ex illa dispensatione scandalum aliquod, aut damnum temporale aut spirituale oriatur, tunc peccatum erit mortale; si vero nullum ejusmodi scandalum aut damnum subsit, erit tantum veniale.

4. Quaeres 2. an inferior aliquando dispensare possit in lege superioris. Respondetur, id neque licite, neque valide fieri posse, nisi quando gravis aliqua urget necessitas, nec nisi valde difficilis ad superiorem pateat recursus; excipitur tamen casus, in quo dispensandi facultas inferiori generali aliqua lege vel speciali privilegio concessa sit, vel aliqua legitime praescripta consuetudine comparata: quae quidem fusius explicata videri possunt apud Laymannum tract. 4. de leg. cap. 22.

Quaeres 3. an Praelati et superiores possint secum dispensare in iisdem casibus, in quibus cum aliis dispensare possent. Respondetur, posse non modo valide, sed etiam licite, tum committendo alteri, v. g. Confessario aut Vicario, facultatem ut secum dispensare possit in iis, in quibus possent cum subditis dispensare; tum etiam directe secum dispensando ob easdem causas, ob quas juste et rationabiliter cum subditis dispensare possent, ut fusius explicat et probat Sanches lib. 8. de dispens. disp. 3. num. 3 et seq.

5. Dicendum 5. legis servandae obligationem in aliquo casu particulari cessare posse per ipsius legis interpretationem, quae fit per virtutem illam, quam Theologi epiikiam seu aequitatem vocant, cujus proprium est (ut docet S. Thomas 2. 2. qu. 120. a. 1.) legem humanam universim aliquid praecipientem in aliquo particulari casu, in quo cessat

illius obligatio, vel interpretari vel emendare; cum enim (ut idem declarat) actus humani, de quibus lex fertur, in singularibus contingentibus consistant, quae variari possunt infinitis prope modis, quos legislator praevidere nequit, qui, cum in ferenda lege communem spectet utilitatem, ad id praesertim attendit, quod in pluribus accidere solet: hinc fit, ut aliqui casus occurrere possint, in quibus lex ipsa deficiat, ita ut non solum tunc nulla sit ad illam servandam obligatio, sed ne quidem ejus observatio licita sit: e. g. lex, quae jubet, ut deposita restituantur, justa est, et tamen contingere potest aliquando, ut proditor vel furiosus arma deposita reposcat, ille ad patriae impugnationem, hic ad sui vel alterius necem; in quibus casibus manifestum est, restitutionem depositi, quamvis lege praescriptam, nihilominus esse contra rationem ac proinde illicitam: quare necesse est tunc, legem illam vel interpretari vel emendare, legislatoris potius mentem quam verba sequendo: hinc Coelestinus Papa cap. *Humanae aures*, 22. quaest. 5. *Non debet*, inquit, *aliquis verba considerare, sed intentionem ac voluntatem, quia non debet intentio verbis deservire, sed verba intentioni.* Porro intentio et voluntas legislatoris tum ex materia legis, tum ex ejusdem circumstantiis, tum praesertim ex illius fine et causa, seu ratione, ob quam lex ipsa lata est, intelligi poterit.

SECTIO VII.

An et qua ratione consuetudo vim legis obtineat.

1. Nomine consuetudinis (ut explicat S. Doctor) intelligitur frequentia libere operandi; eodem modo et alio nomine appellatur mos populi, id est actus palam et publice frequentatus. De consuetudine autem eo modo intellecta

Dicendum 1. consuetudinem aliquando vim legis obtinere posse. Ita S. Doctor 1. 2. quaest. 97. art. 3. et patet ex usu communi tum rerumpublicarum, tum etiam ipsius Ecclesiae; constat enim, in variis regnis et provinciis, imo et in ipsa Ecclesia plurima recepta esse, et tanquam obligantia observari, quae tamen nulla lege positiva, sed sola consuetudine introducta sunt: unde S. Augustinus epist. 86. ad Casulanum: *Mos*, inquit, *populi Dei et instituta majorum pro lege sunt tenenda, et sicut praevaricatores legum divi-*

narum, ita et contemptores consuetudinum ecclesiasticarum coërcendi sunt.

Dicendum 2. ad hoc, ut consuetudo aliqua vim legis obtineat, quatuor praesertim conditiones requiri. Prima est, ut consuetudo illa sit rationabilis, et bono communi utilis. Ita capite *Erit autem lex,* disp. 4. et per se *patet:* ut enim vim legis habeat, praecipuas et magis necessarias legis qualitates habere debet; lex autem, ut supra dictum est, debet esse rationabilis et bono communi utilis. Secunda est, ut tempore aliquo diuturno duraverit, ut infra explicabitur. Tertia, ut consensus saltem tacitus legislatoris seu principis interveniat; tunc autem tacite consentire censetur, si sciens talem populi morem, illum, cum posset, impedire noluerit. Ita S. Doctor supra in resp. ad 3. Quarta denique, ut consuetudo illa servetur a populo aut majore illius parte, quasi ex obligatione, seu ex animo introducendae obligationis, ut observat Suares lib. 7. de Leg. cap. 5. unde consuetudo illa, quae vim legis obtinere censetur, definitur ab Isidoro c. 3. *jus quoddam moribus institutum, quod pro lege suscipitur, cum deficit lex.*

2. Ex quo intelligitur, quare plurimae consuetudines rationabiles ac piae, et jam a diuturno tempore usitatae, superioribus non modo non contradicentibus, sed etiam approbantibus, vim tamen legis non obtineant, ut ad campanae pulsum sanctissimam Virginem salutare, in Ecclesiae ingressu aqua lustrali frontem aspergere etc. quia scilicet hae et aliae similes consuetudines ex liberali tantummodo affectu et devotione, non vero ex ulla inducendae obligationis voluntate inchoatae sunt ac continuantur.

Caeterum recte monet Suares lib. 7. de Leg. cap. 5. in dubio, an obligatio per consuetudinem aliqua inducta sit, caeteris paribus inclinandum potius esse in eam partem, quod consuetudo sit devotionis, quam quod sit obligationis, quia juxta regulam communem Doctorum in dubio nemo praesumitur velle obligari, neque expedit multiplicari praecepta, ubi moraliter certa non sunt.

Dicendum 3. consuetudinem non modo constituendae legis, sed etiam abrogandae vim habere, ut docet S. Thomas supr. art. 3. quod probari potest ex cap. ult. de consuetudine, in quo Gregorius IX. declarat posse consuetudinem aliquam *juri positivo* (humano scilicet) *praejudicium generare, si rationabilis fuerit et legitime praescripta:* ex

quibus verbis colligitur, duo requiri, ut consuetudo legem aliquam abroget. Primo, ut sit rationabilis, quod per se patet; secundo, ut sit legitime praescripta, id est, ut tanto tempore duraverit, quanto ad legitimam praescriptionem adversus legem opus est.

Quaeres, quanto tempore opus sit ad praescriptionem illam complendam adversus legem. Communior et magis recepta Theologorum responsio est, ordinarie requiri decennium ad praescribendum contra legem civilem, quadraginta vero annos adversus ecclesiasticam. Ita Sylvester, Azor, Corduba, Suares et alii apud Laymannum tract. 4. de Leg. cap. 24. Ratio est, quia ad praescribendum adversus legem requiritur tempus longum; tale autem in jure civili censetur esse decennium, ut consat ex lege *Super longi*, cod. de praescriptione longi temporis; in jure autem ecclesiastico ordinarium praescriptionis tempus censetur esse quadraginta annorum, ut constat ex cap. *De quarta*, et cap. *Ad aures*, de praescript. Tutissimum autem in praxi est, nihil temere super hac re definire, sed doctorum et sapientum virorum consilium perquirere, aut etiam superiorum seu legislatorum mentem ac voluntatem explorare.

SECTIO VIII.

De lege divina positiva.

1. Nomine legis divinae positivae intelligimus eam, quae Deo authore condita et litteris consignata hominibus ad observandum imposita est. Ea autem duplex est: vetus, quae per Moysem Dei nomine lata et promulgata est, et nova, quae a Christo Domino condita in Evangeliis aliisque novi Testamenti libris consignata est; et circa utramque

Dicendum 1. legem veterem fuisse in se bonam et sanctam, licet lex nova longe sit illa melior et perfectior.

Quod fuerit bona et sancta, constat tum ex his Apostoli verbis Rom. 7. ubi de lege veteri loquens: *Lex*, inquit, *sancta, et mandatum justum, et sanctum, et bonum;* tum ex eo, quod a Deo condita, a Christo Domino approbata est, qui S. Matth. 5. dicit se venisse, non ut solveret legem, sed ut adimpleret; quare olim Marcionistae, Manichaei et alii ab Ecclesia tanquam Haeretici proscripti sunt, eo quod

inter alia dogmata erronea veterem legem tanquam inutilem et malam reprobarent: contra quos agit S. Epiphanius haeresi 31. 41 et 66. et S. Augustinus variis in locis, et praesertim lib. 19 et 22. contra Faustum Manichaeum.

Quod vero lex nova melior et perfectior sit lege veteri, constat ex variis Apostoli locis passim in epist. ad Rom. et ad Gal. et Hebr. 7. Ea de causa Christus Dominus vocatur *melioris Testamenti sponsor;* et fuse id docet et probat S. Thomas q. 106. art. 1 et 2.

2. Dicendum 2. veteri legi solas Judaeos obstrictos fuisse; legem vero novam omnes omnino homines ubivis terrarum ad sui observationem obligare.

Quod legi veteri Judaei soli obstricti fuerint, patet tum ex eo, quod solis Judaeis promulgata fuit, Exod. 19 et 20. tum etiam ex eo, quod multi ex gentilibus absque illius observatione salutem sunt consecuti, ut docet S. Dionysius c. 9. coelestis hierarchiae.

Quod vero lex nova omnes homines ubivis terrarum obliget, constat ex cap. ult. S. Matth. et S. Marci, ubi Christus Dominus Apostolis injungit, ut doceant omnes gentes et Evangelium praedicent omni creaturae, edicitque, condemnandos esse, qui credere ac legem illam recipere noluerint.

Dicendum 3. legem veterem desiisse; legem vero novam usque ad consummationem saeculi esse perseveraturam.

Quod lex vetus desierit, constat ex variis Apostoli testimoniis: Hebr. 7. ubi dicit, translato Sacerdotio legis translationem factam esse; Ephes. 2. ubi loquens de Christo dicit, illum legem mandatorum decretis evacuasse.

Quod autem lex nova usque ad finem saeculi perseveratura sit, firma Fide tenendum esse, docet S. Thomas qu. 107. art. 4.

3. Quaeres 1. an lex vetus tota desierit. Bellarminus lib. 4. de Justificatione cap. 6. existimat, desiisse tantum quoad ceremonialia et judicialia praecepta, non vero quoad moralia; Suares vero lib. 9. de Leg. c. 11. et plures alii Theologi, quos ibidem citat, totam desiisse asserunt, etiam quoad praecepta moralia, ita ut obligatio ad illa servanda penitus cessaverit, in quantum illa lege veteri praecipiebantur; licet alioquin ad eadem illa praecepta servanda tam lege naturae quam lege evangelica teneamur: quae posterior sententia ideo videtur probabilior, quod magis

consonet testimoniis supra citatis, quibus universim lex vetus desiisse dicitur.

4. Quaeres 2. quonam tempore lex vetus cessaverit, et obligare ad sui observationem desierit. Respondetur juxta communem Theologorum sententiam, cessavisse et obligare desiisse in morte Christi Domini. Ita Hugo a S. Victore lib. 2. de Sacramentis, parte 6. cap. 4. S. Bonaventura in 4. dist. 3. quaest. 3. et S. Thomas quaest. 103. art. 3. ad 3. et art 4. ad 1. ubi distinguit tria tempora: *Unum quidem ante Christi passionem, in quo legalia neque erant mortua, neque mortifera; aliud autem post tempus Evangelii divulgati, in quo legalia sunt mortua et mortifera; tertium autem est tempus medium, scilicet a passione Christi usque ad divulgationem Evangelii, in quo legalia quidem fuerunt mortua, quia neque vim aliquam habebant, neque aliquis ea observare tenebatur, non tamen fuerunt mortifera.* Quibus quidem verbis S. Doctor mentem suam aperit super gravi controversia, quae olim inter SS. Hieronymum et Augustinum exorta est, ut constat ex variis illorum epistolis ultro citroque datis, quae habentur inter Augustinianas ab 8. ad 19. S. Hieronymus siquidem docebat, ab instanti mortis Christi Domini veterem legem non modo mortuam, sed et mortiferam esse coepisse, neque solum illius obligationem cessavisse, sed neque servari absque peccato potuisse: et quoniam satis constabat, Apostolos multis annis post Christi passionem legalia quaedam observasse, dicebat, id ab illis simulate factum, quo facilius Judaeos legis suae zelatores ad Christi Fidem allicerent. E contra vero S. Augustinus, cui communiter Theologi subscribunt, asserebat Apostolos nulla simulatione fuisse usos, sed licite et honeste ceremonias quasdam veteris legis post Christi Domini mortem usurpasse; licet enim lex illa tunc esset mortua, nondum tamen erat mortifera, et quamvis ad sui observationem amplius non obligaret, observatores tamen suos nullius peccati reos efficiebat: quod ibidem dicit suavi Dei providentia fuisse dispositum, tum ut Judaei legis suae ceremoniis mirifice addicti, facilius ad Christi Fidem converterentur, tum etiam ne lex illa vetus tanquam mala et superstitiosa reprobata per Christum fuisse videretur, et ut aliquo cum honore sepeliretur.

5. Quo vero praecise tempore non solum mortua, sed et mortifera esse coeperit lex vetus, non satis exploratum

habetur: illud certum est, jam a multis saeculis mortiferam et illicitam esse veteris legis observationem, cum praefati SS. Hieronymus et Augustinus citatis epistolis, sed praesertim 11 et 19. id multo ante tempora sua fuisse doceant: imo vero S. Ignatius Apostolorum discipulus epist. 8. *Si quis*, inquit, *cum Judaeis celebrat Pascha, aut symbola festivitatis eorum recipit, particeps est eorum, qui Dominum occiderunt et Apostolos ejus*. Unde colligitur, probabile esse id, quod docet Suares lib. 9. de Leg. c. 18. viventibus adhuc Apostolorum principibus, mosaicae legis observationem mortiferam esse coepisse, cum una quidem ex parte lex evangelica orbi pene universo, ac nominatim Judaeis omnibus diversas orbis regiones incolentibus tunc innotuisset; ex altera vero plurimum referret, hoc christianae religionis et Fidei dogma, quo lex vetus mortifera creditur, ab iisdem tradi et confirmari.

CAPUT IV.

De legis divinae seu decalogi praeceptis.

1. Nomine decalogi significatur lex divina positiva, decem praecepta complectens, quorum tria priora Deum spectant, septem vero posteriora respiciunt proximum: cujus quidem decalogi antequam explicationem aggrediamur, duo hic nobis observanda sunt. Primum est, omnia praecepta moralia (ut docet S. Thomas 1. 2. quaest. 100. art. 3.) contineri in decalogo aut ut principia in suis conclusionibus: qua ratione in eo continentur prima Fidei principia, prima item principia legis naturae, ut *Deum esse, Deum et proximum esse diligendum*; item illud, *quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris*; aut ut conclusiones ex primis principiis clare et proxime promanantes, ut sunt omnia formalia praecepta in decalogo contenta; aut ut conclusiones secundarias ex primis illis conclusionibus deductas, ut sunt omnia, quae ex ipsis decalogi praeceptis deducuntur, vel quae ad illa referuntur. De quibus infra erit agendum in cujusque praecepti explicatione. Quare merito dici potest, ipsum decalogum esse omnium legum epi-

tomen absolutissimam, ut loquitur S. Augustinus quaest. 104. super Exod. summamque omnium, quae, quantum ad mores spectat, cuilibet Christiano agenda sunt, in illo esse expressam, ut declarat Concilium Coloniense in Enchir. christianae institutionis; ita ut, si ejus praecepta probe intelligantur, sufficientissima sint ad actus humanos sive exteriores, sive interiores recte ordinandos.

2. Secundum est, praecepta illa decalogi fuisse a Christo Domino, tanquam summo legislatore, non solum innovata et promulgata (quod ex variis Evangelii locis constat, ac praesertim S. Matth. 7 et 19. S. Marc. 10. et S. Luc. 18.), sed etiam explicata, imo et ampliata, prout legis evangelicae major perfectio requirebat: quod passim in Evangeliis videri potest, sed praesertim in eo sermone, quem coram discipulis in monte habuit, S. Matth. 5—7. in quo quidem, ut docet S. Augustinus lib. 1. de sermone Domini in monte initio et lib. 2. cap. 40. et post illum S. Thomas qu. 108. art. 3. ea omnia complexus est, quae ad perfectam vitae christianae formam, quoad actus tam exteriores, quam interiores requiri possunt: quod fusius explicat Gregorius a Valentia disp. 7. de Leg. quaest. 8. punct. 2.

In hoc igitur capite propositum nobis est, de singulis ipsius decalogi praeceptis agere, prout a Christo Domino in Evangeliis explicata et ampliata sunt, secundum communem et magis receptam SS. Patrum et aliorum probatissimorum authorum doctrinam, in omnibus tamen servata ea brevitate, quam compendii ratio exigit. Quod ut facilius exequamur, duo praesertim circa unum quodque praeceptum investigabimus: primo, quid illo praecipiatur aut prohibeatur; secundo, quot modis in illud peccetur; et ideo unamquamque sectionem in plures paragraphos subdividemus.

SECTIO I.

Explicatur primum decalogi praeceptum:

Ego sum Dominus Deus tuus etc.
Non habebis Deos alienos coram me.

1. Hoc primum decalogi praeceptum duplex est, ut observat Catechismus Romanus parte 3. cap. 2. ex una enim parte aliquid jubet, ex altera vero aliquid prohibet, estque illius sensus, ut ibidem habetur: *Me verum Deum coles, et Diis alienis cultum non adhibebis*; ex quo patet, illud partim affirmativum esse, partim negativum. Ea est autem ratio praeceptorum affirmativorum, ut obligent quidem semper, sed non pro semper, ut loquuntur Theologi; negativa vero utroque modo obligant, id est, ut explicat S. Thomas 2. 2. quaest. 3. art. 3. quod, quamvis praecepta affirmativa semper habeant vim obligandi, non obligant tamen ad continue exercendos actus illos, qui per ea imperantur, sed pro loco et tempore, et secundum alias circumstantias debitas, secundum quas oportet actum humanum limitari, ut sit actus virtutis; at vero praecepta negativa quovis loco et tempore obligant. Quamvis autem hoc primum decalogi praeceptum, quatenus affirmativum, praesertim spectet religionis actus, quibus cultus Deo debitus exhibetur, ad illud tamen virtutum theologicarum actus reduci debent, ut dicitur in Catech. Rom. quo sensu S. Augustinus in Enchir. c. 3. dixit, *Fide, spe ac caritate Deum esse colendum*: unde sequitur, ad rectam primi hujus praecepti intelligentiam requiri, ut explicemus, quid circa Fidem, spem ac caritatem, quid item circa religionem in illo praecipiatur aut prohibeatur.

§. I.

Quid circa Fidem primo decalogi praecepto praecipiatur, aut prohibeatur.

1. De virtute Fidei illiusque propriis actibus ac obligatione, quae ad illos exercendos unicuique incumbit, egimus in priori hujus operis parte tract. 1. cap. 1. ubi diximus, adultos quoscunque ad credendas omnes et sin-

gulas christianae religionis veritates Fide implicita obligari: Fide vero explicita teneri, credere, unum esse Deum in essentia, trinum in personis; filium Dei incarnatum esse, aliaque mysteria in Symbolo contenta, nec non et ea, quae pertinent ad rationem Sacramentorum, quae ab ipsis suscipiuntur aut suscipi debent; ac reliqua denique omnia, quae secundum exigentiam status aut conditionis cujusque ad salutem aeternam consequendam sunt necessaria.

Sed difficultas est, quandonam affirmativum istud Fidei praeceptum obliget, seu quonam tempore teneatur quis ad actum aliquem Fidei exercendum. Respondetur ex probabiliori et in praxi tenenda Theologorum sententia, tribus praesertim casibus teneri unumquemque ad actum Fidei eliciendum.

Primus est, cum alicui mysteria Fidei primo sufficienter ad credendum proponuntur. Ita Azorius, Malderus, Turianus, Sanches et alii, quos citat et sequitur Bonacina tom. 2. dist. 2. q. 2. punct. 2. Secundum quam doctrinam pueri, ubi primum rationis usum adepti sunt, cum ipsis Fidei mysteria sufficienter proponuntur, ad illa actu credenda obligantur, praesertim si ad id se obligatos esse ex dictamine conscientiae persentiant: quod simili ratione de infidelibus dici debet.

2. Secundus casus est, quoties quis ad actum aliquem virtutis exercendum obligatur, qui sine Fide exerceri nequit, ut cum quis tenetur, de peccato poenitere et conteri, Sacramentum aliquod suscipere etc. Ita Doctores proxime citati. Recte tamen monet Laymannus tract. 1. de Fide cap. 10. in hoc casu praeceptum Fidei per se et directe non obligare, sed solum indirecte et per accidens: unde fit, ut v. g. si quis Sacramentum aliquod suscipere omittat, quando ad illud suscipiendum obligatur, sufficiat, si in confessione declaret, se ejusmodi Sacramenti receptionem omisisse, nec opus sit, ut Fidei actualis omissionem exprimat, cum hujus omissio non sit peccatum distinctum ab omissione illius. Ad hunc casum reducitur, quando quis videt, se tentationem aliquam superare aliter non posse, nisi actum Fidei aliquem eliciendo; tunc enim illum elicere tenetur, ut fusius explicat et probat Valentia tom. 3. disp. 1. quaest. 2. punct. 5.

Tertius denique casus est, quando quis juridice et publica authoritate de Fide interrogatur; tunc enim ad Fidem

tum interius eliciendam, tum exterius profitendam obligatur, licet ex tali professione mors illi immineat: imo qui ab aliquo privato de Fide interrogaretur, illam non modo non negare, sed etiam exterius profiteri teneretur, si ex illius professionis omissione divinus honor laederetur notabiliter, vel grave aliquod scandalum in proximum redundaret. Ita authores citati post S. Doctorem 2. 2. quaest. 3. art. 2.

3. Ex dictis facile colligi potest, quid circa Fidem hoc primo decalogi praecepto prohibeatur: scilicet peccatum quodcunque Fidei oppositum, quod generaliter ab eodem S. Doctore vocatur infidelitas, supra quaest. 10. art. 1. quae quidem, ut idem docet, duplex est: alia negativa, qualis est in illis, qui nihil unquam de Fide audire potuerunt, quam dicit non esse peccatum, sed potius poenam peccati ex primi parentis peccato provenientem; additque, illos, qui eo solum modo infideles sunt, propter ejusmodi infidelitatem non damnari, quamvis damnentur propter alia peccata, quae sine Fide remitti non possunt.

Alia est infidelitas ipsi Fidei, ut loquitur S. Doctor art. 5. secundum contrarietatem opposita, quae a quibusdam privativa vocatur, qualis est in illis, qui veritatibus Fidei sufficienter propositis assentiri nolunt; et haec ab eodem S. Doctore in tres species dividitur, paganismum scilicet, judaismum et haeresim, quibus qu. 12. addit apostasiam; aut enim quis renititur Fidei nondum susceptae, et talis infidelitas est paganorum; aut renititur Fidei susceptae in figura, et sic est infidelitas judaeorum; vel Fidei susceptae in manifestatione veritatis, et sic est infidelitas apostatarum quidem, si Fides suscepta in totum abjiciatur; Haereticorum vero, si tantum ex parte.

4. Est autem observandum id, quod fusius in prima parte explicatum est, scilicet ad rationem haeresis duo requiri, ut docet S. Thomas quaest. 11. art. 3. ad 3. Primum est, ut sit error contra aliquam Fidei veritatem a Deo revelatam, et ab Ecclesia propositam; secundum, ut ejusmodi error cum pertinacia et contumacia junctus sit: unde, *si qui sententiam suam,* ut loquitur S. Augustinus epist. 162. et refertur cap. *Dixit Apostolus*, 42. quaest. 3. *quamvis falsam atque perversam nulla pertinaci animositate defendunt, quaerunt autem cauta sollicitudine veritatem, corrigi parati cum invenerint, nequaquam sunt inter Haereticos deputandi.*

Ad haeresim quoque pertinet peccatum illorum, qui de articulo Fidei deliberate dubitant; ut enim dicitur cap. 1. de Haereticis: *Dubius in Fide infidelis est.* Item si quis exponat se periculo errandi in Fide, ut si ex curiositate aut alia prava intentione libros Haereticorum legat, eorum conciones audiat, cum illis de Fide temere disputet, aut frequenti et periculosa illorum conversatione utatur.

§. II.

De virtute spei et peccatis illi oppositis.

1. Spes est virtus supernaturalis theologica, qua homo fidelis in praesenti quidem saeculo bona salutaria, in futuro vero ipsam aeternam salutem a Deo cum fiducia expectat per Christi merita.

Dicitur 1. *virtus supernaturalis*, quia sicut nullus in Deum credere, sic nec in illum sperare potest, ut oportet, nisi adjutus auxilio aliquo supernaturali: unde S. Bernardus in Ps. 90. dicit haec Psalmistae verba: *Quoniam tu es, Domine, spes mea*, a nullo vere proferri posse, *nisi cui intus persuasum sit a Spiritu sancto.*

Dicitur 2. *theologica,* quia Deum immediate respicit pro objecto primario et praecipuo: *Neque enim,* ut ait S. Thomas 2. 2. qu. 17. art. 2. *aliquid minus sperandum est ab ipso Deo, quam ipsemet Deus.*

2. Dicitur 3. *per illam exspectari a Deo non modo salutem aeternam*, quae in ipsius Dei fruitione consistit, *sed etiam omnia alia quaecunque bona salutaria,* id est ad salutem consequendam necessaria aut utilia, sive corporalia, sive spiritualia sint; quod constat ex iis, quae Christus Dominus nos a Deo postulare et proinde sperare docuit in oratione dominica: *Ea siquidem,* ut loquitur S. Augustinus c. 114. Enchir. *ad spem pertinent, quae in oratione dominica continentur.*

* Dicitur 4. *bona illa expectari et sperari ab homine fideli*, quia juxta communem S. Thomae et aliorum Theologorum doctrinam Fides spem necessario antecedit, cum non nisi per Fidem innotescat id, quod spes a Deo expectare debet.

Dicitur 5. *bona illa expectari cum fiducia;* spes enim omnipotentia et fidelitate Dei promittentis innititur: unde Hebr. 6. vocat spem *anchoram animae firmam ac tutam.*

Quamvis autem fiducia illa, quatenus Deum respicit, certissima esse debeat, quia tamen ex parte nostrae cooperationis multi defectus accidere possunt, quibus promissionum divinarum effectus impediatur, ideo monet Apostolus ad Philipp. 2. *Ut cum metu et tremore salutem nostram operemur; qui enim sperat* (ut dicit S. Augustinus serm. 15. ad fratres in eremo), *et non timet, negligens est; qui autem timet et non sperat, depressus est, et descendit in profundum quasi lapis.*

3. Dicitur denique *per Christi merita;* quamvis enim ex parte quoque nostra ad assecutionem vitae aeternae merita requirantur; quia tamen sine divina gratia, quae per Christi merita nobis confertur, nihil possumus, et in iis, quae possumus et volumus, longe potiores sunt partes gratiae divinae, quam voluntatis humanae: ideo *absit, ut christianus in se ipso vel confidat, vel glorietur,* inquit Conc. Trident. sess. 6. c. 16. *et non in Domino, cujus tanta est erga homines bonitas, ut eorum velit esse merita, quae sunt ipsius dona.*

Ex hac definitione spei sic explicata intelligi potest, quodnam sit objectum illius virtutis sive materiale, sive formale. Objectum enim materiale spei continet ea omnia bona, quae nobis a Deo sunt promissa, qui est summum et praecipuum bonum nobis promissum. Objectum vero formale ejusdem spei est summa Dei erga nos bonitas, ac in promissis adimplendis fidelitas.

Quaeres, an licitum sit, spem in homine aut alia creatura collocare. Respondetur cum S. Doctore 2. 2. qu. 17. a. 4. quanquam in Deo solo ut principali causa totius boni spes collocanda sit, licitum tamen quoque esse sperare ac confidere in homine aut alia creatura tanquam causa secunda et instrumentali, per quam secundum divinae providentiae ordinem adjuvari possumus ad consequendum aliquod bonum, quod ad ultimum et summum bonum ordinetur.

4. His breviter explicatis videndum est, quid circa virtutem spei hoc primo decalogi mandato praecipiatur aut prohibeatur. Ac in primis certum est, extare divinum praeceptum de spe in Deum concipienda, ut docet S. Thomas qu. 22. art. 2. quod quidem praeceptum, in quantum negativum est et desperationem prohibet, obligat semper, ut ex ante dictis constat; in quantum vero affirmativum, tribus

praesertim casibus secundum probabiliorem Theologorum sententiam obligare censendum est. Primus est, quando primum homini adulto sufficienter innotescit, se a Deo creatum esse ad vitam aeternam consequendam, seque teneri vitam illam aeternam, et media necessaria ad illam consequendam a Deo sperare. Secundus est, quando ad aliquid faciendum obligatur, quod actum spei velut dispositionem necessariam praerequirit, e. g. quando tenetur, de peccatis poenitere: ad illorum siquidem remissionem divinae misericordiae spem requiri, docet Concilium Tridentinum sess. 6. cap. 6. Tertius est, quando gravis aliqua tentatio desperationis urget, quam aliter homo superare non potest, nisi actum spei eliciendo.

5. Recte autem monet Isambertus tract. de spe disput. 6. art. 5. ad satisfaciendum ejusmodi praecepto non esse semper necessarium, ut formaliter eliciatur actus ipsius spei; sed satis esse ut virtualiter, quatenus scilicet censetur includi virtualiter in alicujus alterius virtutis actu, v. g. perfectae contritionis, qui tunc formaliter eliceretur.

Quod spectat ad peccata, quae spei adversantur, ac proinde hoc primo praecepto prohibentur, Theologi docent duobus praesertim modis contra spem peccari posse, praesumptione scilicet et desperatione.

Rursus praesumptio dupliciter committi potest, ut docet S. Thomas quaest. 21. art. 1. primo, cum quis praesumit, se divinam gratiam aut gloriam aeternam ex se ipso et naturae suae viribus adipisci posse; secundo, cum praesumit, se ex sola divina misericordia consecuturum remissionem peccatorum sine ulla poenitentia, aut aeternam beatitudinem sine ullis operibus meritoriis.

Desperatio vero committitur, cum quis deliberate de misericordia divina diffidit, nec peccatorum remissionem, aut beatitudinem aeternam mediaque ad illam necessaria amplius a Deo expectat, ideoque omnem conatum ex parte sua requisitum intermittit. Recte autem observat Toletus lib. 4. cap. 7. desperationem aliquando esse haeresi conjunctam: si quis v. g. existimaret ac pertinaciter sibi persuaderet, Deum aut nolle aut non posse peccata a se commissa remittere, ejusque misericordiam talem non esse, quae tot et tam gravia peccata toties iterata condonare velit aut possit: quod in confessione specialius declarandum foret.

§. III.

* *De oratione.*

Quamvis oratio proprie loquendo sit actus virtutis religionis, de qua inferius agendum erit; quia tamen etiam ad virtutem spei reducitur et arctissimam cum ea connexionem habere videtur: idcirco hic breviter adnotabimus ea, quae circa orationem a Theologis observari solent.

Ac in primis nomine orationis intelligitur elevatio, sive (ut loquitur S. Damascenus lib. 3. de Fide orthod. cap. 24.) ascensus mentis in Deum tum ad laudes ipsi gratiasque deferendas, tum ad postulationes eidem offerendas, sive pro se, sive pro aliis. Eo sensu accepta oratio dividitur 1. in particularem, quae fit ab unoquoque pro se, vel pro aliis, et generalem seu communem, quae fit ab Ecclesiae ministro nomine totius fidelis populi: de qua Gennadius lib. de ecclesiasticis dogmatibus cap. 30. sic loquitur: *Cum sanctorum plebium praesules demandata sibi legatione funguntur, apud divinam clementiam humani generis causam agunt, et tota secum Ecclesia congemiscente postulant et precantur.*

Dividitur oratio in mentalem, quae solo interiori mentis actu fit, et vocalem, quae interiorem illum actum voce ac verbis exprimit. Utriusque fit mentio in Scripturis. Mentalis quidem Ps. 26. *Tibi dixit cor meum;* vocalis vero Ps. 141. *Voce mea ad Dominum clamavi.* Et de utraque loquens Isidorus lib. 3. de sum. bon. cap. 7. *Bonum est,* inquit, *corde orare, bonum est etiam et sono vocis Deum spiritualibus hymnis glorificare.*

Cum vero plurima sint, quae a Theologis circa orationem observari solent, nos ea solummodo hic attingemus, quae magis necessaria visa sunt, et majoris facilitatis gratia per diversas quaestiunculas responsionesque illas annexas explicabimus.

Quaeritur ergo in primis, an oratio necessaria sit ad salutem necessitate praecepti, seu an homines teneantur orare Deum ex praecepto aliquo divino.

Respondetur affirmative et colligitur aperte ex Scriptura Matth. 7. *Petite et accipietis, quaerite et invenietis, pulsate et aperietur vobis.* Et cap. 26. *Vigilate et orate, ut non intretis in tentationem.* Et Luc. 18. *Oportet semper orare.*

Et apposite S. Chrysostomus lib. 1. de orando Deum: *Quemadmodum,* inquit, *corpus hoc nostrum, si non adsit anima, profecto mortuum est ac foetidum: sic anima, nisi se ipsam incitet ad orandum, mortua est ac misera, et graviter olens.* Sanctus etiam Augustinus in Ps. 118. enarrat. 17. *Ille cui donatur,* inquit, *a Deo caritas Dei, et propter Deum caritas proximi, profecto instanter orare debet, quo sibi augeatur hoc donum.*

Id etiam probari potest hac ratione: nemo potest mandata divina servare, et in illa observantia perseverare, ac tentationes irruentes superare, nec proinde salutem consequi, sine specialibus et continuis divinae gratiae auxiliis; quamvis autem prima gratia, quae homini datur, omnia ejus et qualiacunque merita, et proinde orationes antecedat: certum est tamen, unum ex mediis divinitus institutis, ad gratiae illius continuationem et incrementum impetrandum, esse orationem, ut ex citatis Scripturae testimoniis constat: unde sequitur, ipsam orationem ex praecepto divino esse necessariam ad salutem consequendam.

Quaeritur 2. quo tempore quis orare teneatur.

Respondetur, si de praecepto ecclesiastico quaestio proposita intelligatur, certa tempora singulis partibus officii divini esse ex instituto Ecclesiae assignata, de quibus agetur infra in appendice *de statu clericali.* Si vero de praecepto divino quaestio sit, cum illud orandi praeceptum sit affirmativum, obligat quidem semper, sed non pro semper, ut loquuntur Theologi, ac proinde determinationem temporis, in quo praeceptum illud divinum ita obliget, ut orationis omissio sit peccatum, ex variis occurrentiis tentationum, periculorum et necessitatum prudenti aestimatione dignoscendam esse: v. g. si tentatio aliqua gravis urgeat, si occasio periculosa peccandi immineat, si difficultas gravissima in observatione alicujus praecepti occurrat, tunc haud dubie censent Theologi, hominem ad Deum per orationem debere recurrere et ejus auxilium suppliciter postulare. Addit etiam Navarrus apud Lessium lib. 2. cap. 37. de Oratione dub. 3. illum quoque teneri ad orandum, qui advertit se alterius exitium impedire non posse nisi per orationem. Observat autem recte idem Lessius, praeter illos et alios similes casus obligari etiam unumquemque ad orationem Deo referendam, ita ut per diuturnum aliquod tempus, puta per unum mensem, ab omni prorsus

oratione cessare sine peccato non possit. Quia exercitii adeo salubris et necessarii omissio, non nisi cum maxima et valde culpabili salutis incuria contingere censetur.

Quaeritur 3. quis possit et debeat orare.

Respondetur, omnem hominem, quamdiu est in statu vitae, posse et debere orare. Nam omnis homo vel justus est, vel peccator; si justus est, oratione indiget ad perseverandum, et postulare debet, ne inducatur in tentationem; si peccator est, magis adhuc oratione indiget, ut poenitentiae gratiam et peccatorum remissionem postulet. Unde omnibus hanc petitionem faciendam proposuit Christus: *Dimitte nobis debita nostra;* hoc enim et peccatores pro remissione peccatorum mortalium, et ipsi etiam justi pro remissione venialium debent postulare. Recte autem observat D. Thomas 2. 2. qu. 83. art. 16. non modo justos, sed et ipsos etiam peccatores, cum orant, sperare debere se a Deo exaudiendos, si nimirum orent ac petant non in quantum peccatores, sed cum pio et recto affectu, idque adjunctis iis conditionibus, quas idem S. Doctor explicat art. 15. in respons. ad 2. nimirum si pro se ea postulent, quae ad salutem sunt conducibilia; si cum Fide, spe ac vero desiderio poenitendi et placendi Deo; si denique perseveranter postulent: et tunc (ut docet S. Augustinus tract. 102. in Joan.) exaudiuntur, et indubitanter accipiunt, quod petunt, sed quando debent accipere; quaedam enim non negantur, sed ut congruo dentur, tempore differuntur.

Quaeritur 4. ad quem debeat dirigi oratio, seu quis orandus sit.

Respondetur, duo certa esse. Primum est, Deum tanquam summum authorem et causam principalem omnium donorum et bonorum naturae, gratiae et gloriae, quae per orationem postulari et obtineri possunt, orari debere. Secundum est, Sanctos etiam in coelo beatos orari et invocari posse, ut pro nobis apud ipsum Deum intercedant, ut explicatum et probatum est in tract. de incarnat. cap. 8. sect. 2.

Certum est quoque, ab aliis etiam hominibus adhuc in praesenti vita degentibus posse peti opem sive auxilium intercessionis apud Deum. Hoc enim ipse Deus praecepit olim amicis S. Patriarchae Job. Et S. Paulus passim in epistolis sese fidelium orationibus commendat.

Sed difficultas est, an oratio etiam dirigi possit ad animas in purgatorio detentas. Respondetur, quod, quamvis

Joannes Medina quaest. 5. de oratione, et alii quidam Theologi existiment, animas in purgatorio existentes orare non modo generatim pro fidelibus, sed etiam speciatim pro iis, qui peculiariter ipsis in hac vita cari fuerunt: D. Thomas tamen cit. quaest. 83. a. 11. id negat, *quoniam* (inquit), *licet sint nobis superiores, quantum ad impeccabilitatem, sunt tamen inferiores, quantum ad poenas, quas patiuntur; et secundum hoc non sunt in statu orandi pro aliis, sed ut magis oretur pro eis.* Quod si secundum mentem illius S. Doctoris non sunt in statu orandi pro nobis, ergo non sunt in statu, in quo debeant orari a nobis. Imo licet animae illae pro nobis orarent, frustra tamen a nobis invocarentur, cum non sint in eo statu, in quo nostras orationes possint cognoscere, sicut Sancti in coelo, quorum status ex omni parte beatus requirit, ut cognoscant orationes ad se directas, cum hoc maxime ad gloriam illorum accidentalem conferre possit.

Quaeritur 5. pro quibus sit orandum.

Respondetur, non modo pro nobis nos orare debere, sed etiam pro quibuscunque aliis, quos tenemur ex caritate diligere, et quibus per nostras orationes possumus prodesse. Quod quidem constat vel ex ipsa orationis dominicae forma; nam, ut ait D. Cyprianus in ejus expositione, *noluit pacis Doctor, ut quis pro se tantum precetur. Non enim dicimus pater meus, nec panem meum da mihi etc. sed pater noster, panem nostrum da nobis etc.* Id praeterea constat ex eo quod, ut recte argumentatur S. Doctor, illud debemus orando petere, quod debemus ex caritate optare: atqui non solum nobis, sed etiam aliis debemus ex caritate multa bona optare, ergo debemus etiam pro illis bona illa orando postulare.

Ex quo sequitur 1. nos nullum hominem viventem in terris, quantumvis peccatorem aut nobis infensum, debere ab orationibus nostris generalibus excipere, quia nullum, quantumvis peccatorem aut infensum, debemus a caritate excludere; et ut loquitur D. Augustinus lib. de Correptione et Gratia cap. 15. *Sicut nulli, quamdiu hic vivit, subtrahendum est correctionis beneficium, ita nulli denegandum est orationis suffragium.*

Sequitur 2. nos pro illis omnibus defunctis orare debere, quibus per orationes nostras possumus prodesse: ac proinde nec pro damnatis orandum esse, cum non sint

ullius gratiae aut veniae recipiendae capaces, neque etiam pro beatis aut pro Sanctis in coelo degentibus, cum sint in termino gloriae, neque amplius a nobis juvari indigeant. Unde illud S. Augustini, *injuriam facit martyri, qui orat pro martyre;* quod tamen non obstat, quin de illorum felicitate et de omnibus donis gratiae et gloriae, quae ipsis collata sunt, Deum laudare et ipsi gratias agere possimus, imo et etiam postulare, ut ad majorem ipsius Dei gloriam eorum sanctitas magis innotescat, quo plures excitentur, eorum intercessionem expetere et virtutes imitari.

Quaeritur 6. quomodo sit orandum.

Respondetur, duas praesertim conditiones in oratione requiri, attentionem scilicet et devotionem; ac in primis, quod attentio requiratur, docet D. Thomas citatae quaest. 83. art. 13. et cum eo Theologi, ita nimirum ut initio saltem orationis is, qui orat, habeat in animo attendere vel ad Deum, quem orat, vel ad ipsius orationis sensum, et ad verba, si vocaliter orat, neque id animi propositum in orationis progressu mutet, aut ullo modo mentem ad quaevis alia voluntarie convertat, quae attentionem impedire queant. Unde S. Cyprianus serm. de orat. Dom. *Cum astamus,* inquit, *ad orationem, vigilare et incumbere ad preces toto corde debemus: cogitatio tunc omnis carnalis et saecularis abscedat, nec quidquam tunc animus, quam id solum, cogitet, quod precatur. Quae autem segnitia est, alienari et capi ineptis cogitationibus et profanis, cum Dominum deprecaris, quasi sit aliud, quod magis debeas cogitare, quam quod cum Deo loqueris? Et quomodo te a Deo audiri postulas, cum te ipse non audias? Vis esse Deum memorem tui, quando tu ipse memor tui non sis?*

Devotio etiam requiritur, ut scilicet oratio ex pio quodam affectu procedat, ut fiat cum maxima sui demissione et summa erga Deum reverentia, cum firma Fide et vera in Deum confidentia aliisque similibus dispositionibus, quas sacrae Scripturae frequentius ingerunt, et quae a S. Patribus maxime commendantur. Certe nullus est, qui non se ipsum tanquam peccati alicujus reum accuset, si minus reverenter aut cum aliqua Fidei vel spei vacillatione Deum oraverit; ex quo satis patet, vel ipsa conscientia judice, ejusmodi pium affectum ad orationem debite faciendam requiri.

Quaeritur 7. et ultimo, quaenam in oratione sint postulanda.

Respondetur, ea omnia licite et meritorie posse a Deo

postulari, quae ad salutem sunt conducibilia, cujusmodi sunt in primis bona aeterna, in quibus ipsa beatitudo consistit; tum media ad illam consequendam utilia, quales sunt gratiae et virtutes; possunt etiam postulari temporalia bona et exteriora, quatenus tamen ad beatitudinem illam assequendam aliquo pacto conducere possunt, et hoc manifeste patet ex formula illa precandi, quam ipse Christus Dominus nos edocere dignatus est Matth. 5. in qua complexus est, quidquid a Deo possumus aut debemus petere: unde S. Augustinus epist. 121. ad Probam de illa oratione dominica loquens: *Si per omnia,* inquit, *sanctorum precationum verba discurras, quantum existimo, nihil invenies, quod non ista contineat et concludat oratio.* Quare utilissimum fore existimavimus, si adjungimus hic brevem ipsius dominicae orationis explicationem secundum mentem SS. Patrum, qui singula illius verba cum praecipuo quodam pietatis affectu expenderunt.

DIGRESSIUNCULA,

* brevem dominicae orationis explicationem continens juxta mentem SS. Patrum.

Prima orationis dominicae verba pater noster, qui es in coelis veluti quoddam ipsius precationis exordium continent, quo beneficiam erga nos voluntatem Dei, utpote patris nostri commemoramus. *Non est autem meritorum nostrorum* (ut recte monet D. Augustinus lib. 2. de sermone Domini in monte cap. 8.), *sed gratiae, cum dicimus, pater noster;* nec hoc ideo dicimus, ut Deum sua sponte in nos beneficentissimum, et qui *prior dilexit nos,* ad exaudiendum et benefaciendum commoneamus, perinde ac si cum homine res ageretur, cujus captanda esset benevolentia, sed ut in nobis per illius denominationis considerationem ipsi filialem erga illum confidentiam excitemus. *Quid enim* (ut ibidem subdit idem D. Augustinus) *jam non det filiis petentibus, cum hoc ipsum jam dederit, ut essent filii?*

Sequuntur deinde petitiones septem, quarum tres primae spectant ipsum ultimum finem, qui est Deus; alia vero quatuor media conducibilia ad illum finem. Prima est: sanctificetur nomen tuum, *quod non sic petitur* (inquit D. Augustinus sup. 10. cap. 10.), *quasi non sit*

sanctum Dei nomen, sed ut sanctum habeatur ab hominibus, id est ita innotescat Deus, ut non aestimetur aliquid sanctius. Vel (ut ait D. Chrysostomus homil. in hunc Matthaei locum) rogamus, ut Deus per nostram vitam glorificetur, quasi unusquisque dicat, ita fac nos vivere, ut per nos te universa glorificent; sanctificetur enim idem est ac glorificetur. Digna est autem deprecantis oratio nihil petere ante patris gloriam, sed omnia ejus laudi postponere.

2. Adveniat Regnum tuum, *quod non ita dictum est* (inquit S. Augustinus sup.), *quasi Deus nunc non regnet in terra, aut non semper in ea regnaverit. Adveniat ergo accipiendum est, ut regnum Dei manifestetur hominibus,* et (juxta mentem S. Hieronymi in hunc Matthaei locum) *ut diabolus in mundo regnare desinat, et non regnet peccatum in corpore nostro mortali, sed ut in unoquoque nostrum regnet Deus.* Vel denique per haec verba (ut S. Cyprianus explicat in tract. de orat. dominica) *petimus, regnum illud nobis advenire a Deo nobis repromissum et Christi sanguine acquisitum, ut qui in saeculo ante servivimus, postmodum Christo dominante regnemus. Regnum namque Dei* (inquit D. Augustinus sup.) *veniet, sive velimus sive nolimus, sed desiderium nostrum ad illud excitamus, ut nobis veniat atque in eo regnemus.*

3. Fiat voluntas tua sicut in coelo et in terra. *His verbis* (inquit S. Cyprianus sup.) *non petimus, ut Deus faciat, quod vult, sed ut nos facere possimus, quod Deus vult: quod ut fiat, nobis opus est Dei voluntate, id est opera ejus et protectione, quia nemo suis viribus fortis est, sed Dei misericordia tutus.*

Vel (ut explicat D. Augustinus sup.) *fiat voluntas tua, id est obediatur praeceptis tuis, sicut in coelo et in terra, id est sicut ab Angelis, ita ab hominibus.* Observat autem recte D. Chrysostomus sup. quod *non dicitur, fiat voluntas tua in me, vel in nobis, sed ubique terrarum, ut solvatur error, et plantetur veritas, et expellatur malitia, et revertatur virtus, et jam non differat coelum a terra.*

4. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. *Haec ergo tria* (inquit S. Augustinus in Enchiridio cap. 115.), *quae in praemissis petitionibus postulantur, hic inchoantur, et quantumcunque proficimus, augentur in nobis; perfecte vero, quod in alia vita sperandum est, semper possidebuntur. Reliquis vero quatuor, quae sequuntur, petuntur*

temporalia, quae propter aeterna consequenda sunt necessaria. Monet autem sapienter S. Chrysostomus sup. quod *Dominus pro pane jussit orationem facere, non pro pecunia, neque pro lascivia, sed solum pro pane quotidiano, et insuper apposuit, da nobis hodie, ut non conteramus nos ipsos sollicitudine supervenientis diei. Non solum autem dicimus, panem nostrum quotidianum da nobis hodie, ut habeamus, quid manducemus, quod commune est inter justos et peccatores, sed ut quod manducemus, de manu Domini accipiamus, quod est tantum Sanctorum.*

Vel (ut explicat S. Hieronymus in hunc locum) *petimus, ut Dominus praecipuum nobis tribuat panem, illum scilicet, qui dicit in Evangelio: Ego sum panis vivus, qui de coelo descendi. Panis enim vitae Christus est* (ut loquitur D. Cyprianus sup.) *et panis hic omnium non est, sed noster est. Hunc autem panem dari nobis quotidie postulamus, ne qui in Christo sumus et Eucharistiam quotidie accipimus, intermittente aliquo graviori delicto, a coelesti pane prohibeamur et a Christi corpore separemur. Petimus ergo, ut qui in Christo manemus, a sanctificatione ejus et corpore non recedamus.*

5. Et dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. *Post subsidium cibi* (inquit S. Cyprianus sup.) *petitur et venia delicti, ut qui a Deo pascitur, in Deo vivat, nec tantum praesenti vitae, sed aeternae consulatur, ad quam venire potest, si peccata condonentur, quae debita nostra Dominus appellat etc. Qui ergo pro peccatis orare docuit, paternam misericordiam promisit. Sed plane addidit legem certa conditione nos constringens, ut sic debitum nobis dimitti postulemus, secundum quod et ipsi debitoribus nostris dimittimus. Cum qua ergo spe orat* (inquit D. Chrysostomus hom. 14. oper. imperf.) *qui inimicitiam servat adversus alterum, a quo forsan laesus est? Sicut enim ipse orans mentitur; dicit enim remitto, et non remittit: sic et a Deo petit indulgentiam, et non indulgetur.*

6. Et ne nos inducas in tentationem, id est, ut explicat Tertullianus lib. de Orat. *Ne patiaris, nos in tentationem induci, ab eo utique qui tentat. Quod itaque dicimus Deo* (inquit D. Augustinus lib. de Bono perseverantiae cap. 6.), *ne nos inducas in tentationem, quid dicimus, nisi, ne nos inferri sinas in tentationem? Qua in parte ostenditur,* ut recte monet S. Cyprianus sup. *contra nos nihil adversarium posse, nisi Deus ante permiserit, ut omnis timor noster et devotio convertatur ad Deum etc. quando autem*

rogamus, ne in tentationem veniamus, admonemur infirmitatis et imbecillitatis nostrae, dum sic rogamus, ne quis se insolenter extollat, ne quis superbe sibi atque arroganter aliquid assumat, ne quis aut confessionis aut passionis gloriam suam ducat, cum Dominus ipse humilitatem docens dixerit: Vigilate et orate, ne veniatis in tentationem.

7. Et ultima petitio est: Sed libera nos a malo, Amen. *Orandum est enim* (inquit S. Augustinus sup.), *non solum ut non inducamur in malum, quo caremus, quod sexto loco ponitur, sed etiam ut ab illo liberemur, in quod jam inducti sumus. Haec autem ultima petitio*, ut observat S. Cyprianus sup. *comprehendit omnia mala et adversa, quae contra nos in hoc mundo molitur inimicus, a quibus potest esse fida et firma tutela, si nos Deus liberet, si deprecantibus atque implorantibus opem suam praestet.* Vel, ut ait S. Chrysostomus in hunc locum, *postulamus liberari a malo, hoc est a diabolo, qui malus vocatur propter insignem malitiam, non quae natura illi inest, sed quae ex electione, et quia contra nos implacabile bellum gerit. Hoc tamen ultimum* (inquit S. Augustinus epist. 121.), *quod in oratione dominica positum est, tam late patet, ut homo christianus in qualibet tribulatione constitutus, et in hoc gemitus edat, et in hoc lacrymas fundat: hinc exordiatur, et in hoc terminet orationem: unde sequitur Amen, quo desiderium orantis exprimitur.*

§. IV.

* *De virtute caritatis peccatisque illi oppositis.*

1. Caritas est virtus supernaturalis theologica, qua Deus summe super omnia diligitur propter se ipsum, et proximus propter Deum.

Dicitur 1. *virtus supernaturalis*, quia solis naturae viribus acquiri non potest, sed necesse est ut divinitus infundatur: unde dixit Apostolus ad Rom. 5. quod *caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum etc.* Et S. Augustinus lib. de Spiritu et Littera cap. 32. *Caritas Dei*, inquit, *dicta est diffundi in cordibus nostris, non qua nos ipse diligit, sed qua nos dilectores suos facit.*

Dicitur 2. *theologica*, quia Deum habet pro objecto immediato, primario quidem, prout est in se summe et infinite bonus; secundario autem, prout suam bonitatem in creatura rationabili manifestat.

Dicitur 3. *qua Deus summe et super omnia diligitur propter se ipsum,* quia, ut recte dixit S. Bernardus in tractat. de diligendo Deo, *causa diligendi Deum, Deus est; modus, diligere sine modo.* Quod quidem fusius infra explicabitur.

Dicitur 4. *et proximus propter Deum,* id est propter bonum divinum, quod in proximo elucet, vel ad quod proximus creatus est.

Cum autem de hac nobilissima virtute plurima disputari soleant a Theologis, nos hic praecipua tantummodo et scitu magis necessaria, ex eorum communi et recepta doctrina, praesertim ex iis, quae apud S. Doctorem quaest. 23. 24 et seq. fusius explicantur, seligemus.

2. Primum est, caritatem non modo esse virtutem supernaturalem theologicam, caeteris omnibus quibuscunque virtutibus perfectiorem, ut fuse demonstrat S. Doctor, sed etiam esse ipsarum virtutum veluti formam, in quantum scilicet illis ultimam et completam perfectionem earum actus ad ultimum finem perfecte ordinando tribuit.

Secundum est, caritatem esse amorem non concupiscentiae aut desiderii, sed verae ac perfectae amicitiae, qua prius a Deo, licet sine ullis nostris meritis amati, ejusque beneficiis praeventi, ipsum vicissim redamamus ac summe diligimus propter bonitatem ipsius, non qua nobis bonus est ac beneficus, sed qua in se infinite bonus ac perfectus, ac proinde infinite diligibilis est, cum (ut in priori parte tract. 2. cap. 2. dictum est), quidquid creaturis bonum aut perfectum est, vel esse potest, id omne in Deo, imo aliquid infinities melius ac perfectius reperiatur, quod illum omni amore dignissimum efficit.

3. Tertium est, caritatis actus alios esse imperatos, quales sunt illi, qui per ipsius caritatis imperium exercentur, ut cum quis dat eleemosynam pauperi non modo ut ejus indigentiam sublevet, sed praesertim ut Deo placeat, illique opus gratum exhibeat; alios vero elicitos, qui illius proprii sunt, et ex ejus formali motivo concipiuntur, et quibus homo confertur erga Deum ut summe dilectum, sive per unionem affectuum, idem volendo quod vult Deus, ejus praecepta, consilia et alia, quaecunque illi placent, appetendo et exequendo, non alia ratione, nisi ut voluntatem suam divinae voluntati quam perfectissime uniat et conformet; sive per viam benevolentiae, qua Deo omnia bona velit, quae ipsi velle potest, bona quidem intrinseca

et essentialia ipsi Deo, per veram et perfectam in illis complacentiam; bona vero ipsi extrinseca (puta gloriam, honorem, amorem, observantiam et alia religionis reliquarumque virtutum officia ipsi Deo tam a se quam ab aliis creaturis exhibenda) per ardentissimum desiderium, quo haec omnia non solum velit et optet Deo, sed etiam quibuscunque modis potest, ut re ipsa exhibeantur, efficiat.

4. Quartum est, verissimum esse, quod S. Bernardus dicit lib. 2. de diligendo Deo, *modum diligendi Deum esse, diligere sine modo:* sive enim caritas consideretur objective secundum illud bonum, quod volumus Deo, sive appretiative secundum aestimationem, quam de Deo ipso concipimus, sive intensive secundum fervorem et conatum, quo in Deum per amorem ferimur, nullus modus ipsi praescriptus est; certum est enim, quod Deum objective et appretiative tenemur diligere prae alia quavis creatura; unde Christus Dominus: *Qui amat,* inquit, *patrem et matrem plus quam me, non est me dignus.* Quamvis autem juxta communem Theologorum sententiam, intensio caritatis sub obligationem non cadat, possimusque actu caritatis etiam valde remisso satisfacere divino praecepto, quo jubemur Deum ex toto corde diligere, ut docent Almainus, Major, Vega et alii, quos citat et sequitur Isambertus tract. de carit. disp. 15. art. 4. certum est tamen, nullum intensionis modum in amore Dei esse definitum, nosque nullo affectu adeo ferventi et intenso posse Deum diligere, quin ad illum adhuc ferventius et intensius diligendum, si non ex praecepto tenemur, saltem per gratiam ipsius invitemur et excitemur.

5. Quintum est, habitum caritatis, quod etiam de aliarum virtutum theologicarum habitibus similiter dicendum est, non produci physice per actus, sicut de habitibus virtutum moralium docent Philosophi, sed a Deo infundi juxta id quod dixit Apost. Rom. 5. *Caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis;* et ex consequenti secundum communiorem et probabiliorem Theologorum sententiam ab ipsomet Deo augeri non vero per actus aliquos, nisi tantum dispositive et meritorie, ut in priore parte dictum est tract. 6. cap. 4. sect. 6. unde Concilium Tridentinum observat sess. 6. cap. 10. Ecclesiam illud augmentum a Deo postulare in quadam collecta, cum dicit: *Da nobis Fidei, spei et caritatis augmentum.*

Caeterum per quosnam actus homo ipsius caritatis augmentum promereri possit, non plane constat inter Theologos; quidam enim existimant, nonnisi per actus ipso habitu intensiores fieri posse, alii etiam, per actus aequaliter intensos, imo quidam asserunt, hominem in caritate constitutum, per actus quoque aliarum virtutum promereri posse augmentum ipsius caritatis: quod inter alios docet S. Franciscus Salesius Episcopus Gebennensis lib. 3. de amore Dei cap. 2. probatque ex can. 24. sess. 8. Concilii Tridentini, ubi indefinite et sine ulla exceptione dicitur, justitiam acceptam augeri per bona opera; *ubi* (inquit ille ex S. Bernardo) *nihil excipitur, nihil distinguendum est.*

Quamvis autem propter tanti viri authoritatem et plures optimas rationes, quas ibidem profert, haec ultima sententia probabilissima merito videatur, tutissimum tamen est et consultissimum unicuique, actus quam perfectissimos caritatis crebro elicere, et alia pietatis opera ex ejusdem virtutis motivo, cum ingenti animi affectu producere; ea siquidem ratione non augmentum modo, sed cumulum divinae illius virtutis accipere merebitur.

6. Porro thesaurum adeo pretiosum unico mortali peccato totum deperdi, ex Fide certum est et a Concilio Tridentino definitum sess. 6. cap. 15. sicut e contra per peccata venialia caritatem non amitti declaratur eadem sess. cap. 11. ubi expresse dicitur *justos quantumvis in peccata venialia quandoque cadant, non propterea desinere esse justos:* ex quibus verbis recte colligitur non modo caritatem non amitti, sed ne quidem minui per quaelibet peccata venialia; quod etiam docet S. Thomas qu. 24. a. 10. et cum eo communiter omnes; si enim caritas minueretur per peccatum veniale, sequeretur, quod per plura venialia tandem omnino amitteretur: omne siquidem finitum, ablatione saepius iterata alicujus finiti, tandem consumitur.

Quod quamvis ita se habeat, fatendum est tamen, caritatis fervorem minui per peccata venialia; quae licet caritati contraria non sint, ejus tamen operationibus opponuntur, pravosque paulatim habitus in anima ingenerant, quibus ad majora et etiam mortalia peccata perpetranda disponitur.

Sextum denique est, dari speciale praeceptum de diligendo Deo, non solum negativum, quo prohibeatur quidquid contra dilectionem illi debitam committi potest, sed

etiam affirmativum, quo Deum actu aliquo interno diligere obligamur. Ita S. Thomas quaest. 44. art. 1. et evidenter constat ex his Christi Domini verbis S. Matth. 22. *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo etc.* quibus cum adjungit haec alia: *Hoc est primum et maximum mandatum*, illud ab aliis mandatis distinctum esse ostendit.

7. Quaeres, quo tempore praeceptum illud obliget. Respondetur 1. certum esse et in confesso apud omnes, tunc nos ad actum caritatis eliciendum teneri, cum ad actum perfectae contritionis eliciendum obligemur: sive in articulo mortis, cum aliter Deo reconciliari non possumus, sive cum in statu peccati mortalis Sacramentum aliquod suscepturi vel administraturi sumus, deestque copia Confessarii; actus enim perfectae contritionis caritate formari debet, ut habetur in Conc. Trid. sess. 14. c. 4.

Respondetur 2. probabile esse, quod Navarrus c. 11. num. 8. et quidam alii docent, hominem ad actum caritatis exercendum obligari, ubi primum rationis usum adeptus est, ipsique sufficienter innotescit, Deum esse summum bonum et ultimum finem, ad quem se suaque omnia per caritatis actum ordinare tenetur; quamvis Bonacina disp. 3. de carit. qu. 4. punct. 2. et alii Theologi negent ad actum caritatis tunc eliciendum obligatum esse sub reatu peccati mortalis. Quidquid sit autem de illa Navarri sententia, indubitatum est apud omnes, omissionem illam non fore peccatum mortale in eo, qui de illa obligatione nihil unquam audivisset, aut nusquam cogitaret, se ad actum caritatis eliciendum obligari, vel qui Doctorum illorum sententiae subscribere nollet, et contrariam saltem ut probabilem amplecteretur.

8. Jam quod spectat ad peccata caritati opposita, quamvis mortalia omnia, quatenus sunt quaedam Dei offensae, huic virtuti maxime adversentur: duo tamen sunt, quae illi ex propria et peculiari ratione opponuntur.

Primum est odium Dei, quod peccator concipere potest, ut docet S. Thomas qu. 34. art. 1. ex consideratione quorumdam effectuum divinae voluntatis, qui depravatae voluntati suae repugnant, qualis est inflictio poenae peccatis debitae; Deum enim propter se praecise odisse nullus potest, cum in ejus natura nihil nisi infinite diligibile occurrat; et hoc peccatum haud dubie peccatorum omnium

gravissimum est, ut asserit idem S. Doctor art. 2. cum per illud homo maxime a Deo avertatur.

Alterum peccatum est acedia, quae, ut docet S. Thomas quaest. 35. art. 1. et sequent. nihil est aliud, quam tristitia et taedium quoddam voluntarium et deliberatum de bono spirituali, in quantum est bonum divinum, id est, quatenus per illud bonum spirituale, puta per Sacramentorum susceptionem aliaque bona opera, homo tendit in Deum, illi obsequitur, illum glorificat etc. et ut sic opponitur directe caritati, cujus proprius effectus est gaudium de bono divino.

Explicatis iis, quae ad caritatem pertinent, in quantum Deum respicit, doctrinae ordo postulare videbatur, ut de caritate proximi aliquid diceremus; verum cum plurima, quae ad virtutem illam spectant, in praeceptis secundae tabulae contineantur, commodius existimavimus, quod etiam praestitit Navarrus cap. 14. num. 3. et ante illum S. Bonaventura in 3. dist. 37. agere de iis, quae ad caritatem proximi spectant, cum quarti praecepti et sequentium explicationem aggrediemur.

§. V.

De virtute religionis peccatisque illi oppositis.

1. Religionis nomine secundum mentem S. Doctoris qu. 81. artic. 1. intelligitur virtus illa, per quam homines Deo debitum cultum et honorem exhibent: quae quidem non est theologica, sed prima et praecipua inter morales, cum pro immediato objecto non ipsum Deum, sed cultum et honorem illi exhibendum respiciat.

Illius actus, sicut et aliarum virtutum, sunt duplicis generis: alii siquidem sunt eliciti, quibus homo subjicitur Deo, illique debitum honorem et cultum exhibet, cujusmodi sunt adoratio, sacrificium, oblatio, oratio, votum etc. Per adorationem supremam Dei majestatem reveremur, nosque illi quanta possumus animi ac corporis demissione subjicimus. Per sacrificium ipsum Deum colimus tanquam supremum vitae ac necis arbitrum. Per oblationem ejusdem Dei absolutum ac summum in res omnes dominium profitemur. Per orationem ad illum recurrimus ut ad fontem et principium totius boni, quod speramus. Per votum denique eundem agnoscimus tanquam

ultimum finem, in quem nos et nostra omnia speciali affectu referre volumus, de quibus omnibus et singulis plenius agit S. Doctor quaest. 84. et sequent.

Alii autem sunt actus religionis imperati, cujusmodi sunt omnes aliarum virtutum actus, qui ad Dei cultum referri possunt; quo sensu dicit S. Jacobus cap. 1. *Religio munda et immaculata haec est, visitare pupillos et viduas in tribulatione eorum etc.*

2. Quod spectat ad peccata virtuti religionis opposita, varia sunt et multiplicia, de quibus non solum hic, sed etiam in duabus sectionibus sequentibus agendum erit.

Primum et praecipuum ac veluti radix caeterorum est superstitio, qua (ut docet S. Thomas quaest. 92. art. 1.) vel Deo cultus illegitimus, vel creaturae cultus indebitus exhibetur. Prior illa subdividitur in duas species: quarum altera est, cum Deo exhibetur cultus falsus, ut si quis nunc veteris legis sacrificia offerret; hic enim cultus, ut observat S. Doctor qu. 95. art. 1. falsus esset, cum fuerit institutus ad significanda vitae ac mortis Christi Domini mysteria tanquam futura, quae tamen jam peracta sunt; ad quod peccatum, ut monet Toletus lib. 4. cap. 14. reducitur illud, quo quis falsas reliquias pro veris supponeret, vel falsa miracula fingeret, ut ementito illo religionis nomine eleemosynas hinc inde corrogaret.

Altera species est, cum exhibetur Deo cultus superfluus, id est, ut explicat S. Doctor art. 2. cum aliquid fit, quod neque confert ad Dei gloriam, neque ad hoc ut mens hominis in Deum feratur, aut carnis concupiscentiae inordinatae refrenentur, aut etiam quod est praeter Dei institutionem, vel contra legitimam et approbatam Ecclesiae consuetudinem. *Hoc enim totum,* inquit S. Doctor supra, *reputandum est superfluum et superstitiosum.*

3. Superstitio autem illa, qua cultus indebitus creaturae tribuitur, quinque sub se includit species: scilicet idololatriam, magiam, divinationem, vanam observantiam et maleficium.

Idololatria est, cum cultus divinus alicui creaturae tanquam Deo exhibetur. Observat autem recte Toletus lib. 4. cap. 24. idololatriam non modo religioni, sed etiam Fidei esse oppositam; sicut enim vera adoratio non est, nisi praecedat in intellectu Fides, qua illius excellentiam agnoscimus, cui nos subjicimus, sic adoratio falsa, qualis

est idololatria, supponit errorem in intellectu, quo aestimamus creaturam aliquam honore divino dignam.

Magia est potestas quaedam inordinata collata per daemones, pacto cum illis inito, qua mediis pravis et superstitiosis fit aliquid, quod est supra naturae humanae vires, non tamen ipsius daemonis naturales vires excedit. Pactum autem illud magi cum daemone fit, vel expresse cum ipso daemone visibiliter apparente, aut cum alio mago vices daemonis supplente, vel tacite per daemonis invocationem, quae non solum fieri censetur, cum homo conceptis verbis auxilium daemonis invocat, sed etiam, ut recte monet Martinus Delrio lib. 6. disqu. magic. quoties homo intentat aliquid facere per ea, quae neque ex se, nec virtute aliqua supernaturali divinitus indita, talem effectum producere possunt, ut cum certa verba vel characteres ad morbos depellendos adhibentur.

4. Observat etiam Toletus supra, magiam haeresi saepe conjunctam esse, ut si magus cum pertinacia credat, daemones posse patrare miracula, aut aliquid citra permissionem divinam propria virtute facere: *Certissime enim tenendum est*, ut ait S. Augustinus lib. 18. de Civ. cap. 18. *solum Deum posse omnia facere, quae voluerit, nec daemones aliquid operari secundum naturae suae potentiam, nisi Deus permiserit.*

Observat etiam idem Toletus, contingere aliquando posse personas quasdam simplices, modis supra explicatis, quibus tacite daemon invocatur, utentes, invincibiliter ignorare se invocare daemonem: et tunc non peccare saltem mortaliter, propter ignorantiam illam invincibilem, quae tamen amplius illos non excusat, quando vel ab aliis monentur, vel per se ipsos advertunt, id quod faciunt illicitum esse, aut de illo dubitare incipiunt.

Divinatio est inordinata et superstitiosa inquisitio rerum aliquarum vel futurarum vel occultarum, quas homo hic et nunc naturaliter cognoscere non potest.

Docet autem S. Thomas quaest. 95. art. 5. semper in divinatione expressam vel tacitam daemonis invocationem reperiri, ut illius ope notitia rerum illarum acquiratur: unde fit, ut divinatio, sicut et magia, propter illud commercium cum daemone, gravissimum contra virtutem religionis censeatur esse peccatum. Apostolus siquidem 1. Cor. 10. prohibet fideles, *fieri socios daemoniorum*; et

S. Augustinus lib. 2. de doctr. christ. cap. 13. dicit: *omnem societatem daemonum tanquam pestiferam esse fugiendam.*

5. Expressa autem daemonis invocatio in divinatione multipliciter fieri solet, ut fuse explicat S. Doctor quaest. 65. art. juxta varios modos, quibus solet daemon futura vel occulta manifestare. Aliquando enim id praestat per fictas quasdam apparitiones, quibus oculis hominum illudit, et haec divinationis species vocatur praestigium. Aliquando per somnia, quando quis per somnia responsum expectat a daemone, et vocatur divinatio per somnia. Aliquando per mortuorum fictam apparentiam vel locutionem, et vocatur necromantia. Aliquando per statuas et aliqua corpora terrestria, et dicitur geomantia. Aliquando per figuras apparentes in aquis, et vocatur hydromantia. Aliquando per figuras aëreas vel igneas, et vocatur aëromantia vel pyromantia. Aliquando per inspectionem viscerum animalium, quae daemonibus immolantur, et dicitur aruspicium.

Quae quidem omnes divinationis species sunt peccata mortalia gravissima, divina lege reprobata, ut patet Deut. cap. 18. et etiam sanctionibus ecclesiasticis sub anathematis interminatione prohibita, ut habetur cap. *Si quis* 26. quaest. 5.

Divinatio, quae fit per tacitam daemonum invocationem, ut docet S. Thomas sup. in duo genera subdividitur. Quorum primum est, quando ad cognoscendas res futuras vel occultas superstitiose consideratur aliquid in dispositionibus quarumdam rerum, quod ex se nullam habet naturalem connexionem cum rebus illis futuris et occultis: ut enim recte dixit S. Augustinus lib. 2. de doctr. christ. cap. 2. *Istae opiniones quibusdam rerum signis humana praesumptione institutis, ad eadem illa, quasi quaedam cum daemonibus pacta, referenda sunt.*

Quod si ad hunc divinandi finem motus vel situs siderum consideretur, haec divinatio dicitur astrologia; si garritus animalium aut avium, dicitur augurium; si earumdem avium volatus, auspicium; si verba quaedam hominum casu prolata retorqueantur ad praenotionem aliquam futurorum, dicitur omen; si lineamenta quaedam manus superstitiose observentur, vocatur chiromantia.

6. Porro circa astrologiam observandum est ex S. Doctore quaest. 95. art. 5. quod, quamvis per illam scientiam aliqui effectus naturales praecognosci possint, ut eclipses,

aëris immutationes etc. item inclinationes, complexiones et aliae similes corporis humani dispositiones (quod, licet valide incertum sit in particulari, nihilominus in generali ex philosophia compertum est, astra et coelos in humana corpora aliquo pacto influere): certum est tamen, duobus praesertim in casibus mortale peccatum esse, astrologica ejusmodi scientia uti. Primo ad ea cognoscenda, quae a sola divina voluntate pendent, puta ad cognoscendam praedestinationem, salutem, damnationem etc. alicujus hominis. Secundo ad ea praecognoscenda tanquam certo eventura, quae ex libera hominis voluntate pendent: unde S. Augustinus lib. 4. confess. cap. 3. dicit, ejusmodi astrorum consultores, quos vocat *planetarios*, *a christiana pietate repelli et damnari*; et lib. 2. de doctr. christ. cap. 20. vocat astrologiam illam judiciariam genethliacorum *perniciosam superstitionem*, dicitque, illius sectatores *nimis errare, et vendere imperitis hominibus miserabilem servitutem*. Diximus, tanquam certo eventura, quia, si quis per illam scientiam ex cognitione complexionis et habitudinis naturalis alicujus hominis conjiceret, tantum evenire posse, ut hoc vel illud ageret: tunc licet alioqui vanum et valde incertum esset tale judicium, non esset tamen peccatum mortale, nisi in eo casu, quo quis ita addictus esset ejusmodi astrologicis observationibus, ut illis tanquam prima et praecipua regula in suis actionibus uteretur; ita ut nisi prius consultis astris neque ullum negotium aggredi, neque quidquam alicujus momenti agere vellet.

7. Est praeterea genus alterum divinationis per sortes, circa quod advertendum est ex S. Thoma, alias esse sortes divinatorias, quae adhibentur ad aliquid occultum vel futurum sciendum; alias consultorias ad cognoscendum, quid in aliquo casu agendum sit; alias divisorias ad determinandum, quid in alicujus rei partitione cuique eveniat, et in sortibus quidem divinatoriis est semper peccatum mortale, quia in illis semper tacita daemonis invocatio reperitur, cum neque ex divina institutione, neque ex aliqua virtute naturali sortes illae connexionem ullam necessariam habeant cum eo, quod per illas inquiritur.

In sortibus autem consultoriis est etiam peccatum mortale, quando resolutio expectatur a daemone, non vero quando per illas Deus consulitur; quod tamen fieri non debet, nisi cum triplici conditione. Prima est, ut non ex

curiositate, sed ex gravi aliqua necessitate id fiat, e. g. *si inter Dei ministros*, ut id verbis et authoritate S. Augustini epist. 180. ad Honoratum explicemus, *sit disceptatio, qui eorum persecutionis tempore maneant, ne fuga fiat omnium, et qui eorum fugiant, ne morte omnium deseratur Ecclesia: si haec disceptatio aliter non potuerit terminari, quantum mihi videtur, qui maneant, et qui fugiant, sorte legendi sunt*; et lib. 1. de doctr. christ. aliud profert exemplum: Si (inquit cap. 28.) *abundaret aliquid, quod oportet dari ei, qui non haberet, nec duobus dari posset; si tibi occurrerent duo, quorum neuter alium vel indigentia, vel aliqua erga te necessitudine superaret, nihil justius faceres, quam ut sorte eligeres, cui dandum esset, quod duobus dari non posset.*

8. Secunda conditio est, ut fiat cum reverentia: unde observat Beda super cap. 1. Act. Apostolos nonnisi collecto fidelium coetu et precibus ad Deum fusis sortes dedisse, ut in locum Judae alium Apostolum substituerent.

Tertia denique conditio est, ut verba sacrae Scripturae, quae in sortibus consultoriis adhiberentur, ad negotia terrena non convertantur: unde S. Augustinus epist. 119. ad Januar. *His*, inquit, *qui de paginis evangelicis sortes legunt, etsi optandum sit, ut id potius faciant, quam ad daemonia consulenda concurrant, tamen etiam ista mihi displicet consuetudo, ad negotia saecularia et ad vitae hujus vanitatem divina oracula velle convertere.*

Divisoriae autem sortes licitae sunt, dummodo triplex adsit conditio, ut docet Toletus lib. 4. cap. 15. Prima est, ut nihil in illis fiat contra bonum publicum, ut si dignitates sorti committerentur inter eos, quorum aliqui essent ad illas inepti. Secunda, ut nihil etiam fiat contra justitiam. Tertia denique, ne fiant ejusmodi sortes in beneficiis et dignitatibus ecclesiasticis, in quibus sortitione uti non licet. His stantibus conditionibus sorte divisoria uti licitum est, dummodo eventus illius non expectetur a daemone, sed sit pure fortuitus.

9. Vana observatio in eo differt a divinatione, quod haec praesertim spectet cognitionem rerum quarumdam occultarum modo indebito consequendam; illa vero referatur ad commoditates aliquas corporis vel animi, per media quaedam inutilia et superstitiosa obtinendas; quod si id fiat ad nocumenta inferenda, vocatur maleficium. Certum est autem, ejusmodi vanam et superstitiosam obser-

vationem esse ex genere suo peccatum mortale; in ea siquidem vel expressa vel tacita daemonis invocatio semper reperitur, ut docet S. Augustinus lib. de doctr. christ. cap. 20.

Illius vero tres sunt praesertim species. Prima est ars notoria, quae orationes quasdam et jejunia, tanquam media certa et infallibilia, adhibet ad acquirendas scientias, sine ullo labore et studio, ad modum scientiarum infusarum: quod quidem fieri sine mortali peccato non potest, ut docet S. Thomas quaest. 96. art. 1. Secunda est observatio sanitatum, cum quis nimirum ad sanitatem recuperandam, aut alteri conferendam media quaedam inutilia et superstitiosa adhibet: ut quasdam orationes certis quibusdam verbis, et non aliis conceptas, certos characteres brachio colligatos etc. Et haec vana observatio, nisi invincibilis ignorantia excuset, mortale peccatum est, cum, ut docet S. Thomas art. 2. in ea subsit semper tacita aliqua daemonis invocatio: unde S. Augustinus supra dicit, quod *ad superstitionem pertinent ligaturae et remedia, quae medicorum quoque disciplina condemnat etc.*

10. Neque dicas, orationes esse media optima et religioni valde consentanea; id enim verum est, si adhibeantur solum ad postulandum a Deo sanitatem, non vero, si illis ex superstitiosa persuasione inesse credatur vis ad conferendam sanitatem, vel si existimetur, per illas orationes sanitatem infallibiliter esse impetrandam, dummodo talibus verbis et non aliis constent etc. quis enim non videat, observationes ejusmodi vanas et inutiles esse, proindeque et rationi et religioni repugnantes?

Idem judicium ferendum est de iis, qui collo appensas gestant reliquias Sanctorum, aut verba quaedam evangelica; si enim id fiat ex vero et sincero religionis affectu ad colendum Deum et Sanctos ejus honorandos, licitum est et pium; si vero vana aliqua circumstantia observetur, ut quod vas reliquiarum debeat esse talis formae, quod verba evangelica in charta virgine sint scripta, aut quod certo credatur, reliquiis illis et verbis inesse vim infallibilem efficiendi, ut quis v. g. in bello aut in statu peccati mortalis non moriatur: id haud dubie superstitiosum est ac proinde illicitum, ut docet Toletus lib. 4. c. 16. post S. Thomam sup. art. 3. ad 3.

11. Tertia denique est vana observatio futurorum

eventuum: ut cum quis ex quarumdam rerum impertinentium occursu, mala aliqua vel bona sibi vel aliis eventura, ominatur. Varia illius vanae observationis exempla profert S. Augustinus cap. 20. supra, ubi dicit, quod *ad pacta cum daemonibus inita pertinent millia inanium observationum: puta si membrum aliquod salierit, si junctim ambulantibus amicis lapis aut canis aut puer medius intervenit, si quis, cum se calceat, sternutaverit, si vestis a soricibus rodatur et plus timeatur suspicio mali futuri, quam praesens damnum doleatur.*

Quod spectat ad maleficium, breviter dicimus, speciem quandam esse vanae observationis, qua quis daemonis ope aliis sive in corpore, sive in anima, sive in bonis exterioribus nocet, vel nocere intendit. Unde patet, quae sit differentia inter magum et maleficum, ut observat Toletus lib. 4. cap. 16. Magus enim ope daemonis utitur praesertim ad propriam ostentationem et administrationem sui excitandam; maleficus vero ad nocumentum aliis inferendum.

Est autem duplex maleficium: amatorium scilicet, aut veneficum. Maleficium amatorium illud est, quo utuntur malefici ad amorem carnalem excitandum, vel e contra ad odia, vel divortia inter personas conjugatas excitanda; circa quod observandum est, ut recte monet idem Toletus sup. daemonem nullam posse voluntate humanae necessitatem inferre, sed eam tantummodo allicere, vel immutando phantasiam et imaginationem, et rem amatam exhibendo tanquam amabiliorem, vel carnis appetitum inflammando et excitando; quibus non obstantibus voluntas libera semper manet, potestque homo, si velit, gratiae divinae auxilio adjutus, illecebras omnes ejusmodi abjicere.

Maleficium veneficum illud est, quo utuntur malefici, ut alicui noceant, vel in corpore dolores et infirmitates quasdam inducendo, vel in bonis exterioribus ventos, grandines et tempestates ope daemonis excitando, quibus animalia interimantur, arbores eradicentur, domus subvertantur etc. certum est enim, daemonem ista et alia similia, Deo ita permittente, posse efficere, ut manifestum est ex cap. 1 et 2. lib. Job.

12. Porro advertendum est, maleficos, praeter peccatum maleficii initi, multis insuper aliis horrendis peccatis esse irretitos: quapropter ab illis in confessione inquiri debet, num aliquod pactum expressum vel tacitum cum

daemone inierint; num Christi Domini Fidem et Baptismum ejuraverint; num aliquid erroneum contra Fidem crediderint; num daemonem invocaverint, vel ipsi adorationem aut alios divinos honores detulerint, vel ab ipso aliquid in hac vita vel in futura speraverint; num sacrilegium aliquod commiserint, et in rebus aliquibus sacris, puta oleo sancto, aqua benedicta, ad impia et nefanda facinora patranda abusi fuerint. Perpendenda item damna, quae ex eorum maleficiis fuerint subsecuta, ut reparatio eorum injungatur: quae omnia et plura alia videri possunt apud Martinum Delrio lib. 6. sect. 3. et Toletum loco supra cit. ubi etiam recte monet, maleficos peccare, non solum quando utuntur maleficiis ad nocendum, sed etiam cum eandem artem adhibent ad solvendum maleficium, quod intulerunt: imo nec licitum esse, petere a malefico, ut maleficium altero maleficio dissolvat, sed orationibus, exorcismis, Sacramentorum digna susceptione et aliis piis operibus id a Deo postulandum et expectandum esse.

13. Praeter quinque supra dictas superstitionis species duo sunt adhuc peccata religionis virtuti speciatim opposita, scilicet tentatio Dei et sacrilegium.

Tentatio Dei est, cum quis dubitans de aliqua perfectione Dei aliquid agit, ut experiatur, utrum Deus talem perfectionem habeat, nec ne: v. g. utrum Deus sciat vel possit aliquid. Hoc autem peccatum ex genere suo mortale est, ut docet Toletus cap. 19. ubi etiam observat duobus modis illud committi posse: uno modo expresse, cum quis aliquid facit hac intentione, ut experiatur, utrum Deus aliquid facere possit; altero modo tacite, quando quis, licet non habeat expressam intentionem Deum tentandi, id tamen agit, quod ex se in illam Dei tentationem tendit: ut cum quis neglectis mediis a divina providentia constitutis expectat effectum aliquem a solo Deo, nulla necessitate aut causa rationabili ad id movente: unde S. Augustinus lib. 2. contr. Faustum c. 39. dicit, quod Christus Dominus *fugiendo et latendo hominis instruebat infirmitatem, ne Deum tentare audeat, quando habet, quod faciat, ut, quod cavere oportet, evadat.*

Quod si necessitas aliqua vel rationabilis causa subsit, tunc, ut docet S. Thomas quaest. 97. art. 2. non tentaret Deum, qui auxilium aliquod extraordinarium ab eo postularet, aut expectaret, juxta illud 2. Paralip. 20. *Cum igno-*

ramus, quid agere debeamus, hoc solum habemus residui, ut oculos nostros ad te dirigamus.

14. **Sacrilegium**, ut docet S. Thomas qu. 99. art. 1. et seq. est violatio rei sacrae, seu cultui divino destinatae: quae violatio contingit, cum aliquid circa eam fit, quod repugnat cum eo cultu, ad quem destinata est, ut recte observat Gregorius a Valentia disp. 6. quaest. 15. de Sacr. punct. 1. Tres autem sacrilegii species distinguit S. Doctor supra: prima spectat personas sacras, secunda loca sacra, tertia res sacras, prout a personis et locis distinguuntur.

Ad primam speciem pertinet quidquid fit contra personam sacram, qualis est Clericus, vel persona religiosa, quo reverentia ejus conditioni debita, aut immunitas eidem, quatenus Deo sacra est, concessa violatur aut laeditur: ut si quis manus violentas in Clericum injiciat, aut cum persona sacra fornicetur.

Ad secundam speciem spectant actiones illae, quae specialiter repugnant cultui divino, ad quem sacer locus est destinatus: qualia sunt effusio injusta sanguinis humani in Ecclesia; item fornicatio et quaevis alia illicita seminis effusio in eodem loco; furtum item, non modo rei sacrae, quod ad tertiam speciem pertinet, sed et cujuscunque alterius in loco sacro perpetratum, ut ex communi Theologorum sententia docet Valentia supra.

Ad tertiam denique sacrilegii speciem pertinet abusus Sacramentorum aliarumque rerum sacrarum, vel olei sacri, aquae benedictae etc. item profanatio vasorum et ornamentorum sacrorum, violatio imaginum sacrarum. Addit Cajetanus apud eundem Valentiam supra ad hanc quoque sacrilegii speciem pertinere sacrarum Scripturarum abusum, ut si ad superstitiones inducendas, vel ad haereses confirmandas, vel etiam ad res ludicras adhibeantur.

Caeterum recte observat idem Valentia sup. p. 1. 2. sacrilegium quodcunque ex formali intentione et cum divini cultus contemptu perpetratum, esse peccatum mortale, nec ullam materiae levitatem excusare, eo quod ratione contemptus, si non materia, certe malitia gravis semper in eo reperiatur; secus autem si quis absque ullo divini cultus contemptu re aliqua sacra utatur praeter eum finem, ad quem destinata est; erit enim tantummodo peccatum veniale,

si prudentis viri judicio materia levis esse censeatur, si vero gravis sit, erit mortale.

§. VI.

Quot modis peccetur in primum decalogi praeceptum.

1. Contra hoc primum decalogi praeceptum peccant in primis, qui idololatriam ac judaismum profitentur, aut a Fide vel religione catholica per apostasiam recedunt.

Qui dogmatibus Haereticorum aliisque erroribus ab Ecclesia damnatis et proscriptis pertinaciter adhaerent; qui Haereticos in causa haeresis fovent et protegunt, cum illis temere de Fide disputant, eorum libros legunt, aut concionibus vel caeremoniis intersunt.

Qui de alicujus articuli Fidei veritate dubitant; qui Fidem negant vel dissimulant, cum illam exterius profiteri tenentur; qui Fidei mysteria praecipua aliaque ad salutem scitu necessaria, ut symbolum Fidei, orationem dominicam, decalogum et Sacramenta culpabiliter ignorant.

Qui de misericordia et gratia Dei praesumunt, vel de illa desperant; qui Deum propter flagella sibi inflicta oderunt, de ejus providentia obmurmurant, vel ejus obsequium animo deliberato fastidiunt.

Qui Deo cultum superstitiosum et indebitum, vel creaturae cultum soli Deo debitum impendunt; qui daemonem expresse vel tacite invocant, vel pactum expressum vel tacitum cum eo ineunt.

2. Qui rerum futurarum vel occultarum cognitionem per modos superstitiosos et indebitos inquirunt, ut per praestigia, somnia, necromantiam, geomantiam etc. item per astrologiam judiciariam ab Ecclesia reprobatam, augurium, auspicium, omen, chiromantiam, sortes et alios similes modos a daemonibus in perniciem hominum inventos.

Qui divinos et ariolos de rebus illis futuris vel occultis consulunt, ab iisque, quid sibi prosperum adversumve eventurum sit, perquirunt; qui, ut communiter dicitur, cribrum farinaceum aut annulum vertunt, ut v. g. furti alicujus authorem detegant.

Qui reliquias vel imagines Sanctorum cum quibusdam observationibus superstitiosis collo vel brachio appensas ferunt; qui orationes quasdam et jejunia adhibent, tanquam

media infallibilia ad scientias aliquas sine ullo studio comparandas.

Qui ad sanitatem recuperandam vel aliis conferendam certis verbis, orationibus, characteribus et aliis superstitiosis modis nullam ex natura sua ad talem effectum producendum vim habentibus utuntur; qui vanis et frivolis quibusdam observationibus eventura sibi bona ominantur.

3. Qui maleficiis amatoriis aut veneficiis utuntur; a quibus quaerendum, num damnum aliquod intulerint, ut illius restitutio injungatur; qui per quasdam ligaturas matrimonii usum et consummationem impediunt.

Qui Deum tentant, neglectisque mediis ab ejus providentia ordinatis effectum aliquem sine ulla necessitate aut ratione ab eo expectant.

Qui sacrilegium aliquod perpetrant, personas Deo sacras polluunt, vel injuriose percutiunt, aut immunitates illarum injuste violant; qui templa vanis, immodestis vel obscoenis colloquiis, aut pejoribus adhuc actibus, puta furto, fornicatione aut simili aliqua foeditate, aut injusta sanguinis effusione polluere ac profanare non verentur.

Qui Sacramenta indigne suscipiunt vel ministrant, vasa et ornamenta Ecclesiae aliasque res sacras ad usus profanos vel superstitiosos adhibent, imagines Sanctorum contumeliose tractant, sacrae Scripturae verbis ad res superstitiosas, ridiculas vel falsas abutuntur.

SECTIO II.

Explicatur secundum decalogi praeceptum.

Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum.

Hujus secundi praecepti verbis ex una quidem parte prohibetur abusus divini nominis, et irreverentia illa, quae committitur a blasphemis, perjuris aut temere jurantibus; et ex altera praecipitur, ut summa reverentia nomini divino exhibeatur, juramenta serventur et vota Deo facta fideliter adimpleantur. Quapropter ad illius faciliorem et pleniorem explicationem de tribus praesertim hic agendum est, scilicet de juramento, de blasphemia et de voto.

§. I.

De juramento.

1. Observandum est, secundum doctrinam S. Thomae q. 89. art. 1. et seq: juramenti nomine significari actum religionis, quo quis Deum in testem adhibet ejusque testimonium invocat, in confirmationem eorum, quae asserit vel promittit, eaque ratione profitetur, divinam veritatem esse indefectibilem.

Fit autem juramentum vel expresse, cum quis jurat per Deum aut per Christum etc. vel tacite, ut cum quis jurat per creaturas aliquas, quatenus in illis divina bonitas vel potentia elucet: ut quando quis jurat per Sanctos, per animam suam, per solem, per ignem etc. in his enim et similibus juramentis censetur creatura in testem adduci, non per se, sed quatenus dicit ordinem ad Deum, praesertim si addatur nomen ipsius Dei, v. g. si juretur per ignem Dei, quod si quis creaturas illas nominaret sine ullo ad Deum respectu, ille non censeretur jurare: unde etiam Navarrus cap. 12. et alii Doctores existimant, istos loquendi modos, *per Fidem meam, in Fide probi viri, in conscientia*, non sufficere ad veram et propriam juramenti rationem; qui enim iis utuntur, si nihil aliud intendant, significare tantum videntur, se aliquid asseverare ex veracitate et virtute, quae virum probum decet.

Est etiam alius jurandi modus, quem S. Thomas art. 6. dicit fieri per execrationem, quando quis sibi vel suis malum aliquod imprecatur, sicque Deum non modo in testem sed etiam in vindicem invocat, nisi dicta sua veritati consonent.

Quocunque autem modo juretur, ut id licite fiat, tres in juramento conditiones requiri docet idem S. Thomas art. 3. ut scilicet juretur in veritate, in justitia et in judicio, juxta id quod habetur Jerem. 4. *Jurabis, vivit Dominus in veritate, in justitia et in judicio.* Veritas juramenti in eo consistit, prout explicat S. Doctor, ut id, quod juramento asseritur, existimetur esse verum ab eo, qui jurat; justitia, ut juramentum fiat de re licita et honesta; judicium, ut non fiat nisi ex gravi et necessaria causa.

Cum autem juramenta, ut supra insinuatum est, alia sint assertoria, alia promissoria, hoc istorum proprium est,

quod is, qui sub juramento promisit se aliquid facturum, illud adimplere sub peccato mortali teneatur, etiamsi illud, quod promissum est, leve sit et parvi momenti, ut docet Toletus lib. 4. cap. 22. et cum illo communiter omnes.

3. Sunt tamen aliqui casus, ut monet idem author, in quibus nulla est vel cessat juramenti promissorii *obligatio*: ut si quis juret de re aliqua mala facienda; tunc enim jurans peccat, nec tenetur, imo nec licite potest illam exequi. Similiter cessat obligatio juramenti, si res per illud promissa fiat impossibilis, vel si absque peccato impleri non possit. Tollitur etiam eadem obligatio dispensatione Episcopi et aliis modis, quibus voti obligationem cessare infra dicetur. Spectanda etiam est in multis casibus intentio jurantis, ut ex illa juramenti interpretatio petatur: e. g. qui jurat, se filium aut servum castigaturum, non ita intendit, se ad id obligare, quin sibi reservet facultatem, si ita expedire videatur poenam illam remittendi; similiter qui volens alteri honoris causa primum locum cedere, se in illo non sessurum jurat, non intendit ita se obligare, quin si alius acceptare nolit, possit locum illum sibi retinere. In iis tamen et similibus casibus longe consultius est, a juramentis ejusmodi abstinere, cum nulla sit tunc jurandi necessitas: unde juramenta illa a peccato saltem veniali excusari non possunt.

4. Quamvis vero juramentum licitum sit, non est tamen de genere bonorum, ut recte monet S. Doctor a. 5. quae sunt per se bona et appetenda, ut oratio, eleemosyna etc. sed illorum, quae tantum bona sunt et appetenda, posita aliqua necessitate, sicut medicina, quae non nisi premente aegritudine prodest: unde similiter juramentum, cum sit veluti remedium, quod in Fidei humanae defectum assumitur, non nisi raro et urgente necessitate usurpandum est, quo sensu dixit Christus Dominus S. Matth. 5. *Ego autem dico vobis, non jurare omnino, neque per coelum etc.* quae verba explicans S. Augustinus lib. 1. de serm. Dom. in monte cap. 17. *Ita ergo,* inquit, *intelligitur, praecepisse Dominum, ne juretur, ne quisquam sicut bonum appetat jusjurandum, et assiduitate jurandi ad perjurium per consuetudinem dilabatur: quapropter qui intelligit non in bonis, sed in necessariis jurationem habendam, refrenet se, quantum potest, ut non ea utatur, nisi in necessitate etc.*

Porro quam perniciosa sit jurandi consuetudo, variis

in locis Scriptura divina testatur, ac praesertim Eccli. 23., *Jurationi non assuescat os tuum; multi enim casus in illa etc. vir multum jurans implebitur iniquitate, et non discedet a domo illius plaga.* Qua vero ratione prava haec consuetudo tolli et evelli possit, docet S. Chrysostomus hom. 5. ad pop. Antioch. his verbis: *Vis discere, quomodo ab hac impia consuetudine jurandi liberari possis? Ego te quemdam docebo modum, quem si tenueris, superabis omnino: cum videris te ipsum vel alium quemque servorum vel filiorum, vel uxorem hoc malo captos et saepius commonefactos, nec tamen correctos, jube incoenatos cubare, et hanc tibi illisque damnationem impone, damnationem, inquam non damnum, sed lucrum ferentem.* Item in hom. ad baptizandos hoc aliud remedium proponit: *Ab omnibus conjunctis hoc postula, hoc pete beneficium, ut te jurantem arguant et confundant.* Optime S. Hieronymus epist. 14. ad Celantiam: *Mentiri,* inquit, *et jurare lingua tua prorsus ignoret, tantusque in te sit amor veri, ut quidquid dixeris, juratum putes.*

§. II.

De blasphemia.

1. Blasphemia secundum doctrinam S. Thomae 2. 2. qu. 13. a. 1. est peccatum, quo quis ex pravo cordis affectu de excellentia divinae bonitatis detrahit, illique contumeliam infert, vel negando aliquid, quod ipsi proprium est, vel aliquid imponendo, quod minime ei convenit, sive id ore fiat, sive solum mente concipiatur.

Alia est autem blasphemia simplex, alia haeresi conjuncta: illa dicitur haeresi conjuncta, quae aliquid de Deo asserit, vel de illo negat, quod est Fidei contrarium, ut si quis dicat, Deum esse crudelem, non esse providum etc. quod observare debent Confessarii, ac poenitentes, qui se de talibus accusant, interrogare, cum ita esse crediderint.

Blasphemia vero simplex est ea, quae non tam fit per modum assertionis seu enunciationis, quam per modum detestationis, ac veluti cujusdam imprecationis in Deum: ut si quis Deo maledicat, aut verba probrosa in Deum proferat; item si contumeliose partes quasdam corporis Christi nominet, ut caput, sanguinem, mortem Dei, quasi ob ista Dei Filium contemptibilem aestimet illique stupenda prorsus impietate exprobret, quod propter nimiam in nos

caritatem carni et sanguini communicare voluerit, et in carne assumpta pro nobis mori.

2. Quamvis enim is, qui cum debita reverentia, in re maximi momenti, ad confirmandam dictorum suorum veritatem, Christi Domini nomen interponeret, ejusque corpus, sanguinem vel mortem pro nobis perpessam honoris causa nominaret, nullum blasphemiae reatum incurreret, ut recte observat Bonacina disp. 3. qu. 8. de blasph. punct. 2. nihilominus supra dicti loquendi modi, qua ratione proferri solent, vix a peccato blasphemiae excusari possunt, cum semper in illis reperiatur formalis aliquis aut saltem tacitus Dei contemptus, nisi forte, ut docet Navarrus c. 18. 1. linguae ac mentis praecipitatio, ut accidit in iis, qui subita aliqua ira corripiuntur, ob indeliberationem et inadvertentiam a peccato mortali excuset, quae tamen excusatio locum non habet in iis, qui pravam illam blasphemandi consuetudinem deliberate contraxerunt, nec ullo modo illam corrigere aut emendare curant.

3. Docet autem S. Thomas sup. art. 1. ad 2. blasphemiam non modo in Deum, sed etiam in Sanctos committi posse; ut enim laudare Sanctos, quatenus ad Deum pertinent, ejusque amici ac filii carissimi sunt, ipsi per caritatem et gloriam conjuncti, est actus virtutis religionis: sic illis maledicere aut contumeliam aliquam irrogare, est peccatum blasphemiae.

Ad eandem blasphemiam reducitur peccatum illud, quod committitur maledicendo creaturas: quod quattuor modis fieri potest, ut observat Toletus lib. 4. cap. 12. Primo eas considerando quatenus sunt creaturae Dei, et hac de causa illis maledicendo: et hoc est peccatum blasphemiae. Secundo ratione alicujus creaturae rationalis, cujus illae sunt, v. g. maledicere aut imprecationem aliquam facere contra armenta, vineas etc. quia hujus vel illius sunt, et hoc est peccatum contra caritatem proximi. Tertio creaturae irrationales aut inanimatae possunt considerari secundum se praecise, et ea ratione illis maledicere est actus otiosus et peccatum veniale. Quarto denique considerari possunt ratione alicujus mali vel incommodi, quod inferunt, et ea ratione illis maledicere non est peccatum; est enim hoc potius ipsi malo quam creaturae maledicere: sic Job maledixit diei, in quo natus est, David montibus Gelboe, in quibus Saul occisus est.

§. III.

De voto.

1. Quatuor praesertim circa votum investiganda sunt: 1. quid sit votum, et quotuplex; 2. quaenam personae votum emittere possint; 3. quanta sit ipsius voti obligatio; 4. denique, quibus modis haec voti obligatio cessare possit.

Quod ad primum spectat, votum, ut docet S. Thomas q. 88. art. 1 et 2. est *promissio deliberata Deo facta de aliquo meliori bono.*

Dicitur *promissio*, quia non est nudum et simplex propositum, ut constat ex cap. *Litteraturam* de voto, sed ad illius rationem requiritur promissio cum vera voluntate se obligandi.

Dicitur *deliberata*; promissio enim subita et inconsiderata non sufficeret ad rationem voti, ut ex communi Theologorum consensu docet Navarrus, qui etiam recte observat, tantam ad votum faciendum deliberationem requiri et sufficere, quanta requiritur et sufficit ad peccatum aliquod mortale committendum.

2. Dicitur *Deo facta*, quia votum, cum sit actus religionis et latriae, ut docet S. Thomas, soli Deo fieri debet: quod si interdum apud quosdam authores, ut apud Eusebium lib. 13. de praepar. c. 7. vota S. martyribus et aliis in coelo beatis nuncupari dicuntur, id intelligi debet ad eum modum, quo templa, et altaria Sanctis dicari dicuntur, quia Deo in honorem Sanctorum dedicantur, vel in quantum censetur homo vovere ipsi Deo id, quod Sanctis se impleturum promittit. Quod si promissio alicujus pii operis fiat alicui Sancto praecise ad honorem ejus et sanctitatis ac gloriae testificationem, tunc ejusmodi promissio sacra quidem est et ad Dei cultum mediate ordinata, sed non est proprie votum, neque actus latriae, sed solum duliae sive observantiae, ut fusius explicat Suares.

Dicitur denique *de bono meliori*; quibus verbis significatur, materiam voti duplicem habere conditionem. Prima est, ut sit opus bonum, sive sit tantum in consilio, sive in praecepto. Secunda, ut opus illud bonum, quod vovetur, melius quam ejus oppositum, id est, ut non sit ex se alicujus operis excellentioris et perfectioris impeditivum.

3. Aliud est autem votum personale, aliud votum reale; aliud item absolutum, aliud conditionale; aliud simplex, aliud solemne; aliud expressum, aliud tacitum.

Votum personale est, quo promittitur aliquid, quod personam voventis spectat, ut cum quis vovet peregrinationem; reale, cum res aliqua Deo promittitur, ut eleemosyna. Et haec est utriusque differentia, quod etiam ad haeredes transeat obligatio voti realis, non item personalis, ut communiter Theologi docent, et colligitur ex cap. *Parte* de censibus.

Votum absolutum est, quod independenter a quavis conditione emittitur; conditionale vero, quod non fit nisi sub aliqua conditione: ut si quis peregrinationem voveat, si a tali morbo liberetur et ejusmodi vota non obligant, nisi posita aliqua conditione; quae tamen conditio contraria esse non debet vel substantiae, vel honestati ipsius voti: ut si quis voveat ea conditione, ut ad implendum id quod vovit non obligetur, vel si quis voveat sub ea conditione, quod in lite injusta victor evadat: hae siquidem conditiones votum irritum et invalidum reddunt, ut docet Bonacina disp. 4. qu. 2. de voto punct. 2.

Votum simplex consistit in nuda et simplici promissione Deo facta; solemne vero illud est, quod vel susceptioni ordinis sacri, vel professioni religionis approbatae conjunctum est, ut habetur cap. unico de voto in 6.

4. Quod spectat ad personas voti emittendi capaces, docet S. Thomas sup. art. 8 et 9. duo praesertim ex parte illarum requiri. Primum est, ut, qui vovet, usum rationis sufficienter adeptus sit illiusque compos existat: unde pueri ante usum rationis et amentes ac furiosi votum emittere non possunt. Quoniam vero difficile est discernere, quo praecise temporis puncto sufficiens illud rationis lumen in pueris exoriatur, ideo ex communi Doctorum consensu, ut docet Laymannus tract. 4. de voto cap. 7. vota ante septennium edita censentur irrita et invalida esse, nisi probabilissimae conjecturae suadeant sufficientem rationis usum in tenera illa aetate adfuisse, et e contra vota post septennium emissa valida esse et obligatoria, nisi certa indicia ostendant, sufficientem rationis usum defuisse.

Secundum est, ut persona, quae vovet, sui juris sit quoad illud, quod vovet; nullus enim subditus, ut asserit S. Doctor quaest. 88. art. 8. firmiter voto se obligare

potest in iis, in quibus potestati alterius subjacet, nisi consensus ejus accedat.

Observat autem recte Gregorius a Valentia disp. 6. qu. 6. de voto punct. 6. S. Doctorem non dixisse votum subditi esse nullum, sed solummodo non esse firmum, nisi accedat consensus superioris: votum siquidem a persona subdita emissum est verum votum, pendens tamen ex superioris consensu tanquam ex conditione, quae si accedat, tunc censetur validum; si vero superior contradicat, fit irritum.

5. Hinc colliges 1. vota omnia sive personalia, sive realia impuberum irritari posse a patre, tutore aut aliis personis, quorum potestati subsunt; quod et de religiosis professis similiter intelligendum est respectu superiorum: ad quam irritationem, ut docet Navarrus cap. 12. n. 69. sola superioris voluntas sufficit, nec ulla alia causa aut ratio requiritur.

Colliges 2. quod, quamvis vota realia puberum, antequam aetatem lege praescriptam attigerint ad plenam et liberam bonorum dispositionem, ab eorum parentibus irritari possint, illorum nihilominus vota personalia, quae patriae potestati nullum afferunt praejudicium, valida sunt, nec ab eorum parentibus possunt irritari. Ita S. Thomas art. 9. ubi docet, pueros vel puellas post annos pubertatis, scilicet in pueris post decimum quartum, in puellis vero post duodecimum, posse quocunque voto simplici, vel etiam solemni religionis se obligare; jure tamen novo Concilii Trid. sess. 25. art. 15. ad votum solemne professionis religiosae requiritur aetas sexdecim annorum completorum, ante quam aetatem, sicut et ante tempus annuae probationis exactum, professio illa irrita esse censetur.

6. Colliges 3. uxoris vota, quae ab ea fiunt de iis, in quibus marito subest, posse ab illo irritari, ut habetur cap. *Scripturae* de voto; sed difficultas est inter Theologos, quaenam sint ea, in quibus uxor marito ita subest, ut sine illius consensu de iis vovere non possit. Quidam enim, ut Sotus, Paludanus et alii apud Laymannum tract. 4. de voto cap. 7. existimant, uxorem aeque viro subditam esse, ac Religiosum Praelato vel superiori: unde inferunt, quaelibet illius vota posse a marito irritari; alii tamen probabilius et verius existimant, mulierem tantum subesse marito quoad conjugii usum et familiae gubernationem,

eaque proinde tantummodo vota, quae vel usui conjugii vel familiae gubernationi praejudicium aliquod afferunt, posse ab ejus marito irritari. Ita Sylvester verbo *votum*, Navarrus cap. 12. n. 64. Azorius cap. 17. qu. 12. Suares lib. 6. de voto c. 4. aliique multi.

Addit etiam Laymannus supra, uxorem similiter posse mariti sui vota rescindere, quae derogant juri, quod habet in corpus ejus: e. g. si voveret immoderatam aliquam abstinentiam, aut longinquam aliquam et diuturnam peregrinationem; imo et existimat, vota quoque realia mariti posse ab uxore rescindi, si cedant in detrimentum notabile dotis vel aliorum bonorum, quae ipsi cum marito communia sunt, et quorum administratio penes ipsum est.

§. IV.

Quanta sit voti obligatio, et quibus modis cessare possit.

1. Quod ad primum spectat, certum est, votum esse obligatorium, ita ut qui illud implere omittit, peccati reatum incurrat, ut docet S. Thomas et constat ex Scriptura Deut. 23. *Cum votum voveris Deo tuo, non tardabis reddere etc. quod si moratus fueris, reputabitur tibi in peccatum;* et ad Timoth. 5. *Habentes damnationem, quia primam Fidem irritam fecerunt;* quae Apostoli verba in Concilio Carthag. 4. cap. 104. et Toletano 4. c. 55. intelliguntur de viduis, quae votum castitatis violaverant.

Quamvis autem voti transgressio sit peccatum ex genere suo mortale, nihilominus ob materiae levitatem potest esse tantum veniale, ut docet Navarrus cap. 12. num. 65. Toletus lib. 4. c. 17. et alii communiter; votum enim se habet per modum cujusdam privatae legis, quam vovens sibi imponit: unde non videtur majorem inferre obligationem, quam lex divina vel ecclesiastica, cujus transgressio in materia levi non nisi peccatum veniale esse censetur.

2. Verum super hac voti obligatione quaeres 1. quo tempore incumbat obligatio voti adimplendi, seu quamdiu citra peccatum illius executio differri possit. Respondetur cum distinctione; vel enim vovens ipse tempus determinavit, vel non: si primum, executio voti ultra illud sine peccato differri non potest, et eo major erit culpa, quo diuturnior erit mora, ut docet Suares et alii apud Laymannum supra cap. 3. si vero vovens tempus illud non

determinavit, debet votum suum adimplere, cum primum commode poterit; alias si absque causa et ratione differat, peccabit, ut docet S. Thomas art. 3. ad 3. supra.

Recte autem observat Laymannus irrationabilem dilationem voti, quo quis se obligavit ad ordinem sacrum suscipiendum, aut religiosum statum amplectendum, citius ad mortalem culpam pertingere, quia, cum ex vi talis voti obligatus sit homo ad perpetuum et speciale obsequium Deo praestandum, quanto magis ejus executionem differt, tanto majorem obsequii Deo promissi veluti partem aufert: quod non eodem modo in aliis votis, v. g. peregrinandi, jejunandi etc. haec enim, tametsi differantur, integre tamen impleri possunt.

Quaeres 2. an quis possit voto suo alterum obligare: v. g. an parentes, qui vovent filios statum religiosum amplexuros, voto suo filios ad statum illum amplectendum obligent. Respondetur negative, quia obligatio voti, sicut et cujuscunque promissionis, ex propriae voluntatis consensu nasci debet: unde sequitur, quod non alium quam ipsum voventem obliget; si tamen filii votum illud parentum approbent et ratum habeant, tunc ad illud implendum tenebuntur. Ita Suares lib. 4. de voto cap. 9. Bonacina disp. 4. qu. 2. de voto punct. 5. et alii.

3. Quaeres 3. quando in voti executione suboritur aliqua difficultas, qua ratione illius voti obligatio sit interpretanda. Respondetur, spectandam in primis esse voventis intentionem, ex qua vis omnis et modus obligationis nascitur. Quod si de illius intentione non satis constet, verba, quibus votum suum explicavit, erunt expendenda, et secundum magis communem significationem erunt accipienda, juxta illud Deut. 23. *Facies sicut promisisti Domino Deo tuo, et propria voluntate et ore locutus es.* Quod si neque intentio voventis, neque illius verba rationem voti satis explicent, spectanda erit ipsius voti materia, et secundum ejus naturam ac conditionem votum erit exequendum: e. g. qui vovit, certa die se jejunaturum, votum exequi debet secundum formam jejunii ecclesiastici, ita ut abstineat a carnibus, et unica refectione contentus sit; qui vovit, se recitaturum rosarium, debet illud pie et attente recitare, quia scilicet talis est ratio et conditio jejunii et orationis. Ita Suares sup. cap. 7. Valentia disp. 6. quaest. 6. de voto punct. 4. et alii.

4. Quod spectat ad secundum, quatuor praesertim modis obligationem voti cessare Doctores asserunt.

Primus est, quando talis et tanta rerum mutatio accidit, quae si ab initio praevisa fuisset, votum illud in tali casu emissum non fuisset. Ita Navarrus, Suares et alii, quos citat et sequitur Bonacina disp. 4. q. 2. de voto punct. 7. e. g. si quis voveat, se jejunaturum omnibus diebus Veneris, illique superveniat aegritudo talis, quae ab observatione jejunii ecclesiastici excusaret: tunc non censebitur ad jejunium illud servandum obligari.

Secundus est, quando votum irritatur et rescinditur, ut quando superior irritat votum Religiosi sibi subditi, tutor pupilli, vir uxoris: tunc enim cessat obligatio ejusmodi voti adimplendi, ut paragrapho praecedenti explicatum est.

Tertius quando superioris authoritate eum vovente super voto dispensatur. Quod ut facilius intelligatur, observandum est ex Navarro c. 12. n. 65. hanc esse differentiam inter dispensationem et irritationem voti, quod dispensatio proprie spectet ad potestatem spiritualem, et ut valida sit, causam aliquam legitimam requirat; irritatio vero pertineat ad potestatem dominativam, sive spiritualis illa sit, sive naturalis vel politica, neque ad hoc, ut valida sit, ullam aliam causam requirit, praeter voluntatem superioris.

5. Hac observatione supposita certum est, extare in Ecclesia veram et legitimam potestatem dispensandi in votis et aliis obligationibus, quibus homo erga Deum obstrictus tenetur, ut docet S. Thomas art. 10 et 12. et constat tum ex illimitata potestate solvendi a Christo Domino Ecclesiae concessa S. Matth. 16. tum ex ejusdem Ecclesiae perpetua praxi.

Neque dicas, obligationem ad vota servanda esse juris divini proindeque Ecclesiam dispensare non posse, ut vota non impleantur; sicut nec dispensare potest, ut alia legis divinae praecepta non serventur. Respondetur enim cum S. Doctore art. 10. ad 2. per dispensationem non dari licentiam, ut quis votum suum transgrediatur, sed authoritate legitima superioris dispensantis fieri, ut hoc, quod continebatur sub voto, amplius sub illo non contineatur, in quantum determinatur, non esse congruam materiam voti.

Certum est praeterea ex eodem S. Doctore sup. et aliis communiter Theologis, potestatem dispensandi in votis jure ordinario competere solis Ecclesiae Praelatis jurisdictionem

in foro exteriori habentibus: proindeque Romanum Pontificem, utpote supremum Ecclesiae rectorem, in quibuslibet fidelium votis, sive simplicibus sive solemnibus, dispensare posse, ut docent S. Antoninus part. 3. tit. 22. cap. 7. Henricus Gandavensis lib. 5. q. 28. Richardus in 4. dist. 38. art. 9. quaest. 1. Durandus eadem dist. quaest. 2. Major ibid. quaest. 3. Navarrus c. 12. n. 65. et plures alii, quos citat et sequitur Lessius lib. 2. c. 40. dub. 19.

6. Quod spectat ad Episcopos, certum est etiam, illos in omnibus votis subditorum suorum dispensare posse, si quinque tantummodo excipiantur, nimirum perpetuae continentiae, religionis, peregrinationis Hierosolymitanae, vel ad limina Apostolorum Romam, vel ad S. Jacobum Compostellam, ut observat Navarrus supra: unde patet, Episcopum dispensare posse in voto castitatis non perpetuae, et in voto non nubendi, quod differt a voto perpetuae castitatis, cum per fornicationem non violetur; item in voto suscipiendi sacros Ordines, quod differt etiam a voto perpetuae castitatis, quod est illi tantummodo annexum. Addit Lessius sup. dub. 18. et plurimorum Theologorum authoritate probat, Episcopum dispensare posse in quibusdam voti reservati conditionibus: e. g. si quis vovit, ingredi religionem strictam, potest dispensare, ut ingrediatur laxiorem; item ut professus in arctiore transeat ad laxiorem, nisi fortasse obstet statutum aliquod peculiare a summo Pontifice confirmatum; similiter posse dispensare cum eo, qui emisso perpetuae castitatis voto matrimonium contraxit et consummavit, ut stante tali matrimonio petere possit debitum. Toletus lib. 4. cap. 18. etiam existimat, quinque illa vota tunc solum censeri summo Pontifici reservata, cum absoluta sunt; quando vero sub conditione aliqua edita sunt, Episcopum ab illis dispensare posse: ubi etiam recte observat, neque summum Pontificem neque Episcopos aut quosvis alios superiores posse sine justa et rationabili causa in votis dispensare; alias dispensatio non modo illicita, sed etiam invalida foret, quod etiam docet Navarrus et plures alii apud Laymannum tr. 4. de voto cap. 8. potestas enim spiritualis non in destructionem, sed in aedificationem a Christo Domino Ecclesiae Praelatis collata est.

7. Caeterum justae causae dispensandi in votis quadruplici praesertim capite peti debent, ut observat idem

Laymannus ibidem. Primo ex ipso actu vovendi: ut si quis absque perfecta deliberatione ex quadam praecipitatione vel animi levitate aliquid voverit, ut habetur ex cap. 2. de voto. Secundo ex materia voti, si nimirum spectata corporis constitutione, animi imbecillitate et aliis similibus dispositionibus, dispensatio voti in majorem ipsius voventis utilitatem spiritualem (quae praesertim hic spectanda est) cessura videatur. Tertio ex difficultate voti adimplendi postea superveniente, vel ante non praevisa. Quarto denique ex aliqua necessitate notabili vel utilitate magna reipublicae aut etiam familiae, ut si quis longam vovisset peregrinationem, cum praestaret, illum reipublicae regendae aut gubernandae familiae potius interesse. Quo vero majus seu dignius est votum, eo etiam major et gravior causa requiritur, ut licite et valide super illo dispensari possit, et ut plurimum ad majorem cautelam consultum est, pium aliquod opus per modum cujusdam compensationis injungere illi, cum quo dispensatur.

Quaeres, an sicut Praelatus cum subditis, sic etiam possit secum in propriis votis dispensare. Respondetur, posse indirecte, dando alicui ex subditis potestatem secum dispensandi, sicut Sacerdoti sibi subdito dare potest facultatem, qua ipsum a peccatis sibi reservatis absolvat. Addit Lessius supra dub. 17. posse illum etiam directe secum in votis ex causa justa dispensare, probatque ex eo, quod secundum doctrinam S. Thomae, quam ibidem citat, possit sibi ipsi dare indulgentias.

8. Quartus denique modus, quo cessare potest voti obligatio, est per ipsius voti commutationem: circa quam dicimus primo, posse voventem propria sua authoritate votum suum commutare in id, quod spectatis omnibus melius est et Deo acceptius, dummodo tamen votum illud non sit summo Pontifici reservatum. Ita Sotus, Suares, Azorius et alii, quos citat et sequitur Laymannus sup. cap. 8. et constat ex cap. 1. de voto, et ex cap. *Pervenit*, de jurejurando, ubi dicitur, quod *promissum non infringit, qui illud in melius commutat*. Imo docet S. Thomas, vota quaecunque, etiam summo Pontifici reservata, propria cujusque authoritate commutari posse in vota illa, quae in professione religiosa emittuntur, quod expresse declaravit Alexander III. cap. *Scriptura*, de voto, ubi dicit, quod *reus fracti voti non habetur, qui temporale obsequium in per-*

petuam religionis observantiam noscitur commutare. Rationem hanc affert S. Doctor art. 12. ad 1. quod alia omnia vota sunt quorumdam particularium operum, sed per religiosam professionem homo totam vitam suam Dei obsequio deputat; particulare autem in universali includitur.

Dicimus 2. commutationem voti in aliud opus aequale proprio voventis arbitrio fieri non posse. Ita Suares et alii apud Laymannum sup. cap. 8. Ratio est; quia non potest aliud pro alio solvi, non consentiente promissario: atqui Deus non videtur consentire, ut ab obsequio sibi per votum promisso ad libitum voventis recedatur, nisi causa aliqua justa urgeat, cujus cognitio ad superiorem pertinet, vel nisi obsequium aliquod evidenter melius ipsi exhibeatur: tunc enim promissionem non violat, sed auctiorem reddit.

Dicimus 3. illi, cui jure ordinario vel per delegationem competit facultas dispensandi in votis, competere etiam facultatem eadem vota commutandi; quia juxta regulam juris reg. 53. in 6. *cui licet, quod est plus, licet utique, quod est minus:* at plus est, posse dispensare in voto, quam illud commutare.

9. Quaeres, utrum ad commutationem votorum valide ac licite faciendam causa aliqua requiratur, sicut supra requiri diximus ad dispensationem. Respondetur, nullam requiri, quando commutatio fit in aliquid melius, ut docet Navarrus c. 12. n. 63. Si vero fiat in aequale vel minus, existimat Suares lib. 6. de voto cap. 19. causam aliquam rationabilem requiri, non tantum ut licita, sed etiam ut valida sit commutatio; sufficere autem arbitratur Laymannus, si is, qui vovit, voti sui commutationem instanter petat; tum enim idonea ratio adesse videtur, ut ejus fragilitati condescendatur, quo majore cum solatio et animi alacritate voti sui debitum in alia materia, ad quam magis affectus sit, exolvat.

Caeterum quae de voti irritatione, dispensatione etc. hactenus dicta sunt, similiter de juramenti irritatione, dispensatione etc. intelligenda esse, docet et fuse explicat Laymannus tract. 3. de jur. cap. 11.

§. V.

Quot modis peccetur in secundum decalogi praeceptum.

1. Contra secundum decalogi praeceptum peccant *illi*, qui juramento falsum asseverant, scientes aut existimantes, esse falsum, aut dubitantes, num sit verum, sive id contingat in re levi aut gravi, sive jocandi aut se excusandi gratia id faciant, et qui se periculo falsum jurandi exponunt, aut qui advertentes ex prava jurandi consuetudine, se frequenter jurare falsum, de emendatione non curant.

2. Item qui juramento pollicentur, se aliquid facturos, quod tamen non intendunt, aut qui, postquam se juramento obstrinxerunt ad aliquid faciendum, illud adimplere nolunt, vel qui jurant de re aliqua mala facienda.

Peccant etiam contra hoc praeceptum, qui verum quidem jurant, sed absque necessitate, vel in re levis momenti, et hoc peccatum, ut docet Toletus, ut plurimum tantummodo veniale est, nisi forte ob pravam jurandi consuetudinem et periculum perjurandi fiat mortale, ut plerumque contingere potest in illis, qui quacunque data occasione adorandum Dei nomen irreverenter et non sine aliquo contemptu rebus ludicris et frivolis interponunt, vel se ob res levissimas daemoni devovent, aut alio juramento execratorio utuntur.

Peccant praeterea illi, qui blasphemias in Deum vel Sanctos proferunt, illos injuriose et contumeliose nominant, illis detrahunt, maledicunt aut imprecantur, qui non minus impie quam irreverenter quibuslibet rebus, etiam aliquando turpibus aut nefariis, corpus, caput et sanguinem Dei interponunt.

Peccant denique, qui vovent aliquod malum, vel aliquod bonum, sed malo et perverso fine; item qui votum adimplere omittunt, aut illius executionem sine ulla necessitate vel causa differunt; qui vota realia illius, cujus exceperunt haereditatem, adimplere non curant; qui alios ad vovendum vi, metu vel dolo inducunt; qui voti dispensationem obtentu causae alicujus falsae impetrare nituntur.

SECTIO III.

Explicatur tertium decalogi praeceptum.

Memento, ut diem Sabbati sanctifices.

1. Hoc tertium decalogi praeceptum, ut asserit S. Doctor quaest. 12. art. 4. ad 1. partim morale est, partim ceremoniale: morale quidem, quatenus per illud praecipitur, ut homo sepositis aliis temporalibus negotiis aliquod vitae suae tempus divino cultui religionisque exercitiis deputet; ceremoniale vero, quatenus dies Sabbati designatur, in quo temporalia opera intermittere et soli Deo ejusque cultui vacare jubetur: idque tum in memoriam beneficii creationis; Deus enim universum mundum sex diebus perfecit, et septimo die ab operibus quievit; tum etiam in figuram Christi Domini, peracto redemptionis opere, toto aeternitatis beatae sabbato quieturi.

2. In quantum morale est, omnes semper et eodem modo obligat, cum, ut ait S. Doctor sup. ab ipsa lege divina naturali derivetur; in quantum vero ceremoniale, morte Christi Domini antiquatum est, ut declaratur in Catechismo Romano part. 3. c. 4. ubi dicitur, Apostolos ex septem hebdomadae diebus illum, qui primus est, loco septimi subrogasse, et divino cultui in memoriam dominicae ressurrectionis consecrasse, illumque diem idcirco dominicum vocatum fuisse. Praeter quem aliae pari observatione ac cultu observandae festivitates in honorem Christi Domini et Sanctorum ejus institutae sunt, partim summorum Pontificum decretis, de quibus speciatim agit Suares lib. 2. de Festis cap. 5 et seq. partim Episcoporum statutis populos sibi subditos obligantibus, ut habetur cap. ult. de feriis, et in Concil. Trident. sess. 25. cap. 12. de reformat. partim etiam consuetudine Episcoporum consensu expresso vel tacito approbata.

§. I.

Quaenam requirantur ad festorum dierum sanctificationem.

1. Duo praesertim requiruntur ad sanctificationem dierum festorum. Primum est, ut ab operibus servilibus

abstineatur, id est ab illis operibus ignobilioribus, quae ipsius corporis commoditatibus inserviunt, qualia sunt arare, fabricare, sutoriam vel tonsoriam, aut alias ejusmodi artes mechanicas exercere. Id constat ex variis Conciliorum Pontificumque decretis, quorum unum aut alterum hic apponemus. In Concil. Rom. sub Eugenio II. apud Antonium Augustinum lib. 20. tit. 19. cap. 1. haec habentur: *Constat omnes omnino observare, ut die dominico nullas audeant operationes mercationesque peragere, praeterquam in cibariis rebus, ita ut libere possint ac debite in eo die secundum possibilitatem omnes ad Ecclesiam concurrere etc. qui vero rustica opera die dominico agere praesumpserit, contra divina praecepta egisse non dubitet.* Et apud S. Gregorium lib. 11. epist. 3. *Dominico vero die a labore terreno cessandum est, atque omnimodo orationibus insistendum, ut, quod negligenter per sex dies agitur, per diem resurrectionis dominicae precibus expietur.*

Operibus servilibus junguntur duo alia operum genera, quae licet minime servilia sint, diebus tamen dominicis et festis ecclesiastico jure prohibentur, eo quod animum temporalibus rebus magnopere applicent, nimiumque a divino cultu abstrahant: mercatus scilicet, id est mercium emptiones, et forenses ac judiciales actus. Id similiter constat ex variis Conciliorum Pontificumque sanctionibus, ac nominatim ex Concilio Parisiensi sub Gregorio IV. circa annum Domini 829. celebrato cap. 50. ubi haec habentur: *Imperialis celsitudo flagitanda, ut ejus a Deo ordinata potestas cunctis metum incutiat, ne in hac sacra et venerabili die* (dominica scilicet) *mercatus, et placita, et ruralia quaecunque opera facere praesumant;* et in Concilio Arelatino sub Carolo Magno cap. 16. prohibetur, *ne in dominicis diebus publica mercata, neque causationes disceptationesque exerceantur.*

2. Dubitatur autem apud Theologos de quibusdam operibus, an servilia sint, proindeque an diebus festis sint prohibita. De quibus breviter dicimus secundum Navarrum cap. 13. num. 13. et sequenti, Azorium cap. 27. quaest. 4. Suarem lib. 2. de Festis cap. 24. et alios, non esse opus servile, nec prohibitum diebus festis, iter facere, scribere, venari recreationis causa: quod et de piscatione et pictura similiter dici potest, quamvis quidam Doctores, ut Sylvester verb. *Dominica*, Angelus verb. *Feriae*, et quidam alii

merito dubitent, an transcribere aut pingere lucri et quaestus causa, eademque ratione piscationi aut venationi vacare diebus festis licitum sit, cum ejusmodi opera mercenariorum et servorum propria sint, quando principaliter fiunt ob quaestum, ac proinde servilia censeri possint: quare tutius est, ab illis abstinere.

Docet autem Navarrus supra ex S. Doctore sup. art. 4. ad 3. sex operum genera licite diebus festis exerceri posse. Primo ea, quibus in divino cultu obsequium aliquod exhibetur. Secundo illa, quibus spiritualia exercentur, qualia sunt docere verbo vel scripto. Tertio, quae sunt necessaria ad salutem propriam sive animae sive corporis. Quarto, quae ad salutem proximi spiritualem vel corporalem similiter necessaria sunt. Quinto, quae ad vitandum damnum sibi vel proximo imminens sunt necessaria. Sexto denique, quae ad ciborum praeparationem requiruntur.

3. Et generatim loquendo, quaecunque opera etiam servilia licita redduntur ratione alicujus urgentis necessitatis sive publicae, ut dicitur cap. *Licet* de feriis, sive privatae, ut cum tempore messis segetes ob pluviam superventuram exportantur, vel simile opus fit ad grave aliquod damnum evitandum; qua etiam ratione pauperes artifices interdum licite diebus festis laborare possunt, dummodo absit scandalum, si aliter familiae suae ea, quae ad victum necessaria sunt, nullatenus subministrare queant, quanquam in iis casibus tutius semper sit, adire superiorem, puta Episcopum aut in ejus absentia Parochum, et ab illo licentiam postulare. Similiter opera servilia licita fiunt, quando pietatis aut religionis causa exercentur, ut si altaria ornanda sint, aut praeparanda ea, quae ad exequias requiruntur: quae tamen, si antecedente die commode peragi possent, in diem festum non essent differenda. Consuetudo etiam legitime praescripta et a superioribus minime improbata in quibusdam operibus alias prohibitis a peccato excusat: v. g. nundinis publicis aliisque similibus casibus, ut observat Toletus lib. 4. cap. 4. 25.

Porro in hujus praecepti transgressione materiae levitas a peccato saltem mortali excusare potest: v. g. si quis servili alicui operi brevi temporis spatio incumbat, puta unius horae, non censebitur, secluso tamen scandalo, peccati mortalis reatum incurrere, ut docet Suares lib. 2. de Festis c. 21.

4. Observandum est tamen, multa esse opera, quae quamvis servilia non sint, diebus tamen festis illicita censentur propter temporis excessum, quod in illis impenditur: qua ratione dierum illorum sanctificationi omnino videntur opposita; quis enim a peccato excusare possit eos, qui ludis, choreis, commessationibus, venationibus, negotiis saecularibus aliisque similibus rebus totos dies festos transigunt? Unde merito conqueritur S. Cyrillus Alexandrinus lib. 8. in S. Joan. cap. 5. *Quamplurimos christianorum diebus festis aut ludis illiberalibus, aut crapulae, choreis, aut aliis mundi vanitatibus deditos, cum Deo obsequium diligentius exhibere, cum templa Dei frequentare, orationibus insistere atque ecclesiastico officio interesse deberent, tunc maxime Deum suis dissolutissimis moribus irritare. Idne est, o Christiani, celebrare diem festum, indulgere ventri, et inconcessis voluptatibus habenas laxare? etc. Diebus ad exercenda servilia opera concessis unusquisque suo intentus est operi, et abstinet a crapula, ludis et vanitatibus; diebus autem festis passim concurritur ad cauponam, ad ludos, ad spectacula et choreas, in irrisionem divini nominis et diei praevaricationem.*

Quamvis autem honesta aliqua et moderata recreatio festis diebus post persoluta religionis officia minime prohibetur, *ita tamen,* inquit S. Chrysostomus homil. 8. de resurrect. *sanctorum dierum festivitas agi debet, ut relaxatione corporum puritas non corrumpatur animorum, sed potius abstinentes ab omni luxu, ebrietate, lascivia, dantes operam sobriae remissioni et sanctae sinceritati, id efficere tentemus, ut quidquid tunc corporali abstinentia non adipiscimur, mentium puritate quaeramus.*

5. Secundum, quod ad sanctificationem festorum dierum requiritur, est, ut dies illi cultui divino aliisque piis operibus impendantur. Prae caeteris autem religionis et pietatis exercitiis, quae ad debitam festorum celebrationem pertinent, unum praesertim injungitur, nimirum ut diebus dominicis et festis omnes et singuli fideles usum rationis habentes sanctissimo Missae sacrificio intersint, cum ea devotione et attentione, quae tantum mysterium docet. Hoc praeceptum ecclesiasticum expressum habetur cap. *Si quis etiam,* et cap. *Omnes fideles,* et capite *Missas,* de consecrat. et satis constat ex universali et continua Ecclesiae praxi.

Ad hoc vero, ut quis huic praecepto satisfaciat, duo

praesertim requiruntur. Primum est, ut corpore sit praesens et mente in Deum attentus; qui enim sciens in aliqua Ecclesia Missam celebrari, domi se contineret mentemque solam circa mysteria Missae applicaret, huic praecepto non satisfaceret: sicut nec ille, qui corpore quidem praesens esset, sed animo vanis cogitationibus per notabilem aliquam Missae partem deliberate distraheretur. Non est vero necessarium (ut recte observat Toletus lib. 6.), auribus audire, vel intellectu percipere ea, quae in Missa dicuntur, vel Sacerdotem celebrantem oculis videre, sed moralis praesentia corporis et virtualis saltem attentio mentis sufficit.

Potest etiam quis, ut docet idem Toletus et alii plures Theologi, eo tempore, quo Missae interesse tenetur, simul recitare horas canonicas precesque alias, ad quas obligatur, et utrique obligationi simul satisfacere, dummodo, ut monet Navarrus c. 12. num. 8. ita preces illas recitet, ut attentionem auditioni Missae necessariam non omittat, sciatque et velit Missam audire, et saltem virtualiter hujus sacrificii oblatione Deum colere.

6. Quaeres, an qui, dum Missa celebratur, peccata sua confitetur, illius audiendi praecepto satisfaciat. Respondetur, quod quamvis Suares et Azorius, quos citat Bonacina qu. de Missa punct. 11. existiment, non satisfacere, nihilominus probabilissime dici potest, eos, qui tempore Missae, praesertim solemnioris, parochialis, v. g. per aliquod breve temporis intervallum confessioni faciendae incumbunt, praecepto Missae audiendae satisfacere, tum quia in illo poenitentiae actu plurium aliarum virtutum actus, puta contritionis, humilitatis, boni propositi etc. exercentur, qui ex se nihil obstant, imo plurimum conferunt ad hoc, ut quis devote sacrificio Missae intersit, tum etiam quia communis usus et praxis ita obtinuisse videtur: in Ecclesiis siquidem parochialibus, illis praesertim, in quibus una tantum aut altera Missa celebrari solet (quod in vicis et pagis frequens est), solent ut plurimum confiteri poenitentes, interim dum Missa, cui intersunt, celebratur; nec ullus adhuc Episcopus aut superior id prohibuit.

Secundum, quod requiritur, est, ut Missa integra audiatur, saltem usque ad Sacerdotis benedictionem, juxta canonem 47. Concilii Agathensis et cap. *Cum ad celebrandas*, de consecr. dist. 1. qui enim partem aliquam

Missae praetermittit absque justa causa, peccat: venialiter quidem, si pars sit exigua, mortaliter vero, si sit notabilis, ut docet Navarrus cap. 21. num. 1 et 2. disp. qu. ult. de Missa punct. 11.

7. Quaenam autem sit notabilis pars Missae, quam proinde omittere sit peccatum mortale, Navarrus, Suares, Toletus, quos citat et sequitur Bonacina, existimant, illam Missae partem, quae a principio ad Epistolam inclusive protendit, esse notabilem, nec sine peccato mortali omitti posse; Sylvester tamen, Koninchus et Azorius ab eodem citati partem illam notabilem extendunt usque ad initium Evangelii. Addit Toletus lib. 6. c. 9. ex Navarro et aliis, posse utcunque huic praecepto satisfieri, si quis partem aliquam Missae ab uno Sacerdote, deinde partem alteram audiat ab alio: quod quamvis ipsi probabile videatur, recte tamen monet, consultius esse et tutius, integram unius Sacerdotis Missam audire. Observat etiam ibidem, nullam esse obligationem, ne quidem in die natalis Domini plures Missas audire, sed unam sufficere ad hoc, ut praecepto satisfiat.

Porro a praecepto ecclesiastico Missam diebus festis audiendi excusat impotentia sive physica sive moralis. Impotentiam physicam dicimus, cum quis nullo modo id potest: puta cum est in carcere detentus, vel lecto per aegritudinem affixus, aut navigat in mari etc. nam juxta regulam juris 9. *ad impossibile nemo potest obligari.* Per impotentiam vero moralem intelligimus, quando quis nonnisi cum summa difficultate aut gravi detrimento spirituali vel temporali, proprio vel alieno, Missam audire potest: ut si quis timeat, ne adeundo Ecclesiam ab hostibus in via occidatur, vel si domum deserat, ne a furibus expiletur, vel si infirmum solum relinquat, ne grave aliquod incommodum patiatur. Ita Navarrus, Suares et alii apud Bonacinum disput. 44. qu. ult. de Missae sacrificio punct. ult. apud quem plurimi alii similes casus videri possunt.

§. II.

Quot modis peccetur in tertium decalogi praeceptum.

1. Peccant in primis, qui diebus festis contra Ecclesiae prohibitionem opera servilia absque ulla causa legitima exercent, qui alios ad id cogunt vel inducunt; peccant

etiam superiores politici, qui diebus festis sibi subditos operibus illis servilibus vacare permittunt.

Item qui diebus festis citra necessitatem vendunt aliquid aut emunt, praesertim si in emptione illa aut venditione tempus aliquod notabile insumatur; qui diebus illis officinas apertas tenent, aut merces vendendas exponunt.

Peccant judices et illorum officiales, si nulla urgente necessitate diebus festis citationes, testium juridicas auditiones et alias judiciales actiones exercent; item qui totos dies festos, aut maximam et praecipuam illorum partem, aleis, choreis, commessationibus et aliis vanis aut profanis actionibus impendunt.

2. Peccant, qui diebus festis Missam audire omittunt, vel illam integram non audiunt, vel qui audiunt quidem, sed sine attentione, ac per illius partem aliquam notabilem vanis confabulationibus aut superfluis cogitationibus deliberate distrahuntur.

Peccant denique patres familias aliique superiores, qui a filiis et subditis Missam diebus festis audiri non curant, aut eos talibus occupationibus detinent, ex quibus fit, ut Missam audire non possint.

SECTIO IV.

Explicatur quartum decalogi praeceptum.

Honora patrem tuum et matrem tuam etc.

1. Cum juxta doctrinam S. Thomae 2. 2. qu. 33. art. 2. ad 2. praecepta, quae pertinent ad officia caritatis proximo impendenda, ad hoc quartum decalogi praeceptum reducantur: idcirco antequam explicemus particularia illa officia, quibus erga parentes et alios superiores obstringimur, videtur doctrinae ordo, quem etiam Navarrus secutus est, postulare, ut prius de ipsa caritate proximi illiusque generalibus praeceptis et obligationibus tractemus. Quod ut distinctius exequamur, tria praesertim hic explicanda sunt: primo, quaenam personae sint ex caritate diligendae. Secundo, quis ordo sit in illa dilectione servandus. Tertio, quinam sint actus caritatis, et quo tempore ad illos exercendos obligemur. Exinde ipsius quarti praecepti specialem

obligationem aggrediemur, et investigabimus, quaenam personae patris ac matris nomine designentur, et quem honorem illis impendere debeamus.

§. I.

Quaenam personae sint ex caritate diligendae.

1. Docet S. Thomas q. 23. a. 22. quatuor praesertim esse ex caritate diligenda, juxta mentem S. Augustini lib. 1. de doctr. christ. 23. *unum, quod supra nos est, scilicet Deum; alterum, quod nos sumus; tertium, quod juxta nos est, scilicet proximum; quartum, quod infra nos est, scilicet proprium corpus.* Atque in primis de dilectione ipsius Dei sect. 1. egimus. Quod vero spectat ad dilectionem illam, qua nos ipsos ex caritate diligere tenemur, docet S. Thomas art. 4. quod cum caritas, qua Deum diligimus etiam ad ea, quae ipsius Dei sunt, debeat extendi, cumque juxta Apostolum ad Rom. 14. *nemo nostrum sibi vivat, nemo sibi moriatur, sed sive vivimus, sive morimur, Domini sumus,* et quidem tot titulis, quot in ejus divinitate perfectiones fulgent, quot ab ejus bonitate beneficia in nos effluunt: ideo unusquisque se ipsum non propter se, sed propter Deum, ut aliquid ipsius Dei, debet ex caritate diligere.

2. Quod spectat ad corpus nostrum, idem S. Doctor art. 5. dicit, illud duobus modis considerari posse: vel secundum ejus naturam, vel secundum infectionem culpae et corruptionem poenae. Cum igitur natura ejus a Deo sit, possimusque uti corpore nostro ad ipsius Dei obsequium, et ut loquitur Apostolus Rom. 6. *exhibere membra nostra, arma justitiae Deo,* ea ratione debemus etiam corpus nostrum diligere; sed infectionem culpae aut corruptionem poenae in corpore nostro nullatenus diligere aut fovere debemus, imo potius ex vero caritatis affectu amovere: unde intelligitur, quo sensu dixit Apostolus Coloss. 3. *Mortificate membra vestra, quae sunt super terram etc.*

Quod denique spectat ad proximum, quem ex caritate diligere debemus, S. Doctor ab illa proximi denominatione excludit in primis creaturas rationis expertes, quia sunt incapaces beatitudinis supernaturalis, in cujus communicatione caritas fundari debet; excludit deinde damnatos et daemones, quia ipsis bonum aeternae vitae velle non

possumus, cum ipsis illud Deus non velit, imo contrarium pro tota aeternitate decreverit.

Nomine igitur proximi S. Doctor a. 6. 8 et 10. asserit significari sanctos Angelos et homines, sive beatos, sive viatores, sive peccatores, sive justos, sive amicos, sive inimicos: quos quidem ita ex caritate diligendos esse dicit, ut eos nunquam actu ipsi caritati contrario, odio scilicet, prosequamur, neque ullum eorum ab illa generalitate dilectionis proximi excludamus, et praeterea ut secundum animi dispositionem semper parati simus, caritatis actus sive internos elicere, sive externos exercere erga quoscunque, etiam peccatores aut inimicos, quotiescunque id ex divinae legis praescripto faciendum esse nobis innotescet.

3. Quod autem spectat ad inimicos, in quibus est specialis difficultas, certum est, illos ex caritate propter Deum esse diligendos: quod expresse praecepit Christus Dominus S. Matth. 5. *Ego autem dico vobis, diligite inimicos vestros,* illisque dilectionis signa generalia exhibenda, quae communiter aliis ejusdem conditionis hominibus, nos aeque attingentibus exhibere solemus, et in casu extremae vel gravis necessitatis illis aeque ac aliis auxilia et beneficia praestanda, quod etiam jussit Christus Dominus, cum dixit: *Benefacite iis, qui oderunt vos.* Imo etiam injuria ab eis accepta propter Deum ipsis est condonanda, S. Matth. 6. *Si enim* (ut dixit Christus Dominus) *non dimiseritis hominibus, nec et Pater vester coelestis dimittet vobis peccata vestra etc.* et cap. 18. dicit, condonationem autem illam non solum exterius sed ex interiori cordis affectu esse praestandam. Quod si actio injuriarum civilis aut criminalis ab eo, qui damnum aut laesionem passus est, instituatur, sicut id jure potest, sic ex odio et vindictae appetitu facere non debet, sed civilem quidem eo tantum fine, ut damnum illatum compensetur; criminalem vero ex amore justitiae aut alicujus alterius virtutis motivo, ut docent Richardus, Gabriel, Navarrus et alii apud Laymannum tract. 3. de carit. c. 4. non vero ex motu odii aut appetitu vindictae.

Quamvis autem haec ita se habeant, certum est, nihilominus licitum esse et honestum, in peccatoribus et inimicis odisse ac detestari peccatum, illudque per emendationem tollere, si id jure possumus, vel optare, ut a Deo aut a superioribus puniatur: unde Apostolus dicebat Gal. 5.

Utinam abscindantur, qui vos conturbant. Quin et de ejusmodi punitione laetari possumus, quatenus per illam tollitur malum peccati, et e contrario tristari, si peccatorum pravos conatus prosperare videamus: quod optime explicat S. Gregorius lib. 22. moral. c. 11. his verbis: *Evenire plerumque solet, ut non amissa caritate et inimici nos ruina laetificet, et rursus gloria sine invidiae culpa contristet, cum et ruente eo quosdam bene erigi credimus, et eo proficiente quosdam injuste opprimi formidamus.*

§. II.

Quis ordo in caritate servandus sit.

1. Certum est, ordinem aliquem in dilectione caritatis esse servandum, ut docet et probat S. Thomas quaest. 26. a. 1. 2 et 3. Hic autem ordo, ut idem explicat, exigit a nobis, ut Deum amore appretiativo plus quam res alias quascunque, absque ulla comparatione aut exceptione, diligamus; tum ut post Deum nos ipsos, exinde proximos nostros, ac ultimo loco corpus nostrum eadem caritatis dilectione complectamur.

Cum autem diligere nihil aliud sit, quam bonum velle, sintque tria praecipua bonorum genera, quae nobis ipsis vel proximis velle possumus: spiritualia scilicet, ut gratiam, virtutes, gloriam etc. corporalia, ut vitam et sanitatem corporis etc. exteriora denique, ut famam, divitias etc. ordo caritatis supra relatus postulat, ut post Deum (de cujus dilectione jam supra egimus) quisque primo se ipsum diligat quoad bona spiritualia, deinde proximum quoad eadem bona spiritualia, postea se ipsum quoad bona corporalia et exinde proximum quoad eadem bona corporalia, et sic deinceps se ipsum et proximum quoad alia bona exteriora. Ita S. Thomas per totam qu. 26. ubi id fuse explicat.

2. Unde sequitur 1. nunquam licitum esse, cujusvis boni aliis procurandi praetextu, spiritualem aliquam animae jacturam per peccatum quantumvis exiguum deliberate incurrere. *Quid enim prodest homini,* ait Christus Dominus S. Matth. 16. *si universum mundum lucretur, animae vero suae detrimentum patiatur?* et cap. 22. ponit dilectionem sui ipsius tanquam regulam et normam dilectionis proximi: *Diliges proximum tuum sicut te ipsum;* regula autem, ut

docet S. Thomas art. 4. prior et potior est, quam regulatum.

Sequitur 2. quoad alia bona corporalia et exteriora, caeteris paribus, unumquemque debere magis se ipsum diligere, quam proximum: unde, ut ait S. Augustinus lib. de Mendacio cap. 6. *si quis exponat vitam corporalem propriam pro vita corporali alterius, jam non diligit proximum sicut se ipsum, sed plus quam se ipsum; quod*, ut postea subjungit, *sanae doctrinae regulam excedit.* Non est tamen contra hunc caritatis ordinem, si quis ex motivo alicujus virtutis vitam propriam pro tuenda amici vita exponeret, quod a S. Hieronymo in cap. 7. Mich. et S. Ambrosio lib. 3. de Officiis cap. 12. tanquam honestae et perfectae amicitiae officium commendatur, et a fortiori posset, imo aliquando deberet quis pro salute temporali communitatis suae, puta civitatis aut patriae, vitam et alia bona exteriora exponere, cum rationis ordo postulet, ut pars pro suo toto periclitetur.

Sequitur 3. si de bonis diversi generis agatur, tunc bonum spirituale proximi bono nostro corporali aut temporali praeferendum esse, ac proinde proximo versanti in extrema necessitate spirituali etiam cum certo propriae vitae periculo succurrendum esse, dummodo tamen probabilis spes juvandi proximum effulgeat. Ita S. Thomas quaest. 44. art. ult. ad 2. unde S. Joannes epist. 1. cap. 3. *Et nos debemus*, inquit, *pro fratribus animas ponere.*

Et in extrema quidem ac moraliter insuperabili necessitate spirituali tenetur quilibet Christianus, hunc caritatis ordinem servare, ut ex ante dictis constat, et etiam docet S. Augustinus et post illum communiter omnes Theologi; pastores autem et ii, quibus animarum cura incumbit, subditis suis non solum in extrema, sed etiam in gravi necessitate constitutis succurrere debent, etiam cum propriae vitae periculo, ut fusius docet et probat variisque exemplis illustrat Gregorius a Valentia disp. 3. q. 4. de ord. car. p. 4.

3. Quod autem spectat ad ordinem caritatis in proximorum dilectione servandum, certum est in primis, quotiescunque agitur de auxilio praestando in extrema vel gravi necessitate corporali alicujus, ordinem caritatis postulare, ut personas nobis secundum carnem magis conconjunctas, aliis secundum carnem minus conjunctis praeferamus: unde sequitur patrem et matrem aliis omnibus

esse praeferendos; exinde uxorem, postea filios, fratres et alios consanguineos, prout quisque illorum nobis secundum carnem conjunctior existit, ut docet S. Thomas art. 8 et seq. et post illum Isambertus tract. de car. disp. ult. art. 2.

Quod si fiat comparatio eorum, qui secundum carnem, cum aliis, qui secundum spiritum nobis conjuncti sunt: quamvis variae sint Doctorum sententiae, nec satis dilucide constet, quaenam super hac quaestione fuerit mens S. Doctoris, probabilissima tamen nobis videtur eorum sententia, qui asserunt, quod quamvis absolute loquendo illi, qui sunt meliores et sanctiores aliis, minus bonis et sanctis objective magis diligi debeant, id est amore approbationis et complacentiae, quo illorum virtutem et sanctitatem magis aestimemus et amemus; appretiative tamen eos, qui nobis secundum carnem propinquiores sunt, magis diligere debemus iis, qui nobis spiritualiter tantum sunt conjuncti. Ita Richardus, Bannes et alii, quos citat et sequitur Isambertus supra.

Quod tamen non obstat, quin amicum vel benefactorem insignem praeferre interdum liceat aliquibus consanguineis, ut post Dominicum Bannem docet Valentia sup. punct. 5. fieri etiam potest, ut aliquando causae aliquae rationi maxime consentaneae occurrant, ob quas ordo caritatis supra relatus licite ac honeste inverti possit, ut expresse docet S. Thomas quaest. 32. art. 9. e. g. in favorem personae bono publico maxime utilis.

§. III.

De actibus caritatis erga proximum, ac praesertim de eleemosyna corporali.

1. Varii sunt et multiplices actus caritatis erga proximum, quorum praecipuos enumerat S. Doctor quaest. 27. 28. et seq. scilicet dilectionem, qua alteri per caritatem bonum volumus; beneficentiam, qua bonum, quod ei volumus, quantum possumus, re ipsa illi tribuimus; gaudium, quo de illius bono, v. g. conversione a peccatis, profectu in virtute etc. laetamur; pacem, qua simul cum proximo conspiramus in iis, quae ad illius bonum spirituale conferunt; misericordiam, qua illius miseriis tanquam nostris condolemus, easque, quantum possumus, sublevamus.

Sunt autem duo praecipui actus ipsius misericordiae,

de quibus Theologi fusius disputare solent, eleemosyna scilicet et correctio fraterna.

Eleemosyna, ut docet S. Thomas quaest. 32. art. 1. est actus caritatis, quo quis propter Deum proximo indigenti subvenit. Cum autem duplex indigentia reperiri possit in proximo, spiritualis scilicet ac corporalis, ideo etiam duplex eleemosynae species a S. Doctore art. 2. assignatur: alia spiritualis, qua indigentiae spirituali succurritur, de qua paragrapho sequenti agemus; alia corporalis, qua miseria et indigentia corporis sublevatur.

2. Circa hanc vero eleemosynam corporalem certum est, illam esse non solum in consilio, sed etiam in praecepto, ut docet et probat S. Thomas art. 3. et aperte colligitur ex variis Scripturae locis Ezech. 16. *Haec fuit iniquitas Sodomae etc. manum egeno et pauperi non porrigebant.* Et S. Matth. 25. Christus Dominus flammis aeternis adjudicat eos, qui misericordiae opera exercere omiserunt. Id ipsum SS. Patres unanimiter asserunt. S. Ambrosius lib. de Nabute loquens de eleemosyna: *Debitum*, inquit, *reddis, non largiris indebitum, ideoque tibi dicit Scriptura: inclina pauperi aurem tuam et redde debitum tuum;* S. Basilius concione in illud dictum divitis: *Destruam horrea mea*, dicit, divitem illum *non cogitasse de superfluo pauperibus erogando, nullamque praecepti divini habuisse rationem;* S. Gregorius Nazianz. orat. de pauperum amore dicit, nos *mandato divino atque exemplo ad eleemosynam largiendam excitari.*

Verum difficultas est, cum praeceptum illud affirmativum sit, quo potissimum tempore obliget; quod ut melius et certius dignoscatur, observandum est ex S. Doctore, obligationem faciendae eleemosynae ex duplici capite oriri: primo ex parte dantis, si habeat bona superflua, sive ea sint superflua naturae, id est non necessaria ad vitam suam et suorum sustentandam, sive sint superflua personae, id est non necessaria ad personae conditionem dignitatemque tuendam. Secundo ex parte accipientis, si aliqua prematur necessitate, quae quidem triplex esse potest: una extrema, cui nisi succurratur, hominis vita periclitabitur; altera gravis, cui nisi subveniatur, vitam aegre ac difficulter sustentabit; tertia communis, qualis est ferme eorum, qui ostiatim mendicant.

3. Hac observatione supposita, in quaestione valde

perplexa et difficili, quae Doctores in varias distraxit sententias, breviter dicimus, probabilissimam nobis videri sententiam illorum, qui asserunt, unumquemque obligari sub peccato mortali ad eleemosynam erogandam de superfluis naturae iis, qui sunt in extrema necessitate constituti; de superfluis vero personae iis, qui gravi necessitate laborant. Ita Toletus lib. 8. cap. 35. ubi pro hac sententia citat S. Doctorem et plurimos alios Theologos, probatque illam ex his Christi Domini verbis Matth. 25. *Ite maledicti in ignem aeternum; esurivi enim, et non dedistis mihi manducare etc. hospes eram, et non collegistis me etc. infirmus et in carcere, et non visitastis me;* manifestum est enim, has necessitates non esse extremas, et tamen condemnari hominem, qui in illis proximum suum sublevare omisit.

An vero ex superfluis illis personae unusquisque sub peccato mortali teneatur ad erogandam eleemosynam in communibus pauperum necessitatibus, ita ut nullus licite possit superflua sibi retinere, sed pauperibus, qui nunquam et nusquam desunt, illa distribuere obligetur: idem Toletus supra asserit, communiorem Doctorum sententiam esse negativam, quamvis non desint, qui affirmativam amplectantur; proindeque nullum sub peccato mortali ad eroganda pauperibus superflua teneri extra graves aut extremas necessitates, aitque, se non audere ad id obligare sub mortali eos, quos tot et tanti Doctores ab illo citati excusant.

Recte tamen monet eos, qui habent superflua, non omnino securos esse debere, sed timere, ne forte sibi suaeque cupiditati nimis blandiantur, et serio perpendere, quam diversa sint judicia Dei a judiciis hominum: ideoque longe tutius esse, ut superflua illa status et dignitatis in opera caritatis aut alia Deo grata et honorifica impendant, quam otiosa apud se retineant, praesertim cum SS. Patres, quorum plurimos citat, sint hac in re longe rigidiores videanturque asserere universim, homini christiano illicitum esse, superflua retinere, quamdiu sunt aliqui pauperes, in quos illa erogare possit.

4. Addit praeterea idem author, aliter hoc eleemosynae faciendae praecepto teneri eos, qui aliorum curam habent, praesertim ecclesiasticam et spiritualem, aliter eos, qui non habent; hi enim satisfaciunt indigentibus illis, qui occurrunt, eleemosynam erogando; illi vero insuper inquirere aliquo modo tenentur, nam sibi subditi suaeque curae com-

missi gravem aliquam egestatem patiantur, ut eis succurrant. Docet praeterea, personas ecclesiasticas, sive beneficia et reditus ecclesiasticos obtineant, de quibus infra suo loco, sive bona tantum patrimonialia possideant, eodem faciendae eleemosynae praecepto arctius obligari, eo quod in illis superfluum magis inveniri possit, quam in Laicis: cum enim neque uxores, neque filios aut filias habeant, cumque modum ac modestiam in victu ac vestitu servare teneantur, non tot rebus indigent, nec ad tantas expensas faciendas obligantur.

Quaeres, num omnes personae eleemosynam erogare licite possint. Respondet S. Doctor art. 8. illum, qui est sub alicujus potestate constitutus, de re illa, secundum quam superiori subjicitur, eleemosynam licite facere non posse, nisi de consensu illius, cui subditus est: unde sequitur, religiosos, filios familias ac servos eleemosynas absque consensu superiorum, parentum aut dominorum erogare licite non posse, nisi extrema aliqua indigentis necessitas eos ad id obliget; possunt tamen filii familias ex bonis castrensibus aut quasi castrensibus, id est ex illis, quae vel in bello, vel in alicujus officii publici exercitio consequuntur, erogare eleemosynas, sicut et de iis, quae in proprias expensas ipsis a parentibus conceduntur. Ita Toletus lib. 8. c. 31.

5. Quod autem spectat ad uxorem, quamvis de bonis communibus absque mariti consensu eleemosynas erogare non debeat, poterit tamen, ut idem Toletus docet supra c. 29. id facere, si ultra dotem, quam attulit, aliquid sibi proprium reservavit, aut si per alterius donationem vel proprium laborem et industriam aliquid illi obveniat: in quo tamen locorum consuetudinem servandam esse dicit. Item si maritus sit amens, aut ipsi uxori rei domesticae administrationem relinquat, aut si sit supra modum tenax et avarus, nec eleemosynas ullas, etiam cum tenetur, erogare velit; tunc enim uxor id poterit exemplo Abigail 1. Reg. 25. quae Davidi dedit, viro suo nesciente. Addit idem author, posse etiam de bonis sibi cum marito communibus facere modicam eleemosynam, propter quam maritus nullam indigentiam patietur.

§. IV.

De eleemosyna spirituali et correctione fraterna.

Docet S. Thomas quaest. 32. art. 1. septem praesertim modis spiritualem eleemosynam exerceri posse, scilicet docendo ignorantem, consilium dando dubitanti, afflictum consolando, corripiendo peccantem, tolerando benigne illos, qui graves sunt et onerosi, condonando injurias et pro vivis ac defunctis orando.

1. De hac autem spirituali eleemosyna idem, quod de corporali, dicendum est, servata tamen debita proportione: scilicet unumquemque teneri eo quo potest modo ad succurrendum proximo constituto in extrema et moraliter insuperabili necessitate spirituali, ut dictum est §. 2. et etiam in gravi, id est quando nonnisi aegre et cum summa difficultate necessitas illa spiritualis superari potest: quamvis haec obligatio succurrendi in gravi necessitate spirituali non adeo stricta sit in Laicis, ac in Sacerdotibus, illis praesertim, quibus animarum cura commissa est, qui proinde ratione officii sui debent instruere ignorantes de rebus illis, quae ad salutem necessaria sunt; consilium rectum de iisdem rebus ad salutem necessariis praebere; item afflictis quam possunt impendere consolationem, ne malorum pondere oppressi in desperationem incidant; similiter et aliorum defectus tolerare, condonare injurias, corripere peccantes, ac pro vivis et defunctis orare, quoties id ab illis caritatis ordo aut muneris sibi impositi ratio exigit.

2. Verum peculiaris est difficultas circa correctionem fraternam peccantium: quo nomine a Theologis intelligitur qualiscunque sermo, quo quis vel movendo, vel reprehendendo, vel hortando, vel rogando, vel instruendo, aut alia simili ratione nititur proximum a peccato revocare, et ad officium virtutemque reducere, idque ob ipsius proximi proprium ac peculiare bonum.

De hac autem fraterna correctione supponimus tanquam certum inesse obligationem ad illam faciendam, non solum ex consilio, sed etiam ex praecepto, ut docet S. Thomas qu. 33. art. 2. et cum eo Theologi omnes, qui id communiter probant ex his Christi Domini verbis S. Matth. 18. *Si peccaverit in te frater tuus, vade et corripe eum etc.* id

est, si te sciente peccavit frater tuus, ut explicat S. Augustinus serm. 16. de verbis Domini, qui haec Christi Domini verba tanquam de praecepto dicta intelligit.

Hoc supposito tria praesertim de correctione fraterna quaeri possunt. Primum, quando facienda sit. Secundum, a quo facienda sit. Tertium, quis ordo in illa servandus.

3. Ad primum quaesitum respondetur, hoc praeceptum, cum affirmativum sit, non quovis tempore obligare, sed solum concurrentibus quatuor conditionibus. Prima est, ut noveris peccatum proximi; si enim illud ignores, corrigere non teneris, imo nec curiosius inquirere debes; hoc enim ad superiorem illius proprie pertinet, ut docet S. Thomas art. 2. ad 4. unde Prov. 24. *Ne quaeres*, inquit sapiens, *impietatem in domo justi et non vastes requiem ejus.* Secunda est, ut ille, qui peccavit, nec emendatus sit, nec mox sive per alium, sive per ipsum credatur emendandus; si enim emendatus sit, vel proxime emendandus existimetur, correctione tua non indiget, nec proinde ad illam faciendam obligaris, ut docet Valentia disp. 3. quaest. de correct. fraterna part. 2. Imo valde probabilis est sententia Sylvestri, Turriani et aliorum, quos citat et sequitur Laymannus tract. 3. cap. 7. de correct. fraterna, peccatum mere praeteritum, si non subsit periculum recidendi, non cadere sub obligationem praecepti correctionis fraternae; unde Eccli. 19. dicitur: *Corripe proximum, ne forte iteret.* Tertia est, ut speres aliquem fructum tuae correctionis; si enim nulla sit emendationis spes, imo verearis, ne is, qui peccavit, correctione tua deterior fiat, tunc manifestum est, te ad illam minime obligari: unde S. Augustinus dicit lib. 1. de Civit. cap. 9. ad caritatem pertinere, ut quis *corripiendis male agentibus parcat, quia ipsis metuit, ne deteriores ex hoc efficiantur.* Excipiendus est tamen casus ille, in quo ex defectu correctionis alii scandalum paterentur; tunc enim correctio facienda, ne alii inde peccandi occasionem accipiant. Quarta denique conditio est, ut locus, tempus, aliaeque ad corrigendum circumstantiae opportunae sint; si enim alterius temporis vel loci opportunitatem ad proximum corrigendum commodiorem expectes, non teneris statim illum corrigere, sed laudabiliter id differre potes. Ita docet S. Thomas art. 2. ad 3. et S. Augustinus supra dicit, esse consilium caritatis, *si aliquis*

propterea objurgandis et corripiendis male agentibus parcat, quia opportunum tempus requirit.

4. Quod spectat ad secundum quaesitum, quinam videlicet ad correctionem fraternam obligentur, asserit S. Doctor art. 3. omnes teneri ex virtute caritatis; quod etiam constat ex Eccli. 17. ubi dicitur, quod Deus *mandavit unicuique de proximo suo;* et S. Matth. 18. ubi Christus indefinite praecipit: *Si peccaverit in te frater tuus, corripe eum etc.* Praelati tamen et superiores, quibus aliorum cura incumbit, strictius ad correctionem faciendam obligantur: quae quidem, si spectetur, ut est actus justitiae vindicativae, ad illos solos pertinet, ut observat idem S. Doctor.

Quod denique spectat ad tertium quaesitum, videlicet quis ordo in correctione fraterna servandus sit, et an ordo a Christo Domino in Evangeliis praescriptus sit ex praecepto necessarius, ut scilicet peccans primo privatim admoneatur; tum si haec admonitio nihil prosit, unus aut duo testes adhibeantur, ac demum Ecclesiae suae Praelato aut superiori denuncietur: respondetur secundum mentem S. Doctoris art. 7 et 8. non modo ipsam correctionem fraternam, sed et illius faciendae modum a Christo Domino praescriptum esse de praecepto: quod tamen praeceptum cum sit affirmativum, nec quovis loco et tempore obliget; inde sequitur, tunc solum ex praecepto modum illum correctionis servandum esse, quando ad ipsius correctionis finem assequendum necessarius esse censetur, quapropter S. Augustinus serm. 16. de verb. Dom. de ipso corripiendi modo loquens: *Discernere,* inquit, *debemus aliquando istud, aliquando illud esse faciendum, aliquando corripiendo fratrem inter te et ipsum solum, aliquando coram omnibus.*

5. Observat autem Gregorius a Valentia disp. 3. qu. 10. de correct. frat. punct. 5. varios esse casus, in quibus nulla videtur esse ad illum modum correctionis fraternae servandum obligatio ut si peccatum sit publicum, vel si quamvis occultum, cedat tamen in damnum communitatis, et periculum sit in mora; aut si ob aliquam incurrentem circumstantiam prudenter judicetur modum illum ad emendationem proximi futurum inutilem; quod etiam docet S. Thomas art. 8. ad 1. ubi etiam in resp. 4. addit ex S. Augustino, si post occultam admonitionem peccator minime resipiscat, utilius interdum fore peccatum ejus Praelato seu superiori non quidem ut judici, sed ut patri

prius manifestare, quam testes adhibeantur, eo quod paterna caritate et admonitione peccatori plus quam quivis alius prodesse possit. Videri potest idem Valentia loco citato, ubi fusissime de istis agit.

6. Supersunt adhuc aliquae difficultates circa correctionem fraternam, breviter hic a nobis solvendae.

Prima est, an etiam inferiores teneantur correctionem fraternam erga superiores exercere. Respondetur affirmative, dummodo concurrant quatuor conditiones supra explicatae; ita enim docet S. Thomas art. 4. et in respons. ad 3. confirmat exemplo S. Pauli, qui, cum esset S. Petro, utpote Apostolorum principi, subditus (ut ibidem dicit S. Doctor), erga illum tamen correctionem fraternam exercuit. Haec tamen correctio subditorum erga superiores (ut ibidem monet) cum omni mansuetudine ac reverentia facienda est, juxta illud Apostoli 1. ad Timoth. 5. *Seniorem ne increpaveris, sed obsecra ut patrem.*

Secunda difficultas est, an sit obligatio ad correctionem fraternam faciendam de quibuscunque peccatis, etiam venialibus. Respondetur, quamvis laudabile sit, proximum etiam de venialibus corripere, modo prudenter et cum caritate id fiat, non esse tamen ad id obligationem saltem sub peccato mortali: imo interdum utilius esse leviora ejusmodi peccata dissimulare, nisi talia sint, quae vel scandalum aliorum, vel gravioris alicujus peccati committendi occasionem praebere possint. Ita Navarrus cap. 24. num. 13. ubi addit, aliquando licitum esse expectare, ut peccator rursus incidat in peccatum, in quo deprehensus possit cum fructu corrigi.

7. Tertia difficultas est, an teneamur admonere et corripere illum, qui ex ignorantia peccat. Respondetur, nos ad id teneri, si ejus ignorantia sit vincibilis, id est de re, quam quis scire potest et debet; si autem sit invincibilis, distinguendum est; vel enim speratur fructus aliquis ex illa correctione, vel minime speratur: si primum, instruere tenemur ignorantem, praesertim si illius cura nobis commissa sit; si secundum, bonae Fidei relinquendus est, dummodo tamen inde alterius damnum aut scandalum non sequatur. Ita Bannes, Malderus, Azorius, Navarrus et alii, quos citat et sequitur Bonacina disp. 3. qu. 4. de carit. punct. 7.

Quarta et ultima difficultas est, quale peccatum sit

fraternae correctionis omissio. Respondetur, illum peccare mortaliter, qui commode ac facile impedire vel tollere potest correctione fraterna gravem miseriam spiritualem proximi, quale est peccatum aliquod mortale, sed non audet ob alicujus mali temporalis timorem, vel alicujus temporalis boni cupiditatem, quae in ejus animo fraternae caritati praeponderat, ut constat ex dictis §. 1. illum autem, qui propter passionem aliquam timoris, verecundiae aut pusillanimitatis non existimat, se tam stricte ad hoc obligari, vel minus se idoneum reputat ad correctionem faciendam ideoque illam omittit, plerumque nonnisi venialem culpam incurrere, ut docet S. Thomas art. 12. ad 3. quod tamen intelligendum videtur cum exceptione, nisi is, qui corrigere omittit, sit superior, aut ex illa omissione grave aliquod scandalum sequatur.

§. V.

Quaenam peccata caritati proximi adversentur.

1. Quatuor sunt praesertim peccatorum genera, quae proximi caritati opponuntur et ad quae reliqua possunt revocari: odium scilicet, invidia, discordia et scandalum; de quibus agit S. Doctor quaest. 34. et sequent. ubi docet, esse duplex proximi odium, abominationis scilicet et inimicitiae. Odium abominationis est alienatio et aversio voluntatis a proximo, propter aliquod malum, quod in eo concipimus; odium vero inimicitiae est illud, quo malum aliquod proximo volumus. Utrumque odium ex genere suo peccatum mortale est: si quis v. g. proximum suum avertetur et abominetur, quatenus homo, vel quatenus Christianus est; item si grave malum aliquod illi optet, quatenus illi malum est, juxta illud, quod dicitur 1. Joan. 3. *Omnis, qui odit fratrem suum, homicida est.* Defectus tamen deliberationis, aut materiae levitas a peccato mortali excusare posset: imo nullum esset peccatum, si quis peccatorem odio prosequeretur, non quatenus homo est, sed quatenus peccator, id est, si abominaretur ejus peccatum, vel si optaret illi aliquod malum, non quatenus ejus malum est, sed quatenus ad destructionem et exterminium peccati conferre potest, ut patet ex iis, quae paragraphis praecedentibus dicta sunt.

2. Invidia, ut docet S. Thomas quaest. 36. est depra-

vatus voluntatis affectus, quo quis tristatur de bono proximi, quatenus est propriae excellentiae imminutivum; quod ut melius intelligatur, observandum est ex Toleto lib. 8. cap. 63. septem potissimum modis contingere posse, ut quis tristetur de bono proximi.

Primo, quia inde aliquod malum sibi timet, ut si quis tristetur de electione alicujus in aliquam dignitatem, eo quod sibi inde damnum aliquod proventurum vereatur: quod si damnum illud sibi injuste inferendum rationabiliter timeat, nullum erit peccatum; si autem juste, v. g. si fur aut sicarius tristetur, eo quod electus sit in judicem vir integerrimi animi, a quo scelerum suorum vindictam sibi metuit, peccabit, quia sicut non liceret illi talem virum dignitate sua et potestate ob hunc metum privare, sic etiam nec de ea tristari licitum est.

Secundo tristari potest aliquis de alterius bono, eo quod simili bono careat: ut quando quis videns hominem doctum tristatur, non quia doctus sit, sed quia ipse pari doctrina non sit praeditus, et haec tristitia dicitur aemulatio, estque licita et honesta, si bona, quae quis aemulatur, ad salutem animae divinamque gloriam conducant: ut si quis videns hominem poenitentem, zelo ferventem, tristetur, non de illius bono, sed ex eo, quod se virtutibus ejusmodi destitutum videat; si autem aemulatio illa sit de temporalibus bonis, quae non referantur in ullum honestum finem, tunc erit mala, vel indifferens ratione motivi, unde orietur.

3. Tertio tristari potest quis de bono alterius, quia eum tali bono indignum judicat: et haec est indignatio, quae quidem bona vel mala est pro ratione motivi, ex quo concipitur; si enim aliquis tristetur, v. g. quod sceleratus aliquis et flagitiosus dignitatem aliquam consecutus sit, quia indignus est, et rationabiliter creditur abusurus, non peccabit; si vero ex pravo aliquo affectu temere judicet alium bono, quod illi obvenit, indignum, ideoque de illo tristetur, peccatum committit grave vel leve pro ratione gravitatis vel levitatis ipsius materiae.

Quarto potest tristari quis de bono alterius, quia est erga illum male affectus; quando enim malo animo in aliquem sumus, bonum ejus nobis displicet: et hoc pertinet ad odium, de quo supra.

Quinto potest quis tristari de bono alterius, quia est

propriae excellentiae diminutivum, et hoc proprie pertinet ad invidiam, quae (ut docet S. Thomas sup.) ex genere suo est peccatum mortale, nisi defectus advertentiae aut materiae levitas excuset: et sic peccavit Saul invidens gloriae Davidis, quatenus existimabat suam ab illa obscurari et minui.

Sexto potest tristari quis de bono temporali alicujus, quia est majoris boni spiritualis impeditivum: et hoc pertinet ad caritatem.

Septimo de eodem bono temporali tristari potest, quia modo aliquo injusto acquisitum est in damnum privatum vel publicum: et hoc ad zelum justitiae pertinet.

Discordia est dissensio voluntatis a voluntate proximi circa aliquod bonum, in quo tenetur quis consentire. Ita S. Thomas quaest. 37. dissentire enim a proximo in re aliqua mala, bonum est, imo etiam dissentire in re aliqua bona, sed quam quis velle minime obligatur; non est per se malum; sed tunc solummodo discordia peccatum est, quando quis in re aliqua bona, quam velle tenetur, ab aliis ex voluntatis pravitate dissentit.

4. Quod si haec discordia sit circa veritatem, quam quis cum altercatione verborum impugnet, vocatur contentio, et si veritas illa, quae impugnatur, divinum honorem aut notabilem proximi utilitatem spectet, ut quando veritates ad Fidem aut morum rectitudinem spectantes impugnantur, est peccatum mortale; si eo usque procedat discordia illa et dissensio voluntatis, ut quis se ipsum ab unitate Ecclesiae sejungat, nolitque ejus capiti visibili, nimirum Romano Pontifici subesse, dicitur schisma, estque grave peccatum mortale, ut docet S. Thomas qu. 39.

Si ad discordiam animorum accedat etiam armorum violentia, qua proximo nocumenta aliqua in bonis fortunae vel corporis injuste inferantur, vocatur bellum; si tamen bellum ob causam aliquam justam suscipiatur, si ab eo, qui legitimam potestatem habet, si cum recta intentione, tunc non est peccatum, et, ut docet ibidem S. Thomas quaest. 40. in eo pugnare licitum est. Alias, si una ex tribus iis conditionibus desit, peccatum mortale est, et quidem eo gravius, quo graviora per illud damna proximo inferuntur. Quod quamvis ita sit, non debent tamen subditi de intentione principis judicare; sufficit enim, ut illis manifeste non constet de injustitia belli, imo quamvis

dubitent, an bellum justum sit, possunt et etiam interdum debent, quando ipsis a principe ita praecipitur, pro illo militare: quod optime explicat S. Augustinus lib. 22. contr. Faustum cap. 75. his verbis: *Vir justus, si forte sub rege, homine etiam sacrilego, militet, recte potest illo jubente bellare, si, quod sibi a principe jubetur, vel non esse contra Dei praeceptum, certum est, vel utrum sit, certum non est: ita ut fortasse reum faciat regem iniquitas imperandi, innocentem autem militem ostendat ordo serviendi.*

5. Scandalum denique, ut docet S. Thomas qu. 43. art. 1. est dictum vel factum minus rectum, praebens alteri occasionem ruinae. Dicitur 1. dictum vel factum, quia interiores actus, cum aliis noti non sint, illis nocere non possunt. Dicitur 2. minus rectum, ut significetur, posse aliquando scandalum oriri ex aliquo dicto vel facto, quod non sit ex se malum, sed quod habeat tantum speciem mali. Dicitur denique, praebens alteri occasionem ruinae; non vero causam, eo quod proprie loquendo humana voluntas a nulla causa efficaciter induci possit ad peccandum, sed solummodo veluti oblata occasione sponte in illud consentiat.

Docet autem S. Thomas art. 2 aliud esse scandalum activum, aliud passivum. Scandalum activum est ipsummet dictum vel factum minus rectum, quod est alteri occasio ruinae, sive id fiat ex certa et directa intentione alium inducendi ad peccandum, sive, quamvis ejusmodi intentio non adsit, id tamen quod fit, ex se et natura sua alium inducere potest ad peccandum. Scandalum passivum est ipsa spiritualis ruina ejus, qui scandalizatur. Potest autem aliquando scandalum activum esse sine passivo: ut si quis aliquem inducere conetur ad peccandum, nec ille consentire velit. Potest etiam scandalum passivum esse sine activo: ut si quis ex facto vel dicto alterius, quod ex se ad peccandum nulla ratione inductivum est, occasionem ruinae aut scandali per voluntatis pravitatem accipiat: quale fuit scandalum pharisaeorum occasione verborum Christi Domini. Et scandalum quidem passivum mortale vel veniale peccatum est, ut declarat S. Doctor art. 4. pro qualitate criminis, in quod quis propter dictum vel factum alterius impingit: similiter scandalum activum mortale est vel veniale, secundum rationem dicti vel facti, quo praebetur alteri occasio ruinae, vel secundum inten-

tionem illius, qui ejusmodi occasionem praebet. Quamvis vero scandalum passivum non sit speciale peccatum, nec opus sit, ut qui peccatum aliquod commisit, in confessione declaret, se ab alio ad id inductum fuisse, scandalum activum tamen est peccatum speciale, praecepto correctionis fraternae oppositum, ac proinde in confessione declarandum, praesertim quando quis deliberate alterum ad peccandum inducit: quod si praeter ejus intentionem id accidat, quamvis Cajetanus in art. 3. quaest. 43. et quidam alii Theologi negent, in eo casu scandalum activum esse peccatum speciale; probabilius tamen alii affirmant, ut Major, Sylvester, Navarrus, quos citat et sequitur Valentia disp. 3. quaest. 18. de scand. punct. 8. unde is, qui advertit, aliquod dictum vel factum suum minus rectum posse alium ad peccandum inducere, nec tamen ideo ab illo dicto vel facto desistit, debet secundum illos Doctores circumstantiam illam in confessione declarare, si mortale fuit illud peccatum, cujus occasionem praebuit.

6. Deinde monet S. Doctor art. 7. spiritualia bona ad salutem propriam vel alterius necessaria nunquam esse dimittenda, licet inde scandali passivi occasionem aliquis accipiat; nec ad evitandum hujusmodi scandalum ullum unquam peccatum, ne quidem veniale, committi debere, imo neque ullum opus bonum, licet minime praeceptum, omittendum esse, si scandalum ex sola alterius malitia oriatur; si tamen ex ignorantia vel infirmitate oriretur, tunc ad vitandum scandalum pusillorum praestaret, quodvis opus bonum minime praeceptum omittere, et quidvis aliud secluso peccato facere. Exemplum utriusque habemus in ipsa Christi Domini persona, qui S. Matth. 15. ob scandalum pharisaeorum minime ab incepto sermone destitit, et e contra c. 17. ad vitandum populi scandalum vectigal, ad quod minime tenebatur, solvere voluit.

§. VI.

Quaenam sint obligationes filiorum erga parentes, et parentum erga filios.

1. Praeter obligationes generales, quae unumquemque proximorum spectant, sunt aliquae speciales filiorum erga parentes, et vicissim parentum erga filios, quae hoc quarto decalogi praecepto praescribuntur.

Docet autem Catech. Rom. part. 3. cap. 5. nomine honoris parentibus exhibendi tria praesertim significari, amorem scilicet, reverentiam et obedientiam; tenentur siquidem filii speciali modo ad amorem erga parentes, ita ut odium parentum longe gravius peccatum sit, quam cujuscunque alterius personae: unde Navarrus cap. 14. num. 11. et Toletus lib. 5. cap. 1. existimant in peccato odii circumstantiam personae parentum esse in confessione declarandam. Neque sufficit amor internus, sed exterioribus effectibus prodere se debet, adeo ut teneantur filii parentum necessitatibus sive corporalibus, sive spiritualibus, quantum in ipsis est, subvenire: v. g. alimenta et alia ad vitam necessaria, si ad egestatem gravem redacti sint, eis praebere, si in aegritudinem inciderint, vel in carcerem detrusi sint, illos visitare, et quo poterunt modo ipsis ad sanitatem vel libertatem recuperandam succurrere, et a fortiori curare, ne absque digna Sacramentorum susceptione ex hac vita decedant, neve pia opera parentum testamentis praescripta differantur, neve suffragiis Ecclesiae et aliis subsidiis quocunque modo debitis post mortem fraudentur.

Tenentur etiam filii reverentiam parentibus exhibere; *sunt enim* (ut loquitur Catech. Rom. sup.) *immortalis Dei quasi quaedam simulacra*: quare olim edixerat Deus Exod. 21. *Qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur.* Unde contumeliae, convicia, irrisiones et similia peccata, quae plerumque ob levitatem materiae in aliis personis nonnisi venialia forent, in parentibus ob circumstantiam personae ut plurimum mortalia censentur; simili ratione percutere, quantumvis leviter parentes, imo illis solummodo interminari, gravis respectu illorum censetur injuria, proindeque peccatum mortale, ut asserunt Graffius, Reginaldus, Navarrus et alii, quos citat et sequitur Bonacina disp. 6. de 4. decal. praecepto q. unic. punct. 2.

2. Tenentur denique filii obedire parentibus: unde Apostolus pluribus in locis illud inculcat: Coloss. 3. et Ephes. 6. *Filii obedite parentibus,* et ipse Christus Dominus, ut hujus obedientiae in se praeberet exemplum, sanctissimae matri ejusque sponso S. Josepho *erat subditus.* S. Luc. 2.

Atque in primis tenetur filius patri obedire in iis, quae ad gubernationem domus pertinent, ita ut, si recuset obedire in re gravi et alicujus momenti, maxime si ex con-

tempta vel animi obstinatione id faciat, peccet mortaliter, ut docet Toletus lib. 5. cap. 1. Tenetur etiam, obedire in iis, quae ad mores pertinent, ita ut peccet mortaliter, si cum pertinacia nolit acquiescere praeceptis patris, quibus illum a peccato mortali, aut illius occasionibus, ut a pravis conversationibus, ludis etc. abstrahere conatur, ut docet idem Toletus et plures alii apud Bonacinam supra.

Quamvis autem, ut docet S. Thomas 2. 2. q. 189. art. 6. filius post pubertatis annos directe parentibus non subdatur in iis, quae ad statum vitae amplectendum, puta religionis vel matrimonii, pertinent: docet tamen Toletus supra, filium peccare mortaliter, qui contra voluntatem patris uxorem conditioni suae minime convenientem ducit. Existimant etiam Abulensis, Sanches et alii apud Bonacinam sub punct. 5. filium teneri ab ingressu religionis abstinere, ut subveniat parentibus, quos ad extremam necessitatem redactos aut brevi redigendos praevidet.

Sicut autem filii erga parentes, sic etiam parentes erga filios ad tria praesertim caritatis officia obligantur, ut docet idem Toletus supra. Primum est ad alimenta et alia vitae adjumenta necessaria ipsis praebenda: quod intelligendum est, quamdiu illis indigent, nec sibi providere possunt, ut recte notat Bonacina supra punct. 6. Secundum est ad illorum curam gerendam, quoad ea quae salutem aeternam et spirituale animae bonum spectant: unde tenentur parentes procurare, ut filii addiscant rudimenta Fidei, Symbolum scilicet Apostolorum, orationem dominicam, praecepta Dei et Ecclesiae aliaque ad salutem consequendam necessaria. Debent etiam illos verbis et exemplis ad bonos mores inducere, et a peccatorum occasionibus avertere, eosdemque, si forte delinquant, non ex ira, sed ex caritate corripere, ut fusius explicat Bonacina supra. Tertium denique officium parentum erga filios est, ut illos relinquant liberos ad eligendum statum illum, ad quem ipsos a Deo vocari cognoverint, ita ut neque a bono aliquo statu amplectendo eos invitos sine ulla legitima causa abstrahant, neque ad statum aliquem, sive sacerdotii, sive religionis, sive Matrimonii amplectendum invitos cogant, ut docet idem Toletus supra.

3. Quae autem de officiis filiorum erga parentes et parentum erga filios dicta sunt, eadem etiam intelligi debent, servata tamen debita proportione, de officiis pupillorum

erga tutores et alios qui parentum vices gerunt, item de officiis servorum, subditorum et quorumcunque inferiorum erga dominos, vel quoscunque superiores et e contra, ut docet Navarrus cap. 14. num. 21 et 22. Unde infert Bonacina punct. 8. supra, christianos omnes teneri sub mortali peccato summo Pontifici in re gravi et justa ad Fidem vel disciplinam christianam pertinente obedire: similiter dioecesanos Episcopis, parochianos Parochis, servos dominis, subditos superioribus et populos principibus, in iis, quibus respective illis subditi sunt, *neque tantum probis et modestis*, ut loquitur S. Petrus, *sed etiam dyscolis*, illisque non modo obedientiam et reverentiam, sed etiam amorem specialem illiusque amoris officia, quotiescunque recta ratio id ab illis postulabit, exhibere. Secundo superiores omnes vicissim teneri ad gerendam curam inferiorum tam in temporalibus quam in spiritualibus, prout cujusque officium postulat. Et quidem quod spectat ad temporalia, tenentur domini servis alimenta praebere, mercedem debitam solvere et alia praestare, quae justitia vel caritas ab illis exigit; quoad spiritualia vero procurare, ut in rebus ad salutem necessariis instruantur, ut a peccatis abstineant, ut festos dies debite sanctificent et alia praecepta divina et ecclesiastica servent, neque in morbis Sacramenta et alia spiritualia subsidia illis desint.

In ista vero spirituali cura inferiorum certum est, longe strictiorem esse obligationem Pastorum et aliorum, quibus id ex officio incumbit.

§. VII.

Quot modis peccetur in quartum decalogi praeceptum.

1. Cum (ut initio hujus sectionis dictum est) in hoc quarto decalogi praecepto non solum praescribantur ea, quae inferiorum et superiorum mutua officia spectant, sed etiam alia omnia, quae ad caritatem proximi pertinent, idcirco hic adnotare debemus peccata, quae hac et illa ratione huic praecepto adversantur, et ut a peccatis caritati proximi oppositis incipiamus,

Peccant contra proximi caritatem, qui omittunt exercere opera caritatis, sive corporalia sive spiritualia, in iis casibus, in quibus ad illa exercenda obligantur: qui in extrema necessitate proximum deserunt; qui illum ad gravem ne-

cessitatem redactum eleemosynis juvare non curant; qui, cum habeant multa superflua, nec ad vitae aut status conservationem honestam ullo modo necessaria, in vanos ac inutiles sumptus illa expendunt, nec ullas, aut nonnisi raras et exiles eleemosynas pauperibus erogant; qui proximum peccantem corripere, illumque a peccati statu aut occasione abstrahere negligunt, cum possint et debeant; qui odia et inimicitias cum aliquo exercent, illis mortem aut aliquod malum optant vel imprecantur; qui injurias et offensas acceptas ex corde remittere nolunt; qui ficte et verbo tenus cum inimicis reconciliantur, vel quamvis condonent offensas, exteriora tamen caritatis officia exhibere recusant.

2. Item qui ex invidia aut pravo aliquo affectu tristantur de proximi bonis, aut de ejusdem infortuniis laetantur; qui ex prava quadam animi dispositione cum proximo discordant in iis, quae bona et justa sunt, aut verbis cum illo contendunt, veritatemque agnitam impugnant; qui se ab unitate Ecclesiae et obedientia summi Pontificis subducunt.

Item qui militant in bello, quod injustum esse *certo* sciunt, vel in bello quidem justo, sed cum prava intentione, v. g. ut expleant cupiditatem, libidinem, ambitionem etc. vel qui in bello res sacras diripiunt, aut contra jus belli opprimunt vel spoliant innocentes.

Item qui scandali occasionem aliis praebent illosque ad peccandum inducunt, sive id directe et expressa intentione faciant, sive indirecte aliquid agendo, unde sciunt, alios ad peccandum fore inducendos.

Jam quod spectat ad specialia filiorum, parentum et similium personarum officia, peccant in primis filii, qui parentibus amorem, reverentiam et obedientiam debitam denegant; qui parentes odio prosequuntur, mortem aut aliquod malum illis optant; qui in egestate illis subvenire, aut in adversis opem et solatium ferre non curant; qui morientibus subsidia ad salutem necessaria aut mortuis Ecclesiae suffragia debita non procurant; qui eorum testamenta et ultimas voluntates adimplere negligunt, aut nimis diu differunt.

Item qui parentes contemnunt aut irrident, in eos convicia aut contumelias proferunt, illos percutiunt vel per-

cussuros minantur; qui eorum jussa parvi pendunt, illis justa et rationabilia praecipientibus obedire renuunt.

3. Similiter contra hoc praeceptum peccant omnes inferiores, qui superioribus obedientiam in iis rebus, in quibus illis subsunt, deferre nolunt.

Et ex adverso contra idem praeceptum peccant parentes, qui infantes exponunt, qui filiis indigentibus, nec sibi providere valentibus alimenta denegant, illos in rebus ad salutem necessariis non instruunt, nec instrui curant; qui illos ad peccandum vel jussione, vel pravo exemplo inducunt; qui illos peccantes non corripiunt, vel nonnisi irati et furentes id praestant; qui avertunt illos ab aliquo statu perfectiori amplectendo, ad quem Deo inspirante vocantur, aut e contra invitos cogunt ad statum religiosum amplectendum, aut matrimonium contrahendum.

Peccant item domini, qui alimenta aut mercedem servis debitam non tribuunt, qui illos in Fidei rudimentis aliisque ad Fidem necessariis instrui non curant, eos peccantes non corripiunt, imo potius ad peccandum imperio aut pravo exemplo inducunt.

SECTIO V.

Explicatur quintum decalogi praeceptum.

Non occides.

Ad faciliorem hujus quinti praecepti explicationem ea, quae de illo dicenda nobis sunt, quinque paragraphis complectemur, in quorum primo explicabimus, quomodo praeceptum hoc intelligi debeat; in secundo agemus de homicidio vel mutilatione sui ipsius; in tertio de homicidio vel mutilatione alterius; in quarto inquiremus, quot modis peccetur contra hoc praeceptum; in quinto denique investigabimus, quaenam restitutio propter alterius injustam occisionem aut mutilationem facienda sit.

§. I.

Quomodo hoc quintum decalogi praeceptum intelligi debeat.

1. Hoc praecepto secundum explicationem et ampliationem a Christo Domino summo legislatore appositam

S. Matth. 5. tria praesertim prohibentur. Primum est quodcunque nocumentum corporale proximo injuste illatum, vel per se ipsum, vel per alium, jubendo, consulendo, consentiendo aut alia quacunque ratione cooperando, ut explicatur in Catechismo Romano part. 3. cap. 6. Secundum est quodcunque convicium aut probrosum et injuriosum verbum, ex ira et vindictae appetitu prolatum. Tertium est quilibet deliberatus irae motus et vindictae appetitus injustus, etiamsi neque actu, neque ullo verbo aut signo exteriori se prodat. Hoc aperte colligitur ex his Christi Domini verbis S. Matth. 5. *Audistis, quia dictum est antiquis: non occides; ego autem dico vobis, quia omnis, qui irascitur fratri suo, reus erit judicio. Qui autem dixerit fratri suo racha, reus erit consilio; qui autem dixerit fatue, reus erit gehennae ignis.* Quibus verbis Christus Dominus docet, hoc decalogi praecepto non modo prohiberi homicidium, sed etiam quemlibet injustum vindictae appetitum et quodlibet probrosum et conviciosum verbum aut aliud irae et malevolentiae exterius signum, quibus veluti gradibus inter rixantes ad ultimum irae et vindictae effectum, homicidium scilicet, pervenitur: quae peccata cum mortalia sint, digna esse censentur aeterna poena, quae nomine judicii, consilii et gehennae, tanquam variis gradibus distincta, significatur, prout hunc locum explicant Hugo Cardinalis, Maldonatus et alii communiter interpretes.

2. Si tamen plena rationis advertentia et deliberatio deesset, aut si vindicta aliqua levis duntaxat appeteretur, peccatum non esset nisi veniale, imo nullum esset peccatum, si justa aliqua irascendi causa subesset, et si correctionis solum gratia verba aliqua asperiora proferrentur, dummodo tamen nec ira nec lingua ultra praescriptos a recta ratione limites excurrant: unde S. Chrysostomus in illa Ps. 4. verba *irascimini et nolite peccare, licet,* inquit, *juste irasci; nam et Paulus Elimae succensuit, et Petrus Saphirae; sed id non iram dixerim absolute, sed philosophiam, curam et oeconomiam; irascitur enim pater filio, sed ejus curam gerens; ille est, qui temere irascitur, qui se ipsum ulciscitur.* Et S. Gregorius in cap. 5. Job. *Sciendum est,* inquit, *quod alia est ira, quam impatientia excitat, alia quam zelus justitiae format: illa ex vitio, haec ex virtute generatur.*

Imo etiam ipsum homicidium actu perpetratum, quandoque justum et licitum esse potest, ut in sequentibus explicabitur.

§. II.

De homicidio et mutilatione sui ipsius.

1. Cum hoc praecepto prohibeatur occisio injusta et mutilatio, aut quaevis alia corporalis laesio alterius, a fortiori etiam sui ipsius injusta occisio, mutilatio et quaelibet corporis laesio prohibita esse censetur. Sunt tamen aliqui casus, in quibus occisio vel mutilatio sui ipsius aut alterius justa proindeque licita esse potest.

Atque in primis quod spectat ad occisionem vel mutilationem sui ipsius, certum est, gravioris alicujus mali devitandi causa licitum esse se ipsum mutilare, aut ab altero mutilari permittere: ut si ad mortem evitandam, quae ex putrefactione alicujus membri sequeretur, aliquis sibi ejusmodi membrum abscindat, aut abscindi permittat: ut ex communi Theologorum sententia docet Toletus lib. 5. a. 6. Quod quamvis possit, ad id tamen faciendum aut permittendum sub peccato mortali non tenetur, sicut nec ad medicamenta quaedam difficillima acceptanda, quamvis ex medicorum consilio ad vitae conservationem necessaria, ut observat idem author.

Certum est praeterea, se ipsum interimere gravissimum esse peccatum, neque id in ullo casu licitum esse, unico solum excepto, si nimirum Deus ita jubeat: quod fuse explicat et probat S. Augustinus lib. 1. de Civit. cap. 21. et sequent. ubi expendit factum Samsonis, qui se ipsum interfecit, et sanctarum quarumdam virginum, quae ex peculiari Dei instinctu se ipsas interemerunt.

Cum haec duo certa sint, unum est, de quo dubitatur inter Theologos, nimirum an liceat se ipsum permissive occidere, id est, an licitum sit, ut quis permittat, se ab alio occidi, cum prohibere possit. Respondet Toletus supra, id esse illicitum, et ex se peccatum mortale, cum homo vitae suae non sit dominus, illique proinde secundum rectam rationem, in quantum potest, consulere teneatur.

2. Sunt tamen duo casus (ut idem author docet), in quibus homo, cujus vita bono publico minime necessaria esset, illam exponere, seque ab alio occidi permittere potest. Primus est ob amici periclitantis defensionem aut liberationem, juxta illud S. Joannis 15. *Majorem hac dilectionem nemo habet, quam ut animam suam ponat quis pro*

amicis suis. Secundus casus est ob bonum spirituale proximi: e. g. si quis ab alio invasus eo redigatur, ut fugere non possit, nec aliter mortem evadere nisi occidendo invasorem; tunc, quamvis licite possit vim vi repellere illumque occidere, potest etiam ex motivo caritatis permittere, se ab illo occidi, ne scilicet hostis in peccato mortali moriatur.

Addit idem author tres alios casus, in quibus homo non solum licite potest, sed etiam tenetur vitam exponere, seque occidi permittere. Primus est in Fidei vel virtutis defensionem: v. g. si quis sub interminatione mortis cogeretur Fidem negare, aut peccatum aliquod committere; tunc enim mortem potius oppetere teneretur, quam in ullum peccatum consentire, ut per se patet. Secundus est, quando vitam exponere necessarium est ob boni publici conservationem: e. g. si aliqua civitas obsessa non posset aliter ab expugnatione aut eversione liberari, nisi persona aliqua innocens ad mortem hosti traderetur; tunc enim deberet innocens ille hosti postulanti se tradere, imo Navarrus, Lessius, Valentia et alii, quos citat et sequitur Laymannus tract. 3. de just. part. 3. cap. 1. asserunt, in tali casu principem vel magistratum civitatis, sicut alia virtutum officia bono publico necessaria, sic etiam istud illi praecipere posse; quod tamen negat Toletus supra, qui asserit, quod, quamvis tunc innocens tradere se teneatur, ad id tamen juste a civibus aut magistratu compelli non possit. Tertius denique est, quando quis juridice ad mortem est condemnatus; tunc enim non solum potest, sed etiam tenetur, mortem, quae illi infertur, subire, nec inferenti resistere: fugere quidem potest, si occasio se offerat, non tamen vi aut armis se ex lictorum manibus liberare, ut docet idem Toletus supra.

3. Quaeres, an peccent illi, qui joco, vel lucri alicujus captandi gratia se probabili periculo mortis exponunt: v. g. funambuli, aut isti, qui ad probandam theriacam hauriunt venenum. Respondet Navarrus cap. 15. num. 8. et post illum Toletus supra, peccare quidem eos, qui se praecipitio aut certo mortis periculo exponerent, quod evadere neque scirent, neque possent, non vero qui ex artis peritia vel certa experientia compertum habent, se probabiliter nullum subituros mortis periculum.

Unum hic ex eodem Toleto superest observandum,

nimirum quod quamvis licitum sit, imo valde laudabile et etiam aliquando necessarium, jejuniis et aliis macerationibus proprium corpus affligere, illiusque vires debilitare, sive ut promptius et facilius spiritui subjiciatur, sive ut justitiae divinae satisfactio aliqua exhibeatur, juxta quod dixit Apost. 1. Corinth. 9. *Castigo corpus meum, et in servitutem redigo;* et Coloss. 1. *Adimpleo ea, quae desunt passionum Christi, in carne mea etc.* si quis tamen id indiscreto fervore et cum notabili vitae aut virium detrimento praestaret, haud dubie peccaret et quidem mortaliter, ut asserunt Sairus, Petr. de Navarra et alii apud Laymannum supra, nisi forte inculpabilis ignorantia aut inadvertentia illum excusaret.

§. III.

De homicidio et mutilatione alterius.

1. Certum est, homicidium injustum alterius esse peccatum mortale, unde Apocal. 22. homicidae a coelesti gloria excluduntur. Nomine autem homicidii intelligimus cujusvis hominis occisionem; est enim in confesso apud omnes, ut docet S. Augustinus lib. 1. de Civit. cap. 20. occisionem animalium ad sustentationem humanae vitae non esse illicitam.

Sunt tamen aliquae causae, ob quas hominis occisio a peccato excusari potest, imo aliquando redditur licita et justa. Tres communiter a Theologis numerantur, scilicet justitia, necessitas et inconsideratio: ex quibus duae priores homicidium reddunt licitum, tertia vero illud a peccato saltem mortali excusat. De singulis breviter aliquid dicendum est.

Homicidium ex justitia fieri dicitur, quando simul concurrunt quatuor conditiones: quarum prima est, ut fiat authoritate publica, principis v. g. aut magistratus ab eo potestatem habentis, ad quem tanquam Dei ministrum pertinet jus gladii, ut declaratur Rom. 13. sine qua authoritate nemini privato licet alium quantumvis flagitiosissimum et nocentissimum interficere, ut docet S. Thomas 2. 2. quaest. 64. art. 3. Secunda conditio est, ut fiat ex causa justa, eaque gravi, ad bonum publicum pertinente, ut docet idem Toletus supra. Tertia conditio est, ut fiat ex recta intentione, v. g. ex zelo justitiae, amore boni publici etc.

si enim judex v. g. ex aliquo pravo et inordinato affectu, puta irae, invidiae etc. judicium capitis proferat in aliquem sibi alias infensum, quantumvis legitima authoritas et causa justa subesset, graviter tamen peccaret, ut per se manifestum est. Quarta denique conditio est, ut fiat secundum juris ordinem, qui (ut docet Toletus et Laymannus tract. 6. de judiciis cap. 2.) postulat in primis, ut praecedat accusatio vel denunciatio, aut saltem inquisitio juridica, si nullo accusante aut denunciante judex ex officio procedere debeat; deinde ut crimen probetur sufficientibus testimoniis aut indiciis, vel propria ipsius rei confessione sponte facta; denique ut citetur reus locumque ac tempus se defendendi accipiat, quamvis interdum (ut recte observat Toletus supr.) reus etiam inauditus morte plecti possit, si nimirum ob potentiam nimiam formidandum se praebeat, nec aliter justitia possit effectum suum sortiri: in quo tamen casu crimen debet esse notorium, vel tam evidenter probatum, ut nulla subsit ratio de illo dubitandi. Plura super hac judiciorum forma in octavi praecepti explicatione dicentur.

2. Secunda causa, quae homicidium licitum reddit, est necessitas, quando scilicet quis eo redactus est, ut vitam propriam aliter tueri non possit quam occidendo invasorem: quod quidem licitum est, dummodo fiat cum moderamine inculpatae tutelae, ut docet S. Thomas. Quod autem de propria vita, hoc etiam de vita personae alterius, consanguinitatis aut amicitiae vinculo conjunctae intelligendum esse docet Toletus supra, et habetur Clement. un. de homicidio. Observat autem idem Toletus, quod si invasor esset persona bono reipublicae admodum necessaria, puta ex cujus occisione bella civilia et alia similia damna publica emergere possent, tunc licitum non esset, illum occidere, sed mors potius oppeti deberet.

3. Quaeres, an sicut ad vitae defensionem, sic etiam ad bonorum exteriorum conservationem liceat, invasorem occidere, quando aliter bona illa salvari non possunt. Respondetur, etiam licitum esse dummodo bona illa sint magni alicujus valoris, nec aliter conservari possint. Id constat in primis ex Scriptura Exod. 22. ubi dicitur: *Si effringens fur domum, sive suffodiens fuerit inventus, et accepto vulnere mortuus fuerit, percussor non erit reus sanguinis.* Constat praeterea ex cap. *Olim* de restitutione spoliatorum, et ex

cap. *Dilecto* de censura excomm. in 6. Idque docent S. Antoninus, Major, Sylvester, Cajetanus, Sotus et alii, quos citat et sequitur Laymannus tract. 2. de just. part. 3. cap. 3. Addit tamen Toletus supra, id solummodo esse Laicis licitum, non vero Ecclesiasticis, quos (ut habetur cap. *Suscepimus*, de homicidio) *satius est, post tunicam relinquere pallium, quam pro rebus transitoriis tam acerbe in alium exardescere.*

Quod autem de bonis fortunae, hoc etiam de fama et honore dici posse existimat idem Toletus; quod etiam docent Sotus, Navarrus, Sylvester et plures alii, quos citat et sequitur Lessius lib. 2. de Just. et Jur. cap. 9. dub. 8. juxta quorum sententiam, quamvis nobilis ab alio invasus posset vitam fugiendo salvare; si tamen inde aliquam notabilem contrahat infamiam, non tenetur fugere, sed invasorem occidere potest, si aliter vitam tutari nequeat. Observat autem Toletus, id non licere, nisi nobilibus et personis iis, quae suum honorem tutari maxime obligantur, idque solummodo ad vitandam aliquam notabilem infamiam, non vero ad injuriam acceptam ulciscendam, aut ad vanum aliquod nomen fortitudinis sibi comparandum. Addit insuper, idem quoque censendum esse de castitatis et pudicitiae defensione; potest enim mulier ob defensionem castitatis occidere invasorem, si aliter illum propugnare nequeat.

Quod autem hic de occisione alterius dictum est, id etiam de illius mutilatione intelligi debet: scilicet ad vitae, vel bonorum, seu honoris vel pudicitiae justam et necessariam defensionem licitum esse alium mutilare, imo, si illum mutilando vita vel honor etc. propugnari potest, occidere non licet.

Quamvis vero licitum sit parentibus, dominis et aliis superioribus, ut docet S. Thomas, correctionis causa verberare et percutere filios, servos et alios inferiores, non tamen licet, illos mutilare: unde peccant, quando in correctione ex nimia ira modum excedunt, ita ut inferiores mutilentur, aut notabiliter in corpore laedantur.

4. Tertia denique causa, quae homicidium a peccato excusat, est inconsideratio: si v. g. aliquis inadvertenter et praeter omnem intentionem alium occidat; cum enim, ut docet S. Thomas quaest. 64. art. 8. ea, quae ex casu et praeter intentionem accidunt, sint involuntaria, hinc sequitur, non esse peccata, cum nullum sit peccatum nisi

voluntarium. Recte tamen observat S. Doctor, et post illum Lessius supra dub. 15. contingere posse, ut id, quod non est voluntarium in se, sit voluntarium in causa, ut, quando quis aliquid facit, unde periculum est, ne sequatur mors alterius; tunc enim nisi sufficientem ad periculum illud evitandum diligentiam adhibeat, homicidium, quod inde licet casu et praeter illius intentionem sequetur, censebitur voluntarium in sua causa: e. g. nobilis aliquis venatur, et ictu sclopei existimans impetere feram occidit hominem: tunc enim, si sufficientem non adhibuit diligentiam, ut occisionem illam praecaveret, censebitur ei voluntaria, eritque proinde illius homicidii reus. Est autem sufficiens illa diligentia pensanda, juxta majus vel minus periculum quod imminet: si enim v. g. locus illius venationis erat juxta viam publicam, per quam multi transire solebant, major haud dubie ad vitandum homicidii periculum adhiberi debebat diligentia, quam si fuisset desertus.

Idem quoque dici debet juxta S. Doctoris mentem de illo, qui omittit aliquid facere, ad quod tenebatur, ex qua omissione sequitur praeter ejus intentionem mors alterius: tunc enim pro ratione majoris vel minoris negligentiae aut ignorantiae, quae illius omissionis causa fuit, majoris vel minoris peccati reus censebitur: e. g. si ex aliqua medici ignorantia vel negligentia mors infirmi sequatur, reus erit peccati gravioris aut levioris, prout major vel minor fuerit illa ejus ignorantia aut negligentia; quod judicio viri prudentis perpendendum est.

Quae autem hic de occisione dicta sunt, eadem etiam proportionaliter de mutilatione intelligi debent.

§. IV.

Quot modis peccetur in quintum decalogi praeceptum.

1. Peccant in primis, qui injustum vindictae appetitum deliberate concipiunt; qui se motu aliquo irae ultra rationis aut caritatis limites abripi sinunt; qui verba contumeliosa et conviciis plena in alios proferunt; qui sibi ipsis ex desperatione mortem optant, aut inferre conantur; qui se temere et sine ulla rationabili causa periculo mortis exponunt.

Qui aliquem sibi non subditum verberant aut percutiunt, aut sibi quidem subditum, sed sine justa causa, aut licet

ex justa causa, tamen cum notabili excessu, unde laesio gravis aut mutilatio et etiam mors sequatur.

Item qui sine legitima authoritate alterum mutilant vel occidunt, aut cum legitima authoritate, sed sine justa et sufficienti causa, vel ex prava intentione; qui alium occidunt ob vitae vel honoris, aut pudicitiae vel fortunarum defensionem, sed non servato moderamine inculpatae tutelae; qui alium casualiter quidem et praeter intentionem occidunt, sed non adhibita sufficienti diligentia, aut qui ignorantia vel negligentia omittunt aliquid facere, ad quod tenebantur, ex quo tamen sequitur mors alterius.

2. Peccant etiam, qui alios ad duellum provocant, aut provocationem illam acceptant; item qui in duellum aliorum consentiunt, aut non impediunt, cum possint; qui duello tanquam patrini, ut loquuntur, aut spectatores intersunt, aut qui consilio, favore aut quavis alia ratione duello cooperantur.

Peccant etiam contra hoc praeceptum mulieres, quae pharmacum sumunt, aut aliquod aliud adhibent remedium directe tendens ad impediendam conceptionem foetus, vel ad expulsionem et abortum illius, sive animatus sit, sive non; peccant matres, quae infantes in eodem lecto secum ponunt cum periculo illos opprimendi.

Sunt autem hic obiter observandae duae circumstantiae homicidii in confessione necessario declarandae. Prima circumstantia est personae occisae aut mutilatae: an v. g. sit sacra et ecclesiastica, vel laica; et si laica est, an sit pater, vel mater, aut superior etc. Secunda circumstantia est loci, nimirum an occisio vel percussio alterius facta sit in Ecclesia, aut aliquo loco sacro cum sanguinis effusione, unde locus ille pollutus fuerit.

§. V.

De restitutione ob alterius occisionem vel mutilationem facienda.

1. Duo praesertim circa restitutionem illam explicanda sunt. Primo, quantum sit ob mutilationem vel occisionem alterius restituendum. Secundo, quibus sit restituendum.

Quod ad primum spectat, certum est, pro alterius occisione aut mutilatione nullam praecise loquendo condignam restitutionem fieri posse, cum vita hominis nullo pretio pecuniario aestimari possit, ut ex communi Theologorum

consensu docet Lessius lib. 2. de Just. et Jure cap. 9. dub. 13. Quod quamvis verum sit, ordo tamen justitiae postulat, ut damna omnia ex occisione vel mutilatione alterius secuta resarciantur ab eo, qui injuste occidit vel mutilavit, sive aggressor fuerit, sive se ipsum defendendo moderamen inculpatae tutelae notabiliter excesserit, ut recte observat Navarrus cap. 25. num. 27. et Lessius supra dub. 21. Atque in primis expensae omnes factae pro curatione mutilati vel occisi restitui debent; item restituenda sunt lucra omnia et emolumenta, quae is, qui occisus est, ex artificio, negotiatione, vel officio probabiliter consequi poterat, detractis tamen his, quae ipse consumpsisset; quod etiam similiter dici debet de eo, qui mutilatus est pro eo tempore, quo ratione laesionis acceptae artificium, negotiationem aut officium exercere non potuit. Quae omnia viri prudentis et docti judicio in casibus particularibus determinanda sunt, ut praefati authores fusius docent.

2. Quaeres, quomodo facienda sit aestimatio lucri futuri, cum ignoretur, quamdiu victurus fuisset is, qui occisus est. Respondetur, non posse ad id dignoscendum regulam certiorem, et commodiorem praescribi, quam ut tantum restituatur, quantum probi prudentesque viri spectatis viribus, aetate complexione illius, qui occisus est, aliisque similibus circumstantiis, et habita ratione lucri cessantis, vel damni ex illius occisione emergentis, aequum esse judicaverint. Quod etiam servata proportione debita dici debet, si alicujus vita ex injusta percussione, aut quavis alia laesione brevior effecta sit; tunc enim erit facienda similiter aestimatio temporis, quo ille vitam ulterius secundum communem naturae cursum fuisset producturus.

Recte etiam monet idem Lessius supr. dub. 25. aequissimum esse, ut is, qui alium injuste occidit, pro *illius* anima orationibus, eleemosynis aliisque piis operibus Deo satisfaciat, ac praesertim sanctum Missae sacrificium pro refrigerio illius offerri curet, idque proinde pro aliqua satisfactionis sacramentalis parte illi convenienter injungi posse.

3. Quod spectat ad secundum, quibus scilicet restitutio ob injustam alterius occisionem facienda sit, docent communiter Doctores faciendam illam esse parentibus, filiis et uxori. Ita Bannes, Sotus et plures alii, quos citat et sequitur Lessius supra dub. 26. Obligatio autem ad illam

restitutionem (quod observandum est) oritur non ex jure, quod hae personae habent in bona defuncti, cum ipse defunctus nullum jus habuerit ad illam restitutionem, cujus faciendae obligatio non aliunde quam ex ejus morte orta est; sed ex arctissima illa conjunctione, quae inter defunctum et ejusmodi personas intercedebat, ratione cujus censebantur quodammodo una cum ipso defuncto persona, et competebat illis speciale quoddam jus postulandi ab eo alimenta, et alia ad decentem vitae sustentationem necessaria: unde sequitur, quod occisor eadem illis praestare obligetur, ad quae occisus obligatus fuisset.

Quaeres, an similiter creditoribus defuncti restituere teneatur. Respondetur, plures Theologos, quibus subscribit Laymannus tract. 3. de justitia part. 3. cap. 6. existimare, illum teneri; Lessius vero supra dub. 23. contendit, neque creditoribus, neque etiam haeredibus occisi (si tamen parentes, uxor et filii excipiantur), ullam ex rigore justitiae restitutionem esse faciendam, cum neque creditoribus, neque etiam haeredibus defuncti jus ullum nisi in ejus bona competat; ea vero, quae ob illius occisionem restituuntur, inter ejus bona connumerari non possint. Quae quidem sententia tum ob illam rationem, tum etiam ob Bannis et Soti, quos pro illa citat, authoritatem probabilis ac in praxi tuta videtur.

SECTIO VI.

Explicatur sextum decalogi praeceptum.

Non moechaberis.

Monet Catechismus Romanus part. 1. cap. 7. specialem cautelam ac prudentiam, nec non delectum verborum requiri in explicanda hujus praecepti materia, *quae*, ut ait, *moderationem potius desiderat, quam orationis copiam*: quod ut praestemus, et brevitati simul ac honestati consulentes nihil omittamus eorum, quae a Sacerdotibus sciri debent, ut lepram a lepra discernere possint, omnia, quae dicenda nobis sunt, tribus paragraphis complectemur: in quorum primo investigabimus, quid hoc sexto praecepto prohibeatur; in secundo, quot modis in illud peccetur; in tertio

denique restitutiones quasdam in certis casibus ob hujus praecepti transgressionem faciendas explicabimus.

§. I.

Quid hoc sexto praecepto prohibeatur.

S. Augustinus quaest. 17. super Exod. explicans hoc sextum praeceptum, docet, illo prohiberi non modo adulterium, quod nomine moechiae designatur, sed in genere omnem illicitum concubitum, ac quemcunque luxuriae actum, sive externum, sive internum.

Sunt autem sex luxuriae species, ut docet S. Thomas 2. 2. q. 14. art. 1. et sequent. et declaratur cap. *Lex illa* 36. q. 1. scilicet fornicatio, stuprum, adulterium, incestus, raptus et peccatum contra naturam: quibus aliqui Theologi addunt sacrilegium, quando peccatum istud committitur cum persona Deo sacra; quod tamen S. Thomas reducit ad speciem adulterii, quia personae sacrae connubio quodam spirituali sunt Deo conjunctae.

Fornicatio est concubitus illicitus soluti cum soluta, id est hominis nullo conjugii vinculo aut castitatis voto, aut religiosi vel ecclesiastici status conditione obligati, cum foemina, quae nec virgo est, nec conjugio, aut aliquo voto castitatis obstricta, nec religiosi status susceptione Deo mancipata. Hanc autem simplicem fornicationem esse peccatum mortale, adeo certum est, ut oppositum pertinaciter asserere sit haereticum, ut definitum est in Clement. *Ad nostrum* de Haereticis; et expressis verbis dicit Apostolus Ephes. 5. *quod omnis fornicator aut immundus non habet haereditatem in regno Christi.* Excipitur tamen casus ille, in quo mulier vim ab alio pateretur; tunc enim quamvis delectationem sentiat, si tamen impudico actui non consentiat, nullatenus peccat, ut fuse declarat et probat S. Augustinus lib. 1. de Civit.

Ad hoc peccatum reducitur concubinatus, quo nomine nihil aliud intelligitur, quam fornicatio continuata cum certa persona soluta, et cohabitatio cum illa. Est autem hoc peccatum grave et periculosum, eo quod hominem in continuo statu peccati detineat, nec absolvi debent concubinarii, nisi prius a concubinis separentur.

2. Porro recte observat Lessius lib. 4. de Just. et Jur. c. 3. dub. 7. fornicationis peccatum in Christianis specialem

habere deformitatem, ratione Sacramentorum Baptismi et Eucharistiae, per quorum susceptionem singulari quodam modo uniuntur Christo Domino, et membra illorum fiunt membra Christi. Unde Apostolus: *Nescitis*, inquit, *quoniam corpora vestra membra sunt Christi; tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis? Absit.*

Stuprum est virginis defloratio, estque hoc peccatum gravius simplici fornicatione, eo quod praeter illius malitiam habeat specialem deformitatem propter violationem signaculi virginalis, et maximum deinceps peccandi periculum, cui virginem sic defloratam exponit. Existimat tamen Lessius lib. 2. cap. 10. dub. 1. probabiliter dici posse, stuprum tunc solummodo esse peccatum specie distinctum a simplici fornicatione, quando virgini vis infertur, illaque per violentiam defloratur.

Adulterium est illicitus concubitus cum persona conjugata, sive vir tantum aut mulier, sive uterque conjugio copulati sint. Est autem gravius fornicatione et etiam stupro tum propter violationem Fidei conjugalis, tum etiam propter damnum filiorum legitimorum, et alia similia mala, quae ex eo peccato consequuntur, de quo loquens Job cap. 31. *Hoc nefas est*, inquit, *et iniquitas maxima, et ignis usque ad perditionem devorans, et eradicans genimina.*

3. Sacrilegium est illicita copula cum persona sacra, seu quae Deo consecrata est et dicata, sive per votum castitatis, sive per Ordinis sacri susceptionem. Addit etiam Toletus lib. 5. c. 12. sacrilegium committi, si quis in minoribus constitutus luxuriae peccatum committat, vel si quis in loco sacro actum venereum exerceat, quamvis sit conjugalis, ut existimant Paludanus, Tabiena et alii apud eundem Toletum: unde circa hoc peccatum circumstantia personae vel loci declaranda est. Locus autem sacer dicitur, qui solemni ritu, divino cultui dicatus est, ut Ecclesia et capellae illi adjacentes, nec non sacristia, ut pars illius, ac etiam coemeterium.

Incestus est copula illicita cum persona consanguinitatis aut affinitatis nexu intra quartum gradum conjuncta. Quam vero grave sit hoc peccatum, ex eo colligitur, quod in veteri lege constituta erat mortis poena in incestuosos; et additur haec causa Levit. 10. *quia rem nefariam operati sunt.* Est autem eo gravius peccatum, quo major est inter peccantes personas conjunctio; imo specie distinctum esse

existimat Navarrus c. 16. n. 3. asseritque proinde gradum consanguinitatis aut affinitatis esse declarandum.

Observat etiam Lessius violationem cognationis spiritualis per actum luxuriae, quamvis proprie ad hanc incestus speciem non pertineat, habere tamen specialem deformitatem, ratione cujus circumstantiam cognationis spiritualis in confessione declarandam esse existimat. Quod similiter dicendum est, si hoc peccatum committatur cum filia spirituali confessionis, id est cum ea, cujus quis confessionem sacramentalem excepit: quod quam grave peccatum sit, constat ex cap. *Omnes*, et cap. *Non debet* 30. q. 1. ubi depositio ab Ordine sacerdotali et perpetua poenitentia usque ad exitum vitae decernitur in eum, qui tale scelus perpetraverit.

Raptus, quantum ad ipsum actum luxuriae, modis omnibus supra dictis committi quidem potest, sed addit praeterea violentam et injustam personae a domo sua vel paterna subtractionem et in aliena detentionem: unde raptus cum simplici fornicatione, vel adulterio, vel sacrilegio, vel incestu simul committi potest; et hae circumstantiae cum illa, quae ipsius raptus est propria, debent in confessione declarari.

Peccatum denique contra naturam est illud (ut explicat S. Doctor q. 154. a. 11.), *quod repugnat naturali ordini venerei actus, qui convenit speciei humanae.* Additque illud quatuor praesertim modis contingere posse: *uno quidem modo, si absque omni concubitu, causa delectationis venereae, pollutio procuretur, et vocatur mollities; alio modo, si fiat per concubitum ad rem non ejusdem speciei, et vocatur bestialitas; tertio, si fiat per concubitum ad non debitum sexum, puta masculi ad masculum, foeminae ad foeminam, ut Apostolus dicit Rom. 1. quod dicitur sodomiticum vitium; quarto si non servetur naturalis modus concumbendi, aut quantum ad instrumentum non debitum, aut quantum ad alios monstruosos et bestiales concumbendi modos.*

5. Et hi quatuor modi specie distinguuntur, ut observat Lessius lib. 4. cap. 3. dub. 13. cum unusquisque illorum contineat specialem turpitudinem castitati repugnantem. Quam nefandum autem et quam detestabile sit illud peccatum, satis constat ex horrenda punitione Sodomitarum Gen. 19. et Onan filii Judae Gen. 38. ubi dicitur, quod *percussit eum Dominus, eo quod rem detestabilem faceret;* et Levit. 20. morti adjudicantur, qui peccatum istud commi-

serint, neque tantum divinis legibus, sed et humanis haec peccatorum monstra damnantur. In codice Theodosiano lib. 9. tit. 7. edicitur, quod *hujusmodi scelus spectante populo flammae vindices expiabunt.*

Est autem observandum circa peccatum mollitiei, pollutionem omnem directe in se voluntariam esse peccatum mortale, nec unquam quovis praetextu, etiam tuendae sanitatis, esse licitam, ut ex communi Doctorum consensu probat et docet Lessius supra dub. 14. imo et illam etiam, quae indirecte tantum voluntaria est, id est, quae sequutura praevidetur ex aliqua causa, quae tamen non evitatur, cum possit et debeat evitari.

6. Si tamen justa aliqua ratio subsit ejusmodi causam non evitandi, ut si quis libros de ejusmodi rebus tractantes legat, ut alios doceat, aut confessionibus excipiendis vacet: unde turpes imaginationes et delectationes in parte inferiori, ac exinde pollutiones consequantur; tunc non erit peccatum, dummodo absit periculum consensus, ut docent Lessius supra, Navarrus cap. 16. n. 6. et alii communiter. Quod si pollutio nullo modo sit voluntaria, ut quando inter dormiendum accidit, neque postquam quis plene expergefactus est, in delectationem ex illa provenientem deliberate consentit, tunc non est peccatum, ut iidem authores proxime citati docent.

Praeter has luxuriae species sunt alii plurimi ejusdem peccati actus, tam exteriores quam interiores, ad unamquamque illarum pertinentes, hoc sexto praecepto prohibiti. Atque in primis prohibentur morosae delectationes, quae ex rebus obscoenis cogitatione vel imaginatione apprehensis cum pleno et deliberato voluntatis consensu percipiuntur, et etiam ipsae cogitationes et imaginationes turpes, quamvis nulla ex illis sequatur turpis delectatio; si tamen illius percipiendae causa animo versentur et foveantur, aequalem cum ipsis obscoenis delectationibus censentur habere malitiam, scilicet mortalem, quamvis nulla subsit voluntas rem illam turpem opere implendi; quod melius explicare simul et probare non possumus, quam his S. Augustini verbis lib. 12. de Trinit. cap. 2. *Totus,* inquit, *homo damnabitur, nisi haec, quae sine voluntate operandi, sed tamen cum voluntate animum talibus oblectandi, solius cogitationis sentiuntur esse peccata, per mediatoris gratiam remittantur.*

Prohibentur etiam a fortiori obscoena omnia desideria

et turpes affectus, quando quis deliberate appetit et vult actum aliquem luxuriosum perpetrare. Et haec desideria eandem cum ipsis actibus desideratis deformitatem induunt: unde qui mulierem conjugatam turpiter concupiscit, *jam moechatus est eam in corde suo*, ut ait Christus Dominus S. Matth. 6. et coram Deo adulterii reus efficitur.

Praeterea oscula, tactus, quae fiunt ob carnalem et veneream delectationem, quae ex illis percipi potest, sunt etiam peccata mortalia hoc praecepto prohibita; quamvis enim, ut recte observat S. Doctor 2. 2. q. 154. a. 4. hae et similes actiones sint ex genere suo indifferentes, possintque secluso quovis libidinoso affectu licite exerceri: e. g. si quis mulierem osculetur eam salutando, quia talis est consuetudo patriae, vel ob aliquam aliam causam rationabilem; si tamen nulla ejusmodi causa subsit, nec aliud in osculis, tactibus et aspectibus intendatur, quam delectatio illa, quae carnem afficit et ab libidinem excitat, tunc secundum mentem S. Doctoris peccati mortalis reatus incurritur.

§. II.

Quot modis peccetur in sextum decalogi praeceptum.

1. Ex dictis colligi potest, quot et quam variis modis peccetur in hoc decalogi praeceptum. Atque in primis peccant contra illud, qui turpium rerum cogitationibus aut imaginationibus deliberate intendunt, ut illis delectentur; qui delectationes illas suboriri advertunt, nec illas protinus abjiciunt, sed potius fovent; qui legunt libros impudicos, unde tales cogitationes et delectationes plerumque oriri solent; qui intendunt in imagines aut picturas obscoenas et ad libidinem aspectu sui excitantes, aut illas domi expositas habent, unde alii occasionem peccandi sumere possunt; qui turpes cantilenas, aut verba obscoena proferunt, aut ab aliis prolata libenter audiunt; qui comoediis aut aliis spectaculis, vel saltationibus et choreis delectantur, in quibus advertunt se graves adversus castitatem tentationes experiri, iisque ut plurimum succumbere; qui notabiliter in cibo vel potu excedunt, unde in ipsis motus impudici et aliquando pollutiones oriri solent, quibus fere semper consensum praebent.

2. Qui vestitu, aut gestu aliquo immodesto, vel aspectu

aliis hujus peccati occasionem praebent; qui se vel alias personas impudice aspiciunt; qui osculis aut tactibus libidinosis delectantur; qui voluntate sola, aut etiam actu ipso committunt peccatum fornicationis, stupri, adulterii, sacrilegii, incestus, aut raptus; qui in peccatum mollitiei deliberate incidunt, pollutionibus deliberate delectantur, aut eas sibi tactibus impudicis vel aliis modis procurare conantur; qui infandum Sodomiae aut bestialitatis crimen perpetrant, aut aliis illicitis, aut infamibus concumbendi modis se polluunt.

§. III.

Quaenam restitutiones ob hujus praecepti transgressionem faciendae sint.

1. Duobus praesertim casibus obligatio restitutionis alicujus faciendae hujus praecepti transgressoribus incumbere potest: nimirum ratione stupri vel adulterii.

Quod ad stuprum spectat, certum est in primis, illum, qui virginem aliquam conjugii promissione decepit, et sub ejusmodi spe, corporis illius usuram impetravit, ad eam in matrimonium ducendam obligari, etiamsi ficte tantum et dolose promiserit. Ita Navarrus, Sotus, Adrianus et alii apud Lessium lib. 2. cap. 10. dub. 3. si tamen esset conditionis valde inaequalis, aut si promissionem adimplere non posset, puta quia est conjugatus, aut si ex illius promissionis impletione grave aliquod scandalum timeatur: tunc promissioni satisfacere censebitur, si sufficientem illi pro ratione conditionis et status dotem tribuat, ut docet Navarrus c. 16. n. 18. et post illum Toletus lib. 5. cap. 11.

2. Certum est etiam, illum, qui violentia aut importunis precibus, aut falsis et dolosis persuasionibus virginem ad stuprum induxit, teneri illam vel ducere, vel convenienter dotare, ut habetur ex cap. *Si induxerit* de adulteriis. Quod si virgo nulla vi aut promissione, nullis item importunis precibus, aut dolosis persuasionibus ad peccatum inducta est, sed ipsa sponte et libere in illud concensit, nulla restitutionis faciendae obligatio incumbit, ut docet Navarrus supra, Lessius sup. dub. 2. et alii, quia juxta regulam 28. juris in 6. *scienti et consentienti non fit injuria*, legesque canonicae, ut observat Navarrus ibid. non obligant ad restitutionem nisi eum, qui aut violentiam aut

dolum seu deceptionem ad stuprum perpetrandum adhibuit; quod etiam similiter dicendum existimat idem Navarrus, si virgo per stuprum deflorata aeque commode et convenienter nupsit, ac si minime peccasset, quia stuprum illius nemini innotuit; tunc enim, quamvis ille, qui eam ad peccandum induxit, gravem et rigidam poenitentiam coram Deo subire teneatur, ad nullam tamen restitutionem illi faciendam tenebitur, quia scilicet nullum damnum passa est, quod pecunia aestimari possit.

Quod spectat ad adulterium, si mulier conjugata filium ex adulterio suscepit, tenetur omnibus modis, quibus potest, citra famae dispendium aut vitae periculum procurare, ne legitimi haeredes ratione hujus illegitimae prolis aliquid detrimenti patiantur: unde si habet bona aliqua praeter dotem sibi propria, quae possit quibus velit tribuere, tenetur, ex illis tantum legitimis haeredibus applicare, quantum satis erit ad compensationem damni per spurium illati aut inferendi. Ita Cajetanus opusc. 31. resp. 14. Navarrus cap. 16. num. 47. Toletus lib. 5. cap. 11. Lessius lib. 2. cap. 10. dub. 7. et alii communiter.

3. Quod si mulier nulla ejusmodi bona possideat, neque ullo modo damnum illud compensare possit, quaerunt Theologi, an teneatur etiam, cum periculo vitae, vel dispendio famae, crimen suum marito vel filio suo spurio prodere. Respondetur ex communi Doctorum sententia, ut videre est apud Lessium et Toletum supra, non teneri cum periculo vitae; quamvis autem aliqui existiment, ad id obligari cum honoris et famae dispendio, probabilis tamen et tuta in praxi est sententia Soti, Innocentii, Panormitani, Cajetani, Navarri et aliorum, quos refert et quibus subscribit Lessius supra dub. 7. qui negant, mulierem cum notabili famae honorisque dispendio ad crimen suum marito vel filio spurio revelandum obligari: quorum ratio est, quod fama, cum sit bonum superioris ordinis, non videatur in tali casu necessario exponenda pro alio bono inferioris ordinis, praesertim cum illius dictis neque maritus, neque spurius filius credere teneantur; *allegantí enim suam turpitudinem*, juxta regulam juris, *nulla debetur Fides*, proindeque ex illa peccati sui declaratione nihil aliud sequeretur, nisi scandalum in familia et discordia inter filios: unde etiam cap. *Officii* de poenitent. et remiss. nihil aliud praescribitur respectu mulieris, quae filium supposuerat,

nec suppositionem illam marito revelare volebat, sicut nec alterius, qui prolem ex adulterio susceperat, nisi ut competens satisfactio per discretum Sacerdotem utrique injungatur: unde juxta illum canonem prudentis erit Confessarii ejusmodi mulieri, praeter alia opera satisfactoria, praecipere, ut solitas expensas, quantum poterit, habita ratione status, valetudinis etc. imminuat, et majori sedulitate rem domesticam administret, et si quid lucri proprio labore captare possit, illud in compensationem filiorum aut haeredum applicet, et alia similia praestet, quibus si non totum damnum, saltem illius partem aliquam compensare conetur.

4. Quaeres, utrum ipse adulter ad restitutionem aliquam faciendam obligetur. Respondetur, si moraliter ei certum sit, filium, qui ex muliere, cum qua peccavit, natus est, suum esse, obligari illum ad compensationem damnorum, quae legitimo marito aut ejus haeredibus obvenire possunt, sive ratione alimentorum, quae illi praestantur, sive ratione haereditatis, quam cum aliis legitimis filiis tanquam unus ex illis aditurus est. Et haec est communis sententia Doctorum, paucis exceptis, quorum opinionem ut minus probabilem et tutam merito rejicit Lessius supra dub. 6.

SECTIO VII.

Explicatur septimum decalogi praeceptum.

Non furaberis.

Cum hoc septimo praecepto, ut observat Catechismus Rom. part. 3. cap. 8. Deus in tutelam veluti suam bona nostra exteriora susceperit, ita ut nullus ea injuste surripere, aut invitis nobis detinere possit, quin injuria illa in ipsum etiam Deum refundatur, ac obedientia illi debita violetur: hinc patet, quanti facienda sit hujus praecepti observatio, et quo studio illius obligationes omnes pervestigandae sint, praesertim cum innumeris prope modis in illud peccetur. Ut igitur majori cum luce in illius explicatione procedamus, ipsius juris ac justitiae principia breviter consideranda nobis sunt, ut ex illis postea rationes omnes, quibus erga proximi bona obstringimur, enucleatius cognoscamus.

§. I.

Quid juris, quid justitiae nomine intelligendum sit.

1. Nomen juris (ut illius varias et multiplices acceptiones omittamus) in duplici praesertim significatione sumi solet. Primo pro lege tam naturali quam positiva, sive divina sive humana: quo sensu dicimus e. g. parentibus honorem deferre, esse de jure naturali; Sacramentum Baptismi recipere, esse de jure divino positivo; eo etiam sensu legum et sanctionum ecclesiasticarum collectionem juris canonici nomine indigitamus. Secundo sumitur pro facultate illa seu potestate legitima, quam quis habet ad rem aliquam obtinendam aut retinendam, vel ad aliquid faciendum, ita ut ab illius rei obtentione aut retentione, vel ab illa actione facienda impediri licite non possit.

Similiter justitiae nomen duobus potissimum modis accipitur. Primo pro virtute quadam generali, quam S. Anselmus dial. de verit. cap. 13. vocat *rectitudinem voluntatis:* quo sensu virtutes omnes in se complectitur, et pro illis sive generatim sive speciatim significandis plerumque in Scriptura ponitur, ut Matth. 5. *Beati, qui esuriunt et sitiunt justitiam,* et cap. 6. *Attendite, ne justitiam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis.*

2. Secundo pro virtute particulari, quae a S. Doctore 21. quaest. 58. art. 1. et a jurisconsultis communiter definitur *constans et perpetua voluntas jus suum unicuique tribuendi:* quorum verborum sensus est, justitiam esse virtutem, quae inclinat et firmat voluntatem ad tribuendum unicuique, quod suum est; qua in acceptione una est ex quatuor illis virtutibus, quae a S. Ambrosio in cap. 6. S. Lucae vocantur *cardinales,* eo quod sint aliarum virtutum tanquam cardines, ita ut, sicut ostium in cardine, sic (ut loquitur S. Gregorius lib. 2. Mor. cap. 36.) *omnis honesta vitae ratio et universa boni operis structura illis inniti quodammodo videatur.*

Dividitur autem justitia a S. Doctore quaest. 61. art. 1. in commutativam et distributivam. Justitia distributiva illa est, quae dividit et distribuit munera, officia, onera, bona et alia similia communitatis alicujus propria secundum proportionem, quam vocant geometricam: id est considerando non solum valorem et quantitatem bonorum illorum

aut onerum etc. sed etiam personarum conditionem, idoneitatem, merita etc. Commutativa vero illa est, quae constituit aequalitatem inter personas particulares secundum proportionem arithmeticam, id est considerando solum valorem vel quantitatem rerum sine ullo respectu ad personas: v. g. mutuatus est aliquis centum aureos; qualiscunque sit, dives an pauper, nobilis aut ignobilis, debet centum aureos reddere.

§. II.

Quid sit jus ad rem et jus in re.

1. Celebris illa divisio juris, quae a Theologis et jurisperitis tractatur, lucem dabit variis difficultatibus circa hujus praecepti violationem occurrentibus, ideoque a nobis praetermitti non debuit. Jus igitur ad rem est illud, quod habetur per alicujus contractus stipulationem, puta per donationem, emptionem etc. antequam illius rei, quae donata vel empta est, traditio fiat. Jus in re est illud, quod per ipsam rei traditionem acquiritur.

Haec est autem utriusque differentia, quod jus in re ita faciat illam propriam ejus, qui acquisivit, ut, quocunque in loco sit, et in cujuscunque manus pervenerit, facultatem habeat, eam, ubicunque repererit, recipiendi et a quocunque repetendi, obligeturque ex justitia, eam ei restituere, quisquis acceperit. Jus vero ad rem non tribuat facultatem ejusmodi in ipsam rem, sed solummodo titulum justum et aptum ad habendum illius rei dominium: e. g. quis emit equum ab altero, illiusque pretium solvit; si equus ille nondum ei a venditore traditus sit, habet tantum jus ad illum equum, non vero in illo: unde si venditor fraudulenter eundem equum alteri vendat et tradat, primus emptor non potest ab illo altero equum repetere, sed agere tantum potest in venditorem, ut pretium restituat, sibique praeterea persolvat, quantum sua intererat, contractum illius venditionis antea celebratum firmum esse, et ad plenum effectum perduci; e contra si equus ille venditus, sed nondum traditus, moriatur aut furto abducatur, venditori perit et non emptori.

2. Ex quibus intelligi potest, quid sibi velint leges civiles, dum dicunt, ei, qui habet jus in re, competere actionem realem, quae *vindicatio*, vocatur, qua res ipsa

repeti et sumi possit, ubicunque reperiatur; ei vero, qui habet tantummodo jus ad rem, competere actionem personalem, non qua res ipsa in cujuscunque manus devenerit, possit vindicari et accipi, sed qua traditio ejus possit exigi a persona, cum qua stipulatio de re illâ intercessit.

§. III.

Quid sit dominium, et quibus personis competat.

1. Plures sunt juris particularis species variaeque rationes, quibus competere potest alicui facultas accipiendi aut retinendi rem aliquam, vel de illa disponendi: inter quas praecipua et ad quam reliquae aliquo pacto reducuntur, est dominium; ex cujus proinde explicatione quid de aliis sentiendum sit, facile poterit intelligi.

Ac in primis observandum est, duplex esse dominium: jurisdictionis scilicet et proprietatis. Dominium jurisdictionis est potestas gubernandi sibi subditos, illis aliquid praecipiendi, aut prohibendi, illos judicandi, puniendi vel praemiandi. Dominium vero proprietatis est jus possidendi rem aliquam, et de illa tanquam sua disponendi, estque rursum duplex: perfectum scilicet et imperfectum. Dominium perfectum, quod et plenum dicitur, continet proprietatem rei et commodorum ejus, extenditque se ad omnem ejus usum et dispositionem, nisi lege aliqua divina vel humana prohibeatur; dominium vero imperfectum habet tantum proprietatem absque emolumentis, vel emolumenta absque proprietate. Primum vocant jurisperiti dominium directum, quale est principis respectu feudorum, aut illius, qui dedit agrum in emphyteusim; secundum vocant dominium utile, quale habet feudatarius, emphyteuta, usufructuarius etc.

2. Quod autem spectat ad subjectum dominii seu personas illius capaces, Theologi communiter docent, illud nonnisi naturae rationali competere posse, cum per solam rationem quisque potestatem habeat immediate in actus suos, et per hos in alias res exteriores.

Atque in primis certum est, Deum in omnes creaturas summum quoddam et absolutissimum obtinere dominium; quod Scriptura innumeris prope in locis testatur: proindeque illum libere et prout ipsi placuerit de omnibus creaturis sine cujusquam injuria disponere posse. Certum est

etiam, hominem esse dominii capacem, juxta illud Genes. 1. *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram, ut praesit piscibus maris, bestiis terrae etc.* ubi tribuitur homini praefectura et dominium in alias creaturas inferiores, ratione imaginis divinae, quam gerit, quaeque in intellectu rationis capaci et libera voluntate consistit. Sed difficultas est de quibusdam hominibus in particulari, an de facto dominium aliquod et quarumnam rerum habeant, ac praesertim de filiis familias, de quibus breviter dicimus, quod secundum juris dispositionem, quamdiu sub patria potestate constituti sunt, duo sunt tantummodo genera bonorum, quorum perfectum dominium habere possunt: castrensia scilicet et quasi castrensia. Bona castrensia sunt illa, quae in militia vel occasione militiae juste acquiruntur, ut stipendia, donaria ducum etc. Quasi castrensia vero sunt ea, quae ex beneficio ecclesiastico aut officio publico, judicis v. g. aut advocati, aut ex professione alicujus artis liberalis proveniunt. Bonorum autem illorum, quae adventitia vocantur, id est, quae vel ex aliorum donatione, vel ex propria industria, negotiatione etc. proveniunt, dominium quidem directum habere censentur, non tamen de iis disponere possunt absque consensu patris, penes quem illorum administratio et utilitas remanet. Quae omnia fusius explicata videri possunt apud Navarrum cap. 17. num. 42. Lessium lib. 2. cap. 4. dub. 3. et alios.

§. IV.

Quibus modis dominium proprietatis acquiratur.

1. Res externae, quae sub dominium proprietatis cadere possunt, duplicis sunt generis: vel enim nullius sunt, vel alicujus propriae, et de utrisque quaestio proposita intelligi potest.

Atque in primis quod spectat ad res illas, quae nullius dominii sunt, dicendum est spectato communi naturae ac gentium jure, illas fieri primi occupantis, nisi leges civiles et locorum consuetudines de aliquibus in particulari aliter constituant: proindeque haec occupatio est legitimus modus, quo praedictarum rerum dominium acquiritur. Id patet ex §. *Ferae* instit. de rer. divis. et ex leg. 1. ff de acquirenda possess. item ex leg. 1. et 3. ff. de acquirendo rer. domin. quibus legibus omnes Theologi subscribunt.

Hinc colliges, feras et animalia silvestria, quae in nullius potestate sunt, vel quae jam ab aliquo capta illius potestatem evaserunt, et in libertatem naturalem se vindicarunt, ubicunque reperta fuerint, capi posse; e contra vero animalia illa, quae natura mansueta sunt et domestica, quamvis e domini domo effugerint, ubicunque oberrantia reperiantur, esse restituenda, quia tanquam ad dominum pertinentia considerantur, ut fusius explicat Lessius lib. 2. de Just. et Jure cap. 5. dub. 6. unde §. *Gallinarum* instit. de rerum divisione, ille dicitur furtum committere, qui, ejusmodi animalia, cum effugerint, detinet. Simili ratione lapilli, gemmae, margaritae et alia similia, quae nunquam dominum habuerunt et in littore maris aut aliis locis inveniuntur, sunt primi occupantis.

2. Secus vero dicendum est de rebus illis, quae dominum aliquando habuerunt et casu aliquo fuerunt amissae, v. g. quae naufragio facto ejectae sunt ad littus maris; quisquis enim res ejusmodi reperit, illas dominis restituere debet, si dignoscere possit, et ad illos dignoscendos moralem diligentiam adhibere tenetur. Quod si illarum rerum domini dignosci non possint, tunc secundum S. Doctorem 2. 2. q. 66. a. 5. cui plurimi alii Theologi subscribunt, sunt illae pauperibus erogandae, vel in alios pios usus insumendae. Ratio est, quia rerum illarum non desinit esse dominus, qui eas amisit, ideoque, si ipsimet restitui nequeunt, saltem restitui debent illis, quibus velle praesumitur; nemo est autem, qui amissam rem suam non malit pauperibus dari, quam in alios usus expendi.

3. Non desunt tamen Doctores, qui sententiam contrariam tueantur asserantque, res illas inventas, domino minime comparente, post diligentem inquisitionem ab inventore posse retineri, cum nullo jure naturali aut ecclesiastico id prohibeatur. Ita Sotus, Medina et alii apud Laymannum lib. 3. de Just. tr. 1. c. 5. qui recte concludit, quod, quamvis haec posterior sententia sit probabilis, neque temere damnandus esset, qui eam sequeretur; prior tamen sit magis pia et in praxi tuta, praesertim cum secundum illam, ut monet Navarrus cap. 17. n. 170. possit inventor, si aliqua egestate laboret, sibimet rem inventam aut partem illius retinere, maxime de consilio prudentis Confessarii, cujus erit determinare, quid in ejusmodi casu magis expedire videatur.

Quod spectat ad res illas, quae sunt alicujus propriae, dicendum est, rerum ejusmodi dominium acquiri, vel per voluntatem propriam domini rei illius suae dominium in alterum transferentis, quod duobus potissimum modis in genere fieri potest, scilicet vel per aliquem contractum, puta venditionem, permutationem etc. aut absque contractu per donationem, promissionem etc. vel per voluntatem superioris, aut dispositionem legis ob justas causas rei alicujus dominium ab uno in alterum transferentis: quod praesertim fit per praescriptionis legem. De quibus omnibus et singulis in sequentibus paragraphis agendum erit.

§. V.

De praescriptione.

1. Praescriptio seu usucapio, ut loquuntur jurisperiti, est modus quidam acquirendi dominii per possessionem alicujus rei, certo temporis spatio legibus definito continuatam. Hic autem acquirendi dominii modus civili jure introductus est, *ne diu et fere semper*, ut habetur lege 1. de usurp. et usucap. *quarumdam rerum dominia incerta essent*, et locum habet non solum in foro exteriori, sed etiam in foro conscientiae, ita ut possit quis licite rei alicujus dominium titulo praescriptionis acquirere, ut pluribus probat Lessius lib. 2. c. 6. dub. 17. dummodo tamen praescriptio illa legitima sit, habeatque requisitas a jure conditiones, quae quatuor communiter a Doctoribus numerantur. Prima est possessio; nam secundum regulam juris reg. 3. in 6. *Sine possessione praescriptio non procedit.* Secunda est bona Fides, si quidem, ut ibidem habetur reg. 2, *possessor malae Fidei ullo tempore non praescribit.* Tertia est titulus probabiliter praesumptus, puta donationis, emtionis, successionis etc. ut constat ex digest. leg. 41. tit. 4 et seq. quamvis interdum bona Fides etiam sine titulo ad praescriptionem sufficiat, quando scilicet nulla praesumptio in contrarium habetur, nec jus commune contradicit. Quarta denique est continuatio possessionis tempore legibus definito.

2. Quaeres, quantum temporis requiratur ad legitimam praescriptionem. Respondetur ex communi Doctorum sententia apud Lessium sup. c. 6. dub. 2. 3. 4 et seq. ad praescriptionem seu usucapionem rerum mobilium quarum-

cunque, cum titulo probabiliter praesumpto, requiri possessionem per triennium bona Fide continuatam; sine titulo vero, per triginta annorum spatium: e. g. aliquis bona Fide tibi rem alienam dedit, quam suam putabat, tuque bona Fide illam acceptavisti; tunc triennii possessione tibi acquiritur res illa ratione tituli donationis; quod si nullo titulo, bona tamen Fide illam possideas, tua non fit nisi triginta annorum continuata possessione.

Ad praescriptionem autem rerum immobilium cum titulo requiri spatium decem annorum, inter praesentes, id est eos, qui in eodem territorio habitant, quamvis non in eadem urbe; viginti annorum inter absentes; triginta vero annorum, si nullus adsit titulus, ut supra de mobilibus rebus dictum est.

3. Excipiuntur tamen bona immobilia Ecclesiae, Monasterii, Hospitalis et aliorum piorum locorum, ad quorum praescriptionem requiruntur anni quadraginta; quod si bona illa sint Ecclesiae Romanae, nonnisi annorum centum spatio praescribi possunt. Bona vero pupillorum sive mobilia, sive immobilia, quamdiu in illa aetate sunt, nullo temporis lapsu praescribuntur, sicut nec res Ecclesiae, quae alienari prohibitae sunt, aut usibus tantum sacris sunt destinatae.

Est tamen observandum, non easdem ubique leges circa tempus et modum praescriptionis esse receptas, ac proinde cujusque regni aut loci speciales leges et legitimas consuetudines esse super hac re consulendas.

§. VI.

De contractibus in genere.

1. Nomine contractus intelligitur conventio aliqua inter duos facta, ex qua in utroque, vel saltem in alterutro illorum, obligatio aliqua nascitur. Sunt autem alii contractus, qui vocantur nominati, alii innominati dicuntur. Contractus nominati sunt illi, qui speciali nomine inter se distinguuntur, ut emptio, venditio, locatio etc. Contractus vero innominati sunt illi, quibus nullum speciale nomen assignatum est, dividunturque a jurisperitis in quatuor species, quae his verbis exprimuntur: *do, ut des; do, ut facias; facio, ut des; facio, ut facias.*

His praenotatis dicendum 1. contractum omnem sponte

ac libere factum, quamvis in eo non serventur juris formalitates, obligare tamen in foro conscientiae, ita ut alterutro contrahentium invito rescindi non possit, nisi jure aliquo positivo irritus sit, aut irritari possit. Ita Gomesius, Covarruvias et alii, quos citat et sequitur sup. dub. 4. Ratio est, quia jure naturae tenetur quisque, tenere, quod promisit, altero acceptante, ut ex infra dicendis plenius constabit.

2. Dicendum 2. contractum illum, in quo contingit error circa substantiam rei, jure naturae irritum et invalidum esse. Ita S. Antoninus, Sotus, Cajetanus et alii apud eundem Lessium supra dub. 5. quia, ut dicitur leg. 9. C. de juris et facti ignorantia, *errantis nullus est consensus;* sine consensu autem nullus est contractus: e. g. si quis gemmam vendat existimans esse crystalli fragmentum, emptor re comperta tenebitur ad restitutionem gemmae, aut ad justum ejus pretium venditori persolvendum; secus vero si error solummodo sit circa qualitatem rei: ut si cognoscens esse gemmam, sed valorem ejus ignorans, vili pretio eam vendiderit; tunc enim validus quidem erit contractus, tenebitur tamen emptor, postquam id resciverit, supplere id, quod justo gemmae pretio defuit, ut docent supra citati authores.

Dicendum 3. contractum illum, cui alterutrius contrahentium dolus causam dedit, non esse omnino jure naturae irritum, sed tamen pro arbitrio ejus, qui deceptus est, si contractus solubilis sit, irritari posse. Ita Aegidius Koninch et alii apud Laymannum lib. 3. de Just. tract. 4. cap. 5. et Lessius supra. Quod non sit irritum, patet ex eo, quod si is, qui deceptus est, velit contractum subsistere, deceptor resilire non potest: *Ne lucrum ex dolo suo reportet,* ut habetur c. 1. de eo, qui duxit in matrimonium; quod vero irritari possit pro arbitrio illius, qui deceptus est, constat etiam ex eo, quod, qui dolo inducit alterum ad contrahendum, injuriam ei facit, ac proinde tenetur, eum restituere in integrum, et reddere omnia infecta, si deceptus velit.

3. Dicendum 4. contractus omnes ex aliquo gravi metu injuste incusso celebratos non esse quidem jure naturae irritos, sed irritari posse, et revocari in foro conscientiae pro arbitrio ejus, qui metum injuste passus est. Ita Sotus, Paludanus, Richardus et alii apud Lessium sup. dub. 6.

Id patet tum ex eo, quod, ut habetur c. 1. de his, quae vi metusque causa fiunt, *quae vi et metu fiunt, debent in irritum revocari;* tum etiam, quia, ut dicit S. Thomas 2. 2. q. 89. art. 7. ad 3. *qui vim intulit, hoc meretur, ut ei promissio non servetur.* Eadem etiam ratio, quae supra de dolo allata est, potest de metu injuste illato intelligi; qui enim metum injuste incussit, injuriam alteri intulit: unde tenetur, illum in priorem statum restituere, et alter jus habet exigendi hanc restitutionem. Per metum vero gravem intelligimus illum, qui est de malo aliquo, quod viro constanti formidabile est, eumque merito commovere potest: qualis est metus mortis, exilii, carceris, infamiae, amissionis bonorum etc. Ad metum quoque gravem pertinere, dixit Lessius supra, metum reverentialem, quo filius timet gravem offensionem patris, subditus principis, uxor mariti etc. ubi recte observat, metum etiam gravem dici posse illum, qui respective solum talis est, ut, si sit de aliquo malo, quod, quamvis viro constanti non sit formidabile, foeminae tamen vel puero, vel seni formidandum merito videtur.

§. VII.

De promissionibus, donationibus et testamentis.

1. Promissionis nomine non intelligimus hic promissionem illam, quae fit sub aliquo onere vel conditione, quaeque ut sic extendi potest ad omnes fere stipulationes et contractus, in quibus ut plurimum promissio aliqua reciproca intervenit, sed promissionem simplicem et gratuitam, qua ex mera liberalitate aut gratitudine aliquid alteri promittitur; de qua

Dicendum 1. promissionem, antequam acceptetur, nullam parere obligationem naturalem aut civilem; quod et similiter de donatione intelligendum est: unde sequitur, quod utraque ante acceptationem possit licite revocari. Ita Sotus lib. 4. de Just. quaest. 5. art. 1. Suarez tom. 2. de Relig. lib. 4. cap. 2. Lessius lib. 2. cap. 18. dub. 6. et alii communiter. Ratio est, quia omnis promissio et donatio suapte natura respectiva est, cujus proinde obligatio ex alterius partis consensu dependet.

Excipiunt tamen Doctores aliqui promissiones factas Ecclesiae, Hospitali, Monasterio aliisque locis piis, existi-

mantque etiam, ante acceptationem promissiones et donationes ejusmodi obligare; alii vero Theologi hanc exceptionem non admittunt, asseruntque, universim promissionem non acceptatam minime obligare: quam sententiam probabilem et in praxi tutam existimat Laymannus sup. tract. 4. c. 1. et pro illa Sotum aliosque Doctores citat.

2. Dicendum 2. promissionem serio et deliberate factam, et ex animo vero promittendi, seque alteri obligandi ex virtute Fidei seu fidelitatis, ubi acceptata fuerit, obligare, etiam sub peccato mortali, si res promissa sit alicujus momenti. Ita Navarrus, Sotus et plures alii, quos citat et sequitur Lessius sup. dub. 8. Ratio est, quia omnis promissio dat jus ad rem promissam, quod etiam ad haeredes promissarii transit, et si fiat per formam stipulationis, datur etiam actio in foro exteriori, et promissor cogi potest sententia judicis ad promissionem implendam: unde sequitur, illam inducere strictam aliquam obligationem, quae proinde sub peccato obliget. Quod si quis utatur verbis quidem promissoriis, non tamen animo serio promittendi, sed solummodo ad significandum solum propositum, vel ad firmius asseverandum, ut ei credatur: tunc, ut recte observat idem Lessius, non censetur obligatio sub peccato mortali ad implendum id, quod sic promisit, nisi forte ex ficta illa promissione notabile aliquod damnum alterius sequatur, et hoc sensu dicit, intelligendas esse promissiones plurimorum, qui solent multa se promittere facturos, cum tamen non intendant serio, se ad id obligare, aut aliis jus exigendi tribuere, sed duntaxat firmiter id asseverare.

3. Quaeres, quanti valoris aut momenti esse debeat res promissa, ut promissionis violatio censeatur esse peccatum mortale. Navarrus cap. 18. num. 6. existimat, sufficere, valorem rei promissae talem esse, qui in furto ad peccatum mortale sufficeret; probabilius tamen Lopes lib. 2. de Contr. cap. ult. et Lessius supra 6. docent, in promissione ad materiam peccati mortalis constituendam longe majorem valorem, quam in furto requiri; qui tamen valor difficile determinari potest, sed viri prudentis judicio ex aequo et bono dijudicari debet: certe communi hominum aestimatione major injuria fieri censetur, si quis aureum unicum surripiat, quam si quatuor vel quinque aureos ex liberali promissione debitos non solvat.

Dicendum 3. promissionem alteri factam et ab eo acceptatam desinere obligare, si res promissa fiat inutilis aut illicita, aut impossibilis; item si status rerum aut personarum ita mutetur, ut secundum judicium viri prudentis promissor non videatur illum eventum voluisse comprehendere: quod ex conditione rei promissae, aut ipsius promissionis, vel etiam promissarii aliisque circumstantiis dijudicandum est. Ita Cajetanus et alii, quos citat et sequitur Lessius sup. dub. 10. Ratio est, quia promissio non censetur habere vim, nisi ex ea voluntate et intentione, quam promittens explicite vel implicite habuit, dum promisit: ex quo sequitur, quod ultra hanc intentionem expressam vel prudenter interpretatam non possit obligari.

4. Dicendum 4. donationem illam, quae dicitur inter vivos, id est, cum quis ex mera liberalitate sic donat, ut etiam se vivo velit rem donatam esse alterius, factam ab eo, qui donare potest, id est, qui dominium et administrationem habet rei, quam donat, cum facultate illam alienandi, posse etiam post donatarii acceptationem revocari ob quasdam causas legibus expressas; quarum praecipua est ingratitudo ipsius donatarii, ut si donatarius injurias atroces in donantem effuderit, si violenter illum percusserit, si ex certa malitia notabile damnum bonis ejus intulerit, aut si ad gravem inopiam redactum non aluerit. Ita Sylvester, Gomesius et alii, quos citat et sequitur Lessius supra dub. 14. ubi tamen observat, donatarium ante judicis sententiam non teneri ad restitutionem, quia est poena, quae praerequirit donatoris querelam et ingratitudinis probationem.

5. Dicendum 5. donationem, quae fit causa mortis, id est, cum quis ita donat, ut rem non velit absolute et irrevocabiliter esse alterius, nisi post suam mortem, qualiter in testamentis et codicillis fieri solet, posse ad arbitrium donantis revocari. Ita communiter Doctores: unde Apostolus Hebr. 9. dicit, quod, *ubi testamentum est, mors necesse est intercedat testatoris; alioquin nondum valet, dum vivit, qui testatus est;* et jurisperiti communiter dicunt, *ambulatoriam esse testantis voluntatem usque ad supremum vitae exitum.* Est tamen difficultas inter Theologos, utrum testamentum sit validum in foro conscientiae, si desint ei solemnitates legibus requisitae. Omissis aliorum sententiis probabilis et in praxi tuta videtur esse illa, quam pro-

pugnant Adrianus, Angelus, Tabiena, Sylvester, Joannes Medina, Lopez et alii, quos citat et sequitur Lessius supra cap. 19. dub. 3. quae asserit ejusmodi testamentum in foro conscientiae validum esse, et licite retineri posse id, quod ex tali testamento habetur, sive titulo haereditatis, sive legati. Ratio est, quia, ut dicitur paragrapho *Per traditionem* instit. de rerum divisione, *nihil est tam conveniens naturali aequitati, quam voluntatem domini volentis, rem suam in alium transferri, ratam haberi.* Praeterea testamentorum solemnitates a legibus eo solum fine introductae sunt, *ne quid falsitatis in testamentum incurrat,* ut dicitur l. quaest. 23. C. de Fidei commissis: quare, dummodo certo constet de ultima testantis voluntate, potest quis rem sibi ejus testamento relictam tuta conscientia retinere.

§. VIII.

De emptione et venditione.

1. Duae sunt praecipuae conditiones in qualibet emptione et venditione observandae, ut docet S. Thomas 2. 2. qu. 77. a. 1 et seq. Prima est, ut fraus omnis et dolus absit, tam ex parte venditoris quam emptoris: ex quo sequitur, contra justitiam esse, si quis vendat rem habentem vitium aliquod seu defectum in quantitate aut qualitate eodem pretio, quo venderetur, si ejusmodi defectu et vitio careret: proindeque peccare, qui mensuras adhibent illegitimas aut pondera dolosa, juxta illud Prov. 10. *Statera dolosa abominatio est apud Deum;* item qui mixtione aliqua res efficiunt deteriores: ut caupones aquam vino miscentes; frumentarii, qui tritico miscent alia semina deteriora, sicut illi, qui Amos 8. dicebant: *Quisquilias frumenti vendamus.*

Unde idem S. Doctor sup. art. 3. asserit, rei, quae venditur, vitia occulta, quae ab emptore deprehendi non possunt, quaeque illius valorem notabiliter diminuunt, aut illam emptori inutilem vel incommodam reddunt, esse manifestanda. Quod etiam docuit S. Ambrosius l. 3. de Offic. c. 10. *In contractibus,* inquit, *vitia eorum, quae veneunt, prodi jubentur, ac nisi intimaverit venditor, quamvis in jus emptoris transierint, doli actione tenetur.*

Quae autem de venditore, haec etiam de emptore intelligi debent: omnem scilicet fraudem ab emptione abesse debere; proindeque contra justitiam esse, rem aliquam

pretiosam pro vili, puta gemmam pro fragmento vitri, emere ab alio, qui ejus valorem ignoret; secus si in aliqua regione res parvi aestimentur, quae tamen alibi censerentur pretiosissimae, puta margaritae, gemmae aut alia id generis, quae ut plurimum in Indiis et aliis dissitis regionibus pro cultellis, tintinnabulis et aliis similibus crepundiis licite permutantur.

2. Secunda conditio ad justitiam emptionis et venditionis ex mente S. Doctoris necessaria est, ut res neque carius vendatur, neque vilius ematur, quam illius pretium exigat. Pro cujus intelligentia obervandum est, duplex esse justum pretium alicujus rei. Primum est, quod a potestate publica taxatum est, et vocatur a Doctoribus pretium legitimum, quasi lege definitum: et illud augere in vendendo, aut minuere in emendo non licet. Secundum est illud, quod communi hominum aestimatione determinatur, quando a publica potestate minime taxatum est, et pretium vulgare seu commune dicitur, habetque quandam latitudinem; cum enim ex plurimorum aestimatione pendeat, qui non eodem modo de rerum valore judicant, hinc fit, quod aliqui v. g. decem nummis valere arbitrantur, quod alii undecim, alii vero tantum novem aestiment: unde a Doctoribus hoc vulgare et commune pretium triplex esse dicitur, infimum scilicet, medium et summum, quod etiam rigorosum nominatur. Quamvis autem in exteriori foro actio minime detur ei, qui emendo carius vel vendendo vilius non est deceptus ultra dimidium justi pretii: in foro tamen conscientiae omnis venditio, in qua justi pretii latitudo exceditur, et omnis emptio, in qua justi pretii quantitas non attingitur, injusta est et divinae legi contraria. Ita S. Thomas art. 1. ad 1. et haec est etiam expressa doctrina S. Augustini lib. 13. de Trinitate cap. 3.

3. Sunt tamen duae causae, ob quas licitum est, rem pluris aliquando vendere, quam per se valeat. Prima est ratione officii mercandi: mercatori siquidem merces suas paulo pluris vendere licitum est, quam ab aliis venderentur, qui non ex officio, sed ex occasione aliquid vendunt. Ita Joannes Medina, Cajetanus et alii apud Lessium sup. cap. 21. dub. 4. Ratio est, quia pretio aliquo aestimabile censetur, quod mercator curas et cogitationes suas, ac omne tempus suum in mercibus illis conquirendis, conservandis

et distrahendis assidue impendit. Secunda est ratione damni emergentis aut lucri cessantis, quando quis in solam emptoris gratiam rem aliquam vendit, quae sibi est plurimum utilis, commoda et etiam necessaria: quo in casu, ut docet idem S. Doctor sup. art. 1. *justum pretium erit, ut non solum respiciatur ad rem, quae venditur, sed etiam ad damnum, quod venditor ex venditione incurrit; et sic licite poterit aliquid vendi plus quam valeat secundum se:* quod quidem judicio viri prudentis aestimandum. Si vero res, quae venditur, esset maxime commoda emptori, nec venditor ex illius distractione damnum ullum aut incommodum pateretur: tunc, ut recte monet S. Doctor supra, *non deberet eam supervendere, quia utilitas, quae alteri accrescit, non est ex vendente, sed ex conditione ementis; nullus autem debet alteri vendere id, quod non est suum.*

4. Sunt etiam duae causae, ob quas interdum potest quis licite rem minori pretio emere, quam alias valeret. Prima est, si emptori parum utilis sit, illamque solummodo emat in gratiam venditoris, quia tunc pretium et valor illius secundum communem hominum aestimationem vilescere censetur, ut docet Lessius supra; in quo tamen cavendum est, ne a pauperibus aliisque quos adigit egestas ad propriam supellectilem v. g. distrahendam, aliquid vilius, quam par sit, emendo, justitia vel caritas violetur. Secunda causa oritur ex ratione et modo vendendi, ut in auctionibus publicis, in quibus sicut aliquando rerum commune pretium ex emptorum contralicitatione augetur, sic etiam interdum ex defectu emptorum minuitur, ut observat Navarrus cap. 23. n. 85.

Quaeres, quid de quibusdam rebus censendum sit, quae nullum certum pretium habent, ut sunt quaedam gemmae, picturae veteres etc. an scilicet tanti eas vendere liceat, quanti vendi poterunt. Respondet Lessius sup. cap. 21. dub. 3. quamvis Sotus et quidam alii Theologi ita fieri posse arbitrentur, longe tamen probabilius esse et tutius in conscientia, res ejusmodi non posse licite vendi pro arbitrio venditoris, sed juxta aestimationem intelligentium, aut etiam ipsius venditoris, spectatis bona Fide circumstantiis omnibus ad ipsius rei valorem facientibus.

§. IX.

De mutuo, commodato, deposito et locato.

1. Horum quatuor contractuum, qui frequentiores sunt, et ad quos caeteri aliquo pacto reduci possunt, notitiam hic aliquam generalem proponemus, ut facilius dignosci possit, quibus in casibus hoc septimum decalogi praeceptum occasione illorum violetur, et etiam qua ratione sub illorum obtentu usurae interdum palliatae committantur; de quibus postea.

Per mutuum intelligitur traditio rei alicujus numero, pondere vel mensura constantis facta eo animo, ut sit accipientis, cum obligatione tamen, ut similis in specie ac bonitate restituatur.

Per commodatum vero rei alicujus quoad solum usum gratuita concessio, cum obligatione eandem numero restituendi.

Per depositum rei alicujus ad solam custodiam traditio, cum obligatione eandem integram restituendi.

Per locatum denique seu locationem significatur rei alicujus ad usum vel fructum, certa pretii conventione facta, concessio.

2. Differunt autem inter se hi contractus 1. in eo, quod mutuum fiat tantum de rebus mobilibus, reliqui tres contractus de rebus etiam immobilibus fieri possint, ut fuse ex diversis legibus declarat Lessius.

Differunt 2. in eo, quod per mutuum transferatur rei mutuo datae dominium, sufficiatque, ut similis in specie restituatur, per alios vero tres contractus non transferatur rei dominium, sed eadem numero debeat restitui, ut docet idem Lessius, et ex iisdem legibus probat lib. 2. cap. 20 et seq.

Differunt 3. in eo, quod mutuatarius rem mutuo datam pro libito consumere possit, commodatarius et locatarius ea tantummodo uti, vel fructus illius percipere, depositarius vero nec illa uti, nec ex ea fructus ullos suos facere licite possit, ut explicat et probat idem Lessius.

3. Differunt 4. in eo, quod, si res mutuo data et tradita pereat, soli mutuatario pereat, cum sit in dominio ejus; quoad alios vero contractus, in quibus dominium non transfertur, si res aliena apud depositarium, vel com-

modatarium, vel locatarium casu fortuito et sine ulla eorum culpa pereat, domino suo pereat, nec illis incumbat ulla faciendae restitutionis obligatio, nisi aliter expresse conventum sit, vel aliqua alia ratio specialis ad id obliget, ut ex communi legum usu et Theologorum consensu tradit idem Lessius. Quod si res illa ex aliqua culpa pereat, commodatarius quidem, ob cujus solius utilitatem res gratuito commodata est, illam tenebitur restituere, si vel levissima ejus culpa perierit, ut habetur cap. unic. de commodato; locatarius vero, qui rem alterius conduxit pretio, nonnisi ex levi; depositarius autem, qui rem alienam gratuito custodit, nonnisi ex culpa lata, quia scilicet locatum cedit in commodum locatarii simul et domini; depositum vero solius domini utilitatem respicit.

Differunt denique in eo, quod ratione mutui praecise ut mutuum est, nihil a mutuatario ultra rem mutuatam aut illius valorem exigere licitum sit; in contractu vero locationis id licite et juste fieri possit, ut ex ante dictis intelligitur, et plenius ex dicendis constabit.

§. X.

Quid hoc septimo decalogi praecepto prohibeatur.

1. Hoc septimo praecepto prohibetur non solum quaevis injusta rei alienae acceptio et detentio, quae furti nomine designatur, sed etiam (ut explicat S. Augustinus q. 71. in Exod.) quaevis alia injusta rei alienae contrectatio aut damni illatio, et consequenter deliberata quaevis voluntas alterius rem injuste usurpandi, vel detinendi, aut damnum illi inferendi; ut enim docet S. Thomas 1. 2. qu. 72. art. 7. peccata voluntatis et operis ejusdem sunt speciei, cum hac tamen differentia, quod peccata operis contra hoc septimum praeceptum ad restitutionem obligent, non vero peccata solius voluntatis.

Est autem observandum, solam illam rei alienae invito domino usurpationem ac detentionem, quae injusta est, hoc praecepto prohiberi, quia, ut ex communi Theologorum doctrina observat Toletus lib. 7. c. 14. variis ex casibus ablatio rei alienae invito domino fieri potest absque ullo justitiae detrimento: v. g. cum fit ex legitima superioris authoritate, qui ex causa justa et rationabili bona unius in alterum transfert: qua ratione Israelitae non pec-

caverunt, cum Deo jubente spoliaverunt Aegyptios; item cum fit in utilitatem domini, ut cum a furioso ensis subripitur, ne ullum percutiat, dummodo tamen valor et pretium ejus in utilitatem domini convertantur: qua ratione, dicit idem author, non committi furtum ab uxore, quae pecunias clam aufert a marito suo, ne (quod saepissime scit ab illo fieri) ludis et comessationibus eas profundat, dummodo tamen in usum familiae pecunias illas convertat; nec etiam peccare illum, qui vinum alterius effundit, ne inebrietur; nec qui chartas rumpit et lacerat, ne alii ludendo blasphemias proferant aut alia ratione peccent.

2. Docet etiam idem Toletus, non committi furtum ab eo, qui clam aliquid accipit, quod sibi alias debetur: quando scilicet certo scit, illud sibi deberi, nec potest coram judice debiti solutionem exigere, quia debitor est potens, aut debitum probare non potest, aut inde sibi aliquod malum timet; si enim via juridica debiti solutionem obtinere posset, peccaret occulte rapiendo, quamvis ad restitutionem minime teneretur. Monet tamen, cavendum esse, ne ex illa secreta ablatione, quamvis justa, scandalum aliquod aut damnum alterius sequatur: puta ne alii in suspicionem furti veniant, neve is, a quo accepit, rursus idem debitum solvat; ac denique ut nihil aliud accipiat, praeterquam quod ipsi debetur, v. g. si pactum de certa mercede inter dominum et famulum intercessit et famulus libere in illud consensit, non potest famulus ultra illam quidquam sibi sumere, nisi forte adigatur ab ipso domino ad alia opera praestanda, de quibus inter eos non convenerat; tunc enim teneretur dominus solvere ultra pactum, et eo denegante famulus, quod sibi juste deberetur, posset accipere.

3. Sunt autem duae species injustae ablationis rei alienae: scilicet furtum, cum aliquid secreto ab alio injuste aufertur, et rapina, cum palam et violenter aufertur: qua ratione (ut docet S. Thomas 2. 2. qu. 63. art. 4 et 9.) rapinae peccatum non solum specie differt a furto, sed et illo gravius est, quia praeter injustam rei alienae ablationem violentiae illatae injuria etiam in eo reperitur, quae circumstantia ideo in confessione declaranda est.

Cum vero quaevis rei alienae ablatio et detentio injusta sit ex genere suo mortale peccatum, ut docet S. Thomas supra art. 6.: nisi rei furto ablatae parvitas excuset:

difficultas est inter Theologos, quaenam quantitas, seu quisnam valor rei ablatae sufficiat ad peccatum mortale in materia furti constituendum. Variae sunt Doctorum super hac re sententiae: Navarrus cap. 17. num. 4. dimidium regalem (qui aetate illius quinque solidis aut circiter aestimabatur) existimat sufficere ad peccatum mortale in materia furti; Toletus lib. 5. cap 6. unum regalem aut duos etiam respectu ditissimi; Sotus lib. 5. quaest. 3. art. 3. ad 3. unum vel duos aureos. In re maxime difficili probabilissime loqui videntur illi, qui hanc furti quantitatem viri prudentis et pii arbitrio esse definiendam existimant, idque non solum ex valore aut quantitate rei ablatae, sed etiam spectatis circumstantiis tum personae, cui ablata est, tum damni, quod injuste illatum est, tum etiam pravae dispositionis illius, qui rem alienam abstulit: ex quo fit, ut peccatum mortale committatur interdum rem modici valoris auferendo, si persona, cui surripitur, inops sit, ut si quis viduae illi evangelicae Christi Domini ore laudatae, duo illa minuta, quae in gazophylacium misit, abstulisset, totum illius victum (ut idem Dominus loquitur Matth. 12.) surripuisset; item si quis rem modicam furetur, unde damnum aliquod notabile sequatur: ut si a sartore acum, a sutore subulam, a scriba calamum surripiat, qui ejusmodi instrumenta ad praestanda opera sua plurium dierum spatio reperire non possent; item si quis modicum quid furto acciperet, sed animo et voluntate plura surripiendi: haud dubie in his et similibus casibus modicus valor et exigua quantitas ad peccatum mortale furti constituendum sufficere posset. Praeterea vix est ullus conscientiae utcunque timoratae, qui, si dimidiam vel etiam tertiam partem aurei a quocunque furetur, se peccatum mortale committere non arbitretur. Unde videtur magis expedire, ut prudens Confessarius in hac furti materia, sive pro restitutione injungenda, sive pro poenitente suo ab hoc peccato infami deterrendo, rigidiorem potius quam laxiorem sententiam amplectatur, ut sapienter monet Lessius cap. 12. dub. 8.

4. Quaeres 1. quid censendum sit de eo, qui plura modica furta committit. Respondetur cum distinctione: si enim per modica illa furta intendat conquirere notabilem aliquam quantitatem, peccat mortifere per illam pravam intentionem et etiam per quodvis exterius furtum, licet

modicum sit, quod ex illa intentione fit; si vero absque tali intentione, sed ex occasione solum res aliquas modicas diversis vicibus furetur, licet unaquaque vice in particulari non peccet nisi venialiter, ob materiae levitatem; ubi tamen res illae simul junctae constituunt quantitatem notabilem ad peccatum mortale sufficientem, tunc si hoc advertat, resque illas injuste acceptas velit retinere, aut aliquam aliam, quae quantitatem illam peccati mortalis compleat, denuo surripere, peccabit mortaliter, ut ex communi Doctorum consensu docet Lessius supra dub. 8. qui etiam recte observat, moraliter loquendo majorem quantitatem ad peccatum mortale requiri, quando quis valde dissitis temporum intervallis aliquid eidem subtrahit, quam si brevi tempore aut simul accipiat; item majorem adhuc quantitatem requiri, quando quis a diversis modicas res furatur, quam si ab uno easdem res furetur, eo quod minus illi singuli laedantur, quam si aliquis solus totum illud damnum sustineret.

§. XI.

Quot modis peccetur contra hoc septimum decalogi praeceptum.

1. Ex paragraphis praecedentibus satis constat, quam varii sint et multiplices modi, quibus in hoc praeceptum divinum peccatur.

Ac in primis peccant contra illud, qui rem alienam furantur, aut injuste detinent, vel furari aut detinere injuste volunt; qui debita non solvunt, aut solvere nimis differunt, cum possint, praesertim si creditor dilationem illam moleste ferat, aut ex illa incommodum aut damnum aliquod patiatur; qui cum violentia rem alienam rapiunt, et qui metu injuste incusso, aut dolo aliquo alterum adigunt, ut contractui oneroso atque damnoso subscribat.

Qui rem aliquam suam, vel sibi debitam apud alterum furtim surripiunt, quando illam commode alia ratione repetere possunt, praesertim si inde sequatur scandalum aliquod aut damnum alterius, cui licet innocenti furtum illud fortasse imputabitur.

Qui promissionem alteri serio factam et ab eo acceptatam in re notabili exequi nolunt; qui, cum sint alterius haeredes aut testamenti executores, illius legata aut debita solvere non curant.

2. Qui damnum aliquod alteri deliberate inferunt, vel alterius damno cooperantur aliquo ex novem modis, quos memoriae juvandae causa Doctores duobus his versibus complexi sunt:

Jussio, consilium, consensus, palpo, recursus,
Participans, mutus, non obstans, non manifestans.

1. Jussione, filios, servos aut alias personas sibi subditas ad furtum faciendum, aut damnum alteri inferendum compellendo, vel furtum factum aut damnum illatum ratum habendo. 2. Consilio, alteri suadendo, vel promissionibus aut precibus illum promovendo. 3. Consensu, injustae alicui actioni consensum praebendo. 5. Palpatione seu adulatione, ac ementitis laudibus alterum ad aliquid contra justitiam faciendum inducendo. 5. Recursu, offerendo vel praebendo refugium iis, qui damnum injustum alteri intulerunt, eorum instrumenta occultando, aut furta receptando et sic peccatum illorum fovendo. 6. Participatione, sive in actione furti, rapinae etc. sive in praeda et lucro inde obveniente. 7. Silentio, seu omissione correctionis, vel inhibitionis ad furtum aut damnum alterius impediendum necessariae, si sit superior, vel recti et aequi consilii, si consultor, vel debitae vigilantiae et custodiae, si custos existit. 8. Non obstando damno, quod injuste infertur, et id minime faciendo, quo damnum impedire possit, praesertim si ad id ex officio teneatur. 9. Non manifestando malefactorem, cum ad id tenetur ex officio, sive ut damnum impediatur, antequam fiat, sive ut resarciatur, postquam factum est.

3. Peccant etiam contra hoc praeceptum, qui rem aliquam emunt, quam sciunt vel dubitant esse furtivam, ut sibi retineant; secus vero ut eam vero domino restituant.

Qui res inventas, cum possint, vero domino non restituunt, vel diligentiam requisitam ad illum dignoscendum adhibere non curant.

Qui emendo aut vendendo dolo vel fraude utuntur; qui rem aliquam notabiliter pluris vendunt, aut minus emunt, quam valeat; qui rem defectuosam pro integra vendunt, nec illius defectum occultum emptori patefaciunt; qui in pondere, numero aut mensura fraudem aliquam committunt; qui monopolium aliquod injuste faciunt, quando scilicet plures mercatores simul conspirant, ut merces omnes ali-

cujus generis coëmant easque postea ultra justum pretium pro arbitratu suo vendant.

Qui servis aut mercenariis stipendium debitum aut mercedem detinent, aut absque ulla ratione illius solutionem notabiliter differunt; quod quidem peccatum adhuc gravius est, si ex illa dilatione damnum aut incommodum aliquod notabile illis obveniat.

Peccant etiam, qui ad lucrum in ludis vel sponsionibus faciendum, fraude vel dolo utuntur; qui res alienas ludo et aleis exponunt, vel proprias, sed alendae familiae necessarias; qui alium minis, conviciis, fraude aliqua etc. ad ludum pertrahunt; qui aleis et similibus ludis jure civili prohibitis immodicam pecuniae quantitatem exponunt.

Denique contra hoc septimum praeceptum peccant illi, qui ex mutuo usuras exigunt: quae, quoniam variis artibus ut plurimum teguntur et palliantur, idcirco paulo fusius de illis agendum est.

§. XII.

Quibus modis usurae peccatum committatur.

1. Supponimus usurae nomen juxta communem et usitatam significationem sumi, vel pro lucro usurario, quod ex mutuo provenit, vel pro actione, qua tale lucrum injuste acquiritur, seu pro contractu, in quo mutuum datur cum pacto expresso vel tacito, aut saltem cum voluntate accipiendi a mutuatario ultra sortem principalem aliquid pretio aestimabile, tanquam debitum ratione ipsius mutui: unde S. Augustinus dixit in Ps. 36. *foenerari, esse mutuam pecuniam tuam dare ei, a quo aliquid plus quam dedisti, expectes accipere.* Ex quo intelligitur, usuram tripliciter committi posse, scilicet vel sola voluntate et intentione, vel pacto explicito, vel implicito: unde consurgit usura mentalis, usura formalis et usura palliata.

2. Est autem certum, quascunque usuras, et quovis modo fiant, esse illicitas ac prohibitas. Id constat in primis ex Scriptura Ps. 14. ubi, postquam propheta regius dixit: *Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo?* respondet: *Qui pecuniam suam non dedit ad usuram.* Ezech. 18. ubi Propheta declarans, qui vere justus dici possit, inter alias conditiones hanc apponit: *Si ad usuram non commodaverit et amplius non acceperit.* Et S. Luc. 6. ubi Christus expressis

verbis edixit: *Mutuum date, nihil inde sperantes:* Quae Christi Domini verba continent non modo consilium, ut scilicet mutuum detur ex mera caritate, et nihil inde ne quidem gratuitum speretur, sed etiam praeceptum prohibitivum, ne quid ratione mutui exigatur tanquam ex justitia debitum: quo sensu verba illa intellexit Urbanus III. cap. *Consuluit,* extra de usuris, ubi, postquam quaestionem hanc sibi factam proposuit: *An ille in judicio animarum quasi usurarius debeat judicari, qui non alias mutuo traditurus, eo proposito mutuam pecuniam credit, ut licet omni conventione cessante, plus tamen sorte recipiat etc. Item an negotiator poena consimili debeat condemnari, qui merces suas longe majori pretio distrahit, si ad solutionem faciendam prolixioris temporis dilatio prorogatur, quam si ei in continenti pretium persolvatur,* respondet: *Verum, quia quid in his casibus tenendum sit, ex Evangelio Lucae manifeste cognoscitur, in quo dicitur: Date mutuum nihil inde sperantes: hujusmodi homines pro intentione lucri, quam habent* (cum omnis usura et superabundantia prohibeatur in lege) *judicandi sunt male agere.* Id constat praeterea ex cap. *Quia in omnibus,* ibidem, in quo prohibitum est, ne usurarii manifesti ad communionem altaris admittantur, neve christianam, si in hoc peccato decesserint, accipiant sepulturam. Et Clement. unic. de usuris in Concilio Viennensi decernitur velut haereticum esse puniendum illum, qui pertinaciter affirmare praesumpserit, exercere usuras non esse peccatum.

3. Id etiam hac ratione probat S. Doctor 2. 2. q. 78. a. 1. quia illicitum est ac injustum, ut pro eadem re duplex pretium exigatur, vel ut vendatur id, quod non est vendentis: atqui is, qui usuras exigit, duplex ejusdem rei pretium exigit, aut vendit id, quod non est suum; vel enim usuras accipit pro pecunia, quam mutuo dedit, vel pro usu illius pecuniae: si primum, duplex pretium ejusdem rei accipit, nempe summam sorti principali aequalem, et praeterea usurae foenus: si secundum, vendit rem non suam; cum enim per mutuum transferatur dominium rei mutuatae in mutuatarium, consequenter usus est illius, non vero mutuantis.

Ex dictis concludes, peccatum usurae committi, quotiescunque haec duo simul concurrunt, verum scilicet mutuum, et pactum vel propositum, seu intentio recipiendi aliquid pretio aestimabile, ultra sortem principalem tanquam

ratione mutui debitum. Ex qua regula dignosci possunt varii et multiplices casus, in quibus aliquando usurae peccatum incurritur, aliquando vero minime incurritur.

4. Atque in primis sequitur ex illa regula, usurae peccatum in censibus minime reperiri, cum in illis non sit verum mutuum, sed potius species quaedam venditionis, ut explicat Lessius lib. 2. c. 22. ubi etiam docet et pluribus probat, non tantum census reales, sed etiam personales, qui hodie ubique sunt in usu, esse licitos, nec, si modo nullus subsit fucus, usuram ullo pacto redolere: in illis siquidem venditur et emitur non usus pecuniae, sed jus exigendi quotannis certam pecuniae quantitatem, cujus pretium justum vel ex principis lege, vel ex naturali aequitate dijudicandum est.

Sequitur 2. in cambiis, si bona Fide et seclusa omni simulatione fiant, nullam inesse usuram; in reali enim et legitimo cambio non reperitur mutuum verum, sed permutatio pecuniae pro pecunia, sive fiat localiter, seu ut vulgo dicitur per litteras, quando v. g. datur pecunia Parisiis ut tantumdem Romae reddatur, sive fiat simplex mutatio numismatum diversae rationis et speciei, ut aureorum cum argenteis, patriorum cum externis; in iis enim permutationibus sive ratione translationis et assecurationis pecuniae, ut in cambiis localibus, sive ratione officii campsoris regia aut publica authoritate constituti, ut in cambiis simplicibus, sive ob alias quasdam rationabiles causas, quae in cambiis occurrunt (de quibus fuse Lessius agit cap. 23. dub. 2.), lucrum aliquod moderatum licite accipi potest, quod cum non accipiatur ratione mutui, ad usuram minime pertinere dignoscitur. Si vero in illis propter solam dilationem solutionis aliquid exigeretur, cambium illud esset usurarium; tunc autem censetur in cambio lucrum ob solam dilationem accipi, quando pecunia solvitur cum augmento in eodem loco, in quo accepta fuit ob fictam illius in alium translationem.

5. Sequitur 3. neque etiam in ipso mutuo committi usuram, si non ratione mutui, sed aliqua alia de causa lucrum aliquod ultra sortem accipiatur: duae autem ejusmodi causae a Doctoribus praecipuae assignantur. Prima est ratione damni emergentis, ut docet S. Thomas supra art. 1. ad 1. si enim mutuans damnum aliquod aut incommodum pretio aestimabile in rebus suis patiatur ratione

mutui, potest licite damni illius compensationem aliquam a mutuatario accipere. Secunda est ratione lucri cessantis; quamvis enim quidam Doctores id negent, Joannes Major tamen, Medina, Cajetanus, Lessius et plures alii, quos citat et sequitur Laymannus lib. 3. de Just. tract. 4. cap. 16. supr. id licitum esse docent, dummodo, ut monet Navarrus cap. 17. num. 211. et commentario de usuris num. 43. omnis dolus et fraus, aut usurae palliatio absit. Observat autem recte Lessius, ut haec pactio licita sit, requiri, ut mutuatio sit vere causa lucri cessantis: v. g. si quis mutuet alteri pecuniam, quam habet proxime destinatam negotiationi aut emptioni rei frugiferae; item ut compensatio lucri illius cessantis non ad aequalitatem, sed ex aequo et bono, secundum viri prudentis et pii judicium fiat, deducta aestimatione laborum et expensarum et etiam periculi, quod lucri illius faciendi causa subeundum fuisset.

6. Addunt aliqui tertiam causam, ob quam in mutuo ultra sortem aliquid accipi possit, scilicet ratione periculi, cui pecunia mutuata interdum exponitur: ut si quis mutuum det homini decoctori aut dubiae Fidei, vel a quo nonnisi difficulter et cum multis fortasse expensis pecunia mutuo data recipi poterit, doceatque, periculum illud ac expensarum illarum et difficultatum metum esse quid pretio aestimabile. Ita Sylvester, Medina, Corduba et alii, quos citat et sequitur Lessius sup. dub. 13. quorum sententia licet probabilis videatur: contraria tamen, quae lucrum hujusmodi illicitum esse asserit, quamque Navarrus cap. 23. n. 81. amplectitur, asseritque esse communem Theologorum et Canonistarum, probabilior videtur, et in praxi tutior; ea praesertim ratione, quod, quamvis prior illa sententia pluribus rationibus, quas affert Lessius, niti videatur; in praxi tamen (quod maxime attendere debent Confessarii) sit periculosa, et usuris facilem aditum praebeat; quis enim in quacunque mutui dandi occasione non deprehendat varias timendi causas, ne pecunia mutuata periclitetur, neve in illius recuperatione difficultates aliquae subeundae sint, aut expensae faciendae, sicque possit semper obtendere quasdam rationes lucri ultra sortem principalem accipiendi.

7. Ex eadem regula infertur contraria ratione, plurimos contractus esse usurarios, qui prima specie tales esse minime videntur: quales sunt omnes illi, in quibus ratione

mutui exigitur a mutuatario ultra sortem principalem, non quidem pecunia, sed aliquid aliud pretio aestimabile, quodcunque tandem illud sit: v. g. si quis mutuo det pecunias alteri, ut domum ejus viliori pretio conducat, ut ab illo munus aliquod vel obsequium a lingua vel a manu accipiat, ut satisfactionem aliquam ex justitia, ratione injuriae debitam ipsi remittat etc. Ista enim et similia sunt pretio aestimabilia, proindeque ratione mutui accipi aut intendi sine labe usurae non possunt: quare diligenter et attente perpendendum est, quoties in mutuo conditio aliqua onerosa mutuatario imponitur, an sit pretio aestimabilis, et an ratione mutui apponatur, quia in ejusmodi appositione usura deprehenditur.

§. XIII.

Solvuntur quaedam dubia circa usurae materiam frequentius occurrentia.

1. Primum est, an liceat dare mutuum ea conditione, ut si mutuatarius termino constituto non reddat mutuum, in poenam dilationis aliquid ultra sortem principalem solvat. Respondetur juxta sententiam Sylvestri, Medinae, Navarri et aliorum apud Lessium sup. dub. 15. id licitum esse, dummodo tamen nulla fraus aut intentio usuraria subsit; alias si mutuans lucrum illud principaliter intendat, et terminum aliquem brevem mutuatario praescribat, eo solum fine, ut causam aliquam lucri ex mutuo captandi praetexere possit, usuram haud dubie committit: quod etiam de illo dicendum videtur, qui principaliter intendens ex mutuo lucrum, nullam quidem poenam conventionalem apponit, sed cum mutuatario convenit, ut termino aliquo brevissimo, quem illi ad solvendum praescribit, elapso, eum coram judice pro mutui solutione citet: ut sic a die primae citationis ad solvendum interesse ut vocant, sententia judicis pro pecunia mutuata obligetur; in hoc enim casu et aliis similibus committitur usura mentalis, cum ipsius mutuantis intentio primo et principaliter in lucrum ex mutuo sola mutui ratione percipiendum feratur.

2. Secundum est, utrum liceat creditori, pignus aliquod frugiferum accipere in assecurationem debitorum, et ex illo donec debita solvantur fructus percipere: e. g. fundum aliquem frugiferum, puta hortum, pratum etc. ex

quo fructus aliquos annuatim colligat, donec mutuatarius ei debitum restituat. Respondetur, posse quidem ejusmodi pignus percipere, sed teneri fructus collectos in sortem principalem sibi debitam computare, ut docet Navarrus et alii apud Lessium dub. 16. Ratio est, quia ejusmodi fructus nullo alio quam mutui titulo sibi retinere potest: atqui, ut jam dictum est, sola mutui ratione lucrum nullum, nullique proinde fructus licite accipi possunt.

Excipitur communiter unus casus, qui habetur cap. *Salubriter* de usuris, ubi Innocentius III. decernit, *generum ad fructus possessionum, quae sibi a socero sunt pro numerata dote pignori obligatae, in sortem computandos non esse obligandum:* quod aequissime a Pontifice constitutum est, non ratione mutui, quo socer erga generum obligatur, sed ratione damni emergentis propter onera matrimonii sustinenda, quibus gener titulo promissae dotis, et tamen nondum solutae obstringitur.

Addit etiam Navarrus cap. 17. n. 217. si feudatarius debeat aliquid domino directo, eique in pignus tradat feudum; item si emphyteuta simili ratione oppigneret domino directo rem emphyteuticam: quod in utroque illo casu dominus directus feudi vel rei emphyteuticae potest illius fructus sibi retinere, nec illos in sortem principalem computare tenetur: idque non ratione mutui, sed ne res apud dominum directum existens fructificet alteri; quod rationi consentaneum minime videtur.

3. Tertium est, utrum licitum sit, inire societatem cum altero ea conditione, ut salvo capitali lucrum aliquod certum quotannis accipiatur. Ut huic difficultati, quae hactenus difficillima etiam doctissimis Theologis visa est, lucem aliquam afferamus, supponimus hunc societatis modum tribus communiter contractibus perfici.

Primus contractus est, quo quis praesentes habens pecunias, societatem init cum viro industrio, puta cum mercatore, easque illi credit ad lucrum ex illis in negotiando industria laboreque suo comparandum, ea conditione, ut sicut cum illo lucri obvenientis particeps esse intendit, sic etiam damni partem sustineat, si quod in illa negotiatione ferendum sit. Secundus contractus est, quo cum mercatore illo paciscitur, aliquam lucri sibi obventuri partem illi cedendo, ut assecuret sibi summam illam principalem sibi collatam, ita ut quocunque eventu salva illi et integra re-

maneat. Tertius denique est, quo ad suspiciones tollendas et evitandas molestias reddendarum rationum; cum eodem rursus convenit, ut certum aliquod lucrum annuum illi assecuret; minus tamen illo, quod ei verisimiliter ex ejusmodi negotiatione obvenire posset.

4. Cum igitur hi tres contractus seorsim licite fieri posse videantur, quaeritur, an etiam conjunctim cum uno eodemque licite possint iniri.

Multi et graves et magni nominis Theologi id licite fieri posse asserunt, quorum antesignanus fuit olim Joannes Major almae facultatis Parisiensis Doctor celeberrimus in 4. sentent. dist. 15. quaest. 49. cui postea subscripserunt Gabriel, Sylvester, Angelus, Navarrus, Covarruvias, Toletus et plures alii, quos citat et sequitur Lessius cap. 25. dub. 3. et nuperrime Ludovicus Baillius, Propoenitentiarius Parisiensis, in triplici examine titulo de examine poenit. quaest. 70. et Raymundus Bonaldus in cursu Theologiae moralis autheritate illustrissimi Archiepiscopi Tholosani recenter edito tom. 1. tract. 16. lect. 26.

E contra Cajetanus, Sotus et plures alii non minus eruditi Theologi tres illos contractus conjunctim factos omninó repudiant, et plane usurarios esse contendunt.

Quamvis in quaestione adeo ancipiti atque perplexa nobis praestaret silere potius quam eloqui, ne tamen lectorem dubium et incertum relinquamus, tria hic breviter dicimus.

5. Primum est, posse salva Fide in utramque partem super hac quaestione disputari: quod satis constat ex eo, quod tot et tam magni nominis Theologi, tam veteres quam recentiores, quaestionis circa praefatos contractus propositae partem alii negativam, alii affirmativam amplectuntur et propugnant, quod procul dubio minime facerent, si id salva Fide facere non liceret; neque enim Bulla Sixti V. quae incipit *Detestabilis avaritia*, tres illos contractus condemnat, prout supra explicati sunt, ut fuse ostendit *Lessius* sup. unde etiam ut idem author observat, post Bullam illam publicatam Toletus et alii Doctores Romae tres illos contractus licitos esse publice docuerunt et scriptis ediderunt, quod haud dubie non fecissent, si id prohibitum fuisset: quare, cum nihil adhuc super hac quaestione definitum expresse ab Ecclesia fuerit, nullus temerario aut praecipiti zelo condemnandus est: unde merito Joannes

Gerson lib. de vita spirit. an. lect. 4. Theologos omnes admonet, *ne faciles sint asserere actiones aliquas aut omissiones esse peccata mortalia, praesertim sub verbo universali, et dum praedicandum erit ad populum.* Additque, se a litterato quodam et experto viro didicisse, *perniciosam esse in omni arte vel doctrina assertionem audacem et extremam, maxime ubi observatio communis obnititur obviatque, et numquam quemlibet oblivisci debere, quam incerta sit scientia nostra, ita ut saepe idem homo brevi momento temporis, nunc in hanc, nunc in oppositam feratur sententiam.* Et subjungit, *fieri quandoque, ut per tales assertiones publicas nimis duras et strictas, praesertim in non certissimis, nequaquam eruantur homines a luto peccatorum, sed in illud eo profundius, quo desperatius immergantur.*

6. Secundum est, praefatum contractum societatis ex tribus aliis supra explicatis conflatum, quamvis speculative loquendo videatur inniti rationibus aliquibus probabilibus; in praxi tamen doctis quibusdam et piis viris merito videri suspectum. Primo propter periculum pravae et usurariae intentionis, quae illi ut plurimum subesse potest; quotus enim quisque est hodie inter homines, qui in ejusmodi negotiatione hoc primum et solum sincere coram Deo intendat, scilicet societatem inire cum mercatore, et cum illo de lucro ac damno periclitari; posteaque perspecto ejusdem mercatoris animo, illi potius quam sibi gratum aliquid praestare cupiens, de capitalis sui ac lucri certi assecuratione, abstrahendo semper ab omni usurario affectu, cum illo paciscatur? Quis non videat, quam lubrica sint ista, et quam dubius et incertus in ejusmodi angustiis justitiae limes, a quo si vel minimum deflectas, in horrendum usurarum, fraudum et cujusvis injustitiae barathrum delabaris? Deinde quis non perspiciat, ejusmodi societatis contractum omnibus aliis contractibus usurariis aditum non modo patefacere, sed etiam praemunire? Quamvis enim non jam mercatori aut industrio viro, sed pauperi et egestate laboranti pecunia mutuo detur, nullus est, qui si ex illo mutuo lucrum, id est usuram accipere velit, obtendere non possit causam lucri cessantis, ac dicere se ad contractum dictae societatis cum alio mercatore ineundum semper paratum esse.

Tertium denique est, quod quamvis ob rationes allatas longe tutius sit, ab his et similibus lucris et negotiationibus,

quae usuram utcunque redolent, abstinere; si tamen aliquis bona Fide, et virorum aliquorum piorum et doctorum consilio fultus, praefatos contractus aut alios similes ineat: non ideo praecipiti judicio damnandus aut a tribunali poenitentiae arcendus est, sed aliquando consultissimum erit, si aliud ei suaderi non possit, illum in bona Fide relinquere; ac dummodo dispositiones aliae necessariae non desint, illi beneficium absolutionis impertiri, praesertim in iis casibus, in quibus sine scandalo aut salutis periculo denegari non potest.

§. XIV.

De restitutione ob violationem hujus septimi praecepti facienda.

1. Restitutionis nomine intelligitur actus justitiae commutativae, quo res alterius, quae juste retineri non potest, eidem restituitur, vel damnum injuste illatum compensatur. Hanc autem ad salutem esse necessariam, constat ex S. Doctore et communi Theologorum omnium consensu, quibus suffragatur S. Augustinus epist. 54. ad Macedonium, ubi sic loquitur: *Si res aliena, propter quam peccatum est, reddi possit, et non reddatur, poenitentia non agitur, sed simulatur; si autem veraciter agitur, non remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum, si* (ut dictum est) *restitui possit.*

2. Est autem restitutio ita necessaria, ut non modo non possit absolvi, qui alienum injuste retinet, nec illud vult restituere, sed etiam (ut recte docet et probat Lessius lib. 5. dub. 3.) continue actu peccet toto eo tempore, quo non restituit, si id possit, non quidem addendo novum peccatum, sed idem injustitiae peccatum continuando, quod ea ratione singulis momentis crescit, tum ratione diuturnioris durationis, tum etiam ratione majoris nocumenti, quod per illam injustam rei alienae detentionem diutius continuatam ejus domino infert: unde Confessarius non modo non debet absolvere illum, qui restituere non vult, cum tenetur et potest, sed etiam eum, qui restituere neglexit, quando commode potuit, nisi prius actu restituat, aut ita serio id promittat, ut Confessarius verbis illius Fidem merito adhibere possit; alias cum in statu peccati remaneat, incapax est absolutionis.

Ex variis autem et multis, quae circa restitutionis materiam disputari a Theologis solent, nos praecipua et scitu

maxime necessaria seligemus, majorisque facilitatis gratia praepositis aliquot quaestiunculis explicabimus.

QUAESTIUNCULA I.

Quisnam restituere teneatur.

1. Ad restitutionem faciendam obligatur primo is, qui injuste rem alienam accepit, vel qui injuste alteri damnum intulit, idque non modo cum per se, sed etiam cum per alios sive directe, sive indirecte id praestitit: quod S. Thomas qu. 62. art. 6 et 7. docet, posse fieri novem modis sup. §. 11. citatis.

Circa quos recte observat Valentia disp. 5. qu. 6. de restit. punct. 3. duo requiri ad restitutionis obligationem inducendam: 1. ut effectu ipso res aliena fuerit injuste ablata, aut damnum injuste illatum; 2. ut quis causam injustae illius ablationis aut damnificationis vere dederit, sive directe jussione, consilio, consensu, adulatione, recursu, participatione alium ad id ita inducendo, ut re ipsa propter hujusmodi jussionem, consilium etc. res aliena fuerit injuste ablata, aut damnum illatum, sive indirecte non obstando ac impediendo, quando scilicet ad id ex officio et justitia tenebatur, ut docet S. Thomas sup. art. 7. ad 3.

Quod si plures simul concurrant ad unam et eandem injustam actionem, ut ad spoliandam vel incendendam domum, tunc quilibet illorum tenetur in solidum ad totius damni compensationem, quia (ut ex Cajetano et aliis adnotat Valentia) quilibet tunc est causa totius damni, quamvis non solus; qui enim una cum alio aliquid efficit, vere illud efficere censetur.

Quod si unus illorum damnum illatum resarciret, non amplius obligarentur alii ad restitutionem erga illum, qui damnum passus est, sed unusquisque teneretur refundere pro rata sua parte ei, qui totum damnum compensavit, ut docet S. Thomas supra ad 2.

2. Obligatur 2. ad restitutionem is, qui rem injuste acceptam apud se habet, sive bona Fide, sive mala illam habeat: e. g. si quis equum furto ablatum emat a fure, sciens ejusmodi equum esse furtivum, dicitur mala Fide possidere; si autem nesciat esse furtivum, nec ejus venditorem esse furem, tunc bona Fide possidere dicitur: et

utrovis modo possideat, tenetur semper illum vero domino restituere, cum hac tamen differentia, quod malae Fidei possessor, quomodocunque pereat res illa, quam mala Fide possidet, teneatur non solum eam vero domino restituere, sed etiam omne damnum, quod ex mora restitutionis sequitur, compensare; at vero possessor bonae Fidei tenetur tantum ad restitutionem rei, si adhuc illam habeat, quando alterius esse deprehendit; non vero si stante bona Fide res illa periit, aut in ejus potestate esse desiit, et ad ea solummodo restituenda, in quibus factus est ditior, id est ad ea, quae habet ultra id, quod habiturus fuisset, si rem illam non habuisset.

Quod si, postquam deprehendit rem, quam bona Fide possidet, esse alienam, illam vero domino restituere negligat, tunc si res pereat, tenetur ad restitutionem, sicut de malae Fidei possessore dictum est, eo quod amplius eam bona Fide non possideat. Ita Toletus lib. 5. cap. 17.

Praeterea qui bona Fide rem alienam possidet, potest illam praescribere, id est, si toto tempore ad praescriptionem a jure praefinito bona Fide illam possideat, amplius illam restituere non tenebitur; at vero malae Fidei possessor nullo tempore praescribere potest, ut docet idem Toletus et ex ante dictis constat.

3. Obligatur denique ad restitutionem is, qui rem alienam apud se justo quidem titulo habet, sed quam juste contra domini voluntatem diutius retinere non potest: et hac ratione, quicunque habet apud se rem commodatam, locatam, vel depositam, elapso tempore praefixo, illam invito domino retinere non potest, sed illi tenetur restituere, ut ex communi Theologorum sententia docet Toletus supra. Similiter qui mutuum accepit termino constituto, illud solvere tenetur; alias invito domino rem illius detinere, si restituere possit, est illicitum: unde qui sine ulla ratione diuturnas trahunt moras in solvendis debitis, aut in reddendis rebus alienis, quas apud se habent, haud dubie contra justitiam peccant, praesertim si illi, ad quos pertinent, dilationem solutionis aut restitutionis inviti ferant, aut ex illa damnum patiantur.

QUAESTIUNCULA II.

Cui sit restituendum.

1. S. Doctor supr. art. 5. dicit, restitutionem illi ipsi faciendam esse, a quo res accepta est, vel cui damnum illatum est; quod si ille mortuus sit, ejus haeredibus; quod si rei illius dominus, aut ejus haeredes ignoti sint, nec lapsu temporis possint deprehendi, tunc Christo Domino (*quem*, ut ait Apostolus Hebr. 1. *Deus constituit haeredem universorum*) in membris suis, id est pauperibus, secundum mentem S. Doctoris, debet fieri restitutio; et si is, qui ad illam tenetur, pauper sit, poterit de consilio Pastoris aut Confessarii partem rei restituendae, vel etiam totam illam sibi applicare, vel ex ejusdem consilio erogare Ecclesiis aliisque piis locis, ut ex communi Theologorum doctrina docet Navarrus cap. 17. num. 93.

2. Dubitant autem Theologi, utrum, qui rem emit a fure, teneatur eam vero domino restituere, etiam cum dispendio pretii, quo illam emit, et utrum licitum sit illi, ad recuperandum pretium datum, illam furi restituere. Navarrus supra respondet cum distinctione, asseritque, illum, qui bona Fide rem ejusmodi emit a fure, posse illi reddere, ut pretium suum recuperet; illum vero, qui mala Fide, id non posse, sed ad restituendum vero domino teneri. Verum Alexander Alensis et Sylvester, quos citat et sequitur Toletus supra, probabilius existimant utrique id licitum esse, si fiat, non ex animo verum dominum re sua fraudandi, sed pretium a se datum recuperandi.

QUAESTIUNCULA III.

Quid, quando et quo ordine sit restituendum.

1. Docet S. Thomas quaest. 63. art. 2. id quod injuste ablatum est, necessario esse restituendum, id est, rem eandem quae alterius est, et invito illo juste retineri non potest, ipsi esse reddendam; nec satisfaceret is, qui solum illius valorem daret, ut observat Toletus supra cap. 22. nisi in tribus casibus. Primus est, cum res deperdita est, vel non est amplius in potestate illius, qui restituere

tenetur; tunc enim sufficit, rei valorem reddere. Secundus est, cum res accepta deterior facta est; tunc enim vel illius valor reddendus est, aut illius defectus vel diminutio supplenda, prout dominus elegerit, possessor tamen bonae Fidei, sicut de amissione rei, quam bona Fide possidet, sic etiam de illius imminutione aut in deterius commutatione respondere non tenetur. Tertius casus est, si ex ejusdem rei restitutione fama restituentis periclitaretur, aut aliquod notabile damnum ipsi timeretur; tunc enim sufficit, illius valorem reddere.

2. Qui autem injuste damnum aliquod intulit, tenetur illud compensare secundum aestimationem viri prudentis: unde qui animal aliquod in tenera aetate occidit, vel novellas arborum plantationes eradicavit, tenetur restituere non quantum res illae in perfecta aetate valiturae forent, sed quantum illarum damnum a viris prudentibus hic et nunc aestimabitur.

3. Quod spectat ad tempus, docet idem S. Thomas, restitutionem rei alienae, quae injuste ablata est, aut mala Fide possidetur, statim si possibile sit, esse faciendam: et recte observat Toletus sup. cap. 24. universim loquendo, cujuscunque rei alienae, quocunque titulo apud alterum sit, restitutionem, ubi primum commode fieri potest, esse faciendam, quando illius dominus est rationabiliter invitus, nec ullam vult ferre dilationem; alias, si invito domino retineatur, contra hoc praeceptum peccabitur.

Excipe tamen, si restitutio nonnisi cum summa difficultate aut notabili restituentis detrimento fieri possit; tunc enim, ut docet Toletus supra, si is, cui facienda est, nullum detrimentum patitur, per aliquod tempus poterit differri; item si is, cui restitutio facienda est, expresse vel tacite in illius dilationem consentiat, vel eam non multum aegre ferat; secus vero si repetat debitum urgeatque debitorem, vel, quamvis urgere illum prae aliquo illius metu non audeat, sciat tamen debitor illum invito animo ferre hanc dilationem, tunc haud dubie peccabit, si debitum non restituat, cum possit: in quo aliqui interdum graviter contra justitiam peccant, qui notabilem aliquam summam operariis, artificibus aut mercatoribus debentes, per diuturnum aliquod tempus solvere debita non curant, quamvis commode possint, multasque alias inutiles ac superfluas expensas, et aliquando etiam eleemosynas ac

largitiones pias ac inordinatas, neglectis creditoribus, faciunt.

4. Quod spectat denique ad restitutionis ordinem, si debitor habeat in bonis tantum, quantum satis est ad hoc, ut creditoribus omnibus satisfaciat, nullus certus ordo in restitutione necessarius est, dummodo, prout tenetur, omnibus satisfaciat; quod si bona ejus ad id minime sufficiant, communis Theologorum sententia est, debita certa prius solvenda esse quam incerta, et ex debitis certis prius reddenda esse illa, quae extant, quorum dominium mansit penes creditorem, ut deposita, commodata, locata etc. ex debitis autem certis, quae non extant, prius solvenda illa esse, quae privilegiata vocantur, ut dos uxoris etc. exinde illa, quae sunt antiquiora; nam (ut habet regula juris) *qui prior est tempore, potior est jure:* quae tamen regula exceptionem aliquam recipere potest, ut si creditorum aliquis gravem necessitatem patiatur; tunc enim caritatis ordo videtur postulare, ut illi prius quam aliis solutio debiti fiat: quae omnia fusius explicata et probata apud Gregorium a Valentia disp. 5. quaest. 6. de restitut. part. 10. videri possunt.

QUAESTIUNCULA IV.

Quaenam causae a restitutione excusent.

1. Prima est creditoris remissio ac debiti condonatio; quae tamen ut valide excuset, debet esse omnino libera, neque fraude vel metu extorta. Ita Lessius lib. 2. cap. 16. dub. 2.

Secunda est cessio bonorum, quae tamen, ut recte monet Navarrus cap. 17. dub. 86. non excusat in foro conscientiae, nisi ratione necessitatis; imo non magis excusat, quam ipsa necessitas sine cessione excusaret: unde si is, qui bonis cessit, ad pinguiorem postea fortunam redeat, tenebitur integre debitoribus satisfacere.

Tertia est inopia seu necessitas, cum scilicet quis aut nullo modo habet, unde restituat, aut si aliquid habet, quod restituat, eo tamen indiget ad sublevandam suam necessitatem, vel extremam (de qua omnes conveniunt) vel etiam gravem: ita ut, si restituat, status sui decentiam nulla ratione conservare possit, dummodo tamen status ille

sit honeste et juste acquisitus, et creditor aeque gravi necessitate non urgeatur. Ita S. Antoninus, Navarrus, Sotus et plures alii apud Valentiam supra punct. 7. Quod si utriusque necessitas esset extrema, posset debitor sibi potius quam creditori consulere, ut iidem Doctores sentiunt, in extrema enim necessitate qualiscumque res desinit esse alicujus propria, sed fit communis.

2. Quarta denique causa excusans a restitutione est damnum grave, quod debitor in rebus propriis incurreret, ut in vita, libertate, fama vel in distractione possessionum suarum vili pretio facienda, dummodo tamen creditor simile damnum non patiatur. Ita praefati authores, qui recte observant, in proposito subjecto non esse reputandum magnum damnum, quod quis multum debens carebit magna pecuniae summa, si debitum reddat, aut magno lucro, quod ex ea pecunia posset acquirere; neque etiam cujuscunque famae jacturam excusare a restitutione, sed tantummodo illius, quae viri prudentis ac pii judicio consideratis omnibus circumstantiis pluris aestimanda censetur, quam commodum, quod ipsa restitutio afferret creditori.

SECTIO VIII.

Explicatur octavum decalogi praeceptum.

Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium.

Hoc praecepto prohibetur non solum injustitia, quae per falsum testimonium, aut alia quavis ratione in judicialibus actibus contra proximum committitur, sed etiam ea, quae extra judiciales actus per detractionem, contumeliam, judicium temerarium eidem proximo irrogatur, ut explicant illud Navarrus cap. 18. num. 1. Bonacina *in praef.* disp. 10. de hoc decalogi praecepto, et plures alii Theologi: quae quidem injustitia, quoniam ut plurimum cum mendacio solet conjungi, idcirco primum de illo agemus; tum de injustitia, quae in actibus judicialibus tam ex parte judicis quam accusatoris, testis et rei committi potest; ac demum de aliis injuriis, quae extra judicium proximo per detractiones, contumelias et judicia *temeraria* inferuntur.

§. I.

De mendacio.

1. Mendacium (ut docet S. Augustinus lib. 1. contra mendacium cap. 42.) est *enunciatio falsa cum voluntate ad fallendum prolata;* et cap. 22. enchiridii dicit, quod *ille mentitur, qui contra id, quod animo sentit, loquitur voluntate fallendi.* Unde secundum ejus mentem duo ad rationem mendacii requiruntur: scilicet voluntas fallendi, seu falsum enunciandi, et locutio seu enunciatio vel significatio aliqua exterior, mentis judicio contraria.

Fuit autem sententia quorumdam antiquorum (ut videre est apud Cassianum coll. 17. cap. 8.) mendacium aliquando non modo licitum, sed etiam necessarium esse, *illoque utendum esse tanquam elleboro, quod sumitur imminente aliquo exitiali morbo.* Verum haec sententia tanquam erronea et sacrae Scripturae contraria refutata est a S. Augustino lib. 1. contra mendacium c. 5. et seq. et ab Innocentio III. cap. *Superior* de usura, ubi dicit, *Scripturam sacram prohibere, ne quis etiam pro alterius vita servanda mentiatur.*

Ex quo sequitur, omne mendacium esse intrinsece malum, ac proinde peccatum, quando formalis ratio mendacii in eo reperitur. Duplex est enim falsitas (ut recte observat S. Doctor 2. 2. q. 110. art. 5.): alia materialis solummodo, quam dicit esse *praeter intentionem loquentis:* quando scilicet aliquis falsum dicit, putans esse verum, *qui* (ut ait S. Augustinus cap. 18. enchir.) *judicandus non est mentiri, quoniam, quantum in ipso est, non fallit ille, sed fallitur.* Alia vero formalis, quando quis ex intentione fallendi aliquid tanquam verum asseverat, quod existimat esse falsum, sive id revera falsum sit, sive contra ejus opinionem verum existat, quia (ut dicit S. Doctor) quidquid sit de re illa, quam asseverat, etiamsi de facto vera sit, *actus ejus, in quantum est voluntarius et moralis, habet per se falsitatem et per accidens veritatem.* Docet autem idem S. Thomas, mendacium esse aliquando mortale peccatum, aliquando vero veniale: mortale quidem, quando caritati adversatur; quod dupliciter contingere potest: uno modo secundum se, quando ex falsa significatione grave aliquod praejudicium in divinum honorem derivatur, vel grave aliquod nocumentum proximo infertur; alio modo

secundum finem intentum, quando scilicet in aliquem pravum finem dirigitur: v. g. si quis mentiatur, ut proximi famam graviter laedat, vel ut notabile aliquod damnum ejus fortunis inferat: et utroque isto modo dicitur mendacium perniciosum.

Veniale autem, quando ex ratione sui, aut finis intenti, neque Dei, neque proximi caritati contrariatur, quod S. Doctor supra contingere ait dupliciter: scilicet in mendacio jocoso, in quo levis aliqua delectatio intenditur, et in mendacio officioso, in quo utilitas aliqua proximi spectatur; quod etiam docuit supr. S. Augustinus his verbis: *Duo sunt genera mendaciorum, in quibus non est magna culpa; sed tamen non sunt sine culpa, cum aut jocamur, aut proximo consulendo mentimur.*

Monet tamen recte supra S. Doctor mendacium ejusmodi jocosum vel officiosum, licet ex se non sit nisi veniale, posse per accidens fieri mortale, ratione scandali, quod causare potest: ut si quis vir Deo sacer coram aliis mendacium jocosum tale proferat, ex quo aliqui desumant gravis alicujus scandali occasionem.

§. II.

De iis, quae ad processum judicialem spectant, ac primo de judice.

1. Quatuor sunt praecipuae conditiones ad hoc requisitae, ut quis officio judicis rite fungatur; de quibus agit S. Doctor q. 67. art. 1 et seq.

Prima est, ut habeat legitimam judicandi potestatem, quae quadruplex est, ut observat Toletus lib. 5. cap. 56. una ordinaria, quae ipsi competit ratione officii; altera delegata, quae est ex commissione Ordinarii; tertia arbitraria, qualis est ejus, qui ex consensu partium in judicem eligitur; quarta denique accessoria, quam quis habet in eum, qui licet sibi subditus non sit, delictum tamen commisit intra limites suae jurisdictionis.

Qui autem absque potestate legitima se in officium judicis ingerit, mortalis peccati reatum incurrit, et obligatur ad restitutionem damni, si quod ex illius illegitimae potestatis usu sequatur, ut docet Toletus ibidem.

Secunda conditio est, ut judicet secundum veritatem, quae (ut declarat S. Doctor supra) innotescit illi tam in generali per leges divinas ac humanas, quas idcirco optime callere debet, ne si earum laboret ignorantia (quae in ille

nullatenus excusari potest) aliquid decernat ipsis legibus contrarium, ac proinde iniquum; quam in particulari per instrumenta, testes aliaque similia documenta, quae (ut monet ibidem S. Doctor) sequi magis in judicando debet, quam id, quod ipse tanquam privata persona novit: ex quo tamen juvari potest ad probationes inductas accuratius discutiendas, ut possit earum defectum investigare.

2. Est autem controversum inter Theologos, an judex teneatur secundum allegata et probata ferre sententiam, ita ut condemnare debeat illum, quem ex privata scientia certo scit esse innocentem. Variae sunt super hac re illorum sententiae: alii siquidem existimant nunquam licere judici, ne in causis quidem civilibus contra veritatem sibi etiam privatim notam judicare; alii ad solas criminales causas id restringunt; alii vero e contra in omnibus tam civilibus quam criminalibus judicem probationes publicas sequi debere asserunt: quorum sententia caeteris probabilior eo praesertim nomine censeri debet, quod illi S. Doctor aperte subscribit sup. art. 2. et post illum plurimi alii magni nominis Theologi, quos citat et sequitur Valentia disp. 5. qu. 11. de jud. punct. 2. quibus accedit authoritas S. Ambrosii, qui super illa Ps. 118. verba *miserationes tuae multae nimis* sic loquitur: *Bonus judex nihil ex arbitrio suo facit, sed juxta leges et jura pronunciat; statutis juris obtemperat; non indulget propriae voluntati, nihil paratum et meditatum domo refert, sed sicut audit, ita judicat.*

Quid igitur, dicet aliquis, faciet judex in eo casu, in quo certo scit, innocentem aliquem falso accusari et falsis testimoniis ac probationibus de crimine aliquo convinci? Respondetur, in tali casu judicem teneri ad faciendum, quidquid potest citra populi scandalum, ut sententia contra innocentem non feratur, v. g. impediendo accusationem, protrahendo judicium, aperiendo carceres, testes ipsos per varia intervalla pluries interrogando, ab iisque separatim circumstantias loci, temporis, personarum strictius inquirendo, ut ex illa inquisitione testimonium illorum falsitatis convincere possit. Quod si haec et similia ad innocentis justificationem nihil proficiant, sicut non potest ipsum innocentem absolvere, quamdiu is secundum publicas probationes nocens apparet; sic etiam illum quantumvis probationibus illis convictum morti adjudicare aut condemnare nunquam debet, si ejus innocentiam privatim perspectam

habeat: quare vel causam remittere debet ad judicem superiorem, si ipse sit inferior, ac deposita judicis persona, officium testis assumere apud illum, si hac ratione putet innocentem posse liberari, vel quavis alia ratione ab hoc judicio abstinere, imo etiam potius officium judicis dimittere, quam innocentis condemnationi subscribere, cum vitam innocenti adimere sit intrinsece malum, quod proinde nunquam facere licitum est. Ita Panormitanus, Hostiensis et plures alii, quos citat et sequitur Lessius cap. 29. dub. 10.

3. Tertia conditio est, ut in judicando formam a jure et legibus praescriptam servet; ac in civilibus quidem causis procedere non solet nisi postulatus: quin et tunc operam dare debet, ut si fieri possit, partes ad concordiam revocentur, qua ratione l. *Quidam* ff. de rebus creditis dicitur, quod *ad officium judicis pertinet, lites diminuere.*

In criminalibus autem causis duobus modis procedere potest, vel ad petitionem partis seu instantiam accusatoris, ut paragraph. sequent. dicetur, vel deficiente accusatore per viam inquisitionis. Quamvis autem (ut ex communi Theologorum sententia docet Lessius, sup. dub. 13.) ad inquisitionem generalem faciendam nulla requiratur praecedens personae vel delicti infamia, cum in jure praecipiatur Ecclesiasticis, Praelatis et Superioribus, ut suo tempore faciant visitationes et inquisitiones generales, ut habetur ex capite *Perniciosa* 1. de officio judicis; ad inquirendum tamen contra aliquem particularem requiritur, ut illius infamia aliqua praecesserit, ut habetur ex cap. *Inquisitioni*, et cap. *Qualiter* 2. de accusatione; haec enim infamia (ut ait S. Doctor sup. a. 3. ad 2.) accusatoris vicem supplet.

4. Observat autem Laymannus lib. 3. de Justit. tract. 6. c. 2. praeter infamiam alia interdum suppetere posse indicia, ex quibus judices praesertim saeculares boni publici causa moveri solent ad inquirendum et procedendum contra criminosos, ne, si crimina remaneant impunita, majorem aliis similia patrandi audaciam tribuant: quod quidem licitum esse docet Lessius sup. dub. 15. si circumspecte et secundum leges aut consuetudines receptas in furtis, homicidiis aliisque criminibus reipublicae perniciosis id fiat.

Haec autem indicia ex una parte tanto majora requiruntur ad inquirendum de persona aliqua, quanto insigniori dignitate praefulget, ut constat ex can. 2. qu. 5. et

ex cap. *Qualiter et quando* 2. de accusationibus; ex altera vero parte tanto leviora plerumque sufficiunt, quanto perniciosius crimen est, de quo judex debet inquirere: quale est proditio, haeresis, latrocinium publicum etc. quae fusius explicata videri possunt apud eundem Laymannum supra.

Quarta denique conditio est, ut in exequenda sententia a se juste lata firmus sit et constans, nec ullo favore, timore aut respectu humano se flecti sinat; unde Eccli. 7. dicitur: *Noli quaerere fieri judex, nisi valeas virtute irrumpere iniquitates, ne forte extimescas faciem potentis.*

5. Quaeret aliquis, num judex poenam a jure decretam licite relaxare possit. Respondetur 1. nunquam id licitum esse, si sit contra publicam utilitatem, ut docet S. Thomas sup. art. 4. unde Deut. 13. dicitur de illo, qui seducit alios et ad idololatriam inducit: *Non parcat illi oculus tuus, ut miserearis et occultes eum; sed statim interficies.* Respondetur 2. ex eodem S. Doctore, hanc esse differentiam inter judices inferiores et supremum judicem seu principem, cui plenarie potestas publica commissa est; quod inferior semper teneatur sententiam ferre secundum jura illamque exequi, non modo cum is, qui damnum passus est, id postulat, sed etiam quamvis a tali postulatione desistat, sibique satisfactum esse dicat, licet viam appellationis denegare non debeat, nisi in casibus a jure expressis. Supremus autem judex seu princeps, si is, qui passus est injuriam, velit eam remittere, poterit reum eximere a poena, si hoc publicae utilitati conducere, aut saltem minime nocere perspexerit; quod si laesus nolit injuriam remittere, poterit nihilominus princeps, satisfactione debita erga ipsum laesum injuncta, poenam a jure decretam relaxare, vel in aliam leviorem commutare: quod tamen nonnisi rarissime facere debet, et ob causas tales, quae illum apud summum omnium judicem Deum, ab omni culpa immunem reddere possint.

§. III.

De accusatore.

1. Duo praesertim quaeri possunt: primum est, quis accusare teneatur; secundum, quomodo in accusatione se gerere debeat.

Quod spectat ad primum, observandum est ex communi Doctorum consensu, duplicem esse viam in jure expressam (ut habetur ex cap. *Super his* extra de accusationibus), qua crimen aliquod ad publicam potestatem deferri potest, denunciationis scilicet et accusationis, quae in eo differunt, quod accusatori incumbat onus probandi criminis, non item denunciatori, sed solum aperiendi indicia, quibus judex ex officio moveri possit ad ulteriorem inquisitionem. Rursus denunciatio dupliciter fieri potest: vel caritative, cum quis admonitione privata praemissa, nec secuta proximi emendatione, peccatum ejus defert ad superiorem tanquam ad patrem, ut efficacius remedium adhibeat, juxta illud Christi Domini S. Matth. 16. *Si te non audierit, dic Ecclesiae*; vel juridicialiter, cum quis ad vindictam et punitionem criminum ob bonum publicum denunciat illa superiori tanquam judici.

2. Hac observatione praemissa docet S. Thomas, eum, qui crimen aliquod reipublicae maxime perniciosum, qualis est haeresis, proditionis, falsae monetae etc. certo cognoscit ac probare potest, teneri ad criminosum accusandum, aut saltem judicialiter denunciandum.

Quod si tale crimen jam emendatum sit, isque, qui illud perpetravit, de eo poenituit et ad meliorem frugem se recepit, tunc nullam amplius remanere accusandi aut denunciandi obligationem docet Toletus lib. 5. cap. 57. nisi forte quis de illo juridice interrogetur; tunc enim verum respondere tenebitur.

In aliis autem criminibus, quae non vergunt in detrimentum reipublicae, nulla est obligatio instituendae accusationis aut judicialis denunciationis, sed tantum fraternae correctionis, ut ex S. Doctore probat Valentia disp. 1. q. 12. de accus. punct. 1.

Excipit tamen Toletus supra crimen illud, ex quo grave nocumentum personae alicui immineret, ut si quis sciret alteri parari insidias, in quibus ejus vita periclitaretur; tunc enim, si via correctionis fraternae id impedire non potest, denunciare debet judici, aut admonere illum, in quem struuntur insidiae, ut sibi caveat, non tamen illi aperire, quis sit ille, a quo sibi cavere debet, ne aperiendo contra caritatem peccet. Recte etiam idem Toletus monet, Clericos in causis criminalibus, ob quas mors aut mutilatio infligi potest, non posse accusatoris partes

suscipere; sed tantum denunciare juridice, praemissa tamen protestatione, quod illius, cujus crimen ab ipsis defertur, neque mortem neque mutilationem intendant.

3. Quod spectat ad modum, quo accusatio vel denunciatio fieri debet, ut neque contra justitiam neque contra caritatem peccetur, docet S. Thomas art. 3. accusationem seu denunciationem ex omni parte debere esse justam, ita ut nullus in ea calumniae, praevaricationi aut tergiversationi locus sit; requiri praeterea, ut ex intentione justa et recta procedat, non vero odio, ira aut alio simili pravo affectu.

Quamvis autem nullus ex justitia teneatur praemittere secretam et fraternam correctionem ante accusationem aut denunciationem: tenetur tamen ex caritate, si delictum sit occultum, sitque spes aliqua reum ejusmodi correctione fraterna esse emendandum, et ad debitam satisfactionem inducendum; si tamen nulla sit ejusmodi spes, nec profectura censeatur admonitio, tunc ad illam praemittendam nulla est obligatio: imo quando crimen est contra bonum publicum, urgetque illius periculum, tunc sine ulla mora publicae potestati denunciandum est. Ita Lessius c. 30. dub. 2. Toletus lib. 5. cap. 57. Bonacina disp. 10. qu. 3. punct. 1. et alii communiter.

4. Observat tamen Lessius cap. 29. dub. 13. quando crimen occultum est, nec ullo modo probari potest, tunc fore contra justitiam, illud per viam accusationis aut denunciationis judicialis aperire; cum enim probari non possit, non potest quoque puniri, proindeque ex ejus manifestatione nihil aliud quam alterius infamia sequi potest. Excipit tamen duos casus, in quibus licitum est, patefacere superiori crimen occultum alterius, quamvis probari non possit. Primus est, quando id conducere existimatur ad emendationem illius, qui crimen ejusmodi commisit; tunc superiori, non quidem ut judici, sed ut patri manifestari potest, praemissa tamen admonitione fraterna, ut supra dictum est; alter est, quando ex occulto illo crimine grave aliquod malum spirituale vel temporale imminet, quod nonnisi superioris potentia vel authoritate averti potest.

§. IV.

De testibus.

1. Certum est, testem interrogatum a judice secundum ordinem juris supra explicatum §. 2. obligari ad ferendum testimonium et ad declarandum crimen, quod ab altero commissum esse cognoscit. Ita S. Doctor quaest. 70. art. 1. et cum illo communiter omnes.

Excipiuntur tamen aliqui casus. Primus est, si quis crimen ex sola confessione sacramentali cognoscat; tunc enim nullatenus illud unquam declarare debet, ut expresse docet S. Thomas resp. ad 1. et satis constat ex illis, quae in tractatu praecedenti c. 5. dicta sunt.

Secundus est, quando in causis criminalibus, in quibus mortis vel mutilationis sententia infligenda censetur, testimonium ferendum est; ad illud enim Clerici non tenentur, imo nec testimonium in ejusmodi causis ferre debent, ut docet S. Thomas sup. ad 3.

Tertius est, si crimen suum quis alteri sub secreto declaravit, consilii vel auxilii petendi causa, ad salutem propriam spiritualem aut corporalem, ut fieri solet medico, advocato, obstetrici etc. tunc enim nullus arcanum suae Fidei commissum declarare tenetur, nisi forte criminis illius testificatio necessaria sit ad aliquod grave damnum publicum vel privatum advertendum; tunc enim promissio secreti, etiam juramento confirmata, non obligat, cum nullum juramentum promissorium cedens in damnum injustum alterius obliget: proindeque is, qui crimen ejusmodi novit, tenetur, illud interroganti judici patefacere. Ita S. Doctor in resp. ad 2. et post illum Lessius sup. cap. 3. dub. 6.

Quartus est, si quando judex procedit per viam inquisitionis generalis ad cognoscenda et punienda crimina: tunc enim si quis ab illo interrogetur, v. g. utrum in tali loco sint aliqui adulteri, incestuosi etc. non tenetur, imo non debet adulterium aut incestum alicujus patefacere, si omnino sit occultum, ut patet ex cap. *Qualiter et quando* 2. de accusationibus, et docet Sylvester et plures alii apud Lessium sup.

2. Quaeres, quid igitur faciet testis in casibus supra relatis, si a judice, juramento interposito, ut semper fit, compellatur ad interrogata respondere; si enim verum

dicat, peccabit contra caritatem, imo contra religionem et sigillum confessionis, si manifestet peccatum aliquod in confessione declaratum; si autem neget id, quod verum esse cognovit, mendacii, imo perjurii reatum incurret.

Facilis est aliquorum responsio, testem in casibus illis a testimonio ferendo abstinere debere, et si a judice urgeatur, declarare se justa aliqua ratione impediri, quominus id facere possit: ad quod, si a judice, his non obstantibus, cogatur ad veritatem patefaciendam, quid in illis angustiis faciet? Perplexa est haud dubie et difficilis haec quaestio, cujus solutio, qualiscunque afferatur, facilius carpi et argui poterit, quam prout ad conscientiarum levamen expedit, explicari; ne tamen lectorem ambiguum et haerentem relinquamus, tria breviter hic proponimus ex communi et recepta probatorum authorum doctrina.

3. Primum est, quod, quotiescunque quis, sive testis, sive reus, secundum ordinem juris à judice, vel superiore ecclesiastico, sive laico interrogatur de aliqua re, quam sine ullo peccato declarare potest: tunc candide ac sincere et seclusa omni ambiguitate vel restrictione mentali secundum mentem interrogantis respondere tenetur; quamvis enim multi Doctores existiment, reum non esse obligatum confiteri crimen morte vel mutilatione dignum, quod alias scit plene probari non posse, ut Angelus, Sylvester, Armilla verbo *delicti confessio*, Rosella verbo *Accusatus*, Panormitanus cap. 2. de confessione, Pezantius in 2. 2. quaest. 70. disp. unic. in fine et alii, quorum sententiam probabilem existimat Bonacina ad 8. Decalogi praeceptum, disp. 10. quaest. 3. punct. 2. num. 7. longe tamen probabilior est aliorum sententia, qui existimant etiam in casu supra relato reum, quando a proprio judice interrogatur secundum juris ordinem, id est de crimine aliquo, de quo praecessit infamia, aut de quo suppetunt indicia aut semiplena probatio, teneri ad fatendum crimen et verum manifestandum, etiamsi ex ejus confessione mors sequatur. Ita docet S. Thomas 2. 2. quaest. 69. art. 1. et post illum plures alii, ac praesertim Toletus lib. 5. cap. 58. Torres in 2. 2. disp. 50. dub. 2. Filiucius tract. 40. num. 263. Becanus lib. 5. manual. cap. 21. num. 4. Lessius lib. 2. cap. 31. num. 12. et Laymannus tract. 6. de judiciis c. 5.

4. Secundum est, posse interdum talem causam suppetere, ex qua licitum fiat, imo etiam necessarium sit non

aperte profiteri veritatem, sed illam vel aliquibus verbis multiplici sensu vertibilibus, seu aequivocatione aliqua vel restrictione aliqua mentali tegere. Exemplum profert S. Thomas in 4. dist. 1. quaest 3. art. 1. quaest. 1. ad 2 et 3. de Confessario, qui de peccato sibi in confessione declarato a judice interrogaretur; asseritque posse illum etiam juramento affirmare, se nescire ejus peccatum, cum hac restrictione mentali, quod nesciat ut interrogantis subditus. Ita cum S. Doctore sentiunt Altissiodorensis libro 3. summae tract. 18. quaest. 2. sub finem, Durandus in 4. dist. 21. quaest. 4. num. 10. Paludanus ibid. quaest. 3. art. 3. Major ibid. quaest. 3. ad 9. Adrianus in 4. tract. de confessione quaest. de Confessore, Joannes Medina cod. de Poenitentia tract. 2. quaest. 25. qui omnes unanimiter idem asserunt, id quod ex S. Doctore supra relatum est, et praeterea Dominicus Soto lib. 5. de Just. quaest. 6. art. 2. concl. 7. docet, testem, qui contra juris ordinem interrogaretur de crimine, quod secreto cognovit, posse absque mendacio respondere, et etiam juramento affirmare se illud nescire, cum hac restrictione mentali, quod nesciat, ut alteri contra justitiae ordinem interroganti revelet, quod etiam asserit et fuse probat Dominicus Bannes in 2. 2. quaest. 69. art. 2. dub. 1.

Tertium est causa legitima et rationabili deficiente, nemini unquam fas esse, ut docent supra citati authores et alii Theologi communiter, verbis ambiguis aut aequivocis vel mentali restrictione inter loquendum uti; alias usus, in quem instituta sunt verba, perverteretur, et omnis colloquiorum et sermonum certitudo, ideoque omne humanum commercium et fructus civilis ac christianae societatis tolleretur, semperque inesset ratio suspicandi, dolum aliquem in verbis latere et ambiguitatem aut mentalem restrictionem subesse.

§. V.

De reo.

1. Tria praesertim circa obligationes rei quaeri possunt. Primum est, utrum teneatur fateri veritatem, quando a judice interrogatur. Responsio facilis est ex dictis paragrapho praecedenti; si enim a judice legitimo interrogetur secundum formam juris, tenetur verum respondere; e contra

si judex legitimam non habeat potestatem, aut formam juris non servet, id est, si infamia non praecesserit de crimine, de quo fit interrogatio, aut saltem illius criminis semiplena probatio, vel indicia sufficientia non suppetant, tunc respondere ad interrogata non tenetur. Quod si a judice cogatur, quod tamen sine peccato facere non potest, nec ab illo per appellationis viam declinare possit: tunc poterit respondendo crimen occultare ac tegere eo modo, quo praecedenti paragrapho explicatum est. Observat etiam Toletus lib. 5. cap. 58. simili ratione reum non teneri ad complices suos revelandos, nisi illorum infamia aliqua praecesserit, id est, nisi ex fama constet, illum socios habuisse, vel quando crimen tale est, ut sine sociis non committatur: quod etiam docet Lessius sup. cap. 29. dub. 17.

2. Secundum est, an licitum sit reo ad superiorem judicem appellare. Respondet S. Doctor, id ei licitum esse, si causam suam justam esse confidat, vel se ab inferiori judice gravatum esse arbitretur; illicitum vero, si appellatio fiat solum ad moram afferendam, ne vel justa sententia feratur, vel si lata est, executioni mandetur, ut habetur cap. *Omnino* 2. quaest. 6.

Tertium est, utrum reus condemnatus possit se per vim defendere, ne sententia in eum lata executioni mandetur. Respondet S. Doctor, id licitum non esse, si juste condemnatus sit, etiam ad mortem; licitum vero esse, si sit injuste condemnatus, dummodo tamen nullum inde scandalum neque gravis aliqua perturbatio in communitate timeatur. Addit S. Doctor, illum, qui ad mortem juste damnatus est, posse licite fugere, si occasio se offerat, dummodo nullam judici vel ejus ministris vim in eorum persona inferat.

§. VI.

De advocato et procuratore.

1. S. Thomas 2. 2. q. 71. quatuor praesertim conditiones requirit in advocato, quae etiam servata debita proportione de procuratore intelligi debent.

Prima est peritia, qua, ut dicit S. Doctor art. 2. *possit convenienter assumptae causae justitiam ostendere:* unde, ut dicit Toletus lib. 5. cap. 60. si ex ignorantia in causa

est, cur cliens causa alioquin justa decidat, peccat et damnum illatum resarcire tenetur: quod etiam similiter dicendum censet de ejus negligentia.

Secunda conditio est justitia in exhibendo patrocinio; qui enim scienter injustam causam defendit, absque dubio graviter peccat, ut asserit S. Doctor art. 3. teneturque ad restitutionem damni, quod pars adversa incurrit, nisi per clientem suum resarciatur. Quod si causa dubia sit, nec satis ex utraque parte justitia dignoscatur, potest quidem ejus patrocinium suscipere, dummodo paratus sit, quam primum ab illo patrocinio abstinere, si in progressu litis ejus injustitiam deprehendat.

2. Tertia conditio est ab omni avaritiae labe immunitas; *quamvis enim*, ut dixit S. Augustinus epist. 54. ad Maced. *advocatus justum patrocinium, et jurisperitus verum consilium licite vendere possit:* patrocinii tamen vel consilii illius pretium moderate accipere debet, *considerata*, ut loquitur S. Doctor art. 4. *conditione personarum, negotiorum, laboris et consuetudinis patriae.*

Quarta denique conditio est caritas, qua tenetur advocatus, pauperum causas suscipere illisque patrocinari, quando aliter ipsis subveniri non potest, eadem ratione, qua tenentur omnes, necessitatem patienti misericordiae opus impendere, ut fusius explicat S. Doctor a. 1.

§. VII.

De injuriis honoris et famae per detractionem et contumeliam.

1. Honoris nomine intelligitur testificatio quaedam exterior excellentiae alterius; per famam vero significatur multorum existimatio de vita, moribus et actibus ejusdem, ut docet S. Thomas q. 72 et 73. unde per detractionem, fama praesertim laeditur; honor vero per contumeliam: detractio siquidem est alienae famae occulta et injusta denigratio; contumelia vero addit novam injuriam, qua non tantum fama, sed etiam honor violatur; non enim occulte in absentia, ut fit per detractionem, sed coram et in praesentia honor per contumeliam cum quodam contemptu impetitur. Ex quo fit, ut quamvis detractio sit ex genere suo peccatum mortale et quidem gravissimum, ut docet S. Thomas quaest. 73. art. 2. contumelia tamen

sit peccatum adhuc illo gravius, quia magis laedit et acerbiorem infert injuriam.

Diximus detractionem esse injustam famae alienae denigrationem, quia non erit detractio, si juste fama aliena denigretur, v. g. si quis ex motivo justitiae vel caritatis alicujus crimen, quod vel bono publico perniciosum est, vel alteri injuriosum et nocivum, superiori aut alicui alteri aperiat, qui remedium afferre potest: quod si fama auferatur ex intentione nocendi, tunc illius ablatio ad detractionem pertinet.

2. Haec autem intentio nocendi, ut observat Toletus supra cap. 63. dupliciter in detrahente reperiri potest: uno modo directe, cum quis per detractionem re ipsa nocere intendit; altero modo indirecte, cum licet expresse id non intendat, ea tamen dicit, ex quibus nocumentum famae alterius injuste sequitur, ut qui ex joco vel loquacitate alteri notabiliter detrahit.

Docet praeterea S. Thomas art. 1. ad 3. detractionem octo potissimum modis committi posse, nimirum quatuor modis directe, et quatuor indirecte. Directe quidem 1. imponendo alteri falsum crimen; 2. crimen illius verum verbis adaugendo; 3. manifestando crimen verum, sed occultum; 4. malitiose ac perperam alterius factum bonum interpretando: qui quartus modus (ut notat Lessius lib. 2. c. 11. dub. 2.) quatenus per illam pravam interpretationem fama proximi laeditur in animo audientis, pertinet ad detractionem; quatenus vero concipitur in animo illius, qui sic malitiose interpretatur, pertinet ad judicium temerarium, de quo sequenti paragr. agetur.

Indirecte autem committitur detractio 1. negando recte facta aut egregias dotes alterius; 2. verbis extenuando; 3. reticendo bona alterius eo tempore et loco, quo silentium istud ejus famae nocere potest; 4. remisse ac frigide laudando.

3. Quovis autem modo committatur detractio, sive directe, sive indirecte, sive ex intentione formali et expressa nocendi, sive alio quovis illicito motivo, censetur semper esse peccatum mortale, quoties quis deliberate famam alterius laedit in re gravi; veniale autem, si tantum in re levi, ut docet S. Thomas art. 2. Gravitas autem et levitas illa aestimanda est tum ex qualitate laesionis, quae per detractionem famae alterius infertur, tum ex conditione

personae, cujus fama laeditur: fieri siquidem potest, quod recte observat Toletus c. 64. ut manifestatio peccati alicujus respectu personae unius censeatur infamia levis, imo interdum nulla, quae respectu alterius gravem infamiam induceret, aut notabile scandalum secum inveheret: e. g. qui de milite diceret, quod ad duellum provocatus inimicum occiderit; de adolescente dissoluto, quod amore aliquo illicito implicitus sit, levem, imo prope nullam maculam illorum famae inurere censeretur, cum tales ut plurimum de similibus rebus glorientur; qui vero idem de Episcopo, aut persona aliqua ecclesiastica vel religiosa diceret, haud dubie gravissimam ejus famae et maxime scandalosam injuriam irrogaret.

Hinc etiam colligitur, ut docet Lessius cap. 11. dub. 3. ut plurimum nonnisi venialiter peccare illos, qui aliorum defectus naturales occultos sive corporis, sive animi patefaciunt, ut quod aliquis sit gibbosus, quod ignarus, exilis ingenii etc. nisi forte inde, ut idem monet, grave aliquod illius damnum, aut notabilis contemptus in animis audientium, vel scandalum alterius oriretur.

§. VIII.

Solvuntur dubia quaedam circa peccatum detractionis.

1. Primum est, an peccet mortaliter is, qui alterius peccata audita refert coram aliis, nihil tamen asseverando. Respondetur, quod quamvis per se loquendo id non sit peccatum mortale, quando nulla inde infamia oritur, nec apud prudentes viros isto loquendi modo, qui nullam mereatur Fidem, alterius fama multum laedatur; si tamen, ut recte observat Lessius dub. 5. crimen esset valde grave, quod in audientium animis suspicionem aliquam pravam ingeneraret, in illo casu peccaret mortifere, qui hujusmodi crimen referret, praesertim de persona aliqua honesta, respectu cujus suspicio illa grave malum esse censeretur: quod etiam similiter dicendum, si quis peccata alterius audita referat coram iis, quos probabile est ex sua levitate credituros.

Secundum est, an peccet mortaliter is, qui peccatum proximi occultum uni aut alteri tantum manifestaret. Respondetur, quod quamvis Navarrus c. 18. 21. 33. existimet, in tali casu non esse nisi peccatum veniale, si non

subsit periculum evulgationis, aut alterius incommodi: probabiliorem tamen et in praxi tutiorem esse eorum sententiam, qui asserunt, talem manifestationem esse ut plurimum peccatum mortale, cum fieri possit, ut recte monet Lessius dub. 11. aliquem malle peccata sua multis externis et plebejis esse nota, quam Praelato vel alicui gravi viro, cum quo assidue versatur, vel a quo dependet.

2. Si tamen aliquis injuriam sibi ab altero illatam amico aperiret, non quidem animo detrahendi aut nocendi, sed ut consilium vel consolationem aliquam acciperet: in illo casu idem Lessius dub. 12. censet non esse peccatum, saltem mortiferum.

Tertium est, an liceat hominem diffamatum in uno loco etiam diffamare, seu crimen illius manifestare in altero, vel apud alios, qui illud ignorant. Respondetur ex Toleto supr. cap. 65. id facere ex intentione nocendi esse peccatum mortale, si gravis sit diffamatio; seclusa vero ejusmodi prava intentione non esse peccatum, si quis alterum criminis notorietate aut publica judicis sententia infamatum in aliqua urbe manifestet, aliis id in eadem urbe ignorantibus, nisi ob temporis diuturnitatem crimen illius jam oblivioni datum esset, aut vitae emendatione bonam famam recuperasset; in aliis vero locis id ipsum notum facere, quo fama communis illud brevi perlatura creditur, idem Toletus neque justitiae, neque caritati repugnare existimat: quod si verisimiliter crederetur, famam illius criminis illo nunquam aut nonnisi post longum tempus perventuram esse, existimat Lessius, fore peccatum mortiferum, crimen illud in tali loco divulgare, praesertim si is, qui illud crimen admisit, bonam famam illic consecutus fuisset, vel si ex illa diffamatione aliquod damnum aut incommodum illi aut ejus propinquis obveniret; secus vero si ille parum curaret se alibi infamari, quod saepe fieri solet, praesertim si procul absit, aut si quis ob grave crimen fuisset publice punitus: tunc enim saepe expedit, ista ad aliorum exemplum divulgari.

3. Quartum est, an licitum sit aliquando quibusdam de causis crimen alicujus occultum alteri detegere. Respondetur, licitum esse, quoties id necessarium est ad impediendum notabile aliquod damnum alterius, sive corporale, sive spirituale, quod alia via impediri non potest. Ita Sotus lib. 5. de just. quaest. 7. art. 1. Navarrus c. 18.

num. 31. Lessius supra dub. 9. E. g. scis aliquem furtis addictum et saepe in illis deprehensum: monere potes eos, quibuscum habitat, ut sibi caveant etc. similiter novisti aliquem se gerentem pro medico, in illa tamen scientia valde imperitum: potes eos monere, quibus ex ejus imperitia periculum immineret: imo interdum non solum potes, sed etiam ex caritate teneris, alterius crimen occultum manifestare, si ex illo grave aliquod nocumentum publicum, aut etiam particulare immineat, quod censeatur praeponderare damno, quod is, qui illud commisit, in fama vel honore patietur; in dubio autem, utrum praeponderet, inclinandum est potius in favorem innocentis, e. g. si quis aliqua haeresi occulta laboret, sitque periculum, ne alios inficiat; in illo enim casu horum salus illius famae debet praeponderare.

4. Quintum, an sit peccatum mortale infamare se ipsum. Respondetur, quod quamvis per se loquendo haec infamatio sui non sit peccatum mortale, cum, ut recte probat Lessius dub. 6. neque sit contra justitiam, homo siquidem est dominus suae famae, nec illam sicut alia bona dissipando ulli faciat injuriam; neque etiam contra caritatem, quae non obligat ad bona exteriora comparanda vel conservanda, nisi quatenus necessaria sunt ad bona spiritualia vel nostra vel proximorum; si tamen ex infamatione illa sui ipsius sequeretur aliquod scandalum, aut aliorum nocumentum, ut in personis, quorum bona fama ad aliorum salutem necessaria est, v. g. Episcopis, Pastoribus etc. tunc infamatio illa esset peccatum mortale, ut docet idem author supra.

Sextum denique est, utrum audiens detractorem peccet. Respondetur ex mente S. Doctoris quaest. 73. art. 4. peccare quoties consentit detractioni, juxta illud Rom. 1. *Digni sunt morte, non solum qui peccata faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus.*

5. Potest autem quis dupliciter detractioni consentire, ut observat Toletus c. 67. directe scilicet, vel indirecte. Directe consentit, qui vel alterum inducit ad detrahendum, vel illius detractione delectatur: et is non minus peccat quam detractor, de eoque intelligi debet illud dictum S. Bernardi: *Detrahere aut detrahentem audire, utrum horum detestabilius sit, non facile dixerim.* Indirecte autem consentit detractioni, qui licet nec ad illam inducat, nec

ea delectetur, illam tamen non prohibet, nec detrahenti resistit, cum possit et debeat; et si quidem detractio sit notabilis et in materia gravi, possitque facile illam impedire, mortaliter peccat, cum caritas obliget, ut grave damnum proximi, si commode possimus, impediamus; venialiter vero, si detractio sit levis, aut si prae nimia verecundia vel animi pusillanimitate resistere detrahenti non audeat, nisi forte infamia esset valde atrox, vel gravia incommoda putaretur illatura: tunc enim deberet sibi ipsi vim facere, et excussa verecundia modeste contradicere. Nullo autem modo peccat, qui detrahentem non arguit, eo quod probabiliter existimat monitionem suam nihil profuturam: imo potius obfuturam, si detractor occasionem ex ea sumat magis ac magis oblocutionem suam asseverandi. Item non peccat, qui rationabili aliqua verecundia praepeditur, ut si famulus domino, vel filius patri detrahenti non resistat, quando se nihil profuturum existimat.

Observat tamen recte Toletus cap. 67. longe strictius obligari superiores respectu inferiorum ad prohibendas detractiones, sicut et alia quaecunque peccata: proindeque verecundiam ac pusillanimitatem illos a peccato mortali minime excusare, si graviter detrahenti non resistant, quando id profuturum arbitrantur; imo quamvis detrahenti nihil id prodesset, si alios silentio suo scandalizandos esse advertant.

Admonet autem S. Doctor art. 4. ad 2. detrahentem corripi posse, non solum arguendo, sed etiam signis quibusdam exterioribus, ut tristitia faciei, ostendendo sibi displicere detractionem, juxta dictum Sapientis, Prov. 25. *Ventus Aquilo dissipat pluvias, et facies tristis linguam detrahentem:* vel discedendo, vel sermonem alio divertendo.

§. IX.

De judicio temerario.

1. Quoniam, ut recte observat Navarrus, cap. 18. mendacia, detractiones, aliaeque hujus octavi praecepti transgressiones ut plurimum a judiciis temerariis proficiscuntur magnamque cum illis habent culpae affinitatem: idcirco de iis breviter hic agendum est.

Judicium autem hic sumimus, non prout significat actum proprium judicis, quo sibi subditis jus dicit, sed prout

denotat actum intellectus, quo quilibet particularis de altero apud se aliquid cogitat et definit seu statuit: et eo sensu tres veluti gradus distinguere possumus de judicio, quod quis de aliquo concipit. Primus est, quo quis de alterius malo dubitat, neutram in partem inclinando. Secundus est, cum suspicatur inesse malum, et cum aliquo debili assensu ita esse existimat, cum formidine tamen oppositi. Tertius est, quando cum pleno assensu et firma animi sententia ita esse judicat.

Hac observatione supposita certum est in primis, dubitare, suspicari, vel judicare de proximo esse quid indifferens in genere moris, ac bene vel male se habere posse: bene quidem, si fiat secundum regulam rectae rationis; male autem, si a regula rectae rationis aberret: unde Christus Dominus S. Joan. 12. *Nolite,* inquit, *judicare secundum faciem, sed rectum judicium judicate.*

2. Certum est 2. dubitare, suspicari aut judicare quidpiam mali de altero, quando causae sufficientes ad id suppetunt, non esse illicitum, ut communiter Theologi docent, ac praesertim Azorius tom. 3. cap. 11. dub. 3. Valentia disp. 5. quaest. 4. de judicio punct. 3. Laymannus lib. 3. de Justitia tract. 3. part. 2. cap. 2. ubi tamen recte monet majores rationes et clariora indicia requiri ad suspicandum quam ad dubitandum, et ad judicandum quam ad suspicandum.

Quaeres, quaenam causae et rationes ad recte dubitandum, vel suspicandum, vel judicandum de malo alterius sufficientes esse censeantur. Respondetur, nullam certam regulam afferri posse, ut recte docet Sotus libro tertio de justitia quaest. 4. art. 3. et post illum Valentia supra punct. 3. sed id judicio viri prudentis esse definiendum considerata conditione rei, qualitate personae, aliisque circumstantiis: quae omnia cum interdum sint valde perplexa et involuta, ideo recte monet Laymannus, saepe evenire posse, ut quis decipiatur existimans sufficientes sibi adesse dubitandi, suspicandi aut judicandi rationes, quae tamen re ipsa tales non sunt, praesertim quando ex cognitione operum externorum judicatur de intentionibus aliisque actibus internis: unde recte concludit, longe tutius esse animum ab ejusmodi judiciis etc. cohibere, Deoque omnia dijudicanda relinquere, nisi forte necessitas aliqua, vel utilitas propria vel aliena nos ad id obliget, et tunc rationis ac prudentiae partes erunt expendere, quantum

exteriores apparentiae habeant probabilitatis, animumque cohibere, ne ultra justitiae aut caritatis metas progrediatur.

3. Certum est 3. judicium temerarium, seu illud quo advertenter ac deliberate judicatur aliquid mali de altero ex levibus et insufficientibus rationibus ac indiciis, esse peccatum mortale, si malum illud grave sit ejusque famam notabiliter laedat. Ita S. Thomas quaest. 60. art. 3. et illud est judicium, quod Christus Dominus prohibuit his verbis S. Matth. 7. et S. Luc. 6. *Nolite judicare, ut non judicemini,* ut exponit S. Augustinus libro 2. de serm. Domini in monte cap. 18. et S. Basilius in regulis brevioribus reg. 164. alias si malum sit leve, nec proximi famam multum laedat, non erit nisi veniale.

Cum haec certa sint et in confesso apud omnes, unum est, de quo non convenit inter Theologos, scilicet quale peccatum sit ex levibus indiciis et causis suspicari aliquid mali de proximo, ut plerumque solet evenire. Tres sunt super hac quaestione sententiae. Prima est, omnem suspicionem temerariam de gravi aliquo proximi malo esse peccatum mortale. Ita Bannes ad quaest. 60. art. 3. Secunda est, suspicionem illam, quae debili tantum assensu nititur cum formidine oppositi, nunquam esse peccatum mortale. Ita Cajetanus in hunc a. 3. Navarrus in rubrica de judiciis, et Ludovicus Maeratius tract. de justitia et jure disp. 9. sect. 1 et 2. qui pro hac sententia citat S. Doctorem art. 3. et S. Augustinum tract. 99. in S. Joan. ubi dicit, genus istud suspicionis *ad humanam tentationem pertinere, sine qua vita ista non ducitur;* concluditque, *si suspiciones vitare non possumus, quia homines sumus, judicia tamen, id est definitivas firmasque sententias continere debemus.* Tertia denique sententia, quae omnium probabilissima videtur, est, suspicionem temerariam non esse plerumque nisi peccatum veniale; fieri tamen posse interdum ratione gravitatis materiae respective ad quasdam personas, ut sit mortale: v. g. si quis Praelatum ecclesiasticum doctrina et pietate conspicuum ex levibus quibusdam indiciis suspicetur esse haereticum, aut peccatum aliquod nefandum aut scandalosum commisisse. Ita Sotus lib. 3. quaest. 4. art. 3. et Lessius supra dub. 3. ubi hanc sententiam fuse probat, praemissa tamen distinctione inter suspicionem illam, quae oritur ex errore quodam intellectus, et eam quae ex pravo affectu voluntatis, dicitque, suspicionem illam

esse tantum peccatum veniale, quae procedit ex quodam errore intellectus, quo quis apprehendit indicia tanquam sufficientia ad suspicandum de proximo aliquod malum, negligitque perspicere et examinare, num illa sint sufficientia; est tamen paratus ad suspicionem deponendam, si adverteret, causam illius non esse sufficientem; suspicionem vero illam esse peccatum mortale, quae oritur ex pravo quodam affectu voluntatis et malevolentiae erga alterum, qua fit ut etiam si advertat indicia illa non esse sufficientia, velit nihilominus pergere in sua suspicione, quae est de gravi aliquo proximi malo, quod in maximam illius vergit infamiam.

4. Optime S. Augustinus lib. 2. de serm. Dom. in monte cap. 18. *Duo sunt,* inquit, *in quibus temerarium judicium cavere debemus: cum incertum est, quo animo quid factum fuerit, vel cum incertum est, qualis futurus sit, qui nunc bonus vel malus apparet: si ergo quispiam v. g. conquestus de stomacho jejunare noluit, et tu non credens, id edacitatis vitio tribueris, temere judicabis. Item si manifestam edacitatem ebriositatemque cognoveris, et ita reprehenderis quasi nunquam ille possit corrigi atque mutari, nihilominus temere judicabis. Non ergo reprehendamus ea, quae nescimus, quo animo fiunt, neque ita reprehendamus, quae manifesta sunt, ut desperemus sanitatem: vitabimus judicium, de quo nunc dicitur: Nolite judicare, ne judicetur de vobis.*

Quaeres, utrum ea, de quibus dubium est, quo animo fiant, in meliorem partem sint interpretanda. Respondetur ex hypothesi, quod si aequalia sint utrinque indicia, si judicium de proximo ferre velimus, tunc in partem meliorem seu benigniorem esse ferendum, quia (ut docet S. Thomas a. 4. ad 1.) melius est, in dubio frequenter falli bene opinando de proximo, quam male opinando semel decipi.

5. Monet tamen recte Lessius cap. 29. dub. 4. quando agitur de vitando aliquo damno, vel de adhibendo remedio, tutius esse dubia in deteriorem partem interpretari, non quidem existimando proximum v. g. esse furem vel improbum, vel pro tali habendum esse, sed judicando ita exterius cavendum esse, et sibi vel alteri consulendum, ac si dubia esset ipsius proximi probitas. Ita S. Thomas art. 4. ad 3. et hac ratione, dum accipimus personam ignotam in aedes, possumus licite rebus nostris ita cavere, ac si dubia esset ejus probitas, quamvis nullo modo improbam

llam judicemus, sic etiam superiores, quamvis quoad internum affectum erga subditos dubia in meliorem partem nterpretari debeant; ad praecavendum tamen malum et isciplinam observandam, ita se gerere possunt, ac si de llorum probitate dubitarent.

§. X.

Quot modis peccetur in octavum hoc decalogi praeceptum.

1. Peccant in primis contra octavum hoc decalogi raeceptum, qui deliberate mendacium aliquod proferunt: uod quidem erit mortale, si honori divino aut proximi ono sit perniciosum. Peccant etiam, qui per hypocrysim itae sanctimoniam fingunt; quod peccatum adhuc gravius rit, si ex illo sequatur aliquod proximi damnum: ut si d fiat ad disseminandos errores; item qui habitu aut estibus mentiuntur sexum: ut si foemina veste virili, aut ir foeminea induatur, si id fiat propter aliquem pravum inem, aut ex eo peccati alicujus aut scandali periculum mmineat.

Peccant qui sine legitima authoritate judicis sibi offiium arrogant, aut istud ambiunt, quamvis legum ac juris gnari; item judices, qui notitiam illam juris et legum onservare negligunt, qui de causa aliqua ad se non perinente judicialiter cognoscere et sententiam ferre praesuunt; qui contra allegata et probata, aut contra leges et ura judicant; qui formam a jure praescriptam in judiando non servant; qui sine ulla praecedenti infamia aut liis sufficientibus indiciis de occulto alicujus crimine juicialiter inquirunt, reum indebite interrogant et ad respondendum cogunt; qui favore, vel respectu aliquo huiano, aut alio quovis pravo affectu a recto justitiae traite deflectunt, sive injustam ferendo sententiam, sive cauarum expeditionem notabiliter differendo aut aliquid aliud istitiae contrarium faciendo, aut fieri permittendo; qui ro sententia ferenda, aliisque actibus judicialibus aliquid xigunt ultra id, quod pro justo et honesto stipendio ex ge vel legitima consuetudine accipere licitum est.

2. Peccant, qui crimen aliquod bono communi perniiosum non denunciant, quando commode id possunt; qui ontra alterum litem intendunt ex odio, vindictae appetitu,

aut alio quovis pravo affectu; qui fraude, aut injusto aliquo processu in litibus utuntur.

Peccant, qui ad testimonium ferendum citati, et a legitimo judice secundum juris ordinem interrogati, aliquid falsum aut ambiguum, et contra ipsius judicis mentem respondent; quod et similiter de ipsis accusatis et reis intelligi debet, qui etiam praeterea peccant, quando judici legitime aliquid statuenti, aut justitiae ministris illius jussa exequentibus resistunt, aut vim aliquam inferunt.

Peccant etiam contra hoc praeceptum, qui alterius honori contumeliam irrogant, in eum verba probrosa et injuriosa proferunt, eidem peccata occulta palam exprobrant, aut alia quaevis cum irrisione et contemptu objiciunt.

3. Peccant, qui alterius famae secreto detrahunt, illi crimen aliquod falsum imponunt, aut verum malitiose adaugent, aut ejus peccatum occultum manifestant, vel recte factum perperam interpretantur; item qui recte facta alterius inficiantur, vel eadem extenuant, aut de illis silent, vel ea frigide ac simulate laudant, cum ex silentio illo et frigida seu simulata laude sequitur aliquod in proximo famae dispendium.

Item qui alterum ad detrahendum alliciunt, aut illius detractione delectantur, vel qui cum possint et debeant, detractionem non impediunt; qui susurrationibus causant discordias; qui libellos diffamatorios scribunt aut in vulgus spargunt, illos pravo animo legunt, asservant, aut aliis legendos tradunt.

Peccant denique, qui deliberate ac temere aliquid mali de proximo judicant, vel suspicantur; qui actiones illius honestas vel indifferentes male interpretantur.

§. XI.

De restitutione ob hujus octavi praecepti violationem facienda.

1. Duplex restitutio occurrere potest ob hujus praecepti violationem facienda, pro duplici damno famae seu honoris, ac bonorum fortunae, quod ex ea oriri potest. De utraque breviter aliquid dicendum est.

Atque in primis quod spectat ad restitutionem bonorum fortunae, certum est ex iis, quae praecedenti sectione dicta sunt, ratione mendacii aut contumeliae vel detractionis, incumbere obligationem restituendi, quoties per

llud mendacium aut contumeliam illam seu detractionem amni alicujus causa injuste data est, aliquo ex modis ectione praecedenti explicatis.

Constat praeterea, judicem, qui sive in ferenda sententia, ive in toto judiciali processu injustitiam aliquam commisit, nde secutum est damnum innocentis, ad illius compenationem obligari; similiter et illum, qui falso alterum ccusavit, aut qui falsum testimonium in judicio detulit, d resarcienda damna inde secuta teneri.

Quod vero spectat ad restitutionem famae et honoris, ertum est (ut ex communi Theologorum doctrina docet otus lib. 4. de Just. qu. 6. art. 3. in resp. 4. et post illum Valentia disp. 5. quaest. 6. de restit. punct. 5.) famam abatam restitui debere, si tres concurrant conditiones: prima st, ut fama re ipsa ablata fuerit; secunda, ut injuste abata fuerit; tertia, ut non fuerit recuperata. His tribus onditionibus concurrentibus

2. dicendum 1. eum, qui alterum infamavit, asserendo liquid falsum de illo, ad famam illi restituendam obliari, affirmando se dixisse falsum. Ita S. Doctor quaest. 62. rt. 2. ad 2. et post illum Richardus, Cajetanus, Sotus, lavarrus et alii apud Valentiam supra, qui tamen id ita sse intelligendum existimat, si alia ratione famam alterius se injuste laesam sufficienter reparare non possit.

Dicendum 2. illum, qui alterum diffamavit, crimen ejus erum quidem, sed occultum patefaciendo, ad famam illius estituendam obligari, non quidem dicendo se falsum diisse; id enim esset mendacium, quod (ut ex ante dictis onstat) nunquam licitum est, sed aliqua alia ratione, nimiam vel dicendo se male et inconsiderate locutum fuisse, ut ionet S. Doctor in resp. ad 4. vel se antea quidem exiimasse id esse verum, sed postea comperisse perperam se id esse dictum, ut censet Joannes Major in 4. dist. 15. u. 16. vel si timeatur, ne apud personas eruditas aut perpicacis ingenii similes, loquendi modi opinionem de criine proximi conceptam potius confirment, quam ex aniis eorum deleant, Sotus et Navarrus, apud Valentiam xistimant tacendum esse de illo crimine, illumque, qui mae detrimentum passus est, quacunque data occasione e aliis rebus commendandum esse, ut sic quaedam injuae compensatio fiat. Addit Valentia, posse etiam eum, ui verum dicendo alterum infamavit, aliqua ambiguitate

aut mentali restrictione uti ad retractandum id, quod a se dictum est, quod tamen ultimum remedium nonnisi aliis deficientibus et in gravi aliqua famae reparandae necessitate cum maxima cautela videtur esse adhibendum.

3. Dicendum 3. illum etiam, qui crimen alterius occultum ab alio auditum refert, obligari ad reparationem famae, si advertat hoc suum dictum in aliis, ut saepe fit, sinistram de proximo ingenerasse opinionem: quod praestare poterit, sive adhibendo aliquod ex mediis supradictis, sive ostendendo, et quantum poterit aliis persuadendo, quam incerta sint et plerumque falsa, quae de aliis passim audiuntur et referuntur. Ita Sotus, Navarrus et alii apud eundem Valentiam supra. Ratio est, quia quotiescunque damnum famae proximi injuste illatum est, toties incumbit illius sarciendi obligatio: atqui hic, ut supponimus, tale damnum illatum est, ergo sarciendum est.

Sunt tamen aliquae causae ab illa restitutione famae communiter excusantes eum qui alterum infamavit. Prima est, si is, qui infamatus est, illi, a quo infamatus est, restitutionem famae condonavit; nisi forte talis sit, qui condonare non debeat, quales sunt personae illae, quarum fama bono publico necessaria est; quam proinde negligere non debent, nec illius reparationem leviter condonare. Secunda, si id, quod contra famam alterius oblocutus est, in oblivionem abiisse prudenter existimetur. Tertia est, si ex ejus oblocutione nulla infamia secuta sit, puta quia illi, quibus occultum crimen patefecit, jam illud noverant, aut nullam Fidem ejus dictis adhibuerunt. Quarta, si fama, quae ablata est, per aliam viam sit recuperata. Quinta, si famae illius restitutio fiat moraliter impossibilis. Sexta denique, si non possit fieri sine amissione famae, quae sit longe majoris momenti, ut si Praelatus aliquis vel vir valde illustris infamaverit plebejum, non tenetur cum notabili jactura honoris sui famam illam resarcire, sed sufficit, ut id faciat eo meliori modo, quo sine propriae famae jactura id poterit, v. g. laudando illum eo genere virtutis, in quo infamavit, aut alia ratione secundum judicium viri prudentis. Ita Sotus, Corduba, Toletus et alii apud Lessium lib. 2. cap. 11. dub. 26.

4. Quaeres, utrum in eo casu, in quo fama restitui non potest, debeat pecunia compensari. Respondetur, probabile esse id quod asserunt quidam Doctores, quos citat et

sequitur Valentia, nempe id fieri posse, ac proinde faciendum. Probabilius tamen esse id quod Navarrus, Sylvester et alii, quos citat et quibus subscribit Lessius sup. dub. 6. docent: nullo scilicet pecuniae pretio famam digne compensari posse, juxta illud Prov. 22. *Melius est nomen bonum, quam divitiae multae*, cum sit bonum superioris ordinis, nec proinde ad illam compensationem faciendam ullum obligari.

Quod autem de restitutione famae, idem quoque de honoris laesi compensatione intelligi debet, quoties quis aliquam contumeliam in alium protulit, aut quocunque alio modo honorem illius injuste laesit; tunc enim illum reparare, et personae laesae satisfacere debet, vel ab ea petendo veniam, aut aliquid simile faciendo, quod judicio viri prudentis honoris illius compensationi satis esse possit.

SECTIO IX.

Explicantur nonum et decimum decalogi praeceptum.

Non concupisces uxorem proximi tui etc.
Non domum, non agrum etc. et universa, quae illius sunt.

1. Quamvis ea, quae his duobus ultimis decalogi praeceptis prohibentur, jam sexto et septimo prohibita esse videantur, in quibus, ut in aliis, vetantur non solum actus exteriores, sed etiam interiores divinae legi repugnantes, nihilominus (ut recte observat S. Doctor 1. 2. qu. 100. art. 4 et 5.) non sine maxima ratione haec duo ultima praecepta Deus subjunxit aliis praecedentibus, tum ut legum suarum perfectionem, et ab humanis legibus differentiam ostenderet: *leges siquidem humanae* (ut loquitur Catech. Rom. part. 3. c. 10.) *rebus tantum externis contentae sunt, divinae vero ipsius animi puram sinceramque castitatem atque integritatem requirunt*; tum etiam ut expressius moneret, quam cauti et solliciti esse debeamus in devitandis illis peccatis, quae sola cogitatione et animi proposito committuntur, cum, ut habetur in Concilio Trident. sess. 14. cap. 5. *Nonnunquam animum gravius saucient, et periculosiora sint iis, quae in manifesto admittuntur.*

Docet autem Catechismus Romanus supra, hoc duplici praecepto non prohiberi illam concupiscendi vim, quae

nobis a Deo ut authore naturae indita est, sed pravum illius usum et effraenatam illam cupiditatem, quae fines a recta ratione constitutos transgreditur, sive res malas appetendo, ut adulteria, ebrietates etc. sive res quidem bonas, sed injuste et inordinate desiderando. Quae quidem cum satis constent ex iis, quae praecedentibus sectionibus explicata sunt, hic breviter adjungemus modos aliquos, quibus Rom. Catech. declarat, haec duo ultima decalogi praecepta posse violari.

2. Atque in primis docet, peccare in nonum decalogi praeceptum non modo illum, qui alterius uxorem adultero affectu concupiscit, sed etiam qui eam sibi matrimonio jungi praematuro et inordinato affectu optat: tum propter illius desiderii perversitatem, tum etiam propter periculum, ne ex illo inducatur ad optandam viri mortem aut illegitimum uxoris ejus complexum concupiscendum. Quod quidem non solum de mulieribus conjugatis, sed etiam de illis, quae alteri desponsatae sunt, intelligendum esse dicit: has siquidem concupiscere non licet, sicut nec pacta sponsaliorum rescindere, nec fidem datam violare licitum est.

Quod vero spectat ad decimum et ultimum praeceptum, docet idem Catechismus, in illud peccare praesertim eos, qui nimis avide divitias expetunt, alienis opibus inhiant, qui modis pravis et illicitis artibus opes augere concupiscunt, qui lucri captandi gratia erga ludos aleae immoderate afficiuntur.

3. Peccare item mercatores, qui rerum penuriam annonaeque caritatem optant; qui aegre ferunt, ut sint alii praeter ipsos, qui vendant aut emant, quo ipsi carius vendere aut vilius emere possint; qui alios egere cupiunt, ut vendendo et emendo magis lucrentur. Similiter et milites, qui militiae nomen dant, aut bellum appetunt, ut impune furentur; medicos etiam, qui morbos aliorum exoptant: advocatos, procuratores et etiam judices, qui lites multiplicari et protrahi capiunt; artifices denique, qui quaestus avidi earum rerum, quae ad vitam aliasque vitae necessitates pertinent, penuriam exoptant, ut inde plurimum lucri faciant.

Porro quam noxia sint et perniciosa haec prava et inordinata desideria, si deliberate animo foveantur, testatur Apostolus his verbis 1. Timoth. 6. *Nihil intulimus in hunc mundum: haud dubium, quod nec auferre quid possumus;*

habentes autem alimenta et quibus tegamur, his contenti simus: nam qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem et laqueum diaboli, et desideria multa inutilia et nociva, quae mergunt hominem in interitum et perditionem: radix enim omnium malorum est cupiditas.

Atque hactenus de legis divinae praeceptis ad ipsius supremi optimi et maximi legislatoris majorem laudem et gloriam.

CAPUT V.

De praeceptis Ecclesiae.

Ecclesiae praecepta quinque communiter numerantur, ut videre est apud Petrum Canisium in summa doct. Christ. cap. 3. in quorum primo et secundo sanctificatio dierum festorum et in iisdem diebus Missae auditio praescribitur; in tertio jejunium certis diebus servandum injungitur; in quarto et quinto confessio sacramentalis semel saltem in anno facienda, et sacra Eucharistia saltem in Paschate sumenda praecipitur. Et de primo quidem et secundo egimus supra in explicatione decalogi; quartum et quintum etiam explicavimus in tractatu de Sacramentis: quare nunc de solo tertio, scilicet jejunii servandi praecepto, aliquid dicendum nobis superest.

SECTIO UNICA.

Explicatur tertium Ecclesiae praeceptum, quod est de jejunio.

§. I.

Quid ad debitam jejunii observationem requiratur.

1. Jejunii nomen tribus modis accipi solet. Primo pro abstinentia a vitiis et peccatis juxta illud S. Augustini: *Jejunium magnum et generale est abstinere ab iniquitatibus et illicitis voluptatibus saeculi, quod est perfectum jejunium.* Secundo pro abstinentia a quolibet cibo et potu, diciturque jejunium naturale: quale requiritur ex praecepto

ecclesiastico ad sumptionem Eucharistiae, ut supra dictum est tract. de sacr. cap. 5. Tertio denique pro abstinentia quadam et cibi subtractione secundum formam ab Ecclesia praescriptam, et vocatur jejunium ecclesiasticum; de quo proposita quaestio intelligenda est. Pro cujus resolutione

Dicendum est, tria praesertim requiri ad debitam jejunii ecclesiastici observationem.

2. Primum est ciborum delectus, seu abstinentia a carnibus, ut docet S. Thomas 2. 2. quaest. 147. art. 8. et constat ex perpetuo Ecclesiae usu et traditione, cujus testes sunt S. Basilius hom. 1. de jejunio, S. Augustinus libro 20. contra Faustum c. 5. et alii plurimi apud Azorium lib. 7. cap. 10. quaest. 6. Quamvis autem non a carnibus solum, sed etiam ab iis, quae a carne procedunt, ut ab ovis et lacticiniis, in diebus jejuniorum esset abstinendum, ut habetur ex rescripto S. Gregorii Papae ad Augustinum Anglorum Episcopum; imo in quibusdam solemnioribus jejuniis, v. g. sex diebus hebdomadae sanctae cibis tantum aridioribus, pane videlicet, aqua et oleribus vesci liceret, ut testatur S. Clemens lib. 5. cap. 17. et S. Epiphanius haeresi 75. Ecclesia tamen ob causas rationabiles de pristino illo rigore nonnihil remisit et abstinentiam illam strictiorem cujusque devotioni relinquens, in quadragesima quidem universim a carnibus et ovis abstinendum esse censuit, lacticiniorum usum in plerisque locis indulsit; in aliis autem jejuniorum diebus per annum etiam ovorum usum concessit; de quibus tamen, ut recte monet Bonacina quaest. 1. de praec. Eccl. punct. 2. consuli debet et servari cujusque loci legitima consuetudo, quae est optima legum ecclesiasticarum interpres.

Secundum est unica in die refectio, ut docet S. Thomas sup. art. 6. et communiter cum illo Theologi omnes, quod melius probari non potest, ut observat idem S. Doctor, et post illum Bonacina sup. punct. 3. quam ex perpetua et universali Ecclesiae praxi, cum nullum super hac re decretum reperiatur.

3. Tertium denique est certum refectionis tempus, ita ut refectio illa unica, non prandii, sed coenae rationem obtineat, ut tradit idem S. Doctor sup. art. 7. et constat ex S. Ambrosio serm. 8. in Ps. 118. et ex S. Gregorio homil. 36. in Evangelia. Et olim quidem aliis jejuniorum diebus hora nona, quae est tertia post meridiem, erat ordi-

narium solvendi jejunii tempus; in quadragesima vero usque ad vesperam prorogari solebat, ut testatur S. Bernardus serm. 3. de quadrag. *Hactenus*, inquit, *usque ad horam nonam jejunavimus soli; nunc, in tempore quadragesimae scilicet, usque ad vesperam jejunabunt pariter universi reges et principes, clerus et populus, nobiles et ignobiles, simul in unum dives et pauper.*

Ecclesia tamen his posterioribus saeculis tum ob infirmitatem corporum, quae mundo ipso senescente minus vigoris retinent, tum ob alias rationes tacito consensu indulsit, ut hora illa vespertina licite anticipetur, et in quadragesima diebusque aliis praescriptis circa meridiem jejunium solvi possit, atque ut praeter illam refectionem modicum aliquid cibi sero per modum coenulae seu collatiunculae, ut vocant, sumeretur. Ita docent Navarrus, Armilla, Lessius, Azor, Reginaldus, Toletus et alii apud Bonacinam sup. punct. 3 et 4. Diximus modicum aliquid cibi; qui enim notabiliter excederet, haud dubie jejunium frangeret.

4. Porro quantum cibi sumere liceat in ejusmodi coenula, difficile est determinare. Azorius et alii apud Bonocinam sentiunt quantitatem trium vel quatuor unciarum panis et fructuum licite sumi posse; Reginaldus apud eundem existimat, non esse notabiliter excedendam quartam partem eorum, quae ipsi jejunanti ad ordinariam coenam sufficerent; Toletus omnium optime censet, in eo spectandum esse morem locorum, prout a piis et timoratis personis servari solet jejunium, et intra illius limites unumquemque licite ac tuto continere se posse.

Recte autem monet Laymannus, caute intelligendum esse id quod docet Cajetanus cap. 1. de observ. jejun. verbo *Jejunium* cap. 1. non referre, quid quisquis in serotina coenula sumat, si modum non excedat; additque consuetudinem Ecclesiae a piis et timoratis servatam hanc esse, ut in coenula illa serotina non modo quantitas, sed etiam qualitas et delectus ciborum observetur, utque nihil aliud cum pane nisi fructus aliquot vel olera in modica quantitate sumantur; neque sibi probari, quod aliqui nimis liberaliter adhibent placentas et alia similia obsonia butyro frixa, quamvis jusculi cocti usum, urgente praesertim aliqua infirmitate aut necessitate, licite indulgeri posse existimet.

Ex dictis colligitur 1. crebriore potus sumptione non solvi jejunium, ut docet S. Thomas sup. artic. 6. ad 2.

licet, si temperantiae modum in potu excederet, haud dubie peccaret, graviter quidem aut leviter, pro ratione gravitatis vel levitatis excessus.

Infertur 2. neque etiam solvi jejunium, si aliquid sumatur per modum medicinae, nisi forte, ut observat S. Doctor supra ad 3. in fraudem jejunii aliquid ejusmodi sumatur in notabili quantitate.

Infertur 3. lectores et ministros mensae in monasteriis aliisque communitatibus aliquid praesumentes non peccare, nec ideo ab illis jejunium solvi, ut ex Navarro et Cajetano docet Lessius lib. 4. c. 2. dub. 2. cum id ab eis fiat veluti inchoando prandium: sicut etiam jejunium non solveret is, qui v. g. ob negotium aliquod a mensa avocaretur, et refectionem inchoatam interrumperet, et postmodum negotio absoluto ad mensam rediret et prandium seu coenam perficeret.

Quaeres, utrum anticipare notabiliter horam refectionis in die jejunii sit peccatum mortale. Navarrus et quidam alii affirmant; Toletus tamen et plures alii, quos citat et sequitur Lessius supra, nonnisi veniale peccatum committi existimant: imo dicit, nullum fore peccatum, si justa aliqua causa subsit; sicut nec si vespertina coenula mane vel meridie urgente aliqua causa rationabili sumeretur, coena in vesperum dilata.

§. II.

Quae sit obligatio jejunii.

1. Certum et indubitatam est apud omnes Catholicos, praeceptum ecclesiasticum jejunii obligare ad sui observationem sub peccato mortali, ut ex communi Theologorum consensu docet Lessius sup. dub. 5. probatque ex eo quod can. 68. Apostolorum et can. 56. sexti Concilii generalis, item can. 19. Concilii Gangrensis et pluribus aliis, violatores jejunii excommunicationis poena plectuntur; quae tamen ab Ecclesia nusquam nisi ob peccatum aliquod mortale infligi solet, ut infra suo loco explicabitur: unde sequitur, illum peccare mortaliter, qui absque legitima causa jejunium aliquod ab Ecclesia praescriptum frangit.

Verum difficultas est, quas personas et quibus temporibus praeceptum illud obliget. Quod spectat ad primum, docet S. Thomas art. 4. omnes Christianos, cujuscunque

int dignitatis aut perfectionis, praecepto jejunii obstringi, nisi justa aliqua causa excusentur: unde etiam in Concilio Viennensi, ut habetur cap. *Ad nostrum* de haereticis, inter lia prava Beguardorum et Beguinarum dogmata, damnaum est tanquam haereticum illud, quo asserebant, solos mperfectos ad jejunia obligari; perfectos vero ab illis sse exemptos.

2. Diximus, nisi justa aliqua causa excusentur; sunt nim causae aliquae, ob quas excusari potest quivis ab bservatione jejunii: quae communiter ad tria capita reuci possunt, ut videre est apud Lessium, Bonacinam, Naarrum et alios locis supra citatis: scilicet ob impotentiam, aborem et pietatem.

Ratione impotentiae excusantur illi, qui sine gravi aliuo incommodo vel notabili damno jejunare non possunt: t infirmi, convalescentes, debiles, accedente praesertim iedicorum judicio; item mulieres praegnantes et lactantes, em pauperes, qui non habent, quod eis ad unicam coestionem commode sufficiat; ob eam causam excusantur ueri et adolescentes usque ad annum vigesimum primum ompletum, ut docet S. Thomas art. 4. ad 4. et post illum bulensis, Navarrus, Azorius, Lessius, Reginaldus, Toletus plures alii apud Bonacinam sup. punct. ultim. et exsantur etiam senes, praesertim sexagenarii: quos tamen hac jejunii observatione minime exemptos esse docet bulensis apud Bonacinam supra, si ita robusti sint, ut rtum sit, eos ex jejunio nullum detrimentum in viribus rporis pati; sicut e contra Lessius sup. et alii, quos citat p., existimant, etiam ante illam aetatem eximi licite posse jejunio illos, in quibus vires et calor naturalis notabier minui incipiunt. Quod si dubitetur, an ejusmodi nes satis virium habeant ad incommoda jejunii ferenda, nc ad illud servandum minime censentur obligati, praertim in praefata aetate sexagenaria, ut docet idem Lesis supra.

3. Ratione laboris eximuntur illi, qui tali labore victum i comparant, cum quo jejunium viri prudentis judicio nsistere non potest, quales sunt agricolae, fabri ferrarii, similes operarii, sive divites sint, sive pauperes, ut ex claratione Eugenii IV. docet Lessius sup. imo Abulensis, zor et alii apud Bonacinam censent ejusmodi operarios cusari a jejunio, non solum die illo, quo laborant, sed

etiam eo, quo laborem intermittunt, si jejunando laborem praecedentis aut sequentis diei sine gravi incommodo ferre non possint; simili ratione excusantur viatores, praesertim pedibus iter facientes ob aliqua negotia, quae commode differri nequeunt, quando itineris laborem simul cum jejunii molestia sine gravi incommodo ferre non possunt.

Qui vero solius delectationis gratia, puta venationis, deambulationis, iter alioquin longum susciperent, non excusarentur, cum in aliud tempus differre possent; sicut nec artifices, nec operarii illi, quorum labor exiguus est, et facile cum jejunio tolerari potest: quales Bonacina dicit esse tonsores, pictores, sartores etc.

Demum ratione pietatis excusantur omnes, qui operibus praestantioribus vel majoris momenti incumbunt, quae una cum jejunio absque gravi incommodo perficere non possunt: qualia sunt opera misericordiae corporalis vel spiritualis; item opera religionis, ut concionari, docere, Sacramenta ministrare, ornare templa etc.

4. Porro cum diximus, hos vel illos a praecepto jejunii excusari, id intelligi debet, quatenus per illud praeceptum unica solum refectio praecipitur, non vero quatenus carnium et aliorum hujusmodi ciborum usus prohibetur: qui quidem rarius concedi solet, nec nisi ratione gravioris alicujus necessitatis: quae si evidens sit et urgeat, potest quis carnibus et aliis cibis vetitis licite vesci, etiam absque ulla dispensatione, quando superior commode adiri non potest; quod si necessitas non urgeat, vel de illa non tam evidenter constet, dispensatione superioris opus est, ut docet Lessius dub. 6. qui etiam addit ex Toleto, iis quibus carnium usus conceditur, his etiam censeri permissam secundam refectionem: quod tamen recte limitat idem Lessius, si ratione alicujus infirmitatis aut debilitatis id concessum sit, non autem si ea solum de causa, quia aliquis a piscibus abhorret, vel quia pisces ejus temperamento nocere censentur; tunc enim nulla subest causa, cur secunda refectio concedatur.

Quod spectat ad tempora jenuniorum, quae ab Ecclesia praescripta sunt, antiquissimum et apud SS. Patres maxime testatum et commendatum semper fuit jejunium quadragesimae, quod quidem teste S. Ignatio epist. ad Philippenses, S. Hieronymo ep. 54. ad Marcellam et S. Leone serm. 9. de quadragesima, ab Apostolis institutum est ad exemplum

Christi Domini. Hoc autem jejunium a feria quarta cinerum usque ad sabbatum sanctum inclusive observari debet solis diebus dominicis exceptis, in quibus sola a carnibus abstinentia servatur: unde mortaliter peccant, qui feria quinta hebdomadae sanctae solvunt jejunium; qui abusus in Conc. Laodicaeno can. 50. omnino improbatur, ubi dicitur: *Non oportere in quadragesima, quinta feria ultimae hebdomadae jejunium solvi, et totam quadragesimam inhonorari.*

5. Praeter quadragesimale jejunium religiose observatum fuit in universa Ecclesia jejunium quatuor temporum; quod quidem vel ab ipsis Apostolis, vel non multo post Apostolorum tempora institutum fuit, ut variis SS. Patrum testimoniis probat Laymannus cap. 2. de observat. jejun. Alia etiam jejunia indicta sunt in vigiliis quarumdam festivitatum solemniorum, Christi Domini, sanctissimae Virginis Deiparae, Apostolorum aliorumque Sanctorum: de quibus consulendae sunt locorum leges et consuetudines, et id observandum, quod in qualibet regione seu dioecesi lex seu consuetudo legitima praescribit; si tamen vigiliae alicujus jejunium incideret in diem dominicam, anticipari deberet praecedenti sabbato, ut habetur cap. *Ex parte* de observatione jejuniorum, et ex communi Ecclesiae usu satis constat.

Singulis quoque hebdomadibus, diebus Veneris et sabbati a carnibus abstinendum est, ut constat ex communi Ecclesiae praxi, et habetur cap. *Quia dies* dist. 5. de consecr. et ex c. ult. de observ. jejun. ubi tamen excipitur, si festum Natalis Dom. in feriam sextam incidat; in illo enim casu *illi, qui nec voto, nec regulari observantia obstricti sunt*, ut loquitur Innocentius III. propter festi excellentiam carnibus vesci possunt, secundum consuetudinem Ecclesiae generalis; nec tamen reprehendi debent, qui ob devotionem voluerint abstinere. In aliquibus etiam Galliae nostrae partibus concessus est esus carnium, diebus sabbati a Christi Domini Natali usque ad purificationem.

Servatur etiam abstinentia a carnibus in festo S. Marci, et in tribus rogationum diebus: quod quidem jam olim in Romana Ecclesia usitatum fuisse testatur Ordo Romanus cap. de Litania minore.

§. III.

Quot modis peccetur in hoc Ecclesiae praeceptum.

1. Peccant in primis, qui absque justa causa aut legitima dispensatione in diebus ab Ecclesia praescriptis non jejunant, aut jejunium inchoatum solvunt; qui abstinentiam violant, carnibusque aut aliis cibis vetitis vescuntur: cum hac tamen differentia, quod quoties quis edit cibos vetitos, toties peccet mortaliter; qui vero per secundam refectionem jejunium violavit, non amplius peccet, saltem mortaliter, si postea pluries comedat, ut ex communi Theologorum consensu docet Laymannus sup. c. 2.

Peccant quoque mortaliter, qui in die jejunii crebrius comedunt aliquid, licet in exigua quantitate; quamvis enim, ut dicit Lessius supra dub. 2. semel vel iterum paucas buccellas extra refectionis tempus comedere non sit nisi peccatum veniale: si tamen id crebrius fiat, puta septies vel octies, censebitur esse mortale, quia crebrae illae comestiunculae aequivalent notabili refectioni.

Peccant etiam, qui in coenula seu collatiuncula vespertina notabiliter excedunt ultra quam jejunii ratio exigit, prout a piis et timoratis servari solet.

2. Peccant, qui alios ad jejunium violandum inducunt persuasionibus, irrisionibus aut alio quovis modo; item caupones, qui coenam seu alteram refectionem apponunt iis, quos probe sciunt ad jejunium obligari; quod quidem intelligendum est, ut monet Lessius dub. 4. quando absque gravi aliquo suo incommodo illis negare possunt, et etiam quando nullum inde scandalum secuturum vident: alias si timeatur, ne ii, quibus coena negatur, gravius Deum offendant, blasphemias et convicia proferendo, aut aliquid simile faciendo, poterit illis apponi; qua ratione dicit Lessius, interdum excusari patres aut matres-familias coenam famulis et domesticis in die jejunii permittentes, ne, si denegetur, gravius Deum offendant; alias si nihil simile timeatur, permittere non debent, ne peccatis eorum cooperentur.

Ad hoc praeceptum quoque reduci potest peccatum eorum, qui temperantiae et sobrietatis in cibo et potu limites transgrediuntur, etiam in aliis diebus, in quibus nulla est jejunandi obligatio; qui se cibis ingurgitant,

nde notabile damnum in sanitate percipiunt; qui ex nimio otu inebriantur, se ipsosque usu rationis per ebrietatem rivant; qui alios ad largius bibendum inducunt, unde equuturam praevident ebrietatem: quod quidem ebrietatis eccatum eo gravius est, si ex illo alia peccata secutura raevideantur, puta blasphemiae, immunditiae et similia.

CAPUT VI.

De censuris ecclesiasticis et irregularitate.

Censurae nomen ex veteri Romanorum jure desumptum b Ecclesia usurpatum est ad significandam poenam spiritualem, per quam homo baptizatus delinquens ac conumax, authoritate ipsius Ecclesiae, bonorum quorumdam piritualium usu privatur, ut docet et fuse explicat Suares lisp. 1. de censuris sect. 1. et plenius ex infra dicendis ntelligetur.

SECTIO I.

De censuris in communi.

Cum plurima sint et varia, quae de censuris in genere Theologis disputantur, nos pro ratione instituti nostri seigemus ea, quae cognitu magis necessaria aut utilia visa unt, et paragraphis sequentibus breviter explicabimus.

§. I.

In quibus personis resideat ferendarum censurarum potestas.

1. Dicendum est, potestatem ordinariam ferendi cenuras residere in Praelatis Ecclesiae, jurisdictionem in foro xteriori non impeditam habentibus, ac proinde in summo 'ontifice, respectu omnium Christianorum, et praeterea in piscopis, Archiepiscopis, Patriarchis, respectu sibi subitorum, ut docet S. Thomas in 4. dist. 18. quaest. 2. art. 2. t satis constat ex perpetuo usu totius Ecclesiae.

Eandem etiam potestatem ferendi censuras obtinet Leatus a latere summi Pontificis, ut habetur ex cap. *Leatus* de officio Legati in 6. Item Vicarius Papae aut

Episcopi, ut Theologi communiter docent; et habetur ex cap. *Licet* de officio Vicarii. Docet etiam Suares, quem citat et sequitur Bonacina quaest. 1. de censuris punct. 2. eandem potestatem habere Capitulum sede vacante, et ipsius Capituli Vicarium; item Abbates, Provinciales et alios regularium praepositos ac superiores potestatem in foro exteriori respectu sibi subditorum.

2. Haec autem potestas ferendi censuras ab Ordinariis delegari potest cuilibet Clerico privilegiis clericalibus gaudenti, ut habetur ex cap. ult. de officio Ordinarii, non vero Laico, quamvis Religioso; nec etiam Clerico conjugato, ut ex communi Theologorum consensu docet Bonacina supra, ac multo minus foeminae, ut habetur ex capite *Delicta* de majoritate et obedientia, et fusius explicat et probat Suares disp. de cens. sect. 3.

§. II.

In quasnam personas censurae ferri possint.

1. Dicendum est, ferri posse in omnes et quascunque personas baptizatas rationis et doli capaces, in statu vitae existentes, illiusque subditas, a quo censurae feruntur.

Dicitur 1. *personas illas quae censuris feriri possunt, debere esse baptizatas*, alias Ecclesia in eas nullam obtinet jurisdictionem, juxta illud Apostoli: *Quid mihi de iis, qui foris sunt judicare?* Quod etiam constat ex cap. *Gaudemus* de divortiis, et cap. *Judaeis* dist. 43.

Dicitur 2. *rationis et doli capaces*; censura enim est peccati poena; peccatum vero praesupponit, peccatorem esse rationis et doli capacem: unde infert Suares et post illum Bonacina quaest. 1. de cens. part. 4. etiam impuberes, si doli capaces sint, posse censuris plecti, quamvis id fieri non soleat, nisi postquam pubertatis annos attigerint.

Dicitur 3. *in statu vitae existentes*; *Non enim* (ut recte observat Gratianus causa 24. quaest. 2.) *Dominus dixit: quaecunque ligaveritis sub terra, sed super terram, ostendens scilicet, quod viventes pro varietate meritorum suorum solvere possumus vel ligare; de mortuis autem sententiam ferre non possumus, sed*, ut ait S. Leo epist. 90. ad Rusticum, *horum causa Dei judicio reservanda est.*

2. Potest quidem Ecclesia vel Praelatus declarare, mortuum aliquem, dum viveret, censuras incurrisse, easque

adversus eum executioni mandare, v. g. privare illum ecclesiastica sepultura, vetare ne pro illo suffragia aut sacrificia offerantur; et e contra si aliquis excommunicatus moriens contritionis et poenitentiae signa exhibuit, a poena illius excommunicationis illum eximere, non quidem absolvendo, sed permittendo aliis, ut eum in loco sacro sepeliant, ac pro illo suffragia et sacrificia offerant.

Dicitur denique *subditus ejus, a quo censurae feruntur*; sicut enim nullus potest legibus suis aut decretis illum obligare, qui non est sibi subditus, sic nec illum ad id poenis cogere, vel renuentem censuris punire.

§. III.

Ob quam causam censurae infligantur.

1. Dicendum est, censuras infligi ob peccatum mortale exterius, opere completum, cum contumacia.

Dicitur 1. *ob peccatum*, quia poena, ut juste infligatur, supponit culpam, cum innocens juste puniri non possit: unde, ut ex communi Theologorum consensu docet Bonacina supra punct. 2. ubi non est peccatum, ibi nullus est censurae locus.

Dicitur 2. *mortale*, quod intelligi debet de censuris gravioribus puta excommunicatione majori, suspensione ab Ordine, interdicto generali etc. ejusmodi enim poenae cum sint gravissimae, nonnisi ob culpam gravem infligi possunt, ut docent Navarrus, Suares et plures alii apud Bonacinam sup. et habetur ex cap. *Nemo Episcoporum*, et cap. *Nullus Sacerdotum* 11. quaest. 3. et ex Concilio Trident. sess. 23. cap. 3. de reform. Unde sequitur, ut recte observat Laymannus cap. 5. de Censuris in communi, nullam incurri censuram graviorem, quandocunque ob ignorantiam aliquam, aut inadvertentiam, seu imperfectionem actus, peccatum commissum non censetur esse mortale.

Quod autem spectat ad censuras minus graves, ut excommunicationem minorem, suspensionem levem, pro levioribus interdum et venialibus peccatis infligi possunt, ut ex Suare, Toleto et aliis docet idem Bonacina supra.

2. Dicitur 3. *exterius*, quia ob peccatum mere internum censura infligi non potest, cum Ecclesia de rebus occultis et mere internis non judicet, ut docent Sotus,

Sylvester, Suares et plures alii apud Bonacinam supra, et habetur ex cap. *Erubescant*, et cap. *Sicut tuis* de simonia.

Dicitur 4. *opere completum;* ad incurrendam enim censuram requiritur effectus completus, quem legislator intendit censura punire: v. g. si quis ex voluntate occidendi Sacerdotem, sagittam in eum projiciat, sed illum non attingat; tunc enim, quamvis graviter peccaverit, non incidit tamen in excommunicationem latam contra percussores Clericorum.

Dicitur 5. *cum contumacia;* cum enim censura sit *poena medicinalis*, ut dicitur cap. 1. de sententia excomm. non infligitur per modum ultionis et vindictae, sed exhibetur per modum medicinae, ad hominem a peccato avertendum, et ex consequenti praesupponit semper admonitionem aliquam praecedentem, quae sine contumacia respui non potest. Et de excommunicatione quidem consentiunt omnes, ut videre est apud Bonacinam sup. de reliquis vero censuris idem etiam docet Suares, Aegidius et alii apud eundem Laymannum cap. 5. de cens. et constat ex cit. cap. 1. de sententia excomm.

§. IV.

Quae forma in ferendis censuris observanda sit.

1. Forma in censuris ferendis observanda secundum communem Ecclesiae praxim duo requirit. Primum est, ut admonitio aliqua praecedat, ut habetur ex cap. *Sacro* de sententia excomm. et ex cap. *Reprehensibilis* de appellationibus, et ex cap. *Statutum* de sententia excomm. in 6. Ratio est, quia censura fertur tantum in contumaces contra Ecclesiam vel superiorem, ut supra dictum est; nisi autem admonitio aliqua praecedat, non potest quis censeri contumax. Haec est autem differentia inter censuras, quae incurruntur vi alicujus legis aut constitutionis, et eas, quae infliguntur ab homine, quod illae non requirant admonitionem distinctam ab ipsa lege vel constitutione, quae eo ipso, quo promulgatur vel notificatur, sufficientem admonitionem continere censetur; hae vero expressam et distinctam admonitionem requirant, ut docent Suares, Filiucius et alii apud Bonacinam supra punct. 9.

Triplex autem regulariter admonitio praemitti debet tribus distinctis dierum aliquorum intervallis, ut habetur

ex cap. *Omnes decimae* 16. quaest. 7. et cap. *Constitutionem* de sententia excomm. in 6. nisi necessitas aliqua aut rationabilis causa trinam illam admonitionem, aut plurium dierum intervallum impediat, ut habetur ex citato capite de sententia excomm.

2. Secundum est, ut censura feratur in scripto, quo exprimatur species censurae, quae infligitur, nomen illius, cui infligitur, et causa, ob quam infligitur; alias ferens censuram solo verbo sine scriptura mortaliter peccat (ut ex communi Doctorum consensu docet Bonacina sup. punct 8.) incurritque suspensionem ab ingressu Ecclesiae per mensem: quam etiam suspensionem incurrit is, qui parti petenti sententiae latae exemplar non concedit intra mensem, ut habetur ex cap. *Cum medicinalis* de sententia excomm. in 6. Eximuntur tamen ab hac suspensionis poena Episcopi ferentes censuram sine scripto; non enim in citato capite fit mentio Episcoporum; quando autem in censuris suspensionis vel interdicti non fit expressa mentio Episcoporum, certum est, Episcopos iis non obligari, ut habetur ex cap. *Periculosum* de sentent. excomm. Eximuntur etiam ab hac poena quicunque superiores ferentes censuram sine scripto, quando id solummodo faciunt ob urgentem aliquam et justam causam, ut observat idem Bonacina, qui etiam recte monet, quod quamvis nulla ejusmodi causa urgente illicitum sit, censuram aliquam ferre sine scripto, haec tamen censura valida est.

§. V.

Quaenam causae ab incurrendis censuris excusent.

1. Quatuor praecipue a Theologis numerantur. Prima est ignorantia invincibilis seu inculpabilis tum juris, tum facti. Atque in primis communis est Doctorum sententia, ignorantiam inculpabilem juris excusare ab incurrenda quavis censura: cum quis scilicet inculpabiliter ignorat, prohibitionem aliquam aut legem latam esse a jure vel ab homine. Ratio est, quia ad incurrendam censuram requiritur contumacia; sed ubi adest ignorantia ejusmodi inculpabilis, nulla committitur contumacia; ergo nec ulla censura incurritur. Ita Sylvester, Navarrus, Henriques, Filiucius, Suares et alii apud Bonacinam qu. 2. punct. 1. et habetur ex cap. secundo constit. 6. unde colligitur, illum,

qui scit quidem, delictum aliquod esse divina lege vetitum, sed nescit, illud esse quoque ab Ecclesia speciali lege prohibitum: si delictum illud committat, quamvis alioquin graviter peccet, nullam tamen censuram incurrere, ut Doctores supra citati docent.

Quod autem etiam ignorantia facti seu qualitatis facti excuset a censuris incurrendis, asserunt iidem Doctores et plures alii apud eundem Bonacinam: et constat tum ex cap. *Si verò* 2. de sent. excómm. tum etiam ex eo, quod ejusmodi facti vel qualitatis facti ignorantia interveniente nulla quoque adsit adversus Ecclesiam contumacia: unde patet, eum, qui occiderit Sacerdotem, putans se occidere hominem laicum, quamvis graviter peccet, non tamen incurrere excommunicationem.

Addit idem Bonacina ex Suare, Navarro et aliis, quos citat, etiam ignorantiam poenae, id est censurae, excusare ab ipsa censura incurrenda: v. g. illum, qui sciret quidem Sacerdotis percussionem esse divina se ecclesiastica lege prohibitam, sed ignoraret, sub excommunicationis poena prohibitam esse, si Sacerdotem percutiat, quamvis peccet, nullam tamen incurrere excommunicationem.

2. Secunda causa excusans ab incurrendis censuris est appellatio justa et debite facta; quae tamen causa locum habet solummodo in censuris illis, quae sub conditione feruntur: ut quando judex vel Praelatus inferior praecipit alicui sub interminatione censurae, ut aliquid faciat vel omittat; in ejusmodi enim causa, si appellatio ad superiorem fiat ante conditionis illius positionem, excusabit ad incurrenda censura, non vero si postquam conditio illa posita fuerit. Ita Sylvester, Henriques, Navarrus et plures alii apud Bonacinam supra: e. g. praecipitur alicui sub poena excommunicationis ipso facto incurrendae, ut compareat coram judice ecclesiastico intra tres dies; si ab ea sententia ex causa aliqua rationabili appellet ante tres illos dies expletos, appellatio impedit, quominus incurrat excommunicationem; non impedit autem, si post tres illos dies appellationem differat.

3. Tertia causa est impotentia id faciendi, quod sub censurae alicujus interminatione faciendum praecipitur: sive impotentia illa sit physica, sive moralis tantum, quando scilicet aliquis vel nullomodo, vel sine gravi aliquo incommodo id facere non potest; quod similiter dici debet,

quando quis ob metum aliquem gravem et cadentem in constantem virum, ejusmodi praecepto non obtemperat, quia (ut Navarrus, Suares, Filiucius et alii apud Bonacinam docent qu. 2. punct. 5.) Ecclesiae praecepta benigne sunt accipienda, nec credibile est, illam cum tanto rigore obligare velle: proindeque, cum hujusmodi impotentia vel metus a contumacia excuset, excusat etiam a quavis censura incurrenda.

Quarta denique causa est voluntas et intentio illius, in cujus favorem lata est censura aliqua: v. g. si quis creditor ab ecclesiastico judice obtineat sententiam excommunicationis adversus debitores suos, nisi intra sex menses restituant; proroget vero postea inscio ille judice terminum illum usque ad annum: debitores illi nonnisi post annum elapsum incurrent excommunicationem, ut supra citati Doctores asserunt apud eundem Bonacinam supra.

§. VI.

Quis absolvere possit a censura, et quae requirantur dispositiones in eo, qui absolvitur.

1. A censuris, quae nemini reservantur, absolvere potest quilibet potestatem habens absolvendi a peccatis mortalibus, ut docet Navarrus, Sotus, Suares et alii apud Bonacinam qu. 3. punct. 1. a censuris vero reservatis absolvere potest, qui eas tulit, vel ejus superior aut successor, aut delegatus, ut ex communi Doctorum consensu docet idem Bonacina, et habetur ex cap. *Perpetua*, et ex cap. *Sacro* de sentent. excomm. Imo Episcopi a quibusvis delictis annexam censuram Papae reservatam habentibus absolvere possunt, dummodo delicta sint occulta, id est non sint publica, vel notoria, aut famosa, noc deducta ad forum contentiosum, ut ex communi Doctorum sententia docet idem Bonacina. In articulo vero mortis potest quilibet Sacerdos, etiam suspensus et degradatus, absolvere a quibuslibet censuris, ut in tractatu de Sacramentis cap. 5. dictum est: cum onere tamen, ut qui sic absolutus est, si periculum evadat, superiorem adeat executurus id quod sibi ab eo praescribetur, ut habetur ex cap. *Eos* de sentent. excomm. in 6.

2. Ad absolutionem autem a censuris ex parte absolventis nulla certa verborum forma necessaria est; sed

sufficiunt quaecunque verba ore prolata, vel scriptis expressa, quibus ipsa absolutio exprimatur, ut docent Suarez, Filiucius et alii apud Bonacinam supra.

Ex parte vero illius, qui absolvitur, duo praesertim requiruntur: scilicet ipsius absolutionis petitio et debita satisfactio, si censura ob illatum alicui damnum illata sit, aut saltem sufficiens cautio de illa praestanda, et praeterea si censura inflicta sit ob aliquod grave delictum, debet absolvendus sub juramento polliceri, se non amplius tale crimen patraturum, seque in posterum mandatis Ecclesiae obtemperaturum, ut docet idem Bonacina punct. ultimo.

In absolutione vero solemni a censuris debent ea servari, quae in Rituali Romano, aut aliis cujusque Dioecesis propriis praescribuntur.

§. VII.

Quotuplex sit censura ecclesiastica.

1. Multiplex est censura: alia siquidem est censura *a jure*, quae lege aliqua aut canone fertur, et tamdiu viget, quamdiu ipsa lex aut canon vim suam obtinet; alia *ab homine*, quae a judice, aut superiore fertur, non per modum sententiae judicialis, sed praecepti temporalis et transitorii: et haec censura illo mortuo cessat.

Alia item est censura *latae sententiae*, quae ipso facto incurritur, absque alia judicis sententia; alia *comminatoria* seu *ferendae sententiae*, quae non incurritur ante sententiam judicis. Ex terminis autem, quibus censura fertur, dignosci debet, an sit solummodo comminatoria, an vero ipso facto incurratur.

2. Alia praeterea est censura *justa*, quae praeviis tribus monitionibus, et servato juris ordine, justamque ob causam fertur ab eo, qui legitimam habet authoritatem. Alia *injusta*, in qua deest aliquid ex supradictis, et haec rursus subdividitur in *validam et invalidam*. Censura injusta et nihilominus valida ea est, quae fertur ab eo, qui habet authoritatem legitimam, ob causam sufficientem, aliqua monitione praecedente, quamvis aliae conditiones supradictae desint. Censura vero injusta et invalida *illa est*, in qua deest una ex his tribus conditionibus, nimirum quae fertur ab eo, qui legitimam non habet authoritatem, vel absque sufficienti causa, aut nulla monitione praemissa.

Denique censura in tres praecipuas species dividitur: scilicet excommunicationem, suspensionem et interdictum; de quibus sequenti sectione agendum.

SECTIO II.

De censuris in particulari.

Quae de ipsis censuris in communi dicta sunt, ea de unaquaque illarum in particulari intelligi debent, cum in iis simili modo conveniant, et par sit illarum ratio, ut habetur ex cap. 1. de sentent. excomm. in 6. quare hic solum subjungemus ea, quae cujusque illarum propria sunt.

§. I.

De excommunicatione.

1. Ut ea, quae de censura excommunicationis dicenda sunt, melius percipiantur, observandum est, in Ecclesia esse *Sanctorum communionem*, ut dicitur in Symbolo, id est societatem quandam et unionem inter fideles, ac communium bonorum participationem; sicut enim corporis naturalis membra, licet in figura, situ et operationibus diversa sint, eodem tamen spiritu animantur, iisdem nutriuntur alimentis, et eadem solatia et subsidia persentiunt: sic cum omnes fideles unius corporis mystici, quod est Ecclesia, membra sint, ideo communibus ipsius Ecclesiae bonis, v. g. Sacramentis, sacrificiis, divinis officiis etc. participant; et praeterea orationibus, eleemosynis et aliis particularibus virtutum operibus sese juvare possunt: unde dicebat Propheta: *Particeps ego sum omnium timentium te etc.* Ps. 118. et hortabatur Apostolus: *Orate pro invicem, ut salvemini,* Jacob. ult.

Hac observatione supposita facile intelligi potest, quid sit excommunicatio. Est enim censura ecclesiastica, qua homo baptizatus privatur communione fidelium, id est participatione aliquorum bonorum, quae sunt omnium fidelium communia.

Dicitur *censura ecclesiastica,* quo significatur de illa intelligi debere ea, quae de censuris in communi dicta sunt.

Qua homo baptizatus, quia homo per Baptismum subditur Ecclesiae, et ejus jurisdictioni subjacet; quod de non

baptizatis dici non potest. *Quid enim* (inquit Apostolus) *mihi de iis, qui foris sunt, judicare?*

Privatur communione fidelium, id est participatione aliquorum bonorum, quae sunt fidelium communia. Non dicitur privare participatione omnium bonorum, sed tantum aliquorum; non enim privat, e. g. gratia, sed privationem illius per peccatum et contumaciam praesupponit; imo fieri posset, ut quis perfectae contritionis actu gratiam recuperasset, priusquam ab excommunicatione absolveretur. Similiter non privat bonis spiritualibus particularibus, v. g. effectu orationum, quas aliquis privatim pro excommunicato offert, sed tantum communibus.

Est autem duplex excommunicatio: alia major, alia minor. Excommunicatio illa major dicitur, quae communione plurium bonorum privat; minor, quae pauciorum. Bona vero, quibus major excommunicatio privat, sex praesertim numerantur a Doctoribus.

2. Primo enim privat administratione et receptione Sacramentorum.

Secundo participatione suffragiorum communium Ecclesiae, quae scilicet a Clericis, quatenus Ecclesiae Ministris, pro fidelibus offeruntur.

Tertio jure audiendi Missam et assistendi officiis divinis publicis; tenetur tamen Clericus in sacris constitutus aut Beneficiatus, quamvis excommunicatus, privatim solus officium recitare; sed in illa recitatione abstinere debet ab illis verbis, *Dominus vobiscum*, ut docet Navarrus et alii apud Bonacinam supra.

Quarto electione passiva ad quaevis beneficia et dignitates ecclesiasticas.

Quinto sepultura ecclesiastica.

Sexto communicatione omni humana et civili cum aliis fidelibus; quod Doctores hoc versiculo exprimunt:

Os, orare, vale, communio, mensa negatur.

Os significat allocutionem, confabulationem, sive fiat per litteras, nutus aut alia signa; item quaecunque alia signa exteriora amicitiae, ut oscula, amplexus etc.

Orare significat simul cum excommunicato orationem facere, divinum officium recitare etc.

Vale, id est excommunicatum salutare, aut honorem aliquem verbis aut gestis illi exhibere.

Communio, id est quaevis societas cum excommunicato in habitatione, vel exercitio, aut contractu.

Mensa, id est simul cum illo et in eadem mensa comedere.

Quae communicationes cum excommunicato prohibentur, in quantum per illas unio et amicitia mutua inter fideles fovetur.

Qui autem cum excommunicato communicant, peccant; graviter quidem ac mortaliter, si haec communicatio fiat in divinis; venialiter vero, si in aliis casibus: et qui cum illis communicant, incurrunt minorem excommunicationem, quae privat tantummodo susceptione Sacramentorum, et electione passiva ad beneficia aut dignitates ecclesiasticas, ut habetur ex cap. *Si celebrat* de Cleric. excommun. ministr.

3. Sunt tamen hic duo observanda. Primum est id quod habetur in Bulla Martini V. quae incipit *Ad evitanda*, et confirmata fuit a Leone X. in Concilio Lateranensi, referturque a Navarro cap. 27. num. 35. qua quidem summus Pontifex ad evitanda animarum pericula statuit, ut nemo deinceps quemquam ratione alicujus sententiae aut censurae ecclesiasticae a jure vel ab homine generaliter promulgatae, in Sacramentorum ministratione, receptione, aut aliis quibuscunque rebus divinis vel externis vitare, aut interdictum observare teneatur, nisi sententia vel censura ejusmodi contra certam personam, Collegium, Ecclesiam etc. specialiter a judice publicata vel denunciata fuerit, eo excepto, qui ob sacrilegam manuum injectionem in Clericum, excommunicationem canonis ita notorie incurrit, ut factum ejus nulla tergiversatione celari, et nullo juris suffragio excusari possit; nam ab ejusmodi etiam non denunciati communione abstinendum est. Postea vero subjungitur: *Per haec autem non intendimus, ipsos excommunicatos, suspensos, interdictos in aliquo sublevare vel quomodolibet eis suffragari*, id est, ut explicat Laymannus part. 2. cap. 1. de excomm. quod, quamvis in commodum aliorum hac Pontificis indulgentia uti possint excommunicati illi, qui non sunt denunciati, aut notorii Clericorum percussores: quando tamen agitur de ipsorum excommunicatorum commodo, eadem haec indulgentia ipsis suffragari minime possit.

Secundum est, ratione necessitatis, vel utilitatis, vel pietatis, licitam interdum esse communicationem aliquam cum excommunicato etiam denunciato, vel notorio Cleri-

eorum percussore: unde Doctores ex capite *Quoniam multos* 11. quaest. 3. causas aliquas colligunt, ob quas ejusmodi communicatio licite haberi potest, quas hoc versiculo communiter exprimunt:

Utile, lex, humile, res ignorata, necesse.

Utile significat utilitatem spiritualem excommunicati, aut illius, qui cum eo communicat.

Lex obligationem illi reddendi, quod ei juste debetur, ut si debitor creditori mutuum restituat, si uxor viro debitum conjugale reddat.

Humile designat subjectionem et obsequium, quod filius parenti, servus domino deferre tenetur.

Res ignorata juris aut facti ignorantiam invincibilem seu inculpabilem.

Necesse necessitatem spiritualem, aut etiam temporalem, si sit notabilis: unde licitum est v. g. in gravi necessitate corporali eleemosynam petere et accipere ab excommunicato denunciato.

4. Quaeret aliquis, quot sint et quinam casus, in quibus excommunicatio major incurritur: minorem siquidem constat unico solum casu incurri, communicatione scilicet cum excommunicato in casibus supra explicatis. Respondetur, in duobus generatim casibus incurri. Primo, quando fit vel omittitur aliquid, quod a jure prohibitum est, vel praescriptum sub poena excommunicationis ipso facto incurrendae. Secundo, quando judici ecclesiastico vel Praelato aliquid sub poena excommunicationis ipso facto incurrendae praecipienti et monitiones aliquas eo fine adhibenti non obtemperatur.

Et primi quidem generis excommunicationes plurimae et maxime diversae per totum juris canonici corpus passim pro variis causis et eventibus latae reperiuntur, quae a Toleto lib. 1. c. 18. 19 etc. summa cura collectae sunt, et apud illum videri possunt; quas proinde hic sigillatim recensere nimis prolixum foret, et instituti nobis propositi limites excederet. Unum tantum casum, qui frequentius accidere potest, hic breviter adnotabimus, qui habetur cap. *Si quis* 10. quaest. 4. his verbis: *Si quis suadente diabolo in Clericum vel Monachum manus violentas injecerit, anathematis vinculo subjaceat.* Ad cujus canonis intelligentiam observandum hac voce *si quis*, comprehendi omnes utrius-

que sexus, ordinis ac dignitatis personas, quae sunt excommunicationis capaces. Nomine *Clerici* intelligi non modo illum, qui in sacris vel minoribus Ordinibus constitutus est, sed eum etiam, qui prima tonsura initiatus est, dummodo privilegium clericale non amiserit: amittitur autem illud privilegium primo degradatione, ut liquet ex cap. *Degradatio* de poenis in 6. secundo professione artis alicujus indecentis, puta histrionis, lenonis, cauponis, ut habetur in 6. et in Clement. cap. de vita et honest. Clericorum; tertio bigamia, ut constat ex cap. *Nuper* de bigamis part. 2. cap. 5. de excomm. Imo Bannes, Suares et alii apud Laymannum docent, Clericum non gaudere privilegiis dicti canonis, nisi clericalem habitum et tonsuram deferre solitus sit, vel beneficium ecclesiasticum possideat, vel alicui Ecclesiae ex mandato Episcopi deserviat. Additque Laymannus, Clericum in sacris constitutum, si dimisso habitu et tonsura se negotiis saecularibus immisceat, admonitusque ab Episcopo non emendetur, amittere privilegium canonis, ut habetur ex capite *Audientia* et cap. *Contingit* 2. de sententia excomm. non tamen privilegium fori: unde si a judice saeculari in aliquo crimine deprehendatur sine habitu Clerici, postulare potest, ut ad proprium judicem ecclesiasticum remittatur; quod illi a judice saeculari recusari non debet.

5. Nomine *Monachi* comprehenduntur religiosi professi aut conversi et etiam novitii, intelliguntur etiam Moniales professae, aut conversae, vel novitiae, ut habetur cap. *Cum illorum* et cap. *De Monialibus* de sentent. excomm. et capite *Religioso* de sentent. excomm. in 6.

Per *manus violentas* significatur quaevis exterior actio injuriosa seu contumeliosa contra personam ecclesiasticam vel religiosam, v. g. eam percutere manu vel pede, eam violenter detinere, aliquid ab eo violenter eripere, eam conspergere aqua, pulvere, aut aliquid simile attentare, quod eam notabili aliqua contumelia afficere censeatur, ut fusius explicat Bonacina disp. 1. de excomm. q. 4. punct. 1. qui recte conservat, non incurri excommunicationem, si ejusmodi manus injectio fiat ex aliquo subito et indeliberato animi motu, aut si injuria vel contumelia illata viri prudentis judicio talis non sit, quae ad peccatum mortale sufficiat.

Circa excommunicationes posterioris generis, cum ut

plurimum ferantur a judice ecclesiastico, non modo contra eos, qui crimen aliquod commiserint, ut iis, quorum interest, satisfaciant, sed etiam contra illos, qui crimen aliquod commissum esse probe scientes, illud denunciare aut revelare noluerint; difficultas est, utrum in quibusvis casibus teneatur quis, judici denunciationem aut declarationem ejusmodi sub poena excommunicationis imperanti obtemperare, et nisi fiat, utrum semper excommunicationem incurrat. Pro cujus resolutione dicendum est, varios esse casus, in quibus nulla est obligatio ad ejusmodi revelationem seu denunciationem, ac proinde nulla ex omissione illius incurritur excommunicatio; ad casus autem illos dignoscendos sequentes regulae communiter a Doctoribus proponuntur, ut videre est apud Bonacinam sup. quaest. 6. punct. 1.

6. Prima regula est, neminem teneri in delictis, quae in proprium damnum ab aliis commissa sunt, seu in propria causa denunciare delinquentem, nisi forte publicum et commune bonum id postulet, cum quilibet possit injurias sibi factas condonare.

Secunda regula est, neque etiam obligationem esse denunciandi, quando ex tali denunciatione notabile aliquod damnum aut periculum imminet denuncianti; neque enim lex humana aut praeceptum superioris cum tanto incommodo censetur obligare: unde sequitur, neque uxorem teneri ad denunciandum crimen mariti, neque maritum uxoris, neque filium patris, quia scilicet damnum mariti vel patris non potest non redundare in uxorem aut filium, vel e contra; imo Avila et alii apud eundem Bonacinam hanc regulam extendunt ad generos, soceros, fratres et alios intra quartum gradum, et etiam ad servos et domesticos, quando ex tali denunciatione inimicitiae, rixae aut alia similia incommoda oriri possunt. Excipiuntur tamen crimina illa, quae vergunt in maximum communitatis aut reipublicae detrimentum, qualia sunt crimen haeresis, laesae majestatis etc. bonum enim commune praeferri debet bono particulari.

Tertia regula est, neminem obligari ad revelandum id, quod novit ex secreto naturali: v. g. quando quis consilii, vel auxilii petendi gratia pro salute animae vel corporis, aut pro defensione honoris, bonorum etc. crimen suum alicui sub secreto manifestavit: qua ratione medici,

advocati, obstetrices etc. non tenentur, imo non debent revelare id, quod hac tantum ratione cognoverunt.

7. Quarta regula est, neminem obligari ad denunciandum crimen illud, quod scit probari non posse: v. g. is, qui solus vidit furtum aliquod committi, quod nullis aliis testibus aut indiciis scit probari posse, non tenetur ad illud denunciandum; crimen enim, quod probari non potest, ita se habet, ac si nesciretur, ut colligitur ex cap. *Qualiter et quando* de accusationibus; excipitur tamen crimen haeresis, aut aliud vergens in grave damnum communitatis, quod semper denunciandum est, ut docent Bannes, Filiucius et alii apud eundem Bonacinam; quod similiter dicendum est, quando quis novit impedimentum aliquod Matrimonii; unus enim testis sufficit ad impediendum Matrimonium, ut habetur cap. *Postea* de sponsalibus.

Quinta regula est, nullam esse obligationem revelandi ea, quae vere et cum certitudine aliqua morali non cognoscuntur, ita ut denunciatio illa nullam in foro externo Fidem facere possit: qualia sunt quae audita sunt ex rumore aliquo incerto, vel a personis aliquibus, quae non sunt Fide dignae; vel quando quis audivit a Fide digno, sed non meminit, quis ille sit, a quo audivit; item quando audivit ab eo, qui jam denunciavit. Addit idem Bonacina, nec etiam obligationem esse revelandi, quando certo vel probabiliter creditur, nullum remedium facta ejusmodi revelatione adhibendum esse a superiore.

Est autem hic observandum, excommunicationis sententiam sive a lege, sive ab homine, nunquam ferri posse contra communitatem aliquam, aut collegium, ut habetur ex cap. *Romana* de excomm. in 6. Ratio est, quia (ut ibi dicitur) *exinde contingere posset, innoxios hujusmodi sententia irretiri:* proindeque *in illos dumtaxat de collegio vel communitate, quos culpabiles esse contigerit, promulgari debere.*

§. II.

De suspensione.

1. Suspensio est censura ecclesiastica, qua prohibetur alicui personae ecclesiasticae usus seu exercitium officii vel beneficii ecclesiastici. Ita ex communi Doctorum sententia Navarrus c. 27. num. 151. Ex qua definitione intelligitur, multiplicem esse suspensionem: alia est enim ab officio

tantum, sive officium sit ordinis, sive jurisdictionis; alia a beneficio tantum, seu ab administratione et fructibus beneficii percipiendis; alia ab officio et beneficio simul. Rursus alia suspensio ab officio in totum, quando quis privatur omni usu officii sui; alia est ab officio in partem, qualis est illa, qua v. g. quis suspenditur ab audiendis confessionibus, non vero ab aliis Sacramentis administrandis. Alia praeterea est suspensio temporalis, quae fertur ad certum tempus, et illo elapso cessat; nec est opus absolutione, ut docet Navarrus supra; alia, quae nullo termino temporis circumscribitur. Alia denique est suspensio poenalis, alia medicinalis: poenalis est ea, quae fertur in punitionem et vindictam delicti commissi, ut quando quis suspenditur ob peccatum mere praeteritum; quae quidem non fertur per modum censurae, sed per modum poenae, ut observat Bonacina disp. 3. sup. punct. 3. medicinalis est illa, qua intenditur emendatio delinquentis, et haec est proprie censura.

Qui autem suspensionem violat, exercetque actum, a quo suspensus est, peccat mortaliter, nisi materiae levitas excuset: et si suspensionem illam violet per exercitium solemne ordinis alicujus majoris, a quo suspensus est, incurrit irregularitatem, ut docent Suares, Navarrus et alii apud Bonacinam punct. 4. et ex dicendis constabit.

2. Sunt autem variae suspensiones in jure: nos eas, quae frequentius incurri possunt, hic breviter subjiciemus.

Prima est contra Clericum concubinarium notorium, ut habetur ex cap. *Quaesitum* de cohabitatione Clericorum et mulierum; quamvis autem Bonacina supra punct. 5. et quidam alii DD. quos citat, existiment, suspensionem illam non incurri, nisi post sententiam judicis, praemissa monitione: nihilominus Toletus lib. 1. cap. 7. asserit, suspensionem illam ipso facto incurri ante quamcunque sententiam. Certe Concilium Tridentinum sess. 45. cap. 14. graves decernit poenas contra Clericos concubinarios; praeterquam enim quod innovat poenas antiquis canonibus latas, statuit praeterea, ut, si a superioribus admoniti non resipiscant privatione beneficiorum, excommunicatione majori, suspensione ab ordinibus, inhabilitate ad quaecunque beneficia, officia et dignitates, incarceratione et aliis similibus poenis plectantur.

Secunda est contra recipientem sacros Ordines sub titulo

ficto patrimonii vel beneficii, ut colligitur ex Bulla Pii V. quae incipit *Romanus Pontifex*, ut docent Quaranda, Suares, Filiucius et alii apud Bonacinam supra, quanquam Toletus existimet, suspensionem illam non incurri ipso facto, sed arbitrio Episcopi infligendam esse.

Tertia est contra eum, qui sacros Ordines recepit extra tempora per Ecclesiam constituta, vel ante legitimam aetatem, vel absque litteris dimissoriis, ut habetur in extravaganti Pii II. quae incipit *Cum ex sacrorum*, et in altera extravaganti Sixti V. quae incipit *Sanctum et salutare*, ut docent Suares, Navarrus, et alii apud Bonacinam supra. A qua suspensione, ut ibidem dicit, absolvere potest Episcopus, si delictum occultum sit, id est, si non sit notorium, nec deductum ad forum contentiosum.

3. Quaeres, utrum recipiens Ordines non servatis interstitiis incurrat suspensionem aliquam. Respondetur, non incurrere, quamvis peccet is, qui interstitia non servat, nisi id fiat licentia Episcopi, aut consuetudine aliqua excusetur.

Quarta est contra suscipientem duos sacros Ordines in eodem die, aut duobus diebus continuis et immediatis; qui quidem suspenditur ab executione posterioris, ut habetur ex cap. *Litteras* de temp. ordinat. similiter suscipiens eodem die minores Ordines cum Subdiaconatu, ut ibidem dicitur. Et haec suspensio Papae reservata est, ut docet idem Bonacina. Observat tamen Laymannus tract. 9. cap. 10. de Sacram. Ordinis, Cardinalium congregationem super sess. 23. Concil. Trident. cap. 13. declarasse eum, qui ex regionis consuetudine uno eodemque die quatuor minores et Subdiaconatum recipit, nullam incurrere suspensionem.

Quinta est contra Clericum, qui vacante sede episcopali, et non arctatus occasione beneficii recepti aut recipiendi, Ordinem aliquem sacrum recipit cum dimissoriis Capituli, ut habetur in Concil. Trident. sess. 7. cap. 10. de reform. ubi prohibetur Capitulis Ecclesiarum, ne sede vacante, infra annum a die vacationis, dent litteras dimissorias, nisi urgente aliqua necessitate; alias statuit, ut Capitulum interdicto ecclesiastico subjaceat, et sic ordinati ad beneplacitum futuri Praelati sint ab Ordinibus susceptis ipso facto suspensi.

4. Sexta est contra Clericum, qui per saltum recipit Ordinem superiorem, antequam receperit inferiorem: v. g.

Presbyteratum ante Diaconatum; ut habetur capite unic. de Clerico per saltum promoto, et ex Conc. Trid. sess. 23. cap. 14.

Septima est contra eum, qui recipit Ordines ab Episcopo excommunicato, suspenso aut interdicto, denunciato vel etiam simoniaco per sententiam declarato, ut habetur cap. 1 et 2. de schismat. et cap. *Si quis* 1. quaest. 1.

Octava est contra eum, qui recipit scienter aliquem Ordinem per simoniam, quamvis occultam, ut habetur cap. *Per tuas* de simonia.

Nona est contra eum, qui excommunicatione aliqua irretitus scienter Ordinem recipit, ut habetur cap. *Cum illorum* de sentent. excomm.

Decima est contra eum, qui furtive aliquem Ordinem recipit, id est, qui inscio Episcopo non vocatus vel approbatus ad Ordines suscipiendos accedit; aut qui alio praemisso, qui suo nomine examinetur, vocatus deinde proprio nomine Ordines recipit, ut habetur cap. 1. de eo, qui furtive etc.

Undecima est contra Sacerdotem tam saecularem quam regularem conjungentem in matrimonium, vel benedicentem subditos alterius Parochiae absque licentia Parochi vel Ordinarii, ut habetur in Conc. Trid. sess. 24. cap. 1. de ref.

Duodecima est contra Episcopum conferentem Ordines vel primam tonsuram extraneo absque dimissoriis Episcopi, aut ordinationes facientem in aliena dioecesi absque licentia Ordinarii, ut habetur in Conc. Trident. sess. 23. cap. de reform. aut conferentem Ordines vel tonsuram simoniace, ut habetur cap. pen. de simonia.

Decima tertia est contra Episcopum aliquid etiam sponte oblatum in visitatione accipientem, praeter id, quod sibi debetur: qui quidem suspenditur ab ingressu Ecclesiae, nisi intra mensem duplum restituat, ut habetur cap. *Exigit* de censibus in 6. Et haec suspensio incurritur etiam ab aliis visitatoribus Ecclesiarum aut eorum familiaribus, si occasione visitationis munera etiam sponte oblata recipiant, nisi intra mensem duplum restituant.

Sunt aliae plures juris suspensiones varius occurrentes, quae videri possunt apud Toletum et alios.

5. Ad suspensionem proxime accedit depositio et degradatio, per quam persona ecclesiastica ob enorme aliquod crimen removetur in perpetuum ab omni Ordine,

jurisdictione et beneficio, ita ut, quamvis non amittat characterem Ordinis, qui indelebilis est, privetur tamen omni et quocunque illius usu, sine remissionis spe. Quod si haec fiat solis verbis, appellatur verbalis depositio; si praeter verba quaedam aliae ceremoniae in Pontificali praescriptae adhibeantur, vocatur realis depositio seu degradatio. Haec est autem inter utramque differentia, ut observat Bonacina disp. 4. de degr. punct. un. quod depositio verbalis fieri possit in absentem; degradatio vero solummodo fiat in praesentem; praeterea depositio verbalis non tollit privilegium fori, degradatio vero tollit, ita ut degradatus possit a judice Laico eodem modo plecti, ac si nunquam in Christi Domini Clerum fuisset cooptatus.

Observat autem Toletus, quod quamvis depositio verbalis ob crimen aliquod enorme arbitrio judicis infligi possit, degradatio tamen realis fieri non debet, nisi ob crimina illa, quae in jure expressa sunt, qualia sunt haeresis manifesta, sodomia, calumnia proprio Episcopo irrogata et alia similia, quae videri possunt apud Doctores et Canonistas.

§. III.

De interdicto.

1. Interdicti nomine intelligitur ecclesiastica censura, per quam participatio Sacramentorum, divinorum officiorum et ecclesiasticae sepulturae prohibetur. Id colligitur ex cap. *Non est nobis* de sponsalibus, et ex cap. *Quod in te* de poenitentia et remissione.

Interdictum aliud est locale, aliud personale, aliud mixtum. Locale est, quo interdicitur locus, ne in eo divina officia celebrentur, sacramenta administrentur etc. quamvis ejusmodi loci incolae possint alibi divinis officiis assistere, Sacramenta recipere etc. Personale est, quo persona aliqua particularis vel communitas aliqua personarum, puta populus civitatis aut provinciae alicujus interdicitur, ne, ubicunque sit, divinis officiis assistat, Sacramenta recipiat etc. Mixtum vero complectitur utrumque, personale scilicet et locale. Ita Navarrus, Sylvester et alii apud Bonacinam, disp. 5. de interd. punct. 1.

2. Rursus interdictum aliud est generale, aliud particulare. Interdictum particulare est, quo locus aliquis

particularis interdicitur, v. g. Ecclesia aliqua ob crimen aliquod in ea perpetratum, vel quo personae aliquae afficiuntur, non ut membra civitatis, sed ut personae particulares: v. g. quando interdicuntur omnes et singuli, qui tale facinus patrarunt. Interdictum vero generale est, quod fertur in locum aliquem generalem, qui a communitate aliqua occupatur, v. g. in regnum, dioecesim, civitatem vel ipsam communitatem, ut est corpus aliquod politicum, v. g. in populum alicujus regni, civitatis etc. Et ejusmodi interdictum constringit omnes, qui ex illa communitate sunt, etiam innocentes, qui proinde illud servare tenentur, nisi speciali aliquo privilegio sint exempti, ut fusius explicat Bonacina supra.

3. Quamvis autem per interdictum prohibeatur participatio Sacramentorum, divinorum officiorum et ecclesiasticae sepulturae: haec prohibitio tamen varias recipit exceptiones.

In primis enim Sacramenta Baptismi et Confirmationis solemniter tempore interdicti ministrari possunt, ut habetur capite *Quoniam* et cap. *Alma mater* de sentent. excomm. in 6. Sacramentum etiam Poenitentiae, ut ibidem dicitur, ministrari potest, praeterquam iis, qui sunt in causa culpabili, ob quam latum est interdictum, nisi prius satisfecerint, aut satisfaciendi idoneam dederint cautionem, vel saltem se satisfacturos esse juraverint. Sacramentum item Eucharistiae tempore interdicti nonnisi in articulo mortis per modum viatici ministrari potest. Sacramentum vero Extremae Unctionis, secluso extremae necessitatis casu, quando alia suscipi non possunt, item Ordinis et Matrimonii, tempore interdicti neque ministrari, neque suscipi licite possunt, ut fusius docet et variis authoritatibus probat Bonacina supra; quamvis Navarrus cap. 27. num. 179. et alii probabiliter existiment, Matrimonium tempore interdicti licite contrahi posse.

4. Quod spectat ad officia divina, observandum est, eo nomine significari sacrificium Missae, horas canonicas, quae publice cantantur in Ecclesia, benedictiones solemnes et alia omnia, quae publice ad cultum divinum fiunt a personis ecclesiasticis, quae omnia prohibita esse censentur, cum hac tamen limitatione, sicut habetur cap. *Alma mater*, ut tempore interdicti quotidie in Ecclesiis specialiter non interdictis celebrentur Missae et alia divina officia,

ed januis clausis, sine campanarum sono, voce submissa, xclusis excommunicatis et interdictis, praeter quam in estis Natalis Domini, Paschae, Pentecostes et Assumptionis I. M. V. quibus additus fuit a Martino V. dies festus Cororis Christi cum octava, et a Leone X. dies Conceptionis I. M. V. in quibus diebus licitum est tempore interdicti eneralis Missas et divina officia celebrare publice et soemniter, januis apertis, cum sono campanarum, admissis uoque interdictis, illis etiam, quorum causa latum est nterdictum, modo isti longe sint ab altari, nec ad oblaiones aut communionem admittantur. In Ecclesiis vero pecialiter interdictis, in quibus asservatur Eucharistia, icitum est tantum semel in hebdomada, Missam celebrare d renovandam Eucharistiam, ut docent Henriques, Naarrus et alii, apud Bonacinam supra c. 2. de interd.

5. Quod spectat denique ad privationem sepulturae cclesiasticae, observat Laymannus, quod, quamvis tempore nterdicti localis non possint Laici, licet non interdicti, epeliri in loco interdicto, possint tamen Clerici, dummodo ersonaliter interdicti non sint, etiam in loco interdicto epeliri, in silentio tamen sine campanarum pulsu; sicut t Laici etiam personaliter interdicti, si denunciati nonint, possunt in loco sacro non interdicto sepeliri.

Quaeres, quibus in casibus incurratur interdictum. Respondetur, interdictum locale generale praesertim incurri, uando dominus terrae injuriose Episcopum percutit, aut apit, aut id fieri mandat; item quando impedit, ne Leatus aut Nuntius Apostolicus officium suum exequatur, et 1 aliis etiam casibus, qui quoniam rarius eveniunt et apud onacinam supra aliosque Doctores videri possunt, a nobis raetermittuntur: circa quos casus tamen observat Bonaina ex Suare, Filiucio et aliis, nullam esse obligationem ervandi interdicti ante denunciationem.

Proxime ad interdictum accedit cessatio a divinis, quae uidem non est censura, neque etiam poena, sed simplex rohibitio divinorum officiorum, et administrationis Sacraientorum ac sepulturae ecclesiasticae, in signum moeroris licujus gravissimi, propter atrocem aliquam injuriam hoori divino aut Ecclesiae illatam; et haec cessatio servari ebet eodem modo, quo de interdicto supra explicatum st, ut ex probabiliori Theologorum sententia docet Layiannus cap. 6. de cessat. a divinis.

SECTIO III.
De irregularitate.

Irregularitas non est censura, sed impedimentum canonicum susceptionem Ordinum ecclesiasticorum vel eorum usum impediens. Ita ex communi Theologorum doctrina Suares, Henriques, Filiucius et alii apud Bonacinam disp. 7. de irregul. quaest. 1. punct. 1. Ex duplici autem capite contrahitur irregularitas, scilicet vel ex defectu, vel ex delicto. De utraque in sequentibus paragraphis breviter agemus.

§. I.
De irregularitate, quae oritur ex defectu.

1. Defectus, ex quibus oritur irregularitas, sunt in genere ii, qui aliquam inhabilitatem, vel indecentiam causant ad Ordines ecclesiasticos convenienter suscipiendos aut exercendos: et ii septem praesertim a Doctoribus adnotantur, ut videre est apud Toletum lib. 1. c. 57 et seq. et alios.

Primus est defectus animae, qualis reperitur in iis, qui usu rationis carent, qui morbo epileptico laborant, qui sunt lunatici, energumeni, omnino illiterati, neophyti, publicam poenitentiam agentes, ut fusius explicat Toletus sup. c. 64.

Secundus est defectus corporis: quando scilicet aliqua in corpore mutilatio, vel deformitas, aut debilitas inest, quae reddit hominem inhabilem ad functiones Ordinum exequendas, aut talem efficit, ut eas exercere non valeat nisi cum notabili indecentia et deformitate, quae maximum illius contemptum et horrorem ingeneret: ut si sit membro aliquo mutilatus, mutus, coecus, aut altero oculo, praesertim sinistro carens; item si sit leprosus, si monstrosum aliquid et valde difforme prae se ferat, ut pluribus docet idem Toletus cap. 63.

Tertius est defectus natalium; quando quis non ex legitimo matrimonio, sed ex fornicatione, adulterio aut alio quovis illicito concubitu procreatus est, ut explicat idem Toletus c. 58.

2. Quartus est defectus bonae famae; quando quis

contraxit infamiam aliquam, sive ea sit juris, qua ratione circulatores, histriones, mimi, comoedi et alii artes ejusmodi aut officia exercentes, jure tum civili, tum ecclesiastico consentur infames, sive infamia sit facti, ut quando quis crimine aliquo notorio et scandaloso contraxit infamiam, v. g. proditione, sacrilegio et aliis similibus, quae degradatione vel depositione digna sunt, ut habetur apud eundem Toletum c. 62 et 74.

Quintus est defectus aetatis ad suscipiendos Ordines requisitae, de quo dictum est supra tract. de Sacram. c. 7.

Sextus est defectus Sacramenti, qui in bigamia reperitur: quando quis pluries matrimonium contraxit; quamvis enim id licite fiat, tale nihilominus matrimonium pluries iteratum perfectionem suam omnimodam non habet, quantum ad significationem Sacramenti; non enim perfecte significare potest unionem Christi Domini cum Ecclesia, quando unus vel una cum pluribus successive contraxit, ut fusius explicat idem Toletus c. 65. Est autem triplex bigamia, ut docet idem author: vera, quando quis vere et realiter pluries nupsit; interpretativa, quando viduam in matrimonium duxit, et similitudinaria, ut loquuntur Doctores, quando quis post votum solemne castitatis matrimonium etiam obtenta dispensatione contrahit.

3. Septimus denique est defectus lenitatis; quando quis directe vel indirecte morti vel mutilationi alterius, quamvis modo aliquo licito et justo cooperatur: ut judices morti reum adjudicantes, accusatores, testes, scribae et alii officiales capitalis sententiae executioni cooperantes; hi enim omnes, quando mors vel mutilatio alterius sequitur, sunt irregulares. Item qui alios consilio vel suasionibus inducunt ad accusandum et ad litem criminalem intentandam, si ex ea lite sequatur accusati condemnatio, et ejus mors vel mutilatio. Non tamen incurrit irregularitatem judex ecclesiasticus, qui aliquem degradat et tradit brachio saeculari, maxime praemissa protestatione se non intendere illam poenam sanguinis, ut docet Bonacina disp. 7. quaest. 4. de irreg. punct. 1. non etiam Inquisitores Fidei, tradendo aliquos judici saeculari comburendos, etiam si nullam praemittant protestationem, ut constat ex Bulla Pii V. apud eundem Bonacinam, qui etiam recte docet, Clericum, qui alium accusat, si non vindictam, nec ullam sanguinis poenam petat, sed tantum satisfactionem sibi juste debitam,

non fieri irregularem, etiam si postea sequatur accusati mors vel mutilatio; quod tamen limitari debet, quando quis in causa propria postulat satisfactionem, praemissa protestatione se nullam sanguinis poenam petere; secus vero si accuset de injuria illata personis extraneis: tunc enim, quamvis praemittat protestationem, si tamen mors vel mutilatio sequatur, incurrit irregularitatem, ut habetur ex cap. *Praelatis* de homicidio; ubi permittitur quidem Clerico, conqueri coram judice de malefactoribus suis, non vero de iis, qui aliis nocuerunt. Aliqui tamen Doctores, ut Avila, Henriques et alii apud Bonacinam supra probabiliter existimant, nullam incurri irregularitatem a Clerico, qui conqueritur coram judice de illis, qui damnum domesticis suis aut aliis valde propinquis, v. g. parentibus aut fratribus intulerunt, quia damnum illud propter unionem, quae cum ejusmodi personis intercedit, ut proprium censetur.

4. Qui autem fert testimonium coram judice contra reum aliquem, si ex ejus testificatione mors vel mutilatio sequatur, fit irregularis: unde personae ecclesiasticae nunquam ferre debent testimonium in ejusmodi causis, ut pluribus docet et probat idem Bonacina punct. 3.

Similiter qui pugnat et occidit in bello justo, quamvis licite id faciat, fit tamen irregularis, ut habetur ex cap. *Petitio tua* de homicidio; non tamen fit irregularis ille, qui proficiscens ad bellum justum alio fine quam pugnandi, hostem invadentem occidit ad propriae vitae defensionem; neque qui hostem oppugnantem muros urbis, in sui suorumque defensionem occidit, aut qui hortatur milites ad fortiter pugnandum hostemque repellendum: et generaliter quicunque in sui vel aliorum defensionem, vel etiam in propugnationem honoris sui aut rerum suarum alterum occidit, servato tamen moderamine inculpatae tutelae, non fit irregularis, ut fusius explicat et probat idem Bonacina punct. 6.

§. II.

De irregularitate, quae oritur ex delicto.

1. Quinque sunt praesertim genera delictorum, ob quae irregularitas contrahitur.

Primum est iteratio Baptismi, quando quis scienter rebaptizat aut rebaptizatur; uterque enim contrahit irregu-

laritatem, quod tamen intelligendum est de Baptismo absolute reiterato: qui enim sub conditione rebaptizaret infantem, de quo dubitaret, an valide baptizatus esset, nec peccaret, nec ullam incurreret irregularitatem, ut docent Navarrus, Suares et alii apud Bonacinam disp. 7. q. 3. punct. 3.

Secundum est violatio censurae in susceptione, vel exercitio Ordinum: v. g. si quis majori excommunicatione ligatus recipiat Ordines, aut si excommunicatione, suspensione, vel interdicto irretitus exerceat solemniter aliquos actus majorum Ordinum: ut si Missam celebret, aut sacramentaliter absolvat; talis enim fit irregularis, ut habetur ex cap. *Si quis Episcopus* 11. qu. 3. et cap. *Is qui* de sententia excomm. Observat tamen Bonacina, quod si quis censura aliqua ligatus exerceret actum Ordinis, urgente gravi aliqua necessitate, aut ad evitandum aliquod scandalum, non incurreret irregularitatem; sicut nec ille, qui ex ignorantia, aut inadvertentia vel oblivione inculpabili idem faceret.

2. Tertium est indignum et indebitum sacrorum Ordinum exercitium absque legitima ordinatione: si quis v. g. solemniter ministret in Ordine aliquo sacro, quem non habet: ut si Sacerdos exerceat actus Ordinis episcopalis, si simplex Clericus Baptismum solemniter administret; in his enim et similibus casibus incurritur irregularitas.

Quartum est crimen haeresis; nam Haeretici omnes et apostatae a Fide, nec non eorum fautores et defensores sunt irregulares, etiamsi sint occulti, ut habetur ex cap. *Qui in aliquod*, et cap. *Presbyteros* dist. 5. et etiam Haereticorum filii usque ad secundam generationem, quamvis ab errore parentum recesserint, et veram Fidem amplexi sint, ut habetur ex cap. *Statutum* de Haereticis; si tamen parentes eorum ante mortem Ecclesiae reconciliati fuerint, tunc, quamvis ipsi parentes etiam post haeresis abjectionem maneant irregulares, filii tamen nullam ab iis contrahunt irregularitatem.

3. Quintum denique est homicidium et mutilatio; quicunque enim alterum injuste quocunque modo occidit et mutilat, vel illius injustae occisioni vel mutilationi cooperatur, jussu, consilio, auxilio aut alio simili modo, fit irregularis, ut fuse explicat et probat Bonacina sup. punct. 8. et Toletus lib. 1. cap. 79 et seq. Neque solum incurritur

irregularitas ex homicidio voluntario, sed etiam ex casuali, quod accidit praeter intentionem occidentis, si debita diligentia adhibita non fuit; quae si adhibita fuisset, ejusmodi homicidium sequutum non fuisset; quod et similiter de mutilatione dicendum est: quod quidem variis exemplis explicat Toletus sup. quae apud illum videri possunt.

§. III.

Qua ratione tollatur irregularitas.

1. Quatuor modis tolli potest irregularitas, nimirum susceptione Baptismi, professione religiosa, ablatione seu remotione causae et dispensatione legitima.

Per Baptismum tollitur quaevis irregularitas ex delicto proveniens, vel (ut magis proprie loquamur) per Baptismum fit, ut baptizatus nullam incurrat irregularitatem delictorum, quae ante Baptismum commisit; non tollit vero irregularitatem, quae oritur ex defectu, si post Baptismum idem defectus remaneat.

Per professionem religiosam tollitur solummodo irregularitas ex defectu natalium proveniens quoad Ordines, non vero quoad Praelaturas, ut habetur cap. 1. de filiis Presbyterorum.

Aufertur etiam irregularitas ex defectu proveniens sublata causa, ob quam fuerat inducta: v. g. tollitur irregularitas ex defectu aetatis proveniens, per adventum legitimae aetatis, et sic de aliis, ut docet Bonacina q. 5. punct. 2.

2. Demum tollitur irregularitas per dispensationem legitimam, atque in primis summus Pontifex pro suprema authoritate, quam in universam Ecclesiam obtinet, dispensare potest in quavis irregularitate, quae jure humano introducta est, ut ex communi Doctorum consensu docet Bonacina punct. 1. et constat ex his, quae dicta sunt sup. cap. de legibus.

Episcopus etiam dispensare potest cum suis subditis in irregularitatibus provenientibus ex delicto occulto, id est ex delicto, quod non est publicum seu notorium in ratione delicti, e. g. si quis majori excommunicatione occulte ligatus publice celebret, et si contrahat irregularitatem, poterit Episcopus in illa dispensare, quia, licet celebratio sit publica, delictum tamen non est publicum, ut explicat Bonacina sup.

Excipitur tamen irregularitas ex homicidio voluntario proveniens, et ex quocunque delicto deducto ad forum contentiosum, a qua solus summus Pontifex dispensat; sicut et a quavis alia irregularitate, quae ex defectu aliquo provenit, ut ex communi Theologorum consensu docet Bonacina supra qu. 2. punct. 1.

3. Potest nihilominus Episcopus dispensare cum illegitimo ad tonsuram et minores Ordines, sicut et ad beneficium simplex; ad Ordines vero sacros, et alia beneficia, quae Ordinem sacrum requirunt, dispensare non potest, ut habetur cap. de filiis Presbyterorum in 6.

Atque hactenus de censuris Ecclesiae ad majorem Dei gloriam et ipsius Ecclesiae utilitatem.

APPENDIX.

De statu clericali et ecclesiasticae hierarchiae disciplina.

Ne quid eorum, quae personas divino cultui mancipatas spectant, hoc in opere desideretur, hanc appendicem instar cujusdam veluti supplementi ad illius calcem subjecimus, in qua breviter adnotavimus ea, quae ad clericalem statum et ecclesiasticae hierarchiae disciplinam pertinent, nec in aliis hujus libri partibus commode potuerunt explicari: ut quivis sacris Ordinibus initiatus, aut ecclesiasticis ministeriis adscriptus, ob oculos habeat et uno veluti aspectu facilius intueri possit, quae sint muneris sibi impositi partes, quidve ratione characteris, aut beneficii, seu officii suscepti praestare teneatur.

ARTICULUS I.

De primo ad statum clericalem ingressu.

1. Quoniam *in omni actione suscipienda* (ut loquitur Catechismus Romanus part. 2. cap. 7.) *magnopere refert, quem sibi quisque finem constituat; optimo enim fine posito, recte omnia consequuntur: qui sacris initiari volunt, hoc in primis attendere debent, ut nihil sibi tanto munere indignum proponant etc. Alii enim eo consilio ad hanc vivendi rationem se convertunt, ut quae ad victum vestitumque necessaria sunt, parent, ita ut praeter quaestum nihil aliud in sacerdotio, quemadmodum vulgo caeteri omnes in quovis sordidi artificii genere, spectare videantur; quamvis enim ex Apostoli sententia*

naturalis et divina lex jubeat, ut qui altari servit, de altari vivat, tamen quaestus et lucri causa ad altare accedere, maximum sacrilegium est. Alios honoris cupiditas et ambitio ad sacerdotalem ordinem ducit. Alii vero, ut divitiis affluant, initiari volunt: cujus quidem rei illud argumentum est, quod nisi opulentum aliquod ecclesiasticum beneficium eis deferatur, nullam sacri Ordinis cogitationem habent; hi vero sunt, quos Salvator noster mercenarios appellat Joan. 10 etc. Soli vero illi ostio in Ecclesiam merito introire dicuntur, qui a Deo legitime vocati ecclesiastica munera ejus unius rei causa suscipiunt, ut Dei honori inserviant etc.

2. Quibus quidem verbis monentur quicunque in Christi Domini Clerum cooptari cupiunt, ut antequam illius sanctuarium ingrediantur, serio apud se perpendant, num se ad sublime illud vitae genus divino nutu vocatos agnoscant; *neque enim quisquam sumit honorem,* ut ait Apostolus Heb. 5. *sed qui vocatur a Deo, tanquam Aaron.*

Quod ut facilius et certius quisque perspicere possit, considerare debet, num a Deo acceperit ea, quae ad ministeria ecclesiastica rite obeunda requiruntur; quos enim vocavit, hos (juxta dictum ejusdem Apostoli 2. Cor. 3.) *idoneos effecit Ministros novi Testamenti.*

Atque in primis debet attendere, num ulla censura, irregularitate aut alio simili impedimento sit obstrictus; num aliquibus pravis inclinationibus aut vitiis cum clericalis vitae sanctimonia e diametro repugnantibus obnoxius sit; num litteraturam sufficientem sit adeptus, aut saltem ad illam adipiscendam idoneus judicetur. Consideret praeterea, quae sit ejus mens, quod consilium, quis voluntatis scopus, in hoc clericali statu amplectendo, quonam ejus intentio feratur; *universos enim* (inquit S. Bernardus super illa verba: *Ecce nos reliquimus omnia etc.*) *in Ordinibus ecclesiasticis, caeterisque ad sanctuarium pertinentibus, honorem quaerentes proprium, aut divitias, vel corporis voluptatem, postremo quae sua sunt, non quae Jesu Christi, manifeste prorsus et indubitanter non ea, quae ex Deo est caritas, sed aliena a Deo, et quae omnium malorum radix est, cupiditas introducit.*

3. Denique quod praecipuum est, superioris et Praelati voluntatem auscultetur, non precibus importunis, aut aliorum interventu animum ejus flectere nitatur; nihil abscondat eorum, quae ab eo sciri debent; sed totum se illius discretioni et providentiae permittat.

Porro ad vocationem illam divinam certius dignoscendam conducere plurimum potest, si (quod a plerisque Sanctorum factum legimus) qui clericali militiae adscribi cupit, paululum se a negotiis saecularibus et mundi conversatione subducat et in aliquo secessu anteactae vitae rationem a se ipso reposcat, conscientiae sordes diligenter abstergat, ut purgato mentis oculo, adspirante coelestis gratiae luce, clarius perspicere possit, quae sit in re tanti momenti divina voluntas: ad quod etiam viri prudentis consilio plurimum juvari poterit: certe S. Paulus ad Apostolatum ipsiusmet Christi Domini voce destinatus et coelestibus gratiis usque ad miraculum perfusus, nonnisi Ananiae interventu divinae voluntatis consilium agnovit.

ARTICULUS II.

De habitu et tonsura clericali.

1. De his aliquid sup. tract. 1. c. 7. sacrae ordinationis doctrinam explicantes delibavimus, quae quoniam non minimi momenti esse censentur, paulo accuratius, breviter tamen hic denuo attingere non erit inutile.

Atque in primis observandum est, Ecclesiam sapienti consilio voluisse, *ut sicut Clerici a Laicis discreti esse debent in conversatione* (ut dixit S. Anacletus Papa epist. ad Ecclesias per Galliam institutas circa annum Domini 167.) *ita et in tonsura et in omni habitu discreti apparerent.* Ex quibus Pontificis verbis obiter colligi potest, quam sit antiquus ipsius tonsurae clericalis usus, quam ab ipso etiam S. Petro incepisse testatur Rabanus lib. 1. de Inst. cler. cap. 2. asseritque sanctum illum Apostolum *hunc ritum primum sumpsisse, ut formam et similitudinem Christi in capite gestaret, dum pro redemptione nostra crucis patibulum subiturus, a nefanda Judaeorum gente acutis spinarum aculeis coronaretur.*

Haec autem tonsura clericalis duo praesertim secundum Ecclesiae institutum requirit: primo ut Clerici comam non relaxent aut nutriant; quod in plurimis Conciliis sub anathemate prohibitum est, nominatimque in Concilio Barcinonensi sub Vigilio Papa can. 3. Conc. Romano sub Gregorio II. cap. ult. Concil. Moguntino 1. sub Leone IV. can. 15. Conc. Triburiensi sub Formoso can. 27. et aliis.

2. Secundo ut in modum circuli et coronae tonsuram in capite gestent: quod etiam plurimorum Conciliorum decretis statutum reperitur, ac potissimum Concilii Aquisgranensis 1. sub Stephano V. cap. 1. Concilii Lateranensis sub Innocentio III. cap. 16. Concilii Oxoniensis sub Honorio III. cap. de habitu Clericorum; Concil. Ravennatis sub Honorio IV. rubrica 3. et Concilii Palentini sub Urbano VI. rubrica de Clericis conjugatis.

Similiter etiam clericalis habitus deferendi lex, quae in iisdem Conciliis lata est, et in plurimis aliis etiam nostri hujusce saeculi confirmata, duo praesertim capita continet. Primum ipsius habitus materiam spectat, de qua in Concil. Nicaeno 2. can. 6. id memorabili decreto constitutum fuit: *ut Episcopi et Clerici ex sericis texturis variatum vestimentum non habeant, nec se splendidis vestibus exornent.* Quod etiam simili modo sancitum reperitur in Concilio Palentino cap. 6. in Concilio Lateran. sub Leone X. in Bulla reformationis et in Concilio Senonensi paulo ante Tridentinum, et in Concilio Mediolanensi 1. sub S. Carolo Borromaeo, in quibus et plurimis aliis Conciliis tum provincialibus, tum dioecesanis prohibitae sunt in privato habitu clericali sericae vestes, et lanearum solummodo usus universali propemodum Ecclesiae praxi approbatus fuit.

3. Secundum ejusdem clericalis habitus formam respicit, ut scilicet vestes ejusmodi sint talares: quod habetur ex collectione antiquorum Canonum a S. Martino Bracharensi Archiepiscopo facta circa annum Domini 572. et in Concilio Romano sub Zacharia can. 31. ac ut alia plurima Concilia omittamus, demum in Concilio Senonensi cap. 24. his verbis: *Vestes sint talares, nec nimia amplitudine superfluae, nec plus aequo constrictae, in quibus clericalis Ordinis honestas et modestia deprehendatur, fastus, jactantia vel elationis vitium devitetur.* Praeterea ut vestes clericales nigri sint coloris; quamvis enim olim violaceus color apud quoscunque Clericos in usu esset (ut observat Baronius ad an. 393. n. 48.), nihilominus communis Ecclesiae usus obtinuit nunc, ut colore violaceo Episcopis reservato, alii Clerici fusco seu nigro uterentur, quod etiam in Concilio Burdegalensi anno 1583. et Aquensi 1585. constitutum est: quas quidem sanctiones apostolica sedes confirmavit.

His autem Conciliorum, adeoque Ecclesiae universae toties repetitis decretis, omnes omnino Clericali militiae adscriptos constringi manifestum est: quod quamvis hisce ultimis temporibus, relaxata nonnihil ecclesiastica disciplina, non ita stricte exigatur ab iis, qui clericali solummodo tonsura initiati sunt; certum est tamen, Clericos beneficia aut officia ecclesiastica obtinentes, aut Ordinibus ecclesiasticis, praesertim sacris, initiatos, ad tonsuram et habitum clericalem stricte obligari; quod Concilium Tridentinum sess. 14. c. 6. de ref. expressis his verbis declaravit: *Omnes ecclesiasticae personae quantumcunque exemptae, quae aut in sacris fuerint, aut dignitates, personatus, officia aut beneficia qualiacunque ecclesiastica obtinuerint, si postquam ab Episcopo suo etiam per edictum publicum moniti fuerint, honestum habitum clericalem illorum Ordini et dignitati congruentem, et juxta ipsius Episcopi ordinationem et mandatum non detulerint, per suspensionem ab Ordinibus ac officio et beneficio, ac fructibus, reditibus et proventibus ipsorum beneficiorum, nec non si semel correpti denuo in hoc deliquerint, etiam per privationem beneficiorum ejusmodi coërceri possint et debeant.*

4. Ex cujus decreti tenore sequitur, hodie Clericos tonsuram et habitum clericalem contemptui aut neglectui habere sine gravi peccato non posse; cum poena suspensionis generalis in illius legis violatores decernatur, quam nonnisi ob peccatum aliquod grave decerni ex ante dictis constat. Unde Navarrus, Reginaldus, Riccius, Henriques et alii apud Bonacinam disp. 8. de sac. or. qu. un. punct. ult. docent, Clericum in sacris Ordinibus constitutum aut obtinentem beneficium, peccaturum mortaliter, si notabili aliquo tempore tonsuram aut habitum clericalem non deferat. Verum est quidem, in Conc. Mediol. tit. de Clericorum vestitu num. 18. permitti, ut Clerici in itinere constituti, breviori et contractiori veste, quam vulgo setanellam vocant, uti possint: quod etiam concessum reperitur in Conc. Aquensi an. 1585 approbato a Sixto V. summo Pontifice, nec non in constitutionibus synodalibus dioecesis Aletensis et quarumdam aliarum dioeceseon. Sed tamen accipi debet eo sensu, ut solummodo in itinere, non vero domi aut ruri, deambulationis gratia licitum sit Clericis uti hac veste breviori et contractiori, quae nihilominus talis esse debet, ut infra genua delabatur, quod in supra-

dictis Concilii expresse declaratum est, et ut ejus forma Clericus a Laico facile distingui possit.

ARTICULUS III.

De beneficiis ecclesiasticis.

1. Nomine beneficii ecclesiastici intelligitur jus perpetuum percipiendi fructus ex bonis ecclesiasticis, propter aliquod officium spirituale authoritate Ecclesiae constitutum. Ita Lessius lib. 2. de just. et jur. cap. 34. dub. 1.

Sunt autem alia beneficia regularia, quae solis regularibus competunt, et alia saecularia, quae saecularibus conferuntur. Item alia sunt beneficia duplicia, ut loquuntur Canonistae apud Rebuffum in praxi pag. 6. alia simplicia. Duplicia vocantur illa, quae adjunctam habent aliquam administrationem aut eminentiam in Ecclesia: qualia sunt beneficia curata, Archidiaconatus, Episcopatus etc. Beneficia simplicia dicuntur illa, quae nullam administrationem aut eminentiam ejusmodi habent, sed tantum instituta sunt ad preces Deo fundendas, aliaque divina officia obeunda; tales sunt Capellaniae etc. ut docet Navarrus et alii apud Lessium supra dub. 2.

2. His breviter praenotatis, ex variis ac plurimis, quae a Theologis circa beneficia disputari solent, praecipua et maxime scitu necessaria, ex communi et magis recepta probatorum authorum doctrina hic breviter subjiciemus et quaestiunculis aliquot explicabimus.

QUAESTIUNCULA I.

Quot modis beneficia ecclesiastica licite obtineri possint.

1. Quinque praesertim modis beneficia hodie obtineri possunt: 1. Praesentatione seu nominatione patroni et institutione collatoris. 2. Electione et confirmatione. 3. Collatione libera. 4. Resignatione in favorem cum secuta collatione. 5. Permutatione.

Praesentatio seu nominatio est personae alicujus idoneae per patronum Episcopo vel alteri, ad quem institutio seu collatio pertinet, legitime facta exhibitio; institutio autem est ipsius beneficii juriumque illius collatio et attri-

butio, et haec institutio seu collatio fieri solum potest per Ecclesiasticos, praesentatio vero etiam per Laicos.

Electio in eo differt a praesentatione, quod electio fiat a pluribus, ut a Capitulo et a solis Ecclesiasticis, per suffragia, praesertimque in praelaturis locum habeat; praesentatio vero etiam ab una persona etsi laica, et in quovis beneficii genere. Confirmatio vero est collatio beneficii facta electo, sicut institutio est eadem collatio facta praesentato seu nominato.

Collatio libera dicitur, quando beneficium solo jure Praelati datur, nec subest juri Patronatus.

Resignatio est, quando quis beneficium suum libere resignat seu dimittit in manibus collatoris, in favorem alterius.

Permutatio denique, quando haec resignatio fit causa permutandi beneficii cum alterius beneficio. De quibus videri potest Lessius sup.

2. Quaeres, utrum beneficia sint semper dignioribus conferenda. Respondetur, quod licet is, qui resignat beneficium in favorem alterius, non teneatur quaerere dignissimum, sed sufficiat, si dignus sit resignatarius; electores tamen, praesentatores et collatores tenentur semper, quantum in ipsis est, curare ut dignissimis conferantur beneficia, praesertim curam animarum annexam habentia, ut ex S. Thoma et pluribus aliis Theologis docet Lessius supra dub. 14. idque variis SS. Patrum authoritatibus fuse probat, ita ut peccet mortaliter is qui eligit, praesentat aut confert beneficium, praesertim curam animarum annexam habens, digno, praetermisso absque ulla causa legitima eo, qui notabiliter dignior et aptior videtur, speraturque multo melius functurus officio. Quod etiam confirmari potest ex Concil. Trid. sess. 24. cap. 1. ubi dicitur expresse: *Omnes et singulos, qui ad promotionem praeficiendorum quomodocunque jus habent, mortaliter peccare, nisi quos digniores et Ecclesiae magis utiles ipsi judicaverint, non quidem precibus vel humano affectu, aut ambientium suggestionibus, sed eorum exigentibus meritis praefici diligenter curaverint.*

3. Dictum est, absque legitima causa, quia si v. g. patronus praesentet dignum, collator conferre tenetur, etsi alios magis idoneos noverit; item si beneficium ex institutione sua conferendum sit alicui ex certa familia; tum enim aptissimo ex illa familia conferendum erit, non vero aliis etsi aptioribus.

Quocunque autem modo beneficium aliquod obtineatur, cavendum est prae caeteris simoniae peccatum, quod in praedictis omnibus obtinendi beneficii modis reperiri potest, tam ex parte obtinentis, quam conferentis aut patroni; de quo quidem peccato, quoniam nimis crebro evenire solet, paulo accuratius nobis agendum est.

QUAESTIUNCULA II.

Quibus modis Simonia tum in aliis casibus, tum praesertim in obtinendis beneficiis committi possit.

1. Simoniae peccatum a Simone Mago nomen accepit, eo quod primus dona Spiritus sancti pecunia emere voluerit, Act. 8. et ut loquitur S. Augustinus tract. 10. in S. Joan. *Volebat emere Spiritum sanctum, quia volebat vendere Spiritum sanctum;* ex quo factum est, ut peccatum illud, quo spirituale aliquid aut spirituali annexum, pecunia aut aliqua re pretio aestimabili emitur aut venditur, *Simonia* nuncupetur. Quam grave sit autem illud peccatum, patet tum ex objurgatione asperrima, qua S. Petrus erga praefatum Simonem usus est; tum etiam ex eo, quod cap. *Reperiuntur* 1. q. 1. appellatur *execrabile flagitium*, et cap. *Sicuti* 1. de simonia dicitur, *simoniacam pestem sui magnitudine alios animae morbos vincere.* Et cap. *Sane* 15. quaest. 13. dicitur: *Instar publici criminis laesae Majestatis esse puniendam.*

2. Est autem triplex simonia (ut docet Toletus lib. 5. c. 86.): mentalis, conventionalis et realis. Simonia mentalis duplici modo contingere potest: primo, cum quis deliberate, vult emere aut vendere aliquid spirituale; secundo cum aliquid exterius facit cum intentione emendi aut vendendi aliquid spirituale, sine ullo pacto externo: ut si quis obsequium praestet Praelato aut Patrono hac intentione, ut conferatur illi beneficium in obsequii mercedem.

Simonia conventionalis est, quando aliquod pactum externum intervenit; quod tamen sive ex utraque, sive ex alterutra parte nondum executioni mandatum est.

Simonia realis est, quando ex utraque parte pactum executioni mandatum est.

Quocunque autem modo simonia committatur, est semper gravissimum peccatum; non tamen incurruntur poenae adversus simoniacos decretae, nisi propter simoniam realem,

aut propter conventionalem, quae in confidentia reperitur, ut docet et probat Lessius dub. 27. et ex infra dicendis patebit.

3. Quoniam vero innumeris prope modis hoc peccatum committi potest, quos sigillatim persequi nimis prolixum foret, proponemus hic regulam generalem communiter a Theologis receptam, qua dignosci poterit in quovis casu particulari, utrum simonia committatur, nec ne. Ad cujus faciliorem intelligentiam supponimus 1. nomine rei spiritualis, quae per simoniam vendi aut emi dicitur, intelligi a Theologis, ut recte observat Lessius lib. 2. cap. 35. dub. 1. non id omne, aut solum, quod est incorporeum; sed id, quod est aliquo modo supernaturale, sive sit aliquid reale, sive aliquid morale tantum, sive in modum actus, sive in modum habitus, ut sunt virtutes supernaturales, gratiae gratis datae aut gratum facientes, Sacramenta, et quivis usus potestatis alicujus supernaturalis, vel etiam id, quod est rei supernaturali annexum, ut sunt beneficia ecclesiastica etc.

Supponimus 2. peccuniam, aut aliquid pecunia aestimabile, vario et multiplici titulo pro aliqua re spirituali dari posse: scilicet vel per modum pretii ipsius rei supernaturalis, vel per modum eleemosynae et sustentationis, quae Ministro ecclesiastico tribuitur, vel per modum oblationis, quae Deo fit in persona Ministri, vel per modum liberalis et gratuitae donationis, aut denique per modum laudabilis consuetudinis ab Ecclesia approbatae.

Supponimus 3. ex communi et recepta Theologorum doctrina, cujus probatio videri potest apud Lessium sup. dub. 4. duplicem esse simoniam: aliam jure divino, aliam jure humano et ecclesiastico prohibitam: e. g. venditio quaevis aut emptio rei spiritualis supernaturalis est simonia jure divino prohibita, ut ex variis Scripturae locis probat Lessius; venditio autem vel emptio rei alicujus temporalis, quae alicui rei spirituali annexa est, v. g. emptio aut venditio beneficiorum ecclesiasticorum, quoad partem temporalem, simonia est ecclesiastico jure vetita, quia, ut idem Lessius fuse declarat, quamvis jus ad percipiendos fructus beneficii materialiter et seorsim a quovis officio spirituali et sacro consideratum, sit aliquid temporale, quod proinde divino jure non est invendibile, ecclesiasticis tamen legibus, quae ab eodem Lessio et aliis Doctoribus fuse citantur,

ob reverentiam rei spiritualis annexae prohibitum fuit, ne tale jus vendi posset: unde sicut Ecclesia potest decreto aliquo suo locum materialem divino cultui dicatum reddere immunem, ita ut qui violat immunitatem illam ecclesiastico jure introductam, peccet contra virtutem religionis, adeoque peccatum sacrilegii committat; ita rem temporalem rei spirituali annexam, propter annexionem illam potest a venditione reddere immunem, ita ut si vendatur aut ematur pretio aliquo temporali, venditio illa aut emptio simoniaca censeatur.

4. His suppositis ad dignoscendum, in quibus casibus simoniae labes incurratur, vel non incurratur, generalis regula haec esto: Quotiescunque aliquid spirituale vel spirituali annexum eo sensu, qui supra explicatus est, emitur aut venditur, id est, quotiescunque pro tali re accipitur aut datur aliquid pecuniá aestimabile, tanquam illius pretium, toties peccatum simoniae committitur; secus vero, si alio titulo detur vel accipiatur, tunc enim perpendendum est, qualis sit ille titulus, an verus et legitimus, an vero fucatus et ad palliandam simoniam appositus.

Ex quo intelligitur, ad rationem simoniae duo praesertim requiri, quorum unum est pretium, qualis est pecunia, aut quidvis aliud pretio aliquo aestimabile, quale est munus a lingua, vel a manu, vel ab obsequio, ut communiter docent Theologi; alterum est veluti merx, scilicet res aliqua spiritualis aut spirituali annexa, quae tali pretio aestimatur, eoque venditur aut emitur: unde quotiescunque haec duo simul concurrunt, toties committitur simonia; si vero vel unum illorum desit, non committitur.

Ex ante dictis sequitur 1. non esse simoniam, si pretium aliquod vel merx recipiatur pro munere docendi scientiam aliquam naturali industria comparabilem, quia ejusmodi scientia non est quid supernaturale, et praeterea, ut recte observat Alensis 2. p. 185. num. 3. merx illa proprie loquendo non tam datur pro doctrina, quam pro labore docendi, qui est pretio aestimabilis: qua ratione etiam licite merces aliqua honesta, pro tradenda Theologiae doctrina dari et accipi potest, ratione laboris, qui in scientia adeo sublimi et ardua recte explicanda nonnisi maximus esse potest, quique proinde ipsius corporis vires valde exhaurire solet: quod etiam docent Adrianus, Cajetanus,

Victoria, Sotus, Suares et alii apud Laymannum c. 7. de sim. §. 4.

5. Sequitur 2. neque etiam committi simoniam, si Sacerdotes stipendium seu honorarium accipiant pro celebrationibus Missarum, exequiis mortuorum aliisque functionibus ecclesiasticis, quando illud non datur per modum pretii, sed per modum eleemosynae et sustentationis aut laudabilis consuetudinis ab Ecclesia approbatae: unde Apostolus 1. Cor. 9. dicit, quod *qui in sacrario operantur, quae de sacrario sunt, edunt, et qui altari deserviunt, cum altari participant;* et cap. *Ad apostolicam audientiam* de simonia expresse habetur, quod, quamvis Sacerdotibus et Clericis pro his et similibus pecuniam exigere et extorquere prohibitum sit; Laici tamen laudabilem consuetudinem pia erga sanctam Ecclesiam devotione introductam infringere non debent, sub praetextu canonicae pietatis, sed quod per Episcopum ad id possunt compelli.

Sequitur 3. nullam quoque committi simoniam, quando pro dote puellae, quae vitam religiosam vult profiteri, aliquid ab ea vel ejus parentibus accipitur, cum id accipiatur per modum sustentationis; secus vero si praecise pro ipsa susceptione ad statum religiosum aliquid acciperetur, quia tunc esset id omnino simoniacum, ut docent S. Thomas, Sotus, Sylvester, Suares apud Laymannum cap. ult. de sim. §. 4. qui etiam merito dubitat, utrum, quando monasterium dives est, licitum sit, aliquid ejusmodi titulo sustentationis exigere. Certe S. Doctor 4. disp. 25. quaest. 3. art. 2. qu. 2. ad 7. aperte declarat: *Quando sine gravamine Monasterii recipi potest novitius, simoniacum est, aliquid exigere;* cui subscribunt Cajetanus, Victoria, Rosella, Armilla, Lessius, Suares et alii apud Laymannum supra. Et Innocentius III. in Concilio generali Lateranensi c. 64. habeturque cap. *Quoniam* de simonia, penitus prohibuit, ne Moniales pro aliis in coetum et monasterium suum cooptandis et admittendis, pretium ullum recipiant praetextu paupertatis, non quidem verae, sed fictae et simulatae. Quamvis autem Lessius cit. cap. 35. dub. 12. Toletus lib. 5. cap. 89. et quidam alii Theologi nitantur excusare praxim illam, quae in omnibus ferme Monasteriis etiam ditissimis nunc viget, ut in ea nonnisi mediante dote ac pretio, sub obtentu sustentationis pateat aditus: idem tamen Lessius

fatetur, id esse verum avaritiae signum et speciem simoniae redolere.

6. Sequitur 4. nullam esse simoniam, quando calices et alia vasa et vestimenta sacra venduntur aut emuntur, quia ut ex communi Theologorum consensu docet Suares lib. 4. cap. 4. num. 12. haec et similia, quamvis consecrata et cultui divino dicata, remanent semper secundum se pretio aestimabilia, ac proinde vendibilia: consecratio enim nonnisi accidentaliter illis annectitur; si tamen majori pretio venderentur, quia consecrata sunt, tunc simonia committeretur, ut docet Toletus supra, et satis per se patet.

Quod autem spectat ad simoniam, quae in beneficiis ecclesiasticis reperiri potest, ut facilius et certius dignosci possit, in quibusnam casibus id contingat, observationes aliquas ex magis communi et recepta Doctorum sententia hic breviter subjiciemus.

Prima est, nullam esse simoniam, resignare beneficium in favorem tertii cum clausula: *Non aliter, non alias,* quando ejusmodi resignatio fit in manibus summi Pontificis, ut ex Rebuffo, Navarro et aliis docet Lessius cap. 35. dub. 14. et satis ex communi usu et praxi constat.

Secunda, nullam quoque esse simoniam, resignare beneficium in manibus ejusdem summi Pontificis, reservata aliqua moderata pensione, ut docet idem author dub. 15. et ex communi usu satis patet. Imo qui vult resignare in favorem tertii sub onere alicujus pensionis, potest licite cum illo transigere de illa, non quidem absolute, sed sub beneplacito summi Pontificis; alias si absolute faceret, simoniam committeret.

7. Quaeres, utrum is, qui resignat sub onere pensionis, ad faciliorem et tutiorem illius solutionem de hypotheca aliqua aut fidejussore cum resignatario convenire licite possit. Respondetur, posse, dummodo fiat sub ejusdem summi Pontificis beneplacito, et illius authoritate confirmetur; alias illicitum fore, ac simoniam redolere, ut docet idem Lessius, qui etiam recte monet, in resignationibus quibuscunque omne pactum de onere temporali, quod jure non est annexum, licite fieri non posse absque legitima authoritate superioris; quod maxime observandum est.

Tertia, resignare vel conferre beneficium alicui in confidentiam, id est ex intentione illum obligandi, ut post aliquod tempus, propinquo vel amico resignantis, aut

conferentis, aut cuivis alteri resignet, aut ut pensionem ex eo alteri solvat, esse simoniam confidentiae mentalis; si vero pactum intercedat, esse confidentiam simoniae realis, quae poenas juris infert, ut docet idem Lessius dub. 16. et habetur in Pii V. Bulla, quam refert Navarrus cap. 23. num. 110.

Quarta est, beneficia non posse licite permutari sine Praelati authoritate, et hanc permutationem non modo illicitam esse ac simoniam redolere, sed etiam irritam ac invalidam, ut habetur apud eundem Lessium dub. 17.

Quaeres, utrum in permutatione beneficiorum compensari possit fructuum inaequalitas. Respondetur, posse, dummodo id fiat ex licentia et authoritate summi Pontificis, vel reservando pensionem ex beneficio, quod ampliores habet proventus, vel aliquid praestando, quod ab ipso Pontifice, tanquam justum et licitum approbetur, ut docet idem Lessius supra.

Quinta est, illum, qui habet jus in beneficio aliquo, seu cui beneficii collatio legitime facta est, posse pretio redimere vexationem injustam, si forte quis illum a possessione capienda impediat, nec in ea redemptione ullam committi simoniam, ut ex S. Doctore, Soto, Navarro et aliis docet Lessius dub. 18.

QUAESTIUNCULA III.

Quaenam sint poenae contra simoniacos constitutae.

1. Poenae illae secundum juris dispositionem non incurruntur, nisi ob simoniam commissam in religionis ingressu, Ordine et beneficiis.

Atque in primis excommunicantur tam dantes quam recipientes aliquid simoniace pro ingressu religionis, et qui sic admissi sunt, nonnisi ex dispensatione Ordinarii in Monasterio illo manere possunt, ut patet ex extravag. Urbani IV. quae incipit: *Sane non in vinea Domini.*

Similiter is, qui confert Ordines simoniace, est excommunicatus, ut habetur extravag. *Cum detestabile* de simonia; est etiam suspensus a collatione cujusvis Ordinis, etiam tonsurae, et ab executione omnium munerum pontificalium; interdictus est etiam illi Ecclesiae ingressus, et si contra suspensionem vel interdictum illud aliquid fecerit, est suspensus ab administratione suae Ecclesiae et a perceptione

ructuum omnium suorum beneficiorum, nullusque potest llum absolvere praeter summum Pontificem; etiam si deictum sit occultum, ut habetur in Bulla Sixti V. edita in nale promoventes et promotos;' quod intelligendum est ro iis locis, in quibus Bulla illa promulgata et recepta uit: existimat siquidem Lessius dub. 24. illam plerisque n locis ignorari, proindeque non esse receptam.

2. Qui autem Ordinem aliquem simoniace susceperit, st excommunicatus ipso facto, ut habetur cit. extravag. *Cum detestabile;* est etiam suspensus ab executione suorum)rdinum ut ibidem dicitur, et per supradictam Bullam ;ixti V. privatur omnibus dignitatibus, officiis, beneficiis t efficitur inhabilis ad omnia, nec ab alio quam a Romano Pontifice absolvi posse dicitur.

Denique qui beneficium simoniace confert, aut conferri rocurat, eligendo, praesentando, confirmando, commenlando, est ipso facto excommunicatus, ut habetur ex citat. xtravag. *Cum detestabile:* quae poena etiam ibidem decernitur contra illos, qui operam suam interponunt, ut benelcium simoniace obtineatur, vel ut Ordo simoniace coneratur.

3. Qui vero beneficium per talem simoniam acquirit, st ipso facto excommunicatus, et collatio ac provisio beeficii nulla est, nullumque jus tribuit, ut in eadem exravaganti statuitur, ac insuper fit inhabilis ad idem benecium obtinendum, ut habetur cap. *Nobis fuit* de simonia, t capite penultimo de electione. Quae poenae similiter nflictae sunt contra eos, qui simoniam confidentiae comnittunt, ut fusius explicat Lessius dub. 26.

Quaeres, utrum pretium simoniace acceptum sit restiuendum. Respondetur, quod, quamvis Navarrus cap. 23. um. 103 et 104. et quidam alii Theologi existiment, nullm ad id esse obligationem, probabilior tamen et tutior idetur sententia Adriani, Henrici, Soti et plurimorum liorum Doctorum apud Lessium dub. 28. qui asserunt, retium illud esse restituendum, non quidem ei, qui dedit, d Ecclesiae vel pauperibus, ut ex S. Thoma et aliis proat idem Lessius dub. 31.

QUAESTIUNCULA IV.

Utrum licitum sit, plura simul beneficia possidere.

1. Ut huic quaestiunculae satisfiat, nihil aptius afferre possumus, quam ipsius Concilii Tridentini decretum, in quo quis esset universae Ecclesiae sensus super hac re, declaravit sess. 24. cap. 17. his verbis: *Cum ecclesiasticus ordo pervertatur, quando unus plurium officia occupat; sancte sacris Canonibus cautum fuit, neminem oportere in duabus Ecclesiis adscribi; verum quoniam multi improbae cupiditatis affectu se ipsos, non Deum decipientes, ea quae bene constituta sunt, variis artibus illudere, et plura simul beneficia obtinere non erubescunt: sancta Synodus debitam regendis Ecclesiis disciplinam restituere cupiens, praesenti decreto, quod in quibuscunque personis quocunque titulo, etiamsi Cardinalatus honore fulgeant, mandat observari, statuit, ut in posterum unum tantum beneficium ecclesiasticum singulis conferatur: quod quidem si ad vitam ejus, cui confertur, honeste sustinendam non sufficiat; liceat nihilominus aliud simplex sufficiens, dummodo utrumque personalem residentiam non requirat, eidem conferri. Haecque non modo ad Cathedrales Ecclesias, sed etiam ad alia omnia beneficia, tam secularia quam regularia, quaecunque etiam commendata pertineant, cujuscunque tituli ac qualitatis existant.*

Ex quibus Concilii verbis quaedam scitu necessaria et observatu dignissima colligere possumus.

2. Primum est, quod quamvis habere plura beneficia non sit intrinsece malum, alioquin nullo in casu super illis dispensari posset, non est tamen ex se omnino indifferens, sed est ex genere eorum, quae deformitatem quandam et inordinationem prae se ferunt, cum Concilium dicat, pluralitate illa ordinem ecclesiasticum perverti, proindeque nonnisi adhibitis certis circumstantiis cohonestari posse: quae est expressa S. Thomae doctrina quodlib. 9. art. 15. cui communiter alii Theologi subscribunt.

Secundum est, pluralitatem illam praesertim in beneficiis curam animarum habentibus censeri illicitam, ut expresse declaratur in Concilio Trident. loco sup. cit. et in Concilio Lateranensi sub Alexandro III. cap. 13. quod etiam similiter intelligendum est de aliis quibuscunque incompatibilibus, quales sunt dignitates, personatus, officia et alia

omnia beneficia, quae residentiam requirunt: quae quidem plura simul retineri non possunt; quamvis unumquodque eorum seorsim ad vitam honeste sustentandam non sufficiat, ut ex Concilii verbis satis constat. Est tamen verum aliquando in ista pluralitate beneficiorum incompatibilium summum Pontificem dispensare posse, quando evidens et notabilis Ecclesiae necessitas vel utilitas id exigit; qua ratione S. Gregorius Martinum, Paulinum, Agnellum et alios Episcopos duobus simul Episcopatibus praeesse voluit; verum de illa necessitate et utilitate Ecclesiae, an talis sit, quae pluralitatem illam coram Deo excuset, penes ipsum summum Pontificem esto judicium.

3. Tertium est, licitum esse, plura beneficia compatibilia simul obtinere, si ita necesse sit ad honestam vitae sustentationem, ut ex citato Concilii decreto habetur. Compatibilia autem beneficia in diversis quidem Ecclesiis censentur ea, quorum saltem alterum ad residentiam personalem non obligat; in eadem autem Ecclesia compatibilia beneficia dicuntur ea, quae non sunt uniformia, seu quae ad easdem functiones minime concurrunt; quae proinde in casu supradictae necessitatis simul retineri possent, nisi alicujus specialis Ecclesiae constitutio, vel consuetudo repugnet, ut docet Navarrus, Lessius et alii apud Laymannum tract. 10. cap. 8. de benef. 6.

Qualis autem sit honesta illa vitae sustentatio, cujus necessitas pluralitatem illam beneficiorum coram Deo excuset, prudentis ac timorati viri judicio determinandum est, qui spectatis et perpensis circumstantiis status, conditionis, aetatis, personae et aliis similibus, id ex aequo et bono dijudicare debet: alia siquidem censetur esse honesta vitae sustentatio requisita in Episcopo, alia in Sacerdote inferioris ordinis; alia item esse solet ratio victus in persona multum nobili et illustri, alia in ignobili. Constat etiam virum doctum, ingenii dotibus praecellentem, ac pro bono communi Ecclesiae laborantem, uberiori annona indigere, non quidem ad delicias aut fastum, sed ad sustentandas corporis vires, vel ad alia adjumenta necessaria comparanda.

4. Quartum denique est, cessante causa rationabili et justa, sive honestae sustentationis, sive necessitatis aut utilitatis ipsius Ecclesiae (ut supra dictum est) illicitum esse, plura beneficia, quamvis compatibilia, simul retinere, nec

ad id ullam summi Pontificis dispensationem posse suffragari, cum haec beneficiorum qualiumcunque pluralitas juri naturali repugnet, quando nulla justa et rationabili causa cohonestatur. Ita sentit S. Bernardus epist. 271. ad Theobaldum Campaniae Comitem, et lib. 3. de Consideratione ad Eugenium cap. 6. et S. Thomas cit. quodlib. 9. art. 5. Ita enim docent Paludanus, Adrianus, Gabriel, Sylvester, Major, Cajetanus, Azorius, Navarrus et plures alii, quos citat et sequitur Laymannus supra, quibus addere possumus Cardinalem Bellarminum in epistola ad Episcopum Theanum nepotem suum: ubi postquam dixit, sacros Canones horrere multiplicitatem beneficiorum, addit Theologos Parisienses post longam disputationem anno 1238. definiisse, *neminem posse duo beneficia, si unum sufficeret ad eum alendum, obtinere sine peccato mortali.*

Caeterum, an praeter Ecclesiae necessitatem et utilitatem et honestam vitae sustentationem subesse possit aliqua alia causa justa et rationabilis, ob quam dispensatio super pluralitate beneficiorum compatibilium licite postulari et valide impetrari queat: Doctorum judicio discutiendum relinquentes, hoc solum observamus huic beneficiorum pluralitati absque ulla legitima causa, minime suffragari consuetudinem et usum a multis introductum, cum (ut recte monuit Bellarminus in admonitione ad Clement. VIII.) usus illi tanquam pravus et abusivus, a Concilio Tridentino sit abrogatus.

QUAESTIUNCULA V.

Qualiter se Beneficiarii gerere debeant in expendendis beneficiorum suorum reditibus.

1. Tria sunt genera bonorum, quae beneficiarii possidere possunt: *Patrimonialia*, quae ipsi haereditate, vel industria, vel donatione, vel alio modo, quo Laici solent, sibi acquirunt. *Quasi patrimonialia*, quae ipsis tanquam Clericis obveniunt ob functiones aliquas ecclesiasticas, v. g. ob Missae celebrationem, concionem, cantum ecclesiasticum etc. *Mere ecclesiastica*, quae ratione beneficii alicujus, v. g. Canonicatus, Decanatus etc. percipiuntur. Et de bonis quidem patrimonialibus certum est, Beneficiarios (secundum doctrinam S. Thomae 2. 2. quaest. 158. art. 7. Lessii lib. 2. cap. 4. dub. 6. Laymanni cap. 3. de benef.

et aliorum communiter Theologorum) libere disponere posse, cum ejusmodi bonorum verum habeant dominium, perinde ac Laici; neque enim per Clericatus aut Ordinis susceptionem fiunt dominii incapaces, neque se de bonorum dominio abdicant: proindeque bona patrimonialia pro libito expendere possunt, dummodo tamen in eis expendendis nihil ab ipsis fiat, quod justitiae vel caritati repugnet. Idem quoque de bonis quasi patrimonialibus dici posse censent Joannes Major, Covarruvias, Navarrus, Lessius et alii, quos citat et sequitur Laymannus sup. et etiam de bonis mere ecclesiásticis, seu de reditibus beneficiorum, quoad eam partem tantum, quae congruae cujusque sustentationi necessaria est.

2. Difficultas igitur praecipua est de ea parte redituum et proventuum ecclesiasticorum, quae congruae et honestae sustentationi minime necessaria est, ac proinde ipsis Beneficiariis superflua: de qua quaeritur, qualiter ab ipsis expendi debeat. Cujus quidem difficultatis resolutio pendere videtur ex altera quaestione, num scilicet beneficiarii habeant verum et proprium dominium illius partis fructuum et redituum suorum, quae congruae et honestae illorum sustentationi necessaria non est: de qua re duae sunt celebres Doctorum sententiae.

Prior est Majoris, Paludani, Navarri et aliorum apud Lessium supra, qui censent beneficiarios non esse dominos illius partis redundantis, sed tantum dispensatores: proindeque obligari ex justitia ad partem illam in pios usus expendendam; alias si secus fecerint, non modo peccare mortaliter, sed etiam ad restitutionem obligari, id est teneri tantumdem ex aliis bonis in pia opera impendere. Posterior sententia est eorum, qui docent, post erecta beneficia certosque proventus singulis titulis assignatos, beneficiarios effici absolute dominos omnium proventuum, ita ut quamvis partem superfluam in profanos usus expendendo mortaliter peccent, non tamen ad ullam restitutionem faciendam obligentur. Ita Sotus, Covarruvias, Franciscus Sarmiento et alii, quos citat et sequitur idem Lessius supra.

3. Quamvis autem ambae illae sententiae propter auctoritatem gravium et insignium Theologorum, qui eas propugnant, et rationes, quibus fulciuntur, sint valde probabiles: prior tamen, ut ipsemet Lessius fatetur, tutior est, et in praxi consulenda, licet damnari non debeat is, nec

a Sacramento Poenitentiae arceri, qui posteriorem amplecteretur, nec ab illa recedere vellet.

Caeterum sive beneficiarii censeantur esse domini redituum suorum, sive solummodo dispensatores, certum est et apud omnes in confesso, peccaturos illos, si portionem illam redundantem profanis usibus, aut propinquis ditandis impendant: quod aperte constat ex Concilio Tridentino sess. 25. c. 1. de reform. quod quidem caput, quoniam multa super quaestione, quam tractamus, continet observatu dignissima, quae quivis in beneficiis et dignitatibus ecclesiasticis constitutus maxime ob oculos habere deberet, integrum hic subjicimus. Sic igitur Concilium: *Optandum est*, inquit, *ut ii, qui episcopale ministerium suscipiunt* (ea vero, quae de Episcopis, de quibuscunque etiam aliis beneficiariis intelligenda esse infra declarat), *quae suae sint partes agnoscant, ac se non ad propria commoda, non ad divitias aut luxum, sed ad labores et sollicitudines pro Dei gloria vocatos esse intelligant. Nec enim dubitandum est, fideles reliquos ad religionem innocentiamque facilius inflammandos, si praepositos suos viderint, non ea, quae mundi sunt, sed animarum salutem, ac coelestem patriam cogitantes. Haec cum ad restituendam ecclesiasticam disciplinam praecipua esse sancta Synodus animadvertat, admonet Episcopos omnes, ut secum ea saepe meditantes, factis etiam ipsis ac vitae actionibus, quod est veluti perpetuum quoddam praedicandi genus, se muneri suo conformes ostendant; in primis vero ita mores suos omnes componant, ut reliqui ab eis frugalitatis, modestiae, continentiae, ac quae nos tantopere commendat Deo, sanctae humilitatis exempla petere possint. Quapropter exemplo Patrum nostrorum in Concilio Carthaginensi non solum jubet, ut Episcopi modesta supellectili et mensa, ac frugali victu contenti sint; verum etiam in reliquo vitae genere ac tota ejus domo caveant, ne quid appareat, quod a sancto hoc instituto sit alienum, quodque non simplicitatem, Dei zelum ac vanitatum contemptum prae se ferat. Omnino vero eis interdicit, ne ex reditibus Ecclesiae consanguineos familiaresve suos augere studeant. Cum et Apostolorum Canones prohibeant, ne res ecclesiasticas, quae Dei sunt, consanguineis donent, sed si pauperes sint, iis ut pauperibus distribuant, eas autem non distrahant, nec dissipent illorum causa: imo quam maxime potest, eos sancta Synodus monet, ut omnem humanum hunc erga fratres, nepotes, propinquosque carnis affectum, unde*

multorum malorum in Ecclesia seminarium extat, penitus deponant. Quae vero de Episcopis dicta sunt, eadem non solum in quibuscunque beneficia ecclesiastica, tam saecularia quam regularia obtinentibus pro gradus sui conditione observari, sed et ad sanctae Romanae Ecclesiae Cardinales pertinere decrevit, quorum consilio apud Sanctissimum Romanum Pontificem, cum universalis Ecclesiae administratio nitatur, nefas videri potest, non iis etiam virtutum insignibus et vivendi disciplina eos fulgere, quae merito omnium in se oculos convertant.

QUAESTIUNCULA VI.

Quae sit obligatio Beneficiariorum ad residentiam.

1. Residentiae nomine intelligitur assiduitas commorationis in loco beneficii, ad obsequia ecclesiastica personaliter reddenda: unde colligitur, ut recte observat Sylvester, verbo *Residentia*, illum, qui in loco beneficii commoraretur, sed nullum unquam per se praestaret officium, cum posset et deberet, non censendum esse residere.

Ad residentiam igitur personalem eo modo intellectam obligantur in primis omnes habentes beneficia, quibus animarum cura incumbit, ut expresse declaratur in Concilio Tridentino sess. 23. cap. 1. de reform. his verbis: *Cum praecepto divino mandatum sit omnibus, quibus animarum cura commissa est, oves suas agnoscere etc. quae omnia ab iis nequaquam praestari et impleri possunt, qui gregi suo non invigilant et assistunt, sed mercenariorum more deserunt etc. declarat sancta Synodus, omnes Cathedralibus Ecclesiis praefectos obligari ad personalem in sua Ecclesia vel dioecesi residentiam, ubi injuncto sibi officio defungi teneantur etc.* Et infra: *Eadem omnino etiam quoad culpam, amissionem fructuum et poenas, de curatis inferioribus et aliis quibuscunque, qui beneficium aliquod ecclesiasticum curam animarum habens obtinent, sacro-sancta Synodus declarat et decernit.* In illo tamen capite permittitur Episcopis singulis annis sive continue, sive interrupte a suis Ecclesiis, sive dioecesibus ex justa aliqua causa abesse per duos aut ad summum tres menses.

2. Ex eodem etiam capite colligunt Doctores, Curatos seu Parochos et quosvis alios beneficium ecclesiasticum curam animarum habens obtinentes ab Ecclesiis, seu Parochiis per duos tantummodo menses sive continue, sive

interrupte quotannis abesse posse: idque nonnisi justa aliqua ex causa, et dummodo idoneos Vicarios ab Ordinariis approbatos substituant, ita ut grex ipsorum curae commissus nihil ex ejusmodi absentia detrimenti patiatur.

Utrum autem hujus bimestris absentiae causa per Episcopum approbari debeat, illiusque licentia obtineri, non satis expresse declaravit Concilium: Lessius approbationem illam et licentiam Episcopi requiri affirmat loco supra citato, Navarrus vero c. 25. num. 121. negat; videtur autem probabilissima sententia Laymanni, qui hac in re tutissimum esse dicit, cujusque dioecesis consuetudinem et statuta episcopalia sequi.

Qui autem sive Episcopi, sive Curati ultra praefatum tempus a jure concessum, non resident, praeter culpam mortalem, quam incurrunt, etiam fructus pro tempore absentiae suos non faciunt, ut habetur ex citato decreto Concilii: quod tamen Laymannus intelligi posse existimat eo solum casu, quo ex Pastoris absentia damnum aliquod notabile illatum Ecclesiae foret.

3. Quod spectat ad alios Beneficiarios, qui officium aliquod in Ecclesiis, quibus adscripti sunt, personaliter praestare debent, quales sunt ii, qui obtinent dignitates, canonicatus, praebendas vel portiones in cathedralibus vel collegiatis Ecclesiis, decrevit Concilium sess. 24. cap. 12. de reform. ut illis non liceat vigore cujuslibet statuti aut consuetudinis, ultra tres menses ab iis Ecclesiis quolibet anno abesse, salvis nihilominus earumdem Ecclesiarum constitutionibus, quae longius servitium requirunt; alioquin pro tempore absentiae privandos esse fructibus decernit; super qua re legitima cujusque Ecclesiae consuetudo consulenda est et servanda.

Sunt autem quaedam causae, ob quas diuturnior absentia quorumcunque Beneficiariorum etiam curam animarum habentium licita reddi potest, quales sunt (ut loquitur Concilium sess. 23. cap. 1.) *Christiana caritas, urgens necessitas, debita obedientia ac evidens Ecclesiae vel reipublicae utilitas:* quae tamen causae ut legitimae censeantur, a superioribus probari debent, nisi quando absentia contingit ob aliquod munus et reipublicae officium Episcopatibus aut aliis beneficiis adjunctum.

QUAESTIUNCULA VII.

Quaenam requirantur dispositiones, ut quis censeatur idoneus ad beneficium aliquod ecclesiasticum.

1. Prima est, ut sit ex legitimo thoro procreatus; illegitimus enim cujuscunque beneficii incapax est, nisi cum eo dispensetur: dispensatio autem illa in Episcopatibus et aliis beneficiis curam animarum habentibus non nisi per summum Pontificem dari potest; in aliis autem beneficiis simplicibus etiam per Episcopum. Ita habetur ex cap. 1. de filiis Presbyterorum in 6.

Secunda est, ut sit saltem prima clericali tonsura initiatus; alias inhabilis censetur ad quodvis beneficium. Id constat ex capite *Cum Deo* 17. de rescriptis, et cap. *Ex litteris in 6.* de transactionibus. Requiritur praeterea, ut is, qui Ecclesiam parochialem adeptus est, promoveatur ad Ordinem Presbyteratus intra annum a tempore pacificae possessionis; alias ipso jure beneficio illo privatus censebitur. Ita cap. *Liceat* can. 14. et cap. *Commissa* 35. de electione in 6. qui autem dignitatem, personatum, praebendam, portionem et aliud simile beneficium in Ecclesiis cathedralibus vel collegiatis obtinet, tenetur infra annum Ordinem officio sibi proprio convenientem suscipere, v. g. si ad Evangelium cantandum ratione officii sui deputatus est, Diaconatum suscipere debet; si ad Missam celebrandam, Presbyteratum; in Ecclesiis tamen cathedralibus tenentur Canonici, intra annum ad Ordinem sacrum Presbyteratus aut Diaconatus, vel saltem Subdiaconatus promoveri, ut statutum est in Concilio Tridentino sess. 22. cap. 4. et sess. 24. cap. 12. qui vero Episcopatum adeptus est, nisi munus consecrationis intra tres menses susceperit, ad fructuum perceptorum restitutionem tenetur: et si totidem postea menses neglexerit, Episcopatu ipso jure privatus est, ex eodem Conc. Trid. sess. 23. cap. 2.

2. Tertia est, ut non sit conjugio copulatus, ut habetur c. 1. 2 et 3. de Clericis conjugatis et in Tridentino sess. 22. cap. 4. Unde si quis Clericus beneficium habens et nondum sacro Ordine initiatus Matrimonium contrahat, ipso jure illud amittit, ut ex communi Doctorum consensu et Ecclesiae praxi constat.

Quarta est, ut nulla sit censura irretitus aut irregula-

ritate affectus; collatio enim beneficii facta excommunicato excommunicatione majori, suspenso, interdicto, vel irregulari, nulla est et ipso facto irrita: ut habetur ex cap. *Postulatis* 7. de Clerico excommunicato, cap. *Cum dilectus* 8. de consuetudine cap. 1. de postulatione Praelatorum, et cap. *Tanta* 18. de excessibus Praelatorum.

Quinta est, ut probis moribus et doctrina sufficienti praedictus sit. Id habetur ex cap. *Cum in cunctis* de electione, et ex Concilio Tridentino sess. 24. c. 12.

3. Sexta denique est, ut habeat determinatam intentionem status ecclesiastici Ordinisque muneri suo necessarii, nec non in suscepto beneficio sincere et bona Fide Deo inserviendi. Id constat ex cap. *Super inordinata* et cap. *Gravi* de praebendis et ex communi Theologorum consensu docet Lessius cap. 34. dub. 26. unde sequitur, illum peccare mortaliter, qui acceptat beneficium aliquod absque recta et Deo grata intentione, sed solummodo ut fructus per aliquod tempus percipiat, v. g. donec studiorum cursum absolverit, vel opulentam uxorem invenerit, ut ex Navarro et aliis probat Lessius supra, qui etiam docet, eundem teneri ad restitutionem fructuum perceptorum, nec posse beneficium illud licite retinere.

ARTICULUS IV.

De Horarum canonicarum recitatione.

1. Horarum canonicarum nomine intelliguntur publicae quaedam ac determinatae preces horis diurnis nocturnisque ab ecclesiasticis personis ex sacrorum Canonum decreto, Ecclesiae nomine, ad Deum persolvendae, quae etiam interdum officii divini vel ecclesiastici nomine significantur.

Quatuor autem praesertim de Horarum canonicarum recitatione quaeri solent. Primum est, quinam ad Horas illas recitandas obligentur. Secundum, quomodo Horae illae recitari debeant, ut obligationi illi satisfiat. Tertium, quibus poenis subjaceant illi, qui recitare omittunt. Quartum denique, quae sint causae ab hac horarum recitatione excusantes.

QUAESTIUNCULA I.

Quaenam personae obligentur ad recitandas Horas canonicas.

1. Horarum canonicarum recitandarum obligatio ex triplici capite oritur, nimirum ex susceptione Ordinis sacri, ex beneficio ecclesiastico, et ex religiosi status professione; ac proinde tria sunt genera personarum, quae ad recitationem illam obligantur: initiati sacris Ordinibus, beneficium aliquod obtinentes, ac Religiosi.

Atque in primis certum est, omnes et quoscunque Clericos in sacro aliquo Ordine constitutos, ad Horas canonicas privatim recitandas sub culpa mortali obligari, etiamsi nullum ecclesiasticum beneficium obtineant. Ita communiter Doctores, ac praesertim Angelus, Sylvester, Azor, Covarruvias, Medina, Sotus, Suares, Toletus et alii apud Laymannum tract. 1. de Horis canonicis cap. 4. et aperte constat tum ex cap. *Dolentes* de celebratione Missarum; tum maxime ex generali totius Ecclesiae praxi et consuetudine, quae vim legis obtinere merito censetur, ut recte observat Navarrus cap. 7. num. 2.

Certum est praeterea, omnes ac quoscunque Clericos beneficium aliquod ecclesiasticum obtinentes, licet nullo sacro Ordine insignitos, ad easdem Horas canonicas recitandas similiter obligari, ut habetur ex cap. *Quia per ambitiosam* de rescriptis in 6. et ex Concilio Lateranensi sub Leone X. sess. 9. in Bulla reformationis §. *Statuimus;* quam constitutionem postea renovavit et explicavit Pius V. Bulla sua 138. quae refertur apud Navarrum cap. 26. num. 122.

2. Quod vero spectat ad Religiosos, quamvis quidam Doctores existiment, illos ad Horarum canonicarum recitationem minime teneri, nisi vel sacrum aliquem Ordinem susceperint, vel speciali aliquo regulae suae statuto ad id obligentur; vera nihilominus et in praxi tenenda est contraria sententia, quae asserit, Religiosos omnes, ac singulos (exceptis novitiis ac laicis conversis), qui profitentur religionem choro addictam, non minus quam Clericos majoribus Ordinibus initiatos sub mortali peccato ad Horas canonicas recitandas obligatos esse, idque vi generalis consuetudinis, quae in omnibus religionibus choro addictis recepta est. Ita S. Antoninus, Bartholomaeus, Medina, Emanuel, Rodrigues, Suares, Azorius, Valentia, Bellarminus.

Lessius et alii, quos citat et sequitur Laymannus cap. 4. de Horis canonicis. Toletus etiam lib. 2. cap. 12. non modo Religiosos, sed etiam Moniales professas ad easdem Horas recitandas censet obligari; quod tamen cum duplici limitatione intelligendum videtur. Prima est, ut illae tantum ad id obligentur, quae religionem choro addictam professae sunt: unde Religiosae illae, quae se ad infirmorum obsequium totas devoverunt, ab hujusmodi recitatione ut plurimum censentur immunes. Secunda est, ut ex instituto Ordinis sui aliae preces loco canonicarum recitandae illis praescriptae non sint; qua ratione Moniales illae, quae ex instituto suo ad recitandum officium parvum B. M. V. solummodo tenentur, ad majus officium persolvendum non censentur obligatae.

QUAESTIUNCULA II.

Quomodo canonicae Horae recitari debeant.

1. Quatuor in recitatione Horarum canonicarum praesertim observanda sunt, qualitas scilicet illarum, ac integritas, et in iis recitandis aptum tempus et modus debitus.

Quod spectat ad primum, omnes, qui ad Horas canonicas obligantur, tenentur eas recitare juxta praescriptum Breviarii Romani a Pio V. editi, et a Clemente VIII. reformati, exceptis Ecclesiis et Conventibus, qui jam a ducentis annis ante illius editionem, alio Breviario usi fuerint: quibus permittitur, ut illud deinceps retineant, nisi malint cum Episcopi seu Praelati et Capituli consensu Romanum Breviarium acceptare. Ita expresse habetur in Bulla Pii V. ipsi Breviario Romano praefixa. Addit Suares tom. 2. de relig. lib. 4. cap. 11. num. 4. postquam dictae Ecclesiae Breviarium suum cum Romano semel commutarunt, non posse deinceps, hoc relicto, suum antiquum accipere, eo quod pontificiae concessioni antiquum ritum retinendi renunciasse censentur.

Quamvis autem in publica recitatione officii, quae fit in choro, usus proprius cujusque Ecclesiae servari debeat, et maxime deceat Clericos in privata ejusdem officii recitatione, Ecclesiae suae ritum sequi; multi tamen Doctores probabiliter existimant, cuivis extra chorum licitum esse, posthabito Ecclesiae suae Breviario, Romanum recitare. Ita

Navarrus, Rodrigues, Emanuel Sa, Lessius et alii, quos citat et sequitur Laymannus cap. 5. de Hor. can.

2. Quod si (ut interdum contingere potest) ex inadvertentia quis officium mutet, v. g. officium de feria, pro officio alicujus festi proprio recitet, quamvis laudabile sit, ut, postquam id adverterit, officium praetermissum repetat; ad id tamen sub peccato non obligatur, quia dummodo septem Horae canonicae integrae recitentur, praeceptum ecclesiasticum quoad substantiam servari censetur. Ita Sylvester, Cajetanus, Azorius, Lessius et alii apud eundem Laymannum sup. qui tamen addit ex Suare, si officium utrumque sit aequivalens, consultum esse ea subjungere, si commode fieri possit, quae intermisso officio propria sunt; si autem officium, quod per errorem recitatum est, multo brevius sit, v. g. de Sancto, cum de Dominica fieri debuisset, compensationem aliquam esse faciendam, dicendo v. g. novem Psalmos ex primo Dominicae nocturno, ne tam notabilis pars officii intermissa maneat. Similiter si quis ex oblivione, vel ex aliqua causa ordinem Horarum inverterit, si v. g. Vesperas recitaverit ante Sextam aut Nonam, sufficit, ut omissas Horas repetat; nec enim ullum peccatum est, saltem mortiferum, ordinem Horarum invertere, cum ejusmodi ordo extra chorum non sit sub praecepto, nisi secundario, et tanquam circumstantia minoris momenti, ut docet Lessius cap. 37. dub. 12.

3. Quod spectat ad secundum, septem sunt Horae canonicae, scilicet Matutinum cum Laudibus, Prima, Tertia, Sexta, Nona, Vesperae et Completorium; quae singulae integre recitari debent, idque continue et sine notabili interruptione, ut habetur cap. *Nihil* 7. quaest. 1. cap. *Nullus* de consecrat. dist. 1. et in Concilio Basiliensi sess. 21. cap. *Qualiter horae*. Sed difficultas est, quale sit peccatum, cum quis horarum recitationem interrumpit. Respondetur, nullum esse peccatum, si haec interruptio fiat ex causa aliqua justa, v. g. si vocetur quis a superiore, vel si ex caritate vel necessitate aliquid faciendum occurrat, quod differri commode non possit: si vero nulla ejusmodi causa subsit, Navarrus cap. 16. tract. de or. existimat interruptionem illam sine peccato mortali fieri deliberate non posse; alii tamen communiter censent, quantacunque sit interruptio illa, secluso contemptu, non incurri nisi peccatum veniale, neque ullam esse obligationem officium aut horam inchoatam

repetendi, quae nullam ut plurimum inter se connexionem habeat, cum singuli Psalmi, imo singuli pene versiculi, per se suam significationem completam retineant. Ita Peltanus, Zechius, Cajetanus, Suares, Lessius et alii, quos citat Laymannus sup. cap. 5. Monet tamen Comitolus lib. 1. resp. quaest. 66. si interruptio quamvis justa, diuturna tamen fuerit, consultum esse repetitionem facere saltem ab initio Nocturni vel Psalmi, si id commode fieri possit.

4. Quod spectat ad tertium, in recitatione quidem publica, horarum tempus a legitima consuetudine praescriptum servari debet; in privata autem, etsi laudabile sit, ut singulae horae suis temporibus et intervallis recitentur, ad vitandum tamen peccatum mortale sufficit, ut recitentur eo intervallo, quod est inter medium noctis praecedentis et sequentis; qui enim intra illud tempus Horas recitaverit sive initio, sive in medio, sive in fine, satisfacit substantiae praecepti, ut docet Toletus lib. 2. cap. 13. Lessius supra et alii communiter. Quamvis autem id citra peccatum mortale fieri possit, nihilominus qui ex culpabili negligentia tempus Horis recitandis praescriptum notabiliter inverteret, peccati venialis reatum haud dubie incurreret: v. g. si absque ulla causa summo mane Horas omnes, etiam Vespertinas et Completorium, aut post meridiem Matutinum illius diei recitaret.

Observat autem Lessius sup. ex consuetudine licitum esse, Matutinum et Laudes recitare pridie, post solis occasum, ut Cajetanus, Navarrus et alii dicunt; imo etiam ante solis occasum, post tempus Vesperarum et Completorii, ut docet S. Thomas quodl. 5. art. 8. unde ubi haec absolvi solent in Ecclesiis hora quarta pomeridiana, licitum erit privatim nocturnum officium sequentis diei inchoare, cui Laudes adjungi vel ab illo disjungi possunt, et in sequentem diem differri; parvae autem Horae non possunt dici pridie, sed solum post mediam noctem; possunt tamen omnes usque ad Vesperas exclusive ob aliquam honestam causam recitari mane, teste Navarro supra; imo si causa justa subsit, etiam Vesperae adjungi possunt, ut censet idem Lessius et ut satis aperte colligitur ex cap. 1. de celebratione Missarum; est autem justa causa, si quis perspiciat, se majori cum devotione aut animi tranquillitate horas mane recitare; vel si vereatur, ne in aliis temporibus occurrant occupationes aut interpellationes, quae

animum distrahant. Optime et apposite Hugo de S. Victore dixit, ut refert Paludanus in 4. dist. 15. quaest. 5: *Ante horam orare, providentiae esse; post horam, negligentiae; in hora, obedientiae.*

5. Quod denique ad 4. spectat, in Concilio Lateranensi sub Innocentio III. cap. *Dolentes*, districte praecipitur, *ut divinum officium nocturnum pariter et diurnum studiose ac devote celebretur.*

Studiose *quoad officium oris*, ut Glossa interpretatur: id est, ut verba debite proferantur, ut habetur in Concilio Basiliensi sess. 21. cap. *Qualiter Horae canonicae: ut non gutture, vel inter dentes, seu deglutiendo et syncopando dictiones vel verba, sed reverenter, verbis distinctis officium persolvatur.* Quamvis autem si id ex inadvertentia aut infirmitate aliqua seu balbutie linguae proveniat, nullum sit peccatum; si tamen negligentia aut culpabili praecipitatione, erit peccatum veniale quidem, si non sit magnus excessus; mortale vero, si haec omissio et syncopatio syllabarum et notabilem aliquam partem officii pertingat: quo casu recitans tenebitur, id quod indebite prolatum est, repetere, ut docet Lessius cap. 37. dub. 10.

6. Devote *quoad officium cordis:* quod quidem requirit, ut attente et reverenter officium recitetur. Cum autem multiplex esse possit attentio, vel ad sola verba, ut recte proferantur, vel ad verborum sensum, ut mente et corde percipiatur, vel ad Deum, quem ut praesentem recitans intuetur, ad eumque petitiones suas et affectus dirigit, aut circa quem occupatur, veritates aliquas aut Mysteria Fidei considerando, ut sic se ad ejus amorem excitet: quaeritur, quaenam attentio necessaria sit ad hoc, ut quis Horarum recitandarum obligationi satisfaciat. Quidam Doctores, quos citat Lessius dub. 11. docent, primam attentionem, quae est ad sola verba recte proferenda, esse sufficientem: quibus etiam subscribit Toletus lib. 2. cap. 12. Alii tamen probabilius existimant attentionem illam esse quidem necessariam; non tamen solam sufficere, nisi adsit quoque attentio ad sensum verborum, aut saltem generalis aliqua attentio ad Deum, aut ad ea, quae Dei sunt. Ita Joannes Gerson, Major, Sotus, Navarrus, Cajetanus, Suares, Lessius et plures alii, quos citat Laymannus cap. 5. de Hor. can. quibus accedit authoritas S. Doctoris in 4. dist. 15. quaest. 4. ad 2. et haec sententia videtur magis tuta et in

praxi tenenda; quis enim dixerit, eum satisfacere praecepto recitandi officium divinum, qui animo sponte et deliberate vanis cogitationibus distracto, labiis solummodo verba illius officii protulerit? Ecclesia certe praeceptum illud imponendo Ministris suis intendit, ut ab illis nomine totius populi christiani Deus laudetur, exoretur etc. quomodo vero Deus laudari vel exorari poterit ab iis, quibus ipse exprobrat: *Populus hic labiis me honorat; cor autem eorum longe est a me?* Unde etiam supradicti Doctores et nominatim S. Thomas, censent distractiones illas voluntarias et deliberatas esse peccatum mortale, quando notabiliter durant, seu cum quis in parte aliqua notabili officii voluntarie et deliberate distrahitur, aut quando advertens se distractionibus implicari, eas a se non abjicit; quamvis enim in orationibus, ad quas nulla est obligatio, distractio quaevis licet voluntaria, excluso contemptu, non sit nisi peccatum veniale, ut docet Cajetanus, Sotus, Lessius et alii apud Laymannum supra: in iis tamen precibus, ad quas sub peccato mortali obligamur, distractio notabilis absque peccato mortali admitti deliberate non potest.

7. Neque dicas, Ecclesiam judicare non posse de internis actibus, ergo nec illos praecipere, quia, ut recte docet Lessius supra, Ecclesia potest praecipere actus internos, quando necessarii sunt, ut actus externi ab ea imperati sint actus virtutis: alias Ecclesiae praeceptis posset satisfieri per meram hypocrisim et simulationem; quod, quam absurdum sit, nemo non videt.

Ex his patet, ad debitam attentionem in recitando officio requiri, ut verba officii debite proferantur, animo orandi et laudandi Deum; nec interim quidquam profanum sponte volvatur animo: sponte inquam; qui enim invitus distraheretur, non peccaret, et in ejus oratione semper reperiretur attentio, si non actualis, saltem virtualis, ratione primi propositi, quod habuit inchoando officium et haec virtualis attentio, sicut in aliis actibus virtutis, sic etiam in oratione sufficit.

8. Porro ad attentionem illam debitam non minimum confert reverentia, tum interior, quam excitat Fides, tum exterior, quae ex illa interiori procedit, consistitque in electione prudenti temporis, loci et externae compositionis idoneae ad orandum; quamvis enim exteriores illae circumstantiae ex libera cujusque electione pendeant, tamen

maxime decet, ut is religionis actus cum tali gestu et habitu corporis fiat, quo debitum nostrae erga divinam Majestatem submissionis affectum protestemur; neque ullus est, qui se non fateatur peccasse, si minus modeste et reverenter officium illud persolverit.

Est autem praesertim cavendum, ne dum quis Horas recitat, aliquas actiones simul exerceat, quae cum oratione censentur omnino incompatibiles, quale est, v. g. scribere, aut quid simile facere; fieri enim non potest teste ipsa experientia, ut quis simul et orationi et scriptioni attendat: imo tunc ab aliis quibuscunque actionibus exterioribus abstinere consultissimum est, quae vel attentionem minuere, vel reverentiae debitae minus congruere censentur.

QUAESTIUNCULA III.

Quibus poenis subjaceant ii, qui Horas canonicas recitare omittunt.

1. Certum est ex communi Doctorum consensu, obligationem ad Horas canonicas recitandas gravem esse, et sub peccato mortali ex suo genere, cum sit ex virtute religionis, et in Beneficiariis, etiam ex virtute justitiae. Ita S. Antoninus, Medina, Suares et alii apud Laymannum cap. 4. de hor. c. 7. de orat. in 6. Requiritur tamen omissio materiae notabilis, cujusmodi est integrum unius diei officium, vel integra aliqua hora; imo Navarrus cap. 7. de orat. num. 6. existimat, omissionem tertiae partis unius parvae Horae, v. g. unius Psalmi cum Hymno, esse peccatum mortale: quod tamen Lessio cap. 34. dub. 9. nimis durum videtur.

Jam praeter peccati mortalis reatum, quem incurrit is, qui totum unius diei officium, vel aliquam notabilem illius partem recitare omittit, Concilium Lateranense sub Leone X. sess. 9. speciali constitutione, quae postmodum a Pio V. renovata fuit et explicata, ut supra initio hujus articuli dictum est, decrevit, ut quivis Beneficiarius, qui elapsis sex mensibus a consecutione beneficii sine legitimo impedimento officium divinum recitare omiserit, pro tempore illius omissionis teneatur ad fructuum restitutionem.

2. Ex qua quidem constitutione colligitur, eum, qui primis sex mensibus post adeptam beneficii possessionem officium non recitaverit, peccare quidem graviter, non

tamen ad restitutionem teneri vi illius constitutionis; quod si post illos sex menses elapsos adhuc omiserit, tunc ad faciendam restitutionem obligabitur, pro rata illius omissionis. Unde qui per unum diem officium omisit, tenetur, illius diei fructus restituere; qui Matutinum tantum omiserit, dimidiam partem: et sic, servata proportione de aliis. Quae quidem restitutio facienda est fabricae, vel pauperibus, sive illius loci, ubi beneficium situm est, vel alterius.

Quamvis autem Concilium omnes fructus restituendos esse decreverit, recte tamen Sotus, Medina, Henriques, Toletus, Lessius et alii apud Laymannum cap. 5. de Hor. can. docent, hoc illius decretum intelligi posse cum tali moderamine, ut Beneficiarii, qui praeter Horarum officium alia quoque habent annexa onera, eam solummodo fructuum partem restituant, quae judicio viri prudentis Horarum canonicarum recitationi, servata debita proportione, respondere censetur: qua ratione e. g. Toletus existimat Curatum teneri ad restituendam tertiam partem fructuum, Medina quartum sufficere dicit, Henriques et Emanuel Sa quintam; Laymannus supr. omnium optime censet, considerandam esse tum quantitatem onerum et officiorum, quae Beneficiarius, sive Curatus, sive quilibet alius praeter Horarum pensum praestare tenetur, et re ipsa praestat, quae quidem officia interdum tam multa et gravia sunt, ut viri prudentis arbitrio sextuplo, imo interdum decuplo superent officium Horarum canonicarum; tum etiam quantitatem redituum; fieri enim potest, ut reditus illi interdum vix aequent justum vitae stipendium, quod Beneficiario ob aliorum munerum praestationem naturali jure deberetur: quibus omnibus perpensis, majori cum aequitate determinari potest, quae restitutio ob supradictam Horarum omissionem injungenda sit.

QUAESTIUNCULA IV.

Quaenam causae ab Horarum canonicarum recitatione excusent.

1. Prima est gravis infirmitas, quae talis est, ut sine magna difficultate, aut corporis periculo, horariae preces recitari posse non videantur; neque enim Ecclesia in ejusmodi casu obligare intendit, ut sumitur ex cap. *Clericus victum*, dist. 91. et docent Azor, Suares, Toletus et alii apud Laymannum cap. 6. de Hor. canon. In dubio autem,

an talis sit infirmitas, quae excuset, judicio Confessarii vel Medici, aut alterius pii et prudentis viri standum est.

Secunda est gravis et repentina occupatio, quae sine scandalo vel notabili detrimento proprio vel alieno omitti aut differri nequit, cum qua tamen officii divini recitatio moraliter loquendo consistere non potest: v. g. si populi tumultus subito exortus sedandus sit, si confessiones infirmorum excipiendae, quae nonnisi cum notabili periculo illorum differri possunt; si tamen recitatio illa intra eundem diem naturalem absque maxima difficultate anteponi vel postponi possit, id fieri deberet: ita citati authores apud eundem Laymannum supra.

Tertia est recitandi impotentia: v. g. si quis iter faciens in terris infidelium amittat Breviarium, nec aliud reperire possit, haud dubie excusabitur, cum ad impossibilia nemo teneatur.

2. Quaeres, utrum, qui ob causas supradictas integrum diei officium recitare non potest, teneatur, saltem illius partem aliquam recitare, si possit. Navarrus, Azor, Rodrigues et alii apud Laymannum existimant, si quis majorem saltem, vel praecipuam officii partem, v. g. Matutinum cum Laudibus recitare possit, obligandum esse; non item si partem solum minorem, vel minus praecipuam, v. g. parvas Horas, vel etiam Vesperas: quod quamvis probabiliter dici possit, probabilior tamen videtur, et in praxi tenenda sententia Suaris lib. 4. de Horis canonicis c. 28. num. 27. et Laymanni supr. qui censent, eum, qui commode potest integram aliquam officii ecclesiastici Horam recitare, teneri ad illam recitandam: quod si dubitet, num possit unam Horam integram recitare, certus sit autem, se non posse omnes, praesumere potest se omnino excusatum; in his enim casibus leges Ecclesiae non obligant cum tanto rigore, ut materiam anxietatis et scrupulorum pariant.

3. Quarta denique causa excusans a recitatione Horarum est, quando Beneficiarius nondum sacris Ordinibus initiatus nullos vel adeo tenues fructus e beneficio percipit, ut aestimabilem aliquam partem sustentationis non praebeant, quintam v. g. aut sextam. Ita Sotus, Arragonius, Lessius et alii, quos citat et sequitur Laymannus cap. 5. de benef. Quod intelligendum est, dummodo non stet per Beneficiarium illum, quominus beneficii sui fructus

percipiat, neque illos aliquando percepturus sit, ut fusius explicat idem Laymannus. Recte tamen monet Lessius lib. 2. c. 34. dub. 31. eos, qui tenues reditus e beneficiis recipiunt, quamvis ad quotidianam Horarum recitationem non obligentur, obligari tamen ad Horas illas aliquoties per annum recitandas, aut saltem ad aliquas alias preces, v. g. ad recitandum officium parvum B. V. singulis diebus dominicis aut festivis: quod judicio pii et prudentis Confessarii determinari debet.

ARTICULUS V.

Explicantur reliqua juxta canonicas sanctiones ad clericalis vitae disciplinam spectantia.

1. Concilium Tridentinum sess. 22. cap. 1. de reform. totius disciplinae ecclesiasticae summam paucis complecti volens, hoc decretum scitu et observatu dignissimum condidit, quod integrum hic exscripsimus. *Nihil est*, inquit, *quod alios magis ad pietatem et Dei cultum assidue instruat, quam eorum vita et exemplum, qui se divino ministerio dicarunt. Cum enim a rebus saeculi in altiorem sublati locum suspiciantur, in eos tanquam in speculum reliqui oculos conjiciunt, ex iisque sumunt, quod imitentur. Quapropter sic decet omnino Clericos in sortem Domini vocatos, vitam moresque suos omnes componere, ut habitu, gestu, incessu, sermone aliisque omnibus rebus nihil nisi grave, moderatum ac religione plenum prae se ferant; levia etiam delicta, quae in ipsis maxima essent, effugiant, ut eorum actiones cunctis afferant venerationem. Cum igitur, quo majori in Ecclesia Dei et utilitate et ornamento haec sunt, ita etiam diligentius sint observanda, statuit sancta Synodus, ut quae alias a summis Pontificibus et a sacris Conciliis de Clericorum vita, honestate, cultu doctrinaque retinenda, ac simul de luxu, comessationibus, choreis, aleis, lusibus ac quibuscunque criminibus, necnon de saecularibus negotiis fugiendis copiose ac salubriter sancita fuerunt, eadem in posterum iisdem poenis, vel majoribus arbitrio Ordinarii imponendis, observentur: nec appellatio executionem hanc, quae ad morum correctionem pertinet, suspendat. Si qua vero ex iis in desuetudinem abiisse compererint, ea quamprimum in usum revocari et ab omnibus accurate custodiri studeant, non obstantibus consuetudinibus quibuscunque,*

ne subditorum neglectae emendationis ipsi condignas, Deo vindice, poenas persolvant.

2. Ex quo quidem decreto illud prae caeteris habetur, hanc fuisse Concilii mentem, ut quae olim circa vitam, mores honestatemque Clericorum salubriter sancita fuerant, eadem etiam nunc religiose observarentur; et si quae in desuetudinem abiissent, in pristinum usum revocarentur, et ab omnibus accurate custodirentur: quapropter operae pretium duximus, praecipuas ipsius Ecclesiae super reliquis ecclesiasticae disciplinae partibus sanctiones excerpere, easque ex universo jure canonico collectas sub unum veluti aspectum ponere, ut quivis Christi Domini Clero adscriptus prae oculis habere possit, quid secundum ipsius Ecclesiae vota et decreta in eo requiratur, ut (sicut loquitur Apostolus Eph. 4.) *digne ambulet ea vocatione, qua vocatus est.*

Majoris autem facilitatis et perspicuitatis gratia, quae dicenda supersunt, in breves titulos digessimus et cuique unum aut alterum canonem attexuimus, aliorum praecipuorum decretorum, si quae sint, locis tantum breviter adnotatis.

Quod sacris Ordinibus initiati perpetuam continentiam servare teneantur.

Ministri altaris, Presbyteri, sive Diaconi ad dominica tales eligantur officia, qui continentiam servent. S. Lucius Papa dist. 81. cap. *Ministri.*

Nullus Subdiaconorum ad nuptias transire aliqua praevaricatione praesumat. Concilium Romanum sub S. Sylvestro c. 8.

Cavendum est his (Diaconis scilicet et Subdiaconis), *ne quandoque sponsionis suae immemores ad terrenas nuptias aut furtivos concubitus ultro recurrant; quod si forte fecerint, ut sacrilegii rei ab Ecclesia habeantur extranei.* Concilium Toletanum 2. cap. 1. Idem habetur quoque constitutum in Concilio Romano sub Nicolao II. cap. 3. in alio Concilio Romano sub Calisto II. cap. 20. in Concilio Carthaginensi 1. cap. 3 et 4. et in pluribus aliis.

Quare S. Gregorius Papa lib. 1. epist. 42. sapienter edixit, *ut nullus ad ministerium altaris accedat, nisi cujus castitas ante susceptum ministerium fuerit approbata.*

Quoniam vero adeo sublimis et ardua virtus inter tot

hujus vitae illecebras nonnisi adhibita summa cautela servari potest, ad evitanda pericula sapienter ab Ecclesia provisum est.

Ne sacri Ecclesiae ministri in eadem domo cum foeminis commorentur.

2. *Interdixit per omnia magna Synodus, non Episcopo, non Presbytero, non Diacono, nec alicui omnium, qui in Clero est, licere subintroductam habere mulierem, nisi forte aut materteram, aut eas tantum personas, quae suspiciones effugiunt.* Concil. Nicaenum cap. 3.

Idem habetur in Concilio Aquisgranensi 2. part. 3. cap. 11. Carthaginensi 3. cap. 17. Carthaginensi 4. capite 46. Aurelianensi 3. cap. 4. Turonensi 2. cap. 10. Toletano 4. cap. 41. Nannetensi cap. 3. Metensi cap. 3. *Ancillas ab eadem mansione, in qua Clericus manet, placuit removeri;* Agathensi c. 11.

Concilium autem Moguntinum (ut habetur cap. *Inhibendum est*, extra de cohabitatione Clericorum et mulierum) prohibuit, *ne Sacerdos etiam mulieres illas, quas canones concedunt, matrem, amitam et sororem secum in eadem domo retineat, quia instigante diabolo et in illis scelus perpetratum reperitur, aut etiam in pedissequis earum.*

Certe S. Gregorius Papa lib. 7. epist. 36. refert, *quod beatus Augustinus nec cum sorore habitare consenserit, dicens: Quae cum sorore mea sunt, sorores meae non sunt. Docti ergo viri cautela magna nobis debet esse instructio.*

3. Apposite S. Hieronymus epist. ad Nepot. de vita Clericorum: *Hospitiolum,* inquit, *tuum raro aut nunquam mulierum pedes terant: omnes puellas et virgines Christi aut aequaliter ignora, aut aequaliter dilige; ne sub eodem tecto manseris, nec in praeterita castitate confidas; nec Davide sanctior, nec Salomone sapientior potes esse etc. aegrotanti tibi sanctus quilibet frater assistat, et germana vel mater etc. periculose tibi ministrat, cujus vultum frequenter attendis etc. caveto omnes suspiciones, et quidquid probabiliter fingi potest, ne fingatur ante devita.* Et in epist. ad Oceanum: *Prima,* inquit, *tentamenta sunt Clericorum foeminarum frequentes accessus; iste sexus reprehensibiles exhibet Clericos: quid tibi revera cum foeminis, qui ad altare cum Domino fabularis? Te in publico cunoti, te in agro rustici, aratores ac vinitores*

quotidie lacerabunt, si contra depositum Fidei cum foeminis habitare contendis etc. mihi crede, non potest toto corde habitare cum Domino, qui foeminarum accessibus copulatur.

Porro quanto horrore crimen huic sacrae continentiae oppositum prosecuti sint SS. Patres in Sacerdotibus aliisque altaris ministris, hinc patet, quod cum variis Conciliis graves poenae depositionis, exilii etc. ea de causa impositae fuerint; in Concilio Eliberitano can. 8. summo quidem, sed tamen justissimo rigore sancitum fuerit, ut *si quis Episcopus, Sacerdos aut Diaconus infandum hoc moechiae crimen perpetravit, etiam in fine vitae Corporis Christi communione privetur:* quem rigorem licet posterioribus saeculis Ecclesia ob causas justissimas remiserit, nihil tamen haec ejus remissio de sacrilegii hujus enormitate diminuit; quod semper aeque dignum censeri debet, quod poena illa, imo adhuc longe graviori plectatur, si quae in hac vita reperiri possit.

Ne Clerici temperantiae modum in victu excedant.

4. *A crapula et ebrietate omnes Clerici diligenter abstineant etc. Nec ad bibendum quispiam incitetur etc. Si quis autem super his se culpabilem exhibuerit, nisi a superiore commonitus satisfecerit, ab officio suspendatur.* Concil. Lateran. sub Innocentio III. cap. 15.

Ante omnia a Clericis vitetur ebrietas, quae omnium vitiorum fomes ac nutrix est; itaque eum, quem ebrium fuisse constiterit, triginta dierum spatio a communione statuimus submovendum. Concil. Agathense cap. 41.

Ad evitandum excessum illum cibi et potus maxime conducit, si tabernae, cauponae et similia loca vitentur, in quibus temperantia omnis et sobrietas et plurimum periclitatur: ideo saepius prohibitum fuit, ne Clerici ejusmodi loca edendi et bibendi causa ingrediantur, nisi causa necessitatis, quando sunt in itinere constituti. Ita expresse habetur in Concilio Lateranensi sub Innocentio III. c. 16. Concilio Carthaginensi 3. c. 27. Laodicensi c. 24. Aquisgranensi 2. part. 3. cap. 8. Cabilonensi cap. 41. et aliis.

5. Neque solum cauponas et alia similia loca, sed etiam convivia praesertim nuptialia Clericis evitanda esse censuit Concilium Agathense cap. 39. et habetur dist. 34. his verbis: *Presbyteri, Diaconi, Subdiaconi vel deinceps,*

quibus ducendi uxores licentia non est, etiam aliarum nuptiarum evitent convivia, nec his coetibus misceantur, ubi amatoria cantantur et turpia, aut obscoeni motus corporis choreis et saltationibus efferuntur, ne auditus aut obtutus sacris Mysteriis deputati turpium spectaculorum atque verborum contagione polluantur.

Praeterea Concilium Toletanum 3. cap. 7. mensam clericalem lectione sacra condiri voluit. *Pro reverentia*, inquit, *Dei Sacerdotum, id universa sancta constituit Synodus, ut (quia solent crebro mensis otiosae fabulae interponi) in omni sacerdotali convivio lectio divinarum scripturarum misceatur; per hoc enim animae aedificantur ad bonum, et fabulae non necessariae prohibentur.*

Ne Clerici saecularium negotiorum procurationibus implicentur.

6. *Pervenit ad sanctam Synodum, quia de iis, qui in Clero connumerantur, quidam propter turpis lucri gratiam, alienarum possessionum conductiones et causas saeculares suscipiunt, et a sacris quidem officiis se per desidiam separant, ad domos autem saecularium concurrunt et substantiarum eorum gubernationes avaritiae causa suscipiunt. Decrevit ergo S. Synodus, nullum Clericum deinceps aut Monachum conducere possessiones, aut misceri saecularibus procurationibus, nisi forte qui legibus ad minorum aetatum tutelas sive curationes inexcusabiles attrahitur, aut cui civitatis ipsius Episcopus ecclesiasticarum rerum commiserit gubernacula et orphanorum ac viduarum, quae indefensae sunt, et earum personarum, quae maxime ecclesiastico indigent adminiculo, propter timorem Dei. Si quis vero transgressus fuerit haec praecepta, correctioni ecclesiasticae subjaceat;* Concilium Chalcedonense cap. 5. Idem constitutum habetur in Concilio Lateranensi sub Innocentio III. cap. 16. et in Concilio Lateranensi sub Alexandro III. cap. 12. et etiam a Melchiade Papa cap. *Decrevit* dist. 18. et a Gelasio capite *Consequens est* ibid. et ab Honorio III. cap. *Ex litteris.*

Et in Concilio Carthaginensi 3. prohibetur Clericis, *ne fiant conductores vel procuratores.* In Concilio Chalcedonensi c. 3. *Ne aliena praedia conducant, nec tractent administrationem rerum saecularium;* et in Concilio Cabilonensi sub Carolo Magno c. 12. *Ne fiant villici.*

Ne Clerici aleis, venationibus et histrionum ac jaculatorum spectaculis vacent.

7. *Clerici mimis, jaculatoribus et histrionibus non intendant etc. ad aleas et taxillos non ludant, nec ejusmodi ludis intersint.* Concil. Lateran. sub Innocentio III. cap. 16.

Idem quoad histriones et mimos constitutum habetur in Concilio Laodiceno cap. 54. Turonensi sub Carolo cap. 7. Cabilonensi cap. 9. Parisiensi sub Ludovico et Lothario lib. 1. c. 36.

Similiter venatio, illa praesertim, quae fit cum strepitu et clamore, prohibetur Clericis in Concilio Romano sub Eugenio II. cap. 12. Moguntino sub Carolo cap. 14. Turonensi cap. 8. Et ne canes ad venandum aut accipitres habeant; in Concilio Agathensi cap. 55. Epaunensi cap. 2. Vormat. cap. 17.

Apposite S. Hieronymus in cap. 2. Micheae, et citatur cap. *Quorumdam* dist. 34. *Esau*, inquit, *venator erat, quoniam peccator erat, et penitus non invenimus in Scripturis sanctis sanctum aliquem venatorem.*

Ne Clerici militent, aut criminalibus causis se immisceant.

8. *Si quis Clericus relicto officii sui ordine laicam voluerit agere vitam, vel se militiae tradiderit, excommunicationis poena feriatur.* Concil. Turonense cap. 5. Idem etiam constitutum habetur in Concilio Meldensi cap. 37. Pictaviensi c. 10. Metensi cap. 3. Claromontano cap. 4.

Quod spectat ad causas criminales, Innocentius III. in Conc. Lateran. cap. 18. prohibuit, *ne ullus Clericus sententiam sanguinis dictet vel proferat, sed nec sanguinis vindictam exerceat, aut ubi exercetur, intersit etc. Nullus quoque Subdiaconus, Diaconus vel Sacerdos illius chirurgiae partem exerceat, quae adustionem vel incisionem inducit.*

Ne Clerici absque litteris commendatitiis Episcopi sui discedant, neve ab ullo suscipiantur.

9. *Peregrinos Clericos in aliena urbe sine commendatitiis litteris Episcopi nullo modo ministrare oportet.* Concil. Chalcedonense cap. 13.

Presbyteri vel Diaconi, qui de alio Episcopo ad alium transeunt, vel quicunque Clerici sine commendatitiis a suo Episcopo litteris non recipiantur. Concil. Rom. sub Gregorio VII. c. 23. Idem habetur quoque in Concil. Milevitano cap. 41. Agathensi cap. 38. Andegavensi cap. 2. Turonensi cap. 12. et aliis.

Ne Clerici sint illiterati.

10. *Litteris carens sacris non potest aptus esse Mysteriis.* Gelasius in epistola ad Episcopos Lucaniae cap. 18.

Presbyteri sint litterati; aliter enim quomodo erunt Magistri, qui non fuerunt discipuli etc. Isti sunt canes muti, non valentes latrare. Conc. Rom. sub Eugenio I. cap. 4. Idem habetur stricte constitutum a summis Pontificibus Clemente ep. 1. Leone epist. 23. Item in Concilio Toletano 4. cap. 24. dicitur, quod *ignorantia, mater cunctorum errorum, maxime in Sacerdotibus vitanda est, qui docendi officium populi susceperunt.*

Porro circa hanc Sacerdotum scientiam conqueritur S. Hieronymus epist. 146. ad Damasum, *Sacerdotes Dei, omissis Evangeliis et Prophetis, comoedias legere, amatoria bucolicorum versuum verba canere, Virgilium tenere et id, quod in pueris necessitatis est, crimen in se facere voluptatis.* Et alibi recte monet in cap. 1. epist. ad Tit. *Si quis artem grammaticam docuerit, et inter falsa et vera dijudicet, non improbamus; geometrica quoque et arithmetica et musica habent in sua scientia veritatem; sed non est scientia illa scientia pietatis: scientia pietatis est noscere legem, intelligere Prophetas, Evangelio credere, Apostolos non ignorare.*

Apposite S. Ambrosius super S. Lucam in explanat. procemii loquens de multiplicibus libris, qui interdum ob varias causas legendi occurrunt: *Legimus,* inquit, *aliqua ne negligamus; legimus, ne ignoremus; legimus, non ut teneamus, sed ut repudiemus.*

Coronidem huic operi idem S. Pater imponet his verbis ex Sacerdotis animo nunquam delendis, in libro de dignitate sacerdotali cap. 3. ubi Sacerdotes omnes ipse veluti Consacerdos alloquens: *Digne cognoscamus,* inquit, *quid sumus; et quod sumus professione, actione potius quam nomine demonstremus; nomen congruat actioni, actio respondeat nomini: ne sit nomen inane et crimen immane; ne sit honor*

sublimis et vita deformis; ne sit deifica professio et illicita actio; ne sit gradus excelsus et deformis excessus; ne habeatur in Ecclesia cathedra sublimior, et conscientia Sacerdotis reperiatur humilior; ne locutionem simulemus columbinam, et mentem habeamus caninam; ne professionem monstremus ovinam, et ferocitatem habeamus lupinam; ne digne nobis per Prophetam respondeatur a Domino: Populus hic labiis me honorat; cor autem longe est a me.

Age jam nunc sanctificus Spiritus, qui nos in hoc opere divinis inspirationibus adjuvisti; cunctos Sacerdotes adjuva, et praesta, ut faciant, quae in hoc opusculo ipse eloqui inspirasti, ut eis una mecum tribuas saeculorum regna, quae sanctis in saecula saeculorum dare promisisti. Amen. S. Ambr. lib. de dignit. Sacerdot. cap. ult.

Ad majorem Dei praepotentis gloriam.

INDEX

errorum Fidei veritatibus adversantium,

qui

passim in hac secunda Medullae theologicae parte referuntur et refutantur.

Circa Sacramenta in genere.

Massiliani Haeretici nullam sacramentis sanctificandi vim tribuebant, sed solummodo orationi. Tractatu 1. cap. 1. sect. 4.

Calvinistae gratiam, quae in Sacramentorum receptione confertur, non eorum virtuti aut efficaciae, sed soli suscipientium Fidei adscribunt. Ibid.

Iidem Calvinistae duo tantum sacramenta admittunt, scilicet Baptismum et Eucharistiam. Ibid. sect. 7.

Circa Baptismum.

Pelagiani censebant, parvulos sine Baptismo posse salutem aeternam consequi. Tract. 1. cap. 2. sect. 1.

Wicleffus eundem errorem renovavit. Ibid.

Anabaptistae contendunt, Baptismum non nisi adultis conferendum esse. Ibid. sect. 5.

Circa Confirmationem.

Novatus Haereticus negabat, Confirmationem esse Sacramentum. Tract. 1. cap. 3. sect. 1.

Calvinus eundem errorem renovavit. Ibid.

Wicleffus negabat, solum Episcopum esse Ministrum ordinarium Confirmationis. Ibid. sect. 5.

Circa Eucharistiam.

Lutherani contendunt, Sacramentum Eucharistiae non consistere in re aliqua permanente, sed solummodo in actione transeunte. Tract. 1. cap. 4. sect. 2.

Judas Iscariotes fuit primus Haereticus, qui realem corporis et sanguinis Christi in Sacramento Eucharistiae praesentiam credere noluit: quem postea plures alii Haeretici subsequuti sunt, ut Simoniani, Menandriani, Berengarius, Albigenses, Flagellantes, ac demum his novissimis temporibus Oecolampadius, Zwinglius, Bullingerus et alii Haeretici recentiores, dicti *Sacramentarii*, quorum agmen clausit Calvinus cum suis asseclis. Ibid. sect. 5. §. 1.

Iidem Calvinistae negant, in Missa verum et proprie dictum sacrificium Deo offerri. Ibid. sect. 11. §. 1.

Circa Poenitentiam.

Novatianus negabat, ullam Sacerdotibus novae legis ad remittenda peccata post Baptismum commissa traditam esse a Christo potestatem. Tract. 1. cap. 5. sect. 1.

Calvinistae negant, esse ullum Poenitentiae Sacramentum a Christo Domino institutum. Ibid.

Lutherani et Calvinistae dicunt, dolorem de peccatis ex metu gehennae conceptum esse vitiosum et malum. Ibid. sect. 10.

Novatiani et aliqui alii Haeretici, quibus adjunxerunt se Lutherani et Calvinistae, negabant, confessionem peccatorum esse ex institutione Christi necessariam ad remissionem peccatorum consequendam. Ibid. sect. 11.

Petrus de Osma asseruit, non nisi peracta poenitentia confitentes debere absolvi. Ibid. sect. 26.

Circa Indulgentias et Purgatorium.

Waldenses Haeretici negarunt, indulgentias a Pontifice Romano aut aliis Ecclesiae catholicae Episcopis posse concedi. Quibus in eodem errore adjunxerunt se Lutherani et Calvinistae. Cap. 5. in appendice de Indulg. et Purgator. §. 1.

Iidem Waldenses cum Albigensibus et aliis Haereticis negarunt Purgatorium; quod etiam fecerunt Lutherani et Calvinistae. Ibid. §. 4.

Circa Extremam Unctionem.

Waldenses iidem et Albigenses negarunt, Extremam Unctionem esse Sacramentum a Christo Domino institutum, quibus postea Lutherani et Calvinistae subscripserunt. Tract. 1. cap. 6. sect. 1.

Circa Ordinem.

Massiliani contendebant, nullum esse in Ecclesia Sacramentum Ordinis, quorum errorem renovarunt Lutherani et Calvinistae. Tract. 1. cap. 7. sect. 1.

Collyridiani et Cataphrygae mulieres sacris Ordinibus initiabant. Ibid. sect. 3.

Circa Matrimonium.

Lutherani et Calvinistae negant, Matrimonium esse Sacramentum a Christo Domino institutum. Tract. 1. cap. 8. sect. 1.

Circa peccata.

Lutherani et Calvinistae asserunt, omnia peccata infidelium aut reproborum esse mortalia, fidelium vero et praedestinatorum tantum esse venialia. Tract. 2. cap. 2. sect. 2.

Calvinus asseruit, Deum esse authorem peccati. Ibid. sect. 6.

Circa Leges.

Wicleffus negabat, superiores ecclesiasticos aut politicos authoritatem ullam seu potestatem habere condendi leges. Tract. 2. cap. 3. sect. 2.

Begardi Haeretici asserebant, eos qui perfectionem vitae christianae consecuti essent, nullis legibus ecclesiasticis aut civilibus esse subjectos. Ibid. sect. 3.

Marcionistae et Manichaei legem Mosaicam inutilem et malam fuisse contendebant. Ibid. sect. 8.

Observabit lector, praeter errores hic recensitos alias plurimas veritates Fide divina credendas tum in hac posteriori, tam etiam in priori hujus operis parte passim explicari et probari, ex quibus plurimarum aliarum haereseon, quarum in hoc indice nulla mentio fit, refutatio satis poterit intelligi.

INDEX

rerum praecipuarum, quae in hac secunda Medullae theologicae parte continentur,

quae

quidem in eum ordinem digestae sunt, ut quid de una quaque notatu dignum variis in locis sparsim continetur, sub uno veluti aspectu positum reperiatur.

Attritio.

Baptismus.

Baptismi necessitas.

Baptismi materia.

Baptismi forma.

Baptismi Minister.

Baptismi subjectum.

Baptismi effectus.

Baptismi ceremoniae.

Cessatio a divinis.

Caritas seu amor Dei.

Caritas erga proximum.

Circumcisio.

Circumstantiae.

Clericalis status.

Clerici.

Concilia.

Concupiscentia.

Confessio.

Confirmatio.

Confirmationis materia et forma.

Confirmationis effectus.

Confirmationis subjectum.

Confirmationis Minister.

Conscientia.

Consuetudo.

Contractus.

Contritio.

Correctio fraterna.

Decalogus.

Primum decalogi praeceptum.

Emptio et venditio.

Episcopi.

Eucharistia.

Eucharistiae materia.

Eucharistiae forma.

Eucharistiae effectus.

Dispositiones ad Eucharistiam percipiendam.

Eucharistiae sumendae necessitas.

Eucharistiae Minister.

Fides.

Habitus clericalis.

Horae canonicae.

Idololatria.

Jejunium.

Ignorantia.

Indulgentiae.

Infernus.

Infidelitas.

Interdictum.

Invidia.

Irregularitas.

Judicialis processus.

Judicium temerarium.

Circumstantiae quaedam observandae in celebratione Missae.

Odium proximi.

Opinio probabilis.

Oratio.

Ordo.

Sacramenti Ordinis materia et forma.

Poenitentiae Sacramentum.

Materia Sacramenti Poenitentiae.

Forma Sacramenti Poenitentiae.

Effectus Sacramenti Poenitentiae.

Praescriptio.

Promissio.

Purgatorium.

Religio.

Reservatio casuum.

Restitutio.

Romanus Pontifex.

Sacramentum.

Sacramentorum materia et forma in genere.

Sacramentorum effectus.

Scandalum.

Simonia.

Sortes.

Spes.

Sponsalia.

Superstitio.

Suspensio.

Tentatio Dei.

Tonsura clericalis.

Vana observatio.

Votum.

Usura.

CATECHESIS CHRISTIANA

ex iis,

quae in utraque hujus operis parte continentur,

breviter et methodice concinnata, et ad communiorem Catechismi praxim accommodata.

Cum universa Catechismi christiani Doctrina communiter ad quinque capita soleat revocari, videlicet ad fidem, spem, caritatem, officia justitiae christianae et Sacramenta, quibus continentur omnia, quae a quolibet Christiano ad salutem aeternam consequendam credi et praestari debent: idcirco breviter hic adnotabimus ea, quae super unoquoque illorum quinque capitum in variis hujus Medullae theologicae locis explicata reperiuntur, ut ex iis tanquam ex fontibus uberioribus quisque haurire possit, quae vel ad propriam vel ad aliorum institutionem necessaria aut utilia esse existimaverit.

CAPUT I.

De Fide.

Fides est virtus supernaturalis theologica, qua homo firmiter assentitur iis, quae Deus revelavit, et per Ecclesiam credenda proposuit, sive illa scripta sint, sive non sint.

Vide explicationem illius definitionis parte 1. tract. 1. capite 1. sect. 1.

Quotuplex sit Fides. Ibid.

Quid sit Fides actualis; quid habitualis; quid item explicita vel implicita; formata vel informis; viva vel mortua. Ibid.

An Fides sit necessaria ad salutem necessitate praecepti vel medii. Ibid. sect. 2 et 3.
An sit ad salutem necessarium, aliquorum mysteriorum Fidem explicitam habere, et quorum. Ibid. sect. 4.
An et qua ratione externa Fidei confessio sit ad salutem necessaria. Ibid. sect. 5.
An fuerit necessarium, condi Symbolum aliquod Fidei, quod praecipua Fidei capita complecteretur. Ibid. cap. 1. sect. 5.

Symbolum Apostolorum.

Credo in Deum Patrem omnipotentem, creatorem coeli et terrae,
Et in Jesum Christum Filium ejus unicum, Dominum nostrum,
Qui conceptus est de Spiritu sancto, natus ex Maria Virgine,
Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus et sepultus,
Descendit ad inferos, tertia die resurrexit a mortuis.
Ascendit ad coelos, sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis,
Inde venturus est, judicare vivos et mortuos.
Credo in Spiritum Sanctum,
Sanctam Ecclesiam catholicam, Sanctorum communionem,
Remissionem peccatorum,
Carnis resurrectionem,
Vitam aeternam. Amen.

Credo.

Quomodo actus Fidei sit in praxim redigendus. Parte 1. tract. 1. cap. 3. sect. 9.

In Deum.

Quomodo distinguantur: credere Deum, credere Deo, credere in Deum. Parte 1. tract. 1. cap. 1. sect. 1.
De unitate, aeternitate, immensitate Dei aliisque ejus perfectionibus et attributis. Ibid. tract. 2. cap. 1—4.

Patrem.

De Mysterio Trinitatis. Parte 1. tract. 3. cap. 1.
De persona Patris. Ibid. cap. 2. sect. 1.

Filium ejus unicum.

De persona Filii, quae est secunda in Trinitate. Parte 1. tract. 3. cap. 2. sect. 2.

Dominum nostrum.

De regia Christi dignitate et ejus dominio supremo in omnes creaturas. Parte 1. tract. 5. cap. 7. sect. 8.
De adoratione Christo debita. Ibid. cap. 8. sect. 1.

Qui conceptus est de Spiritu sancto.

De veritate Mysterii incarnationis. Parte 1. tract. 5. cap. 1. sect. 1. 2 et seq.
An conveniens fuerit incarnatio Verbi divini? Ibid. sect. 5.
An fuerit ad reparationem generis humani necessaria. Ibid. sect. 6.
Quomodo loquendum de Mysterio incarnationis. Ibid. cap. 3. sect. 1 et seq.
Qua ratione Christus dicitur conceptus de Spiritu sancto. Ibid. cap. 7. sect. 1.

Natus ex Maria Virgine.

De nativitatis Christi Mysterio. Parte 1. tract. 5. cap. 7. sect. 1.
De perpetua virginitate Mariae Virginis. Ibid.
De sanctitate et excellentia ejusdem Mariae Virginis. Ibid. cap. 8. sect. 3.
Qua ratione Maria Virgo vere et proprie dicatur Mater Dei. Ibid.
De Baptismo et miraculis Christi Domini. Ibid. c. 8. s. 3.

Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus et sepultus.

De passione et morte Christi. Parte 1. tract. 5. c. 7. s. 4.
Quid Christus per passionem et mortem nobis meruerit. Ibid. cap. 6. sect. 4.
An Christus pro omnibus mortuus sit. Ibid. sect. 5.
Qua ratione Christi merita nobis applicentur. Ibid.

Descendit ad inferos.

De Christi Domini ad inferos descensu. Parte 1. tract. 5. cap. 7. sect. 5.

Tertia die resurrexit a mortuis.

De Christi Domini resurrectione. Parte 1. tract. 5. cap. 7. sect. 6.

Ascendit ad coelos.

De ascensione Christi Domini ad coelos. Parte 1. tract. 5. cap. 7. sect. 7.

Sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis.

De Christi Domini sessione ad dexteram Patris. Parte 1. tract. 5. cap. 7. sect. 7.

Inde venturus est, judicare vivos et mortuos.

De judiciaria Christi Domini potestate. Parte 1. tract. 5. cap. 7. sect. 9.

An potestatem illam judiciariam in morte cujusque exerceat. Ibid.

Credo in Spiritum sanctum.

De persona Spiritus sancti. Parte 1. tract. 3. cap. 2. s. 6.

Sanctam Ecclesiam catholicam.

Quaenam sit vera Ecclesia et quibus notis dignoscatur. Parte 1. tract. 1. cap. 2. sect. 4.

De Romano Pontifice, summo totius Ecclesiae Pastore. Parte 2. tract. 2. cap. 3. sect. 5. §. 3.

De Conciliis generalibus, quae Ecclesiam universam repraesentant. Ibid. §. 2.

De Episcopis aliisque Ecclesiae Praelatis. Ibid. §. 3.

Sanctorum communionem.

Quid per Sanctorum communionem intelligatur. Parte 2. tract. 2. cap. 6. sect. 2. §. 1.

Remissionem peccatorum.

De remissione peccatorum per Sacramentum Baptismi et Poenitentiae percipienda. Parte 2. tract. 1. cap. 2. sect. 6. et cap. 5. sect. 5.

Carnis resurrectionem.

Qua ratione Christi resurrectio sit causa nostrae resurrectionis. Parte 1. tract. 5. cap. 7. sect. 4.

De corporum resurrectione et glorificatione. Ibid. tract. 6. cap. 5. sect. 6.

Vitam aeternam.

In quo consistat vita et beatitudo aeterna. Parte 1. tract. 6. cap. 5. sect. 6.
Quaenam sint aureolae beatorum. Ibid.
De clara et intuitiva divinae essentiae visione. Ibid. tract. 2. cap. 6. sect. 1. 2 et seq.
An Deus velit omnes homines salvos fieri. Ibid. tract. 6. cap. 2. sect. 5.
De loco inferni et damnatorum poenis. Parte 2. tract. 2. cap. 2. sect. 8. in digress.

CAPUT II.

De Spe.

Spes est virtus supernaturalis theologica, qua homo fidelis in praesenti quidem saeculo bona salutaria, in futuro vero ipsam aeternam beatitudinem a Deo cum fiducia, per Christi merita, expectat.

Vide explicationem illius definitionis parte 2. tract. 2. capite 4. sect. 1. §. 2.
Omnia vero, quae a Deo sperare et postulare possumus et debemus, continentur in septem petitionibus orationis dominicae, quae sequitur.

Pater noster, qui es in coelis,
Sanctificetur nomen tuum,
Adveniat regnum tuum,
Fiat voluntas tua sicut in coelo et in terra,
Panem nostrum quotidianum da nobis hodie,
Et dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris,
Et ne nos inducas in tentationem,
Sed libera nos a malo.

De oratione. Parte 2. tract. 2. cap. 4. sect. 1. §. 3.
Quid sit et quotupliciter fiat oratio. Ibid.
An oratio necessaria sit ad salutem. Ibid.
Quo tempore fieri debeat oratio. Ibid.
Ad quem debeat dirigi oratio, seu quis debeat orari? Ibid.

Orationi dominicae communi Ecclesiae usu subjungitur salutatio angelica cum precatiuncula, quae sequitur:

Ave Maria, gratia plena, Dominus tecum, benedicta tu in mulieribus, et benedictus fructus ventris tui, Jesus.

Sancta Maria, Mater Dei, ora pro nobis peccatoribus nunc et in hora mortis nostrae. Amen.

CAPUT III.

De caritate.

Caritas est virtus supernaturalis theologica, qua Deus summe super omnia diligitur propter se ipsum, et proximus propter ipsum Deum.

Cum vero praecipuus caritatis actus sit observatio divinae legis, dicente Christo: *Qui habet mandata mea et servat ea, ille est, qui diligit me.* Joan. 14. ideo agendum est hic de decalogo, seu de praeceptis divinae legis, quae in Scriptura recensentur his verbis.

Decalogi praecepta.

Ego sum Dominus Deus tuus,

I. Non habebis Deos alienos coram me. Non facies tibi sculptile, ut adores illud.
II. Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum.
III. Memento, ut diem Sabbati sanctifices.
IV. Honora patrem tuum et matrem tuam, ut sis longaevus super terram, quam Dominus Deus tuus daturus est tibi.
V. Non occides.
VI. Non moechaberis.
VII. Non furtum facies.
VIII. Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium.
IX. Non concupisces uxorem proximi tui,
X. Non domum, non agrum, non servum, non ancillam, non bovem, non asinum et universa, quae illius sint.

I. Ego sum Dominus Deus tuus; non habebis Deos etc.

Quid eodem praecepto circa virtutem religionis illiusque actus praecipitur aut prohibetur. Ibid. §. 4.

Quot modis peccetur in primum decalogi praeceptum. Ibid. §. 5.

II. Non assumes nomen Domini etc.

Vide explicationem secundi praecepti parte 2. tract. 2. capite 4. sect. 2.

De juramento, quot modis fiat, et qua ratione licitum sit aut illicitum. Ibid. §. 1.

De blasphemia, quid sit et quot modis committatur. Ibid. §. 2.

De voto, quid sit et quotuplex. Ibid. §. 3.

Quaenam personae votum emittere possint. Ibid.

Quae et quanta sit voti obligatio, et quibus modis cessare possit. Ibid. §. 4.

Quot modis peccetur in secundum decalogi praeceptum. Ibid. §. 5.

III. Memento, ut diem Sabbati sanctifices.

Vide explicationem hujus tertii praecepti parte 2. tract. 2. cap. 4. sect. 3.

Quaenam requirantur ad debitam festorum dierum sanctificationem. Ibid. §. 1.

Quaenam sint opera servilia, a quibus abstinendum sit diebus festis. Ibid.

An praeter illa, quae servilia sunt, sint aliqua alia opera diebus festis prohibita, et quae. Ibid.

Quidnam adhuc praeter abstinentiam ab operibus servilibus requiratur ad festorum dierum sanctificationem. Ibid.

Quaenam dispositiones requirantur, ut quis Missae sacrificio debite ac religiose intersit. Ibid.

Quot modis peccetur in tertium decalogi praeceptum. Ib. §. 2.

IV. Honora patrem tuum et matrem tuam etc.

Vide explicationem hujus quarti praecepti parte 2. tract. 2. cap. 4. sect. 4.

Quaenam sint officia et obligationes filiorum erga parentes, et inferiorum quorumcunque erga superiores. Ibid. §. 6.

Quaenam vicissim sint officia et obligationes parentum erga filios et superiorum quorumcunque erga inferiores. Ibid.

Quot modis peccetur in quartum decalogi praeceptum. Ibid.

V. *Non occides.*

Vide explicationem hujus quinti praecepti parte 2. tract. 2. cap. 4. sect. 5. §. 1.
An liceat occidere vel mutilare se ipsum. Ibid. §. 2.
An sint aliquae causae justae, ob quas liceat, alterum occidere vel mutilare. Ibid. §. 3.
Quot modis peccetur in quintum decalogi praeceptum. Ibid. §. 4.
Quaenam restitutio ob alterius occisionem vel mutilationem sit facienda. Ibid. §. 5.

VI. *Non moechaberis.*

Vide explicationem hujus sexti praecepti parte 2. tract. 2. cap. 4. sect. 6. §. 1.
Quot sint luxuriae species. Ibid.
Quot modis peccetur in hoc sextum praeceptum. Ibid. §. 2.
An aliqua restitutio quandoque facienda sit ob violationem hujus praecepti. Ibid. §. 3.

VII. *Non furaberis.*

Vide explicationem hujus septimi praecepti parte 2. tract. 2. cap. 4. sect. 6.
Quaenam requirantur ad justitiam servandam in variis contractibus, v. g. in emptione, venditione, mutuo, locato et aliis. Ibid. §. 6—9.
Quidnam prohibeatur hoc septimo praecepto. Ibid. §. 10.
Quot modis peccetur in illud. Ibid. §. 11.
Quibus modis peccatum usurae committatur. Ibid. §. 12.
Quaenam restitutio facienda sit ob violationem hujus praecepti. Ibid. §. 14.

VIII. *Non loqueris contra proximum tuum etc.*

Vide explicationem hujus octavi praecepti parte 2. tract. 2. cap. 4. sect. 8.
Quid sit mendacium et quotupliciter committatur. Ib. §. 1.
Quid sit detractio et quot modis committatur. Ibid. §. 7 et 8.
Quid sit judicium temerarium. Ibid. §. 9.
Quot modis peccetur in hoc praeceptum. Ibid. §. 10.

IX. Non concupisces uxorem proximi tui.

X. Non domum, non agrum etc. nec universa, quae illius sunt.

Vide explicationem noni et decimi praecepti. Parte 2. tract. 2. cap. 4. sect. 9.

Quaenam concupiscentia his duobus praeceptis prohibeatur. Ibid.

Quot modis in illa duo ultima decalogi praecepta peccetur. Ib.

Praeter divina decalogi praecepta sunt etiam alia praecepta Ecclesiae, quae a quolibet Christiano cum omni reverentia suscipi, et humiliter ac fideliter servari debent, dicente Christo, illum, qui Ecclesiam audire ipsique obedire noluerit, habendum esse tanquam ethnicum et publicanum.

Sunt autem quinque praecipua Ecclesiae praecepta cuique Christiano et scitu et observatu necessaria.

I. Statutos ab Ecclesia festos dies celebrato.

II. Sacrum Missae officium diebus festis reverenter audito.

III. Jejunia certis diebus temporibusque indicta servato.

IV. Peccata tua proprio Sacerdoti tuo annis singulis confitetor.

V. Sacro-sanctam Eucharistiam ad minimum semel in anno, idque circa festum Paschae sumito.

Vide explicationem primi et secundi praecepti Ecclesiae supra in explicatione tertii praecepti decalogi parte 2. tract. 2. cap. 4. sect. 3.

Vide explicationem tertii praecepti, quod est de jejunio ibid. cap. 5. sect. unic.

Quid ad debitam jejunii ab Ecclesia praescripti observationem requiratur. Ibid. §. 1.

Quaenam personae ad jejunium obligentur. Ibid. §. 2.

Quot modis in hoc tertium Ecclesiae praeceptum peccetur. Ibid. §. 3.

Vide explicationem quarti praecepti Ecclesiae ibid. tract. 1. cap. 5. sect. 12.

Vide explicationem quinti praecepti Ecclesiae ibid. cap. 4. sect. 8.

CAPUT IV.

De officiis justitiae christianae.

Justitiae christianae nomine nihil aliud intelligitur, quam animae mundities et rectitudo: hoc est ab omni labe peccati saltem mortalis puritas, et verum ac sincerum pietatis ac bonorum operum studium.

Ex quo infertur, quod etiam ex sacris litteris discimus, duo esse praecipua christianae officia.

Primum est, declinare a malo, id est peccatum quodcunque sollicite devitare.

Et ad hoc explicandum est:

Quid sit peccatum. Vide parte 2. tract. 2. cap. 2. sect. 1.
Undenam actus humanus bonitatem vel malitiam moralem desumat. Ibid. cap. 1. sect. 3.
Quid sit conscientia, quid synderesis. Ibid. sect. 5. §. 1.
Quae sit obligatio, sequi dictamen conscientiae. Ibid. §. 2.
Quid de conscientia scrupulosa sentiendum sit. Ibid. §. 4.
In dubiis quid agendum. Ibid. §. 5.
Quaenam sint peccata mortalia et venialia. Ibid. c. 2. s. 2.
Qua ratione peccata mortalia et venialia inter se dignoscantur. Ibid. sect. 3.
De peccatis omissionis et commissionis, et variis eorum gradibus. Ibid. sect. 5.
Quaenam delectatio sit peccatum. Ibid.
Quaenam sint causae peccatorum. Ibid. sect. 6.
Qua ratione ignorantia sit causa peccati, vel a peccato excuset. Ibid. sect. 7.
Quinam sint effectus peccati. Ibid. sect. 8.

Secundum officium justitiae christianae est facere bonum, id est opera bona, et coram Deo meritoria exercere.

Et ad hoc videndum:

In quo consistat justificatio hominis. Parte 1. tract. 6. cap. 4. sect. 1.
Quaenam dispositiones requirantur ad justificationem. Ibid. sect. 5.
An aliquis circa revelationem certo scire possit, se esse justificatum. Ibid. sect. 7.
An homo possit velle aut facere bonum aliquod sine gratia. Ibid. cap. 1. sect. 6.

An homo justificatus indigeat aliquo gratiae actualis auxilio ad operandum bonum, et ad finalem perseverantiam. Ibid. cap. 1. sect. 9.

An cuilibet homini detur gratia sufficiens ad salutem. Ibid. cap. 2. sect. 4.

An possit homo aliquid a Deo mereri. Ibid. cap. 5. sect. 1.

Quaenam conditiones requirantur ad meritum. Ibid. s. 3 et 4.

Quaenam res cadant sub meritum. Ibid. sect. 5.

Quid justus sibi, quid aliis mereri possit. Ibid. s. 6 et 7.

CAPUT V.

De Sacramentis.

Cum Sacramenta sint eo fine divinitus instituta, ut nobis conferant gratiam, sine qua nec Deo placere, nec opera illi placita exequi possumus; ideo post virtutum theologicarum, et justitiae christianae doctrinam, populus christianus de ipsis Sacramentis instrui maxime debet, ut noverit, quid de illis credere teneatur, et qua ratione se ad illa debite et fructuose recipienda disponere possit, ut illorum virtute ac efficacia gratias illas obtineat, quae ad justificationem consequendam et ad virtutes exercendas sibi necessariae sunt; atque in primis de ipsis Sacramentis in genere, tum de iisdem in particulari agendum est.

De Sacramentis in genere.

Sacramentum est signum aliquod sensibile, quod ex institutione Dei, sanctitatis et justitiae tum significandae, tum efficiendae vim habet.

Vide explicationem hujus definitionis parte 2. tract. 1. capite 1. sect. 1.

Qua ratione Sacramenta novae legis different a Sacramentis legis naturae et legis Mosaicae. Ibid.

An Sacramenta novae legis conferant gratiam. Ibid. s. 4.

An praeter gratiam sanctificantem dona Spiritus sancti et virtutes infusas, Sacramenta novae legis conferant quaedam gratiae actualis auxilia. Ibid. sect. 5.

An gratiam illam, et auxilia conferant omnibus suscipientibus. Ibid.

An Sacramenta novae legis aequalem gratiam conferant. Ib.

De Baptismo.

Baptismus est Sacramentum novae legis a Christo institutum, in quo per exteriorem corporis ablutionem aqua naturali factam, sub praescripta verborum forma, confertur gratia.

Quinam sint effectus Baptismi. Ibid. sect. 6.
An per Baptismum fiat remissio non modo culpae, sed etiam totius poenae peccatis debitae. Ibid.
An per Baptismum character imprimatur. Ibid.
An per circumcisionem in veteri lege conferretur remissio peccatorum. Ibid.
Vide explicationem ceremoniarum Baptismi ibid. sect. 7.

De Confirmatione.

Confirmatio est Sacramentum novae legis a Christo institutum, in quo virtute unctionis Chrismatis ab Episcopo factae, et verborum ab eo prolatorum, gratia in Baptismo accepta augetur, et perficitur, et robur confertur ad Fidem Christi interius retinendam et exterius profitendam.

Quod Confirmatio sit Sacramentum a Christo institutum. Parte 2. tract. 1. cap. 3. sect. 1.
Quonam tempore institutum fuerit. Ibid.
An Chrisma ex oleo olivarum et balsamo confectum sit materia hujus Sacramenti. Ibid. sect. 2.
Cur Chrisma istud debeat esse ab Episcopo benedictum. Ib.
An unctio Chrismatis debeat fieri in fronte. Ibid.
An manu seu digito Episcopi unctio illa fieri debeat. Ibid.
Quaenam sit forma hujus Sacramenti seu quaenam verba ab Episcopo proferri debeant, cum illud Sacramentum confert. Ib.
Quinam sint hujus Sacramenti effectus. Ibid. sect. 3.
An complementum et perfectio gratiae baptismalis sit proprius hujus Sacramenti effectus. Ibid.
An per hoc Sacramentum imprimatur character. Ibid.
Quaenam dispositiones requirantur ad hoc Sacramentum valide et fructuose recipiendum. Ibid. sect. 4.
Quaenam sit obligatio recipiendi hoc Sacramentum. Ibid.
Vide explicationem ceremoniarum Confirmationis ibid. s. 5.

De Eucharistia.

Eucharistia est Sacramentum novae legis nobilissimum et excellentissimum, in quo sub speciebus panis et vini continetur verum corpus et verus sanguis Jesu Christi, et per illius dignam sumptionem gratia confertur ad sanctificationem et perfectionem animarum.

Quibus nominibus hoc Sacramentum a SS. Patribus frequentius nuncupetur. Parte 2. tract. 1. cap. 4. sect. 1.

De sacrificio Missae.

Missae nomine significatur actio illa religiosa divinitus instituta, per quam Christi Domini corpus et sanguis sub speciebus panis et vini a Sacerdote cum sacris quibusdam ritibus ab Ecclesia praescriptis consecratur, et in verum ac proprie dictum sacrificium offertur, et ab ipso offerente sumitur.

De Poenitentia.

Poenitentia est Sacramentum a Christo institutum, quosdam hominis poenitentis ac Ministri absolventis actus complectens; quo, ab hoc, ille Deo reconciliatur, et a peccatis post Baptismum commissis absolvitur.

Quaenam conditiones ad confessionem debite faciendam requirantur. Ibid. sect. 13.
Quaenam debeat esse integritas confessionis. Ibid. sect. 14.
Quaenam peccatorum circumstantiae in confessione declarandae sint. Ibid.
Quis sit legitimus Minister Sacramenti poenitentiae. Ib. s. 16.
Quid de casuum reservatione censendum sit. Ibid. s. 17.
Quae sit obligatio secreti servandi in confessione. Ib. s. 20.
In quibus casibus confessio nulla sit, et ideo iteranda. Ib. s. 21.
Quid sit satisfactio sacramentalis. Ibid. sect. 22.
Quibus operibus Deo satisfieri possit. Ibid. sect. 23.
Quae sit obligatio poenitentis circa satisfactionem acceptandam. Ibid. sect. 25.

De indulgentiis et purgatorio.

Cum per indulgentias condonetur poena peccatis quoad culpam remissis debita, pro qua satisfactio esset exolvenda, et in purgatorio post hanc vitam poena illa luatur, pro qua satisfactio in hac vita non esset exoluta: ideo doctrinae de satisfactione recte subjungitur ea, quae est de indulgentiis et purgatorio.

Quid per nomen indulgentiae intelligatur. Parte 2. tract. 1. cap. 6. post sect. 25. in append. §. 1.
An in Ecclesia extet thesaurus ex satisfactionibus Christi et Sanctorum superabundantibus compositus, unde applicandae fidelibus indulgentiae proferuntur. Ibid.
An thesauri illius dispensatio Ecclesiae a Christo credita sit. Ib.
Quisnam sit indulgentiarum effectus. Ibid.
Quotuplices sint indulgentiae. Ibid.
Ad quem pertineat concedere indulgentias. Ibid. §. 2.
Quaenam dispositiones requirantur in eo, qui indulgentiarum fructum percipere intendit. Ibid. §. 3.
Quid purgatorii nomine intelligatur. Ibid. §. 4.
Undenam constet esse purgatorium. Ibid.
Ubinam sit purgatorii locus. Ibid.
Quanto tempore illic animae detineantur. Ibid.
Quibus modis animae illic existentes juvari possint. Ibid.

De Extrema Unctione.

Extrema Unctio est Sacramentum a Christo institutum, in quo virtute unctionis super infirmi corpus a Sacerdote

factae, adjunctis certis precibus, gratia ipsi infirmo confertur, ad resistendum tentationibus daemonis, et ad aegritudinem patienter tolerandam, imo et ad sanitatem pristinam, si ejus saluti conducat, recuperandam.

De Ordine.

Ordo est Sacramentum a Christo institutum, quo confertur potestas ad exercendas ministeriorum ecclesiasticorum functiones, et gratia, ad easdem digne et fructuose obeundas.

De Matrimonio.

Matrimonium est Sacramentum a Christo institutum, quo vir et mulier vinculo indissolubili uniuntur, et eisdem gratia confertur, ut status conjugalis officia debite implere et onera convenienter ferre possint.

INDEX
TRACTATUUM, CAPITUM ET SECTIONUM
POSTERIORIS PARTIS.

TRACTATUS I.
De Sacramentis.

CAPUT I.
De Sacramentis in genere.

CAPUT II.
De Sacramento Baptismi.

CAPUT III.

De Sacramento Confirmationis.

CAPUT IV.

De sanctissimo Eucharistiae Sacramento.

CAPUT V.

De Sacramento Poenitentiae.

APPENDIX.

De indulgentiis et purgatorio.

CAPUT VI.

De Sacramento Extremae Unctionis.

CAPUT VII.

De Sacramento Ordinis.

CAPUT VIII.

De Sacramento Matrimonii.

TRACTATUS II.

De actibus humanis juxta divinae legis normam dirigendis.

CAPUT I.

De actibus humanis in genere.

CAPUT II.

De peccatis.

CAPUT III.

De legibus.

CAPUT IV.

De legis divinae seu decalogi praeceptis.

CAPUT V.

De praeceptis Ecclesiae.

SECTIO UNICA.

Explicatur tertium praeceptum, quod est de jejunio.

CAPUT VI.

De censuris ecclesiasticis et irregularitate.

APPENDIX.

De statu clericali, et ecclesiasticae disciplinae hierarchia.